1

DEVRİMİ YAPAN 3 ADAM

LENİN TROÇKİ STALİN

BERTRAM D. WOLFE

BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI

DEVRİMİ YAPAN 3 ADAM
BERTRAM D.WOLFE
1
BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI

BFS Yayınları : 43
Tarih Dizisi : 4

*

Kapak Düzeni: Savaş Çekiç - Şahin Aymergen

Three Who Made A Revolution (1948)

*

1. Baskı : Türk Siyasi İlimler Derneği (1969)
2. Baskı : Kuzey Yayınları (1985)
3. Baskı : BFS Yayınları (1989)

*

Basıldığı Yer : Tuba Matbaası

Bertram D. Wolfe

DEVRİMİ YAPAN ÜÇ ADAM

CİLT : 1

Çevıren :

YUNUS MURAT

BFS
BİLİM/FELSEFE/SANAT
YAYINLARI
TARİH DİZİSİ : 4

Ella'ya

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Bu kitap, Sovyet Devrimini yaratan kadronun tarihi bir süreç içindeki yetişmesini anlatmaktadır. Kitap, geleneksel toprak zenginliğine dayalı, Moğol Devletinden kalıtımladığı bürokratik yapısı ve merkeziyetçi devlet kuruluşuyla 19. Yüzyılın ikinci yarısına giren Rusya'nın endüstrileşme çabalarının yarattığı ilk çatışmalarla başlamaktadır: Çarlık Rusyasından endüstrileşmiş bir monarşiye geçişi kolaylaştırmaya çalışanlarla, Çarlık Rusya'sının, tarihin akışına rağmen muhafaza edilmesini savunanlar arasındaki çatışmalar. Bu çatışmalardan zaferle çıkanlar «yenilikçiler» olsaydı, Lenin'in Stolypin devri için verdiği hüküm gerçekleşecek ve belki de tarih başka gelişmeler gösterecekti.

Ama böyle olmamıştır. Kitabın yazarı Wolfe, bir toplumbilimci değildir. Bir «tarih yazarıdır.» Olayların ne zaman ve ne şekilde olduğunu «tarihçi» ölçüleri içinde anlatmaktadır. Olayların niçin belli bir tarzda olduklarını anlamak için okuyucunun, çoğu yerde, «tarihçi» ölçülerinin de dışında; daha geniş düşünmesi gerekmektedir. Ne var ki, kitap bu gibi zor soruların «tarih yazarlığı» çerçevesi içinde ele alınamayacağını da bilen birinin kitabı olduğunu hemen göstermektedir. Olayların akışındaki dönemeçleri gösteren belgeler, ve kaynaklar, okuyucuya kitapta bulamayacağı açıklamaları da işaret etmektedir. «Tarih yazarlığı» ölçüleri içinde yapılabilecek en doğru iş de bu olsa gerektir.

Okuyucunun bu kitaptan sağlayabileceği en büyük yarar, Sovyet Devrimine kişilikleri ile etkide bulunan büyük düşünürlerin, büyük eylemcilerin nasıl yola çıktıklarını, olaylar karşısında kimlerin hangi nedenlerden gerilediklerini, kimlerin nasıl direndiklerini ve nasıl güçlüklerden yılmadan daha yoğun şekilde çalıştıklarını görebilmesi olacaktır.

Kitap, «âllamece» yazılmış kuru ve tatsız bir kitap değildir. Görünmez mürekkeple yazılmış mektupları okumaktan gözleri bozulan Krupskaya'dan; «vaktim olunca yemeğimi saatlerce süren bir hazırlıktan sonra yerim, vaktim yoksa, öylesine, ne bulursam yerim,» diyen Zasulich'e; hepsinden büyük olduğu halde, yirmi yılı aşkın bir süre Rus Marksizmine «hocalık» yaptığı halde, bıyıkları yeni terlemeye başlayan Lenin'in ve Troçki'nin kendisini saymazcasına **Iskra** yazı kurulu içinde karşı çıkmalarına kızıp gücenen bir Plekhanov'a kadar kişiler, kendi yaşayan ve gerçek kişilikleri içinde, ve «idealleştirilmeden» verilmektedir. Ama bu basit anlatım, kırgınlıklarını ve küskünlüklerini bile devrimci eylemi uğruna görmezlikten gelmesini bilen bir Lenin'i; Sibirya sürgününden, oğlundan uzak düşen Lenin'in annesini sevindirmek için, çok sık ve çok iyimser mektuplar yazan bir Krupskaya'yı; devrimcileri polis ajanlarına ve ispiyonlarına karşı korumaktan «tazı» gibi melekeler kazanmış bir Burtsev'i; dini inançlarla yola çıkan Çarcı Papaz Gapon'un «Kanlı Pazar» da karların üs-

tüne saçılan gelinclikler gibi ölüleri gördükten sonraki «çılgın ihtilâlci» bir «delifişek» olmasının nedenini anlamamızı daha bir kolaylaştırmaktadır.

Yazar Wolfe, Lenin'i irade sahibi, çok çalışkan, neşeli ve dostluklara, düşmanlıklara kendi «devrimci eylemi» içinden değer vermesini bilen biri olarak; Troçki'yi her zaman ve her yerde ancak, en önde yer bulursa harekete katılan, hareketli, zeki, çok çalışkan, ama tedbirsiz, hissi ve «tarihte kendisine yer yapmaya çalışan ...iyi giyinmeye, iyi konuşmaya gayret gösteren,» biri olarak: Stalin'i ise, Skolastik düşüncenin «siyah-beyaz» ikilisine uygun yalın ve sert düşünen, inandığına çok bağlı, arka planda kalmayı bilen, ama çok uzun vadeli hesaplar yapan, çok tedbirli biri olarak anlatmaktadır. Eylem adamı olarak da, kısa vadeli hareketlerde değil, uzun vadeli hareketlerde Stalin çok daha kuvvetli görünmektedir. Troçki, yazara göre «daha Batılı» dır: Stalin ise «tam bir Asyalı.»

Çevirimizle, Sovyet Devriminin çeşitli yanlarını aydınlatan Türkçedeki kaynaklara önemli bir katkıda bulunulduğunu sanıyoruz. 1960 Devriminden bu yana konu ile ilgili pekçok kitaplar Türkçeleştirilmiş ve yayımlanmıştır. Devrimcilerin kendi düşün eserleri, mektupları, polemikleri, hatıraları çıkmıştır. Bunların okunması birinci derecede yararlı olmakla beraber, konunun daha açık ve rahat anlaşılması için — fazla derin bir çalışma yapmayacak olanlar için — bazı temel eserler salık verilebilir. Bunlar arasında, Türkçe olarak Wright Mills'in **Marxistler'i;** Isaac Deutscher'in **Stalin** ve **Troçki** eserleri; Edmund Wilson'un **Lenin Petrograd'da (To the Finland Station)** isimli eseri, İngilizce olarak, Robert V. Daniels'in A **Documantary History of Communism** — ki, belgelerin çoğunun hemen kolaylıkla bulunabilmesine yarayacak bir eserdir— isimli iki ciltlik eseri, Franco Venturi' nin İtalyanca **II Populismo Russo** (İngilizce, **Roots of Revolution)** isimli eseri bulunmaktadır.

Lenin, Stolypin, Stalin gibi devrimcilerle «akıllı» muhafazakârların, **tarım sorunu ve köylü meselesi** karşısındaki tutumlarını hem daha iyi anlamak, hem de **köylü meselesinin** bir ülke içindeki devrim için taşıdığı öneminden başka, azgelişmişlerin açısından önemini de anlayabilmek için, Robert C. North ve Xenia J. Edudin'in çok uzun bir **giriş** ile birlikte sundukları belgeler kitabı olan **M. N. Roy's Mission to China** isimli eserlerinin, Petrograd'da başlayan ve Moskova'da devam eden (Temmuz, 1920) Komünist Enternasyonalinin İkinci Kongresine ait «Lenin and Roy» başlıklı bölümü salık verilebilir.

Okuyucuya, bu kitabın «allamece» yazılmış bir kitap olmadığını, devrimi yapanların «insan» olarak hayatlarını anlatmaya açlıştığını bir kere daha belirtmek isteriz. Bu arada, çevirimizde de «yeni» ve ne de «eski» dili kullanmamaya; yaşayan ve okuyucuların en geniş kesitinin en rahat şekilde anlayabileceği günlük Türkçeyi kullanmaya çalıştığımızı da belirtelim.

Y.M.

İÇİNDEKİLER

1. CİLT

	ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ	V
	ÖZDOĞRULAR	X
	GİRİŞ	1
I.	KALITIM	12
II.	VLADİMİR İLYİÇ ULYANOV	43
III.	ALEXANDER İLYİÇ'İN HAYATI VE ÖLÜMÜ	59
IV.	TAŞ BİR DUVARA KARŞI	73
V.	MARKSİZMİN ÜNİVERSİTESİNDE	87
VI.	ORTAK KAYNAK	107
VII.	YASAL MARKSİZM	128
VIII.	HAPİS VE SÜRGÜN	137
IX.	LENİN'İN ÖRGÜTLENME PLANI	158
X.	LEV DAVİDOVİÇ BRONSTEİN	183
XI.	LYOVA HALKÇI OLUYOR	196
XII.	HALKÇILIKTAN MARKSİZME	219
XIII.	LENİN HAZIRLANIYOR	236
XIV.	BİRLEŞME KONGRESİ	255
XV.	BÜYÜYEN ŞAŞKINLIK	278
XVI.	POLİS SOSYALİZMİ	296
XVII.	SÜRGÜNDE 1905	320

ÖZDOĞRULAR*

«Karşıkonulmaz ve başedilmez akışı içinde bütün yaratıkları sürükleyen zaman, hepsini ve herşeyi karanlıklara gömer... Ama tarihin anlattıkları, zamanın selleri karşısında bir set gibi durur, karşıkonulmaz akışını göğüsler, ve zamanın içinde yapılmış ne varsa, gücünün yettiğince, onları birbirlerine bağlar, güvenliğe kavuşturur; unutulmanın hiçliğine sürüklenmelerine engel olur».

— **Anna Comnena**

«Tarihçinin görevi hem kendine karşıdır, hem de okuyucusuna, Bir ölçüde, ölüp gidenlerin arkalarında bıraktıkları ruhları tarihçinin ellerindedir. İncelediği ve yeniden canlandırdığı büyük ve güçlü ölümlülerin şan ve şereflerinden sorumlu olan tarihçidir. Yanılırsa, suçsuz olanlara leke sürerse, veya aşağılık ve utanç verici kişileri iyi gösterirse, hayranlık uyandırmalarına neden olursa, tarihçi sadece büyük bir yanlış yapmakla da kalmaz; toplumun zihnini çelmiş, zehirlemiş ve toplumu aldatmış olur.»

— **Albert Mathiez**

«Tarih tek başına bir iş yapmaz, büyük gücü ve zenginliği yoktur, kendi başından geçmiş tek bir savaşı bile olmamıştır. Tarih, aslında, insan demektir; gerçek, yaşayan, herşeyleri yapan, savaşları ve mücadeleleri olan insan demektir. Kendi amaçları ve erekleri uğruna insanları bir araç gibi kullanan «tarih» diye birşey yoktur; tarihin kendisi, amaçları uğruna yaşayan insanların yaptıklarından ibarettir.»

— **Karl Marx**

«Toplum hiçbir zaman, tasarlayıp birşey yapamaz:
Başkaldıramaz, bırakır işleri oyuncular yapsın
Tutkun bir fedâkarlığa adanmış oyuncular,
And içerim oyuncular en güçlüler.»

— İş Tanrısı, Robert Frost'un
«Aklın Maskesi»nden

---

* İngilizcesi «credo»; eski dilimizde «amentü» anlamında (Ç. N.)

GİRİŞ

Kendi zamanının genişce bir olayı hakkında tarih yazmak için çalışan hiç olmamıştır. Mühürlü arşivler açık durmakta; aynı daldaki bilim adamları ve araştırmacılar aynı olayın çeşitli görünümleri hakkında kitaplar ve monografiler yayınlamakta: olaya katılanlardan hayatta kalanlar yaşlanmakta ve ancak olayda yer alanların bileceği sorunları yepyeni açılardan ele alan hatırâlarını yazmaktalar. Bir yandan, yazılan tarihin genel çizgilerini değiştirebilecek birçok olaylar ortaya çıkarken, bir yandan da bunlardan yepyeni sonuçlar çıkmaya devam etmekte; bitti, duruldu, biçim ve çizgileri ortaya çıktı gibi görünen herşeye zamanın bir çok prizmacıkları yeni-yeni biçimler vermektedir.

İşin içinden bakılırsa, insan hangi kitabı yazıp bitirse, tam bittiği anda bitmediğini anlayıveriyor. Son bölümlerde söylediklerinizi, önceki bölümlerde değişiklik yapmanızı önerir gibidir. Derinlemesine yazılmış geniş bir çalışmanın birinci cildindeyken hele; ikinci cilt için yapılan sonraki araştırma ortaya yeni bir bilgiler çıkarır ve sizin, henüz yayınladığınız ilk cilde dönüp değişiklikler yapmanız gerekir. Kitap dizilip basılırken, tashihi okuyan yazar bir yandan da yazmış olduklarını değiştirir. Kitabın ilk provasını ele aldığında ise, sayfalardan çizip çıkardığı tashihler gibi yüreğindeki ilk güveni ve tahmini de uçar, gider; daha dün hiç kuşku duymadığı konularda bile kafası sorularla dolmaya başlar.

Ardından kitabın okunması, incelenmesi, meslekdaşların gözlemleri ve düzeltmeleri başlar. Dikkatli ve kılı-kırk yaran okuyucular-ki her ciddi kitabın bir veya birkaç okuyucusu böyledir-küçük ama affedilmeyecek kadar çok yanlışlar bulurlar. Yazar, bir yandan ilk baskısından kitap üzerinde bu yanlışları incelerken, bir yandan da kitabı piyasada satılmaktadır. Kitabın birinci baskıları ise hemen tükendiği için, yanlışlarını düzeltip, daha doğru bir baskı yapmaya gücü yetmemektedir.

Bu sorunlar açısından bakılırsa benim gerçekten şansım iyi gitti. Kitabın onbeş yılı aşkın bir süredir üniversitelerde ders kitabı olarak okunması sayesinde üç defa ciltli lüks baskı, sekiz defa ucuz baskı, iki defa da kitap kulüplerine baskı yapma imkânı oldu. Parasını fazla düşünmeden yapılan bu baskılarda, düzeltmeler ve değişiklikler yapılırken, her bir değişiklikte ilk dizgideki harflerin sayısına, baskıdaki şartların tuttuğu yere sadık kalındığından, her baskıda sayfa sayısı aynen muhafaza edildi. Bu baskıda da meslekdaşlarımın eleştirmenlerimin (ve kılı-kırk yaran okuyucularımın) önerilerini dikkate almaya, kendi son çalışmalarımla edindiğim yeni bilgilerimi ve bulgularımı da vermeye çalıştım. Fakat kitabımın temel düşünce ve değerlendirmelerini değiştirmeye yol açacak olan bazı metedolojik sorunlar var ki; aynı ölçülere vurmama imkan olmayan bu sorunları buradaki en son giriş bölümünde tartışmak durumundayım.

Okuyucuların çoğu, Devrim'in «yapılması»nda üç protagonist'in; Lenin, Troçki ve Stalin'in hizmetlerinin eşit, veya biribirine yakın hizmetler sayılamayacağını söylemiş ve bu yönden kitaba itiraz etmişlerdir.

Kastedilen sadece «devrimi yapmak» ise Lenin'e bir eş bile koşulamaz. Kastedilen 1917'de iktidarı, 7 Kasım 1917'de devleti elde etmeye yarayan darbenin strateji ve taktik hesaplarının hazırlanması ise, o zaman en büyük hizmeti yapan, Petrograd Sovyeti ve Askeri Devrimci Komite Başkanı Troçki sayılmalıdır. Bazı eleştirmenlere kalırsa Stalin'in önemli hiçbir rolü olmamıştır ve herşeyleri sadece bir miras gibi devralmıştır. Bunlar, kuşkusuz, doğru söylüyorlar. Diğerleri ise, Lenin ve Troçki Devrim'i «yaptıktan» sonra, Stalin'in Devrim'i durdurduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu cins tartışmalarda işin içinden çıkabilmek için, Devrimin son gecesi pragmatik bir düşünceyle, «Devrimin özü iktidarı ele geçirmektir: iktidara geldikten sonra ne yapabileceğimize o zaman karar veririz,» diyen Lenin'in tersine, bir yığın metafizik, ideoloji, yarı-teoloji sorunlarına dalmak gerekir.

Fakat kitabın başlığındaki anlam bunlardan çok ayrıdır. Kitap yazıldığında Joseph Stalin bir **Vozhd, Khozyain,** Önder sayılıyordu. Parti, Devlet ve Rusya Halkı üzerinde Patron ve Diktatör olan Stalin, İktidar olarak örgütlenmiş Devrime yanılgı kabul etmez damgasını basmış; yeni biçimlenmeye başlayan toplumu şekillendiren adam olmuştu. Bu açıdan bakılırsa, her üçünün de; kendi kişiliklerine, tutkularına, doktrinlerine göre etkide bulunan bu üç kişinin de Devrim yaptığını kabul etmek gerekir. Kitabın

başlığının ve «Biyografik Bir Tarih» şeklindeki alt başlığın nedenini açıklayan nokta da, işte bu etkileri; kendi zamanları ve kendi ülkeleri üzerine yaptıkları etkilerdir.

Bu kitabı inceleyip bir yazı hazırlayan Crane Brinton «biyografik tarih» hakkında şöyle diyor:

> Tarih türleri içinde iyi bir tür. Bu belki de, Eski Yunandan ve Tevrat'tan beri hep iyi ve ilginç adamları ele aldığı için böyledir. Yaptığı ise, arada-sırada belli ettiği tutumuna bakılırsa, Bay Wolfe önderlerin karekterlerinin tarihin akışına çok büyük etkileri olduğuna inanmaktadır.

Benim burada ilâve etmek istediğim, «sorunlar çağı» olan kendi zamanımızda bir yandan tahtlar devrilir, imparatorluklar parçalanır, yeni yeni uluslar hayata gelir, rejimlerin biçimi değişir, yeni düzenlere geçilirken; iktidara gelen yeni yeni adamlar kendi-öz halkları üzerinde acımasız denemelere girişirlerken, biyografik tarihin de ayrı bir önem kazanmaya başlamasıdır.

1815'ten 1914'e kadarki yüzyıl içinde, kurumlar ve ekonomik ve siyasal yapılar nispeten daha istikrarlı olduğundan, tarihçiler için, hangi başkanın, hangi başnazırın, hangi hükümdârın, veya siyasal liderin baştaki kilit noktalarda olduğuyla ilgilenmek gereksiz bir çaba olarak görülebilirdi. Ondokuzuncu yüzyılın son dönemlerindeki tarihçiliğin zayıf yanlarından birisi de, kişileri ve kişilerin çağlarını biribirleriyle birlikte ele almasını bilen büyük tarihçilerin tersine, o zamanların tarihçilerinin kurumlar ve kişilerin dışında kalan sosyal kuvvetler açısından tarih yazılabileceğine inanmış olmalarıdır.

Günümüzde; hızlı ve başdöndürücü değişiklikler çağında, yeni doğan uluslar denovo kurumlarını kurarken; insan denen yaratığı kendi ellerindeki kurallara göre yeniden yaratmağa azmetmiş yeni adamlar yeni hareketlerin başında iktidara gelirken, yönettiği harekete kendi damgasını basan kişilerin tutkuları, teorik düşünceleri, inançları ve kişilikleri-kısacası «biyografi» ve tarihte aldıkları yerler- çok geniş bir önem kazanmaktadır.

Tarihçi, geçmişten en hoş ögeleri seçiyor ve tatsız bulduklarını görmezlikten geliyor veya karşı koyuyorsa da, tarih olaylarını etkileyen kişilerin şimdiki kadar kuvvetli olabilecekleri düşünülemezdi. Gerçekten, kendi etkilerine rağmen ortadan silinmeyen ve varlıklarını sürdüren gelenekler, hatta giriştikleri eylemlerin he-

sapta olmayan sonuçları, ve kendilerine karşı koyan diğer kimselerin anlayış ve eylemleri bile onların kendi zamanlarına vurdukları damganın izlerini taşırlar.

Bağımsızlık ve ayrılma sırasında Gandi'nin vurulmuş olması ve yerini Hindistanın kurumlarına ve özüne bambaşka bir damga vuran Nehru'ya bırakmış olması yüzünden bugünkü Hindistan ne kadar renkli bir Hindistandır. Çin devrimi de, her biri bu devrimin mirasçısı olduğunu söyleyen Sun Yat-sen, Chiang ve Mao'nun yönetimlerinde nasıl farklı görümler kazanmıştır.

Barış zamanındaki Çarlık idaresindeki istikrar ve etkenlik Goremykin'e oranla Stolypin devrinde ne kadar farklıysa, herşeyin kargaşalık içinde kaldığı günlerdeki Kerenski idaresine oranla Lenin'in önderliğindeki Rusya da okadar farklı olmuştur. Stalin'in gelmesi «yeni Rusya»nın tarihini ne kadar etkilemiş ve değiştirmiştir.

İşte buna benzer düşünceler yüzünden, bütün sosyal kuvvetleri, kurumları, gelenekleri birlikte incelemeyi, 1917 Devriminin başlıca tarihi aktörleri olan ve devrimden sonra ortaya çıkan rejime damgalarını basan kişiler ve fikirler üzerinde uzun uzadıya durmayı kararlaştırdım. Kezâ; bu kişilerin karşıtlarının (opponents) üzerinde kısaca durulması, ve baş aktörlerin ise, baştan sona, bütün hayatlarının incelenmesi de bu yüzdendir.

Devrimci hareketin liderleri, tek bir düşünceye sahip olan, bu düşüncenin yönünde hareket edebilen ve hayatlarını bu tek düşünceye adamış ideologlardı. Halktan, veya bir sınıftan, veya kitlelerden söz ettikleri zaman bile, aslında, sevdikleri şeyler halk, sınıf, veya kitleler değil, kendi fikirleriydi. Bu nedenle elinizdeki kitaba «biyografik tarih» başlığı yerine, entellektüel, veya çok daha dar anlamıyla, ideolojik açıdan bir tarih başlığı vermek pek yanlış olmayacaktı.

«İhtilal» diye yazıyor Mussolini, «süngüsü olan bir fikirdir.» Lenin de süngünün hakkını teslim etmekle beraber, **fikir**'e ve **süngü**'ye Lenin'i Lenin yapan şeyler kattı-özellikle **organizasyonu**. İdeologların dünyasında, Lenin'in **fikir** dediği şey de organizasyonun doğası ve rolüyle ilgiliydi.* Bütün bir halkın, veya bütün bir sosyal sınıfın organizasyonu değil; uzmanlaşacak olan adamlara daya-

* 11 Eylül, 1860 tarihli bir mektuptan. Bu düşüncenin Lassalle'da ikincil bir düşünce olmasına karşılık, Lenin'de temel bir düşünce olduğunu da belirtmek gerekir.

nan, kendi türüne özgü bir organizasyonu öngören bir fikir idi bu. Organizasyonun dayanacağı bu adamlar devrim üzerine, ve daha sonra da iktidarın yönetimi üzerine uzmanlaşacaklardı. Halk kitlesi içindeki diğerlerine gelince, Lassalle'in Marx'a yazdığı ile aynı düşüncedeydi. «Ülkede aklı eren beş kişi varsa, çokluktan nefret etmenin yetmeyeceği şey yoktur.»

Bu nedenle, Rus yeraltı örgütlerinin dünyasını, en ince ayrıntılarıyla doktrin farklılaşmalarını, partiler-arası ve parti-içi mücadelelerini, okuyucunun gözüyle anlaşılabilir bir hâle getirinceye kadar ele almadıkça Rus Devrim hareketinin tarihini yazmak da imkânsız olacaktı.

Bazıları bu kitabımda Menşevikleri fazla doktriner, Lenin'i olduğundan daha az despot ve totalitaryan gösterdiğimi söylemektedir. Yenilginin verdiği acı dersleri öğrendikten, ve karşıtı olan Bolşevizm'den ihanet gördükten sonraki Menşevizmi inceleyecek olsaydık bu belki de doğru bulunabilirdi. Ve kezâ Lenin'in doktrininin sonunda ne netice verdiğini, ve mutlak iktidarın araçları tarafından benimsendikten sonraki gelişmelerini tartışsaydık, bu da çok yerinde ve doğru sayılabilirdi. Bütün bu eleştirileri düşünerek bu en son baskıda bazı değişiklikler yaptım. Fakat kullandığım tarihsel metot yüzünden, karakter ve doktrin özelliklerinden doğan bu «sonuç» yorumlarımın, olayların ve hikâyemizin yanısıra gelişmelerine engel olamazdım.

Bu kitabı dikkatle okuyanlar son derece güç, ama tarihi bir dönemi yeniden yaşatmak için gerekli olan bir tarihçe planı uyguladığımı teslim edeceklerdir. Tarih yazarlarının en güç işlerinden birisi de, gerek kendilerini, gerekse okuyucularını, henüz olmamış, sonuçlanmamış gibi ele aldığı ve ne sonuç verdiklerini bilmez gibi davranmak zorunda olduğu olayların içine sokmaktır. Tarihçi, ancak bu yolla kâhin âllameliğinin yanılgılarından kendisini koruyarak, incelemekte olduğu karakterler-ki: çoktan geçmişin bulutları ardında kalmışlardır- üzerinde çalışırken, onların gelecekleri ni gözleyebilecektir. Bugün kapalı gibi görünen şeyleri açacak olan tarihçi, kendisini karakterleri yerine koyacak; incelediği karakterler, önlerindeki alternatif eylemler arasında bir seçme yapmadan önce herşey onlara nasıl görünmüşse, tarihçi de ele aldığı herşeye aynı gözle bakacaktır. Onların ikilemlerini [dilemmas] anlayacak olan; yapabildiklerini takdir edecek olan; yanlış değerlendirme ve düşüncelerini, hatâlarını, sorumluluklarını, belli bir şeyi yapıp, bir başkasını yapmamak için aldıkları kararları, yaptık-

ları ve yapılmadan bıraktıkları şeylerden doğacak olan sonuçları kestirme konusundaki beceriksizliklerinin neticelerini kantara vuracak olan sadece tarihçilerdir. Tarihçi, ancak bu şekilde hikâyesine canlılık kazandırabilir, ve onun insan -veya bir başka deyişle, moral- yanını ortaya çıkarabilir.

Tarihçiler geçmişe doğru baktılar mı, her büyük olayın kaçınılmaz olduğunu düşünmek gibi yanıltıcı bir alışkanlığın etkisine kapılırlar, ve olayların sonuçlarını değerlendirirken de irade ve iktidar sahibi kişilerin yaptıkları her işi düşünerek, bilerek yaptıklarını zannederler. Ama ileri doğru baktığında, tarihçi önüne açılmış yollardaki birçok alternatifin varlığını görmemezlikten gelemez.

Geriye doğru da baksa, ileri doğru da baksa, utangaç tarihçilerin kabul etmekten hoşlanmamalarına rağmen, tarihçi her dönemeçte beklenilmedik sonuçlar, tarihsel tesadüfler ve tarihe giren biyolojik tesadüflerle karşılaştığını zanneder. Tarih-yapan önemli kişiliklerin ölümleri olayların yönünü değiştirdiği, veya olayların havasında ani değişikliklere yol açtığı; baştan-başa yepyeni durumların çıkmasına neden olduğu zaman; küçük olaylar dizisini bir büyük olay şekline dönüştürecek bir adım atılmasını sağladığı zaman olduğu gibi, her olayda çoklu ve çeşitli değişkenlerin karmaşık bir karşılıklı-eylemleşmesinin; bile bile yapılmış hareketlerden çıkan ama hiç bilmeyerek yaratılmış olan sonuçların; ve olayın bizzat kendisi görülür ve kestirilir haldeyken bile önceden kestirilemeyen umulmadık sonuçların bulunduğunu düşünme alışkanlığındadır.

Savaşlar ve Devrimler gibi dev olaylar o kadar çok nedenlere bağlanmış, ve o kadar şaşırtıcı sonuçlarla yüklenmiştir ki; önlerindeki onyıllar sırf bu olayları hazırlamak için geçirilmiş yıllar gibi görünürler. Tereddütler ve belirsizlikler çalkantı ve durgunluk yılları, sayısız hareketler ve karşıt hareketler, kendi kendine ortaya çıkan olayların tam tersi olayların meydana gelebilmesi için gösterilen çabalar, ve bunların bambaşka sonuçlara varmış olması unutulur gider. Yıllar boyunca yapılan hesaplar, eyleme geçmek veya geçmemek konusunda yapılan tercihler, ya fark edilmez, ya da görmezlikten gelinir ve herşey olması gereken kaçınılmaz olaylar gibi görünür.

Olaylar geçtikten sonra aynı olaylara eğilen tarihçi, üşenmek bilmeden, bir yığın karmaşık ve birbiriyle çelişkin olaylar içinden bazılarını seçer ve «ibret oyunu»nun sonucuna uygun düşüyor di-

ye seçtiği diğer eylemler, eğilimler, kuvvetler ve önerilerle birlikte hepsini belli bir sonuca bağlar. İçinde bulunduğu o anda karşı-konulmaz bir taşkın gibi görünen olaylar uğruna, suların çekilmesine benzeyen diğerlerini görmezlikten gelir: girilmeyen dönemeçleri, kaçırılan şansları önemle ele alır, ve bunlar olsaydı daha başarılı olacak olan o adamlar daha büyük şanslara kavuşurlardı, diye düşünür.

Beklenilebileceği gibi, **Devrimi Yapan Üç Adam**'da benim metodum kendimi ve okuyucularımı bu üç kişinin günlerine götürmek ve onlarla birlikte, henüz önlerinde açık duran bir geleceğe doğru bakmak ve ilerlemek oldu. Bu yüzden de, aynı sorunlar bu kitapta da tekrar tekrar ortaya çıkmakta; her keresinde olaylar biraz daha geliştikçe, «yaşayan ölüler»in yaptıkları işleri ve düşünceleri durmadan gelişen ve değişen şartlarla karşılaştıkça, kendi algıları ve tercihlerine bağlı olarak vardıkları çözümler ortaya çıktıkça, metotla ilgili aynı sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Burada okuyucuya itiraf etmem gerek; sadece bir noktada kendi metodumdan bile-bile ayrıldım. İnsan büyük bir konu üzerine yazmaya başladı mı, eserini bitirip, yayınlayıncaya kadar yaşayıp yaşamayacağını bile düşünür oluyor. Bu nedenle olsa gerek, ele aldığım üç kişi ile birlikte bir sorun üzerinde durup düşündükten sonra, kendi düşüncelerimi de bir kenara yazayım dedim. Bunu sık-sık, veya bir bakıma pek az-yaptım; ayrıca okuyucu da kendisine göre konu üzerinde düşünsün diye bazı soru işaretleri açayım dedim. Örneğin ilerdeki bir bölümde okuyucular, Bogdanov, Lunacharsky ve diğer Bolşeviklerin, Lenin tarafından partiden atılmaları ile ilgili bir sorun bulacaklardır.

Az, ama emin bir çoğunluk sayesinde (diye yazdım), Bogdanov ve arkadaşlarının 'grubun dışına çıktıkları' bildirildi.

> 'Parti dışına değil,' diye önemle açıkladı Lenin. 'Parti olunca bir partide biribirlerine tam ters düşen en aşırı fikirler de dahil, her fikir yer bulabilir...'

Ele aldığım üç protagonist kişi ile yanyana, «geleceğe doğru ileriye bakma» metodum, aslında, benim bundan ileri söz etmememi gerektirirdi. Fakat bazı olayları ortaya koyup, iki noktada bence önemli açıklamada bulunmaktan kendimi alıkoyamadım.

Fakat 1912'de, Lenin'in kendi hizibi kendi-kendisini Parti olarak ilân etti. Ve 1917 yılından sonra da bizzat Lenin tarafından Dev-

let, Partinin bir aracı haline getirilecekti. Bu böyle olacak olduktan sonra «her çeşit fikir» den söz etmenin ne anlamı kalacaktı?

Son olarak, kaynaklar, dipnotları, ve şükran borçlu olduğum birçok meslekdaşım ile ilgili birkaç söz etmezsem bu giriş bölümü tamamlanmış olmayacaktır. Sistematik bir dipnot biçimi kullanmamak yüzünden çok eskiden beri beni eleştirirler. Haklıdırlar. Elbette, iktibasta bulunulan bir kaynağın aslı ve arkasının (başlangıcı Marxism: **Karmaşık bir Katılım** adındaki, Marksizmin ve Marksizm-Leninizm'in entellektüel tarihinin çeşitli görünümleriyle ilgili olan ve henüz dizgide bulunan kitaptır) herkesin bildiği, uyduğu kurallara göre belirtilmesi gerekir. Eğer suçumu ağırlaştırıcı değil de hafifletici bir açıklama sayılırsa, notların çoğunun sayfa altlarında değil, parantez içlerinde ve metne gömülü olarak verildiğini belirtmek isterim. Örneğin; metinde «filan tarihteki **Proletarii**'de Lenin şöyle yazıyordu,» deniliyorsa, tecrübeli bir araştırmacı, Lenin'in **Sochineniya**'sında aynı tarihlerde bu bölümdeki iktibas edilen yeri hemen bulabilir. Ama, okuyucunun kuşku duyabileceği, veya yorumlamayı fazla yeni ve değişik bulabileceği problemlerde bir iktibas yaptığımda kaynağı tam olarak belirtmeye dikkat ettim. Bu baskı için kitabı yeniden gözden geçirirken tarih araştırıcılığının genel kurallarına uydum.

Kaderlerinin akışı yüzünden bizim «sularımıza» gelen ve ruhları, yaşadıkları günler konusunda, yerinden sökülmesi güç, ve bütün insanlığa ait belgelik [arşiv] olan kadın ve erkek birçok Rus'a gerçekten şükran borçluyum. **Üniversiteler-Arası Menşevik Tarihi Projesi**'nde olduğu gibi, bu kişilerin bazı hatıraları, yazılı kitaplar şeklinde, yeni yeni elimize geçmektedir. Bu kitabın ilk baskısını hazırladığım günlerde, onların zamanına, arzularına; kendileriyle mülâkatta bulunmak isteğimi kabul etmelerine. veya bir ikinci kere daha bana vakit ayırıp ayırmamalarına bağlıydım.

Yayınlanma öncesinde, metnin tamamını, veya bazı kısımlarını okuyanlara, ve birçok ülkeden, bu kitap yayınlandıktan sonra kitabımı okuyup kendi yorum, öneri, ve teşvik edici iyi dileklerini gönderen çok sayıda okuyucuma teşekkür borçluyum.

Yayımdan önce metni iki kere tam olarak okuyan Solomon M. Schwarz'a; güç ve debdebeli Rus dili ve Rus edebiyatı konularında bana yol gösteren ve ışık tutan Vera Alexandrova'ya,

Hasta olmasına rağmen, bütün metni Fransızcasından okuyan ve birçok defa, çeşitli sorunlar üzerine uzun uzun mektuplar yazarak düşüncelerini bildiren Nikoloi Vladoslavovich Valentinov'a,

Metni, son hastalığı için yatarken okuyan ve görüşlerini sözel olarak bildirebilen Wladimir Woytinsky'ye,

En güç bölüm olan açılış bölümünü okuyan ve tarihsel kalıtım ve aydınlar ile ilgili düşüncelerin ve genellemelerin yayınlanabileceğini söyleyerek bana cesaret veren Micheal Karpovich'e,

Roman Malinovsky bölümünü okuduğu için, yaşayan bir arşiv sayılan Boris Nikolaevsky'ye,

Kendi başından geçenlerle ilgili yerleri okuyan Rafael Abramovich'e,

Kendi görüşlerini de almam gereken her meselede bana uzun uzadıya ve etraflıca cevaplar veren Angelica Balabanoff'a,

Değerli birçok önerilerde bulunan Leo Borochowich'e,

«Filozof Lenin» bölümünün müsveddelerini okuyan Sidney Hook'a,

Roman Malinovsky bölümünde, yeniden gözden geçirerek, düzeltmeler yapmama fırsat sağlayan yeni delilleri gönderen David Shub'a,

Değerli birçok önerilerde bulunan, ve «okudukça, aramızda yaşamamış olabileceğinize inanamıyorum,» diyerek bana baha biçilmez bir cesaret kazandıran Iraklii Tseretelli'ye,

Birçok değerli önerilerinden yararlandığım ve pekçok yerleri düzelten Boris Dvinov, Boris Sapir, Raymond H. Fisher, Warren Walsh, Mave Szeftel, Max Nomad, Warter Goldweter Mark, Vishniak, ve pek çoklarına,

Buradaki ve Rusya'daki pek çok Rusa, ki; sorularıma cevap veren bu kişilerin isimlerini açıklamamak durumundayım,

New York Genel Kitaplığındaki Slav Bölümüne, Stanford'daki Hoover Kitaplığına, Columbia ve Harward Kitaplıklarına, Kongre Kitaplığına, ve British Museum'a; uzman ve görevlilerinin dostça yardımları ve onlar olmasaydı kolay kolay elde edemeyeceğim materyalleri bana sağlamış oldukları için,

Kitapçı Leon Kramer'e, «resmi gerçekler»e karşılık «yenilik düşünlerin gerçekleri» ni karşılaştırıp daha doğru bir tarih yazabilmem için Şanghay'dan Prag'a kadar çeşitli Rus kolonilerini gezip, yayınlanmamış yazı, makale, ve kitap metinlerini topladığı için,

Kendi eseri olan **To the Finland Station*** kitabını yazmak için düzenleyip kurduğu Lenin kitaplığını bana açan Edmund Wilson'a içten teşekkürler borçluyum.

Söylemek bile gereksiz: kitabın bütün noksanları, yanlışları benim suçumdur; bana yardımda bulunmak nezaketini gösterenlerden hiç kimsenin bu konuda bir sorumluluğu olamaz.

Birinci bölümde Rusya'nın tarihi ile ilgili olarak ileri sürdüğüm geniş genellemeler bana aittir, fakat başta Klyuchersky ve ekolü, Korpovich, Vernadsky, Beryaev, ve Milyukov gibi birçok Rus tarihçisine ve düşünürüne şükrân borçluyum. Ayrıca, ondokuzuncu yüzyıldaki Batıcı-Slavcıların yazı ve eserleri ile Rus romanından geniş ölçüde yararlandım. Yıkıntılar ve harabelikler içinde ortalıktan çekilmiş o eski dünyaya dönebilmek için, o zamanların Rus romanlarını, ve o vakitlerin fikir tartışmalarına ait yazı ve eserleri iki yıl süreyle okudum.

Lenin'le ilgili olan bölümleri yazarken, en başta kendi yazılarından ve mektuplarından; sonra kendisine ait olan **Sochineniya**'nın Rusça üçüncü baskısındaki notlardan; karısının ve kızkardeşi Anna'nın hatırâlarından; ve dostça, düşmanca, veya «kasideci»ler gibi yazılmış sayısız diğer hatırâlardan yararlandım. Özellikle Leon Troçki'ye, harikulâde parlak bir eser olan «Vie de Lenin Jennesse»** için şükrân borçluyum.

Stalin ile ilgili bölümlerde Boris Souvarine'in dev biyografisinden, ve Troçki'nin yarım kalan **Joseph Stalin** biyografisinden yararlandım. Yayınlanmamış birçok belgelerden yararlanmama izin verdiği için, Troçki'nin yazdığı Stalin'in çevirmeni ve yayınlayıcısı olan Charles Malamuth'a şükrân borçluyum. Yanlış bilgilerin ve abartmaların gerçeğini araştırmak için kullanmam gereken «arkeolojik metod»u Lenin ve Troçki ile ilgili konulardan çok Stalin ile ilgili konularda kullandığımı belirtmek isterim. Bu tür yazı «kazılarımdan» daha fazla örnek arayan okuyucular, **Foreign Affairs** dergisinde yayınlanan, «Yeniden Yazma İşlemi-Sovyet Tarihçilerinin Can Çekişi» isimli makaleme bakabilirler. Nikita Sergeevich Khruchchev'e ise, yıllar yılı itiraz edilen ve eleştirilen Stalin ile ilgili birçok görüşlerimi, Yirminci Kongre'de verdiği Gizli Nutuk,

---

*) **Lenin Petrograd'da**, adıyla Can Yücel tarafından çevrilerek Türkçe'de yayınlanmıştır.

) **Lenin, adıyla Türkçe'de yayınlanmıştır. (Ed. N.)

ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Yirmiikinci Kongresnde aynı konu üzerinde yaptığı açık konuşmalarıyla doğruladığı için teşekkür etmek zorundayım.

Bertram D. Wolfe
1 Ocak, 1964

BÖLÜM I

KALITIM

Nereye bu yolculuk Rusya? Cevap ver. Cevaplamıyor. Çan sesleri bir müzik oluyor; hava, parça parça olup, ıslık çalarak bir rüzgâr gibi kendini yerden yere vuruyor, yeryüzünde ne varsa şimdi uçuyor, ve dünyanın diğer devletleri ve ulusları, gözlerinde bir kuşku o'na yol veriyor ve kenara çekiliyorlar.

— **Nikolai Gogol**

Bütün ölmüş nesillerin gelenekleri yaşayan insanın düşünen kafası üstüne bir kâbus gibi çullanıyor.

— **Karl Marx**

Bugünün büyüklükleri geçmiş yüzyılın emek ve çabaları sayesinde inşa edilmişlerdir. Bir ulus ne tek bir günün, ne de tek bir devrin değil, bütün dönemlerin, bütün geçmiş günlerin, bütün karanlıkların ve bütün aydınlıkların bir ürünüdür.

— **Jean Jaurès**

Büyük Avrasya Düzü ayaza, rüzgâra, kuraklığa, göçlere ve durmadan at koşturan savaşçılara, ordulara kafa tutmayan bir düzlüktür. İlk yüzyıllarda bu düzlük büyük Asya imparatorluklarından Türk, İran, ve Moğol devletleri tarafından yönetilmiş; onların egemenliğinde kalmıştır. Bu imparatorluklar erimeye başlayınca Moskova da kendisine bir yer aramaya, dünyanın en geniş ve kesiksiz kara imparatorluğu oluncaya kadar durmadan genişlemeye başlamıştır. Durmadan gelip vuran ve sonra durulan, sonra gene vuran dalgalar gibi, ormanlık bölgelere ve steplere yerleşmiş olan dağınık ve geri **nomadik** halklar üzerine peşpeşe kuvvetler gönderen Moskova devleti, her nerede bir dirençle karşılaşmışsa, geri çekilen ve ileriye yeni bir hızla atılmak isteyen dalgalar gibi durulmuş, ardından karşı konulmaz atılışlarla ilerlemiştir. Düzlük tâ uzaklarda bitiyor ve oralarda büyük dağlardan engellerle karşılaşılıyordu: doruklarından karın noksan olmadığı Kafkaslar; dünyanın çatısı olan ve üzerlerinde üç devrimcimizden ikisinin adlarını taşıyan tepeler bulunan, ve de gökyüzüne doğru dört mil yükselen Pamirler; Çinin doğal sınırlarını meydana getiren Altay, Şa-

yan ve Stanovoi dağları. Ufukları bu Avrasya Düzü kadar geniş bir ulusun büyük olmaması, kendisini büyük işler için yaratılmış saymaması gerçekten güç olurdu.

Bizim hikâyemizin başladığı günlerde, Çarların imparatorluğu Finlandiya Körfezinden başlayıp, uzak Pasifik kıyılarına kadar iki kıtaya uzanıyor; Kutup bölgesinin oniki derecelik bir bölümü içindeki buz tutmuş Arktik'ten, Türkiye, Afganistan, ve İran sınırlarındaki güneyin yarı-tropikal bölgelerine kadar yayılıyordu.

Tarihte bu kadar geniş devlet olmamıştır. En geniş devrindeki Roma İmparatorluğu bile Rusyanın içinde kaybolacak kadar küçük kalır. Dünyanın kesiksiz toprak bölgeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, ve Hindistan'ın hepsi bir araya getirilse bile gene de Rusya'ya erişememektedirler. Rusyanın sadece Avrupa'daki kısmı bile, Avrupanın o cıvcıvlı ülkelerinin hepsi kadar bir alana eşittir, ve üstelik geniş gövdesinin üçte ikisi de Avrupa kıtasının dışındaki Asya tundralıklarında ve steplerinde kalır. Genişlik itibarıyla 8,500,000 mil karelik yekpâre bir toprak demek olan Rusya'da, yaklaşık olarak insan soyunun onda biri ve yeryüzü küresinin toprak alanının altıda biri yer almaktadır.

Bu eşsiz bucaksız topraklar üzerindeki halkların gel-gitlerine bakmak: Elbe'nin (Slavca, Laba) bir zamanlar Charlemagne günlerinde Slavların sınırı olduğunu, Hamburg'un Slavları göz altında tutmak için bir hisar olarak kurulduğunu: Prusyanın (tarihi ismiyle, Borussia) vaktiyle Lithuania ya ait bir şehir; ve Breslav'ın (eski ismiyle, Breslavl; şimdikiyle Wroclaw), Dresden'in, Leipzig'in eskiden Slav şehirleri olduğunu hatırlamak zamanımızın pek çok savaşlarını anlamamıza da yardımcı olabilir. Kezâ Moğolistan'ın, şimdi Çin'den ayrı düşmesine rağmen, bir zamanlar hem Çin'i, hem de bugün Rusya denilen ne varsa; bütün Avrasya Düzlüğünü egemenliği altına aldığını hatırlamakta fayda vardır.

Bu geniş düzlüklere giren nice nice kudretli istilâcılara karşı baş savunucu «General Mesafe» (yardımcısı olarak ta General Çamur ve General Kış) ve o'nun çağlar boyu hiç değişmeyen stratejisi olan «kavrulmuş toprak» olmuştur. Rusyanın yeni «mucitlerinin» söylediklerinin tersine, Rusya da eskiden beri ne sosyalizmin, ne devlet mülkiyeti sisteminin, ne de Stalin'in askeri dehâsının eseri olmayan, ve Rusya tarihi ile uğraşanların bildikleri bir şey olan «İskit taktikleri» denilen bir strateji uygulanagelmiştir. Zira, yirminci yüzyıldaki Hitler ve Hindenburg'dan, ondokuzuncu yüz-

yıldaki Napolyon'a, onsekizinci yüzyıldaki XII. Charles'a, (Charles, hatırlanacağı gibi, Rusyayı, Ukrayna'daki Poltova'ya kadar ele geçirmişti) M. Ö. 512'de Pontik steplerinden içerilere doğru o zamanlar İskitya denilen bugünün Ukrayna'sını fetheden Pers Kralı Büyük Darius'a kadar her fetih heveslisine karşı bu strateji kullanılmıştır. O zamanların İskitleri de şimdi Ukrayna denilen yerlerde yaşayan halk— içerlere doğru çekilmişler, hayvanlarını yanlarında götürmüşler, ürünlerini yakmışlar, ve kuyularını zehirlemişlerdi. Darius'un adamlarını ülkelerinin tâ içlerine kadar çeken İskitler, kavrulmuş toprakların derinliklerine düşen Darius'a hücum etmişler, ve üstelik hayatlarında hiç isimlerini bile duymadıkları Atinalıları da böylece kurtarmış olmuşlardı. Çar orduları da, aynı şekilde, 1914'te Paris'i, ve Sovyet Ordusu II. Dünya Savaşı günlerinde de Londra'yı kurtarmışlardır.

19. yüzyılın başında her yedi Avrupalıdan biri Rustu; yüzyılımızın başında ise her dört Avrupalıdan biri Rustur ve bu oran, ben bu satırları yazarken de, Rusya'nın lehinde büyümektedir. Yeni işgâl edilen toprakları, ve işgâl orduları ile kukla hükümetlerin buyruğunda yaşamaya mecbur edilmiş bulunan Avrupalıları da katacak olursak, bugün iki Avrupalıdan birisi Rusyanın yönetimi altındadır.

> Rusya İmparatorluğunun üç kutsal başkenti —diye yazıyordu Pan-Slavcı Thuchev,— Moskova, Saint Petersburg ve Konstantinople'dir. Kuzeyde ve Doğuda, Güneyde ve Batıda sınırları nerededir? Mukadderatın göstereceği gibi, gelecekte yedi iç denizlere, yedi büyük nehire, Nil'den Neva'ya, Elbe'den Yangtze'ye, Volga'dan Fırat'a, Ganj'dan Tuna'ya kadar uzanacağız-işte Rusya İmparatorluğu, ve çağlar boyu sonu gelmeyecektir

Ve korku içinde kalan Lord Palmerston, ki aynı Lord Palmerston'a Marx, Rusyanın «kiralık adamı» demişti, şöyle yanıtlıyordu.

> Rus devletinin politikası ve uygulaması, öteki devletlerin sebat ve direncinin son sınırına kadar, mümkün olan hız ve genişlikte yayılmak ve genişlemek olmuştur. Fakat ne zaman kararlı bir dirençle karşılaşmışsa durmuş, geri çekilmiş ve daha uygun bir fırsat çıkınca saldırmak üzere kurbanının karşısında beklemiştir.

Moskova devletinin birlik ve yayılmacı gücü bu genişleme politikasının temel öğesiydi ve bu, rejim ve liderliğin büyük ölçüde dışında bir faktördü. İlk yüzyıllardaki Rus halkının yayılmasında Kazak çetelerinin, kaçak serflerin, kanunsuzların, maceracıların, başına buyruk olmak isteyenlerin payı, devletin payından çok olmuştur. Bazı defalar ise, devlet bu yayılma ve tomurcuklanmayı

denetim altında tutmak, önlemek istemiş; ama her defasında yayılmanın meyvalarından yararlanmasını ve süper-devlet olmasını bilmiştir. Rus devletinin bilinçli olarak yayılmacı politika izlemesi çok kısa süreli bazı dönemlere ve bir de ondokuzuncu yüzyılın sonlarına inhisar eder. Karşılaşacağımız Bolşevik liderleri ise, ülkenin yıkıntı günlerinde, bu mesafe ögesini devrimin kurtarıcısı olarak bulmuşlardır. Başlangıçta eski Rusyanın yayılmacı-emperyalist politikasından samimi olarak kurtulmak istemişler; fakat sonunda bu politikayı aynen almışlar, hatta diğer görünümler altında geliştirerek, aynı yayılmacı kuvveti, aynı «uzun-kollu» merkeziyetçiliği geniş bürokrasiyi, milyonluk orduyu, sert devleti, çok-renkli ve karmaşık halk kitleleri üzerindeki bütün buyrultucu (imposing) devlet kurum ve araçlarını benimseyerek Rusya tarihinin en yaygın ve en geniş devletini kurmuşlardır.

Böylesi geniş ve uçsuz-bucaksız bir imparatorluğun kamburları çoktur ve bir araya getirilmesi, devletin herhangi bir yerine lüzum olduğunda oralara kuvvet sevkedilmesi güçtür. Bununla beraber onsekizinci yüzyılda ve ondokuzuncu yüzyılın başlarında, muzaffer Rus orduları dört kere gelip, ta Ren kıyılarına dayanmışlardır.

Bu ordular Napolyon'dan Paris'i, Büyük Frederick'ten ise Berlin'i almışlardı. İkinci Nikola'nın beceriksiz yönetimindeyken bile, 1914 - 16 yıllarında komşu Avusturya-Macaristan devletinin kuvvetlerini mahvetmişler, Doğu Prusya'dan olmak istemiyorlarsa, Almanların Paris üzerindeki yürüyüşlerini durdurmalarını istemişlerdi. Görülüyor ki, bugüne gelinceye kadar Rusyanın büyük orduları olmadığı sadece asılsız bir «lâf»tan ibarettir.

Bu asılsız iddianın ardındaki gerçek, Batı Avrupa ülkelerinin geçen iki yüzyıl boyunca, kendilerinden daha kalabalık olan Rusya karşısında, ancak ondan daha hızlı bir teknik ilerleme sayesinde karşı koyabilmiş olmasıdır. Bu yüzden Moskova, beş kere dirençle karşılaşmış ve yayılmasını yavaşlatmıştır. Ama yayılma gene de azalmamış, Batı ile temaslar ve çatışmalar yüzünden Rusya'da çok büyük değişiklikler olmuş, Rusya'nın ilerlemesi ile yenilgileri arasında şaşmaz bir kural konulmuş gibi olmuştur.

Bu çatışmaların ilki, ordularının Nevva'da eriyip-gittiğini gören Büyük Petro zamanında olmuştur. Petro zamanında başlayan Rus modernleşmesi ile, geri kalmış ülkesine bakan Büyük Petro savaş-amaçlı zorunlu bir «Batılılaşma» ve endüstrileşme devrine girmiştir. İkinci baskı Fransız Devriminden gelmiş; Napolyon Mos-

kova'ya, Rusya ise Paris'e girmiştir. Bu olayların sonucu olarak çok gelişkin şeyler çıkmıştır ortaya: milletin manevi birliği, I. Alexander ve Speransky'nin ilk reform plânları, Arakcheev'in askeri-zirai «komünler»i, **Decembristler**'in vakitsiz patlak veren, ama ihtilâller yüzyılını açan ilk isyânı. Üçüncü tazyik, Avrupa Kuvvetleri Birliğine ait küçük orduların Kırım Savaşında Rusya'nın kalabalık ve kendi başına teşkil edebildiği orduları yenmesi ile gelmiş, serf'lerin özgürlüğe kavuşturulmasına, ve devamlı reformların başlamasına yol açmıştır. Dördüncüsü, Japonlara karşı uğranılan yenilgi olmuş (bu kere, «General Mesafe» düşmandan yana dönmüştü), 1905 ayaklanmalarına yol açmış, anayasal bir rejim kurulmasına neden olmuştur. Andığımız bu çatışmaların hiçbirinin sonunda Rusya'nın yayılması devamlı olarak durmamış her defasında da Moskova devletinin toprakları genişlemiş, kuvveti daha fazla artmıştır.

Hikâyemizin ana temi olan beşinci olay; Rusyanın büyük askeri gücünün Doğu Prusya ve Galiçya'da, cephe gerisindeki moral bozukluğu ve materyal noksanı yüzünden felce uğradığı günlerde başlamıştır. O günlerde savaş malzemesi noksanını gidermek için son noktasına kadar istikraza gidilmiş ve bu durumun sonunda imkânlar tükenmiş, yenilgiye uğranılmış: yenilgi ise 1917 Devriminin oluşumuna yardım etmiştir. Bu kere Rusya'daki biçim değişimi (transformation) eskilerinden son derece fazla olmuş, ve Moskova Prensliğinin 1600 yıllarındaki Sibirya yayılmasından beri Rusya'nın hiç görmediği kadar büyük bir yayılmayı sağlayacak olan dinamik bir kuvvet yaratmıştır. Saldırgan ve böylesine büyük bir gücün, ve bütün kötü talihe rağmen inatçı bir siyasal iktidarın kendini koruyabilmiş olması sayesinde Rusya, yenilince hiçbir zaman geri çekilmemiş, veya zafer günlerinde eski sınırlarıyla yetinmek durumunda kalmamıştır.

Avrupa ve Asya, Rusya'da birleşirler. Tarihi boyunca Doğu ve Batı, Rusya'nın ruhunda çarpışıp durmuşlardır. Kaç kereler Avrupa ile Asyalı göçebe atlıları arasında kalmıştır ? Kısmen doğululaşması pahasına kaç kereler Avrupa'yı fethedilmekten kurtarmıştır ? Hâlâ bugün de, tarihinin bu en son ânında, sınır boylarında durmakta, Avrupa denilen yarımadanın yarısını ve Asya denilen karaparçasının üçte-birinden fazlasını elinde tutmakta, Batı ve Doğu etkilerinin gel-gitleri arasında kanallık yapmakta, ve her ikisinden meydana gelmiş bir kişilik taşımaktadır. Ağırlık merkezi çoktan beri Avrupa'ya doğru kaymışsa da, Rusya bugün de, gövdesi ve ruhu itibariyle iki doğalı bir Avrasya ülkesidir.

Avrupa'ya bakan pencereleri daracık ve küçüktür, ve hatta kış aylarında kardan kapanıveren gözcükler (fortochkas) gibi inceciktir. Bu küçük Batı pencerelerinin (ki, şimdi büyümektedir) ardında ise, birincisi ile mukayese kabul etmeyecek kadar geniş ve büyük iç-ülke (hinterland) gelir, ve doğuya doğru, dünya kuşağının dörtte birini bulan bir mesafe boyunca uzanır. Bu iç-ülke toprağı kolayca denetlenebilecek kadar uysal ve yumuşak başlı, ama değişiklik yaratacak en büyük kuvvetlere direnecek kadar, onları bozacak kadar geniş ve direngen bir ülkedir. Doğuya yaslanmış bu engin toprak, Batıdan gelen saldırganları tekrar tekrar içine alıp kapatmış, zayıflatmış, kendisinden geçene kadar yıpratmış, sonunda kendisini fethe gelenleri fethetmiş, veya zamanın boyutları dışında taşıdığı kendi imajına göre fetihçi yabancıları değiştirmiş, özümlemiştir.

Daha çok Avrupalı bir ülkeyse de, Rusya uzun süreler boyunca Avrupanın dış ufkunda kalmıştır. Rusya'nın bulunduğu topraklar ve Roma İmparatorluğunun, ne de Kutsal Roma İmparatorluğunun toprakları olmuşlardır. Kuruluş dönemindeki kültürü Yakın Doğu'dan, «Doğu Roma»dan Bizans'tan, ve Bağdat Halifeliğinden gelmiştir. Bu demek değildir ki, o zamanların kültürü geriydi. Zira onuncu yüzyılda Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Rusya'ya sızan bu Doğu kültürünün merkezleri Batı Avrupadan çok daha ileriydiler. Fakat hemen sonraları Bizans'ın ve Bağdat'ın hayatiyeti durmaya ve katılmaya başlamış, manevî çocukları olan Rusya da onlarla beraber gerilerde kalır olmuştur. Zamanın tarihsel dinamiği Akdeniz'e ve Atlantik'e kayınca, Rusya da sapalarda kalmıştır. Arap Hilâfeti ve Bizans İmparatorluğu Osmanlı Türklerinin eline geçince, Rusya bir süre Baltık ve Karadeniz aracılığı ile Batıya uzanabilmiş, daha sonra buraları da Almanlara, Litvanyalılara, İsveçlilere ve Türklere kaptırmıştır. Fakat Rusya ile Batı Avrupa arasındaki ilişkileri kopartan en önemli olaylar Bizans ve Roma Kiliselerinin ayrılması, Tatar-Moğol istilâsı, ve ardından gelen iki yüzyılı kapsayan Moğol egemenliği olmuştur.

Moğol istilâsı-Moskova Prensliğinin kurulmasından önceki istilâların sonuncusudur-peşpeşe gelen göçebe atlı-ulusların istilâlarından sadece bir tanesidir. İskandinavya'dan gelen Norsemen'ler; Batıdan gelen Polonyalılar, Livonyalılar ve Germenler; güneyden gelen Grekler, Türkler ve Persler; Asyadan gelen Uygur-Fin soylular; Karpatya'dan gelen Slavlar; Doğudan gelen göçebe Hazarlılar, Kalmuklar Tatarlar ve diğerleri bu büyük Avrasya Düzünde kâh istilâcı, kâh yenik düşmüş kaçkınlar olarak oradan ora-

ya at koşturmuşlar, dolaşmışlar; ırklarının ve geleneklerinin tohumlarını her köşeye saçmışlar; yerleşik uygarlığının defalarca tutunup-canlanmasına, defalarca da sökülüp, darmadağın edilmesine neden olmuşlardır. Bu olaylar yüzünden ekonomik gelişme durmuş; ülke, yağmalar, kölelik, ve kılıçtan başka birşey görmez olmuştur.

Bununla beraber, büyük göçler çağı Avrupa'da durulunca, Slavların egemenliğindeki Rusya, Batı ülkelerinden hiç de geri kalmadan dil ve kültür birliğini kurmaya başlamış ve diğer ülkelerle birlikte, modern Batılı Dünyayı karakterize eden ekonomi ve uygarlık yönünde harekete geçmeye hazır hâle gelmiştir.

Daha sonraki Orta Çağ içinde Paris, Londra, Tuscany, Castille gibi dil ve kültür merkezlerinden yayılan birleştirici etkilerin sonucunda Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca gibi dillerin diğer yörel diller (dialect) üzerinde egemenlik kurması ve geniş milli topraklar üzerinde birlik ve tutunum (cohesion) yaratmasıyla ilgili nedenler fazla derinlemesine-daha doğrusu açık ve anlaşılır sonuçlar sağlayacak şekilde-incelenmemiştir. Fakat bununla beraber, apaçık olan bir nokta var-pazarlar ve yollar ile, bunların sonucu olan kültürel alış-veriş bu merkezlerin etkenlik kazanmalarında önemli roller oynamıştır, Ayrıca, bir başka etken olan, varlıklarını korumak için birlikte mücadele etme zorunluğu ise, bu merkezlerin «ulusal» bölgeler üzerindeki önderliklerine bir de devamlılık kazandırmıştır.

Küçük-Rusyalılar (Ukraynalılar) ve Büyük-Rusyalılar (Moskovalılar) da Kiev ve Novgorod isimli ticaret beldelerini kurarak bu uluslardan geri kalmadıklarını göstermişler, tek dil ve tek ulus kuracak potansiyel gücü yaratmışlar, ülkenin ortalarındaki Finli köylüler ile buraları yönetmekte olan Viking boyarlarını ve prenslerini nüfuzları altına alarak, onları zorlamaksızın, tamamen Rusla§tırmışlardır. Rusya-Ukrayna, öbür ülkelerden hiçte geri kalmaksızın, Orta Çağın ilk ticaret yollarından biri olmuş; bu yoldan insanlar, eşyalar ve fikirler akınaya başlamıştır. Orta Çağın sonuna gelindiğinde ise Rusyanın geniş ve yavaş akışlı, yılın çoğu aylarında ticaret gemilerine açık, ve birinden bir diğerine geçilmesi mümkün nehirler şebekesi kış aylarında dümdüz ve engebesiz bir kızak yolu şebekesi olarak hizmet görmüş, Doğu Avrupanın ortaçağ djnyasında anayolu olmuş ve «Varangianlar'dan Greklere,» kezâ İskandinavya'dan Bizansa kadar kıtanın ana yollarını teşkil etmiştir. Nehir yolunu ne engin topraklar, ne ormanlar, ne de bozkır kese-

bilir. Ormanlar, bal ve balmumu, deri ve kürkleri: anayolları savunmak için ilk orduları çıkaran kentlerin yöresi ise, saban ve çapaya dayanan tarımsal ürünler ile, ormanlarda ve bozkırda tutulmuş «insan hayvanlar»ı, yani köle olarak satılacak insan gibi ilk ticaret mallarını sağlamışlardır. Genç Rus kızları Arabistan'ın en makbul cariyeleri olmuş, ve (köle anlamına) «slave» kelimesi bile, birçok filolog tarafından Slav'dan gelen bir kelime sayılmıştır.

Bu ilk dönem ticareti, ancient Rusya'yı ne derece değiştirmiş olabilecekti; ne derece şehirli kültürel, demokratik ve vatandaşçı kent yönetimine yaklaştırmış olabilecekti, bilmiyoruz. Zira onüçüncü yüzyılla birlikte kıtalararası iç yolun güzergâhı hızla ve hepten değişerek, başka yönlere kaymıştır.

1204'te Haçlılar Bizansı aldıklarında, Doğu ticareti de Karadeniz, Dnieper ve Balık güzergahına sırt dönmeye; Venedik ve Cenova yoluyla Suriye, Filistin ve Mısır'a; Alp geçitleriyle Ren ve Kuzey Avrupasına ulaşılan Akdenize yönelmeye başlamıştır. Aynı anda İtalyan kentleri biribiri ardından fışkırmaya başlamışlar, Varangianlar'dan Greklere kadar ulaşılan eski günlerin nehir yolları ise münzevi akan nehirler hâline gelmiş, Slavların kurdukları yepyeni kentler ufalmış ve silinmiş, yeni ortaya çıkan kentsoylular ve aristokratik demokrasiler canlanmadan ölüvermişler, Rusya'da kala-kala ormanlar ve bozkırlar kalmıştır. Rönesans da, gene başka bir güzergâh izlemiş, Rusya'nın semtine uğramamıştır. Bu yüzden Rönesansın getirdiği ruh değişikliğinden etkilenmeyen Rusya hiçbir zaman bir Reformasyon gücü yaratamamış, Rönesans ve Reformasyon hareketleri olan ülkelerde meydana gelen oluşumlardan ülkeye yayılmış bir (ulusal) kültür ve bireycilik Rusya'ya girememiştir. Gerçekten, tuhaf bir sessizliğe bürünmüştür Rusya. İtalyanın Dante ve Petrarch'ı, İngitere'nin Shakespear'i, İspanya'nın Cervantes'i, Fransa'nın ise Corneille ve Racine'i yarattığı dönemde, Rusya'nın hiç sesi duyulmamıştır. Bu büyük topraktaki sessizlik ondokuzuncu yüzyıla kadar; ülke sesine kavuşup, bütün gücüyle haykırmaya, çığlıklarıyla bütün dünyayı endizelere salıncaya kadar sürmüştür.

Nehir anayollarının gerilemeye başladığı, ve ölmeye yüz tutan kentlerin hiç bir direnç gösteremeyecek kadar zayıfladığı sıralarda, Asya bozkırlarından kopup gelen son Moğol-Tatar istilâsı kaplamıştı Rusya'yı. Rusya'nın can çekişen ticaret beldeleri yağmalandı, yıkıldı, tarümar edildi, kentlerin «seçkinleri»i öldürüldü veya köle olarak alınıp görtürüldü, ilkel özgürlükleri ve yeni filizlenen halk

kültürleri tahrip edildi. Kentli ve tüccar ruhlu Rusya; «burjuva» Rusya, yüzyıllar boyu kendisine gelmemecesine bir dârbe yemişti. Yüzyıllarca sonra ortaya çıkan Rusya ise artık, Kiev'de değil, Moskova etrafında merkezleşmiştir, ve Rusya, eski Rusya'dan, veya Ukrayna'dan farkı bir Rusya olmuştur.

> Bir Rus -diye yazıyor Tolstoy- evrensel, veya en azından Avrupalı kökleri olan bir kültüre sahiptir. Bu Rusun gözündeki iyilik, şeref ve özgürlük düşünceleri (ideas) ile Batıdakiler aynıdır. Fakat bir başka Rus daha vardır- karanlık ormanların Rus'u, Taiga'nın Rus'u, hayvansal Rusya, fanatik Rusya, Mogol-Tatar Rusya. Bu sonuncu Rusya'nın ideali ise despotizm ve fanatizmdir... Kiev Rus'u Avrupanın bir parçasıdır, Moskova Rus'u ise uzun süre Avrupa'yı reddetmiştir.

Moğolların Rusya'ya hiçbir şey kazandırmadıkları söylenemez. İspanya'yı fetheden Araplar gibi «ne Aristo'yu ne de cebiri» getirdi Moğollar, ama büyük bir kara devletinin işlemesi için gerekli olan devlet yönetimi tekniğini ülkeye getiren Moğollar oldu. Çin «hikmet ilmi»nden yararlanan bu göçebe Asyalı bozkır halkları, tek bir merkezden hiçbir ulusun yönetmediği kadar geniş toprakları yönetmek için gerçekten mahirâne bir bürokratik idare becerisi göstermişlerdi. Yöresel dinlere, yöresel yönetimlere, yöresel geleneklere karşı anlayışlı ve yumuşak başlı bir hoşgörünün gelişmesinde bu göçebe halkların yararı olmuştur.

Yörel yöneticilerden bütün istedikleri, otonom kalmaları şartıyla, kendilerine itaat etmeleri, veya buna uyamayacaklarsa, genc ora halkının yöneticilerinden lâf dinleyen birisine yerlerini terk etmeleriydi. Düklerin, papazların, ve yaşlıların makâmlarını muhafaza etmelerine ses çıkarmıyorlar, ve o zamanki ilkel günlerin tek merkeziyetçilik isteği olan iki şart koşuyorlardı, vergi ödenmesi * ve gerektiğinde asker verilmesi, Rus ortodoks Kilisesini ve Moskova Grand Dükünü kendi yönetimleri için bir araç olarak kullanabileceklerini anlayınca, onları tutmuşlar, aynı anda Kiev gibi daha ilerlemiş ve daha demokratik kentleri tahrip etmişlerdi. Bu kentler hem yağmalanmaya değecek kadar zengindiler hem de daha inatçı bir direniş içindeydiler. Moskova, Batıya karşı Tatarlardan yardım görmüş, ve vergi mültezimliğine atanmış, dinsel mer-

* Metinde «tribute» kullanılıyor. Bugün bildiğimiz vergilerden farklı bir vergi türüdür. Genellikle, bir ulusa bağımlı düşen, veya bir ulusun himayesine sığınan ulusların başındaki yöneticinin o ulusdan toplayıp verdiği bir vergidir. Orta Çağda da, egemen beyler, daha üstlerindeki «lord»larına buna benzer vergiler verirledi (Ç. N.)

kez sayılmış, ayrıca bir Tatar genel valiliği (viceroydom) yapılmıştı. Altın Oğulları devletinin iktidarı parçalanmalar yüzünden kalmayınca, Moskova Grand Dük'ü koskoca Avrasya Düzlüğü üzerine yayılmış ve artık boşalmış olan bu koca imparatorluğun başına geçme hünerini göstermişti. Moskovanın birden bire büyümesi üzerine diğer prensler de Moskova Sarayına bağlanmışlar; Moskova kutsal bir şehir ve Kilise Merkezi (patriarchate) olmuş. Biazns ilkesi olan «Caesare-papism»*, Moğol ilkesi olan «devletin ve ordunun önderine sorgusuz-sualsiz itaat ve hizmetine koşulmaya boyun eğme» ile pekleştirilmiştir.

Bu askeri otokrasinin halk tarafından da kuvvetle ve ilk devirlerden beri desteklenmiş olduğu çoğu kere unutulmaktadır. Tatar Hanlarından ülkeyi geri almak için yaptığı süresiz Hıristiyan savaşları, bunların ardından Roma Katoliği Polonya-Litvanya'ya karşı giriştiği mücadeleler, ve daha sonra İsveç ve Almanya ile giriştiği savaşlar sonunda Kilise bütün ulusu etrafında toplamış ve Moskova halkı arasında Çarlık sağlam şekilde kök salmıştır. Aynı örnek, Faelılara karşı mücadele açan İspanya'da da olmuş; orada da monarşinin kuvvetlenmesi bu yolla mümkün olmuştur. Rusya, bu savaşlar ve mücadeleler sonunda, yirminci yüzyıla gelinceye dek tüketemiyeceği bir halk desteği birikimi sağlamıştır. 1905 yılında ise, kisveli ve sakallı bir papaz olan Peder Gapon, Rusya'nın en kalifiye işçilerinin; ünlü Putilov makina ve lokomotif fabrikaları işçilerinin önüne geçerek bir yürüyüş düzenlemiş, Aziz Çar Baba'ya bir dilekçe sunmak için yola çıkmıştır. Peder Gapon'un kafasındaki Çar, bu yürüyüş günlerinde bile, **sevgili baba-monark** imajıydı. Bu da gösteriyor ki, çarların halk arasındaki köklerinin çok derin olduğunu unutmamak gerek. Çarın büyüsünü bozan hile, bu silahsız ve monarkın önünde secdeye gelen işçi kitlelerine askeri birliklerin ateş açması olmuştur. Ama bu öyle kuvvetli bir inançtı ki, öyle sine derine işlemişti ki, ortadan kalkması güç olduğundan, bir başka objeye yönelecekti. Geçmişte olduğu gibi. hâlâ bugün bile Rus işçileri her resmigeçitte yöneticilerinin koca koca resimlerini taşımakta, ve ondan söz ederken «Bizim Aziz Atamız» demektedir.

Moskovalıların Tatar boyunduruğunu parçalamalarından sonra, Rusya'nın varlığına yönelmiş bütün önemli tehditler Batı'dan-Alman şövalyeliklerinden, Polonya-Litvanya'dan, İsveç'ten, Napolyon'-

* «Caesae-papism» kurumu, Osmanlılardaki Halife-Sultanlık kurumunda da görüldüğü gibi, siyasal otorite ile dinsel otoritenin birleştiği monark tipini ifade etmektedir. (Ç. N.)

dan, (Kırım Savaşındaki) Topluluk Kuvvetlerinden, II. Wihelm ve Hitler yönetimlerindeki Almanyadan gelir olmuştu ve kesiksiz sürüp gidiyordu. Bu yüzden halkı devlete ve askeri otokratlara bendeden sadakât-bağları durmadan pekiştirilmiştir. Ve böylece Moskova devletini Batı'dan ayrı tutan Bizans mirası ve Tatar yönetimi, Batı tehdidi ve ulusal tehlike duygusu yüzünden aralıksız bir şekilde arttırılmış ve kuvvetlendirilmiştir.

Gerçekten, savaş, bitmek-tükenmek bilmeyen savaş, Moskova devletinin yapısını ve ruhunu biçimlendiren en kuvvetli etken olmuştur. 1228'den 1462'ye kadarki yıllar Avrupa'da Rönesansı hazırlayan yıllar olmuştur. Aynı dönemde ise, Rusya tarihçilerinin belirttiği gibi, Rusya'da 90 tane içsavaş, 160 tane yabancı istilâsı olmuştur. Batı Avrupanın «Aydınlanma Çağı» süresince, yani; on yedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, İsveç'le üç büyük savaşa giren Rusya, sonunda, Filandiya'yı ve Baltık ülkelerini ele geçirmiş, ve Polonya ile yedi kere savaşıp Polonya'nın bir kısmını elinden çıkarmıştır.

Moskova devletinde halkın bulunduğu toprağa bağlı kılınması (feodal bondage) Batı ülkelerinden geç kalmış, bu ülkelerdeki küçük oluşumların tersine, Avrasya Düzlüğünde sınırsız toprakları olan Rusya'da bu kurum geç oluşmuştur. Sahipsiz-toprak kalmayan Almanya, Fransa ve İngiltere'de kölelik güçlendiği sırada, toprağa bağlanmak (fixity) kurumunun, sınırsız bozkırlar, nehir-sonu toprakları ve Karadeniz kıyı toprakları ile gepgeniş bir ülke olan Rusya'da kanunlar çıkarılarak yaratılması gerekmiştir. Savaşların getirdiği yokluklar ve sıkıntılar yüzünden Çarlar bu toprağa bağlılık emirnâmesini (Rusçası, **Krepost**, yani «sabitlik») yayınlamak zorunda kalmışlardır. Sabitlik sâyesinde, vergi tahsildarları ve asker çığırtkanlar (rectuiting sergeant) istedikleri adamları nerede bulabileceklerini bilecekler, her köyü para ve asker çıkarma yönünden **komünyal** bir sorumluluk altında tutacaklardı. Sabitlik ve toprağa bağlılık kurumunun Rusya'da gelişmesi Petro ve Katerina zamanlarına, Avrupa'da köleliğe son verildiği günlere denk düşmüştür. Tam o yıllardaki İngiltere ve Fransa'da ortaçağ kurumları yerine yargısal bir sisteme geçilmekte, feodalizm gerilemeye yüz tutmaktaydı. Aynı yüzyıl, parça parça olmuş Batı ortaçağ hayatını yıkılıp gitmekten alıkoyamaz hâle gelmişti ve Avrupa ortaçağında sökülme ve çatlamalar kesinleşmişti. Rusya'da ise, birkaç yüzyıl sonra, katı, kuvvetli, pekişken bir (ortaçağ) düzeni örülmüş, Fransız Devriminin kopardığı fırtınalara bununla karşı konulmuştur. Bu (düzenin dokusunda, ölen Bizanslı Doğunun zengin ve

aşınmaz övgüleri ile, Tatar kabilelerinin parlak ve demirden zincirleri, ve hiç bitmeyen savaşın getirdiği boz renkli halat ve palamarlar kullanılmıştır.

Düpedüz bir beylik (dukedom) olarak kurulup gelişebilen Moskova devleti, henüz ilkel ve ham bir devletken, birden bu büyük Avrasya imparatorluğunun başı olmuş, fakat böylesi dev bir görevin gerektirdiği bir mekanizmaya veya tekniğe aynı anda sahip olamamıştır. Rusyanın en büyük tarihçilerinden Klyuchevsk'nin dediği gibi, «devlet şişivermiş, halk büzülüvermiş, ufalıvermişti.» Veya, Karpovish'in belirttiği gibi, «Rusyanın bedeni ruhundan çok daha hızla büyümüştü.» Askeri masraflar ve devlet cihazlarının gerektirdiği paralar üretim ekonomisinin kaldıramayacağı kadar fazla (hâlâ böyledir) olmuştur. Bu yüzden de, halkın çalıştıkları işi terk etmemesi, bulunduğu yere bağlı kalması gerekmiş, vergi tahsildarları, asker çığırtkanları, ve ordu ikmal komiserliğinin herkesi belli yerinde bulabilmesi için bu yolda gidilmiştir. Bu askeri-feodal temel üzerine dayalı Rusya'da devamlı ve büyük ordular kurulurken, Batı devletlerinde gönüllü veya paralı askerlerden kurulu küçük ordular kullanılmaya devam edilmiştir.

Sözün kısası, günümüzde bizim de öğrenmek zorunda kaldığımız **totalitarianism** denilen ve modern hayatın her zaman eşikte bekleyen modern savaş için hazırladığı mekanizmanın ürünü olan o şey, Rusyanın kuruluş döneminde köklü etkilerde bulunmuştur. «Herşey devlet sayesinde, hiçbir devlete karşı değil, hiçbir şey devletin dışında değil» doktrini bugün de, yeni bir teknolojik temel kazanmış ve tamamlanma içine girmiştir. Ama taşıdığı ruh eskisinden hiç farlkı değildir. Devlete hizmet konusunda bütüncül (universal) bir itaat, emirname ile getirilmiş toprak ve işte sabitlik (krepost ve nevolya) yüzyıllar süresince Rus hayatının karakteristikleri olmuştur. Diğer uluslardaki insanların, söylendiğine göre iki kısmı varmış- Beden, ve Ruh. Pasaport, Birinci Dünya Savaşından önceki günlerde dünyanın iki ülkesinden başka ülkelerde yabancılardan sorulmazdı. Rusya ve Türkiye. Şimdi ise, bütün ülkeler **leviathan** bir devletçiliğe geçtikçe, belgeler ve pasaportlardan geçilmez oldu. Ama bugün de, geçmişte olduğu gibi, ülke-içi pasaportuyla, işte sabitlikle, fabrika veya çiftlikten ayrılmak ve uzaklaşmanın serbest olmamasıyla diğer ülkelerden faklı bir ülke dir Rusya. «Yeni Rusya» üzerine yazılmış sayısız yazılardan (reports) hiçbiri önümüzdeki sorunu ele almamıştır bugünkü Rusya'dakilerin ne kadarı sosyalizm veya Stalinizmdir, ve ne kadarı Rusya'nın geçmişinden gelme bir kalıtımdır?

Lenin-Stalin'den önce Rusya'yı endüstrileştiren en önemli kişi Büyük Petro olmuştur. Petro'nun modernleşme hareketi de, kendisinden öncekilerinki gibi devlet ve orduyu hedef almıştır. Orduda yapılması için ise sanayileşme gerekiyordu. Yenilik hareketi tepeden aşağı doğru geliyordu. Rus halkını, devlet zoruyla Batı tekniği yönünde itiyor, yenileşmeye zorluyordu. Petro'nun modernleşme hareketi, göz açıp kapayıncaya kadar küçük sanayiyi kurmuş, ayrıca milyonlarca uniforma biçilmesi için büyük bir dokuma ve kumaş endüstrisi ile, süngü, top, ve cephane imâli için de koca bir demir ve çelik endüstrisi kurmuştur. Endüstri tesisleri devlet plânları ve **ukaz'lar** eliyle yapılmıştır. Asillerin çocuklarına teknik bilimler ve teknoloji üzerinde çalışmaları emredilmiş; yatırımlar için gereken sermaye Taht emirnameleri ile tahsis edilmiş; gene Taht malikânelerindeki serflerden bir kısmı tahsis edilerek genişçe bir işçi kitlesi teşkil edilmistir. Kısacası, Marksizmin tasarılarından çok önceleri Rus devleti Rusya'da veya dünyada en büyük toprak sahibi, en büyük sanayici, en büyük işveren, en büyük tâcir, en büyük sermayedar olmuştur Kezâ, dev bir ordunun ihtiyaçları yüzünden özel sanayinin en büyük alıcısı da devlet olmuştur.

Bu durum, dünyanın en büyük bürokrasisini yaratmıştır. Onaltıncı yüzyılda Müthiş İvan zamanında irsi asâlet sistemi kaldırılmaya, yerine, devlete-hizmet ve günvenlik esası (Oprichnina, GPU'yu hatırlatan bir kuruluş gibiydi) getirilmeye başlanmış, ve 18. yüzyılda Büyük Petro zamanında bu iş tamamlanmıştır. Bürokrasi sabit bir hiyerarşi içinde düzenlenmişti ve devlet memuriyetindeki terfilerde, basit masa memuriyetinden «faziletlû»luk pâyesi taşıyan en yüksek görevlere gelinceye kadar, her birinin maaşı, ünvanı, işleri, derecesi en ayrıntılı şekilde tespit edilmiş bir sürü masayı dolaşmak, uzun yıllar geçirmek gerekli kılınmıştı. Asâlet bile öylesine devlete hizmet ve sadakât anlamına gelir olmuştu ki, asağı tabakadan birisi bile uzun yıllar devlet memuriyetinde mürekkep yaladı mı otomatik şekilde asillik pâyesi kazanıyordu. Memuriyet, Petro tarafından derecelendirilmiş ve **chinovniki** denilen bir hiyerarşi içinde ondört **chin'e** (basamak) ayrılmıştı... Memuriyette yetenek ve liyakât yerine, monoton bir kıdem esası uygulanması kararlaştırılmıştı. Bu sistemin dışında terfi ve tâyinler ise ancak yukardan gelme emirlerle olabiliyordu.

Bu devlet kapitalizmi yapısına, I. Alexander ve I. Nicholas bir çeşit askeri devlet çiftlikleri ilâve ettiler. Bunlara **vernadsky** denilmekteydi ve bir çeşit «askeri sosyalizm deneyi» idiler. Amacı, Rus ordusunu üretici bir kuvvet hâline getirmek ve dev askeri masraf-

ları azaltmaktı. Bütün askeri birlikler tarıma elverişli alanlara yerleştirilmiş, köylüler yerlerinden sürülmüşlerdi. Bulundukları köyde tarıma devam etmek isteyen köyler, erkeklerini askere yazdırmak zorunda kalmışlardı. Yeni **komünite'ler** bir pâlana göre inşa ediliyorlar, her birinde çiftlik evleri, barakalar komün binaları bulunuyordu. Bu komünlere büyük baş hayvanlar, atlar, âlet - edevât veriliyor, vergi muafiyeti tanınıyor, amma halktan da disiplinli bir çalışma ve tâlimlere iştiraki isteniyordu. Ruhen rahat ve iyi değillerdi belki, ama maddi bakımdan refah içindeydiler, ve 32 milyon rublelik bir rezerv yaratıvermişlerdi. 1810'da başlayan bu hareket, I Alexander'ın öldüğü 1825 yılında 138 piyade taburu, 240 süvari bölüğüne çıkmıştı, ve toplam askeri sayısı muvazzaf ordunun üçte birine; 200 bine ulaşmıştı. Askerlerin karıları ve çocukları da askeri çiftliklerde oturuyorlardı. Sistem 40 yıldan fazla sürmüş, ve II Alexander zamanında «toprağa bağlılık» kanununun ilgâsı sırasında kapatılmıştır. Bu sistem 1920'de Bolşeviklerin teşebbüs ettikleri **askerileştirilmiş iş komünleri** tasarısını etkilemiştir; ve bugünkü devlet çiftlikleri ile kollektif çiftliklerde, veya hatta Khrushchev'in tasarladığı agrogorad projesinde de bazı izleri görülmektedir.

1861'de köleliğin kaldırılmasından sonra hür emek ve hür sermaye hızla gelişmiştir. Fakat devletin ekonomik yayılması da devam etmiş, ve yeni yeni işletmeler açmıştır: özellikle, büyük demiryolu ve telgraf hatları inşa edilmiş ve bunları devlet işletmiş: ayrıca büyük ticari tekeller ve büyük devlet bankacılığı devletin olmuştur. Kont Witte'ye göre, III. Alexander, Lenin'e veya Khruschev'e yararşır bir dille, «Otokratik Rus imparatorluğunun güvenlik ve itibarı ile, küçük demiryolu hükümdârlarının yönetimindeki Demiryolu Kırallıklarının varlığı bağdaşamaz,» demiştir. Witte- Vospominaniya, s. 532). Yıllardan 1869'da, demiryollarının yüzde 23'ü devletin elindeyken, 1890'da bu oran yüzde 60 olmuştur. Ardından devletçe Transsibirya demiryolunun yapımına başlanmıştır. On yıl içinde, ne o zamana kadar, ne de o zamandan beri hiçbir devletin elinde bulunmayan uzunluktaki bu hattın inşası bitirilmiştir. Yirminci yüzyılda devlet en büyük banker olmuştu ve 1913'te devletin altın ruble **turnover** miktarı 234.009,000,000,u bulmuştu. Birinci Dünya Savaşı sırasında da demiryolu inşaasına hızla devam edilmişti ve inşaatın hızı, benzeri bir dönem içinde bolşevik'lerin hiç elde edemedikleri bir hıza yükselmişti. Savaş öncesi Çarlık Rusyasında devlet bütçesinin üçte biri devlet endüstri ve inşaatına, diğer ikinci üçte-biri orduya ve donanmaya, sonucu üçte-biri de geniş devlet cihazının cari masraflarına gidiyordu. Devletin ekono-

miye egemen durumu (Lenin'in deyişiyle «emredici yüceliği»), 1914'ten sonraki savaş ekonomisine geçişle bir kat artmıştır. Bolşeviklerin 1917'de devraldıkları şey - kendileri daha tek bir endüstriyi bile millileştirmeden önce dünyadaki en büyük devlet-güdümlü endüstri mekanizmasıydı.

Petro'nun, vaktiyle, «birkaç onyıl daha Avrupa'ya muhtacız, ondan sonra sırtımızı döneceğimiz günler de gelecektir,» dediği söylenir. Fakat yeni tekniklerin, yeni idarî formların tutunup, yerleşmesi yeni tutumları (attitudes) gerektirir; ve bu iş ancak yeni bir hayat tarzıyla, yeni bir düşünce tarzıyla olabilir. Organik bir kültürel yenileşme olmazsa, teknolojinin kendisi değil, sonul ürünleri alınabilir sadece. [Başka toplumlardan] en son fikirler alınabilir, ama bu fikirlerin doğuşunu hazırlayan paralel ve zıt diğer fikirler de [o toplumda] oluşmuş bulunmadığı için, alınan yeni fikirlerin denetim ve dengelenmesi sağlanamaz. Petro'nun zamanından bugüne kadar Rusya, makinaları da, fikirleri de dışardan almış, ve ne birini, ne de ötekini kullanmasını bile bilmeden ithal etmiştir. Teknik ve teknisyen ithali bir meseleyi hâllederken bir yenisini yaratmaktadır kırılan bir ulusal gurur. «Batılılaşma»nın, «Doğulu yöntemler» ile, yukardan verilen emirlerle getirilmiş olması, hem halkı böyle bir değişimin gerektirdiği şartlara hazırlayamamış, hem de halkın kırgınlık duymasına neden olmuştur. Yeni ve tuhaf usûllerin zorla getirilmesi Rusyanın bünyesinde derin yaralar açmıştır- din, kültür, siyaset, his, ve düşünce alanında patlak veren bunalım üç yüzyıl sürmüş ve hâlâ sona ermemiştir. **Eski İnancılar** ile **Devlet Kilisesi** arasındaki geçimsizlik, taht ile halk arasındaki tezat, asiller ile köylüler, bürokrasi ile halk, aydınlar ile halk, ve en sonunda aydınlar arasındaki çatışmalar bu sebepten çıkmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda, Rus ruhundaki fırtınalar aydınlar tarafından bilinçli şekilde incelenmeye başlanmış; Batıcılar-Slavcılar çatışması ortaya çıkmıştır.

Bulunduğumuz yüzyılda, rejimin karşıtları arasındaki rengârenklilikte bile aynı **dualism** görülmüştür- Liberal Kamptaki Miliokov arasında; Slavcı Sosyal-Devrimciler ile Batıcı Marxistler arasında; Bolşevikler ile Menşevikler arasında hep aynı halat çekişmesi (tug-of-war) devam etmiştir. Kezâ, kalabalıklarla dolu geçen devrim yılları da aynı ayrılmaların devam ettiğini göstermiştir- 1917 yılının dörtte üçünü aşırı Batı tutkunları yönetmiş; daha sonra, «Slavcı» ve «Batıcı» kişiliğindeki kompleks özelliklerini uzun uzadıya inceleyeceğimiz Lenin başa geçmiştir. Orta Volgadan gelen Bü-

yük-Rusyalı (Lenin) den sonra; Avrupanın bittiği, Asyanın başladığı Kafkasya'dan gelen Gürcü Stalin başa geçmiştir.

Ne var ki, Stalinizm felsefesinde bile aynı **sizoid** iç savaş görülmüştür- 1910 ve 1920'li yıllardaki Stalin yabancı makina ve teknisyen ithal etmiş, «işte tez canlılık isteyen Amerikan pratikliği ile Rus teorik düşüncesinin uyumlu birleşmesi» olayının «öz-be-öz Leninizm» olduğunu; kutsal savaşların en kutsalı» olduğunu söylemişken: 1940'ların Stalin'i yabancı olan herşeyden ürkmüş, herşeyi reddetmiş ve «Batı karşısında eziklik duyan», Batıya hayrânlık duyanlara, Batı ile temas kuranlara uygulanmak üzere yeni bir fikir-suçu ihdas etmiştir. Şimdi de Khruschev'in ve yardımcılarının civa gibi oynak ruhlarında bu iki kutup arasında âni zikzaklar görülmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılın bitiminde, uzun zamandır bir dilsiz gibi duran Rusya'nın sesi duyulmaya; ve kendi öz ruhuna el koymak, isteyen rakip kuvvetlerin farkına vararak birşeyler söylediği işitilmeye başlamıştır. İlk uyanış önceki yüzyılda olmuştu, ama asıl önemli irkilme ve uyanma Batı ile temastan ve Napolyon Savaşlarındaki ulusal yenilgiler ve ulusal zaferlerden sonra ortaya çıkmıktır. Napolyon Savaşları, Rus endüstrisi ve Rus kültürü üzerinde ilk kamçı olmuş, aristokrat-aydın olan subaylarını Batı Avrupa başkentlerine çekmiş, aristokratik aydınlar arasında ilk kez ulusal bilincin uyanmasına sebeb olmuştur. Hürriyet özlemi ile olarak halk kitleleri arasında değil, kışla ve saraylardaki bu genç asilzâdeler arasında duyulmuştur.

> Bekliyoruz, çırpınıyor sabırsız yüreklerimiz,
> Hasreti içindeyiz aziz hürriyetin,
> Vuslatı bekleyen genç bir aşığın,
> Sevgiliden tebessüm göreceğiz uzun saatler gibi

diyordu genç Puşkin'in şarkısı. İlginç olanı, bu özlenen armağan hâlâ Çar'dan bekleniyordu

> Ve dostlarım, görecek miyim bütün esaretlerden kurtulmuş bir halk
> Ve tahtın elleriyle kırılmış kölelik boyunduruğunu,
> Bir yanda, ta uzaklarda bir tan gibi koskoca hürriyet
> Aziz vatanımızın üstüne sıcak ışıklar serpmekte?

Tahttaki otokrat da bu parlak rüyâyı bir zaman için paylaşır göründü. Fakat daha sonraları, liberal hayâlci Alexander gitmiş, gerici ve mistik Alexander ortaya çıkmıştır. Thomas Jefferson'a, anayasa hazırlıkları için tavsiyede bulunmasını rica eden, Polonyanın özgürleştirilmesi için Czartoryski'yi plân hazırlamakla görevlendi-

ren ve avamdan Speransky'yi Rusya için bir anayasa tasarısı hazırlamakla vazifelendiren bu çar-bu kere, içişlerinde Arakcheev, dışişlerinde ise Metternich gibi en gerici simâların nüfuzu altına düşmüştü. O andan itibaren yeniliklerin umut kaynağı olarak monarkın kendisine değil, aristokratlara bakılmaya başlanmıştır. Ama gene de bu genç Saraylı radikallerin kafalarında taşıdıkları umut, (halk kitlelerinin girişeceği) **aşağıdan başlayan devrim**'den korktukları için, tepeden inme bir devrimden ibaretti. Alexander'in değişip, kendilerini desteklemekten vazgeçmesinden sonraki onyıllık bir süre boyunca beklediler, rüyâlar içinde yaşadılar, plânlar kurdular. Gizli derneklerinde ve Mason birliklerinde gizli hareketler kurdular monarkın fikrini çelip yeniden gözüne girmeyi veya ölümünden sonra işlerin düzelebileceğini, veya bir saray darbesi ile meselenin hâlledileceğini düşünüp durdular.

Subayların gizli derneklerinden en ilgi çekici olanları Kuzey ve Güney Dernekleriydi. Albay Muraviev'in yazdığı programına göre Kuzeyli Subaylar Derneğinin istediği, İngiltere'de olduğu gibi liberal ve anayasal monarşi, federal bir ademi merkeziyetçilik, ve ferdi medeni haklardan ibaretti. Muraviev'e kalsa, o bir cumhuriyet olsun istiyordu; ama sonunda halkın rızası alınmak gerektiğinde, halkın meşrutiyetten öte birşeyi hazmedeyeceğini de düşünmek lâzımdı. Diğer yandan, Güney Subayları Derneğinin programında, Fransız Jakobenlerinin düşüncelerine rastlanıyordu. Ve sonraları ortaya çıkacak olan, yirminci yüzyılımızın Jakobenleri; Bolşeviklerin fikirlerinin ilk ışıltıları görülüyordu. Programı kaleme alan Pestel'in tezine göre, bir cumhuriyet kurulması; hem de, her türlü vasıtayı kullanma pahasına, ve üstelik amaçta halk yararına olmakla beraber, gerektiğinde halkın iradesine rağmen kurulmak gerekiyordu. Pestel kendisini bu fikre adamış bir düşünürdü. Kurduğu dernekteki üyeler sorumluluk ve yetkileri bakımından üçlü bir hiyerarşi içinde yer almış bulunuyorlardı- bütün sırları bilen ve bütün önemli kararları almaya yetkili olan ve gizli yeraltı hareketinin önder kadrosu; bilgi ve karar almaya kısmen iştirak ettirilen ikinci derecede bozguncular; ve sadece verilen talimatı icra etmekle görevli üçüncü derece bozguncular. Bunlardan da alt seviyede «dostlar» ve «sempatizanlar» vardı, ve bunlara gizli derneğin hiçbir işi duyurulmaz, hiçbir konuda kendilerine bilgi sızdırılmazdı. Pestel'in plânına göre, otokrasiye son verecek bir darbe yapılacak; Çar ve haneden üyeleri öldürülecek, iktidara el konulacak ve sosyal reformları ele alacak geçici bir askerî diktatörlük yönetimi kurulacaktı. Bu diktatörlük, polis muhbir ve geçici bir sansür de dahil, çeşitli cihazlara

sahip olacaktı. Köleler hür kılınacak: sınıf ayrımlarına son verilecek; topraklar millileştirilip, birisi **komün** mülkiyetinde, birisi de malî amaçlar için devlet mülkiyetinde kalacak olan iki bölüme ayrılacaktı. Devlete düşen toprakların satılması veya özel mülkiyet tarafından işletilmek üzere dağıtılması da mümkün olacaktı. Pestel'in düşüncesine göre, sekiz veya on yıl içinde bu diktatörlük Rusya'yı yeterince değiştirecek, karşı-devrim tehlikesini bertaraf edecek, böylece ülke sıkıca merkezileştirilmiş ve halkın seçtiği altmeclis olan **vieche** (etimolojik olarak «soviet» kelimesine yakın bir terimdir) tarafından yönetilen bir cumhuriyet yönetimine geçebilecekti. Meclisin yanında, daha üst bir kuruluş olarak, beş kişilik bir **direktuvarlık**, bir çeşit **Politbüro** bulunacak ve idarî yetkiler bu üst kuruluşun elinde temerküz edecekti.

I. Alexander öldüğünde genç radikal subay asiller askeri bir darbe yaptılar. Bu darbe yapıldığı ayın (Aralık 1825) ismiyle tarihe geçmiştir. **Decembristler İhtilâli** saray darberi teşebbüsleri zincirinin son halkası olmuş ve sosyo-politik ihtilâllere yol açan ilk ihtilâl olma görevini yüklenmiştir. Rusya'daki ihtilâller döneminin ilk habercisi işte bu isyândır.

Hareketin başarı kazanamayışı, diğer saray darbeleri gibi geçip-gitmesi bizzat programındaki noksanlar yüzünden olmuştur. Zira **Decembristler İhtilâli** halkın kaderiyle oynamak zorunda kalmıştı, ama programında halkın sorunları üzerinde hiç durulmuş değildi. I. Nicholas bu darbeyi kolaylıkla bastırmış ve bozgunculukla ilgili soruşturma ve araştırmayı bizzat yönetmiştir. I. Nicholas'ın saltanatına yönelmiş bu tehdit o'nu son derece kuşkucu yapmış, hükümdarlık dönemi (1825-55) tam bir **reaksiyon** devri olmuştur. Rusya dışında oturulmasına izin verilince bu gibi huzursuzlukların ortaya çıktığını gören Çar, özel izin verilmedikçe, veya devlet görevi için gönderilmedikçe hiçbir Rus'un ülke dışına çıkmasına izin vermez olmuştur. Fikir tartışmalarında da ürküntüye kapılan I. Nicholas neyin okutulacağını, neyin konuşulacağını, neyin tartışılacağını tesbit eden kurallar koymuştur. Nicholas, yeni nizâmın baş kurumu ve aracı olarak «Üçüncü Şube» veya siyasî polis diye bir teşkilât kurmuş, kendisi baş yargıç, savcı, baş sansürcü baş polis, ve hatta kendi sözüyle, «baş memur» olmuştur. Böylece uyanan milletin karşısında otokrasiyi savunmaya geçmiş, ve hayatının son ve kesin sahnesini oynamaya başlamıştır.

1825 Decembristler İhtilâli ile birlikte buz tutan suyun sathı çatlamıştır. Değişiklikler karşısındaki «Falakacı» Nicholas'nın di-

renişi boşuna bir çabaydı artık. Demir gibi zorba ve sert bir yönetim de olsa değişiklik gelecekti. Bizzat kendisinin inşa ettirdiği ilk demiryolu (ilginçtir koca bir harita üstünde, kasaba ve şehirleri tamamen görmezlikten gelerek uzun iki çizgi çizen bu çar, şöyle demiş- «Bırakın böyle gitsin-»), ve endüstrileşme ile bürokraside modernleşme siyaseti Rusya'ya, hiçbir darbenin, hiçbir ihtilâlcinin yapamayacağı kadar alt-üst edici etkilerde bulunmuştur. 1855'te öldüğünde, Kırım Savaşı sınavını veremeyen kendi toplumsal düzeninin başarısızlığına üzüldüğü için, kâlpten öldüğü söylenmiştir. Çar I Nicholas, zamanın işleyişine karşı yığdığı ağırlıkları altında kalmıştı öldüğünde, Oğlu Çar II. Alexander (1855-81), Rusya'daki değişimi Petro zamanındaki değişimin hızına çıkarabilecek biriydi tarihe «Kurtarıcı Çar» olarak geçen II. Alexander bir ihtilâlcinin bombası ile ölmüştür. Yüzyılın son bölümünde ise, Rusya'nın hayatı gitgide güçsüzleşen tepeden inmeci reform taraftarları ile, gitgide güçlenen ve huzursuzluğu artan taban arasındaki amansız ve eşitsiz bir yarışla geçecekti.

Sonunda, ihtilâl için bir çıkar yol düşünüp-duran kimselerin, hâlâ uyuklamaya devam eden Rus halkına yönelmesi kaçınılmaz olmuştu. Bu kişilerin arasında, halka karşı takınılması mümkün her çeşit tutuma sahip olanlara rastlanıyordu kendinden feragat, nedâmet ve tövbecilik, taraftarları; kendini horlayanlar, mistik halk tapınıcıları, kör ümitçiler, sihir ve büyü gibi bir halkçılık peşinde koşanlar, ve halktan korktuğu hâlde halkçı olanlar. Bunların kimisi ürkek ve tedbirli şekilde, ve belli-belirsiz tavırlarla halkçılığa yanaşıyorlar; kimileri ise herşeyini terk edip bu yola girmiş bulunuyorlardı. Fakat hepsinin de karşısındaki halkın kulakları sağır gibiydi. Halk ne kulak veriyordu söylenenlere, ne de verse bile anlayabiliyordu. Daha da fenası, ihtilâl yapmaya hazırlananları sinsice resmi makamlara ihbar ediyorlardı. Zira köylüler arasında Çar'a ve onun iyiliğine (benevolence) olan inanç, en azından Çarın memurlarına karşı, kibarlara karşı, okumuşlara karşı, şehirlilere karşı duydukları güvensizlik kadar derinlere kök salmış bulunuyordu. Bu yüzden de her çeşit hürriyet hareketi için can alıcı problem «halka ulaşmak için bir yol bulma» problemi olmuştu. Halk kitlelerine erişmeye çalışanların içinde bile birçokları karanlık bir sezgiye kaptırmışlardı kendilerini-tarih sahnesine çıkacak olan milyonlarca aktörün kalabalığı içinde aydınlar sahnede kaybolacaklardı. Bu duyguya, **Decembristler'den** Maxim Gorki'ye kadar çoklarında rastlanıyordu. Ama bunlar bile halka gitmeye, halka kendilerini işittirmeye çalışmaktan başka birşey yapacak durum-

da değillerdi. Decembristler isyanının bastırılmasından beş yıl sonra, onaltı yaşındaki Lermontov korkularla dolu «Öngörüş (1830)» adlı manzumesinde halka giden yola bağlanan umutların karanlık yanını veriyordu

Bir yıl, karanlık bir yıl gelecek Rusya'da
Taç görülmez olacak Taht'ın üstünde,
Vaktiyle Onu seven avam, sevdiğini unutacak,
Çünkü Kan ve Ölüm oluklar gibi akacak;
Kanadı kırık kanun kalkan olmayacak yoksula,
Kızlar ve günâhsız çocuklar el uzatır yardımına
Adâletin. Salgın büyüyecek
Kırları ve tarlaları çürümüş ekinler bürüyecek
Kulübelerden sallanan paçavralar, çullar dilenecek yardım,
Kimseler gelmeyecek yardıma, Açlık gelecek adım-adım
Kan kurusu ışıklarını serpecek üzerinize akşam
Ve sabahı kulaklara fısıldayacak bir Kuvvetli Adam
Onu bileceksiniz. Ve Onu anlayacaksınız
Kınsız bir bıçak elinde, tanıyacaksınız
Acı dolacak içinize, yaşlar inecek gözünüze
Ve o sadece gülecek sizin ince hüznünüze.

Rus ataerkilciliği (patriarchalism) kökleri bakımından «bölünmez aile» ve **komünyal** köy **mir** sistemine dayanır. Köyleri yönetenler ihtiyar kuralları, aileleri yönetenler ise hâne yaşlılarıdır. Yaşlılar elden-ayaktan düşene kadar, aileyi yöneten otokrat olarak yaşarlardı, ve evin kızları ve oğulları, damatları ve gelinleri, torunları, torunlarının çocukları üzerinde mutlak söz sahibi sayılırlardı. Her iki kurum da, gerek bölünmez [büyük] aile, gerekse **mir** modern yıllara dek sürmüştür. Bu ikisi, **hatâdan münezzeh atacılık** ve **komünyal sorumluluk** gibi iki temel özelliği olan Rus hayatına şekil vermişlerdir. Köylülerin otorite karşısında boyun eğmeleri, ve ataların atası «Aziz Çar Baba»ya karşı sevgi, saygı, inanç, ve itaat duygusu beslemeleri bunlar yüzünden olmuştur. Rus köy hayatındaki birlikçilik (Corporateness) ve köylerin hızla **kolkhoz** şekline dönüştürülebilmeleri; bolşevikliğin aşağıdan-yönetimi savunan bir programla yola çıkıp, daha sonra, küçük bir seçkinler topluluğu yönetimine, ve en sonra da bir kere daha «Halkın Babası» denilen kişisel diktatörlük yönetimine dönüşebilmesi bu yüzdendir. Kezâ, bir aileden birinin suçu için bütün ailenin sorumlu tutulması, herhangi bir başkasının rehin alınması gibi uygulamalarda da bu kurumların etkisi olmuştur. Kızıl veya Beyaz olsun, İç savaş sırasında bu ortak aile sorumluluğu ve rehin uygulaması her iki tarafça da kullanılmıştır. Bugün de yeni rejimin başlıca sığınaklarından-

dır. Hatta son yıllarında kendisinden söz ederken bir «özgürlükçü» olduğunu söyleyen Leon Troçki bile, İç savaş sırasında kullandığı bu yönetimi ısrarla ve sonunakadar savunmuştur. Nazi Almanyası'nda görüldükten sonra, hatta Batı Avrupa ve Amerika'da bile, büyüyen total savaş ve total devlet oluşumuna bağlı olarak, hiç farkında olunmaksızın tüm ailenin kollektif sorumluluğunu savunanlar olmuştur. Mamafih, ailece kollektif sorumluluk fikri bilinçli olduğumuz zamanlar düşüncelerimize uymaz, zira bu bizim din anlayışımızdaki «babaların günahını çocuklar çekmez» hükmüne bile aykırıdır. Keza anayasamızdaki ilk sözlerden birisi de özellikle şunu belirtmektedir «hiçbir savcı, hiçbir davâda kan bozukluğu iddiasında bulunamaz.» Bu, ailece kollektif sorumluluk düşüncesi bize öylesine terstir ki, sokaktaki Amerikalının hangisine sorsanız, manâsını bile bilmez.

Eski Rusya, bir bakıma, tek bir otokratik başı olan kocaman bir ataerkil aile gibiydi. Halkın «Aziz Baba»sına karşı her Rus'un maddi ve manevî itaatı gerekiyordu. Her Rus çeşitli derecelerde başkasına tâbi olduğundan nevolya- özgürlük veya kendi başına buyrukluk-noksanı içindeydi. Bundan sadece Çar hariçti. Bütünsel bir hiyerarşik bağımlılık dünyasında, sadece Çar hiçbir üste bağlı değildi. Çarın üstünde ne onu teorik olarak bağlayan bir kanun, ve ne de bir kurum bulunuyordu. Çardan başkaları için Çarın iradesi kanun hükmündeydi; tâ ki gene Çar bir başka irade ile o ilk iradesini değiştirsin. Çar, basit bir emirnâme veya ukaz ile kanun çıkarır, kanun değiştirir, kanun kaldırırdı. 1905'e gelene dek, âsiller sınıfının giriştiği bütün çabalar boşa çıkmış; ne âsiller, ne Senato, ne de ilki olan Sobor bu irade ve iktidar üzerine en küçük bir kayıt koyamamıştır. 1905 İhtilâliyle Çar II. Nicholas'dan koparılan anayasa ukaz'ında bile aynı ananevî ve tumturaklı ifadeyle, «bu bizim bükülmez, kırılmaz, ve karşı konulmaz irade-i seniyemizdir,» demiştir. **Samoderzhet**, yani **iktidarı-kendinden** terimi tercüme edilmesi imkânsız olan Slavca bir kelimedir, ve son Doğu Roma imparatorluğundaki Bizans imparatorları tarafından kullanılan **autokpatwp** ünvanının karşılığı olarak Ruscalaştırılmıştır. ondokuzuncu yüzyılda, Esas Teşkilât Kanunu* denilen kanunda bile Çar «sınırsız otokrat» olarak tanımlanıyor, ve dördüncü madde şu hükümle bitiyordu:

---

* Esas Teşkilât Kanunu (Fundemental Law) ile Anayasa (Constitutional Law) arasında, birincisi devlet kuruluşuna, ikincisi ise haklar ve hürriyetlere ağırlık verdiği için, farklar vardır. (Ç. N.)

> Üstün otokratik iktidar tüm Rusyalar İmparatorunda toplanır İmparatorun emirlerine itaat sadece korku yüzünden değil, fakat Tanrı'nın insana verdiği vicdanının emrine uyması için de şarttır.

Gücü yettikten, ilgilenmek istedikten sonra, her Çar geniş toprakları üzerindeki her problemi düzenleyebilir; küçük veya büyük her ayrıntıya elkoyabilir, her tâyini yapabilir; her konuda hüküm verebilir, hüküm icra ve infâzında bulunabilir, askeri veya sivil her türlü alanda buyruk verebilir: I. Nicholas'nın Decembristler isyanında yaptığı gibi, soruşturma kurullarının başına geçebilir; veya II. Nicholas'nın 1961'da yaptığı gibi, orduların başına geçip cephe başkomutanı olabilirdi. Çarın iktidar ve yetkisini sadece gelenek ve teamüllerle, ihtilâl ihtimâli, saray darbesi imkânları kısıtlayabilmekteydi. Yüksek devlet memurlarının yetkileri Çarın «tevkil ettiği» iktidardan kaynak alıyor; polis, ordu, kilise ve bürokrasi gibi [örgütsel devlet] cihazları Çar tarafından desteklendikleri için toplumsal itibar buluyorlardı. «Rusya benim tarafımdan değil, kırk binden fazla memurum tarafından yöneltilir,» diyordu I. Nicholas. Ve Polis Şefi, Çara şöyle yazıyordu:

> Toprak beyleri hükümdarlığınızın en güvenilir siperidir Hükümdarlık toprakları üzerinde toprak beylerinin devamlı bir şekilde icra ettikleri teyakkuz ve nüfuzun yerini hiçbir ordu tutamaz Toprak beyleri denen adamlar, devletinizi koruyan sâdık ve uyku-bilmez bir köpek gibidir; bulunduğu yerde kendiliğinden bir polis gibi iş görmektedir Toprak ağasının nüfuz ve iktidarına son verilirse, halk bir sel gibi boşanacak, zamanla Çar hazretlerinin kendileri için bile tehlike arzedecektir

Ve, tabiatıyla, en kuvvetli otokratlar bile olsa, herşeyi bilen, herşeye karışan, herşeye gücü yeten Çarlar kimi zaman Doğu sınırlarını aşamayıp, takılıyorlardı. Örneğin, Rusya'yı ipek ithal etmekten kurtarmak isteyen Çariçe II. Katerina'nın bu konuda yazdığı ukaz ilginçtir. Bu ukaz metninin sonunda II. Katerina da «Bu Majestelerinin iradesidir,» demekteydi. İpek fabrikaları Astrakhan'da kurulacak yapılacak nüfus sayımında işsiz olduğu anlaşılanlar ile aslını ve memleketini hatırlamayanlar bu fabrikalara işçiliğe gönderileceklerdi. Fakat ne köylüler ipekçiliği becerebildi, ne de ipek böcekleri Rusya iklimine alışabildi. Prens Shcherbatov, «fabrikalar ukaz ile kuruldu,» diyor ve alaycı bir dille devam ediyordu, «ve gene ukaz ile ipek böceği getirildi, ama ipek böceklerinin yaşayıp, çoğalmaları için ukaz para etmedi.»

İyi tabiatlı despotizm gibi, Rus hayatını karakterize eden zulüm de bu ataerkil ögeden gelirdi. Batı Avrupa'da yetişkin insan-

ların kamçı yedikleri son yer, kaptanın mutlak otokrat olduğu bahriyeydi, ve başka yerde dayak kalmamıştı. Fakat Rusya'da dayak bu yüzyıla kadar azala azala devam etmiştir. Bunun bir ikizkardeşi Khlysty denilen ve mistik amaçlar için yapılan kendini kamçılama ise, insanın kendisini **disipline** etmesi amacıyla, yakın zamana kadar sürmüştür. Yargılama usulü olarak kullanılan işkence 1864 adli reformu ile kaldırılmıştır. Fakat Çeka ve yeniden başlayan işkence, temizlik mahkemelerinde, başka türlü itiraf vermeyen suçlular üzerinde kullanılmış, insanlık tarihinde yeniden hortlatılmıştır. Bunun kökeni öncesi yüzyıllardaki despotizm değil, «her şey mübahtır» diyen **totaliteryanizmin** kendisi olmuştur. Yeni çizilen bir plâna göre, insanları yeni baştan kalıptan geçirmek ise modern çağın olayıdır. Ama bunun geçmişe uzanan tek yanı zulüm olma özelliğidir.

Onsekizinci yüzyılda yaşamış «aydınlık dervişleri»nden birisi olan toprak ağası Bolotov, **Mutluluk Rehberi** isimli kitabında, gururlanmaksızın, hırsızlık sanığı bir köylü üzerinde başarıyla yaptığı beş falaka deneyini anlatmaktadır. Kendisine yardım eden öbür hırsızları ele vermesi için falakaya yatırılan köylü nihayet bazılarının isimlerini verince, diğerleri de falakaya yatırılırlar. Fakat anlaşılır ki; ötekiler mâsumdur. O zaman yine ilk sanığa dönen toprak ağası, daha fazla dayak atılırsa köylünün öleceğinden korkar. Bolotov şöyle yazıyor:

> Adamlarıma (köylüyü) elinden ve ayaklarından bağlayıp kızgın hamama sokmaları gerektiğini emrettim. Daha önce tuza yatırılmış olan çirozlardan adamakıllı yedirilmiş olan (köylü), başına koyduğum nezaretçilerin sopası altında su içmeksizin burada bekletilecekti ve sonunda gerçeği söyleyene kadar susuzluk işkencesi çekmiş olacaktı...

Toprak ağası, bu kitabının hiçbir yerinde yaptıklarında bir tuhaflık olduğunu, masum olduğu en sonunda anlaşılan bu köylüye falaka çektirdiği için üzüldüğünü söylememektedir.

Daha incelmiş bir şahsiyet olan; akademilerin, hastahanelerin, müzelerin, sanayi kuruluşlarının yaratıcısı olan Petro ise, **Streltsy isyanını** bastırırken onikibin kişinin kafasını vurdurmuştur. «Görev ihmâli, veya kendi siyasetine uymama gibi durumlarda aşırı derecede sert cezalar vermesi,» diyor Klyuchevsky, Petronun maiyetindekileri bile sinir hastası yapmıştı.»

Aynı şekilde, bir yüzyıl sonraki II. Katerine'nın; liberal kafalı ve Ansiklopedicilerin dostu olan bu çariçenin hükümdarlık günceleri de zincir ve kamçıyla yapılan dayak cezaları, ve çok daha şey-

tanca ve çok daha normal işkence sahneleriyle doludur. Fransız gezgini Passenans o günlerde şöyle yazmıştır:

> Bu zalimce işe şahit olmamak için çok dikkat ediyordum, fakat o kadar sık oluyordu ki, köylerde o kadar olağan işlerdendi ki, beşerî kapris kurbanı olan zavallıların çığlıklarını duymadan geçmek mümkün olmuyordu. Rüyâlarımda bile peşimde çığlıkları koşuyordu. Bir defa, keşke Rusça bilmeseydim dedim cezaların infazı için verilen emirleri duydukça.

Zulüm, sadece ihtilâl ve karşı-ihtilâl dönemlerinden sonra gelen birşey değildi. Şiddet, zulüm ve işkence; fizikî eziyet, huzursuzluk, korku, sinmişlik eski Rusyanın normal, barışçı, «hayırhah» ataerkil günlerinde de olağan şeylerdendi ve geçmiş günlerden kalma bir kalıtımdı. Çarlardan çoğu hakkında anlatılan ve her biri ancak bir deliye yaraşacak işler yalan gibi görünce bile, hakikattı. «Otokrat olma insanı yiyip-bitiren bir işti,» diyor Mavor «insanın fizik varlığı üzerine çeşitli kısıtlamalar koyan, ve üstelik akli dengesine de tesir eden bir iş!» Ve bu iyiniyetli ve çoğu defa cömert, ama kaba ve haşin despotizm merkezinden doğru yerel beylere (manorial lords), deniz aşırı topraklardaki idarecilere, ordu komutan ve amirallerine, fabrika ustabaşlarına, ve vilayet polis şeflerine doğru gidildikçe aynı metot ve aynı anlayışın dalga-dalga yayıldığı görülüyordu.

19. Yüzyılın ikinci yarısında, serfleri toprağa ve efendisine bağlayan, halkı bulunduğu yere ve işe bağlayan bağımlılıklar gevşemeye başlamıştır. Bütün demokratlar ve bütün halk dostları, doğal sınırlarına ulaşmış, saldırı tehlikesine karşı nispi bir güvenlik kazanmış olan Rusya'da, bundan sonra olsun, dev askeri bütçeler ve dev muvazzaf ordulardan dönüleceğini, halkı bağlarından ve tutsaklıklarından kurtaracak kültürel ve fiziki bir yeniden-kurulma dönemine geçileceğini düşünmeye başlamışlardır.

19. Yüzyılın son kırk yılı ile, yirminci yüzyılın ilk yirmi yılı hep bu «bağlardan kurtulma» umudu ile geçmiştir. 1861'de, II. Alexander'ın iradesiyle kölelik kaldırılmıştır. Bu olayın tarih içinde «çok geç» kaldığını düşünmeye kalkacaksak, aynı yıllarda Amerika'da bir içsavaş çıktığını, bunun zenci meselesi yüzünden çıktığını ve Lincoln'ün 1863 Azâdlık Bildirimi ile hür kıldığı zencilere toprak bile veremediğini, bu yüzden bu hürlüğün gerçek bir hürlük getiremediğini, ama Alexander'ın toprak verdiğini unutmamalıyız.

Yerel **zemstvo** yönetiminin başlamasından sonra, jüri yargılaması, doğal hakim esası, sansürün hafifletilmesi, iş yerlerinin teftişi, sosyal güvenlik kanunu, o zamana kadar ki «hayatboyu» askerlik süresinin kısaltılması, köylerden kentlere seyahat hürriyeti ülke dışına çıkma hürriyeti, yabancılar için ülkeye girme ve ülkede dolaşma hürriyetine geçilmiştir.» Ne var ki, bu reformların çoğu tam sonuca ulaşmış, hakikaten gerçekleşmiş değildi, ve II. Alexander'ın suikaste uğramasını izleyen **reaksiyon** döneminde kuşa dönmüşlerdi. Fakat 1905'ten sonra yeniden ele alındılar, genişletildiler. Böylece, kısmî bir anayasa teminatı alınmış, bir **Duma** ve ya yasama organı kurulmuş, geniş bir yasama dokunulmazlığı sağlanmıştı. 1907'de yeni ve ülkenin bir başından öte başına geniş bir toprak reformuna başlanmıştı. 1912 yılında, bütün ihtilâlci partiler, Bolşevikler de dahil, gazete yayınlamakta serbest bırakılmışlardı. Ve en son 1917 yılındaki ilk devrimde, bir bakıma, savaş problemi hariç bütün bağımlılıklara son verilmişti. Bu tez ve büyük gelişmeden sonra hürriyet niçin tomurcuklanıp, meyva veremedi? Bu ilerde uzun uzun inceleyeceğimiz bir konudur.

Eski düzene ait şeylerin hoşgörü ile karşılanamamasının nedeni, toplumdaki durgunluktan çok, toplumun beklenmedik şekilde ve çok hızla değişmesi olmuştur' Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı boyunca durmadan çözümlenmeye devam eden, ama yeni bir Rusya yaratacak gücü olmayan bir toplum yapısı doğmuştur. Reform hareketi tepeden inme olarak başlamış, fakat değişiklik gereğine inanan kimselerin halka-halka arttığı, ve bunların gitgide köklü reformlardan sözetmeye başladıkları görülmüştür. Uzun bir kış uykusundan sonra irkilen Rus halkoyu artık Dostoevsky'nin sözünü bayrak yapmıştı: «Ne olursa olsun, herşeyde en aşırısından oldum, hayatım boyunca hiç bir zaman ortacı olmadım.» Reformcu Çarlar hayâl kırıklığına gömülmüşlerdi. Bu Çarların ardından daha güçsüzleri gelmiş, ulusu bu beklenmedik yolda yönetemez olmuşlar, en sonunda otokrasi yeni değişikliklere ayak uyduramayacağını anlayamamış ve değişikliklere karşı bir direnç merkezi hâline gelmiştir. O andan itibâren de kendi ölüm fermanına kendi elleriyle mühürünü basmış, hareketin önderliği Taçtan kopup, aydınların eline geçmiştir.

Rus aydın sınıfı, Batı ülkelerindeki «eğitim görmüş ve meslek sahibi» aydınlara, veya bugünkü Rusyanın memur, teknisyen, ve yöneticilerine hiç benzemeyen; yaşadıkları ondokuzuncu yüzyılın ürünü olan bir sosyal sınıftı. Ortaçağ görünümlü durgun bir devlet ve toplum içinde doğmuşlar, ama bu topluma uyamamışlar; es-

ki toplumsal statülerin artık bir değeri kalmadığını görmüşlerdi. Bu aydın sınıfı içinde hem asiller sınıfının çocukları bulunuyordu, hem de avam tabakasının çocukları; yani hem aşağı, hem de üst tabakanın çocukları bulunuyordu. Bu farklı toplumsal kökenden gelen iki -sınıf- aydınlarını bir araya getiren şey ne ortak bir toplumsal kökenlerinin bulunuşuydu, ne de üretimin toplumsal süreci içinde ortak rollere sahip oluşlarıydı. Biribirlerine bağlanışlarının nedeni, her iki grubun da toplumdan yabancılaşmaları, ve fikirler aracılığı ile toplum yapısında değişiklik yaratılabileceğine olan inançlarıydı. Tepelerinde anlayışsız bir otokrasi; adımlarını basacakları zeminde ise anlayışsız bir halk yığını... Sanki kör bir kuyu içindeymişçesine yaşamak zorunda kalmışlardı. Özgür düşünürler olarak yüklendikleri görev, kendilerine yer olmayan mevcut düzenin dünyasını eleştirmek, ve henüz erişilmemiş olan, ve belki de kendilerine yer bile vermeyecek olan geleceğin dünyası hakkında kehânetlerde bulunmaktı. Kimi avukattı, ama hiç davâ almazdı; kimi öğretmendi, ama okulu yoktu; kimi yüksek teoloji okumuştu, ama kilisesi yoktu; kimi kimyacıydı, ama laboratuarı yoktu; kimi teknisyen, mühendisti, ama kendilerine bir sanayi yoktu; kimi gazeteciydi, ama bir halkoyu olmayan bir ülkenin gazetecisi; kimi eğitimci, ama görevsiz; kimi siyasetçi, ama partisiz; kimi sosyolog ve devlet yönetimi bilimi okumuş, ama ne onlar devlete bağlıydı, ne de halk onları ciddiye alıyordu. Gelmek bilmeyen, doğmak bilmeyen yeni bir dünyanın hizmetine koşulmayı bekliyorlardı, ama kendilerine zırnık kadar ihtiyacı olmayan bir halka hizmet etmek çabasındalardı. Çökmeye başlamış bulunan feodal düzende ne sevecek birşey, ne de bir umut buluyorlardı; kaba, ürkek, ve beceriksiz olan ticaret burjuvasının dünyasından ise, ne bir ekonomik destek, ne de bir heves uyandıracak ilgi buluyorlardı; kış uykusunu sürdüren halktan ise hiçbir yankı bulamıyorlar ve boş yere «hıçkırıklar» içinde hüzünleniyorlardı. Günün «kara somunu» uğruna istemeye-istemeye bir iş tutsalar bile, kalpleri geleceğin dünyasına hizmet için sabırsızlanıyordu. Yaşamlarının; güne gün katarak yaşamalarının biricik nedeni gelecek yeni dünyaydı; ve hâyâllerindeki Rusya'da, olacak ve olmayacak ne varsa gerçekleşmiş gibi görünüyordu gözlerine.

Kendilerine söyleyecek sözü bile olmayan eski düzene karşı düşmanlık duymaya zorlanmış gibiydiler. Hayâlci, reformcu, insancıl aydınlar olarak oluşmuşlardı; ama sırf bu hayâllerinden ve rüyâyalarından ötürü kesiksiz olarak cezalandırılmışlar, ve kendilerine rüyâları bile yasak edilmişlerdi. Ellerinde olmadan, zorla, apa-

çık ihtilâlci olup çıkmışlar; sonunda «öğrenci» ismi ile «ihtilâlci» kelimeleri, eş anlama gelir olmuştu. Öğrencileri daha iyi «zapt-ırapt»a alabilmek için devletce bir üniforma tespit edilmişti, ve yüksek tahsilde geçirmeleri gereken yıllarını tamamlayamayan bazı öğrenciler geldikleri köylere, veya Sibirya'ya «daha yüksek öğrenim yapmaları» gerekçesiyle gönderilmeye başlamıştı. Bunların çoğunun kalbi kırılıyor, ortadan kayboluyorlar, pekçokları eski görüşlerini terk ederek yaşlandıkça mevcut düzenin onlara verdiği işlere girip, düzenle anlaşıyordu. Asil ailelerden olanları, kendilerini kabul etmeyen halk ilk kaynaşmaya; veya tek başlarına mücadele etmeye, veya umutsuzcasına küçük birlikler kurarak bir türlü sarsılmayan rejime kafa tutmaya; veya yâdellerde vatan ve özgürlük hasreti içinde ölmeye mecburcasına bir ömür sürüyorlardı.

Aldıkları kültür en büyük ızdırap kaynaklarıydı. Babadan-dededen kalma, veya okuyup kazanmış oldukları kültürel ayrıcalıkları yüzünden suçluluk duygusu içindeydiler. Halk karanlık içindeyken, Rusya çöküntü içindeyken hayattan nasıl zevk alabilirlerdi? Doğup, büyüdükleri vatanlarına karşı duydukları derin sevgi, şimdi, vatanlarını geri, cahil, ve aşağı gösteren herşeye karşı amansız bir nefrete, ve Rusyanın gelecekteki kaderinin ve dünyada yükleneceği görevin yüceliğine olan inanca dönmüştü.

> Karasın, kara adâletin gibi
> Ve köleliğin boyunduruğu vurmuş boynunu

diyordu Slavcı Khomyakov, ve memleketin Kırım Savaşındaki yenilgisini, kötü yanlarına karşı bir ceza sayıyor, ve bunu sevinçle karşılıyordu. Bu cezadan sonra Rusya günahlarından arınacaktı. Bu görüşü yüzünden Khomyakov, anlamsız ve çelişkin bir isim taşıyan «vatansever yenilgicilik» hareketinin tipik aydınlarından biri oldu. Daha sonraları bu hareket aydınlar arasında oldukça yayılmıştır.

Bu büyük ve eyleme dökülmekten alakonulan düşünce enerjisi, ancak Rus edebiyatında rastlanılan bir şekilde edebiyatta toplanmıştır. Karışık bir hava, fırtınanın geleceğine dair bir duygu, ve **apocalyptic** vahiyler ondokuzuncu-yüzyıl Rus edebiyatı şaheserlerinin en büyük özelliğidir. Bu eserler, bir felâketin geleceğini haber veren kehânette bulunan, kendinde üstün kuvvetler bulunduğuna vehmeden, vecd içinde, gelecek hakkında umutlar veren, derin keder ve hüzün aşılayan eserlerdir. İçlerindeki roman kahramanları en durgun şeylerden birden en yırtıcı davranışlara kayarlar, hikâyeleri en koyu karanlıklardan birdenbire göz kamaştırıcı

ışıltılara gömülüverir; aydınlık bölümlerindeki bu ışıklar güneşin ışığını bile karanlıkta bırakır.

Rus edebiyatında mizah bile, güldürücülüğünden kaybetmemekle birlikte, kaba ve iğneli, haşin ve olmadık hareketlerle dolu, aşırı derecede vurkırcı, trajediye yaklaşacak derecede karikatürleştirici, **isterya** derecesinde kâhkaha attırıcı bir mizahtır. Nedir **Ölü Canlar**, bir mizah eseri mi? Rusyanın derin yaralarına melhem olmak isteyen bir eser mi? Kaderden, habis ruhlardan, ruhcu kurtuluşundan söz eden bir ermişin eseri mi? Sadece eleştirmeciler değil, bizzat yazarı bile yazdığının ne olduğunu, veya hatta eserinin gerçekten bitip, bitmediğini söyleyememiştir.

Bu eserlerin yoğun özleri Batı dünyasında fırtınalar yaratmışlar; insana karşı gösterdikleri sevgi duygusu yüzünden her yerde hayranlık uyandırmışlar; kapılıp giden, hemen hemen kayıtsız ve hesapsız akıp giden anlatımları büyük edebiyatçılar yüzyılı olan 19. yüzyılın yazarları arasında bile kıskançlık yaratmıştır. Bu eserler çok eski edebiyat geleneği olan ülkelerde de aynı ilgiyle karşılanmışlardır. Barış ve gelişme yüzyılının sona ermeye başladığı günlerde, Rus yazarlarının vaktiyle yazdıklarına bakanlar, evrensel bir savaşın ve toplumsal bir kıyımın eşiğine yaklaşan dünyada bu kehânetlerin çıkmaya başladığını düşünür olmuşlardı. Bu gün o eski günlere bakacak olursa, gerek Rusya'nın, ve gerekse iyimser, kendine güvenli, ilerici Batının bilmeden sürüklendiği yeri göstermek bakımından en başarılı kehâneti Dickens, Thackeray, Hardy, Balzac, Zola, Galdos, veya hatta Turgeniev de Tolstoy'un değil -yaman bir çılgın sayılan- Dostoevsky tarafından yapıldığını görürüz. Ruhundaki şeytanın eseri olan çırpınma ve acılar sayesinde insan psikolojisindeki derinlikleri gören Dostoevsky bu işi yaptığında eski, ölmekte olan; zayıf olduğu için artık ölmeye mahkum olan bir düzenle; yeni, vaktinden evvel doğmaya çalışan, ama doğmaya güç bulamayan bir düzen arasındaydı.

Dolaysız yapılan siyasal tartışmalar yasak olduğundan, bütün edebiyat Rus hayatının eleştirisini ele alarak bunu yapıyor; satıhtaki anlamıyla fark edilen eleştirinin altında asıl sosyal eleştiriler veriliyordu. Açık yapılan eleştiriler sansürde takılırsa, yazarlar dolaylı yollardan anlatmayı da iyi beceriyorlar; başka ülkelerde veya «evvel zaman içinde geçmiş» masum görünüşlü masallardan söz eder gibi hikâyelerini anlatıyorlardı. Hayvanları konuşturuyorlar, mecazlı yazıyorlar, «hisseden kıssa» diyerek işi okuyucuya bırakıyorlar, ve yazarın yazması gerekli görünen bir son yerine bekle-

nilmeyecek bir son vererek okuyucuları dikkate çağırıyorlar, onları satırların altındaki manâyı düşünmeye zorluyorlardı. Okuyuculara rejimi eleştirmek için bulunan bu yollarla, Alman tarımı hakkında istatistikî bir yazı veriliyor, dört yüzyıl önce ölmüş bir hükümdarın hayatı anlatılıyor, veya bir Norveç piyesi hakkında inceleme yazısı sunuluyordu. Bazan da Prusya devletindeki aksaklıklardan biri veya İngiltere'deki rejimin iyi tarafları anlatılıyor; ama anlayan anlayacağını anlıyordu. Bu yüzden Rusya'da **«Aesop Dili»** denilen bir dil doğmuştur. Lenin, Rus emperyalizmine karşı mücadele ederken bu dille yazılar yazmıştır. Oysa aynı günlerde Almanca yazdıkları istatistikler ve teorik bilgiler ile dolu yazılar olmuştur. Daha sonraları çok daha sert ve haşin bir sansür döneminde aynı dolambaçlı yolu kullanan Bukharin yazdığı kitapta Vatikan'ı ele almış, Loyola'yı*, ve «sürü gibi itaat»ı eleştirmiştir. Bukharin de aslında Stalin rejimini taşa tutmuştur.

İki anlamlı ifâdeler ve anlatımlar sadece edebiyatta değildi. Çoğu defa en basit gündelik hayat işleri bile karmaşık ve özel anlamlar taşıyan semboller yerine geçiyordu. Et yememek, sakal bırakmak, uzun saçlı dolaşmak, köylü gömleği giymek, işçi gömleği giymek, bozuk bir boyun bağı takmak bir tutku, bir inanç sembolü oluveriyordu.

Aynı saklı enerji yüzünden felsefe veya [devrimci] program üzerinde en soyut tartışmalar yapılıyor, örgütlenmenin en küçük ayrıntı sorunları üzerinde akılalmaz incelikte görüşler ileri sürülüvordu. Tartışma ve konuşma bir «humma» gibi tüketiyordu Rus aydınlarını: günler ve gecelerce, haftalar ve aylarca, yıllar ve yıllarca, henüz girişmeye güçleri yetmeyen konular ve eylemler üzerinde bile defalarca tartışırlardı.

Daha önceki yüzyıllardaki köylü isyanları nasıl kentlilerin önderliği olmadığı ve bir programları bulunmadığı için yenilgiye uğramışlarsa, bu kere de uzunca bir süre iş tersine döndüğü için, aydınların hareketi etkisiz kalıyordu. Rusya'da her şehir ağzına kadar ihtilâl proğramı ve müstakbel ihtilâlciyle doluydu, ama halk kitleleri pasif ve ilgisiz kalıyor; köylüler yerlerinden bile kıpırdamıyordu. Bununla beraber, ondokuzuncu yüzyıl sonuna yaklaştığında, hava da elektriklenmeye başlamıştır. Şimdi artık bir fırtınanın kopacağına dair sayısız işaretler görülmektevdi. Teorik ve fizik kuvvet; entellektüellerin programları ve kitle hareketleri; şe-

* Aziz Loyolalı İgnatius (1491 1566); Cizvit Örgütün kurucusu olan İspanyol din adamı (Ç. N.)

hirler ve köylük yerler, gitgide birbirlerine yaklaşmaya başlamış bulunuyordu.

Tecrit günlerinin bitmekte olduğunu; gelecek yakın günlerde «teknenin kaptanı» olacaklarını, Rusyanın ve belki de dünyanın kaderine hükmedeceklerini hissetmeye başlayan ihtilâlci aydınlar, her zamankinden daha büyük bir tutkuyla, siyaset tarihinde eşi görülmedik teferruat üzerinde tartışmalara, inatlaşmalara başlamışlardı. 1903 ve 1907 Sosyalist Kongrelerinde, birlikte tevkif edilmiş, birlikte sürgünde bulunmuş, ve aynı siyasal programa bağlanmış bu ihtilâlcilerin bitmek-tükenmek bilmeyen tartışmalarda bulundukları görülmüştür. 1903 kongresinde üç hafta, 1907 kongresinde ise beş hafta gece ve gündüz kesintisiz süren bu tartışmalar yüzünden parasızlıktan aç kalmışlar, sağlıkları bozulmuş, casus ve ispiyonculara yakalanmışlar, bir ülkeden ötekine atılıp sürülürlerken bile bu tartışmaları kesmemişler; Manş Denizini geçerlerken vapurda bile bu tartışmayı sürdürmüşlerdir.

O günlerin tartışma ve anlaşmazlıkları Rusya içindeki yeraltı örgütüne, hapishanelere, Sibirya'daki sürgünlere, yabancı ülkelerdeki uzak yerlerin kahvelerine, bekâr odalarına, pansiyonlara kadar yayılmıştı. Tartışma ve konuşmalar öylesine gürültülü ve kavgalı, öylesine şiddetli oluyordu ki Cenevre ve Zürih gibi konuksever şehirlerde bile kiralık evlerdeki ilânlar değişir olmuştu: «Kiralık oda; Ruslara yok.»

Öfkeli, hoşgörüsüz tartışmalar, mücadeleler çar polisinin gözleri önünde yapılmaya başlamış; devlet arşivleri hiziplerin ve kişilerin söyledikleri, savundukları hakkındaki raporlarla dolmuş; polis ispiyoncuları ve casusları da çalışkanlıkta ihtilâlci aydınlardan geri kalmaz olmuştu. İhtilâlciler, hepsinin ortak düşmanı olan Çarlığa karşı açıkça mücadeleye başladıklarında bile, kenri aralarındaki hizip mücadeleleri devam ediyordu ve her zamankini aşmış bulunuyordu.

Hayatlarını inceleyeceğimiz üç ihtilâlci de bu tartışmalar içinde yetişmişler ve yirmibeş yıldan fazla bir süreyle tüm enerjilerini bu mücadeleler içinde tüketmişlerdi. Üçü için de bu tartışma ve mücadele günleri kendi adamlarını seçerlerken kullandıkları bir mihenk taşı olmuş: biribirleriyle bu tartışmalarda mücadele etmişler; tartışmalarla geçen bu uzun yıllar, düşüncelerini döğüp, biçimlendiren bir «örs» yerine geçmiştir. Geçici sürelerle yaşayabildikleri mütareke ve mecburî barış günleri dışında bütün hayatları tartışmayla geçmiştir. Taşıdıkları ortak amaçlar, görünüşte, öyle-

sine çabuk elde edilivermişti ki, yarım yüzyıl süreyle entellektüel hayata şekil veren, ama artık vakti geçen kurumlar kendi ağırlıklarına bile dayanamadan çökmeye başlamışlardı. Bu kesintisiz «tartışmalar» 1917-1937 döneminde de fikir hayatının özünü teşkil etmişler, yankıları sadece Rusya'nın değil, bütün dünyanın temellerini sarsmıştır. Aynı zamanda **teorik** konulardaki ilgisiz tartışmalar yerine, partiler ve hizipler arasındaki çatışmalar başlamış; kavgalar, iktidar kavgası şeklini almıştır. İhtilâlci Rus aydınlarının hayatları Ölüm ile yapılan bir düelloydu. Ve sadece çarlık veya kapitalizme karşı döğüşmüyorlar, fakat aynı şekilde biribirleriyle de -ismine rastlayacağımız herkes arasında vardı- aynı şekilde döğüşüp duruyorlardı. Bu mücadele, yaptıkları devrimin de temel özelliği olmuş, kendi hayatlarının ise «kanaviçesini» teşkil etmiştir.

BÖLÜM II

VLADEMİR İLYİÇ ULYANOV

Feodal barbarizmden nefret etmek isteyenin
Simbirsk'te doğmuş olması gerekir.

— **Leon Troçki**

Lenin'in, ileri sürüldüğünce, Asyaî Rusyanın kuvvetlerinin bir ifâdesi olduğunu söyleyenlere kulak vermeyiniz, Ben de aynı gök altında doğdum, aynı havayı soludum, aynı köylü türkülerini dinledim ve aynı okul avlularında oynayıp, Volga kıyısındaki tepelerin üzerinde aynı sonsuz ufuklar seyrettim. Biliyorum ki, Lenin'in bile bile yaptıklarını, Rusyayı insafsızca aşağılamalarını insanın yapabilmesi için anavatanımızla bağlarını koparmış, vatanımıza karşı tuygu taşımamış olması gerekir.

—**Alexander Kerensky**

Sizler elbette ki «ruh» sahibi bir halk içinde dünyaya gelmek zorundaydınız -bu öyle bir ülkedir ki ölçüsü, miyarı, yoktur, ve dünyanın yarasına yayılmış geniş bir düzlüktür, ve insan kilometre taşlarını saymaya kalksa ömrü vefa etmez.

— **Nokolai Gogol**

Volga durgun bir nehirdir, Petersburg ile Moskova'nın tam arasından, Rusya'nın kâlbinden doğar, doğudaki Nizhni Novgorod ve Kazan'a doğru asil bir kavis çizerek uzaklaşmaya başlar, sonra güneydeki Tatar topraklarına doğru iner, Simbirsk, Samara ve Saratov'u geçerek Astrakhan'a ulaşır, tembelce ve acelesiz, koskoca bir iç deniz olan Hazer'e karışır. Büyük-Rusyalıların hikâyelerinde ve türkülerinde, hangisini alsanız, Volga vardır. Volga topraklarındaki eski isyânlar -onyedinci ve onsekizinci yüzyıldaki köylü ve Kazak ayaklanmaları gibi- isimlerini Volga'dan alırlar. Rusya'nın kendi öz tarihi, Moskova prensliğindeki sarayda dönen entrikaların ve kavgaların tersine, tıpkı Volga gibi sakin, hareketsiz ve olaysızdır. Asya ile Avrupayı ayıran da, aslında, Urallar değil, Volga'dır. Nehrin «Avrupa» kıyısı, doğanın sanki Moğol istilâcılarını durdurmak için diktiği dağlar ve sarp kayalıklarla kaplıdır. Öbür kıyısında ise, alçak ve dümdüz bir şekilde, tâ ufuklara kadar genişleyen Asya bozkırları vardır. Bu nehrin kıyısında, gelecekte Büyük-

Rusya'nın lideri ve yöneticisi olacak olan Lenin doğmuş, çocukluğu ve gençliği bu «Avrupa» kıyılarında geçmiştir.

Lenin'in damarlarında Tatar, Büyük-Rus, ve Volga-Almanı kanları vardı. Babası Astrakhan'dan, annesi Kazan ilinden gelmiş, kendisi Simbirsk'te doğmuş, Saratov ve Kazan'da okumuştur. Samara yakınlarında kısa bir süre toprak ağası olarak yaşayıp köylüleri istismar bile etmiştir. Gene Samara'da yargıç stajını yapmış, yargıç yardımcısı olmuş ve ilk defa ihtilâlciler arasına burada karışmıştır. En son Volga kıyılarından ayrılıp Saint Petersburg'a göçtüğünde tam «bıyığı terlemiş genç bir adam»dı ve artık iyi yetişmiş bir Marksist ve «profesyonel» bir devrimciydi.

1870'de Lenin'in doğacağı Simbirks o zamanlar elân geri, ve münzevi bir taşra il merkeziydi. Şehrin ahşap binaları nehrin kıyısından başlıyor ve nehrin Avrupa kıyısında bulunan ve düzlüğe hâkim tepelerden en büyüğünün üstüne kadar serpiştirilmiş bulunuyorlardı. Simbirsk, sonsuz bozkıra karşı kurulmuş bir sınır burcu gibiydi Şehrin «taç» denilen tepeliğinde vali sarayı, katedral, gymnazia, hapishane ve tarihçi Karamzin'in adına kurulmuş bir kütüphanecikten ibaret fazla güzel olmayan birkaç taş bina bulunuyordu. Eğribüğrü yolları ise yazın yel üfürse fırtına yemiş gibi uçuşan tozlarla; kışın ise topuklara yapışan çamurla doluydu. Ama gene de şehrin güzel olduğu günler vardı. Tepelerden Volga'ya ve Volga'dan sonraki düze bakan hiçbir şehir hepten de çirkin olmazdı. «Ta tepenin üstünden nehir kıyısına kadar,» diyor Lenin'den on yıl sonra aynı şehirde doğan Alexander Kerensky, «en güzelinden elmalık ve kiraz bahçeleri gelirdi. Baharda bütün tepeler ve dağlar, ağaçların bembeyaz açan çiçekleriyle aklanır, ve geceleri her taraf bülbül seslerinden başka çıt çıkmayan bir sessizliğe gömülürdü... Karların erimesiyle birlikte, nehir akıp-durduğu yatağından kalkar ve soldaki alçak düzlüğe uzanır, tarlalıkların ve kırların üzerinden engin bir deniz gibi görünürdü. Yaz sıcağı gelince köylüler gelirler ve buralarda, şarkılar ve oyunlarla, mis kokulu otlardan biçerlerdi...

Vladimir İlyiç Ulyanov bütün dünya'da gizli yeraltı ismiyle tanınacak olan bebeknehir kıyısındaki il merkezlerinden en sessizi olan bu şehirdeki otuzbin insanın arasında; sessiz, kimsenin adını bile duymadığı insanlardan birisi olarak doğdu. Şehri ülkenin diğer kısımlarına bağlayan tren yolu yoktu. Trene binmek için saatlerce at sırtında yol almak gerekiyordu. Simbirsk, hatta denilebilir ki, diğer nehir kentleri arasında bile yeri olmayan bir şe-

hirdi. Buradaki köylüler son derece yoksul, yerel endüstri son derece cılız ve dışarıya kapalı, eşrâf ve zadegân son derece düşkün ve gerici; hayat, diğer Volga şehirlerinden çok daha sıkıcıydı.

Diğer nehir kentlerinden daha yeniydi, ama bütün tarihinde yoksulluktan başka şey görmemişti. Nizhni Novgorod, Kazan, ve Astrakhan'ınkiler gibi masalları, hikâyeleri, tarihi bile olmayan Simbirsk, Lenin doğduğunda ikiyüz yıllık bir yerdi. Bir Kazak olan ve saltanat Kurmak isteyen **Pugaçev** İsyânına ait, ve bir Rus Robin Hood'u olan Stenka Razin'e ait hikâyeler Volga şehirlerinin hepsinde anlatılırdı da, Simbirsk'te bunlar hiç duyulmazdı bile. Bu olayın yaşayan yanı olmamıştı Simbirsk'te. Tersine, Simbirsk bu olaylara karışmamış, köylülerin çok yoksul olduğunu isyân edecek hâlleri bulunmadığını söylemiş; hatta Kazakların ve köylülerin isyânlarına karşı gericiliğin bir maşası olarak dögüşmüş, her iki büyük isyanda da biriki zaferden sonra, bir daha belini doğrultamamacasına yenik düşmüştü.

Entellektüel başarıları bile, tembelliğin ve toplumsal geriliğin sembolüydüler. Lenin'in zamanından önceki iki büyük adamı tarihçi Karemzin ile romancı Gonçarov idi. Karamzin, tam bir gericiydi ve en ılımlı reformlarda bile Speransky'nin karşısına dikilmiş, hayatı gerici kuvvetlerin başında geçmiş bir tarihçiydi.

Puşkin'in dediği gibi, tarihçi Karamzin despotizmi göklere çıkaran bir kitap yazarak, Rus halkına «otokrasinin lüzumunu, kamçının faziletini» göstermeye çalışmıştır. Gonçarov ise, hayalî kahramanlarından birisi olan **Oblomov** ile büyük bir karakter çizmişti, ve uyuşuk Rus ruhundaki hevessiz, şevksiz, cansız, güçsüz olan ne varsa bunları dile getirmişti. Gonçarov, burada Simbirsk'in miskin asilleri arasındayken, çöküp giden zadegân sınıfının melankolisini aksettirmiş, kahraman düşmanı miskinlik için bir şaheser yazmıştır. Oblomov kendi ismini taşıyan kitabın ikiyüz sayfasında yataktan kalkıp, giyinmek ile vakit geçirir, ve geri kalan sayfaların çoğunda ise halsiz ve yıkıntı gibi duran sedire doğru tenbelce yürür, oradan elbise dolabına geçer, rüyâlar görür, horlar, rüyâlarında etrafını tozpembe görür, haciz altındaki topraklarını ve köylülerini kurtarır, sevdiği kızla evlenir. Gelgelelim bütün bu rüyâlara erişebilmek için bir arpa koyu olsun kıpırdayamaz.

Lenin'in çocukluk günlerindeki Simbirsk farklıdır, ve Lenin'in çocukluk yılları mutsuz değildir. Lenin'in babası İlya Nikolaevich Ulyanov, il merkezindeki memurlar ve aydınlar arasında sert ve saygı uyandıran biriydi. Babasının ölümüne kadar aile ne bir isyan

görmüştü, ne de bir yokluk. Yuvaları düzen ve intizam kokan ve sâkin ve göreve bilinçli bir bağlılık aşılayan, basit ve sâde, ama sevgidolu bir yuvaydı. Hıristiyan ismi Vladimir'in «Dünyanın Efendisi» gelecekte ifâde edeceği sembolik anlamını farkında olmayan çocuk, delikanlılığına kadar sağlıklı ve dinç vücutlu, kafası zekâ dolu, ve mizaha şeytanca tutkun bir insan olarak büyüdü. Ayrıca derslerinde, oyunda, sporda, ve ilk çocukluk günlerindeki kuvvet gösterilerinde hemen sivrilmesini bildi. Lenin'in ailesi mutlu, anababası birbirlerini seven ve sayan bir çiftti, ve Lenin çocukluğunda ekonomik bir sıkıntı ve güvensizlikten uzak büyüdü. Bu yüzden dengeli ve sâkin bir tabiatı vardı. Ailesinin fertleri bulundukları kentte sevilir ve sayılırdı. Kızkardeşleri ve erkek kardeşleri birbirlerine tutkundu. Nehirde yüzerler ve balık tutarlardı. Tepelerde geziye çıkarlardı, kış gelince donan Volga üstünde kayarlar, kızak çekerler, yaşları büyüyünce ava çıkarlardı. Yaz tatilleri aylarca sürerdi ve Kazan ilinin Kukushkino köyündeki anasının, babadan kalma, mülkünde dinlenmeye giderler; halaları ve kendi yaşındaki kuzenleri de buraya gelir, toplanırlardı. Bu köy yerinde oyunlar oynanır, hikâyeler anlatılır, annesi o'nlara kitaplar okurdu. Anne, çocuğu Vladimir'e şarkı söyler, piyano çalardı. Ve hatta diğer çocukları gibi Volodya'ya (Vladimir'e annesi öyle derdi) piyano çalmasını öğretmişti. Lenin ve kardeşlerine okumayı öğreten de babalarıyla anneleri olmuştur. Volodya ve küçük ablası Anna beş yaşında okumayı öğrenmişlerdi. Asabî Alexander ise dört yaşında okuma yazmaya başlamıştı. Okullarda daima en iyi derecelerle mezun olmuşlar, armağanlar kazanmışlar, ve yetkin bir beyin taşımanın verdiği entellektüel bir mutluluk ve zevkle çalışıp, soydan gelme zengin bir kültür edinmişlerdi. Annesinden gördükleriyle, annesinden duyduklarıyla kitaplara karşı sevgi besleyen Lenin, çocukluk ve yetişme döneminde o parlak devrim Rus romanlarını ve Rus şiirini sevmeyi, müzikten zevk duymayı öğrenmiştir.

Kısacası, Lenin'in kardeşlerine, aile dostlarına bakıpta-ki Lenin çocukluğundan çok az söz eder- dünyanın ünlü ihtilâlcileri hakkında ileri sürülen şamatacı **«psikolojik açıklama yöntemi»ni** doğrulayacak birşey bulmak imkânsızdır. Ne ana baba ilgisizliği, ne aile geçimsizliği, ne ezilmiş veya hastalıklı bir çocukluk, ne evdeki despotluğa karşı çocuklukta kafa tutma, ne okulda başarısız bir öğrenci olup aşağılık duygusuna kapılma, ne çocukluktaki sportif yarışlardaki yenilgilerin verdiği eziklik, ne bir anormallik ve ne de bir başka acayiplik görülüyor Lenin'in yetişme döneminde. Ağabe-

yi Alexander, Lenin daha onaltı yaşında bir çocukken, Çarın şahsına karşı suiksat teşebbüsünde bulunma suçuyla idam edilmiştir. Bu olayın, Lenin'in çocuk ruhunu temelden etkilediği doğrudur. Ama, ya Alexander'ı suiksatçı ve âsi yapan şey neydi? Diyeceğim; iki kardeşi de feodal despotluktan ve feodal barbarlıktan nefret duymaya, hayat yolu olarak ihtilâlciliği seçmeye iten şeyi anlamak için yoksulluk içinde geçen çocukluk, kötü yetişmişlik gibi sözde tasvirlerden başka yerlere bakmamız gerekmektedir.

Ulyanovları tanıyanlar, dost olsun, düşman olsun, bu ailede sükûn ve saadetten başka birşey olmadığında hemfikirdirler hatırâlarında. Ailenin reisi, İlya Nikolaevich[1] aile içindeki babalık otoritesini pek sâkin bir edâ ile yürütürdü (ama karısı, kocasının entellektüel üstünlüğünü ve kayıtsız-şartsız aile reisliğini kabul ederdi). Aile içindeki baba otoritesi, aynı çağın ve aynı toplumsal sınıfın ölçülerine göre hiç te fazla sayılmazdı, hatta biraz hafifti de. İlya Nikolaevich kimseyi kırmayan bir melek de olmasa gerek büyük kızı Anna, samimî olarak yazılmış bir hatırâsında, babalarının çalışma sevgisinin, şenliğinin, etraftan sevilme özelliğinin, nüktedanlığının, ve «tez kızıp, parlamasının» Lenin'de aynen görüldüğünü söylemektedir. Ne var ki, babalarının kurduğu otorite kuvvet ve zorbalığa değil, iyi bir örnek olabilmesine dayanıyordu. Çocuklar ana-baba arasında tek bir gün kavga veya tartışma çıktığını, ve ya hatta bir anlaşmazlık bile çıktığını hatırlamamaktadırlar.

Lenin'in babası, hayatı boyunca, öksüz bir çocuk olarak yetiştiğini, çocuklukta çektiği güçlükleri, kendi ağabeyinin Ulyanov için yaptığı fedakârlıkları, ve okuyabilmek için çalışmak zorunda kaldığı günleri unutmamıştı. Baba Ulyanov, öğrencilerinden, astlarından, ve kendi çocuklarından da aynı vazife ve çalışma sevgisini bekler, öğrendiklerini hayata tatbik etmelerini ister, okumayı ve öğrenmeyi onlara da sevdirmeye çalışırdı. Anna'nın yazdıklarına göre, Baba Ulyanov, küçük oğlu Vladimir'in herşeyi kolayca öğrenivermesinden hoşlanmaz ve gereğince çalışmasına yorulmasına lüzum kalmadan öğrenen oğlunun ciddi çalışmayı öğrenemeyeceğin-

(1) Rus âdetlerine göre, çocuk önce bir Vaftiz ismi (ilk isim), sonra babasının ilk ismi ile «...'nın oğlu» takısından ibaret ikinci ismi taşırdı. Lenin'in babasının ismi İlya Nikolaevich Ulyanovtu, ilk isim İlya; ikinci isim «Nikola'nın - oğlu», Nikolaevich idi, Lenin,in ismi, Vladimir İlyich Ulyanov ise İlya Ulyanovoğlu Vladimir demekti. «Lenin» ismini ise uzun sürgün ve mültecilik hayatında polisten izini saklamak için almıştır. Ablası Anna'nın evlilik ismi, Anna İlyinishna Ulyanova Elizarova- idi: İlya Ulyanov'un kızı ve Elizarov'un karısı Anna.

den korkarmış. Ama sonraki günlerde oğlunun dev entellektüel azmini, bilgilerini kendi konusundaki uygulama yeteneğini, ve yılmak bilmeyen çalışma temposunu görmüş olsaydı herhalde bu endişelerine lüzum kalmazdı.

İlya Nikolaevich'i tanıyanların ortaklaşa belirttiklerine göre, kendisi çalışkan, becerikli, zeki, otoritelere karşı saygılı, ve o eskinin dünyasını seven biriymiş. Eğitimin geliştirici değerine inanan, kendini fedâkârca mesleğine adamış, önceleri fizik ve matematik öğretmeni, sonra vilayet okulları müfettişi ve başmüdürü olmuş. Orta hâlli bir zanaatkâr aileden gelen İlya (babasının bir terzi olduğu kabul edilmektedir), âslen, Astrakhan'lıymış, Ailesi içinde öğrenmeye olan tutkusu ve yükselme ihtirası ile tanınırmış. Astrakhan, Volganın Hazer'e döküldüğü yerde kurulmuş çok eski bir Tatar şehriymiş o zamanlar. Ve Büyük Rusyalı olan ailede biraz da Tatar kanı varmış. Gerek İlya Nikolaevich'te, ve gerekse kendisine çok benzeyen oğlu Viladimir'de bu görülmektedir: çıkık elmacık kemikleri, yassıca bir burun, küçük, derinden bakan ve hafif çekik gözler.

İlya Nikolaevich'in okul hayatı ve aldığı notlar ağabeyinin yaptığı fedakârlıkları haklı göstermektedir. Astrakhan'daki **gymnazia**'dan iftiharla mezun olan İlya, Kazan Üniversitesini de iftiharla bitirmiştir. İlya, Kazan Üniversitesindeyken (bugün bütün dünya'da Euclid dışı geometrinin kurucusu olarak tanınmakta olan) ünlü matematik profesörü Lobashevsky'nin gözbebeği olmuş, ve O'nun tasviyesi üzerine ücretsiz olarak Penza Meteorolojik Araştırma ve Gözlem Merkezi müdürlüğüne atanmıştır. Aynı günlerde. hayatını kazanmak için Penza Asiller Enstitüsü Ortaokulunda matematik ve fizik öğretmenliği yapmıştır. İlya'nın atandığı iş gibi parasız görevleri o zamanın Rus aydınlarının çoğu yüklenirdi. Rusya'nın bilim ve kültürde yükselmesi, Rusya'nın kendi kaynakları hakkında bilgi edinmesi, önceleri, bu yolla olmuştur.

İlya Nikolaevich, Nizhni Novgorod gymnazia'sına öğretmen olarak tâyini çıkıp, Penza'yı terk ettiğinde otuzüç yaşındaydı, ve bakelorya dönemindeyken evinde pansiyoner olarak kaldığı bir başka öğretmen arkadaşının yirmidokuz yaşındaki kızkardeşi Maria Alexandrovna ile henüz evlenmiş bulunuyordu. Nizhni'de, ortaokul öğretmeni İlya'nın ilk çocuğu; Anna ve talihsiz Alexander dünyaya geldi. Evliliğinin altıncı yılında bir kere daha terfi etti, ve Simbirsk İli Okullar Müfettişi oldu. Simbirsk, Nizhni Novgorod'tan küçük bir şehirdi, ama derece ve maaş bakımından önemliydi bu.

Öğretmenlikten, meteorolojik araştırmalardan ayrılıp, bürokratik bir kariyere geçmesini gerektiriyordu. İlya Nikolaevich'in bu görevi kabulde tereddüt gösterdiğine dair bir kayıt yoktur. Anna'nın yazdığına göre, babasının bu görev değişikliğini kabul etmesi, II. Alexander'ın köleleri azât etmesi (1861'de) ve yerel idarelerde ve okullarda reformların başlaması yüzünden olmuş; İlya, yeni okulların açılacağını, halkın yepyeni bir kesitinin okutulmasına başlanacağını düşünmüştü. 1864 reformu ile yerel okulların denetim ve idaresi **Zemstro'lara** bırakılmış, ve İlya Ulyanov gibi bilgili ve fedakâr görevliler sayesinde - arada sırada duraklamalar görülmüşse de genel öğrenim hızla yayılmış; ve böylece 1914'te elli bin tane **zemstvo** okulu kurulmuş, eğitim bütçesini çok arttırmayı hedef tutan bir plânla 1922 yılında herkesi okutmuş bulunmak (üniversal education) için uzun vâdeli bir program hazırlanmıştır. 1914 savaşı ve 1917 İç savaşı bunları geciktirmişse de, genel eğitim ve herkesin okur - yazar edilmesi işi bütün bütüne akâmete uğramamıştır. Bu rüyânın temellerini atan kuşağı eğitimcilerinden birisi de Lenin'in babası İlya Nikolaevich Ulyanov idi.

Ulyanov ailesi 1869'da Simbirsk'e geçtiğinde, yeni okul müfettişi otuzdokuz, karısı otuzbeş yaşındaydı, ve yanlarında iki de çocukları vardı. Üçüncü bir çocukları ise yoldaydı. Üçüncü çocuk, 22 Nisan, 1870'de doğdu, ve ona Rusyanın ilk Hiristiyan yöneticisi olan Aziz Vladimir'in ismini verdiler. Vardıklarından pek kısa bir zaman sonra, yoksul bir taşra şehri olan Simbirsk'te doğan çocuğun bu ismi, Ulyanovsk olarak ilerde şehrin şeref ismi olacaktı.

Maria Alexander Ulyanova, ailenin annesi, çocukları için şimdi her zamankinden daha çok vakte sahipti. Çok az eşidostu vardı, ve sonra da Nizhni Novgorod'a göre Simbirsk'in daha durgun ve sakin bir hayatı vardı. Okullar birbirinden uzak, yollar berbat ve uzundu. Atlıkızakla veya atlıyaylıyla yapılan yolculuklar yüzünden baba uzun zaman evden uzak kalıyordu. Eve gelişleri bayram gibi şenlik yaratırdı. Aile gitgide büyüyordu. Doğardoğmaz ölen sayılmazsa, altı çocukları olmuştu. Çocukların bakımı, yetiştirilmesi, eğitilmesi-ailenin durumu iyileşince tutulan mürebbiye dışında-hep annelerine kalmıştı.

İlk günler müfettiş İlya, Simbirsk İlindeki dağınık okulların kalitesini yükseltmek, sayılarını arttırmak için giriştiği çabalarda yerel idareler rejimi üzerinde durmamıştı. Yeni öğretmenleri hazırlamak için onlara pedagoji dersini bizzat kendisi veriyordu. Ama bir süre sonra, kendini yıpratırcasına çalışmasıyla sözü geçen üstlerinin dikkatini çekmiş, ve hızla genişleyen eğitim sistemi içinde,

birkere daha terfi ettirilerek, bütün ilin ilköğretim müdürlüğüne getirilmiştir. Bu göreve başlayınca, müfettişlerin de üstünde yer almış oluyordu. Güvenilir kişiliğiyle, saygı telkin eden tavırlarıyla, halk eğitiminin yayılmasından kuşkulanmaya ve korkmaya başlayan otoritelerin bile itimadını kazanmış, eğitimle ilgilenenler arasında yayılan ünü Simbirsk'in dışına taşmaya başlamıştı. Memuriyet hayatında hızlı, ve başarıları yüzünden devamlı yükselmesinden sonra kendisine ve çocuklarına asâlet pâyesi kazandıran «fiilî Devlet Danışmanı» ünvanına nail olmuştu.[2] Böylece 1874'te, Viladimir üç yaşındayken bu bebeğin de avamdan gelmeliği değişmiş, bebek de asil olmuştur. O andan itibaren, sonraki yıllarda bir yığın mürekkep dökülmesine sebep olan bir problem çıkmıştır ortaya-Lenin avamdan birisi miydi, yoksa asillerden mi? Aslında ikisi de doğruydu. Okul kağıtlarına, polis soru kağıtlarına cevap verecek yaşa geldiğinde-ki sonuncuları hayatı boyunca pek çok kere dolduracaktı-istemeye, istemeye de olsa, kimliğini verirken Rusyanın, Devlet-yaratması veya bürokratik irsi asâlet sınıfından geldiğini belirtmek zorunda kalmıştır. Babasının ünvanından değil ama, annesinin ortahalli mülkleri yüzünden, bir zaman için toprak ağası da olmuştur.

Vladimirin, «hayatın siyasal gerçekleri»ni anlamakta yavaş ustalaşmış olmasını saklamak isteyen Bolşeviklerin bu noktada belirgin bir taasupları vardır. Öyle ki, sanki Lenin anasından doğarken Bolşevik olarak dünyaya gelmiştir, ve babası da Lenin'den önce ihtilâlci olmuş birisidir. Lenin'in biyografisi diye yazılan resmi tarihçilerin bu ısrarı manidârdır. İnsanların toplumsal durumlarının babalarının durumlarına göre ayarlandığı bir ülke olan Rusya'da, eskiden nasıl bir «aşçı çocuğu» okuma imkânı bulamaz idiyse, bir süre sonra, «kulak çocuğu» olanlara da bu hak tanınmayacaktı. Bu gibi uydurma hikâyeler, her iki rejimin de tebaâlarını kışkırtmamak için gerekliydi. Kaldı ki, liderin kusursuzluğu ve apocaliptik kalıtım efsanesi (cult) yüzünden de, Lenin'in, tıpkı Greklerin akıl tarınçasının Zeus'un alnından doğuvermesi gibi, anasının rahminden bütün ideolojik bilgileriyle ve tam teçhizatlı olarak doğmaya katlanması gerekiyordu.

Leon Troçki'nin yazdığı Lenin'in Gençliği kitabında (hepsi artık tamamlanamayacak olan asıl eserin birinci cildi), bu konuda

(2) «Fiili Devlet Danışmanı» ünvanı «Devlet Danışmanı» ünvanından bir derece daha yüksekti, ve bunlara «ekselans» diye hitap edilirdi. Bu ünvan, irsi asalet de kurardı. Ordu içindeki, o zamanların, tümgeneral rütbesine denkti.

elde edilmesi mümkün bütün deliller incelenmektedir. Israrla ve alaycı bir dille, resmi ifâdelerin aptalca sözlerden öte kıymeti olmadığını göstermektedir Troçki. Açıkça görülüyor ki, Lenin'in babası koyu bir ortodoksmuş ama, kiliseyi ve hiyerarşik otoriteleri reddeden mistik ortodokslardan değilmiş. Keza ülke içindeki düzenin ve disiplinin savunucusu; ama ancak tiranlık ve zalimlik ölçüsüne varmadıkça, ve insanın manevî taraflarını zedelemedikçe isyana hak tanıma yani devlete sadık bir memur olan İlya Ulyanov, din ve eğitim yoluyla devletin temellerinin güçleneceğine inanan; kurulu toplumsal düzen hakkında, üstlerinin otoriteleri hakkında, Çar otokrasisi hakkında rüyâsında bile soru sormayı düşünmemiş biriymiş.

İlya Nikolaevich iyi niyetli ve dürüst bir adamdı. Genel halk öğretiminin bile çok kişi tarafından ürküntü ve kuşkuyla karşılandığı bir ülkede, hayatını böyle bir işe adamış olması onun «liberalliği»ni gösteren yeterli bir işarettir. Kendisi ün ve önem kazanınca, İlya hakkındaki hatırâlarını yazan eski öğrencileri, bu çalışkan öğretmenden saygıyla söz etmişler ve matematik ve fizik öğretirken hem kalbiyle, hem kafasıyla işini seven bir öğretmen olarak çalıştığını, dersleri iyi olmayan öğrencileri yetiştirmek için Pazar tatillerinde hiçbir yerden ücret almaksızın onlara ders verdiğini belirtmişlerdir. Emrinde çalışan öğretmenler müfettişliğini ve eğitim müdürlüğü görevini de başarıyla gerçekleştirdiğini ifade etmişlerdir. Ama, emrindeki öğretmenler içinden radikal düşünleri yüzünden işten atılan öğretmenlerden tekini olsun savunduğuna dair bir belge yoktur. Gerçekten kızının (Anna) anlattığına göre, yeğeni olan bir kız gelip de öğretmenlerden birinin nasıl haksız yere işten atıldığını anlattığında, tek bir kelime söylemeyen İlya, «başını önüne eğmiş ve kendi düşüncesini kendine saklamıştır.»

Resmi kayıtlar göstermektedir ki, eğitimci olarak geçirdiği onyedi yıllık memuriyet hayatında, o yoksul ve geri kalmış ilde, 450 kadar ilkokul yapmış, öğrenci sayısını iki katına çıkarmıştır. Bununla beraber, müfettişlik dönemindeyken yerel eğitim kuruluşları veya **zemstvo**'ların bütün ülkede gelişip yayıldıklarını; bu başarının sadece onun sebat ve çalışkanlığı ile sağlanmadığını da belirtmek gerekir, Ne var ki, emsali olan eğitimcilerden gene epeyce üstün bir başarı sağlamış olsa gerek ki, üstünlerinden bir **gubernya**, İlya Nikolaevich'den söz ederken, «ender, istisnai bir örnek,» demiş, ve güçlükler ve imkânsızlıklar içinde nasıl şevkle çalıştığını anlatırken şunları söylemiştir «Böyle bir kuvvet ve böyle bir gayret, ancak kendini adamışlarda, ferâgat sahibi insanlarda görülebi-

lir» (Vestnik Evropy, 1876). Saint Petersburg gibi metropolitan bir yerin gazetelerinde yerel eğitimcilerden kim hakkında yazı çıkmıştır ki! Ve 1906 gibi geç bir yılda, İlya Nikolaevich'in ölümünden yirmibeş sene sonra, ve oğlunun, İlyanın önemini arttıracağı yıllardan çok önceleri, genel eğitim tarihi hakkında yayınlanmış bir kitapta, «simbirsk ilindeki en büyük eğitimcinin, çağdaşlarının tam bir görüş birliğiyle kabul ettikleri gibi, İlya Nikolaevich Ulyanov olduğu» yazılmıştır.

Bu resmi belge ve kayıtların karşısında, Alexander ve Vladimir'in, ve İlya Nikolaevich'in öteki çocuklarının devrimci eğilimlerini babalarından almış oldukları iddialarının önemi kalmamaktadır. Çocukların babalarından aldıkları özellikler; akıllı kafaları, kitap dünyasına girmekte gösterdikleri kabiliyet, aşırı çalışkanlıkları, ve işlerine kendilerini verme özellikleriydi. Fakat ömrü yetseydi: çocukların vazifeden, ve «işten» ne anladıklarını görseydi, İlya Nikolaevich de şaşardı herhalde. Eldeki deliller karşısında hakikatin başka türlü olması güç görünüyor.

Kaldı ki, kendi maiyetindeki bir öğretmenin probleminde sesi çıkmayan okullar müfettişi İlya Ulyanov, kendi görevini hiç ilgilendirmeyen bazı konulara karışmaktan; örneğin, soru cevap şeklinde dini bilgiler vermeleri gereken köy papazlarının bu işte isteksiz ve beceriksiz davrandıklarını rapor etmekten geri kalmamıştır. Ortodoks Kilisesinin öğretisi ise, Sezar'a ilişmemekle kalan bir öğreti değildi. Din de Sezar'ın diniydi çünkü. Soru-cevap şeklindeki köylülere öğretilmesi istenen bu bilgilerin mahiyeti hakkında şu pasaj bir fikir vermektedir

> S o r u. Çar'a karşı olan görevlerimiz konusunda din bize ne öğretmektedir?
>
> C e v a p. İbadet, sadâkat, vergilerimizi ödememizi, hizmetine koşmamızı, sevmemizi, duacısı olmamızı- hepsi iki noktada özetlenebilir: İbadet ve Sadakat.

Baba Ulyanov'un ihtilâlci karekteri hakkındaki uydurma hikâyeleri biraz daha irdelemekte yarar var Sovyet kaynaklarını kullanacak biyografi yazarlarının veya tarihçilerin yaşayan folklor ile geçmiş olayları bağdaştırmakta ne gibi güçlüklerle karşılaşabileceklerini göstermek bakımından masumane bir örnek bu. Troçki, Lenin'in ürkek ve ılımlı babası hakkında, Lenin'in resmi biyografisinden, gülünecek hikâyeler nakletmekte; Lenin'in babası için, «devrimci harekete karşı zamanla, büyük bir yakınlık duydu,» denildiğini belirtmektedir. Güyâ, Simbirsk'in Moskova Caddesindeki evleri,

babası tarafından, bir çeşit ihtilâlciler kulubü yapılmıştır. Bu kulübün «tutumunu Alexander (Lenin'in ağabeyi) tespit eder», ve Vladimir de, «bu tartışmalara sık sık katılır, büyük başarı elde eder» imiş O zamanlar küçük Vladimir'in ya onüçünde, ya da öndördünde olması gerek. Zira Lenin onbeşine girmeden babası ölmüştür. Hatta çoklarından daha dürüst ve tarihi gerçeklere saygılı biri olan Lunacharsky bile bu yüzden resmî biyografinin yazı kurulu başkanlığından ve üyeliğinden atılmış, ve en sonunda Ulyanov hanesinin babası olan İlya'nın «ihtilâlcilere sempati duyduğuna ve çocuklarını ihtilâlci bir ruhla yetiştirdiğine» karar vermiştir.

Atalara doğru düzmece bir geçmiş uydurma olayına karşılık, Lenin'in küçüğü, kızkardeği Anna ise itiraf edercesine şöyle demektedir «Hayatının hiçbir döneminde ihtilâlci olmayan babamız, o zamanlar-kırk yaşını geçen bir insan ve bir aile reisi olarak-bizleri, çocuklarını korumak isterdi.»

Görülüyor ki, bu ifâde de, İlya Nikolaevich'in rejime sadakatını doğrulamaktadır. Öğretmenlikten, diğer öğretmenlerin müfettişliğine; müfettişlikten, bütün bir il için ilköğretim direktörlüğüne ve çeşitli müfettişlerin âmirliğine kadar böylesi önemli görevler, 1870-1880 Rusyası gibi reaksiyoner bir Rusya'da, sadakatinden şüphe edilen bir adama bilebile verilemezdi. Daha 1859 yılında dürüst bir öğretmencikken bile, «mümtaz hizmeti ve gayreti» sebebiyle 150 rublelik bir armağanla taltif edilmiştir. O zamanlar isyan tohumlarını ayıklamak için öğretmenler arasında amansız ve peşpeşe birçok soruşturmalar yapıldığı halde İlya Nikolaevich bir defa olsun sorguya çekilmemiştir. İlkokullar müfettişlik ve müdürlüğü gibi makâmlar, aslında yerel eğitim kurumlarını Saint Petersburg'daki bürokratik merkeze tabi kılmak için kurulmuşlardır. İlya'nın atandığı görevler ise buralarıydı. Bir suikastçinin kurşunu ile ölen II. Alexander'ın son hükümdarlık yılları ile, oğlu III. Alexander'ın hükümdarlık yıllarında, yerel idarelerin ve **zemtsov'ların otonomilerini** kırma politikası izlemiş ve bu siyaset gitgide ortak reaksiyon döneminin bir unsuru olmuştur. Yıllarca sonra bu reaksiyoner mekanizmayı anlatan Lenin, II Alexander'in büyük reformlarından sonra başlayan gericilik dönemi için iki önemli dönüşüm noktasını gösteren iki ayrı tarih vermektedir. Bu tarihler, gerek tarihçiler için, gerekse biyografyacılar için anlamlıdır. Lenin'in gösterge olarak seçtiği yıllar 1869 ve 1874 yıllardır. Bunlar, ilkokullar müfettişliği ve ilkokullar müdürlüğü görevlerinin ve makamlarının kurulduğu yıllardır. Leninin de bildiği gibi, bu yıllar aynı zamanda babasının bu iki göreve de atandığı yıllardır.

1869 yılında-diye yazıyordu Lenin, **zemstvo** liberalizmi üzerine yazdığı ve 1901'de yayınlanan bir makalesinde- ilkokullar üzerinde **zemstvo**'ların fiili yönetimine son vermek amacıyla ilkokullar müfettişlikleri kuruldu... 1871'de, bütün müfettişlere bir genelgede bulunuldu ve siyasi bakımından güvenilir gözükmeyen öğretmenleri işten atmaları söylendi... 1874'te, yeni bir nizamname ile okul idareleri tamamen okullar müdürlüklerinin eline geçti... (Zarya, No 2-3, Aralık 1901, imza T. P., Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar**',, Cilt IV., s. 133-4.)

Radikal bir aydının, sosyalist bir aydının-diyordu Lenin, babasının ölümünden yedi yıl sonra- bu kutsal Rusya'dan ne kadar kolaylıkla imparatorluk hükümetine kapıkulu olup çıktığını bilmeyen mi var: Bu kapıkulları kendilerini teselli etmek için, kendi görevleri çercevesinde de «birşeyler yapılabileceğini» düşünürler. Ama aslında kendi sivasal ürkekliklerini, ve kamçı ve zincir* yönetimi karşısındaki zelilliklerini mazur göstermeye çalışmaktadırlar.

Lenin'in bu sözlerle, kendi ailesinden değil, çok daha fazla şeylerden söz ettiği acıktır. Bu ikinci pasaj üzerine yorumda bulunan Trocki. «bu sözlerin İlya Nikolaevich Ulyanov'a dair olduğunu söylemek haksızlıktır, ama İlya'nın gençliğinde ne bir sosyalist, ne de bir radikal olmadığı anlaşılıyor,» demektedir.

Kısacası, eğitim alanındaki gerici akımın geliştiği günlerde İlya Nikolaevich sadakatle mesleğine devam etmiş, aksatmadan terfi etmiş, talihi gülmeye başlayınca da Saint Vladimir Nişanı ile, bir de, «Majeste» ünvanı kazanmış ve babadan oğula bırakılabilen asâlet pâvesine erismiştir. Kendisi hakkında bildiklerini yazan Simbirsk'in İkinci Duma Temsilcisi Delarov'un sözlerinin doğruluğundan kuşkulanmaya sebep yok gibidir

«İ. N. Ulyanov muhafazakâr zihniyetli birisiydi; ama eski günlerin muhafazakârlarından veya gericilerinden olmayıp hayatta şahsi gâyesi olan... halkın iyiliği için ısrar ve iradeyle çalışan birisiydi.» Alexander ve Vladimir Ulyanov'un babalarından devraldıkları da, işte, sadece bu ısrarlı ve iradeli yanlarıdır. Bundan ötesi boş sözlerden, budalaca, onursuzca uydurulmuş sözlerden ibarettir, ve hicbir tarihçiye veya biyografi yazarına itibar kazandıracak şeyler değildir.

Halka hizmette ısrar ve tutkunluk, eğitime karşı saygı, kitaplar dünyasıyla kolayca ahbap oluvermek gibi özelliklerin yanında, Alexander'da bulunmayan bazı özellikler daha vardı Lenin'de. Ale-

* **Knout** ve **manaika** diye Rusca kelimelerle ifade ediliyor. Birincisi kamçı; ikincisi ise zincirden yapılma ve üzerine demirden dikenler takılmış bir çeşit kamçı veya sopa (Ç. N.)

xander annesine benzerdi fizik olarak. Vladimir ise babasının görünümünde ve yapısındaydı. Olgunluk yaşlarının Lenin'i çıplak başında biraz saç olupta alnına kızılımsı bir perçem düşürseydi; sakallarını babasınınkiler gibi yapsaydı; ve yirminci yüzyılın ilk yıllarındaki burjuva **bonhomme** anlayışına uygun ve hiçte fena sayılmayacak giyimi yerine, ondokuzuncu yüzyıl devlet memurlarına yaraşır bir kostüm giyseydi; ve bir de, tutup o haliyle Simbirsk'e gitseydi, her halde Simbirsk yaşlıları, «Majeste İlya Nikolaevich Ulyanov, ilkoğretim Müdürü, Fiili Devlet Danışmanı yeniden teşrif mi ettiler?» diye düşünürlerdi. Gözleri aynı dar, çekik, süzgün ve kahverengi Moğol gözler, ve kıyılarında aynı nükteden gülüşün izleri; aynı çökük yanaklar ve toparlak elmacık kemikleri: aynı kuvvetli beden yapısı; aynı düz, geniş, ve hafifçe çökük burun; gençliğinden itibaren başlayan saç döküklüğü yüzünden, olduğundan da fazla kabarık görünen alın; kafatasının arkasındaki aynı yassılık aynı kısa kemikli, tıknaz, adaleli vücudu; aynı omuzlar, aynı sağlam ve güçlü beden ve ruhtan yayılan aynı büyük fizik ve moral kuvvet; aynı kızılımsı saçlar-az ama, olduğu kadarıyla-grimsi bir aklaşma; kan dolaşımında aynı kan çokluğu (plethora); aynı şekilde kurulmuş bir ömür zembereği-gergin bir yay gibi hızla boşalan bir elli yıl ve sonra birdenbire bir tükenme babasının da, çocuğun da ölümlerinde aynı beyin kanaması.

Dünyanın çalkantılar ve **kaos** içinde kaldığı bir dönemde, yer küresinin altıda birisinde oradan oraya dolaşarak geçirdiği hayatı yüzünden Lenin'in kendine bakamamış olduğunu söyleyenler, kısa bir ömür yaşayabilmiş olmasını bu nedene ve bir de Dora Kaplan'ın tabancasından atılan mermiye bağlarlar. **Liberty** dergisinde (10 Agustos, 1940) çıkan son makalesinde, Troçki ise, Lenin'in, tez ölmesini isteyen Stalin tarafından zehirle öldürüldüğünü söylemiştir. Bu teorilerden herbiri süphesiz ki, Lenin'in ölümünü dramatize etmekte ve diğerlerine benzemektedirler. Fakat Trokçi'ninki iyice esassızdır ve Moskova duruşmalarında kendisine karşı yapılan suçlamalardan hiç farkı yoktur. Hızlı bir hayat yaşamak zorunda kalan Lenin'in geçirdiği güç ömür, kendisinin yarım yüzyıldan beş yıl kadar fazla bir süre yaşayıp, elli dördünde ölmesine yol açmıştır. Biyografisini yazanlar «tıpatıp benzediği» babasının da ellibeş yaşında ölmesine: Onun da tıp raporlarına göre beyin kanamasından ölüsüne takılmakta: ancak yeterince bu noktaya önem vermemektedirler.

Lenin'in annesi Sovyet edebiyatında esrarengiz bir efsane gibidir; mütecessis bir biyografi yazarının güvenerek başvurabileceği

ve birşeyler öğrenebileceği gayriresmi kaynaklar bugün için ortada yoktur. Lenin'in annesi ile ilgili hatırâlar ise usandırıcı denilecek kadar kalabalık, ama tarafsızdır. Kızlık ismi Blank olan Maria Alexandrovna Blank'in soyadı Rusca değildi. Resmî edebiyatta, Lenin'in anne tarafından dedesi olan zatın milliyeti hakkında hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Her insanın soyunun sopunun polis kayıtlarına düşüldüğü, ülke içinde seyahat etmek için bile her insanın pasaport çıkartmak zorunda kaldığı bir ülkede bu konuda hiçbir kayda tesadüf edilmemesi haklı olarak kuşku yaratmaktadır.

Alexander Blank, kazan ilinde bir toprak sahibi ve tıp doktoruydu. Volga kıyısındaki Alman kolonisinden bir kızla evlenmişti, ve kızları, Lenin'in annesi, Alman geleneklerine göre yetiştirilmişti. Son çıkan yayınlarda, eski yayınlardakine oranla bu gerçek daha karanlık tutulmuştur. O da annesinin baba tarafı hakkında fazla açık konuşmamakla birlikte, en önemlisi Lenin'in küçük kızkardeşi Anna'ın yazdıklarıdır. Anna, annesinin babası kadar mutaassıp bir dindar olmadığını, dindarlığının, bir Alman geleneği olan, **Christman Ağacını** sevmek gibi şeylerden ibaret olduğunu, ve «Alman kilisesine ne kadar sık gidiyorsa, Rus kilisesine de ondan fazla gitmediğini» söylemektedir. Bütün bunlardan sezilen, annelerinin ailece protestan olduklarıdır. Bundan öte bir dindarlığı olmayan anne, başı darda kalmadıkça dua da etmezmiş. Anna'ın yazdığına göre anneleri Maria, kızına iki kere dua etmesini söylemiş, bunlardan ikisi de «Sasha» (Alexander'ın küçük ismi) içinmiş. İlkinde çocuk çok hastaymış ve doktorlar öleceğini söylemişlermiş kadına. İkinciside ise, kızıyla konuşuyormuş kadın, ama ancak ziyarethane penceresinden. Kız, hapishane penceresinin demir parmaklıklarına sarılmış sıkı sıkı, ve endişeli bir yüzle annesi Maria'dan, ağabeyi Alexander'ı asılmaktan kurtarabilip kuratamayacağını sormuş. Ovsa Alexander zaten asılmışmış, ama kadın hapisteki kızına böyle bir haber vermek istememiş, ve işte o zaman Anna'ya ikinci kere, «Sasha» için dua et kızım, «demiş.»

Lenin'in annesi, hiç kuşku yok, evleneceği orta okul öğretmeninden daha yüksek bir sosyal tabakadan geliyordu. Zira Kukushkino'da muhtemelen babasının mülklerinin beşte biri kadar olan bir gayrimenkulü Maria çehiz olarak getirmiş evlendiklerinde. Aldığı eğitim, çağdaşı olan diğer kızlar gibi, evdeyken özel olarak alınan bir eğitimmiş: bir eğitmen tutulabildiği zamanlar alınan düzensiz ve devamsız dersler, dil öğrenimi, müzik, ev işleri, ve kendi toplumsal sınıfına uygun adabı muaşeret dersleri Maira. Almanca, İngilizce ve Fransızca bilirmiş, ve çocuklarına bu dilleri öğreten ilk in-

san o olmuş. Kitap okumayı ve sevmeyi çok küçükken ve kolayca öğrenmiş, çocuklarına bu sevgiyi aşılamış. Aile çevresinde akşamları yüksek sesle kitap okumak adetiymiş ve Lenin, hayatı boyunca yanında taşıyacağı Rus romanlarını ve debdebeli edebiyatın eserlerini ilk annesinden dinleyip tanımış, Lenin'in sade, hatta yavan denilebilecek üslubunun bile tek süsü, zaman zaman bütün Rus edebiyatı okuyucularının tanıdığı roman karekterlerine yapılan atıflardır. Siyasal bir konuyu açıklamak için yapılan bu süslemelerde ise, en çok, Gogol, Saltykov-Schedrin, Griboyedov, puşkin, Gonçarov, Tolstoy, Krylov, ve Turgeniev gibi yazarlardan söz edilmektedir. Hayatında hiçbir zaman bu yazarların eserlerinden ayrı kalamayan Lenin, bu kitapları evinden, ta o çocukluk günlerinden tanımış olsa gerek.

Lenin'in annesi ile ilgili olarak bulabildiğimiz kıt kaynaklardan çıkan tek gerçek varsa, o da çocuklarına karşı gösterdiği kesintisiz, sıcak sevgi ve kendini çocuklarına adamış olmasıdır. Aile-Rus terbiyesinden çok Alman terbiyesi aldığından-gösterişçi değil, sakin ve ağırbaşlı bir aileydi. Aile üyeleri ayrılık günlerinde, veya üzüntü günlerinde pek az ağlaşır; sevinçli günlerinde pek az kucaklaşıp öpüşürdü. Ama Maria Alexandrovna Ulyanova kendisini çocuklarına adamıştı, ve onları yetiştirmek, büyütmek, eğitmek için; hastalıklarıyla, karşılaştıkları felaketlerle uğraşmak için saçını süpürge etmişti. Kocasının ölümünden sonra bir oranda güçleşen hayatlarında çocuklarına kendi göğsünü siper etmiştir. Oğlu Vladimir üniversiteden atıldığında, bir zamanlar kocasının maiyetinde çalışmış olan nice memurlara göz yaşı dökmüş; oğullarından veya kızlarından hangisi hapis veya sürgün cezastna çarptırılmışsa onun cezasını hafifletmek için; veya cezalarının infazını durdurmak için pek çoklarına gidip yalvarmıştır. Çocuklar içinde tek bir defa veya defalarca tevkif edilmemişi yoktu. Ve bazen aynı anda biri ikisi tevkif edilirdi. O zaman gücüyeterse, oğlunun veya kızının kapatıldığı hapishanenin bulunduğu yere taşınır; hangi çocuğu yardımına daha çok muhtaçsa onun yanına göçerdi. Büyük oğlunu idam sehpasına görüren ve diğer kızı ile iki oğlunu defalarca polisin ellerine düşüren hareketleri anlamaya öğrenmeye hiçbir zaman lüzum duymamıştır. O zamanlar kendilerini topluma adamış, hürriyete adamış pek çok aileler olduğundan Lenin'in annesi oğullarının kızlarının başına gelenlerin nedenini biliyor ve diğer aileler gibi, o da bunları anlayış ve sempati ile karşılıyordu. Çocuklarının kendi vicdanlarının seslerine uyarak girdikleri bu yoldan onları döndürmek için tek bir defa olsun onlara sözetmemiş, onları ikna etmeye

teşebbüs etmemiş, soru sormamış onları duralattırmak için tek bir dakika olsun yollarına dikilmemiştir. Maria'ya göre, çocukları artık yetişkin koca insanlar olmuşlardı, ve izleyecekleri yolun iyiliğini, kötülüğünü ancak onlar kararlaştırabilmeliydi. O, bütün bu hayat içinde tek bir görev yüklenmişti kendi başına bazan endişeyle, bazan gururla çocuklarının kader çizgisi boyunca yürümek; Ona muhtaç olduklarında çocuklarının yanlarında yer almak, resmi makamlar ve nizamlar müsaade ediyorsa, onlara kitap giyecek, yiyecek, para vermek, ziyaretlerinde bulunmak, ve toplumun resmi değerleri onları hain ve suçlu olarak yaftalamış olsa bile, çocuklarına karşı olan inancını, ve sadakatini söndürmemek.

Maria Alexandrovna kocasının ölümünden sonra daha otuz yıllık bir hayat yaşadı. Kocasından sonra sürdüğü bu ömrün son gününde bile hiçbir çocuğunun hayatı daha ıstıraplardan kurtulmamış: hiçbir çocuğunun talihi iyiye dönmemişti. Uzun zaman yurt dışında mülteci hayatı yaşayan oğlu Vladimir İlyich'i görmek için iki kere Avrupaya çıkmış sonuncusu 1913'te-ve seksenbir yaşındayken Rusya da ölmüştür. Oğlu Vladimir İlyich Ulyanov'un yeni Rus devletine önder olmasına bir yıldan biraz uzunca bir zaman kalmıştı öldüğünde.

BÖLÜM III

ALEXANDER İLYİÇ'İN HAYATI VE ÖLÜMÜ

Sanadır sesim, sana, Sırat Köprüsünden geçeceğim diyen, Bilir misin neler beklemekte seni?
Biliyorum, dedi kız.
Soğuk, açlık, nefret, alay, hakaret, küfür, hapis, hastalık ve ölüm!
Biliyorum, hazırım, bütün yalazlara katlanacağım.
Düşmanlardan değil tek, akrabalarından da, dostlarından da
Evet, onlardan da...
Bir suç işlemeye bile hazır mısın?
Suç işlemeye de hazırım.
Bilir misin, şimdi inandığın şeyin seni aldattığını, yanılttığım ileride anlaman, genç hayatını heder ettiğini farkedivermen de mümkün bir gün.
Biliyorum, bu da mümkün.
Öyleyse geç gir aramıza!
Kız yürüdü geçti Sırat Köprüsünden, ve ağır bir perde indi arkasından.
Aptal! dedi kimileri, dişlerinin arasından, sessizce
Ermiş! dedi kimileri yürekten ve açık.

— **İvan Turgeniev**

Vladimirin yürümeyi öğrenmesi geç olmuştur. İlk adımını attığında, kendisinden küçük olan kızkardeşi Olga da ilk adımını atmıştır. İlk yürümesi onsekiz aylıkken olan Vladimir'in onsekiz aylık yürümesi bile yürüme sayılamazdı. Her defasında, ilk tay tay duralamasından sonra sendeleme ve ardından da daha fenası gelir; burnu üstü yere kapaklanırdı. Ve tabii konuyu komşuyu ayağa kaldıracak bir çocuk ağlaması. «Belki de kafası çok ağırdı da, ondan,» diyor ablası Anna hatırâlarında.

Ufak tefek ve zayıf olmasına rağmen kuvvet ve süratle ilgili yarışmalarda oldukça parlak görünüyordu. Yaşıtları kendisiyle yarışamaz olunca, ağabeyi Alexander'ı karşısına almaktan başka ça-

resi kalmamıştı. Çok geçmeden de, kendisinden büyük olan ağabeyiyle yarışma işi bir formüle bağlandı.

«Volodya» diye sormuştu annesi, «yufkanı* nasıl yemek istiyorsun? (Aile düzeninin, çocuklara seçim hakkı vermeyecek kadar katı olmadığını belirtmek gerek.) Volodya bir süre ağabeyine bakmış, beklemiş; ağabeyi sütle mi, yoksa tereyağı ile mi yiyecek diye, ve sonra şöyle demiş «Sasha nasıl yerse ben de ondan isterim.» Alexander, yeni formasıyla birgün **gymnazia** dönüşü eve geldiğin de, küçük Lenin de okumaya heves sarmış, o da Sasha'nınki gibi bir üniforması olsun istemiş.

Ne varki fizik ve huy bakımından iki kardeş ne kadar farklı olabilirse Alexander ile Vladimir de o kadar farklıydılar. Alexander uzun ve ince yüzlü; süt beyaz ciltli, kalın, karışık, kıvırcık, alnının altlarından başlayan gür saçlıydı. Gözleri, derine oturmuş, tuhaf bir açı ile bakan, alnına yakın yerde, ve içlerinde sabit bir bakış olan gözlerdi. Bu yontu yüz, hayâl âlemlerinde yaşayan bir ermiş, bir aziz yüzüydü. Vladimirin yüzü ise yumurta gibiydi; ve seyrek, kırmızımsı, saçları, yirmisinden önce, babası gibi genç bir adamken dökülmeye başlayarak, kafasını çıplak bırakmıştı. Görünümü itibariyle kırçıl saçlı ve sağlıklı, kanlı-canlı biri olmuştu. Aşırı düşünce veya keder halleri dışında neşeli, güleç, nüktedan, canlı, kendine güvenli, ve mütecaviz bir insan izlenimi bırakıyordu. Kim olduğunu bilmeyenler, rahatlıkla bir **kulak**, bir taşra yöneticisi, akıllı ve işini bilir bir tüccar diyebilirlerdi onun için. Kardeşi Alexander ile aralarında bir yakınlık olduğunu hatırlatacak hiçbir görünümü yoktu.

Ergenlik çağına girerken gürültücü, taşkın bir çocuktu, el şakalarını seven, acı alaylar yapan, bir söylenene beş yetiştiren, ısırgan dilli bir çocuktu, Aklı hızla geliştikçe küçük kardeşleriyle, kuzenleriyle, arkadaşlarıyla alay etmeye; onlara takılmaya başlamıştı. Lise öğrenciliğine ait tek kötü kayıt, azamet gösterişçisi Fransızca öğretmenin yaptığı bir azizlik olmuştur. Arkadaşlarını zaman zaman kızdıran, ama alaycı hali ve entellektüel üstünlüğü sayesinde kendisi ile diğer akranları arasına gerekli bir mesafe koymayı da bilen biriydi. («Hiç yakın arkadaşı yoktu, ama,» diyor Anna, «okul arkadaşları tarafından gene de sevilirdi»).

---

* **Kasha**; sabah kahvaltısında buğday veya çavdar unundan yapılan özel bir ekmek (Ç. N.)

Büyük oğlan ise doğuştan sessiz ve sakindi. Bütün öğrencilik hayatında hocalarından tek bir azar işitmemişti. Böyle bir kayıtta yoktur. Olmamıştır. Kendisine sorulmadıkça ağzını açmazdı, ve konuşursa, kısa ve direkt konuşurdu. En yakınları, hatta kızkardeşi Anna ve annesi bile kafasının içinde neler olup bittiğini bilemezdi. Hayatının büyük dram günü, yakınları için tam bir şok olmuştur. O zaman bile yakınları geçmişe doğru olayları yeniden hatırlayıp, gözden geçirmeye çalışmışlarsa da, böylesi bir alınyazısının nereden çıktığını anlayamamışlar; geçmiş günlerden hiçbir ipucu bulamamışlardır. Çok okurdu; kendi başına çok düşünürdü; herkesten uzak köşelerde çalışır: kimseyle konuşmaksızın yalnız başına düşüncelere dalar, hükmünü verir ve vardığı hüküm yönünde kararlı bir şekilde harekete geçerdi.

Lenin ve Alexander'da görülen bu iki zıt karekter kutbu, sevdikleri yazarlardan da anlaşılmaktadır- bu ayrılık bütün 19. yüzyıl Rus aydınlarında görülürdü: Alexander'ın en çok sevdiği yazar Dostoevsky; Vladimir'in sevdiği ise Turgeniev ve «ihtida-öncesi» realist Tolstoy idi. Dostoevsky'yi seven ağabey, onda acı ve yoğun içe-dönüklüğü, hastalık derecesindeki ermişliği, müthiş aşağılanmayı, şefkati, kişiliklerindeki kendini kurban etme düşünce ve tutkusunu severdi.

İki oğlan da sınıflarının en iyi öğrencileriydi ve her ikisi de, tek bir ders bile istisna olmamak üzere, bütün derslerden en yüksek notları alırdı. Her iki çocuk ta Simbirsk **gymnazia**'sı «en iyi öğrencisi» olarak altın madalya kazanmıştı. Fakat burada bile, bir bakıma entellektüel özellikte, bir farklılık göstermişlerdir. Alexander'ın eğilimi pozitif ilimlere doğru olmuş; Vladimir ise Latince, tarih ve edebiyatı sevmiştir. Evdeki ders çalışmalarında ikisi de işlerini aksatmazdı, ama genç olanı öyle çabuk hazırlardı ki ev ödevlerini, eve gelmesiyle çantayı kapatması bir olur; ondan sonra yaptığı gürültü patırtı ile ağabeyini rahatsız ederdi. Babası bazan Vladimir'i yakalayıp, kitaplarını açtırırdı yeni baştan. Çocuğun, o gün çalışıp, öğrenmesi gereken yerleri hakikaten çalışıp, çalışmadığını; öğrenip, öğrenmediğini kontrol etmek isteyen baba, Vladimir'in herşeyi bu kadar kolayca öğrenivermesinden endişelenir; ilerde hiçbir işi ciddi tutmayacağından, sebatkâr olmayacağından korkardı.

Alexander'ın gözünü yıldıran şey kompozisyon ödevleriydi. Uzun uzun düşünür, sonra da dosdoğru bir ifade ile, birkaç satırlık bir kompozisyon yazardı. Vladimir ise, önce nelerden bahsedeceğine dair bir plân hazırlardı uzun uzun; ondan sonra da bir nakkaş gibi yazıya dökerdi bu düşüncelerini.

Kederli olduğu zamanlar bile, Alexander'dan hiç ses çıkmazdı Çocukluğunda hiç ağladığı görülmemişti. Kötü birşey başına gelince, veya başkalarının başına geldiğini görünce göz yaşları kendi yüreğinden dışarıya çıkmazdı.

Küçük Volodya, kendinden büyük kardeşinden daha fazla sesi çıkan bir çocuk olmuştur. Yürümeyi öğrendiği zaman attığı çığlıklarla aile hatıralarında yer alacak kadar gürültü çıkarmıştır. Yaz tatiline gitmek için Volga vapurlarına bindiklerinde çok yüksek sesle konuşan Volodya'yı annesi azarlamıştır: «Vapurda böyle bağıra çağıra konuşulmaz.» Volodya ise şöyle cevaplamıştır: «İyi ama vapur da gürültü ediyor.»

Çocuklukta söylenmiş, en azından, bir yalan hakkında da kayıt var. Küçük Volodya odalardan odalara koşarken, halasına ait bir şarap sürahisine çarparak kırar. Ailede herkes sürahinin başına gelenleri merak eder, soruşturur; ama küçük Volodyadan hiç ses çıkmaz. Üç ay sonra ise iki gözü çeşme annesine gelen Volodya herşeyi gönüllü olarak itiraf eder. Sonraki yıllarda, devrimci mücadelede stratejik ihtiyaçlar için bazan yalan söylenebileceği ile ilgili konu tartışılırken Lenin'in bu fikirde olduğunu ileri süren hasımlarının iddialarının tersine, yalan söylemek Volodya için kolay birşey olmamıştır. Fakat ağabey için yalan söylemek asla olacak iş değildi: ya tam doğruluk, ya da susmaktan başka birşey bilmezdi. Bir keresinde birisi, muhtemelen bir ilkokul müfettişi Alexander'a en kötü iki şeyin ne olduğunu sormuştur. «Yalancılık ve korkaklık» demişti. Bu cevap ona öğretilen şeylerden, aldığı terbiyeden gelmiyordu: kendi tabiatından geliyordu; yalan ve korkaklık yabancısı olduğu şeylerdi.

«Onun en büyük özelliği asla yalan söyleyememesiydi,» diyor Anna: «Birşey söylemek istemezse, sesini bile çıkarmaz ve dururdu. Bu özelliği mahkemedeki duruşmada da çok parlak bir şekilde görülüyordu.»

> İnsanın, ne yazık, diyeceği geliyor-diyor Alexander'ın duruşmasını anlatan Troçki-Gazap dolu ve amansız bir toplumsal mücadelede, böylesi bir anlayış insanı siyasette savunmasız bırakır. Gerektiğinde yalan söyleyenler, akıllı moralistler iyi düşünmüşler, yalan toplumsal çelişkilerin bir yansımasıdır. Ama aynı zamanda, çoğu defa, bu çelişkilere karşı mücadeledede iyi bir araçtır yalan. İnsan bireysel ahlak çabası ile bu toplumsal yalanın özünden kurtulamaz. Kendi örneği içinde, Alexander bir politikacıdan çok, bir şövalyeye benziyordu. Ve bu durum, kendisinden görülür şekilde daha fazla kuvvetli, bireysel ahlak açısından daha fazla **opportunist** olan genç

kardeşi ile kendisi arasında fizik bir ayrım yarattı. Ama ne olursa olsun, toplumsal adaletsizliğe karşı kardeşinin taşıdığı uzlaşmazcılık onunkinden daha az değildi.

Troçki'nin bu yorumu, Anna'nın iki kardeş arasındaki farkları belirtirken anlattıklarına birşey kattığı için değil, dolaylı olarak Troçkinin kendi anlayışına da, -daha sonraları inceleyeceğimiz- Bolşevik ahlâk anlayışına da ışık tuttuğu için ilginçtir.

Ergenlik döneminin başlarında-hangi yaşta olduğu tam olarak belirtilmiyor-Alexander birden bire dini terketmeye başlamıştır. Bu değişiklikten önce, anababasıyla, öğretmenleriyle, veya dini etkisi olabilecek büyükleriyle hiçbir konuşma veya tartışması olmamıştır. Bütün tartışmasını kendi içinde yapmış, ve birgün, kiliseye gitmemeye karar vermiştir. «Bu gece akşam duasına katılmayacak mısın?» diye sormuş babası. Öylesine kararlı bir, «hayır,» demiş ki, baba İlya Ulyanov sorunu uzatmamayı tercih etmiş. Müfettişken yazdığı bir yazıda, «aziz öğretmenler, terbiye usulü olarak cezalandırmaya baş vurmayınız,» diyen Ulyanov zorla güzelliğe inanmazlığından mı, oğlunun kişilik sahibi olmasına saygı gösterdiğinden mi yoksa günü gelince «hidayete ereceğine» inandığından mı? nedense bu soruna bir daha hiç dönmemiştir. Alexander ise, o günden itibaren, tek birgün kiliseye adımını bile atmamıştır. Bununla beraber **gymnazia papazının** düzenlediği dini törenlerde sesi bile çıkmamış, dış görünüşü itibarıyla hiçbir kusuru görülmemiştir. Söylediğimiz gibi, bu çalışkan ve sessiz çocuğun kötü bir tarafı olduğunu ifade eden hiçbir kayıt yoktur, ve bütün okul hayatında da olmamıştır. Notları her zaman en yüksek not olmuş, derslerini en iyi şekilde hazırlamış, kuşku ve görüş ayrılığı duyduğu konuları kendisinden başka kimseye açmamıştır. İftiharla mezun olmuş ve altınmadalya ile taltif edilmiştir. Bütün derslerinde iyi olmasına rağmen, entellektüel gelişme yönü çizilmişti: babasının yolunu izleyecek ve bir bilgin (scientist) olacaktı. Hevesle, Saint Petersburg'a, koca üniversitesi olan şehre yönelmişti bakışları; seçkin hocaları, bilginleri, zengin araştırma laboratuvarları olan üniversiteye... Üniversite için bu koca kente gitmeden önceki son tatilini annesinin mülkü olan çiftlikte kendi yaptırdığı laboratuvarda çalışarak geçirmiş, kimya deneyleri ile uğraşmış; konuşmaktan, yemekten, uyumaktan kesilmişti. Sadece ava çıkmak için, bir de kalbini kaptırdığı genç bir kuzenini görmek için başını işinden kaldırır olmuştu.

Narodnaya Volya («Halkın İraresi» veya «Halkın Hürriyeti»-Volya kelimesi her iki anlamı da kapsardı) hareketinin İcra komitesi 1881 yılında Çar II. Alexander'ı öldürdüğünde bu hareket çok

kuvvetlenecek gibi görünmüştü. Yeni Çar III. Alexander insan azmanı denecek kadar şişman ve iriyarı bir adamdı. Bir anayasa ilan etmedikçe silahlarını bırakmayacaklarını söyleyen suikastçilerin ültimatomuna karşı ne cevap vereceğini sorduğu papaza, itiraf hücresinde gözyaşları dökerek tahta gelmiş bulunuyordu. Papaz yeni Çar'ın öfkesini ve gururunu yükseltmişti. Kısa süren bir kararsızlıktan sonra, II. Alexander'ın hazırlattığı ve ilân etmek üzere bulunduğu ılımlı anayasa taslağını rafa kaldırmakla bu ültimatoma cevap veren III. Alexander, polislerin sayısını arttırmış; ispiyoncu teşkilâtı kurmuş; renksiz liberal dergileri kapattırmış; kütüphanelerde, profesörler arasında, ve buna benzer kişiler arasında birçok insanı işten attırmış; **zemstvo** yerel idarelerinin özerkliğini kısıtlamış; öğrenci örgütlerini yasaklamış; köylüleri denetlemek için Zemski Machalnik (köy başları) denilen yeni bir görevli sınıfı kurmuş: Yahudiler üzerindeki baskılarını arttırmış; bu koca halk hapishanesinin gevşeyen bir yanına kilit üstüne kilit vurmuştur.

Narodnoya Volya hareketini başındakilere ise tek bir hedef kalmıştı: «Teker teker bütün Alexander'lar.» Ama yeni çar korkudan ağladığı halde, inadından dönmemişti. İcra Komitesi böylece sadece bir ültimatomcu olarak kalakalmıştı. II. Alexander'ı öldürmek için giriştikleri daha önceki altı teşebbüs onlara tam yirmibir idama mal olmuştu. Başarılı teşebbüsü organize eden Zhelyabov ise, artık üzüntüyle şöyle demişti: «Elimizdeki sermayemizi tüketiyoruz.» Ve şimdi, bu başarılı teşebbüsten iki yıl sonra, 1833'te (genç Alexander Ulyanov'un Üniversiteye girmek için Petersburg'a geldiği aynı yılda), aralarına sızmış bir ispiyoncu olan Degaev diye birisi, İcra Komitesinden hayatta kalan tek insanı, Vera Finger'i polise ihbar etmişti. Ertesi yıl idama mahkum edilen Vera, kadın olduğu için cezası müebbet hapse çevrilerek, Schluesselberg kalesindeki hapishaneye kapatıldı. Bir daha da ne İcra Komitesi diye bir şey kaldı, ne de İcra Komitesinin hizmet edebileceği bir taban, bir parti...

Sır ve gizlilik dolu bir ülke olduğundan, Rusya'da çoğu insan bu durumu farketmemişti. Sonraki birkaç yıl içinde, asıl teşkilatla hiç ilgisi olmamış bir takım gruplar çıkarak, Narodnaya Volya'nın adıyla hareket etmeye başladılar. Fakat kör bir kuyuya sesleniyorlardı sanki. Köylüler onların yaptıkları işe hiç kulak vermiyordu. Çoğu, Azad Bildiriminden ötürü Kurtarıcı Çarın asiller tarafından katlettirildiğine inanıyordu. Ve suikasti önceleri kutsayan liberal burjuvazi de, reaksiyoner bir devrin açılmasına

yol açtığı için, bu olaya kızmaya başlamıştı. Polis gitgide zorbalığını arttırıyor; Rusyanın koca gövdesi yerlere eğiliyor ve yine de büyüyor, ama idam ipinden boğazı sıkılmış gibi inildiyordu.

Binsekizyüzseksenli yıllar Rusya tarihine kara bir gölge gibi inmiştir,» diyor tarihçi Pokrovski. Ne var ki, karanlıkta bile olsa, tek tük de olsa, gençlerin dinç kalpleri çarpmadan edemiyordu. Altı yıl sonraki suikast günlerinde herşey yeni baştan kurulduğundan, yeni, tecrübesiz, ve saftı. Kuşaklar arası devamlılık kesilmiş bulunuyordu. Bozgunculuk için gerekli teknik bilgi ve hürriyet gibi konularda tespit edilmesi gereken programlar da eski bozguncularla birlikte ya idam sehpalarında can vermişler, ya da Peter ve Paul Kalesi veya Schluesselberg Kalesindeki zindanlarda çürümüşlerdi. Yeni gelen genç kuşak, ihtilalci alfabenin «elifba»sını da kendisi yazmak zorundaydı.

II. Alexander'ın katlinden beş yıl sonra, 1886'ya kadar öğrencilerin hiçbir hareketi görülmedi. 1886'da -öğrenci hareketinin güçsüzlüğünü gösterircesine- girişilen bir hareketle, köleliği kaldıran ve köylüleri azât eden Çar II. Alexander'ın saltanat devrindeki devlet adamlarının ve Çarın yakını düşünürlerin kabirlerini ziyaret etmek ve saygı duruşunda bulunmak için mezarlığa (Saint Petersburg'daki Volkov mezarlığı) gitmişlerdi. Bu hareket kuşaklar arasındaki tutum değişikliğinin bir işareti olmuş, reformları yetersiz buldukları için Çar Alexander'a öldüresiye savaş açan eski kuşağın yerine, eski günlere rahmet okutacak günlerin kuşağı, aynı eski Çarın gününü arayacak; kutsayacak hâle gelmişti. Mezarlığa yürüyüş düzenleyen bu gençler arasında, belki, bazıları da, kendilerinden önce yaşayan asillere ve o zamanlar şehit düşenlere, 1860 yıllarında hürriyetsizliğin ilk perdesini aralayanlara saygı duruşunda bulunmuştu içlerinden. Her ne hal ise, polis bu gösteriyi önlemek veya dağıtmak için hiçbir harekette bulunmamıştı. Dörtyüz kadar öğrenci, önceki kuşaktan hiçbir aydının katılmadığı bir yürüyüşle mezarlığa gelmiş; bir papaz, mezarların başında dua okumuş, öğrenciler hep bir ağızdan **requiem** söylemiş ve çarlık idaresinin eski devlet adamlarının kabirlerine çelenk koymuştur. Bu gençlerden birisi de Alexander Ulyanov idi. Alexander'ın öğrenci hareketine açıkça ilk katılışı bu yürüyüş sırasında olmuştur.

1883 yılında Saint Petersburg'a geldiğinde, Alexander Ulyanov öğrenci hareketleriyle hiç ilgilenmiyordu. Öğrenci hareketlerinin kıymetli vaktini harcayacağını, kendi içindeki duygu ve düşüncelere saygısızlık göstereceğini, kendisinin ilgisini çekmeyen gayrı ciddi

işlerle uğraştıklarını, veya onun cevabını çoktan bulduğu sorunlar üzerinde lafazanlıktan başka bir iş yapmadıklarını düşünen Alexander bu işle hiç ilgilenmemişti. Bilimle uğraşmaya vermişti kendini. Ve üstelik Rus aydınlarının çoğunun tersine, yarenlikten zevk alan birisi de değildi.

Üniversitede biyoloji araştırmalarına dalmış, mikroskop üzerinden başını kaldırmaz olmuş, yerkurtları üzerinde gözlemler yapmış, laboratuvar notları tutmuş, bilimsel kitaplar okumuş, ve hayatı boyunca kendisine yetecek kadar fazla fazla bilgi edinmek için çalışmaya başlamıştı.

Babası ayda kırk ruble gibi, rahat bir hayat sağlayacak para yolluyordu. Babasına otuz rublenin yettiğini söylemiş, fakat aynı miktar harçlık alan kızkardeşi Anna'ya zarar vermemek için fazla sesini çıkarmamıştı. Yıl sonunda Simbirsk'e geldiğinde ise, harcayamadığı paralardan biriktirdiği seksen rubleyi sessizce babasına iade etmişti. Bu olay çok ilginçtir. Zira, hem onun fedakâr karekterini ortaya koymaktadır; hem de, eğer aralarına girmiş olsaydı bu paraları harcayacak yer bulabileceği öğrenci hareketlerine henüz girmemiş olduğunu göstermektedir. 1885 yılının sonunda öğrenci arkadaşları, öğrenci birliklerinden birisine girmesi için teklifte bulunmuşlar, ama, içlerinden birisinin hatırladığına göre, şu cevabı almışlardı: «Oralarda gevezelik çoktur, öğrenilecek birşey ise yoktur.»

1886 Ocak ayında araştırması üzerinde çalışırken, **Christmas** tatilini geçirmek için kızkardeşiyle birlikte Simbirsk'e bile gitmemiş- aynı günlerde gelen bir mektuptan, babasının ani bir beyin kanaması sonunda öldüğünü öğrenmiştir. «Birkaç gün için,» diyor okul arkadaşının biri, «herşeyle ilgisini kesti. Derinden yaralanmıştı, ve oda içinde bir o köşeye, bir bu köşeye yürümüştü.» Fakat çalışmalarını durdurmadığı gibi Simbersk'e de dönmemişti. Birkaç hafta sonra annesine şöyle yazmıştı: «Solucangiller üzerinde yaptığım zooloji çalışmamla altın madalya kazandım.» Vazifesine düşkün müfettiş Ulyanov yaşasaydı, oğlunun vazife tutkusundan ve parlak istikbalinden memnun olurdu herhalde.

Freud'un bir teorisine göre, babaları ölünceye kadar, genç erkekler gerçekten bağımsız hareket edemezler. Bu söz doğru bile olsa, Alexander'ın bağımsız hareket etmesi daha önceden başlamıştır. Babanın ölümünden sonra ilk değişiklik ise ertesi yaz olmuş; kardeşi Vladimir'i, annesine karşı saygısızlık ettiği için, ailenin reisi artık kendisiymiş gibi, hayatında ilk kez azarlamıştı. Freud'un teo-

risini doğrulayan ikinci olay ise, babasının öldüğü yıl, derslerine hiç ara vermeksizin, öğrenci arkadaşları ile birlikte Volkov Mezarlığına gitmeye, köylülerin azâd edilmelerini sağlayan devlet adamlarının kabirlerinde saygı duruşunda bulunmaya karar vermesi olmuştur. Aynı yıl, öğrenciler polisin yasaklamadığı tek kuruluşlar olan bölge yüksek öğrenim öğrencisi kulüplerini (bunlar aynı ilden, aynı bölgeden gelen öğrencilerin kurduğu kulüplerdi) bir federasyon şeklinde birleştirdiklerinde, kulüpler federasyonunun liderleri arasında Alexander İlyich Ulyanov'un ismi başta geliyordu.

Birkaç ay sonra mezarlık törenlerini vesile ittihaz edecek bir harekette daha bulundular. Bu kere, radikal bir eleştirmen olan Dobrolyubov'un yirmibeşinci ölüm yılını kutlamak istemişlerdi. İlk başarının kazandırdığı cesaretle daha büyük bir kalabalık toplamışlar-altıyüz ile bin kadarmış-fakat mezarlığa geldiklerinde polis kordonu ile karşılaşmışlardı. Polis, öğrencileri çember içine alınca, çemberi yarıp şehre dönmek istemişler, ama başaramadıkları için iki saat yağmur altında kalmışlardı. İçlerinden kırkı, hareketin elebaşılığını yaptıkları iddiasıyla üniversiteden atılmışlar, ve Saint Petersburg'dan sürülmüşlerdi!

Bu harekete de katılmıştı Alexander. Üniversiteden atılanlar arasında değildi, fakat atılanların suçlu olmasını gerektiren bir neden varsa, kendisinin de suçlu olması gerektiğini düşünüyordu. Eğer onlar acı çekerse, o da acı çekmeliydi. Doğası böyleydi Alexander'ın. Ve arpacı kumrusu gibi düşündükçe düşünmeye başlamıştı. Kendisi gibi dürüst, onurlu olan, ve bu rezil, bu haksız, ve bu zorbaca cezalandırma hakkında bazı arkadaşlarıyla tartıştı.

Ne yapmalıydı? Öğrenciler, «Topluma Bir Protesto» başlıklı bir bildiri kaleme almışlar, fakat posta sevk kutularını teker teker boşaltan polis bu bildirileri kimsenin eline geçmeden toplamıştı. «Toplum» bu bildirilerden belki bazılarını almış, ama hiçbir cevap vermemişti. Yazı mı yazmalıydı? Basın hürriyeti yoktu ki. Konuşma mı yapmalıydı? Mezarlıkta papazlı mapazlı dua okuyup, saygı duruşunda bulunmaya bile izin yoktuki! İnsan kimi nasıl protesto etsin; sesini kime nasıl duyursundu? Böylece, ortada, verilebilecek tek bir cevap kalmıştı. Arkadaşları üzülecek şekilde azalmaya başlamıştı, ancak yarısı sorunu fark edebilmişti. Birkaç ay sonra Alexander ve genç arkadaşları, kendilerinden önceki c büyük kuşağın düşüncesine gelmişlerdi. «Barışçı yollar bana yasak edilmişti» demişti Vera Finger, iki yıl önceki mahkemenin yargıçlarına, «herkesin bildiği gibi hür bir basın yoktu, bu yüzden yayın yoluyla fikirlerimizi duyurup, yayma yolu bize kapalıydı. Top-

lumda herhangi bir kuruluş, bana şiddetten başka bir yol gösterebilmiş olsaydı, ben o yolu seçerdim...»

Tutarlı bir karakteri olan genç Alexander Ulyanov, düşünce ile eylem arasında bir tutarsızlık olmasını kabul edemez, yapılması gerektiğine inandığı bir işi tehlikeli diye başkalarına yükleyemezdi. Deniz kabukluları ve toprak solucanları üzerine sürdüğü incelemelerinin yanı sıra, artık bir de nitrogliserin ve magnezyum üzerine laboratuvar denemelerine başlamıştı! Yayın ve konuşma yollarına set çekildiği için, yirmi yıl önce bulunan ve İsveçli kimyager Nobel'in demokratik bir icadı olan dinamit, bu utanılması kör sağırlık içinde onların sesini işittirecekti. Bu kere de yine bir ölüm yıldönümünde gösteri yapmayı kararlaştırmışlardı. Ama artık, geçen yakın yıllarda idam sehpalarında tükendiği sanılan o büyük ihtilâlci geleneğe sahip çıkmışlardı. 1 Mart, 1887 tarihini seçmişlerdi; altı yıl önce, Halkın İradesi Partisinin, Kurtarıcı Çar'ı, II. Alexander'ı vurduğu günü.

Örgüt, tam anlamıyla acınacak bir haldeydi. Kelimelerin anlamının bile tam farkında olmaksızın, kendilerine «Norodnaya Volya Terörcü Şubesi» adını vermişlerdi. İnsanın «şube» olması için, ortada önce bir bütünün olması gerekirdi. Halkın İradesi Partisi diye bir partiden kırpıntı bile kalmamıştı. Sadece yedi genç ve onur sahibi insandılar: en büyükleri yirmialtı: en küçükleri yirmi; gerisi, Alexander da dahil, yirmibirine yeni girmişti. Hareketin düzencisi veya yöneticisi Alexander değildi. Bu görevi, cılız ve sinirli bir genç, Chevreev isimli, yirmiüçünde bir genç elinde tutuyordu. Fakat küçük grubun resmen kimyageri Alexander olmuştu. Ve vicdanlı bir insan olduğu için hareketin ham ve yarım yamalak programını da o kaleme almıştı. Ama hayati seven, istikbalini düşünmeyi henüz bırakmamış biri olarak, o zamanlar tamamlamakta olduğu deniz kabuklarının psikolojisi ve alşkanlıkları üzerine çalışmalarını bırakması, ve Marx'ın **Kapital**'inin ve diğer yasak ve güç anlaşılır kitapların sayfaları üzerine eğilmesi çok güç oluyordu. İnsanın kendisini ihtilâlci bir **Weltanschauung*** olarak yetiştirmesi zaman alıcı, güç bir iş; zaman ise çok güç bulunan birşeydi. Genç hayatına son vermekte olduğunu hissettiği en son gün bile, deniz kabukluları, dinamit bombaları üzerine yaptığı kimya denemeleri, ve Marx'ın **Kapital**'inden kurulu üçlü bir dünyada yaşıyordu. Yedi genç kendilerini sınıflandırmışlardı: üç tanesi «Sosyal Demokrat,» üç tanesi «Narodovoltsi,» ve bir tanesi prog-

* Weltanschauung:

ram tartışmalarında yer almayan tarafsız biriydi. Genç Ulyanov ise, Marksizm üzerine incelemeleri bulunmasına rağmen Narodnaya Volya veya «Halkın Hürriyeti» denilen gruptan olduğunu söylemişti. Ellerinde üç kuruşu bir araya getirip içlerinden birisini, sonradan hiçbir işe yaramayacak kadar kalitesiz olduğunu anladıkları nitrik asiti alsın diye Vilnaya gönderdiler. Birde, bomba fırlatıcılarından birisine, dinamit patlamazsa ateşlesin ve kaçışlarında yardımcı olsun diye bir pistol tabanca aldılar. Olay günü tetiği çekince, tabancanın da çalışmayacak kadar eski olduğunu göreceklerdi! Suikastçilerden biri olsun yurt dışına kaçabilsin diye düşünen Alexander, Simbirsk **gymnazia**'sında kazandığı altın madalyayı rehinciye vermişti. İşte, Bütün Rusyalar Çarı, koca III. Alexander'ı devirecek olan yedi genç ihtilâlcinin maddi ve fikri silahları, kaynakları bunlardan ibaretti!

Ama bu suikastin bile önlenmesi tesadüflerin sayesinde oldu. Öyle zayıf ve beklenilmedik bir hareketti ki, son dakikaya kadar polis bu hareketi fark edemedi. 1 Mart, 1887 tarihinde polis Nevsky Prospekt diye, Çarın Kışlık Sarayından geçen, Neva boyunca uzanan koca bulvarda gençten bir öğrenciyi izliyordu. Öğrenci çok kalın bir «Tıp Sözlüğü» taşıyordu. Polis ajanları sözlüğün içinde koca bir delik ve birde dinamit bombası bulunca çok şaştılar. Öğrencinin yanındaki diğer iki öğrencide de dinamit ve «çakar almaz» bir pistol buldular. Polis bu öğrenciyi, hergün birilerini takip etmeleri usûlden olduğu için, takip etmişti. Ve olaydan sadece birgün önce Harkov polisinden bir mesaj alan Saint Petersburg polisi -Harkov polisi bu mesajı altı ay göndermiş, fakat Çarlık bürokrasisinin çalışkanlığı yüzünden mesaj Petersburg'a altı ayda gelmişti- takip ettikleri gencin meğer hakikaten bir terörist olduğunu öğrenmişti. Polisin takip ettiği öğrenci, Harkov polisinin mesajında bildirildiğine göre, Harkov'daki bir arkadaşına mektup yazmış, mektup polis tarafından gizlice açılmış, öğrencinin terörü methettiği öğrenilmişti. Öğrenci Andrushkin yazdığı bu mektuptaki tipik bir cümlesinde şöyle diyordu: «Kanlı terörün fazilet ve üstünlüklerini saymak yüzyıllar süreceğinden bu işe kalkışacak değilim, zira benim tek inancım bu, ve şüphesiz Sosyal Demokratlardan nefretimin sebebi de bu.» Polis bu mesajı geç de olsa almış, ama terörcülüğün faziletlerini saymak için yüzyıllara ihtiyacı olan bir gencin hemen ertesi günü teröre girişeceğini hiç düşünmemişti. Çarın, «iyi gözetlediğiniz ve müessir şekilde hareket ettiğiniz için...» diye başlayan teşekkürnamesi aslında polis tarafından hiç te hakkedilmemişti.

Üç bombacıdan birisi olarak seçilmediği için Alexander İlyich o zaman Nevsky Prospekt caddesinde yakalanmadı. Polis onunda evini bastı ve kişisel bir ziyaret için oraya gelmiş bulunan kız kardeşi Anna'yı buldu. Alexander da bir başka arkadaşının evinde yakalandı. Simbirsk'te bulunan, henüz onyedisinde, ama evin erkeği gibi hareket etmeye başlayan Vladimir'e, Ulyanovların çocuklarının eski bir öğretmeni mektup gönderdi ve ağabeyi ile ablasının başındaki tehlikeyi haber vererek durumu annesine haber verirken dikkatli ve yavaş hareket etmesini yazdı. Fakat mektubu okurken annesine yakalandı ve annesi mektubu alıp, okudu. Küçük çocukların başına Vladimir'i bırakarak kendisi derhal iki büyük çocuğunun yardımına koşmaya karar verdi. Müfettiş babalarının cenazesinde o kadar büyük saygı gösteren, yakınlık gösteren ahbaplarından bir teki bile; babalarını hergün ziyarete gelen, onunla santranç oynayan, onunla çay içmeye gelen en yakın arkadaşları bile, felakete çarpılmış bu eve bir ânda adım atmaz olmuşlardı.

> Biribirimizle iyice tanıştıktan sonra bir gündü divor Lenin'in karısı hatırâlarında- Vladimir İlyich, ağabeyinin tevkifi üzerine eski Liberal ahbaplarının tutumlarından söz etmişti. Bütün tanıdıkları Ulyanov ailesini yüzüstü bırakıvermişler... O zaman, Simbirsk'te demirvolu olmadığından Vladimir İlyich'in annesi Saint Petersburg'ta hapsedilen oğlunu görmek için, yaylı ile Syzran'a kadar gitmek zorunda kalmış. Vladimir İlyich annesine yol arkadaşlığı edecek ve onu demirvoluna kadar uğurlayacak birisini aramaya çıkmış. Fakat tevkif edilmiş birinin annesi ile yolculuk yapmak isteyen olmamış hiç. Vladimir İlyich, bu yaygın bu bulaşık korkaklığın kendisi üzerinde çok derin tesirler bıraktığını söyledi. Lenin'in, Liberallere karşı tutumunda bu gençlik olayının izi olduğu şüphesizdir.

Mahkemeye çıktıklarında herbiri kendi karekterine göre davrandı. Bazıları hükümete şahitlik etti. Alexander'a hareketin programını basması için evini bırakan Polonyalı bir tanesi, hareketle hiçbir ilgisi olmadığını, harekete hiçbir sempati duymadığını söyledi. Bu gencin ismi Bronislaw Pilsudski idi. Kardeşi Josef ise istikbalde Polonyanın diktatörü olacak gençti, ve mahkemede hiçbir şeyden haberi olmadığını söyledi, fakat bozguncular için Vilna'ya şifreli bir telgraf çektiğini ise reddetmedi. Bozgun hareketinin düzenleyicisi, Chevreev ise Saint Petersburg'dan kaybolmuştu. Alexander Ulyanov, hareketin bütün sorumluluğunu üzerine aldı. Mahkeme salonunda arkadaşlarından birine şöyle fısıldadı: «Eğer istiyorsan, ihtiyacın varsa bütün sucu bana at!» Yargıçlara ise şöyle dedi: «İnsanın vatanı uğruna ölmesinden daha güzel bir ölüm olamaz. İnanan ve samimi bir insan için böylesi bir ölüm korkunç

bile değildir. Benim bir amacım vardı: talihsiz Rus halkına bir hizmette bulunmak.»

Oğlunan sanık hücresinden yaptığı konuşma annesini ve kızkardeşini şaşkına döndürmüştü. Bu konuşan o bildikleri Alexander mıydı? «Alexander ne güzel konuşuyor!» diye fısıldadı annesi. Fakat bu güzel konuşmaya daha fazla dayanamadı ve oğlunun yargıçlar kuruluna yaptığı bu son konuşmasının bitmesini beklemeden salonu terk etti. Alexander ise, kızkardeşi Anna'ya içindeki derdi döküyor; herkesi kurtarmak için bütün suçu üzerine almak istediğini, fakat böyle yaparsa arkadaşlarının bu işteki emeklerini çalmış olacağından korktuğunu söylüyordu. Tıpkı, en çok sevdiği yazar Dostoevsky'nın romanlarından doğmuş yaşayan bir roman kişisi gibiydi.

Bu vakitsiz ortaya çıkan suikast teşebbüsünün hedefi olan koca Çar birkaç hafta sonra davânın bütün zabıtlarını okuyor, ve zabıt sayfalarının kenarına mürekkeple salakça yorumlarda bulunuyordu. İthamnamedeki, Ulyanov'la ilgili bölümlere geldiğinde ise, Ulyanov'un «Moral ve entellektüel açıdan esas sorumlu» olduğunu yazıyor, «yeteneklerimin, bilgimin, gücümün ve vicdânımın elverdiği ölçüde belirtmek isterim ki, bu kadar samimiyet insanı can evinden vuruyor» diyordu, Bu «samimiyetten müteessir olan» Çar, genç Alexander İlyich Ulyanov ve dört arkadaşının idamını onayladı. Çıktıkları yolun ilk adımında bu gençlerin hayatları böylece sona erdi.

Ve onlarla birlikte, partileri, «Halkın Hürriyeti Partisi»nin «Terörcü Şubesi» halkçı terörün kahramanlar çağından kalma en son, çocuksu, cılız ve solgun yanıkısı da sona erdi. Keza bu hareketlerin felsefesi olan **toplumu ardından itekleyerek devrimcileştirme** yöntemi de son nefesini teslim etti. Bu suikast teşebbüsünden önce başka nice kuvvetlileri, nice önemlileri olmuşsa da onlardan fazla bahsedilmemesinin sebebi vardır: bu sonuncusunun tarih içindeki önemi, sanıklardan Bronislav'ın kardeşi Josef Pilsudski ile, sanıklardan Alexander'ın o zaman onaltısında olan kardeşi Vladimir İlyich üzerinde bıraktığı izden ileri gelmektedir. Ve Vladimir'in içinde, işte bu olay, Ulyanov ailesini en felâketli günlerinde yalnız bırakan «liberal toplum»a karşı duyacağı nefretin ilk tohumlarını saçmıştır. Bu nefret, ilerki yıllarda yazacağı eserlerin satırları arasında, Çar düzenine karşı hissedilecek nefretten daha sık, daha yoğun bir nefret olarak görülecek, adeta bir tiksinti halini alacaktır. İlerde, kendisi ile, sosyalist hareket içinde yer alan pekçokları ara-

sındaki anlayış ve tutum farklarında da bu olayın izleri olacaktır. Sonraki günlerde, soyut olarak, «demokratik, liberal, ve sosyalist bütün muhalefet unsurlarının» stratejik bir ortak ittifak içine girmelerinden sık sık bahsedecek olan Lenin, ihtilalcilik hayatında ne zaman böyle bir ihtimali görürse sınırsız bir öfkeye kapılacaktır. Rejime karşı olan uzlaşmaz tutumu, «hain ve dönek liberalle»e, ve liberallerle anlaşma teklifinde bulunan yoldaşlarına karşı olan uzlaşmaz tutumunun yanında cüce kalacaktır. Hatta, en çok sevip, hayranı olduğu adamlar ve yoldaşlar ile bile olsa, bu konu üzerinde tartışma çıktı mı, cümle âlemle bozuşmaktan zerre kadar çekinmeyecek ve tereddüt bile etmeyecektir. Nitekim, kendi elleriyle kuruluşuna yardım ettiği, katıldığı [Sosyalist] hareketten bile, acılar içine gömülmüş annesinin en muhtaç olduğu anda, Ulyanov ailesinin Simbirsk'teki «Liberal topluluk» içinde yapayalnız kaldığı trajik sahneyi yeniden yaşamak istercesine, tek başına çıkıp gitmiş; liberaller ile uzlaşmaktansa, yapayalnız kalıp, hareketin karşısına dikilmekten çekinmemiştir.

BÖLÜM IV

TAŞ BİR DUVARA KARŞI

Tenkil ve şiddet dayanıklı tek felsefedir. Korku ve esaret zoruyla gösterilen itaat ve riayet -diyordu Markiş çatı gökyüzünün buraya gelmesini önledikçe, köpeklerin kamçı karşısında susta durmasını sağlayacaktır, dostlarım.

— İki Şehrin Hikâyesi

En iyisinden cellat aylığı
Oğlumun ve adamımın aldığı
Fakat, ebediyetten beri dolaştırdığım
Hayâletidir tarihteki eski köleliğin
İnsanların şimdi alay ettiği, pis gördüğü.

Devrimin o herşeyi temizleyiveren dalgaları bir sürü ucubeyi silip süpürdü, ama III. Alexander'ın at üstündeki hâlini gösteren heykeli öylece kaldı. Binicisinin ağırlığı altında karnı sarkmış koca sağrılı bir at ve üstünde koca kıçlı bir Çarı gösteren bu heykel, Bolşevik Sanat Komisyonunca, otokrasinin hantallığına ve görgüsüzlüğüne örnek olsun diye, eskimiş bir âbide haliyle öylece bırakıldı. III. Alexander'ın babası bir bomba ile öldürülmüştü. Kendi oğlu Nicholas ise, Urallar'daki bir mahzende bütün aile efradı ile birlikte kurşuna dizildi. Ama kendisi uzun ve zor yaşadı, yatakta ve zor bir ölümle öldü, ve hayatı boyunca Rus halkı üzerine ağır bir taş gibi çöktü. Koca bir atın nallarını tek başına ve elleriyle söken bu çar (hayatta gurur duyduğu en büyük işti bu), oğlu, müstakbel II. Nicholas'yı bizzat kendi elleriyle kamçılar ,yetişme çağındaki çocuğuna itaat etmeyi ve itaat ettirmeyi bu yolla öğretirdi.

Babası «Kurtarıcı Çar» diye adlandırılmış, ve ılımlı bir anayasa çıkarmayı bile tasarlamış bir Çardı. Aldığı müfakat Grinevitsky'nin attığı bomba oldu. Bu sebeble, III. Alexander, dünya bir araya gelse, yalvarsa, Rusya'ya anayasa vermeyecek» biriydi. Me-

zarlık nasıl ve neden sessizse öyle bir Rusya yapacaktı. Rusyayı. Rus kamu hayatı fokur fokur kaynamaktaydı. Ama o bu hayatı ebediyete kadar kaskatı bir buz gibi donduracaktı. Polonyalı ve diğer Rus olmayan tebaası, Rusça'dan hiç hoşlanmasalar bile Rusça konuşmayı öğreneceklerdir.[1] Köyleri yola getirmek için Zemski Nashalniki (Köy şefleri) kuracak, ölüm, başındaki tacı ondan alıp, yirmialtı yaşındaki oğlu Nicholas'nın başına geçirinceye kadar kendi oğlunu nasıl dizgin altında tuttuysa, köylüleri ve zemstvo'ları da öylesine dizgin altında tutacaktı. III. Alexander'ın Eğitim Bakanı Delvanov bir ukaz yayınlayarak, «arabacı, uşak, aşçı, çamaşırcı, küçük esnaf ve bu gibilerin çocuklarının doğdukları hayat ufkunun fazla genişletilmemesi gerektiğini» bildirmiştir.

Çar, fikirlerine başvurmak, ve oğlunun eğitimiyle meşgul olmak için Kutsal Sinod'un Yüksek Prokürratörü (Kiliseden sorumlu devlet nazırı) olan zatı görevlendirdi. Bu zat, «insan doğasını hor gören ve reaksiyon devrinin felsefesini kuran» biriydi. Çar, temsili organların «çağın en büyük hatası olduklarını... sadece temsilcilerin kişisel ihtiraslarını, çıkarlarını, benlik davâlarını tatmine yaradığını», hürriyet, eşitlik, düşünce hürriyeti, medeni haklar, jüri yargılaması gibi şeylerin yabancı ülkelerden gelme şeyler olduğunu; genel eğitimin sadece okuma yazma ile aritmedikten bahsetmesi gerektiğini, diğer konuların «sadece gereksiz değil zararlı ve zehirleyici» olduğunu, devlet yönetiminde müdir ilkenin korku olduğunu, «devlet ve hükümete yardımcı olacak şeylerin Allah sevgisi değil, Allah korkusu ve Çar uğruna adanmışlık ile Çar korkusu olduğunu» işte bu özel danışmanından öğrendi.

Alexander'ın değişiklikleri önlemek için diktiği duvarlar, arkalarında zinde baskıların yığıldığı su bendlerine döndü. Endüstride vergi kolaylıkları ve gümrük himayeleri koymuş, büyük demiryolu şebekesi inşa ettirmişti ve çok geçmeden büyük işçi merkezleri doğmuştu. Narodnaya Volva'yı yerle yeksan ettiği 1883 yılında, Cenevre'de mülteci hayatı yaşayan birkaç kişi tarafından «Emeğin Kurtuluşu Birliği» adıyla, ne olduğu anlaşılmayan bir örgüt kurulmak-

(1) Genel kanaatin tersine, Çarların zamanında Ruslaştırma politikasına ciddi şekilde önem verilmemiştir. Çoğu zaman Polonyalılar. çok geniş bir bağımsızlık içindeymişcesine hareket etmişlerdir. Finlandiya ise, ta 1907'de bile Lenin'in, Çar polisinden kaçıp, sağ sağlim sığındığı, yaşayabildiği bir otonomiye sahipti. Asya'da fethedilen toprakların halkı, 1916'ya kadar, yurtlarından sürülürlerdi ama başlarındaki liderlerine, kültür ve geleneklerine dokunulmazdı. İnatçı ve sert bir Ruslaştırma politikasından yana olan çarlar sadece son ikisi olmuştur.

taydı. 1886 yılında da bütün liberal çevrelerin diz çöktürüldüğü, ortaklıkta «çıt» çıkmaz olduğu yılda, demir ve granit kadar sert rejim, yeni doğan emekçi sınıfına ilk toplumsal haklarını tanıdı, 1891 yılında, büyük ama periyodik açlık yıllarından birinde -o yıla kadar açlık Allahın işi sayılır ve sessizce geçiştirilirdi- halk, derin uykusundan artık uyanacakmış gibi, hoşnutsuzluk gösterilerinde bulundu. Üç yıl sonra, II. Nicholas (1894 1917) taç giydiğinde ise, etrafa kulak verenlerin o eski uykunun bitmekte olduğunu anlaması mümkündü.

Kısacası III. Alexander'ın «ebedi» olacağını sandığı rejim, olacla, babasını öldüren Halkın Hürriyeti hareketi ile, oğlunu öldürecek olan ve henüz yeni yeni doğup gelişmeye başlayan Sosyal Demokratlar ve Sosyal Devrimciler hareketleri arasında, temelleri çürük bir gericilik için açılmış kısa bir parantez arası olabildi. Bu parantez arasında, 1886'da doğan Nicholas Romanov ile, 1870'de doğan Nicholas Romanov ve 1870'de doğan Vladimir İlyiç Ulyanov yetişti, okudu ve adamlık çağına geldi. Lenin'in siyasal anlayışı da o devrin hızlı sanayileşmesinden ve sert tiranlığından vücut buldu. Bu dönemdeki hareketsizlik (immobility) sayesinde, ağabeyinin genç yaşta ölümüne yol açan olay gibi ham ve vakitsiz ortaya çıkan hareketlere girmemiş oldu. Ve yine bu dönem sayesinde kendi hayatını adayacak olduğu amaçlar için katlanılmaması gereken güçlüklerin uzun uzun, ve sakin bir kafayla muhasebesini yapma imkânı buldu; ve bu güç işi öğrendi.

Bundan bir önceki bölümde -Lenin'in karısına anlattığı kendi düşüncelerinde Ulyanov ailesinin o güç ânlarında Simbirsk sosyetesi tarafından yüzüstü bırakıldığını belirtmiştik. Fakat eski müfettiş İlya Nikolaevich'in dostları arasından, aileyi yüzsütü bırakmamış hiç değilse tek bir şerefli insan çıkmıştır. Feodor Kerensky (hikâyemizde büyükçe bir rolü görülecek olan Kerensky'nin babasıydı), Simbirsk **gymnazia**'sında müdürdü, ve edebiyatı ile Latince dersleri öğretmenliği yapıyordu. Ayrıca tam Alexander'ın idam edildiği yıl, Vladimir'in de lise mezuniyet çalışmalarını tamamlamakta olduğu son sınıfın başöğretmeniydi. Olayın ardından etraf hâlâ ayıplayıcı ve küçümseyici dedikoduları sürdürüp, Alexander'ın okuldan aldığı altın madalyayı bile giriştiği o «meşum» iş için harcadığını söylerken (Anna'ya göre bu kadar kötü bir öğrenciye altın madalya armağanı verdi diye, üstleri Kerensky'nin terfilerinden bir tanesini silmişlerdi.) İkinci bir Ulyanov'a çalışkanlığı için yeni bir altın madalya veren okul müdürü Kerensky

cesur ve temiz bir insandı. Lenin'in annesiyle çocuğun geleceği hakkında konuşmuş, Moskova ve Saint Petersburg'a değil, Kazan Üniversitesine yazılmasını, ve annesinin de, hâlini tavrını kontrol etmek için Vladimir'in yanına yerleşmesini tavsiye etmişti. Çar'a suikast teşebbüsünde bulunmuş birinin kardeşi için ricada bulunma yüzünden başına gelebileceklerden hiç korkmadan, genç Vladimir'in üniversiteye alınması için şu tavsiye mektubunu yazmıştı:

> Çok değerli, her zaman temiz, tertipli ve çalışkan olan Ulyanov bütün derslerden sınıf birincisi olmuş, mezuniyet çalışmalarını da tamamladıktan sonra, yetenek, davranış ve gelişmeleri bakımından altın madalya armağanı ile taltif edilmiştir. Ne okul dışında, ne de okul içi hayatında, okul idaresince veya öğretmenlerince beğenilmeyen tek bir sözü, tek bir edimi olmamıştır. (Tatlı bir yalandı bu; zira Fransızca öğretmeni ile alay etmişti.) Düşünsel ve moral yetişimine her zaman nezaret edilmiş; önceleri annesi ve babası tarafından, 1886'da babasının vefatından sonra da bütün dikkatini çocuğunun yetişimine hasreden annesi tarafından göz altında tutulmuştur. Bu yetiştirimin temelinde din ve disiplin yer almıştır, ve bunun meyvalarını Ulyanovun davranışında görmek mümkündür. Ulyanov'un özel hayatını ve karekterini çok yakından bilmekteyim: yalnız ve sâkin kalmayı seven, ketum ve çekingen, tanıdıkları ile bile temastan hoşlanmayan, okul saatları dışında en yakın okul arkadaşlarını bile aramayan sessiz bir öğrencidir. Üniversite hayatı boyunca Ulyanov'un annesi de onun yanında olacaktır

Mektupta «yalnız ve sâkin kalmayı seven... ketum ve çekingen» gibi sözlerin yer alması (tesadüfen, Anna tarafından Lenin'in az arkadaşı olmasının nedeni olarak yapılan açıklamaya denk düşmekte), üniversite görevlilerini, bu çocuğun öğreci lideri olamayacak, başlarına iş açmayacak bir çocuk olduğuna inandırabilmek içindi.

İlk bakışta bu mektubun anlamsız olduğu, yazılmasının haklı bir nedeni, lüzumu olup olmadığı düşünülebilir. Küçük kardeş ağabeyinin işlediği bir suçtan ötürü niçin cezalandırılsın denilebilir. Niçin her çocuk, her kardeş kendi durumuna göre değerlendirilmiyor? Ağabeyi aldığı altın madalyayı suikast teşebbüsü için harcadı diye, kardeşe niçin madalya verilmesin? denilebilir. Fakat unutulmamalı ki, Ortaçağ İngilteresi'nde, ve ilk devir ondokuzuncu yüzyıl Rusya'sında bile, bir ailede bir fert hainlik suçu işleyince, ailenin bütün fertleri de kan bakımından bozulmuş («attainted») sayılırdı. Bu günkü Sovyetler Birliğinde bu kurumun kalması şöyle dursun, daha fazla genişlemiş, ve aile sorumluluğu

doktrini şeklinde hukuk kuralları arasında yer almıştır.[2] Müdür Kerensky'nin, birgün Kerensky'nin oğlunun bir numaralı rakibi olacak genç Vladimir için yaptığı bu hareketi daha iyi değerlendirebilmek için, bugünkü Rusya'da bir memurun, Stalin'e suikast teşebbüsünde bulunmuş birinin kardeşi için böyle bir mektup yazdığını düşünmek yeter.

Simbirsk'ten ikiyüzkırk kilometre uzaktaki Kazan, Orta Volga'nın merkez şehriydi. Tatar ülkesinin eski başkenti olduğundan, eski sokaklarına serpiştirilmiş onüç tane cami vardı. Üniversitesi ise, yüzyıllık bile geçmişi olmayan, Slav Ortodoksluğuna hizmet edecek bir kaynak olarak kurulmuş bir üniversiteydi, ve aşağı taşra aristokrasisi ile bürokratlarının çocuklarını gönderebilecekleri bellibaşlı yer olmuştu.

Fakat gençliğinin onyedi yılını yoksul Simbirsk'te ve Kukushkino köyünde geçiren Vladimir İlyiç için Volganın yukarısına doğru yolculuk yapıp, babasının Kazan'daki irfan ocağına («alma mater») gelmek, çok daha modern, çok daha büyük bir dünyaya girmek demekti. Aynı yıl (1887) Mayıs ayının 20'nci günü ağabeyi idam sehpasında can verdi. Tıpkı babasının ölüm haberini aldığı zaman derslerine hiç ara vermeyen Saint Petersburg'daki ağabeyi gibi Vladimir de ne ağabeyi yargılanırken, ne de asılırken bilimsel çalışmalarına ara verdi. 22 Haziran'da, idamdan bir ay sonra, birincilikle sınıfını geçti. Diploması, madalyası, ve başöğretmeninin tavsiye mektubu ile birlikte Kazan Üniversitesine müracaat etti. Müdür Kerensky'nin ummadığı şekilde edebiyat veya tarih bölümü yerine, hukuk ve siyasal ekonomi fakültesine girdi. Hukuka karşı ilgi duyması ağabeyinin savunması ile mi artmıştı? Üstüste iki kurban vermiş bir ailenin başı olarak, hukukun daha yararlı olacağına mı inanmaya başlamıştı? Yoksa, kızkardeşi Anna'nın ileri sürdüğü gibi, kamusal sorunlarla ilgilenmeye başladığını gösteren bir işaret miydi bu?

Ulyanov ailesinin hayatını Kazan'daki yeni evlerine kadar izlemeye devam etmeden önce, -tehlikeli şahıs olarak Kukushkino köyünde oturmaya mecbur edilen Anna dışındakileri- Simbirsk'in o zamanki halkından kalmış olan, Vladimir İlyiç'in bu küçük bölge

(2) Örneğin; 6 Haziran, 1934 tarihli kararname ile asker kaçaklarının ailelerindeki bütün yetişkinlerin, asker kaçağının niyetinden haberleri olmamış olsalar bile, sorumlu tutulacakları ve Sibirya'daki mecburi çalışma kamplarında beş yıldan az olmamak üzere sürgün cezasına çarptırılabilecekleri kararlaştırılmıştır (İzvestia, 9 Haziran, 1934).

merkezinde geçirdiği onyedi yıllık hayatı ile ilgili, hatırât ve yazıları incelememiz gerekmektedir. Elimizdeki bilgilerle, Vladimir'in şahsiyetini bulduğu onyedinci yılı dışında fazla gerilere gitmemiz güçtür. Aradığımız gerçeğin özünü de işte bu kıt bilgilerden, bu kısa dönemden çıkarmaya çalışacağız. Elimizdeki kaynaklar Ulyanov'ların en büyük kızı Anna'nın, küçük çocukları Dmitri ve Maria'nın, bir veya iki öğretmenin, ve bazı aile dostlarının hatırâlarından ibarettir. Bunlardan hiçbiri de bu kısa boylu fakat sağlam yapılı; ona buna akıl satan; hafif çekik gözlü, alaycı çocuğun büyük bir tarafı olduğunu, ve günün birinde Rusyayı yöneteceğini düşünmüş değildir. Çocuğu: Vladimir'i hatırlamak için kafalarını otuz yıl sonra zorlayacaklardı.

Hatırâlarına en çok dayanacağımız Anna İlyinishna, Vladimir'den altı yaş büyüktü. Kaldı ki, öbür kardeşlerinden sadece iki yaş büyük olduğu hâlde, onun evinde yaklandığı âna kadar Alexander'ın ihtilalci faaliyetinden zerre kadar haberi olmamış biriydi. Vladimirin kafasında o zamanlar ne vardı? bunu da Annanın hatırâlarından öğrenemeyeceğimiz besbelli. Diğer yandan Dmitri, ünlü ağabeyinden dört yaş küçüktü, ve çocukca bazı izlenimlerden başka bildiği birşey de olmamıştır. Vladimir İlyiç sekiz yaşındayken, 1878'de doğan küçükleri Maria'ya gelince, Lenin'in çeşitli konularda kızkardeşine yaptığı eğitmenlik sırasında duyup gördüklerinden ve bir de ağabeyinin durmadan okuyup, ders çalıştığından söz etmesi önemlidir. Geri kalan yazdıkları ise, ondan yazması beklenen şeyler ile, olayların oluşumundan yıllarca sonra ikinci elden birşeyler duyan bir insanın yazabileceği türden şeylerdir.

Ailenin dışında kalanlar da fazla birşey yazmamışlardır. Gymnazia müdürünün oğlu, ve bir zamanlar Rusya'nın başbakanı olan Alexander Kerensky'nin otobiyoğrafik yazılarında, dünyada en nefret ettiği bu adam hakkında bir kaç dağınık «hatıra» nakledilmektedir. Aynı yerde doğmuşlar, babaları aynı bürokratik mekanizmadan geçip, aynı pedagojik çevrede bulunmuşlarsa da aralarında onbir yaş fark vardı. Lenin'i sevenlerin anlattıkları gibi, Kerensky'nin düşmanca hisler ve nefretle yazdıkları da, anlatılan olayların üzerinden otuz yıl geçtikten sonra ve yerici peşin hüküm lerle yazılmıştır.

> Lenin doğuştan zalim tabiatlıydı -diye yazıyor.- Çocukken en sevdiği şey sokak kedilerini taşlamak, kargaların kanatlarını koparmaktı.

Bildiğimiz gibi Lenin ava giderdi. Fakat oldukça doğru ve önemli bir başka hatırâ bu yukardaki «hatırâ»nın üzerine gölge

düşürmektedir. Eugene Chirikov (Lenin'in Kazan'dan okul arkadaşı) tarafından yazılan bir romanda şöyle deniliyor:

> Elleri -Ulyanov'un- her zaman sakar! Dün de küçük bir kediyi vurdu

Kerensky'nin öbür hatırâlarının da ilertutar tarafı yoktur. Vladimir ile arasındaki tersliği göstermek istediğinden Alexander Ulyanov'un âsil karekterini abartan Kerensky bu şehit düşen ağabeyi de yanlış hatırlamaktadır: «yeşil örtülerle sarılmış araba, esrarengiz bir şekilde, gece yarısı şehre girdi ve halkı dehşete saldı. Pek parlak bir hafızanın, pek doğru bir «hatıra»sı! Oysa, bu olayın geçtiğini söylediği günlerde Alexander ve arkadaşları henüz tutuklu bulunuyorlardı. Üstelik Alexander'ın tevkif edilmesi (Kerensky'nin hatırladığı gibi) Simbirskte' değil, Saint Petersburg'da olmuştu!

> Gözlerimi kapayıp o geçmiş günü hatırlamaya çalışınca -diyor Kerensky, Vladimir ile ilgili en uzun pasajda- içime, tuhaf, anlaşılmaz hatta mistik duygular doluyor: okul kilisesinde -gözlerimin önünde kiliseyi tören hâlıyle canlandırıyorum- bir dua merasimi var: Kutsal Kapılar açılmış, başöğretmenin iki küçük oğlunun elinden tutarak yukarı çıkarıyorlar: Eton yakalarında beyaz ve pembe fiyonglar var; arkalarında, düzenli şekilde dizilmiş okul çocuklarının arasında, gümüş düğmeli, mavi bir üniforma giymiş olanı duruyor -istinaî bir çocuk; iyi bir din terbiyesi almış ve sınıfının birincisi- Vladimir Ulyanov duruyor Elli yıl önceki dindar Simbirsk'te yaşayan bu istisnaî çocuğun; en iyi, liberal, ve hümanist Rus kültürü ile yetişen bu çocuğun bir gün bu kültürün mezarını kazacağını kim umardı?

«Kim umardı,» diye bizde sorabiliriz bu hatırânın yazarına, «ki küçük, sekiz yaşında,» elli yıl önceki dindar Simbirsk'te yaşayan, «Eton yakasının altında beyaz ve pembe fiyonglar» olan küçük çocuk tâ günün birinde Rus Başbakanı ve Savaş Bakanı olacak, bütün otoriteyi ellerinde toplamak isteyecek, ve sonunda da kolayca o ötekine; «istisnaî» çocuk herşeyi teslim ediverecekti? Bu tür hatırâlar, hatırlanan kimseden çok, hatırlayanın kişiliğini ortaya çıkarıyor doğrusu.

Chirikov ve Kerensky'lerin kedi veya karga hikâyelerinin tersine, Anna'nın söylediği, Vladimir'in gerçek avcı olmadığıdır. («Öbür iki oğlan kardeşim gibi o da hakiki bir avcı değildi.») Av tutkunu Troçki ise, bu konuda Anna'nın yazdıklarını eleştiriyor. Krupskaya ise Bn. Lenin), Sibirya'da geçirdikleri günleri anlatırken kocasının «çoşkun bir avcı» olduğunu söylüyor. Krupskaya, hatırâla-

rının bu bölümünün hemen sonunda bir tilki avını ve kocasının bu avdaki hâlini şöyle anlatıyor:

> Avcılar, tilkinin sadece Lenin'e doğru kaçabilmesini sağlayacak şekilde yerleşmişlerdi. Silâhını kavramış, tilki ise tam karşısında gelmiş, bir süre gözlerinin içine bakmış, ve sonra uzaklaşarak ormanın içine kaçmıştı. «Durup, duruyordu, niye ateş etmedin?» dedik kızgın bir merakla. «Ne bileyim, çok güzel birşeydi, gördünüz,» dedi Vladimir İlyiç.

Ve nihayet, Vladimir İlyiç'in kendi yazdığı bir mektup da var elimizde. Sibirya'dan annesine yazmış «Burada bir sürü eğlenecek iş var, fakat köpeksiz ve benim gibi beceriksiz bir avcı için, avcılık çok zor bir spor.» (18 Mayıs, 1897 tarihli mektup.)

Bu anlatılanların hangisini kabul edersek edelim sorun aydınlanmıyor, ve Lenin'in fikirler ve adamlarla o zamanki ilişkileri hakkında fazla bilgi vermiyor. Fakat bir konuda bize yararı var bunların dostça veya düşmanca hatırâlar yazan kaynaklardan; yığınlar tutan, ama aslı zayıf materyalden; Lenin'in neredeyse Sovyet Devleti lideri olacağına yakın, ta yirmibeş yıl sonra; veya daha sonra, ölümü yüzünden başlayan kitap ve yayın furyasında çıkmış olan ve Lenin'in gelişme çağı ile ilgili olarak işe yarar hiçbir bilgi vermeyen hatırâlardan doğan güçlükleri göstermektedir.

Bunların abes ve tiksinti yaratacak kadar olan olmaları bir tarafa, çoğu yanlış şeylerdir. Devlet veya inanç kurucuları, çoğu defa, yüceltici veya alçaltıcı yalan hikâyeciklere konu olurlar. Halkın, hayâl âlemine konu olan insanları ele alış tarzı budur. Böylece sıradan insanlar da kendilerinin büyüdüğünü zannederler. Ayrıca Lenin'in örneğinde bu «rötuş»lar bir plâna göre yapılmış, hatta bir çeşit devlet işi sayılmıştır. Nevar ki, Lenin'le ilgili bu hikâyecikler azdır ve doğru olup olmadıkları hemen anlaşılabilecek şeylerdir. Kişiliğinin sessiz ve sakin oluşu, ateşli ve renkli bir hayatı olmaması-Troçki hakkındaki prometusca hikâyelerden; Stalin hakkındaki esrarengiz ve macera dolu hikâyelerden yoksundu-yüzünden bu gibi yalan hikâyeciklere fazla konu olmamıştır. Hayatı boyunca, kim kendisinin eski günlerini hatırlıyorsa, onların hatıraları arasında kalmış: Stalin ve Troçkinin tersine, ölüm törenine varıncaya kadar hayatının kaleme alınması işi ile uğraşmamıştır bile.

Sorunu asıl güçleştiren ise, genç Vladimir'in «eve tek arkadaş getirmemesi» (Anna); yalnız ve sessizlik içinde kalma eğiliminde olması; okul saatleri dışında okul arkadaşları ve tanıdıkları ile ilişki kurmaması» (Müdür Krensky) dir. Kuzenleri, kız veya erkek kar-

deşlerinin arkadaşları seslendiğinde ise ya pencerelerden kıra kaçarmış, ya da «Ne olur, canım yalnız kalmak istiyor,» dermiş (Anna).

Gerçekten, bütün hayatı boyunca kendisi ile, en yakın arkadaşları arasında bile bir mesafe olmuştur. Daha sonraki yıllarda da, Edmund Wilson'un dediği gibi, her zaman için «bir başöğretmen gibi her meseleyi direkt olarak karışabilen, samimi, fakat her zaman bir parça yüksekte duran ve kendisi ile diğerleri arasındaki mesafeyi koruyan» bir hâli olmuştur. En kötü günlerini bile kendisiyle paylaşan en can dostları olsun, karısı hariç, ona «Volodya» diye hitap edememişlerdir. Karısının dışındakiler, ne kadar yakın olurlarsa olsunlar. ona Vladimir İlyiç diye resmi bir şekilde, veya çok daha saygılı şekliyle İlyiç diye hitap etmişlerdir. Köylerde yakınlık veya saygı ve sevgi gösterilen yaşlılara seslenilirdi böyle sadece soyadını kullanarak. Lenin'in örneğinde ise neden yakınlık değildi. Gerek İlyiç, ve gerekse Starik şeklindeki hitaplar kendisine saygı besleyen; Lenine kendilerinden üstün bir yer veren bir grup tarafından, hiç farkında olmaksızın, eski Ortodoks halkın hitap şekillerinden bulunmuş gibidir. Krupskaya bile, bir hayat arkadaşından çok, saygılı bir öğrenci veya bir mürit gibi İlyiç derdi.

Lenin'in gençlik öncesi devirlerine ait bazı düzmece hikâyeler şimdi resmen doğru kabul edilmektelerse de, bunlar da Lenin'in entellektüel gelişmesini daha beşiklik devrinden başlatmaya çalışan asılsız şeylerdir. Komsomollar ve Pionerler için (Komünist Gençlik, ve Kız-Erkek İzciler Örgütü üyeleri) örnek olan Lenin'in, 16 yaşına veya daha sonrasına kadar dine inanan ve kiliseye giden bir çocukluk yaşadığını anlatmak doğru görülmemektedir. Lenin ile birlikte Saint Petersburg'da çalışan eski Bolşevik mühendisi Krzhihanovsky, yirmi yaşlarında genç iki adamken Lenin'in ona anlattığı bir olayı nakletmektedir. Krizhizhanovsky'ye göre, Lenin ondört yaşındayken dinsiz olmuş ve boynundaki «haçını gübreliklerden birine fırlatmıştır. Bu hatırâ gerçeğe daha «uygun» görülmektedir. Anna ise, babasının ölümünden sonraki güz mevsiminde onaltı yaşındaki kardeşi Vladimir ile aralarında çok yakınlık kurulduğunu, ve elele kırlarda yürüyüşe çıktıklarını anlatıyor. Ölüm le ilk defa yüzyüze geldikten sonra olsa gerek, Vladimir ilk kez din öğretimi hakkında sorular soruyor. Babasının eğitimci olarak yaşadığı son yıl reaksiyon devrinin doruğuna çıktığı yıl olmuş, ve baba Ulyanov sâdık bir memura gösterilen son beş yıllık çalışma hakkına bakılmaksızın vaktinden evvel emekliye ayrılmıştır. Vladimir'in onaltı yaşındaki bu duygularında babasının emekliliğinin

de etkisi olsa gerek. Herneyse... Anna, işte o güzün «Vladimir'in ilk defa gymnazia öğretimine ve dine karşı olumsuz duygular taşımaya başladığını» belirtiyor. Bu sözler çok açık ve anlaşılır sözler. Marksizm'den, ihtilâlcilikten bahsetmemekte, genç bir insanın yaşadığı dünyada direkt olarak karşılaşabileceği şeylerden söz etmektedir. Fakat ne olursa olsun, Lenin'in dinden ayrıldığı günü tam olarak öğrenmemiz gene Lenin'i'n kendi ifadesine kalıyor. Lenin tarafından, başlatılan ve Lenin'in çok ciddiye aldığı «parti soru kağıtlarındaki, «Din ile ilginizi ne zaman kestiniz?» «sorusuna büyük bir dikkatle şöyle cevap vermişti: «Onaltı yaşımda» Bu, Anna'nın ifadesine uymaktadır. Günümüzün Sovyet gençliği için örnek olarak ne ifade ederse etsin, bu böyle!

Anna'nın hatıraları, sovyet tarih uydurmacılığının bir başka efsanesine de; tarihsel materyalizm ve ona benzer şeylere rağmen, Lenin gibi bir ihtilâlcinin sonradan dünyaya geldiğini söyleyen efsanesine de son veriyor. Dunacharsky gibi dürüst bir Sovyet tarihçisi bile Lenin'in çocukluğunda babası ve ağabeyi ile devrim stratejisi üzerinde tartışmalar yaptığını yazmıştır. İlya Nikolaevich Ulyanov 1886'da yeni yıl başında öldüğüne göre bu tartışmalar sırasında konuşmayı sevmeyen Sasha onsekiz veya ondokuz, kavgacı Volodya da (ki «başarılı bir şekilde tartışmalara katılan» birisiymiş) ondört veya onbeş yaşında olsa gerek. Bu bizi fazla şaşırtmamaktadır. Zira, Yaroslavsky tarafından yazılan ve Stalin hakkında yayınlanan resmi biyografilerin sonuncusu olan kitaba göre de Stalin, «daha okul çocuğu iken» yani, ondört veya onbeş yaşında işçi ve köylülerle konuşur, «onlara niçin sefil bir hayat yaşadıklarını» anlatırmış.

Lenin'in karısı Krupskaya'nın anlattığı bir başka anektotta ise, ağabeyinin tabii bilimlere aşırı derecede kendisini vermesi ile ilgili olarak derin derin düşünen bir Vladimr dile getirilmektedir. «Hayır,» demiş kendi kendine, Krupskaya'nın anlattığına göre, «kardeşimden hiçbir zaman bir ihtilâlci çıkmaz ihtilâlci dediğin toprak solucanlarına bu kadar vakit vermez.» Eski Bolşevik Shelgunov'a göre, Vladimir kardeşinin idâmını bildiren telgrafı okuduktan sonra «alnını silmiş» ve şöyle demiş «Pekâla öyle olsun, bize de daha etkin bir yol bulmak düşüyor.» Lenin'in biyografi yazarı Troçki alaycı bir dille soruyor «Lenin bu ermişçe sözleri kime etmiş?» Lenin'le yıllarca sonra karşılaşacak olan Shelgunov'a değil tabii. Bir yıl önce ölen babasına da değil. O günlerde sehpada can vermiş bulunan Alexander'a da değil. Hapisteki Anna'ya da değil. Oğlunu kurtarmak için Saint Petersburg'a giden

ve bakanlık kapılarından yardım dilenen annesine de değil. «Anlaşılan,» diye yazıyor Troçki, «Vladimir'in bu düşüncesini açıkladığı taktisyenler o zamanlar onüçündeki Dmitri ile, dokuzundaki Maria idi!»

Yukardaki «harika çocuk» hikâyelerine karşı, Anna'nın hatıralarında, «babamız hiçbir zaman ihtilâlci olmamıştır,» deniliyor, ve Vladimir'in okula ve kiliseye karşı ilk itirazlarının babasının ölümünü izleyen sonbahara denk geldiği belirtiliyor. Bu ifâdeye ilâve edebileceğimiz bir başka nokta ise, istikbalin Lenin'ini Kazan'daki üniversitedeki öğrenciliğinden tanıyan ve eski bir Bolşevik olan Lalayants'ın hatırâsıdır. Lenin o zamanlar kendi yolunu izleyen bir grubun lideri değil, bir şehit kardeşi olarak öğrenci arkadaşlarının sevgisini kazanmıştı. Lalayants kardeşinin hikâyesi hakkında o zamanlar Lenin'e bir şeyler sormuştur. «Hepimiz için» demiş Vladimir İlyiç, «Alexander'ın terörcülere katılması beklenilmedik bir olaydı. Belki ablam birşeyleri biliyordu. Bana gelince, hiç haberim olmamıştı.» Sonraki hatıralarında Anna'nın kendisi olayı o zamanlar bildiğini söylemiyor.

Sovyet gazetesi **İzvestia**'nın eski genel yayın müdürlerinden Steklov'a göre, Vladimir, Marx'ın **Kapital**'inin birinci cildini «direkt olarak» ilk kez Alexander'ın elinden alıp, okumuştur. «Yani, Alexander Ulyanov kendisinden sonraki Ulyanov'u yetiştirmekle kalmamış,» diyor Steklov, «fakat Marx'ın yaşamına devam etmesini sağlamıştır.» Bolşevik Partisindeki hizip mücadelelerindeki apostolik halef-selef teorisinin oynadığı rolü görünce, bu anektodun önemini daha iyi anlayacağız. Gerçekte ise Alexander'ın, Marx'ın **Kapital**'ini okuması tevkifinden önceki kıştan ve bahardan önce olmamıştır. O zamanlar **Kapital** nüshalarını Saint Petersburg'da bulmak güç; taşımak, okumak, veya okur görünmek tehlikeliydi. Alexander'ın varsa elinde, Simbirsk'deki kardeşine bir kitabı okutması için ya posta ile, ya da birisiyle göndermiş olması gerekiyor. Zira, Vladimir duruşma sırasında okuldan ayrılmamış ağabeyisini hiç görmemişti. Bununla beraber Vladimirin «Muhterem» Marx ismini ilk defa gene bu duruşmalar yüzünden işitmiş olması muhtemel görünüyor.

Vladimir İlyiç'in ani bir fikir değiştirmeye yatkın olmadığı da bir gerçek. Lenin'in kendisinden önceki romantik ihtilâlcilere benzeyen hiçbir tarafı olmamıştır. O önceki romantikler, asiller sınıfından gelmişler; halkın hatâalarını düzeltecek şeyleri düşünmemişler, hemen bozguncu eyleme geçmişler; ya sehpada can vermiş-

lerdi, ya da ellerindeki dinamitlerle birlikte toz duman olup gitmişler; birkaç aylık bir süreyi bile doldurmayan gizli akımları da onlarla birlikte yok olmuştu. Alexander onlardandı, ama Lenin'in onlara benzer tarafı yoktu. Ağır ağır, ama gürbüzce büyüyen: köklerini tâ toprağın derinine salan; bastığı yere hiç yıkılmamacasına sağlam basan bir tabiatı vardı. Bir eylem adamı olmaktan çok, eylem adamı olanları iyi yönetmesini ve yöneltmesini bilen biriydi. Alexander ile Vladimir arasında dört yıl ara vardı. 1870'li yıllarla 1880'li yıllar arasında [devrimci hareketlerdeki] kesiklik dönemindeki [bu dört yıl] yeni bir kuşağın çıkmasına yetecek bir süreydi? Rusya'nın içine gömüldüğü koyu reaksiyon dönemi de, Vladimir'in yavaş ve oroganik bir yapı içinde büyüme-gelişme alışkanlığına uygun düşüyordu. Vladimir, fikirlerini ihtiraslı drama dönüştürmekten kaçınan; fikirlerini büyük kitlelere benimseterek, kendi fikirlerine maddi bir güç kazandırmasını bilen biriydi. Ve bunu, bu ağır döneme borçluydu. Yukarda naklettiğimiz resmi hikâyeler ise, Lenin'i küçültmektedir. Bunlar gerçekten Lenin'in en büyük vasıflarına karşı haksızlık etmekte; bir sorunu eline aldığı zaman çok yönlü düşünme alışkanlığını; şüpheci ve metin kişiliğini, öleceği güne kadar kesintisiz devam eden gelişme ve esnekliğini, uygulamaya aktarmak zorunda olduğu sorunlarda belli ölçüde, bilimsel deneycilikten yana olmasını; kısacası, işlerin günbegün yürütülebildiği karmaşık ve belirsizlikler içindeki bir dünyaya karşı, eski iyi zamanlarda kazanmış olduğu hasletlerini koruyabilmesini hiç değerlendirememektedirler.

Genç Vladimir, Kazan Üniversitesinde fazla kalmadı. Ağabeyinin asıldığı ve kendisinin de hukuk fakültesine girdiği 1887 yılı reaksiyon ve aile sorumluluğu doktrinin en aşağı noktasıydı. Bu doktrin fiiliyatta işlemiyordu artık. Alexander Ulyanov ve dört arkadaşı 20 Mayıs 1887'de asıldılar. Saint Petersburg öğrenci örgütü bunun üzerine korku ve hiddete kapıldı. Saint Petersburg Üniversite rektörü bu fırsattan istifade ederek bir tören düzenledi, ve törende, «aziz üniversite camiamızın şerefine leke sürmek için aramıza sızmış zavallı mahluklar...» diye bir konuşma yaptı ve tabii yuhalandı. Ertesi gün ise, ortada şerefsiz ve zavallı olan varsa, bu nun Alexander ve arkadaşları değil, despotizmin önünde diz çökerek kendi itibar ve şerefini lekeleyen üniversite olduğunu söyleyen imzasız bir bildiri yayınlandı. Kaynaşmayı ve protestoları durdurmak için yaz tatili başlatıldı. Bu son protestolardan sonra, güz mevsiminde, üniversite öğrencilerini kontrol altında tutmak için hükümetçe alınan tedbirler yeni öğrenci protestolarının başlamasına

hizmet etti. Ve bu hareketler yavaş yavaş, üniversiteden üniversiteye, ta Kazan Üniversitesine kadar yayıldı.

4 Aralık'ta, Alexander'ın öldüğü, Vladimir'in Üniversiteye girdiği 1887 yılının Aralık ayında, Kazan Üniversitesi öğrencileri bir toplantı yaptı. Bu öğrenci kurultayında bir seri istekler, daha doğrusu saygılı bir dille ifade edilmiş ricalar tespit edildi, ve bölge müfettişine bir heyet gönderilerek, gelip öğrencilerin bu isteklerini dinlemesi istendi. Üniversite idarecileri [provosu] tarafından sıkıştırılan bölge müfettişi öğrencileri dinlemeden, hemen dağılmalarını emretti. Bir süre öğrenciler bu emri dinlemediler. Resmi görevliler ise hırsla bu harekete kimlerin elebaşılık ettiğini araştırmaya başladı. Öğrencilerin en ön sırasında ise toparlak kafalı, düz burunlu, Kalmuk gözlü sağlam ve ufak-tefek, ama tıknazca biri; Simbirsk'ten gelme, birinci sınıf öğrencilerinden biri vardı.[3] Öğrenciler gibi onunda bulunduğu sıradan çıkıp, hüviyet kartını göstermesi istendi. Kartta aynı isim vardı Ulyanov! Hemen o gece genç Vladimir İlyich'in evini basan polis onu tevkif etti.

Hiç kuşkusuz, Vladimir'den daha büyük sınıflardaki aktif öğrenciler, sehpada daha yeni canını vermiş bir kahramanın kardeşi olduğu için başının üstünde bir şeref hâlesi bulunan bu genci aralarına almak istemişlerdir. Ama aşikârdır ki, Vladimir'in ne öğrenci kurultayının düzenlenmesinde, ne de isteklerin tespitinde önderlik rolü olmamıştır. Toplantı sırasında da tek kelime konuşmamış, sadece ön sırada «sessizce» oturmuştu. Ne varki, üniversite otoriteleri, geldiğinden beri Vladimir'i zaten gözden ayırmıyorlardı. Rektör bile üç aydır Kazan'da bulunan Vladimir'in durumu hakkında rapor yazarken, Vladimir'in bu üç ay içinde kendisini «yalancı... vazifesine bağlı olmayan... nezâketsiz biri olarak, tanıtmış bulunduğunu» ileri sürüyordu. Bu sözlerin açıklıktan uzak oluşu, terimlerin belirsizliği, Vladimir'in belki de hiçbir şey yapmadığını akla getiriyor. «Ulyanov ailesini saran olağan-dışı şartlar yüzünden,» diye devam ediyordu rapor,» öğrenci toplantısına Ulyanov'un katıldığını gören müfettiş, her türlü kanunsuz hareketi ve suçun onun başının altında çıkabileceğini düşünmeye mecbur olmuştur.» Genç Ulyanov, üniversiteden atıldı ve Kazan'ı terk etmesi söylendi. Vladi-

(3) Rusya'da armağan kazanmış son resimlerden birinde, birinci sınıf öğrencisi Lenin'in bütün gösteriyi organize ettiği, her yaştan öğrenciyi bir araya getirdiği, bazıları koca koca sakallı adam olan bu öğrencilerin başında salonun giriş koridorundan toplantı salonuna girdiği canlandırılmıştır. (P. Alyakrinsky'nin suluboya resmi, Sovyet Elçiliği Enformasyon Bülteninde - 28 Ocak, 1948 resmin fotoğrafı çıkmıştır.

mir'in üç ay kaldığı bu üniversite, sonradan «Vladimir İlyiç Lenin Üniversitesi» adını alacaktı. Fakat, tabii, ölümünden sonra. Zira Lenin sağlığında bu gibi işlerden; kendi kendini onurlandırmaktan Leningrad, ne Rumyantsev Kütüphanesinin Lenin Devlet Kütüphahoşlanmazdı. Nitekim ne Simbirsk'in Ulyanovsk, ne Petrograd'ın nesi, ne de Kazan Üniversitesinin Vladimir İlyich Lenin Üniversitesi adını alması o dünyadan göçene dek olmamıştır.

Lenin'in resmî biyografisini yazanlardan Adoratsky'nin yazdığına göre-Vladimir'in kızkardeşi Anna da bunu doğruluyor-genç Vladimir'in Kazan'dan sürülmesine nezaret eden polis memuru arasında şöyle bir tartışma geçmiştir :

«Niçin baş kaldırıyorsun delikanlı? demiş memur. «Taş bir duvara karşı isyan ediyorsun...»

«Evet, duvar taş olmasına taş, ama çatlamış, ufalanmaya başlamış bir duvar; yıkılması tez bir duvar, diye cevaplamış Vladimir

Bu hikâyede belki destâni bir hava var. Ama doğru olan birşey varsa, ortada gerçekten bu duvarın varlığıydı. Vladimir'in üniversite hayatı üç ay içinde başlamış ve bitmişti. O zamanın çarlık yönetimi gençlerin meslek edinmelerini sağlayacak bütün yolları kapatıyor: böylece, onları ihtilâlcilik mesleğine itiyordu.

Fakat Vladimir daha sadece onyedisindeydi. Dul annesi; büyük oğlunu toprağa vermiş, büyük kızı ise toplumdaki itibarını kaybetmiş olan dul annesinin bütün umudu Vladimir'in okumasındaydı. Vladimir de kolay caymadı okumaktan. Üniversiteden atıldıktan sonra, yıllar yılı üniversiteye müracaat etti; yeniden öğrenci yazılmasına, olmazsa hukuk fakülesinin derslerine hazırlanıp yeterlik sınavı vererek baroya yazılma ve avukatlık yapma hakkı kazananlarla birlikte dışardan mezuniyet sınavına girmesine izin verilmesini istedi.

BÖLÜM V

MARKSİZİM'İN ÜNİVERSİTESİNDE

Rusya, yoğun hürriyet tutkusuna doygunlaşmış; patlayacak gibiydi. Üniversiteye girergirmez Otokrasiye düşman kesilirdik ve bu gayet doğal bir olay gibi oluşurdu... öğrenciler arasında, otokrasiye karşı olmak veya olmamak bir soru bile değildi... tartışılan tek soru gerçeğin hangi yolda olduğu idi; Marksistlerin yolunda mı, yoksa **Narodniki** hareketinin yolunda mı?

— Alexander Kerensky

Bütün derslerinde eşit derecede iyi olan gencin entellektüel kişiliği henüz ortaya çıkmamıştı. Bunun nedeni, belki Vladimir'in ruhen ağır ağır gelişmesiydi-belki de atletik yeteneklere sahip bir akıl taşımasıydı-zira onyedi yaşında hâlâ Lâtinceyi seven ve Lâtinceyi çok iyi bilen biriydi ve o günlerde öğrenciler arasında birisinin Latinceye karşı tutumu eleştirici bir ruh taşıyıp taşımamakta bir miyâr olarak kabul ediliyordu. Lâtin dersleri çar makamları tarafından da bilebile destekleniyor, sayıları arttırılıyor, önemseniyor; fırtınalar içindeki öğrenci hareketleri Lâtince sayesinde dindirilecekmiş sanılıyordu. Ölü diller üzerinde çalışmak,» diyordu Eğitim Bakanı, «bu dillerde ilerlemenin güçlüğü yüzünden, insana itidâl kazandırır; itidâl ise, gerçek bir eğitimin ön şartı ve ilk belirtisidir.» Vladimir'den önceki öğrenci kuşakları için bilime tapınma ve ölü dillerle uğraşmak, bilgilenmek ve aydınlanmak demekti. Vladimir'in dinç ve aldırmaz kafası için, bu zevkli bir idman, **linguistik** bir satranç gibiydi.

Diğer konularda olduğu gibi, dil öğrenimi konusunda da okulun sürati Vladimir'e çok yavaş geliyordu. Kukishkino'da mecburi iskân sırasında kızkardeşi Anna'ya Lâtince öğretirken, ona, sekiz yıllık dil öğrenimi süresinin iki yıla indirilebileceğini söylemiştir. O'nun öğretimiyle, iki yıl gerçekten yetecek gibi görünüyordu Lenin'in bu konudaki çalışma metodu hakkında bazı ipuçları bula-

biliriz. Lenin'den Rusca öğrenmek için nasıl çalışılması gerektiğini soran Albert Rhys Williams'ın anlattığı bir olay bize ışık tutacaktır.

Bay Williams'ın Lenin'le bu konuda konuşması, 1918 kışının başlarında toplanan ve sonra kendi kendisini fesheden kurucu Meclis çalışmalarına denk düşer.

> «Eh, nasılmış Rusca?» diye sordu Lenin, bütün gürültü patırtı arasında. «Şimdi bu konuşmaların hepsini anlıyor musunuz?»
>
> «Ruscada çok kelime var,» dedim kaçamak bir dille.
>
> «Öyledir,» diye cevap verdi.» «Sistemli olarak öğrenmeniz gerekir. Dil öğrenirken, hangi dilse, onu, hemen başlangıçta tuşa getirmeniz gerekir. Benim metodumu anlatacağım size.»
>
> Lenin'in metodu özetle şöyleydi: İlk önce, bütün isimleri öğren, bütün fiilleri, bütün zamirleri, bütün sıfatları, ve ne kalmışsa bütün grameri, ve sentaks kurallarını öğren; en sonra da kimle karşılaşırsan, nerde olursa olsun o dili kullan.

Lenin'in tasviyesi biraz aşırılaştırılmış gibi görünüyor. Ama Lenin, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi bir sürü Batı dilini buna benzer bir metodla öğrenmiştir. Avrupa şehirlerinin çoğunda caddelerde rastladığı insanlarla konuştuğunda, söylediklerinden tek kelime anlamamalarına şaşarmış önceleri. Fakat bu dillerde çok rahat okurmuş, seri şekilde Ruscaya çeviri yaparmış ve yeni başladığı bir dil üzerinde çalışmaya herkesin konuşmasını anlayana dek, ara vermezmiş. Başlangıçta tuşa getirme» dediği bu zor ve direkt öğrenme metodunu hukuk çalışırken; Rus istatistiklerinden çıkarıp-kotardığı sosyo-ekonomik özetleri hazırlarken; Marksistlerin ve karşıtlarının eserlerini okuyup, incelerken; zorla ilgilenmek durumunda kalıp felsefe öğreirken: 1917 yılında İmparatorluk gemisinin dümenine geçtiği zamanki Rusyanın içinde bulunduğu kaostan bir çıkar yol ararken de kullanmıştır.

Okuldan atılan öğrenciler üniversite bulunan şehirlerde, veya endüstri bölgelerinde oturamazlar; en hafifinden, doğdukları kasabalara, köylere, veya önemsiz kasabalara, nahiyelere gönderilirlerdi. Bazı hâllerde bu öğrenciler Sibirya'nın vahşi bölgelerinde oturmaya mecbur bırakılırlardı. Vladimir'in ise, kızkardeşi ile birlikte Kukushkino'da-her ikisi de polis nezâretinde olmak üzere-oturmasına izin verilmişti: Anneleri de küçük çocuklarıyla birlikte yanlarına gelmişti. Burada, bu gençlik dolu devlet suçlusu, oğlan kardeşi ile, ve kızkardeşi Anna'nın nişanlısı, sigorta ajanı Elisarov ile uzun

satranç partileri yaparak içindeki huzursuzluğu unutuyor; içindeki şartların belirsizliğini kendinden saklıyordu, Bu topluluğa, iki kere lânetlenmiş bir eve gelmeye korkmayan; Vladimir ile konuşmaktan çekinmeyen tek-tük komşular da katılıyordu. Fakat bütün bu kişiler Vladimir'le satrançta başa çıkamadıkları için, müstakbel kayınbiraderi, Samara'da oturan liberal kafalı bir avukat ve seçkin bir amatör santranç hastası olan Khardin ile mektuplaşarak satranç partileri yapmasını sağladı.

Kukushkino'da, annelerinin kızkardeşi olan teyzeleri ile birlikte eski ve kocaman geniş bir evi paylaşıyorlardı. Vlademir burada, ölmüş bir amcasından kalmış kitaplar buldu. Bunlar önceki kuşaktan taşra centilmenlerinin okudukları cinstendi. Kitaplar onu tatmin etmek şöyle dursun, okuma isteğini arttırdı. 1860 ve 1870'li yılların kolleksiyonlarını karıştırdı ve onlara baktıkça, Rus aydınları arasında memleketlerinin geleceği hakkındaki tartışmaları inceledi.

Kazan kütüphanesinden ne bulduysa bütün kitapları posta ile getirtti, okudu. Evin önündeki ıhlamur ağaçlarının altında uzun bahar ve yaz günlerinde saatlerce okudu, not çıkardı, kendisini ilgilendiren kitapları kaydetti, kendi yorumlarını yazdı; kendi geleceğini, ve gitgide daha sık bir şekilde Rusyanın geleceğini düşündü, plânlar yaptı, hayâller kurdu. Ama her ikisinde de henüz kesin bir görüşü yoktu.

Sabah kahvaltısını yapar yapmaz evden çıkıyor ve öğlen yemeğine kadar-saat üçte oluyordu- tek başına çalışıyordu. Yemekten sonra, artık, roman ve şiir okur, yürüyüşe veya yüzmeye gider-yüzmesi rahattı ve hiç yorulmazdı-bahçede kendisinin yaptığı barfikste idman yapar, Anna'ya Lâtince öğretir, küçük kardeşlerine derslerinde yardım ederdi. Akşamları hafif birşeyler yerler, ailece şarkı söylerler, veya yüksek sesle kitap okurlar; herkes yatağa gitmedikçe. çoğu defa, Vladimir tekrar çalışmasına dönmezdi. Kendisinden önce «harap olmuş» entellektüellerden çok farklı olarak, ne «gözü kapalı» bir kavgaya girecek kafadaydı, ne de kendini bırakıp, teslim olacak... Geleceğinden emin değildi; ne gibi bir konu seçeceğini, ne için çalışacağını bilmiyordu, ama kafasını ve vücudunu sağlam ve dinç tutmakta inatçıydı: kafasının ve bedeninin güçlenmesini ihmâl etmiyordu. Annesi, iyi bir «ana» olarak oğlunu göz altında tutuyor; çalışıp, kendini yetiştirmesinden, kendini bir disipline sokmasından memnunluk duyuyor; fakat meslek hayatı bakımından ne olacağını düşündükçe üzülüyordu. Bu kadar okuyordu, ama, bütün bu okumanın sonunda ne olacaktı?

Bu can sıkıntısı ve belirsizlik içinde, sinir gerginliğini azaltmak için-tıpkı satranç gibi-sigaraya da alıştı. Bu mutaassıp aile için alışılmamış birşeydi sigara içmesi. Annesi önceleri sağlığına dokunacağını söyleyerek itiraz etti, sonra da, kendisi hiç para kazanmadığına göre, bu gibi şeylerle evin masrafını arttırmaması gerektiğini söyledi. Tek kelime söylemeden sigarayı bıraktı, ve bir daha hayatı boyunca içmedi. Kezâ, yıllarca sonra, satrancın da müthiş vakit aldığını ve enerjisini azalttığını anlayınca bu oyunuda ilelebet bıraktı. Aynı sağlam irade sayesinde, gene ilerde, bir büyük dertten daha kurtardı kendini bütün Rus aydınlarının en büyük hastalığı olan sonuçsuz ve meyvasız tartışmalara kapılmak. Tartışmış olmak için tartışmaktan kaçınarak kazandığı enerjisini, kendi görüşüne kazanmak istediği birisi olduğu zaman, veya hâlledilmesi, aydınlığa çıkarılması gereken bir sorun olduğu zaman doya doya kullanırdı.

Kazan'dan çıkarıldıktan beş ay sonra, Üniversiteye tekrar yazılmak için ilk müracaatını yaptı. Dilekçesini alan bölge müfettişi bir raporla birlikte bunu Eğitim Bakanına yolladı, ve «kayda değer yeteneklerine rağmen, şimdilik, Ulyanov ne moral bakımından, ne de siyasal bakımından itimata değer bir insan sayılamaz» şeklinde bir uyarıda bulundu. İtimat edilmeyecek adamlarla Bakanın uğraşacak hali mi vardı? Raporu sonuna kadar bile okumadan, hemen itirazda bulundu «Bu o geçenki Ulyanov'un kardeşi mi? Bu da Simbirsk'ten gelmiş.» Raporu biraz daha okuyunca, bunun doğru olduğunu gördü «kabülü katiyen doğru değildir.» diye yazdı ve imzayı bastı dilekçenin altına.

İki ay sonra, bu kere annesi onun adına bir dilekçe verdi. Annesi, babalarının iyi isminden, kendi dul halinden ötürü anlayış bulacağını; bunların sayesinde Bakanın kalbinin yumuşayacağını ummuştu. Cevap geldi. Bir kere daha reddedilmişlerdi.

Bunun üzerine Vladimir, «sağlık mazereti» ileri sürerek, Avrupaya çıkmak için ilk defa müracaat etti (Bolşevikler zamanında olduğu gibi, Çarlık zamanında da halk izinsiz olarak Rusya dışına çıkamazdı). Bu dilekçe de reddedildi. Sık sık evlerine gelen mahalli polis memuru ise nezaret altındaki Anna ile Vladimir'in hiç bir olay yaratmadan Kukushkino'da oturmaya devam ettiklerini yazıyordu hep. Vladimir'in harekeleri dışardan bakılınca kusursuzdu. Devlet için tehlikeli olduğu sanılan ne varsa hepsi de, daha onsekizindeyken saçları dökülmeye başlayan kafasının içinde büyüyordu. 1888 yılın sonbaharında Kazan'a dönmesine izin verildi, Fakat üniversiteye girmesine halâ izin verilmemişti. Anna ise, daha sonraları ge-

lebileceği güne kadar, Kazan'a sokulmadı. Bununla beraber, Anna'nın geleceği annelerini pek endişelendirmiyor; Saint Petersburg Üniversitesinden eski okul arkadaşı Elisarov ile nişanlı olan kızına düğün hazırlıklarına girişmeyi düşünüyordu. Vladimir, Kazan'da bir satranç kulübüne girdi, kütüphaneleri dolaşıp durdu, ve toplumsal meselelere ilgil duyduğu için gayriresmi bir öğrenci çevresine karıştı.

Maria Alexandrovna Ulyanova şimdi bizzat yola çıkıp, oğluna bir meslek kazanmasını sağlayacak yollar üzerindeki engeli kaldırabilmek ümidiyle Saint Petersburg'a gitti. Kocasını tanıyan herkesin kapısını çaldı. Kapı kapı her devlet memurundan ricada bulundu, oğlunun gençliğine acımalarını istedi, gözyaşı ve bir ana kalbinin bulabileceği ne varsa herşeyi kullanarak, merhamet etmelerini istedi «Oğluma baktıkça, en güzel yıllarının boşuboşuna geçip gittiğini gördükçe,» diyordu dilekçelerinin birinde, «gerçekten ıstırap çekiyorum... bu acı durum yüzünden oğlum eninde sonunda intihara sürüklenecek.» Vladimir'in böyle birşey düşündüğü yoktu tabii, ama böyle sözler etmenin haklı bir tarafı vardı zira, reaksiyoner rejimin «olmaz»larını-pek ender olarak ta olsa-sadece hissi bir takım sızıltılar yıkabiliyordu.

Maria Alexandrovna bir yandan böyle gayret gösterirken, bir yandan da oğlu için başka bir meslek düşünüyordu. Kocasından kalan maaş fazla değildi binikiyüz ruble [altıbinlira] bir yıllığı vardı. Ayrıca, Simbirsk'te yıllarca oturdukları ev onundu, Kukushkino'da babasından kalma bir mülkte hissesi vardı, ve bunu kızkardeşiyle birlikte elinde tutuyordu. Volga kıyılarında, Alman çiftçi komünitelerinde geçen kendi çocukluğunu hatırlayarak, oğlunu da çiftçi yapmak istedi. Simbirsk'teki evini sattı, belki babasından kalma mülkteki hissesini de sattı ve binbir güçlükle Samara yakınlarındaki Alakaeva'da bir çiftlik alacak parayı topladı, Çiftliğin fiatı 7.500 ruble [otuzbeşbin lira] idi.

Alakaeva seksendört haneli yoksul bir köydü. Dokuz evde tek bir at veya öküz yoktu, ve dört hânenin içinde oturduğu kulubeler bile kendilerinin değildi. Köy havalisinde okul da yoktu... Köy bir zamanların büyük rüyâsı olan Rusya'nın «kurtuluşu» rüyasından kalma bir döküntüydü ve yıllarca önce zengin bir madenci tarafından satın alınmış bir emlâkin parçasıydı. Madenci Sibiryanov burada modern bir çiftlik kurmak istemişti. Proje başarılamayınca arazi de, köylüler de eskisi gibi gene sefalete ve yoksulluğa dönmüşlerdi. Ulyanovların mülkü seksenüç **dessyatin** (225 akr-115 dönüm) topraktan, bir değirmenden, bir de «toprakbeyi evi»nden (tırnak

içinde yazmamızın sebebi, okuyucunun gözünde büyütmemesi için-dir) ibaretti.

Sovyet biyografi yazarları nedense bu küçük maceradan pek sözetmezler. Anna ise, «Samara ilinde bir çiftlik aldıklarını» ve resmi makâmlardan, şüpheli genç ile ailesinin «yaz tatillerini geçirmek için» oraya gidebilmelerine izin istediklerini kaydetmekle yetinmektedir. Resmi biyografilerden biri (Kerzhentsev) bu konuda kısa bir cümle ile, «yaz tatilini, önce Kukushkino'da ve sonra da Samara **Gubernya'daki** Alakaeva'da köylük yerlerde geçirdi.» demektedir. Diğer yazarlar ise Alakeva'dan hiç söz etmiyorlar.

Bu tarihçilerin, en azından üç mahsul yılı bu yoksul köyde geçirilen yaz tatillerinden sözetmemeleri niye? Lenin'in karısı Krupskaya'nın hatırâlarındaki bir cümle buna bir bakıma cevap teşkil ediyor. Diğerleri kadar kısa olmakla beraber, Krupskaya'nın sözlerinde, diğerlerinde görülmeyen bir samimiyet ve doğruluk vardır «Annem çiftcilik yapmamı istemişti,» demiş Lenin karısına, «Denedim ama beceremiyeceğimi anladım **mujiklerle** olan ilişkilerim bir tuhaf oldu.»

Bu konuda yazık ki fazla bilgimiz yok, Ama anlaşılan değirmenden başka araç olmayan çiftlikte üretim için mujik gerekliymiş; yarıcılık veya ücretli emek kullanmadan ekilip biçilemiyormuş. Bir başka deyişle, istikbâlin Lenin'i, kısa bir süreyle de olsa, toprak ağalığı yapmış; ve köylülerin emeğini istismar etmiş. Ulyanov'un, köylerde yürüyerek, önüne çıkan köylülerle konuşarak, Simbirsk kıyı köylerinde dolaşarak, Kukushkino'da yaz tatili geçirerek çok zengin bir «birinci elden tarım bilgisi edindiğini» uzun uzadıya anlatan bu biyograficiler, bu bilgileri genç bir toprak ağası olarak yaşadığı kritik birkaç yıl boyunca kişisel deneylerden edinmiş olduğunu söylememektedirler. Ne var ki, resmi hikâyelere köle olmayan bir tarihçi için bir maceranın önemi vardır kendine bir iş arayan genç Ulyanov, bir süre toprak işletmeyi düşünmüş ve hoşlanmamış, ama köy yerindeki istismar hakkındaki derin bilgisini, ve istismarın bu türlüsüne karşı duyduğu nefreti bu macerası sayesinde kazanmıştır.

Kendisi istemediği halde annesinin ona münasip gördüğü bu işi bırakınca, iyi bir şans eseri olarak annesi ile aralarında bir tartışma çıkmadı. Kazan'dan kurtulmasından üç yıl sonra, 1890'da, oğ-

---

aslı **«manor house»**. **Manor**, özellikle feodal İngiltere'de bir **lord**'un yargılama ve yönetme bölgesine; veya lord'a ait olan; veya **lord**'a karşılığında para veya ürünle **rant** verilen topraktı. **Manor house** ise **manor** sahibi **lord**'un eviydi. **Manor** ise Fransızcadan yayılma bir terimdi. (Ç. N.)

lunun tekrar hukuk tahsil edebilmesi için Eğitim Bakanından izin aldı. Vladimir, tekrar öğrenci hareketlerine karışabileceği ve onları «zehirleyebileceği» gerekçesiyle, üniversitede ders izlemekten alıkonulmuş, dışardan hukuk derslerine hazırlanmasına ve ne zaman hazır olduğunu hissederse Saint Petersburg Üniversitesindeki sınavlara girmesine izin verilmişti. O andan itibaren bu çalışkan ve hırslı genç; ele aldığı bir konuyu öğrenirken, konunun en güç yanını «ilk anda tuşa getirmek» isteyen bu genç, mecburiyetler yüzünden kaybettiği üç yılın açtığı arayı kolayca kapatmaya başladı. Dört yıllık Hukuk Fakültesi derslerini bir yıldan az zamanda vermeyi planladı; ve sınavların birinci partisini 1891 yılı baharında, ikinci kısmını da sonbaharda, her dersten «pekiyi» olarak verdi. 27 Kasım 1891'de diplomasını aldı: bir kere daha okul birincisi olmuştu. Bütün sınavların da zaten hep birincisi olmuştu.

Annesinin beş aylık çalışması sonunda «İyi Karakter ve Sadâkat Belgesi» bile aldı. Bunsuz mesleğinde çalışması bile imkânsızdı. 1892 yılı Ocak ayında, yirmi ikisine yeni basmışken, Vatandaş Ulyanov artık saygıdeğer biri olarak, eski satranç arkadaşı Samara'lı A. N. Khardin'in sağladığı işine: avukat yardımcılığına başlıyordu. Hukukçu Khardin, daha sonraları kurulunca Anayasal Demokratik Partiye girecek olan siyasal liberallerdendi. Bu parti Profesör Miliukov tarafından yönetilmiş ve, 1917'de Lenin tarafından kapatılmıştır. Böylece Vladimir İlyiç'e hayatında ikinci kere bir liberal yardım ediyordu. Ve sonra, yıllarca sonra, bir başka liberal; Saint Petersburg'lu avukatlardan M. F. Volkenstein, orada avukat olarak çalışır görünerek başka işler yapacağını bildiği hâlde, Lenin'e kendi bürosunda iş vermiştir. Görülüyor ki, ailesi yalnız bırakılır bırakılmaz Lenin'in bütün liberallerle ilişkisnii kestiği, geriye dönük [retroaetivel] bir uydurudur. 1905 Devrimine kadar, ilk tecrübe çok acı olmuşsa da, Liberaller ile ilişkisini kesmemiştir. O zamandan sonra bile, paraca, yerce adres verilmek suretiyle hali vakti yerinde liberallerin yardımını görmüştür. Fakat psikolojik olarak bu uyduru doğrudur; ve ardında bir gerçek vardır babasının onca arkadaşının ve meslekdaşının dul anasını ve iki kere felâkete uğramış evlerini yüzüstü bırakmalarını unutmamış, ve bu hatıra yüzünden, yeni yüzyılın başlarında Sosyal Demokrat Partisini yöneten birçok arkadaşına oranla, liberal halkoyuna ve liberallere karşı tutumu, daha sert ve uzlaşmasız olmuştur. Çarlığa karşı liberallerle bir ittifak yapmak için en yakın arkadaşlarıyla görüş birliği içindeyken bile, Plekhanov şöyle demek zorunda kalmıştır «Biz [liberallere] yüzümüzü dönmek istiyoruz, sen ise adamlara sırtını dönüyorsun.»

Avukat yardımcılığı kısa sürdü ve parlak olmadı. Samara ilinde birbuçuk yıl süreyle yaptığı bu işte sayısı onu geçmeyen zavallı davâlılarla uğraştı bir parça tahıl çalmış zavallı, düşkün, yoksul mujikler; bir tüccarı soyan bir köylü; bir kaç rublelik hırsızlar gibi küçük davâlılardı bunlar. En önemli davâsı bir anbar kapısını «kırarak içeri girip» erzak ve zahire çalan üç kişinin davâsı olmuştu. Bunların hepsi de aşikâr şekilde suçluydu. Sadece biri hariç, hepsi de mülkiyete karşı suç işlemişlerdi. Ötekinde de karısını dövmüş olan sanığın savunmasını mahkeme kendisine vermiş, vakat Vladimir reddetmiştir. Ve davâların hiçbirinde de ücret almamıştır.

Yalnız ücretsiz ve mahkemece tayin edilmeden aldığı bir davâ vardı ki, istikbâldeki faaliyetini aydınlatmaktaydı. Bu davada, kimsenin kendisine bir vazife vermediği bir konu vardı. Bu davâda işte bu konu uğruna gönüllü kamu savunucusu olarak çalıştı. Vladimir ve kızkardeşi Anna küçük bir kayıkla birgün Volga'nın bir kıyısından öbür kıyısına geçmek istemişler, fakat Arefeev isminde zengin bir tacir, oraya koyduğu sandaldan başkası ile Volga'yı geçmeyi yasaklayarak herkesten haraç almakta olduğundan, bunlardan da para istemişti. Arefeev'in Sandalı, Lenin'in kiraladığı sandalı yedeğine takmış, karşıya geçtikten sonra da geri götürmüş. Vladimir'in adâlet duygusu zedelenmişti, ve tacir aleyhine dava açmıştı. Tacir ise, her duruşma için Samara'dan kalkıp yetmiş millik bir yolculuk yapmayı gerektiren, Syzran isimli yerde mahkemeyi kabul etti. Genç adalet tutkununu canından bezdirmek isteyen tacir, yerel mahkeme üzerindeki bütün nüfuzunu kullanarak davayı erteletiyor, engelliyordu. Ama sonunda Ulyanov kazandı. Avukat olarak kazandığı biricik davâ bu olmuştur!

1886 ve 1887 yılları genç Vladimir İlyiç'in hayatında-bilinçsiz bir değişimden bilinçli bir değişme geçiş için beş yıl kadar bir süre beklemesi gerekmekle birlikte- son derece önemli yıllar olmuştur. Bu iki dramatik yıl içinde, âni bir ölümle babasını kaybetmiş '1886); ağabeyinin tevkif edildiğini, yargılandığını ve sehpada can verdiğine tanık olmuş (Mayıs 1887): Kazan Üniversitesine yazılmış ve kovulmuş (Aralık 1887): polisle ilk kez başı belâya girmiş, ilk defa tevkif edilmiş, ve ilk defa köylük yere sürgüne gönderilmişti. Bu iki yıl, önüne serilen ve «senin» denilen bir dünyaya karşı ilk sorularını sormaya başladığı; Tanrıya ve Kiliseye olan inancını yitirdiği okula ve okul idarecilerine karşı güvenini kaybettiği yıllar olmuştur. Ve bu değişiklikler 1880'lerin baskı ve sessizliğinin azalmaya başladığı direnç hareketlerinin yeniden belirdiği yıllara denk gelmiştir. 1891 açlığı bütün muhalefetçi Rus toplumunu bir kere daha harekete ge-

çirmiştir. Bu, Ulyanov'un baro sınavını geçtiği aynı yıldır. Bu yükselen gerginlik, sonunda, kendisinin de dayandığı «saygı değerlik» topraklarına kadar uzanmış, 1890'ların başlarında ilk olgunluk dönemine girmiş pekçokları ile birlikte onu da akıntılarının önüne katmış, III. Alexander'in vadettiği «ebedi istikrar» rejimine karşı açıkca başkaldırmaya itmiştir.

«Hiç şüphe yokki,» diyor Alexander Kerensky, Lenin'den söz ederken, «asil düşünceli ve parlak şahsiyetli Alexander'ın zalimce öldürülmesi, sonunda, Vladimir'i bütün siyasi hayatı boyunca muhafaza edeceği şekle soktu-sadistlik derecesine varan, laf dinlemeyen intikamcı bir sinik.»

Gerçekten, hiç şüphe yok ki, Alexander'ın giriştiği hareket ve öldürülmesi Vladimir'e çok etki etmiş, Alexander'in örneği yıllarca kafasını meşgul etmiş; hatta günün birinde kendisine tek yol olarak seçeceği yolu bir süre için bir kenara bırakmasına bile etki etmiştir. Fakat, çok ilgi çekici ve basit görünse de, bu, «çardan intikam alma» teorisi yanıltıcıdır. Vernadsky, dostça değil, objektif bir biyografici olarak yazdığı kitapta **(Lenin: Kızıl Diktatör)** Kerensky'nin aşırı derecede basit bu tezine karşı önemli deliller ileri sürmektedir. Lenin'in kapitalizme karşı duyduğu tiksintinin, Çarlığa karşı duyduğu tiksintiden geri kalmadığına işaret eden Vernadsky, gene Lenin'in burjuvaziye karşı saldırılarının aristokrasiye karşı giriştiği saldırılardan az olmadığını da belirtmektedir. Ağabeyi Alexander'ın ölüm fermanını imzaladığı yıldan, II. Alexander'ın saltanatının sonuna kadarki yedi yıl içinde, Ulyanov'un Çara karşı herhangi bir harekete karışmadığı bilinmektedir. Ve bu Çarın oğlu ve vârisi olan II. Nicholas 1917'de Lenin'in eline düştüğü zaman «siyasal bakımdan gerekli oluncaya kadar, intikam duygusuna kapılıp, çarı öldürtmemiştir.»

Öyleyse ağabeyinin idamı bu onyedi yaşındaki delikanlı üzerinde ne gibi bir tesir yapmıştır? İdam, karşısına bir ikilem [dilemma] çıkarıvermiştir: ağabeyinin bu hareketini kalben sevgi ve anlayışla karşılamak, veya reddetmek, bu ikilem, ruhunda nasıl bir çatışma, nasıl bir şüphe ve mücadele yaratmıştı, bilmiyoruz. Bu konuda güvenebileceğimiz yegâne şey, Ulyanovların özel öğretmenliğini yapan Madam Kachkadamova'nın naklettikleridir. «En, tabii ki,» demiş genç Vladimir, «Alexander'ın önünde başka bir yol kalmamıştı.» Bu kişisel, ama-hiç değilse çekirdek hâlinde olsun-toplumsal bir yargıydı.

Alexander'ın samimi, kibâr, ve yiğit kişiliğinin diğer kardeşlerinin gözünde ne iz bırakmış olduğunu, her ikisi de hapisteyken An-

na'nın Alexander'e yazdığı bir mektuptan tahmin edebiliriz. «Senden daha iyi tek insan olamaz: düyada senden daha asil insan olamaz.» diyordu mektup. Sorumluluk yüklenmekten korkmayışı, merhamet dilenmeyi kabul etmeyişi, ölümüne ve şehitliğine yakın son günlerindeki bütün bu güzel hareketleri, diğer kardeşleri üzerinde bıraktığı izleri yüceltmiş ve güzelleştirmiş olsa gerek.

Genç Vladimir için bu acı olay neşe ve saadet dolu çocukluğunun sonu olmuştur. Onyedi yaşındayken, zorla, ancak yetişkin bir insanın karşılaşabileceği sorunlarla yüzyüze gelmiştir. Aynı yıl sona ermemişti ki, Troçki'nin deyişiyle, Kazan Üniversitesinden atılmış ve «Marksizm Üniversitesine» geçmiştir.

Bununla beraber, Alexander'ın başına gelenler ve bunun ortaya koyduğu örnek yüzünden Marksizmin akıntısına açıkça kapılmamıştır. Genç bir şehidin kardeşi olduğu için **Narodnikler** arasında kolaylıkla kendisine yer bulmuştur. Alexander'ın bıraktığı yerden siyasal bir düşünür olarak işe başlayan Vladimir teorik bir halkçı ve terörcü olmuş, yöneticilikten uzak kalarak-Sovyet biyografi yazarları aksini söyler- o günkü genç neslin aniden Marksizme dönüşüne bile bir iki yıllık bir gecikmeyle katılmıştır.

Vladimir Ulyanov Marksizme dönüşünden sonra da birkaç yıl süreyle terör konusunda kendine has görüşlerini muhafaza etmiş, ve hatta terörcülüğün aktif bir şekilde karşısına çıktığı günlerde bile, öteki ortodoks Marksistlerin çoğundan farklı bir dil kullanmış ve terörü kayıtsız şartsız kötülemekten uzak kalmıştır.

> Biz hiçbir zaman prensip olarak terörü reddetmiş değiliz-diyecekti 1901'de-ve edemeyiz de. Terör bazan yararlı şekilde kullanılabilen, hatta mücadele sırasında bazı ânlarda temel bir önem taşıyan askeri bir işlemdir esas olan nokta, terörün bu kere, savaş meydanında bulunan ve ana gövde ile sıkı ilişkisini sürdüren bir ordu tarafından ve savaşın genel mücadele plânına uygunluk içinde yürütülmesi gereken işlem olarak değil; ortada ordu diye ne varsa, hepsinden kopmuş, tecrit olmuş bireysel saldırılar olarak savunulmakta olmasıdır,... Mevcut şartlarda böyle bir mücâdele yönteminin umutsuz ve uygunsuz olacağını söylememizin nedeni de budur; [bu yanlış yol] aktif savaşçılarımızın çoğunu bu günkü görevlerinden alakoyacak... ve hükümet kuvvetlerine değil, kendi kuvvetlerimize zarar verecektir. ![**Iskra**, Mayıs, 1901, Derlenmiş Çalışmalar, C. IV. Kısım I: Nereden Başlamalı.]

Lenin, bireysel teröre **prensip olarak** karşı çıkanların itirazlarını, hayatı boyunca, «ukelâlık» ve «cahillik» [philistine] olarak nitelemiştir-bu sonuncu sıfatın Lenin'e göre özel anlamı devrimci olma-

mak ile eşdeğerliydi. Joseph Stalin'in, Lenin'in dikkatini çekmesi ve Stalin'in sonraları önemli görevlere gelmesi de bireysel terör görevlerinde gösterdiği çılgınca cesaret yüzünden olmuştur.

1881 yılında, nice yıllar olduğu gibi, bütün Rusya'ya yaygın bir açlık felâketi oldu. Karatoprak önce kurşun rengini alıp bozlaştı, sonra her tarafı toz bulutları sardı; ekinler başağa durmadan kurudu; Avrupanın zahire anbarı açlığa gömüldü. Köylüler ekmek ve iş istemek için yollara döküldü. Veya, çullara, kilimlere sarılıp, hayvanlar gibi sessizce köşelerinde öldüler. Açlığın geldiği yoldan, daha sonra, tifüs ve tifo sökün etti.

Ayaklanma bekleyenler bir kere daha yanıldılar. Köylük yerler her acıya tevekkülle katlanıyor; heyecanlanan, sızlanan sadece şehirler oluyordu. Yokluktan ortaya çıkan açlık, şehirlilere göre, ortaçağa ait bir olaydı (bolluk demek olan modern çağa ve kapitalizme uyan bir olay olamazdı). Diğer bakımlardan olduğu gibi, bu noktada da Rusya yirminci yüzyılda bile «ortaçağlı» kalmıştır-bu tür «kapitalizm öncesi» krizlerden iki tanesi, göreceğimiz gibi, «kapitalizm sonrası» Sovyetlerde de ortaya çıkacaktır.

Yağmursuzluğa karşı başına çaresiz olan Rusyanın toplumsal yapısını ve acizliğini suçlamak mümkün değilse bile bürokrasinin beceriksizliğini affetmek imkânsızdı. Kitlenin çektiklerine karşı takınılan nasırlaşmış vurdum duymazlığı ile; açlığı görmezlikten gelmesi, ve yardım isteklerini zamanında karşılamak için gerekli tedbirler almayı ısrarla reddetmiş olmasıyla bürokrasinin itibarı zedelenmiştir. Ayrıca insan kaybı karşısında bile devletin gösterdiği hasislik, açlığa rağmen devam eden buğday ihracatının kesilmemesi; iyi durumda olan bölgelerden zahire getirmeyi önleyen kötü yol şebekesi yüzünden, normal «iyi yıllar» daki açlık için elde bulundurulan yedek tahılların bittiği yerlere tahıl ulaştırılamaması bürokrasinin suçu olmuştur.

«Vladimir Ulyanov'a karşı koyduğumuz en önemli görüş ayrılığımız» demiştir halkçı Vodovosov otuz yıl sonra, «1891-1892 açlığına karşı takındığımız tutumlarımız konusunda oldu.» Samara «sosyetesinin tamamı, Vladimir İlyich, ailesi, ve onun sözünü dinleyen küçük bir çevre hariç» açlığa karşı yardım toplamaya başlamıştır. Vodovosov'a göre, bunlar açlığın verdiği acılardan anlaşılmaz bir zevk duyuyor; açlığın «köylü ekonomisini tahrip ederek... bir proletarya kitlesi yaratarak ülkenin sanayileşmesine katkıda bulunacağına inanıyor; açlığı ilerici bir faktör sayıyorlardı.»

Burada da yıllarca öncesine uzanan bir düzmece hikâyeye rastlamaktayız. Vladimir'e (annesine, kızkardeşlerine, ve erkek kardeşine) atfedilen bu görüş, aslında, o zamanlar yapılmış bir tartışmanın yıllarca sonra ortaya sürülmüş bozuk ve çarpık bir görünümüdür. O zamanlar bu konuda Marksistler ile halkçılar (Narodniki) arasında bir, hatta ikili bir tartışma olduğu doğrudur.

Birinci tartışma teorikti ve Rusyanın geleceği ile ilgiliydi. Halkçılara göre, Rusyanın kendine has bir kaderi ve görevi vardı: kapitalizm cehennemine hiç girmeden bütün dünyayı sosyalizme yöneltme. onlara göre şehir denen şey yabancı bir şeydi, ve kırsal bölgelerin üzerine yapışmış bir ülserdi. Proletarya bu toplumsal hastalığın -ki kaçınılması mümkündü- bir ürünüydü. Köylülerin tamamı içgüdüsel olarak sosyalist insanlardı. Kırsal yerlerdeki komünler ve köy zanaatkârları kooperatifleri yeni toplumsal düzene gidişte izlenecek yolların ta kendisiydi. Fakat Marksistler daha o zamanlar bile Rusyanın büyük bir endüstri ülkesi olmaya başladığını; köy komünlerinin çökmeye başladığını: köylerde zengin ve fakir, istismar eden ve edilen ayrımının ortaya çıktığını; sosyalizm hareketi için umut kaynağının köylüler değil, proletarya olduğunu savunuyorlardı. Rusya'daki açlığın Rus endüstrisini kuvvetlendireceği şeklindeki görüşleri ise saçma ve komik bir Marksist iddiasıydı: tek başına kalmış bir köylü bu durumda bir proleter olabilirdi, ama, açlık çeken milyonlar sefil insanlardan başka birşey olamazdı. Kaldı ki, köylük yerler çöktü mü ülke içi endüstriyel üretim de düşecekti.

İkinci tartışma konusu âcil ve pratik bir sorunla ilgiliydi: devrimciler açlık konusunda, kendi enerjilerini ne yönde kullanmalıydı? Burada Narodniklerin en devrimci olanları ile Marksistler birleşiyordu. Narodnikler ile Sosyal Demokratlar arasındaki görüş farkı, ılımlılar ile aşırılar arasındaki görüş farkının yanında önemsiz kalıyordu. Ulyanov bu konuda kendi başına bir siyaset izlemiyor, yeni lideri Plekhanov'un görüşlerini benimsemiş bulunuyordu. Ulyanov'un Plekhanov'u üstât sayması daha o zamandan başlar.[1] Aydınların önünde iki alternatif vardı: ya hükümete yardımcı olmak ve hükümete hizmet etmek (ki hükümet burdan çok çekinmiş ve reddetmiştir), ya da hükümet üzerine baskıda bulunmak ve hükümetin beceriksizliğini teşhir etmek. «Bir sosyalist için» diyordu Plekhanov'un yakın arkadaşı Axelrold, «açlığa karşı

(1) Plekhanov, açlık sorunu ile ilgili görüşlerini iki risale ile açıklamıştı: **Harap Rusya** ve **Açlığa Karşı Mücadelede Sosyalistlere Düşen Görev.**

etkin bir mücadele, ancak ve ancak, otokrasiye karşı verilecek mücadele ile olur.» Ve Narodniklerin ihtiyar lideri Lavrov ise şöyle diyordu: «Evet, bizim için en iyisi, hayırseverlik işleriyle uğraşmak değil, ihtilâlci yolda çalışmaktır.»

Vodovosov'un belirttiğine göre, il valisine, açlıkla mücadelede yaptığı asil yardımlardan ötürü tebrik telgrafı çekilmesini isteyen Vodovosov, Samara'daki radikaller arasında tartışmalara yol açmış; sonunda Ulyanov'un tezi gâlip gelmiş ve tebrik gönderilmemiştir. Vodovosov'un anlattıklarının doğruluğuna gölge düşüren nokta ise Anna'nın hemşire olarak bizzat bu yardım kampanyasına katılmış olmasıdır.

Sonunda, liberaller ne Samara **zemstvo**'suna karşı bozuk tahılları kullanarak haksız kâr sağladıklarını iddia eden hükümete sevdirebildiler kendilerini; ne de mecburi aşı kampanyalarına, hastane tedavilerine ve karantina tedbirlerine karşı doktorlara ve hemşirelere saldıran, ve onları salgında ölenleri zehirlemiş olmakla suçlayan köylülerin gözüne girebildiler. Yedi yıl sonra tekrar bir açlık felâketi ile karşılaşıldığında, vaktiyle hayırseverce işlerle sorunun halledilebileceğini söyleyen en ılımlı liberaller bile bu tür palyatif tedbirlerin hiçbir işe yaramayacağını, yokluk çeken bölgelere yapılan hayırseverlik gezilerinin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini savunmuşlar ve Rusya'da temel yapının yeniden kurulması gerektiği görüşüne varmışlardır. O andan itibaren Plekhanov ve arkadaşlarının görüşleri bütün Rus entellektüellerince benimsenmiştir.

1891 açlık felâketi Rusyanın toplumsal hayatında bir dönüm noktası olmuş, ve zaman bakımından Batı Avrupa'da kendisinden bir veya iki yıl önce ortaya çıkan gerginliklere denk düşmüştür. Batı Avrupa ülkelerinde de 1880'ler reaksiyon devrinin zirvesine denk gelir. Marks ve Engels'in başkanlık ettiği Birinci Enternasyonal 1870'lerde polis zulümü ve uluslararası anlaşmazlıklar yüzünden çökmüştü. 1883'te Karl Marks öldüğünde Narodnaya Volya'da aynı yıl ömrünü tamamlamıştı-dünyanın hiçbir yerinde onun ölümüne üzülerek örgütlenmiş bir işçi hareketi kalmamıştı. Fakat 1890'a varmadan, aynı onyıl içinde, Marksism bir kere daha Avrupa başkentlerini sarmaya başlamıştır. Paris Komününün düşüşündenberi hadımlaşmış bulunan ve Komünün çöküşünde yüzbin kurban veren Fransız işçi sınıfı bir kere daha ayaklanıyordu. Alman Sosyal Demokrasi hareketi ise, Bismarck'ın kanunsuz ilân etmesine, ve yeraltına inmek zorunda bırakmasına rağmen, hukuki varlığı bile kabul edilmediği hâlde seçimde bütün kanuni engellere rağmen seçmenlerden birbuçuk milyon oy almıştır. İngiliz işçi bir-

likleri [trade unions] ise ilk defa olarak, dar meslek menfaatlerini savunmaktan ibaret eski siyasetlerini bırakarak vasıfsız işçilerin; yani milyonların sorunlarına sahip çıkmaya başlamıştı. Rusya'da ise, bütün entellüktüeller arasında Marks'ın ismi yayılıyor, Plekhanov'un aydınlar arasında itibarı aratıyordu.

Başlıca Avrupa ülkelerinde yeniden kurulan örgütler 1899'da bir toplantı düzenlediler ve Birincinin külleri üzerinde İkinci Enternasyonal kuruldu. Kongre, Alman Sosyal Demokrat Partisinin Bismarck'a karşı kazandığı zaferin verdiği şevk ile toplantıya başladı. Kendi kuşağından olan Rus aydınları gibi, Vladimir Ulyanov da, Alman işçi sınıfının zaferi ile ilgili yorumları okuyor, Rus basınından bu konuyla ilgili yazıları, **Reichstag'daki** tartışmalarla ilgili haberleri hırsla izliyordu. Genç Ulyanov için Almanya'daki bu kuvvetli hareket uzun bir zaman için Enternasyonal'e bir örnek teşkil edecekti. Tartışmalarda ise, savunduğu tezi doğrulamak için **ipse dixit** [«üstât demişti ki...»] diyerek sadece Marks ve Engels'in değil, Bebel ve Kautsky'nin sözlerini de savlarında kullanacak; bu otoritelerle her tartışmanın kazanılacağına inanacaktı. Dağınık, yerelleşmiş, irtibatsız Rus devrimci hareketine çeki düzen vermek için de, hiyerarşik bir yapı içinde merkezleşmiş ve katı bir disiplin kurmuş olan Alman Sosyal Demokrat Partisine eğilecek; teorik kavramlarını ve strateji ile taktik konulardaki fikirlerini bu hareketten alacak; Alman Sosyal Demokrasinin işçi kökenli lideri August Bebel'i kendi memleketindeki işçi önderlerine örnek gösterecek; teori alanındaki önderi Karl Kautsky'yi ise Marksist inancın en sadık savunucusu sayacaktı. Bütün bunların yazılarını, tartışmalarını, kitaplarını -kendi ölçülerine göre seçerek ve Rusya'nın gerçeklerini anlamaktaki kuvvetli duygusuyla hareket ederek- Rusça'ya çevirmiş, çeyrek yüzyıl bu işi yaptığı halde, kendisine örnek aldığı Alman işçi hareketi hakkında 1914'te inanılmaz haber kendisine erişinceye kadar: Alman işçi hareketinin, başlamakta olan savaşta Kayzer II. Wilhelm'in İmparatorluk Hükümetini destekleme kararı aldığını duyuncaya kadar, hiçbir kuşku duymamıştır!

Sosyalist Enternasyonalin Birinci Kongresinde Rusya'nın önde gelen sözcüsü George Plekhanov'du. Narodnaya Volya'ya hayat veren hareketin eski üyelerinden olduğu için 1881'den beri İsviçre'de mülteci olarak yaşıyordu. Eğer ortada Rus «Marksist»[2] hareketi

(2) Marksist kelimesini tırnak içine almamın sebebi, Marx'ın kendisinin bile Rusya için ayrı bir «kapitalist olmayan yolun bulunup, bulunmadığından emin olmayışı; ve o zamanlar Rusya'ya, mevcut şartlar altında kendisine tek yol olarak terörün bırakıldığını söylediği Narodnaya Volya'ya da yakın

diye bir hareket olmuşsa bu hareket varlığını bu adama borçluydu. Cenevre'de, Petersburg Valisi Trepov'a karşı başarısız bir suikast teşebbüsünün kadın kahramanı Vera Zasulich'i, eski Narodnik hareketinin emektarlarından Paul Axelrod ve Leo Deutch'ı etrafına toplamış; ve 1883'te ilk Rus Marksist örgütünü; Ozvobozhdenie Truda («Emeğin Hürriyeti») adıyla ün salan grubu kurmuştur. 1890'ların devrimci uyanışına kadar, bu örgüt Rusya ile hiçbir ilintisi kalmamış olan uzlettek, yalnız ve kafası bozuk düşünürlere seslenebildi. Plekhanov'un parlak liderliği altında Batılı Marksizmi inceleyen bu grup, Marksizm ışığında Narodnik hareketinin varsayımlarının yeni bir kritiğini yaptı. Mantıkî bir yakınlık gösteren konularda yazdığı eserleriyle (Sosyalizm ve Siyasal Mücadele, 1883; Farklarımız, 1884; Tekçi Tarih Anlayışının Gelişmesine Doğru, 1885), o zamanki halkçı-köylülerin devrimci hareketin hakim gücü olduğu; Rusya için kapitalist olmayan bir yola umut bağlama; ve bireysel terör hareketleri gibi- «Markisist» açıdan eleştirisini yaptı. Bolşevik tarihçisi Pokrovsky'nin deyişine göre, 1880 ve 1890'lı yıllarda, aynı elden çıkan bu kitaplar yüzyılın sonuna kadarki Rus Marksizminin anahtar kitapları oldu. Lenin'in 1900'den önceki eserleri ve yazıları da -müritlerine göre bu fikirler ilk kez Lenin tarafından savunulmuştu- sanki Plekhanov'un kitaplarındaki fikirlerin açılımı, çok yanlı şekilde yorumlanması, çok sayıda örnekler verme yoluyla genişletilmesinden ibarettir. Plekhanov için o günlerin Lenin'i bile. «bütün bir Rus Marksistleri neslini yetiştiren adam» demiştir.

1899'da Sosyalist Enternasyonalin kuruluş kongresinde bir konuşma yapan George Plekhanov, delegelere şöyle dedi: «Rusya'da siyasal hürriyet ancak emekçi sınıfının eliyle kazanılabilir, aksi taktirde hiçbir zaman mevcut olmayacaktır. Rus Devriminin başarısı da sadece, bir emekçi devrimi olabilmesine bağlıdır, başka bir imkân yoktur ve olamaz.»

Batılı işçi partilerine bu konuşma çok yavan gelmiş olsa gerek. Kimsenin fazla dikkatini çekmeyen bu konuşmayı dinleyen Batılı delegeler konuşmanın sadece dramatik havasıyla ilgilenmiş lerdi. Fakat konuşma metni yavaş yavaş Rus yeraltı örgütlerinin eline geçmiş, ve bu andan itibaren bir devir kapanmıştır. Dünya sosyalist Kongresinin uyandırdığı geniş yankılar sayesinde, Rus ay-

bir ilgi ve sevgi beslemesidir. Ve Frederick Engels de, her ne kadar Plekhanov ve arkadaşları tarafından Emeğin Kurtuluşu Marksist Grubunun kuruluşunu iyi karşılamış ve Rus Halkçılarına yönelttikleri eleştirileri beğenmişse de **Farklarımız**'da kendisinden «Rusya hakkında **birşeyler** yazan tek insan» denilerek hoşgörüsüzlük gösterildiğinden söz etmiştim.

dınlarının da köylülerden şehirlere; işçilere doğru yöneldiklerini duymayan kalmadı. Rusya'da ise on yıl kadar bir süre daha bu konu üzerinde ciltler dolusu tartışmalar yapıldı; binlerce kitap ve risale yazıldı: ve bu konu en temel tartışma konusu oldu. Fakat tam bu tartışmalardan sonra, işe şehirden başlama taraftarlarının nihaî bir zafer kazanacağı sırada, 1902'de, yeni bir köylü ayaklanması patlak verdi. Bu ayaklanmalar sonunda eski ateşi küller altında gizli duran İhtilâlci Halkçılık hareketinden, kuvvetli bir partiolan Sosyal Devrimci Parti doğdu.

1890'lardan itibaren ise, açlık ve köylülerin kör sessizliği ile endüstrileşmedeki dev büyüme ve şehirlerdeki peşpeşe gelen grevler yüzünden -Ulyanov'un da dahil olduğu genç kuşaktan aydınlar bu yeni düşünceye sahip çıktılar. Bu gençler arasında Plekhanov'a karsı sonsuz bir hayranlık vardı. Ulyanov bile «saygı... tazim... aşk (infatuation)» besliyordu.

Genç hukukçu Ulyanov'un, **Farklarımız** isimli kitabı okuyarak Plekhanov'u ilk tanıması Samara'da bulunduğu sırada oldu. Halkçılıktan Marksizme geçişi de burada olmuştur. Samara şehri nehir limanı olan bir il merkeziydi, ve üniversitesi veya işçi kitlesi bulunmayan bir yerdi. Bu yüzden polisin gözüyle, hapiste veya Sibirya'daki sürelerini doldurmuş, fakat işçilerle ve üniversitelilerle ilişki kurmaları vasak olan kimselerin ikameti için, Samara çok emin bir yerdi. Taşra avukatı Ulyanov burada işçi sınıfını inceleme olanağı bulamadı, ama proletarya üzerine geniş teorik çalışmalar yaptı. Ayrıca, aralarından ileride en yakın arkadaşlarından Maxim Gorki'nin de çıkacağı, nehir gemileriyle gelip giden hamalları, serserileri. külhanbeylerini, göçebeleri inceledi. Gene Samara'da, okuldan atılmış birkaçı dısında üniversite öğrencilerinden uzak kalmasına karsılık, eski günlerin gizli hareketlerinin liderliğini yapmısların. eski Narodnaya Volya hareketinin emeklilerinin yanında kendisi öğrenciliğe başladı.

Polisin Samara'da oturmalarına izin verdiği bu yetişkin adamlar ve kadınlar başarı kazanamamış, mahvolmuş bir hareketin kalıntılarıydı. ve artık sadece hatıraları arasında yaşıyorlardı. Ulyanov ivi bir dinleyiciydi. durmadan sorular soruyordu, ağabevi de kendi kahraman ve şehitlerinden birisi olduğu için bu insancıkların sevgisini kazanmıştı. O eski ve büyük günler nasıl günlerdi? bilmek istivordu. Bu harekete nasıl katılmışlardı, ve nasıl adam toplamıslardı? Programları neydi, nasıl yaymıslardı, nasıl sunmuşlardı, kitlenin tepkisi ne olmuştu? Harekete katılan biri «gizli örgüt»e nasıl

giriyor, bozguncu faaliyetleri öğrenmesi için kendisine neler söyleniyordu? Gizli işaretler, görünmez mürekkepler, kodlar, sahte pasaportlar, hapisten adam kaçırmalar, sürgünden kaçışlar neyin nesiydi? Narodovoltsi[3] denen adamlar nasıl örgütleniyor, yürütme kurulunu seçiyor, bu organa ne gibi yetkiler tanınıyor, üyelerin seçimi ve yetiştirilmesi nasıl oluyor, üyelerin birbirleri hakkında mümkün olduğu kadar az şey bilmeleri nasıl sağlanıyor, polis ajanlarının sızmaları nasıl önleniyordu -Vladimir'in soruları can alıcı sorulardı, inceden inceye araştırıyor, dokunulması gereken yerlere dokunuyordu. Örgüttekiler, gelmiş-geçmiş kahramanların hikâyelerini anlattıkça gözleri dolu dolu oluyor, ama gene de düşüncesiz bir maceracı olmaktan uzak duruyordu. Aradığı, herşeyden önce, ileride yararlanacağı bilgileri öğrenmekti. Doğru cevap verilmediğini, kendisini fazla mütecessis bulduklarından kaçamak cevaplar verildiğini hissedince fazla soru sormaz, susardı. Etrafındakiler gerçekle teması kaybedip, hislenip duygusallaştıklarında, yüzü saygılı halini hiç değiştirmez, ama sanki kendisinin genç olmasına rağmen etrafındakilerden daha olgun ve tecrübeliymiş gibi gözlerinin içinde alaycı bir gülümseme görülürdü.

Görüşleri yavaş yavaş değişip, etrafındakilerden teorik konularda da farklı düşünmeye başlayınca, tartışmalardan da kaçınır oldu. Gösterdikleri yiğitliklere karşı saygı duyuyor, bu yüzden de onların hiçbir zaman değişmeyecek olan bazı insanlarla faydasız yere tartışmalarını hiç beğenmediği hâlde ses çıkarmıyordu. Onları bırakıp, ayrılmak gücüne gidiyordu.

Kendisi ve kendi kuşağı adına konuşmak zorunda kalınca şöyle yazıyordu:

> İlk gençlik yıllarında [gençler] hissi bir eğilimle terörcü kahramanları tapınırcasına seviyorlardı. Bu kahramanca gelenekten uzak kalmak, ayrılmak, etkisinden sıyrılmak acıydı; Narodnaya Volya'ya inanan ve sadık kalanlardan, Glnç Sosyal Demokratların saygı gösterdiği insanlardan uzak kalmayı, onlarla ilişkileri kesmeyi gerektiriyordu.

Samara'daki ikâmetinin sonuna doğru, onlarla görüşmez olmuştu. Bunun üzerine, Vladimir'in etrafında bulunan ve hâla eskilerin yolunu izleyenler, kızkardeşi Anna'nın deyişiyle Onu «kaba ve kendini beğenmiş» bulmaya başlamışlardı.

(3) Narodnaya Volya üyeleri.

Genç bir hukukçu olurken Rus hukuku üzerinde nasıl hızla ve duralamadan kendisini yetiştirdi ve parlak bir mezuniyet elde ettiyse, bu kere de aynı hızla Marksist teoriyi öğreniyordu. Samarada yasak kitapları arayıp buluyor, asıllarından okuyabilmek için Almanca çalışıyor, çok kötü elyazısı ile yazılmış kopyalardan kitap okuyor, yasak kitapları daha iyi saklayabilmek için kitapları parçalayıp öyle okuyordu. Marx'ın iki ciltlik (üçüncüsü çıkmamıştı) **Kapital**'ini hatmetmiş, bu kitaptaki tahlil metotlarını Rusya gerçekleri ile ilgili istatistiklere uygulamaya çalışıyordu. Elinin altında bulabildiği bütün resmi kaynakları, raporları ekonomik araştırmaları, liberal ve halkçı edebiyata ait sosyolojik ve ekonomik çalışmaları okuvordu. Sessizlik içinde geçen bu altı yıl içinde, düşündü, çalıştı, okudu, sorular sordu, inceledi, dağarcığına avuç avuç bilgi doldurdu, ve bu bilgileri aklında bir kütüphane fihristi gibi sistemleştirdi, kafasını ise bir elektrik santralı gibi, bir jenaratör gibi dinamik bir çalışma temposuna alıştırdı. Bütün bu altı yıl içinde, okuduklarından çıkardığı notlar, özetler, ve bunlarla doldurduğu defterlerin dışında tek bir kelime olsun yazmadı. Samara'daki son yılı, 1893'e gelene dek bir başkası tarafından okunması dileği ile tek satır yazmadı, yayınlamadı.

Hakkında birşeyler bildiğimiz ilk yazısı -kendisi de başlı başına bir kitap hacminde olan- tarım sorunu hakkında yazılmış bir kitabın eleştirisiydi. Bu eleştiri, liberal **Russkaya Mysl** tarafından yayınlanmaya değer bulunmadı. Belki de bunun nedeni, zaten herkesin bildiği bir kitap olan V. E. Postnikov'un **Güney Rusya'nın Tarımsal Ekonomisi**'nden sayfalar dolusu paragfaflar, tablolar, ve istatistikler iktibas etmiş olmasıydı. Vladimir ise, Samara'da kimsenin bilmediği bu kitabın eleştirisini etrafındakilere yüksek sesle okuyordu. Taşra yerinde aydınlar çevresi için bu eleştiri, yirmiüç yaşındaki bir insan için şaheser bir Marksist tahlil örneği olarak görünüyordu. Eleştiri, birden bire kendisine bir prestij kazandırdı. Kendi elyazısı ile hazırlanan iki kopyadan bir tanesi, kuş uçurmaz çarlık polisi sayesinde, şimdi bizim elimizdedir. Çarlık polisi elyazısı inceleme ve yayınları bile elde edip, saklardı. 1923'e kadar yayınlanmayan bu eser, sonraları **Derlenmiş Çalışmalar**'ın ilk cildinde kırk altı sayfa olarak yer almıştır. Bu eserin ana hatları, kendisinden on yıl sonra yazılan **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**'nden birçok noktalarda ayrılır. İkincisi de gene Postnikov'un tablo ve analizlerini serbestçe kullanmıştır.

Samara'da geçen yılların son aylarında yazılan ve kentin gençleri arasında elden ele dolaşan diğer bir kitapçık daha vardır. Bu

da elyazması olup, **Bir Sosyal Demokrat ile Bir Halkçı Arasında Tartışma** adını taşıyordu. Lenin'in önceleri kendi kendisiyle, sonraları Samara halkçıları ile tartıştığı sorunları ele alan ve bir diyalog gibi kurulan bu eser, Çarlık polisi elde edemediği için bize kadar ulaşamamıştır. Lenin bu diyalogu kendi görüşlerini açıklığa kavuşturmak, daha geniş bir kitleye seslenebilmek, genç karşıtlarını kendi sözlerini hiç kesmeden, sonuna kadar dinlemeye mecbur etmek için yazmıştır. Daha o zamanlar bile kendi fikirlerine aşırı derecede güvenen; kendi görüşlerini yeterli bulmayanlara kendisini anlatmaya çalışmaya; tartışıp, kendilerinden birşeyler öğrenmesi gereken adamlar karşısında, tartışmaya lüzum görmeyen bir hâli vardı. Hayatı boyunca, kendi öneri ve savlarını önceden kurup, ispatlamaya yarayan bu monolog üslubunu kullanacağı o zamandan belli olmuştu.

Her iki kitabın da konusu gerçekten aynıydı kitapların kişisel dayanakları Vladimir İlyiç'in Narodnikler'den ayrıldığı görüşler; toplumsal dayanakları ise 1890 yıllarındaki eski ve yeni kuşak ihtilâlciler arasındaki görüş ayrılıklarıydı. Gelecek yakın yıllardaki kitapları bile, isimleri ne olursa olsun, koskoca **Rusya'da Kapitalizm'in Gelişmesi** dahil, «bir Sosyal Demokrat ile bir Halkçı arasında geçen uzun bir tartışma»dan ibaret kalacaktı.

Çarlığa karşı mücadelede çekici kuvvetin ancak işçi sınıfı olabileceğine ve devrimci hareketin endüstrileşmiş şehirlerden yönetilebileceğine inanmaya başlayan Vladimir Ulyanov'a Samara'daki olanaklar gitgide dar ve umutsuz görünmeye başladı. Resmi biyografilerine bakılırsa, 1891 ve 1893 arasında iki yıl daha Samara'dan ayrılmayışının nedeni, kızkardeşlerinin küçüğü Olga'nın ölümünden sonra yeniden acılara gömülen annesinin yanından ayrılmaya karar veremeyişi olmuştur. Ne var ki, annesini teselli etmek için Volga kıyısında iki yıl daha geçirmesi, babasından tevarüs ettiği işine düşkünlük duygusu ile fazla uyuşmaktadır. Daha doğru ve makul gözüken neden-bu daha az duygusal bir açıklama olsa bile-profesyonel bir devrimciliğe doğru yavaş ve ağır ağır olgunlaşması olsa gerek. Kaldı ki, kızkardeşinin ölümünden beş ay sonra Rusya dışına çıkmak için pasaport almak amacı ile hükümete yeniden başvurduğu da bir gerçek. Neydi amacı? Resmi makamlara söylediği gerekçe «sağlık durumuydu, ama gerçek nedeni yeni keşfettiği bir bilgi kaynağından doya doya su içmekti. Bu kaynak İsviçre'deki Emeğin Kurtuluşu Grubu ile George Plekhanov idi. Rusya dışına çıkmasına gene izin verilmedi.

Ömrünün yirmi yılını kıyılarında geçirdiği Volga'dan ayrılma hazırlığı yapan bu genç hukukçu nasıl bir insandı? bunun cevabını Samara'daki yaşıtlarının yazdığı satırlardan arayalım. «Bütün sözlerinde, kendi fikirlerinin doğruluğuna tam inanan biriydi,» diyor fazla dostu olmayan Vodovosov. Samara'daki çevresinden Semenov ise, «Vladimir İlyiçh bohemliğin her çeşidine zıt düşen birisiydi» diyor. «Onun yanındayken hepimiz hâlimize tavrımıza dikkat ederdik... Kaba bir konuşma, çirkin bir jest yapmak imkânsız gibi gelirdi.» O mıntıkadaki sulh hâkiminin oğlu Samoilov ise, evlerini ziyaret eden Ulyanov'un üzerinde bıraktığı izlenimi şöyle anlatıyor:

> Konuklarla tanışmaya çıktığımda, birden bire bütün dikkatimi yeni bir konuk (Elisarov getirmişti) çekti: masaya rahat bir tavırla oturmuş ince ve genç biriydi; sevimli, alal yanakları vardı ve bir Kalmuk'u andırıyordu, bakır renginde ve seyrek sakalları ve bıyıkları belli ki hiç ustura yüzü görmemişti. Gözleri ise hayat dolu, derin ve anlamlıydı insana bakarken. Az ve seyrek konuşuyordu, ama yeni ve tanımadığı bir ortamda bulunmanın verdiği sıkıntıdan ötürü değildi bu... Tersine, her zaman aramızda rahat eden M. T. Elisarov'un, yeni konuğun varlığı yüzünden endişeli değil de bir çeşit ürküntü içinde bulunduğunu fark ettim... Konuşmalar ilerledikten; kendisince yeter görünen bir izlenim edindikten sonra, kısa, yüksek sesli ve tam bir Rusa yaraşan kahkaha attı. Açıkca anlaşılıyordu ki, Vladimir'in kafasında bir fikir doğmuştu; arayıp durduğu, düşündüğü, verimli ve yeni fikirler doğuracak bir fikirdi bu. O muzipçe kısa ve sıhhatli kahkahası ile, aynı anda gözlerinin yanlarında çakan muzipce titreşimler hafızâmdan hiç çıkmamıştır. Herkes gülmeye başlamıştı, fakat o hemen ciddileşmiş, gözlerinde çok hafif bir alayla, dikkatini konuşmacılara vermişti.

Ve Krupskya'nın hatırâlarında şunları okuyoruz:

> Bazı yoldaşlar Volga'dan bilgili ve iyi yetişmiş bir Marksistin geldiğini söylediler. Daha sonraları da, içinde **Pazarlar Hakkında** isminde bir makâle bulunan bir çalışma el yazısı kitabı verdiler. Kitabı bütün yoldaşlar sırayla okuyacaktık. Yapraklar üzerinde Petersburg'daki yoldaşımız mühendis Herman Krassin ile, Volga'dan yeni gelen yoldaşın görüşleri kaydedilmişti. Sayfalar yarıya ayrılmıştı. Sayfaların bir yarısında Krassin'in karalamalar ve çıkmalarla dolu kargacık burgacık yazısıyla yazılmış kendi görüşleri vardı. Diğer yarısında ise; dikkatli bir elle yazılmış, hiçbir değişiklik ve silintı olmayan bir tarafta ise yeni gelen arkadaşımızın görüşleri ve cevapları yer alıyordu.

BÖLÜM VI

ORTAK KAYNAK

> Marksizm'de bir kader anlayışı vardır, ama çoşkun bir irade unsuru da vardır. Kadercilik ne zaman irade unsurunun önüne geçerse, hep kuşku içinde kalırım.
>
> — Kyo Gisors, «İnsanın Kaderi»nde.

Krupskaya'nın gelecekteki kocasını tanıması böyle oldu. Üzerine yazı yazılan yaprakları görür görmez adamını sevmeye hazırdı sanki. Ama şahsen tanışmaları için aylarca zaman geçti.

Nadezhda Konstantinova'nın[1], Vladimir İlyiç ile ilk karşılaşması 1894 baharında, başkente gelişinin beşinci veya altıncı ayında oldu. Karısı yirmialtı, kendisi yirmidört yaşındaydı. Ortodoksların son yemeklerini yiyip, üzüntü ve dua ile geçirecekleri Büyük Perhiz Salısında düzenlenen gözleme günü şöleninde tanıştılar. O günlerde, geleceğin «proletarya partisi»ni temsil eden bu grup içinde bir işçi bile bulunmadığından toplantıdakilerin tamamı Petersburg Marksistlerinden kimselerdi.

Gözleme şöleni bile, polis bir baskın yaparsa davetliler bir mazaret uydurabilsinler diye yapılmış uydurma bir şölendi. Masanın üstünde Ortodoks geleneklerine göre bulunması gereken yiyecekler ve içkiler sıralanmıştı, ama ortada dolaşan tartışmaların konusu «devrimci taktik» sorunuydu. Nadezhda Konstantinovna, Samara'dan yeni gelen genç adamdan gözlerini ayıramıyordu. Ciddi ve ince

---

(1) Nadezhda Konstantinovna Krupskaya, yani; Konstantin Krupsky'nin kızı. Lenin ile evlendikten sonra hukuki ismi Nadezhda Konstantinovna Ulyanova oldu. Tanıdıklarınca, normal olarak, ilk ismi ve baba ismi ile, Nadezhda Konstatinovna olarak çağırılır veya adlandırılırdı. Ailesi içinde, akrabaları arasında, arkadaşları arasında yer alan yakınlarınca, Lenin de dahil, Nadya olarak adlandırılırdı. Yeraltı devrimci örgütünde kullandığı ilk isim olan Mynoga'nın anlamı bofa balığıydı ve bizzat Lenin tarafından verilmişti. Daha sonraları takındığı **nom de guerre** Sablina oldu. En sonraları da kısaca Krupskaya diye anlandırıldı.

görünüşlü, alaycı bakışları olan, geniş alınlı, saçları önden açılmaya başlamış, ilk gençlik yıllarındaki uzamadan sonra enine gelişmeye başlayan sağlam bedenli-yeterince iri olmayan, ama kendine güven duygusu ile dolu bu genç adama bakıyor, ve elyazıyla yazdığı notlarından da kendini iyi yetiştirmiş biri olması gerektiğini düşünüyordu.

> Vladimir İlyiç az konuştu, ve daha çok, oradakilerle tartışmak zorunda kaldı. Kendilerini Marksist diye tanıtanlar onun delici bakışları altında rahatsızlık duyuyorlardı... Birisi -sanıyorum Shevlyagin idi- en önemli işin Okuryazar Yetiştirme Komitesinde çalışmak olduğu yolunda sözler etti. Vladimir İlyiç güldü, ve bu bir bakıma küçük görme ile doluydu... «Eh,» dedi, «Okur yazar Yetiştirme Komitesiyle vatan kurtarmak isteyenler varsa, onlara engel olacak değiliz.»

Bu gülüş Samoilov'un Samara'da kaydettiği aynı kesik gülüştü ve Vodovosov'un açlık yıllarındayken dert yandığı aynı akla sığmaz, ters düşünceyle doluydu. Ömrü boyunca çocukları ve okuma-yazma bilmeyen işçileri seven ve onlara birşeyler öğretmekten zevk duyan, Okur yazar Yetiştirme Komitesinde içtenlikle çalışan Nadezhda, onun bu alayından hoşnut oldu. Bu alay, Nadezhda'nın gözünde kitleleri yetiştirmek için daha kısa ve daha emin bir yol gibi göründü. Halk kitlelerinin içinde yüzdüğü cehalet denizini alfabe çabaları ile kaşık kaşık boşaltma çalışmalarını küçümsemesi, elyazısı ile yazdığı notların uyandırdığı hayranlığı pekiştirdi. Küçük, araştırıcı gözleriyle önündeki insanları inceleyen Vladimir İlyiç, iri gözlü, solgun yüzlü, ince burunlu, dikkatsiz giyimli, oğlan çocukları gibi kısa ve «azâtlı» kadınlar biçiminde kesilmiş saçlı kızın gözlerindeki onaylayıcı parıltıyı fark etmiş olsa gerekti. Şölenden sonra, Vladimir ile birlikte Neva kıyısı boyunca evlerine yürüdüler. Yürüyüş güzel geçti; konuşmaları da yürüyüşten geri kalmadı. Krupskaya akşamları ve Pazar günleri Nevsky Kapısındaki işçi dersanelerindeki derslerini anlattı. Vladimir ise umutlarından ve düşünceleriden söz etti; ağabeyi Alexander'ın hayatını ve ölümünü anlattı. Bu trajediyi ilk yez duyuyordu Krupskaya. Marksist yakınlıklarının ve arkadaşlıklarının başlangıcı böyle oldu.

Nadya zamanının radikal aydın kadınları için tipik bir örnekti. Anası ve babası asilzâdelerdendi, ama babalarının ölümünden sonra eski parlak günlerini yitirmişlerdi. Babası, Konstantin Krupskya memuriyete girmiş, Mal Müdürü ve Defterdarlığa [Collegial Assessor] yükselmiş ve Rusya Polonyasında il çapında görevlendirilmişti. Bu görevi sırasında, liberal düşünceli olduğu için, III. Alexander'ın insafsızca uygulamak istediği Ruslaştırma programı karşı-

sında Polanyalı halka kanat germişti. Hakkında birçok idari takibât açılmış, on yıl süren bir dâva boyunca maykemelerde sürünmüş, bütün bu on yıl süresince sigorta temsilciliği, katiplik, fabrika denetçiliği ve murakıplık yapmış, sonunda delil yetersizliğinden davâ reddedilmişti. Babalarının ölümünden sonra ana ve kız, özel ders vererek mütevazi bir hayat sürmeye başlamışlardı. Yoksullara ve ezilenlere karşı duyduğu yakınlık, ve kültür yönünden elde etmiş olduğu herşeyi başkalarıyla paylaşma onlara birşeyler öğretme istek ve sevgisi Nadezhda Konstantinovna'nın çocukluk ve ilk gençlik yıllarına kadar inen kökleri olan şeyelrdi.

> Annemle biz -diyor hatırâlarında- odalarımızı kiraya vererek, kitap nüshalarını temize çekerek, veya buna benzer işlerle, adeta yoksul bir hayat yaşardık. Sabahtan akşamlara kadar ders verdiğim olurdu ama, bu iş ne zaman olacağı, ne zaman olmayacağı belirsiz bir işti. Bulduğum düzenli tek işim gymnazia'daki akşam sınıfındaki hocalıktı, ama bu iş yüzünden akşamları işçi okulunda ders veremiyor, toplantılara katılamıyordum, Bu yüzden de, bu işi bırakmak zorunda kaldım.

Yetişkin işçilere bedava ders vereceği akşam okuluna gideceğim diye bu düzenli gelir kaynağına dönüp bakmaması, yoksulluğa düşen asilzâde ve radikal aydınları olduğu gibi, Onun kişiliğini de karakterize eden tipik bir davranıştı. En delişmen yaşında, ondördünde hocalık yapmaya başlamıştı. Halka erişmek için köy öğretmeni olmak istemiş, ama boş yer bulamamıştı. «Toplumsal bilimler diye birşeyin bulunduğunu,» diye yazıyor, «yirmibir yaşımdayken fark ettim... Emeği ile geçinen insanların azât edilebilmeleri işinde işçi sınıfına düşen görevi anlar anlamaz da, bu kere, amansız bir tutkuyla işçilerin arasında yer almak istedim.» Böylece, Saint Petersburg'daki Marksist çevrenin ilk üyelerinden olan Krupskaya, Ulyanov daha Samara'dan gelmeden iki yıl önce yolunu seçmişti. İki yıl boyunca akşamları ve Pazar günleri işçiler için açılan dersanelerde hocalıkla uğraşmış, ama günden güne asıl ilgisi Marksist aydınlarla çalışmaya doğru yönelmişti.

Okur yazar Yetiştirme Komitesi, serbest halk kitaplıkları ve yetişkin dersaneleri **V. Narod** («Halka Doğru») hareketinin bir devamıydı. Şu farkla ki, on yıl önce hareketin «halk»tan anladığı köylülerken, şimdi emekçi sınıfının proletarya kesimi olmuştu. Ayrıca daha önemli bir ayrım; yeni hareketin aydınların kültürel yöneticiliğini kabullenmesi, bilgi ve öğrenme için daha derin, daha içten bir açlık duymasıydı.

1891 sonunda, Krupskaya ilk Marksist çevre ile tanışmaya hazırlanırken, Saint Petersburg'daki serbest kütüphaneler üç taneydi. Okuyucuların çoğu ise kalifiye işçiler, zanaatkârlar ve fakir öğrencilerdi. Kütüphanelere gelen erkekler ve kadınlar uzun iş saatlerinden sonra, birkaç lokma ile geçiştirdikleri akşam yemeklerinden sonra, ve çok uzak yerlerden geliyorlar; bazı zamanlar etraftan duyacak okuyucu olmayınca bitkinlikten kitap üstüne kapanıp uyukluyorlardı. Çokları köylerinden yeni kopup şehre gelmiş, rüzgârın ve yağmurun köleliğinden, geneksel köy komün hayatından henüz kurtulmuş insanlardı. Köylük yerde kafaya dolanlar silinmiş, ama onun yerine konulan şeyler bu boşluğu tamamıyla doldurmamıştı. Ağır işlerde çalışanların kimisi boş zamanlarında içkiyle avunmaya çalışıyordu. Kimileri de-genellikle kalifiye işçiler ve zanaatkârlar-makinaların gücünü öğrendikçe şaşırıyor, mekaniğin ve makine kuvvetinin yasalarını benimsemekten başka çare olmadığına inanıyor, neden ve sonuç ilintisi üzerine düşünüyor, insanoğlunun doğa güçleri üzerinde egemenlik kurabileceğini görüyordu. İşte bunlar, içki içenlerin votkaya karşı duydukları susuzlukla bilgiye ve bilime sarılıyor, yutarcasına birşeyler öğrenmek istiyorlardı.

Krupskaya'nın öğrencileri, kendini işine adamış öğretmenlerine sınırsız bir güven duyuyorlar ve şükrânları yüzlerinden okunuyordu. Ne dertleri varsa ona söylüyorlardı. Dertlerini, genellikle, kimselere açmayan bu işçiler bazan bir oğulları olacağını fısıldıyorlar: tekstil fabrikalarından birinde çalışan kadınlar ise kendilerine çocuk doğuracakları erkekleri yanına takarak, evlenmeden önce kocalarının okumalarını istediklerini söylüyorlar; bütün bir ömrünü Tanrıyı aramakla geçiren Metodist bir zanaatkâr Haç Pazarı* günü bir başka öğrenci olan Rudakov'dan Tanrı diye birşeyin aslının olmadığını öğrendiğini söyleyiveriyor; papazı ve Çarı unutan muhafazakâr bir tekstil işçisi söyle fısıldıyordu «Gorokhavaya'da[2] dolaşıp duran o Allahın belâsı herifler duymasın.»

Pazar öğleden sonraları Vladimir İlyiç dersane kapısında bekler, dersi bitince Krupskaya ile birlikte uzun uzun yürürlerdi. Krupskaya fabrikalardaki hayat şartları hakkında öğrendiklerini anlatır, işçilerin düşünce ve hislerini naklederdi. Vladimir İlyiç ise, en küçük ayrıntılarına kadar heyecan ve merakla bu konularla ilgili

---

* İngilizcesi «Passion Sunday»; «Hz. İsa'nın Haça gerildiği gün çektiği acıları anmak için perhiz ve dövünme ile geçirilen dinsel bir gün (Ç. N.)

(2) Çarlık gizli polisinin bulunduğu cadde. Bugün de, aynı şekilde, Lubyanka caddesi denildi mi G. P. U. veya M. V. D. anlaşılmaktadır.

sorular sorar, veya bazan da okuduğu son kitaplardan, düşüncelerinin ve yazılarının son gelişmelerinden söz ederdi. «Vladimir İlyiç işçilerin hayat şartları ile ilgili olarak en küçük ayrıntılara merak duyardı. Hayatlarının bu küçük görünümleri üzerinde düşüne düşüne, işçilerin bütün bir hayatlarını kavramaya, anlamaya çalışırdı. İşçi sınıfının geleceği kuracak sınıf olduğuna inanan, ama işçi sınıfı içinden gelmeyen, ve işçilerin hayatını bilmeyen biri için çok zor bir işti bu. Daha sonraları, Krupkskaya'nın taktığı kısa ismiyle Volodya, istediği bilgileri elde etmesi için yazılı soru kâğıtları hazırlayıp Krupskaya'ya vermeye; güvendiği işçileri, kendileriyle görüşmek için Krupskaya ile birlikte evine çağırmaya başladı. Gelen işçilerle, fabrikalarda dağıtılacak risâlelerin konuları ile ilgili işçi soruları hakkında saatlerce konuşuyor, sorular soruyordu. Daha sonra da, kadın işçilerin kıyafetlerine bürünen Nadya ve diğer kadın yoldaşlar, Ulyanov'un kendi elyazısı ile yazılıp, teksir edilmiş risâleleri fabrika kapılarında bekleşen işçi vardiyaları arasında dağıtıyorlardı. Veya Fabrikaların içlerinde, işçilerin tezgâhlarının bir sapa yerine, abdestanelere, veya buna benzer yerlere bırakıyorlardı. İşte böylece Krupskaya'nın yardımları sayesinde Ulyanov da sosyalist görüşleriyle, kendiliğinden gelişen işçi hareketini bir bütünlüğe kavuşturmaya çalışmaya başlıyordu. Ulyanov'un bu çalışması yirmibeş yıl süreyle onun başlıca uğraşı olacaktı.

Ulyanov'un önceleri küçümsediği Okur yazar Yetiştirme Komiteleri daha sonraları gitgide daha fazla dikkatini çekti. Saint Petersburg komitesinde üye sayısı bini buluyordu. Çok daha geri olan Moskova'da dörtyüz üyeye varılabilmişti. Bunlar arasında Narodnikler, Marksistler, her eğilimden demokratlar, liberaller, ve Rodikaller bulunuyordu. Serbest kütüphaneler ve okuma odaları kuruluyor, halk edebiyatı ve halk yayınlarının bibliyografyası tamamlanıyor, okuma yazma öğretiliyor, işçiler için ucuz kitaplar bastırılıyordu. Komitelerin gelirleri bağış, aidat, ders ücretleri, konserler, özel günlerden sağlanıyordu. Ulyanov'un Sanit Petersburg'da kaldığı ilk yıl boyunca azımsanmayak bir para, 25.000 ruble (120.000 T. L.) toplandı. Üyeler, halk ve Rusya'ya hizmet etmiş olma umudu dışında başka hiçbir karşılık almaksızın vakit ve enerjilerini bu işe ayırıyorlardı. Kültürel yardımseverliğe karşı duyduğu güvensizlik ve gösterdiği küçümsemeye rağmen, Ulyanov hiç gecikmeden bu komitelerin kendi faaliyeti için bir örgüt olabileceklerini anladı işçi sınıfı ve öğretmenleriyle ilişki kurmakta, işçilerin gerçekten ne düşündüklerini anlamakta; öğretmenlerin ve işçi öğrencilerin içinden iyilerini Marksist harekete katmakta; hali vakti yerinde

ve sempatizan olan zenginlerle yakınlık kurmakta bu komitelerden yararlanabilirdi. Bu düşünceyle, Komünist hareketleriyle ilgili olarak gördüğümüz nice «yan örgütler» gibi ayrı örgüt haline getirilen komitelere Ulyanov ve yoldaşları sessizce girmeye başladılar. Komitelerin önderleri ve en aktif üyeleri «sempatizan,» «melek,» «taraftar» olmaya başladılar.

Bu «melekler» içinde en seçkini Bayan Kalmykova'ydı. O da Krupskaya gibi Nevsky kapısı mahallesindeki Pazar okulunda ders veriyordu ve Krupskaya'nın arkadaşıydı. Onun hayat hikâyesi de Vladimir İlyiç'in önüne çıkan Nadezhda'ınki gibiydi. Zengin bir kadındı, başkentteki yüksek memurlardan birinin karısıydı, durumunun ve servetinin önüne açtığı yüksek sosyete hayatını reddetmiş bir insandı.

Bayan Kalmkova bir kitapçı dükkânı ile bir yayınevi açmış, burası ucuz işçi yayınları ve ilerici kitaplar ile el altından gizli yayınlar için bir merkez olmuştu. Kendisine karşı toplumun gösterdiği saygının kanatları altında bütün radikaller toplanıyorlar, kitapları inceliyorlar, veya arka odalarda aceleci halleriyle toplantılar düzenliyorlardı. Yeraltı hareketi içinde, kısa zamanda, öylesine önem kazandı ki, birbirlerine mektup yazan Marksistler kendisinden «hala» diye söz eder oldular. «Hala» cömertçe kendi cebinden para vermekle yetinmiyor, ayrıca Saint Petersburg sosyetesinden de para ve yardım topluyordu. Bu yardımlar da önem kazanmış, ve gizli bir kodla adlandırılmaya başlanmışlardı «buket.»

Sosyal Demokratların eline geçirmeye başladıktan iki yıl gibi kısa bir süre sonra, Marksistler arasında ispiyoncuları olan polis Okur yazar Yetiştirme Komitelerini kapattı. V. Narod hareketi günlerinde olduğu gibi, kendi kültür hazinelerini halk kitleleriyle paylaşmak isteyen aydınların yolu hükümet tarafından bir kere daha tıkanmış oldu. Ve gene o zamanlar olduğu gibi, bu aydınların da içlerindeki en radikaller mücadelelerini doğrudan doğruya hükümete karşı yöneltmeye karar verdiler. Bayan Kalmykova da bunlar arasındaydı. 1903 yılında Sosyal Demokratlar, Bolşevik ve Menşevik diye iki hizibe ayrılınca, Parçalanmayı duyan «hala» buna çok üzüldü. Arkadaşı Vladimir İlyiç'e yazdığı mektupta, Ulyanov'a düşecek sorumluluğu hatırlattı; ne kadar kalbini kırdığını belirtti, «buket»i -İskra için topladığı yardımları şimdi nereye göndermesi gerektiğini sordu. İskra hizipleşme öncesi tüm hareketin dergisiydi. Lenin iki mektup yazarak kendisini halklı göstermeye ve onu kendi tarafına çekmeye çalıştı. Şevki kırılmış olduğu halde, devrimci

bir sempatizan olarak yaşadı ve kendi rızası ile geçirdiği uzun mülteci hayatından sonra, 1917 Devriminin ardından, Rusya'ya döndü; 1926 yılında ölünceye kadar Lenin ve Krupskaya ile sıcak bir dostlukla dolu mektuplaşmaları sürdü.

Nadezhda'nın işçi öğrencilerinden epeycesi, zamanla, Vladimir İlyiç'in yönetimindeki gizli Marksist çalışma çevresine aktarılmaya başlandı. Vladimir İlyiç kendi küçük grubuna Marxın **Kapital**'ini basit bir dille okuyup, naklediyor, Rusya'dan örnekler veriyordu. Ardından,elinde hiçbir not olmadan ders anlatmaya başlıyor, **Kapital**'den okumakta oldukları bahisle ilgili sorunları anlatıyor, Rusya şartlarına göre sorunları yeniden izah ediyordu. Gecenin geç saatlerine kadar süren bu akşam derslerinde-bu Rusların hepsi de öğrenme aşkından saatı bir kenara koymuşlardı-ikinci bölümde, işçilerin sorunlarına cevaplar veriyor, ve en sonra da onların çalışma şartları ve çeşitli sorunları hakkında kendisi sorular soruyordu.

> Sık sık bizi sıkıştırır, konuşmaya veya tartışmaya başlamamızı sağlamamıza çalışırdı -diye yazıyor işçilerden Babushkin3- ve daha sonra herbirimizi, herhangi bir konuda kendi görüşümüzün doğruluğunu ispatlamak için diğerlerimizle tartışmaya zorladı. Böylece derslerimiz çok canlı, ânında gelişen, ve çok ilginç dersler olur, biz hepimiz insanlar önünde konuşmaya hazırlanır, alışırdık. Bu çalışma metodu, sorunların her öğrencinin gözünde aydınlanması için son derece yararlı olurdu. Dersleri öylesine sever olmuş hocamızın entellektüel gücü önünde öylesine hayranlık duymaya başlamıştık ki; şaka da olsa, aramızda konuşurken, beyninin kocamanlığından kafasında saçlara yer kalmadığını söylerdik. Bu çalışmalar, aynı zamanda, bizlerin kendi başımıza araştırma yapmayı, materyal arayıp, bulmayı öğrenmemizi sağladı. Dersleri yöneten hocamız bize durmadan araştırma konuları verirdi, ve bu konular fabrika ve işyerlerindeki hayatımız üzerinde inceden inceye gözlem yapmamızı, düşünmemizi gerektirirdi.

Bu marksist çalışma çevresinde entellektüeller geniş bir katılma gösterdiler. Katılanlar arasındaki işçiler gerçekten sayıca azdı, ama Ulyanov'un gözünde gerçekten değerli ve güvenilir insanlardı. Lenin bu işçilere bakarken gelecekte Rus işçi sınıfını yönetecek «istikbalın Bebeleri'ni görüyor ve bu duygularını, aynı yıl elden ele dolaşan elyazısı ile yazılmış bir yazısında açıkça dile getiriyordu

(3) Biz burada Lenin'in sonunda muzaffer çıkan liderliğini kutsama durumunda değiliz; ama bu işçi Bolşeviklerden olan Babushkin'in Rusya'ya silâh nakil işleriyle uğraşırken General Rennenkampf tarafından Sibirya'da yakalanıp, kurşuna dizilen Bolşevik olduğunu belirtelim.

«Aydınlara düşen görev, lüzumsuz aydınlar arasından bazılarını özel lider yetiştirmektir.»

Rusya'nın geleceği de bu amacın gerçekleşip, gerçekleşmeyeceğine bağlıydı.

1894 yılında Ulyanov'un yazdığı en önemli eserin ismi **Halkın Dostları Nedir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ediyorlar?** idi. Meramının daha iyi anlaşılması için de ikinci bir başlık vardı: **Russkoye Bogaststvo[4] Dergisinde Çıkan Marxistlere Karşı Makalesine Karşı.** Bu eser çok dikkatli bir şekilde, elyazısı ile yazılmış üç kalın sarı defteri dolduruyordu. Defterlerden birincisi üyesi bulunduğu Marksist çalışma çevresinde yüksek sesle okundu. Defterler Marksistlerin kendi küçük dünyalarında derhal sarsıntılar yarattı, ve hemen teksir edilerek, isimsiz olarak «Küçük Sarı Kitaplar» adıyla elden ele dolşmaya başladı. Gerçekte küçük olmaktan çok uzaktılar; elimize geçen sadece birinci ve üçüncü küçük bölümlerdir, ama bunlar bile, sonradan yayınlanan Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar**'ında 170 sayfalık bir yer tutmuştur. İstatistikler bakımından, harcanan zihni çaba bakımından, Ulyanov'un temiz ve incecik bir yazı ile yazdığı sayfalar için sarfettiği fizik enerji bakımından inanılmaz bir eserdir. Bu el yazısı sayfalar Ulyanov'un kendi eliyle, tek tek ve Rus matbaa harflerine uygun harflerle yeniden iptidai teksir kâğıtlarına yazılmıştır. Eğer kalemle silâhlanmış bir savaşçı için örnek aranıyorsa Lenin'i göstermek gerekir! «Bizim aramıza böyle bir adamın geldiğini görünce,» diye yazıyordu mühendis Krzhishanovsky[5]» «nasıl gururla dolmuştu içimiz.»

Lenin'in, daha doğrusu Lenin diye birisi henüz mevcut olmadığı için Ulyanov'un bu yayınlanan ilk eseri tam anlamıyla iyi yetişmiş birinin eseri olduğunu belli ediyordu. Bu kitapta hem Marksizm konusunda derin bilgisi ve ustalığı; hem de, karmakarışık istatistikleri kullanmaktaki becerisi ve komplike ayrıntıların çok yanlılığını ihmâl etmeksizin Rusya gerçeklerinin anahatlarını birkaç çizgiyle orta koyuvermekteki gücü görünüyordu. Kitapta bir gençlik tazeliği, diriliği; bir çeşit keskinlik ve köşesizlik, rüyâ kadar engin

(4) Russkoye Bogatstvo; «Rus Zenginliği»; iktisat, sosyoloji, felsefe ve edebiyat alanında en önemli dergiydi. Yayıncısı, N. K. Mikhailovsky (1842 - 1904) eski bir Narodnikti ve en önde gelen teorik liderlerle de tam o günlerde Marksizme karşı genel bir savaş açmıştı.

(5) Buradaki zh sesi telâffuzu güç bir ses, İngilizcedeki «azure» kelimesindeki z sesini andırıyor. Okuyucular kitabın en sonunda Rusca kelimelerin yazılışı ve telâffuzu hakkında bazı bilgiler bulacaklardır.

bir hayâl gücünün varlığı hissediliyordu. Bir tohum hâlinde de olsa, geleceğin Lenin'inin bütün zayıf ve kuvvetli yanlarını bu kitapta bulmak mümkündü; tüm kudret ve kuvvetı bir çiçek gibi bu kitapta açmıştı.

Yaşlı ve emektar Mikhailovsky'nin ve arkadaşlarının koskoca ününden hiç çekinmeyen bu «haddini bilmez genç» Marksizme karşı yönelttikleri reddiyeleri birer birer incelemiş, Sosyal Demokratların savundukları görüşleri yanlış sunup, sonra diledikleri gibi saldırıda bulunan Mikhailovsky'nin iddia ve görüşlerini çok acı bir üslupla, dalar gibi alaya almış, Narodniklerin teorik konulardaki düşüncelerinin ve pratikteki amaçlarının iler tutar yanını bırakmamıştı. Karşıtlarının bulanık ve duygusal üslubuna karşı Ulyanov kesin, açık, ve hiçbir bulanıklığa yer bırakmayacak bir üslupla cevap vermiş; onların kendi istek ve değerlerini aksettiren sözlerine karşılık ise apaçık bir dille somut gerçekleri ileri sürmüş; tartışmalarına konu teşkil eden sorunları çok daha iyi sınırlamış çok daha iyi tanımlamıştı. Önce sayfalar boyunca, Marksizme yöneltilen hissi ve bencilce suçlamaları * tekrarlayarak bunları sunmuş; daha sonra bu birinci bölümden fazla uzun olmayan bir bölümde de dev bir mimarî yapı olan Marx'ın Kapital'ini genel hatları ile bir iskelet gibi yeniden kurmuş Marksizme karşı yöneltilen suçlama ve iddiaları birer birer ortaya sermiş, ayrıca meslekleri Marksizme çatmak olanların ayak altında dolaşan harcıâlem iddialarını bile bir biçim vererek daha derli toplu sunmuştur.

Kupkuru görünen başlıktan hemen anlaşıldığı üzere süslemeci bir üslupçuluk hiç söz konusu değildi. Uslubu katı bir mantık yapısına dayanan; büyük genellemeler yapılan eyrlerde haşin bir çekiciliği olan; fikirlerin önce örs üzerinde dövüle dövüle olgunlaştırılıp, sonra farklı örneklere uygulanması şeklindeki öğretmen üslûbu olup, çok ince değişiklikler üzerinde tekrar tekrar duruluyordu. Nezaketsiz ve kaba, veya alaycı ve küçümseyici olduğu yerlerde bu mümtaz düşünürü basit polemik oyunlarıyla kıskıvrak yakalıyordu. Arada sırada, kelime oyunlarına ve kibarlık taslayanlara bıyık altından gülen bir mujik gibi hicve kaçıyordu

> Evet, Bay Mikhailovsky, kurutulmuş bir ringa balığıymış gibi önce içini boşaltıp, sonra da derisinin içine onu bunu doldurursanız her fikir olması gerektiğinden çok daha fazla genelmiş gibi gelir insana...

---

* İngilizce metinde, italik harflerle **«argumenta ad hominem»** denilmek te. Latince, rasyonel nedenlere değil, hissî bireysel ve bencilce nedenlere, veya önyargılara dayanan iddia anlamında (Ç. N.)

Filin ayağı dibinde havlamaya kalkan fino köpeğinin gerçekten çok kuvvetli olması gerekir...

Bu pek temiz olmayan durumu içinde de olsa hiç te rahatsız görünmüyor: köşesine oturmuş hem kaşınıp silkeleniyor, hem de oraya buraya çamurlarını sıçratıyor...

Burjuva aydınlarına burjuva kalmalarından ötürü utanmaları gerektiğini hatırlatmak gibi safiyane bir iş, bana, turna balığını suya atılmak cezasına çarptıran yargıcın kararını hatırlatıyor...

Onlar, kurtların kendiliğinden biribirlerini yiyip, bitireceği, böylece koyunların da sağ salim kalabileceği bir çözüm yolu aramakla meşguller...

İşte bütün yoldaşlarında hayranlık uyandıran genç savaşçı böylesi basit ve mütevazi bir üslupla yazmıştı. Ama bütün kitabın başından sonuna kadar devam eden akıcılık, sorunları vâzedişteki kesinlik dikkat çekiciydi. Yirmi yıllık bir süre boyunca ilerici düşünceyi yönetmiş ünlünün ünlüsü bir eski düşünüre karşı ölümcül bir mücadeleye giren Vladimir İlyiç o günlerde yirmidört yaşındaydı.

Plekhanov da Milhailovsky ile bir söz düellosuna girmiş, bütün keskinliğiyle tüm zekâsını kullanmış, ama birkaç hamle ile biraz kan akıtıp, düelloculuktaki üstünlüğünü göstermekle yetinmişti. Ulyanov ise bütün bir düşünce yapısının kofluğunu ortaya sermeyi tercih etmişti. İşini bitirmek için balta, keser, çekiç, rende, gönye, çivi, zımpara gibi âlet kutusunda ne varsa hepsini kullanmıştı. Plekhanov ise gereğinden fazla aristokrat bir entellektüeldi ve karşıtının yanlış ve saçma sözlerinin bütün ayrıntılarıyla herbirinin peşine düşmeyecek kadar üsluba bağlıydı. Ulyanov hiç teöyle değildi.

«George Plekhanov bir tazı,» diyecekti Vera Zasulich sonraları Lenin'e «Düşmanını sarıp sarsalayıp bırakıyor. Ama sen, sen bir buldog gibi ısırdı mı öldürüyorsun.»

«Isırdım mı öldürüyorum, ha? demiş görünür bir hoşnutlukla.

Marksistlerle Halkçılar (Narodniki) arasındaki entellektüel savaş sosyalizmin iki rakip türü arasında gerçek bir savaştı. Halkçılık, «Halka Doğru» (V Narod) hareketini açan Rus aydınlarının günlerine bağlı, eski ve daha safca bir hareketti. Rusyanın kendi özelliklerinin bir sonucu olan daha safımsı bir hareketti insancıl, tarımsal sosyalizmden yana, **halk** kelimesine kutsal bir anlam yakıştıran, sadece şehirlerdeki işçileri değil, fakat Rus halkının çoğunluğu olan mujikleri hedef alan bir hareketti. Maksizm'den yirmiotuz

yıl daha eskiydi. Önderleri, Marxın eserlerinin Rusya'da tanıtılmasına önayak olmuşlar: Batı kapitalizminin ciddi, eleştirileri saydıkları bu kitaplara saygı göstermişler: ama aynı anda onları bile Batı'dan ithal edilmiş, kapitalist olmayan Rusya'ya uygulanması güç fikirler saymışlardı.

Aslında ise, sandıklarının tersine biribirlerini rakip sayan bu iki akım bir birlerini tamamlamaktaydı. Karşıtlık şöyle dursun, birisi kırsal nüfusuna dayanırken, Sosyal Demokratlar da şehirlerdeki nüfusa dayanıyorlardı. Bu iki sınıf eşit şartlarla kuvvetlerini birleştirip ortaklaşa hareket etmedikçe Rusya için demokratik bir biçim değişimi olanaksızdı. Ve bu iki sınıfın birinin, diğeri üzerinde baskıda bulunmaması bir zorunluktu. İhtilâcı aydınların çağrılarına, çığlıklarına ne köylüler, ne de işçiler henüz bir karşılık verecek durumda olmadıkları için, gerçek mücadele bu iki sınıf arasında değil, küçük, ama amânsız bir mücadeleye girişen, Rusya aydınları üzerinde egemenlik kurmak isteyen bu iki küçük aydın grubu arasında oluyordu. Bunlardan biri tüm dikkatini işçilere, diğeri ise köylülere yönetilmişti. Bu yüzden iki eğilimin gösterdiği alçalma ve kabarmalar da, doğrudan doğruya köyler ile kentler arasındaki dalgalanmalara bağlı bulunuyordu. Köylülerin Azâdından (1861) önceki ve sonraki onyıllarda olduğu gibi, ne zaman köylüler ormanları kesip, köy sahiplerinin (manor) evlerini yaksalar, toprak beylerini veya yörel görevlileri zorlasalar, köylülere dönük aydınların heyecanı artıyor, Narodnik hareketi aktifleşiyor ve daha devrimci oluyordu. Ama otuz yıldan beri köylülerin hiç sesi çıkmıyordu. Bu atalet, hükümetin zorbalığını bile bastıracak bir tazyikle, Narodniklerin bireysel teröre eğilim göstermelerine yol açıyordu. Ve 1890'larda Narodnaya Volya hareketinin ateşinini küllenmeye başlaması da polis tevkiflerinden çok köylülerin durgunluğu yüzündendi. Halkçılık akımına, kala kala soyut, akademik, der mansız bir öz kalmıştı.

Tam o yıllarda, 1890 yıllarının ortalarında sanayi işçilerinin ilk büyük ayaklanmaları başlamış, Rus aydınlarının her zaman umutla bakan gözleri kentlere ve şehirli işçilere dönmüştü. Büyük ayaklanmaların ve grev dalgalarının yol açtığı heyecan havası Plekhanov ve müritlerinin teorik görüş ve iddialarının genç aydınlar arasında haklı görülmesini kolaylaştırmış; Ulyanov'un da aralarında bulunduğu yeni kuşaktan aydınlar Marksizm'e ve Sosyal Demokrasi hareketine kaymışlardı. Bu gençler de, geleneksel Rus fanatikliği ile devrimin yönetici kuvvetleri arasında köylü sınıfına hepten yer tanımaz olmuşlardır.

Ne var ki, yirminci yüzyılın hemen başlarında köylüler yeniden ayaklandılar. Ardından, kökleri sağlam duran Narodnik hareketi de bir kere daha yükselmeye başladı: ve küllerin altında saklı duran közlerden yeni Sosyal İhtilâlci Parti çıktı. Bu partinin nüfuzu 1917'ye kadar artmış; Kurucu Meclis için gösterdiği adaylar, Bolşeviklerin 9 milyonuna karşı, 21 milyon seçmenden oy almıştı. Bu rakam hem Bolşeviklerin, hem de Menşeviklerin aldıkları toplam oydan bile fazlaydı.

Birbirleriyle müttefik olabilecek bu iki hareketin (bir birlerinin can düşmanı olmalarının nedin Rus usülü tartışmaların doktriner, aşırıcı karekteriydi. Aralarındaki teorik tartışmalar şu noktada gelip düğümlenmişti Rusya, Batı Avrupa ülkelerinin izlediği yolu izlemeli mi-feodalizm, kapitalizm, ve sonra sosyalizm? Yoksa Rusya bir başka yol mu izlemeli feodalizm, «kapitalist-olmayan» bir yol, ve bu yolla direkt olarak sosyalizm?

Bu sorulara cevap verebilmek için de çarlığın ne kadar süreceğini bilmiş olmak gerekiyordu. Daha önemlisi, köylülerin ne düşündüğünü tam olarak bilmek, Rusya'ya özgü komünal köyler veya **mir** denilen kurumların doğasını ve geleceğinin ne olacağını da kavramış olmak gerekiyordu. Narodniklerin iddialarına göre komünal köyler karakter ve ruh bakımından «ilkel de olsa sosyalist» özelliktevdiler; ve üyeleri mülkiyetin her yıl yeniden dağıtılmasına, eşitliğe, yardımlaşmaya, kollektivizme ve ortak duygular duymava alışkanlardı. Onlara göre köylülerin kafa ve düsünüsleri doğuştan gelen bir safiyetle sosyalistti, ve üstelik-Batı ülkelerinin işçilerinden daha kolayca-sosyalizmin anlayış ve ruhunu benimseyebilirdi. Taban olarak **mir** düzeni alınırsa, Rusya'nın kapitalizmi hastalıklarına yakanlamadan, feodalizmin ve mutlakiyetçiliğin süprüntülerinden kurtulup, özgür ve sosyalist bir Rusya kurulabilecekti. Batı Avrupa ülkelerinde bütün melânetini göstermiş bulunan kapitalizmi Rusyanın da kabullenmesi kaçınılmaz bir kader (iron lewl miydi? Yoksa Kutsal Rusya-eskiden beri devam eden kurtarıcılık rüyası-en sonlardan en öne geçip Batı kapitalizminden daha iyi ve daha insancıl bir hayat kurulabileceğini gösterip bütün dünya insanlığını kurtaramaz mıydı?

Bu teorik düşüncelere karşı Rus Marksistleri Marx'ın ismini kalkan yaparak cevap verdiler. Marx'ın **Kapital**'indeki şemayı öne sürerek, ve bunun sorunu «bilimsel yoldan açıkladığına» inanarak her ülkenin feodalizm, kapitalizm, ve sosyalizm yolunu, farklı aşamalarla da olsa, izlemesinin kaçınılmaz olduğunu söylediler,

Ayrıca, Rusya'da; dev bir ülkede de kapitalizm hızla gelişmiyor muydu? Köy **mir**'leri çökmüyor, dağılmıyor muydu? Köyle «kapitalist köy» yapısını dönüşerek bir çöküntü içine girmiş, ortaya iki yeni sosyal sınıf; topraksız köy «proletarya»sı ile, zengin köylüler, «kapitalist çiftçiler» sınıfı, veya «köy burjuvazisi» çıkmıyor muydu-Ulyanov'un ilk teorik eseri, dev kitabı, **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**'nin ana polemik noktası işte buydu. Kısa bir zaman sonra bütün Rus Marksistlerinin hayrânlığını kazanan bu eserde Rusyanın ekonomik gelişmesiyle ilgili gerçek istatikleri inceden inceye inceleyen Ulyanov, sanayide, tarımda, ve ticarette Rusyanın kapitalist yolda hızla ilerlediğini ispatladı.

Fakat asıl önemlisi-Lenin ve ortak «dindaşlarınca»-Rus köylüsünün his ve düşünceleri hiç de «safiyet dolu bir sosyalizm» değil, «safiyet dolu bir burjuvazi», veya daha doğrusu, «küçük burjuva»; işini kendi yapan küçük mülkiyet sahibinin, kaf ave hissiydi. Sonunda, demokrasi uğruna girişilen Marksist gösterilerin bastırılması bile, Rus ulusunun çoğunluğunu teşkil eden köylülere karşı duyulan güvensizlik ve bilinçaltı karşıtlık duygusu yüzünden olacaktı. Zira ulusun çoğunluğunu meydana getirenlere karşı güven duymadığınız bir ülkede demokrasiyi nasıl kurabilirdiniz?

Rusyanın kaderi ile ilgili bu temel soruna Rus Marksistleri istatistik gerçekleri, teorik mantıkları, tutumlarıyla bu şekilde cevap vermiş oldular. Evet, dediler, Rusya kaderine boyun eğmiş, kaçınılmaz olan çizgiye girmiş, kapitalizmin gölgelediği vadiden, sosyalizm ufkundaki çıkış noktasına doğru yürüyor. Kaldı ki, bu yolda atılan adımlar Rusyanın ilerlere varması için yararlı, «ilerici» bir gelişmeydi ulusun üretici kuvvetleri bu yol sayesinde oluşacak, sosyalist ideolojinin gelişmesinde güvenilebilecek olan biricik sınıf; poroletarya yahut emekçi sınıfı bu yol sayesinde yaratılmış olacaktı.

Belirtilmesi gereken ilgi çekici bir nokta varsa, o da, kendilerine Rus Marksistleri veya Rus Sosyal Demokratları diyen bu grubun Rusya'nın «kaçınılmaz yol»u konusunda Marx'ın görüşleriyle uyuşmalarının gerekmediğiydi. Tersine, Rusların kendi aralarındaki tartışmalar sırasında bir Rus olarak dünyaya gelmiş olsaydı, ve ismini kuşatan büyük ününden yoksun olaydı, Marx bile hiç değilse gayri ciddi ve müterediddit bir Marxist olmakla suçlanırdı. Marx hayatının son yıllarında, bu Rusya sorununa bir ışık tutabilmek için, zorun zoru Rus dilini öğrenmeye çalışmış, bu güç teorik meseleyi çözümlemek istemişti. Ama Rusya için, önündeki iki yol-

dan hangisinin hayırlı olacağına o bile kesin bir karar verememişti. 1877 yılında (**Anavatan Üzerine Notlar** isimli) Rusca bir dergiye mektup yazan Marx, Rusya'nın «kapitalizm katastrofundan» kurtulabilmek için tarihin kendisine en büyük şansı lütfettiği bir ülke» olduğunu ifâde etmişti. 1881'de, ölümünden sadece iki yıl önce, Plekhanov ile beraber çalışan Vera Zasulich'e ise şöyle yazmıştı:

> **Das Kapital**'deki analizler kırsal komünlerin (**mir**) hayativeti hakkında ne lehde, ne de alevhte bir delil teşkil etmezler, fakat bu konuda yaptığım özel çalışmalar beni Rusvanın yeniden doğuşu için bu komünlerin bir **point d'appui** olduğuna ikna etti. Bununla beraber, öngördüğüm işe varamaları için [komünlerin] üzerlerine her yönden gelen zararlı etkilerin önlenmesi, ve sonra da **spontane** bir gelişimin normal şartlarının sağlanması gerekir.

Ve bir yıl sonra, Marx ve Engels, Vera Zasulich'in yaptığı **Komünist Manifesto**'nun yeni Rusca çevirisine önsöz yazmaya çağrıldıklarında, her ikisi birlikte şöyle yazdılar

> Rusyada, kapitalist sistemin (ki, görünür bir hızla gelişmektedir) ve burjuva toprak sahibiyeti sisteminin (ki, gelişmesinin ilk dönemindedir) yanısıra, toprağın yarıdan çoğu köylülerin ortak sahibiyetindedir. Cevaplamamız gereken soru şudur: Rus köylü komünleri (ki, şimdilerde çökmeye başlamış bir ilkel komün sahibiyeti biçimidir) toprağın komünistce sahibiyeti alanında daha üstün bir bicime geçirilebilirler mi, yoksa Batıda gördüğümüz sürece uygun olarak tarihsel evrim içinde çökmeye mi bırakılmalıdırlar?
>
> Bu soruya verilmesi mümkün tek cevap vardır. Eğer Rus devrimi Batıdaki işçi devrimine ilk ışığı yakacaksa; böylece her ikisi biribirlerini tamamlayacaksa, bugün Rusya'da mevcut olan komünyal sahibiyetin bu biçimi komünist bir gelişme yolunun açılmasında bir başlangıç olabilir.

Bütün bu pasajlar, hem Narodniklere, hem de Rusyanın «kaçınılmaz yol»u konusundaki karşıtları olan ve kendilerini Marksist kabul edip, Marxın ismine sığınanlara sadece kendi görüşlerini doğruluyormuş gibi geldi. Marx'ın ölümünden on yıl sonra, 1893'te, Engels Rusya sorunu üzerinde «otorite olarak fikir beyân etmeyi» kesin bir dille reddetti.

> Sürgündeki Rus mültecilerinin -son on yıldan bu yana izlemişseniz- içlerindeki çok farklı grupların Marx'ın yazı ve mektuplarından, Tevrat'tan veya İncil'den iktibaslarda bulunduklarını kendiniz de bileceksiniz. Sorduğunuz soruya vereceğim bir cevap da, eğer herhangi bir ilgi uyandırırsa, aynı şekilde kullanılmak durumunda kalacaktır. (I. A. Hourvich'e mektup.)

Belirtilmeye değer bir noktadır ki; Rusya'daki ihtilâlci hareketten haberdar oldukları günden ölümlerine kadar, gerek Marx ve gerekse Engels, Rusya'daki ihtilâlci terörün Rusya şartları yüzünden haklı görünmesi gerektiğine inanmışlar; ve gerek Narodnik hareketini, gerekse Sosyal Demokratik hareketi (Plekhanovcular) Rusyadaki ihtilâl ihtiyacının bir ifâdesi saymaya devam etmişlerdir Plekhanov **Farklarımız** isimli kitabını yayınladığı zaman, muhtevayı tasvip ettiğini belirtmek için yazı yazan Engels, Narodniklerin ihtilâlci kanadına karşı girişilen müsamahasız saldırıyı hoş bulmadığını belirtmiş, «şu anda Rusya'da birşeyler yapan tek insan da bunlardır» demişti. Ve, Vera Zasulich'e yazdığı bir mektupta, hangi şartlarda, hangi malzeme ile, hangi psikoloji ile hangi akımın bir ihtilâli yürütebileceğini kestirmenin materyel bakımından desteksiz bir iddia olacağını söylemiştir. Marksistlerin, kendisinin ve Marx'ın doktrininden bunca görüşü benimsemesine memnun olmuştu, ama «diğer gericilerle birlikte» ihtilâlci Narodnikleri de ateşe tutmalarını doğru bulmamıştı. Narodnikler, Rusyanın geleceği hakkındaki bazı hayâl ve masallara inanmakta belki biraz saflardı, ama tarımsal sorunun ve koskoca köylü nüfusunun önemini kavramakta, ve giriştikleri pozitif faaliyetlerde Sosyal Demokratlardan daha üstündüler.

Engels, Narodnikler ile, kendilerine Marksistler diyen grubun sürgündeki liderlerini 1892 yılında, Londra'daki kendi evinde bir toplantıya çağırarak, bu iki grubu tek parti'de birleştirmeye çalıştı. Fakat Rusların tartışmalardaki öfkeli doğaları ile, Engels'in duruma diktatörce elkoymaktaki çekingenliği yüzünden bu plân suya düştü. Engels'e göre, başarısızlığın nedeni, her iki uçtaki liderlerin de uzun zamandır «sürgün hayatı» yaşamaları; halk kitlelerinden çok uzun zamandır uzak düşmeleriydi. Böylece Rusya sorunu üzerinde söylediği son söz, Rus Marksistleri ile Rusya halkçıları, veya Sosyal Devrimciler ile Sosyal Demokratların kibar bir dille, birleşmelerini istemek oldu. Fakat ölümünden sonra, onun ve Marx'ın söyedikleri Sosyal Demokratları yere vurmak için mızrak ve bayrak gibi kullanıldı. Ve Lenin'in eski hocası Plekhanov'un her iki grubun birleşmesini cidden istemesi için de1914'e kadar beklemek gerekti. Ama tek bir hareket haline geçmek istenildiğinde, artık çok gecikilmişti. Zira aradaki fark büyümüş, örgütlenme konularından, anlayış sorununa kadar her konuda çok büyük farklılaşmalar olmuştu.

O zamanlar gerek Rus Marksistleri, gerekse Narodnikler kapitalizmi eleştiriyorlardı, ama temel bir farkla Narodnikler, kapi-

talizmin «merhametsiz kanunları»nın Rusya'ya nüfuz edemiyeceğini; bundan kaçınılabileceğini umuyorlardı. «Bugüne kadar Batı kapitalizminde iyi bir taraf göremedik,» diyordu Mikhaillovsky. Marksistler ise Rusya için kapitalist bir yol öngörmekle kalmıyor, kapitalist bir gelişmeyi «ilerici» bir yol sayıyorlardı.

«Açık ve objektif bir şekilde görülüyor ki,» diyordu Narodnikler, «kapitalizmi hoş göstermeye çalışıyorsunuz. Onu ilerici diye kabul ediyor, Rusya'ya sızdığı her konuda olumlu bir tutum takınıyor, zalimce elde ettiği zaferi için onu kutsuyorsunuz. Proletaryaya sahip olacaksınız diye kapitalizme ihtiyaç duyuyorsunuz, ama köy **mir**'lerinin yıkılmasına, köylülerin mülkiyetsizliğe düşmelerine, harap edilmelerine ve proleterleşmelerine önem vermiyor, aldırmiyorsunuz.

«Açık ve objektif bir şekilde görülüyor ki,» diye karşılık veriyordu Sosyal Demokratlar, sizin sosyalistlikle hiç ilgilniz kalmamış. Rusya'nın geri ve adam olmaz yanlarını tebcil ediyorsunuz. Kapitalizmin artık bugün Rusya köylerine girdiğini köy **mir**'lerini tahrip ettiğini, kırsal yerlerde de sınıfsal farklılaşmanın tohumlarını ektiğini gözlerini kaparcasına, görmezlikten gelmektesiniz. Programınızı ise, sosyalist değil, küçük burjuva olan köylülerin gerçek veya yanlış ihtiyaçları üzerine dayandırmışsınız. Sizler küçük üreticinin istismara karşı korunulmasını istemektesiniz. Açıktır ki, bir küçük-burjuva partisiniz ve hiçbir şekilde sosyalist bir parti sayılamazsınız.

> Sosyalist olanların, burjuva fikirleriyle ve teorileriyle bütün ilişkilerini kesmiş olmaları ve bunu **dönülmez ve korkusuz** bir şekilde yapmış olmaları gerekir **bu en önemli ve en yararlı** derstir, sonucuna varıyordu Lenin deminden beri özetlediğimiz düşünce zincirinin sonunda- Kezâ bir noktaya daha dikkat etmenizi dilerim ki. küçük burjuvaların kafasındaki sosyalizm anlayışı ile de hiçbir ilişkinizin kalmamış olması şarttır. İncelemiş olduğum bütün küçük burjuva anlayış ve düşünceleri **kayıtsız ve şartsız** gericidir ve sosyalist teorileri maskara hâle düşürmek için çabalamaktadırlar.
>
> Bunlarda sosyalizmin ve sosyalistliğin zerresinin bile bulunmadığını, bütün bu teorilerin küçük burjuva yararlarını temsil ettiğini iyice anlamak istiyorsak, o zaman, onların karşılarında daha değişik bir tutum takınmamız gerekir, Ve sorunu şöyle koymak zorunda kalırız: **Emekçi sınıfı, küçük burjuvaziye ve programlarına karşı nasıl bir tutum takınmalıdır?...**
>
> Bu sınıf, ortaçağ düzeninin artıklarına ve köleliğe karşı mücadele edip, genel anlamıyla demokratik istekleri oldukça [elbette] ilerici

bir sınıftır. Fakat küçük burjuvazi olarak kendi varlığını korumak için mücadele ettiği için, ülkenin kapitalizm yönündeki genel gelişmesini durdurmaya, hatta geri döndürmeye çalıştığı için de gericidir. Küçük burjuvazi programının bu iki yanı biribirinden son derec keskin bir şekilde ayırımlanmalı, bu teorilerin sosyalist karakterde olduğu reddedilmeli ve bunların gerici yanlarına karşı mücadele edilmeli, ama demokratik yanı da hiç gözden uzak tutulmamalı, unutulmamalıdır... Marksistlerin bu küçük-burjuva teorilerini reddetmiş olmaları programlarında [Marksistlerin] demokrasiye yer vermemeyi katiyen gerektirmez. [Lenin: **Derlenmiş Çalışmalar**, Üçüncü Rusca Basım, C. I., s. 183-4. Altları çizgiyle vurgulanan satırlar orijinaldeki gibidir.]

Görülüyor ki, Ulyanov'un söylediği Narodnikleri tahrip etmek değil, sadece, onları doğru bir yere koymak ve «sosyalist değil, küçük burjuva demokratik partisi» olduklarını kabule zorlamaktı. Ona göre, onlar Rus Marksizmine saldırıyorlardı, ve bu yüzden de onları karşılıksız bırakmamak gerekiyordu. Kendilerini sosyalist olarak tanıtıyorlardı. O da onların ne olduklarını açığa dökmek zorundaydı. Onlar köylülerin «içlerinden sosyalist» olduklarını söylüyorlardı, o da köylülerin sosyalist değil «içlerinden küçük-burjuva» olduklarında ısrar ediyordu. Narod «halk» terimini kullanarak, bu genel terim sayesinde işçi kitlelerine de aralarında yer vermek istiyorlar, Lenin ise bu yüzden onlarla çarpışıyor, proletaryaya sadece Sosyal Demokratların seslenebileceğini söylüyordu. Bu büyük kuvvete sahip çıkmak isteyen başka partiler ne olursa olsun, acımaksızın «kel kâhya» olmak, ve hakkı olmadığı işlere burun sokmakla suçlanmak gerekti. Diğer yandan, emekçi sınıfı da, kendi amaçları için demokratik özgürlükleri isteyeceği için, Lenin de Narodnikler ile işbirliği ve ittifakı doğru buluyor (fakat onları önce lâyık oldukları çizgiye koyduktan sonra), demokrasi için girişilecek ortak mücadelede onlara da yer veriyordu.

Böyle bir demokratik partinin kurulmasını Sosyal Demokratlar, tabiatıyla, ileriye doğru atılmış yararlı bir adım sayarlar, ve bizim Narodnikler karşısındaki faaliyetimiz de bu konuda yardımcı olmak, bütün önyargı ve efsanelerin yıkılmasına katkıda bulunmak, sosyalistleri Marx'ın bayrağı altında toplamak ve kalan diğer gruplarla bir demokratik parti kurmak içindir... Bu genel demokratik hareket ile kendileri için bir sosyalist parti kurma işini birbirlerinden ayırmak... ve sonra radikal demokasi ile omuz omuza mutlakiyetçiliğe ve gerici kuruluşlara karşı savaşmak doğrudan doğruya emekçi sınıfının görevidir.

Volga'dan gelen genç Marksistin bu polemiği Petersburg Marksistlerinin hayranlığını kazandı. Vladimir'in kuşağından genç er-

kek ve kadınlar, hatta bazt yaşlıcaları, yirmidört yaşındaki bu çıplak kafalı genç adama **Straik** «Yaşlı Adam» demeye başladılar. Bunlar Ulyanov'u **Primus inter pares**; yani eşitler topluluğunda birinci adam saymaya başladılar (o zamanlar hatadan münezzeh lider kültü yoktu). Ulyanov'un ünü yavaş yavaş bütün Rusya'ya yayılmaya başladı. Günün birinde Sosyal Demokratları da içlerinden ikiye ayıracak farkları gösteren hiçbir belirti yoktu. İşçi sınıfının liderliği konusunda Narodnikler ile mücadelede hepsi aynı görüşteydiler, ve bu pratikte ihtilâlci aydınlar kitlesinin liderliği için girişilen bir mücadeleden başka bir anlam taşımıyordu. Bu ise, aydınların dikkatini köylülerden işçi sınıfına çevirmek mücadelesi demek oluyordu.

«Köylü sosyalizmi» hareketi 1890'ların polemikleriyle bitmedi. Polis bile, 1883'te Narodnaya Volya'yı kapatınca bu işin bittiğini sanmıştı. Şimdi Marksistler bu hareketten ne kalmışsa onu da teorik tartışma alanında pes ettirmekteydi. Köylerde devam eden sessizlik, Rus sanayisinin şehirlerde neden olduğu dev değişimler, ve işçi grevlerinin büyük dalgalar halinde başlayıvermesi yüzünden, bütün bir genç kuşak Marksistlerin iddialarını doğru bulma durumunda kalmıştı. Fakat sonraları, yirminci yüzyılın hemen başlarında, köylüler bir kere daha ayaklanmaya başladılar isyanlar, mültezimlerin evlerini yakmalar, memur ve polislerle çarpışmalar oldu ve köylü sosyalizminin küller arasından alevlendiği, eskisinden daha kuvvetli olarak ayağa kalktığı, Sosyal Devrimci Partinin kurulduğu (1903) görüldü. Yeni yüzyılın bütün ilk iki onyılı boyunca-1917'ye kadar «Batılılaşmaş» Sosyal Demokratlar ile «Slavofil» Sosyal Devrimciler arasındaki mücadele devam etti. Daha sonraları aynı sorun hiç beklenmedik bir çatışma biçiminde ortaya çıkan Marksist Sosyal Demokratların iki kanadı olan Bolşevikler ve Menşevikler arasında tartışma ve anlaşmazlıklara yol açtı. 1917'de Sosyal Devrimciler de ikiye ayrıldılar; ve büyük parça menşeviklere, küçüğü de Bolşeviklere katıldı.

1917 Kasımında iktidarı ele geçiren Lenin'in savunduğu teori, Rusya'nın (Batı'da beklenen devrimin yardımı olursa) kapitalizmi aşacağı ve kapitalist olmayan bir yolla sosyalizme ulaşabileceği şeklindeki görüşlerin yeni bir versiyonundan başka neydi? Köylerdeki **mir**'ler hâla bir dayanak; «saf sosyalizm» özleri ve ilkel kollektivist ve ortakçı ideolojileri hâlâ bir kaynak olarak Bolşevikler tarafından kendi yararlarına kullanılmıştır. **Mir** kurumu Marksistlerin umduğu kadar çabuk çökmemişti; zira hem Rus toprağının çok

derinlerine kök salmışlardı, hem de Çarlık hükümetleri kollektif sorumluluğa dayanan vergi tahsil sisteminin işlemesi için mi'rlerin muhafazasını uygun görmüşlerdi.

Narodnikler proletaryanın büyüyen önemini kavramakta yetersiz kalmışlarsa, Marxistler de-köylerdeki otuz yılı aşkın suskunluğa aldandıkları için-Rus köylerinde birikimi hızlanan ihtilâlci potansiyelin önemini küçümsemişlerdi. Ama bu küçümsemeyi ve bunun neden olduğu yanlış hesapları, Sosyal Demokratlar içinde hemen hemen sadece Lenin tam vaktinde düzeltmeyi bilmiş, ve 1917'de köylü hoşnutsuzluklarından yararlanmış, bunları kendi amaçları için kullanmasını bihakkın becermiştir.

Şimdi incelemekte olduğumuz bu polemikte ise Narodniklerle tartışan Ulyanov, «köylü sosyalizmi»ni savunduklarını söyleyen Narodniklere, kendilerinin küçük burjuva demokratlardan başka birşey olmadıklarına dair teminat veriyordu. Görüşleri, Lenin'in söylediğine göre, objektif olarak» demokratik kapitalizme çıkacak şeylerdi. Bu noktaya çıktıktan sonra da, bizzat kendilerince savunulmakta olan bu görüşler onları «kaçınılmaz bir şekilde sosyalizme düşman olmaya zorlayacak»tı. Ve bu dram, insanların çoğunluğuna: yani istismar edilenlere sevgi besleyen bu insanların başına gelecekti! Hürriyeti seven, tiranlıktan nefret eden, kölelikten tiksinen, kapitalizm de dahil istismarın her çeşidini iğrenç bulan insanların başına böyle bir dramın geleceği, Ulyanov'a göre, «objektif bir gerçek»ti.

Ne var ki, tarihsel bir oluşumu anlayıp kavramakta subjektif arzuların etkisi tuhaf sonuçlara vardırır insanı. Zira tarihsel oluşum bile bir çeşit subjektif arzu ve irade ayrılığının ürünü gibi olur. Ve tek bir adamın veya tek bir grubun, bu grup ne kadar büyük olursa olsun, bu çatışmadan galip çıkamaması hâlinde tarihin ancak kendilerince doğru anlaşıldığına inanılır.

«Bir devrim yaptıklarını zannedenler,» diye yazmıştı Engels bir keresinde Vera Zasulich'e, «ertesi gün bakarlar ki yaptıkları şeyi bilmeden yapmışlar; ve kendilerinin yaptıkları devrim, yapmak isteyip durdukları devrime hiç te benzememiş»

Şimdi farzediniz ki Lenin, Narodniklerin ve ardılları olan Sosyal Devrimcilerin kariyerlerine doğru yeniden bir göz atabilecek durumda olsun. Şüphesiz, aralarından pek çoğunun kapitalizmle barış anlaşmasına imza attığını ileri sürebilecek durumda olacaktı. Ama aynı ihaneti gösterenler Marksistler arasından da çıkmıştır.

Lenin'in, bugün canlansa, 1890'larda fark edememiş olduğunu söyleyeceği nokta, 1917'de diğer bütün Marksistlerle yollarını ayırıp, bu «küçük burjuva köylü ihtilâlci» partisinin hırçın bir kanadı olan Sol-Kanat Sosyal Devrimci Parti ile koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalışı olacaktır! Kısacası, gerek Marksistler ve gerekse köylü sosyalizmini savunanlar arasında subjektif amaçlar, subjektif istekler, subjektif irâdeler; yani özetle ihtilâlci hava ve tutum farkları, soyut formüllerden ve lâflardan çok daha küçük etkenlik kazanmıştır. Nitekim Lenin'in izleyeceği yola ışık tutan formül Narodnik hareketinin görüşleri Rus Marksism'inin özel bir karışımı haline gelmiş, aynı anda (1917'de) Bolşevikliğin kendisi Slavofil sosyalizmin bir başka görünümü haline dönüşmüştür.

Lenin'in kurduğu hükümet kendi kendine Proletarya Diktatörlüğü adını takmıştı. Ne var ki, Proletaryanın önde gelen bütün örgütleri Lenin'in iktidarı ele geçirişine karşı koymuşlar, ve aynı anda toprak açlığı çeken köylüler-herşeyden önce üniformalı ve silâh altındaki köylüler onun tarafını tutarak, Lenin'i zafere ulaştırmışlardı. İşte tarih, kendisinin «bilimsel analiz» olduğuna, ve en keskin «objektif mantık»a dayandığına inanan bu öngörüşleri bile böylesine yıkmış, tepe-taklak etmiştir.

Köylüler, Narodniklerin düşündüğü gibi, istismar edilen ekiciler ve ilkel sosyalistler miydi? Toprağa karşı duydukları açlık, bir çeşit güvenlik ihtiyacının; sahip olmak istedikleri toprağa duydukları aşk, bir çeşit yaşama güdüsünün sonucu muydu? Yoksa köylü, Marksistlerin düşündüğü gibi, herşeyden önce bir küçük üretici, bir küçük burjuva, bir mülkiyet sahibi veya müstakbel mülkiyet sahibi, **in extenso** * mülkiyet düşkünü ve mümkün olunca elinden geldiği kadar fazla işçiyi istismara hazır bir insan mıydı?

Bolşevikler olsun, Menşevikler olsun, Rusya'daki Marksistler Rus köylüsüne karşı güvensizlik ve kuşku duyma eğilimindeydiler. Marksist işçiler de, köylü deyince bir çeşit küçük burjuva tasarladıkları için, bilinçsiz de olsa özü itibarıyla bir düşman görmüş gibi olurlardı. Bu yüzden de, köylü çoğunluğuna karşı kuvvet kullanılması ve köylüleri göz altında tutmak için polis kullanılması gibi fikirleri Rusyanın Marksist işçilerine kabul ettirmek kolay olmuştur önce köylülerin tahıllarına el konulması ve «kâr için satış» veya özel satışların yasaklanışı; sonra ekim sahalarının, ürün çeşitlerinin, harmanların ve ürünlerin pazarlanmasının kontrolü, ve en

* **in extenso:** Latince, «sınırsız olarak» anlamında bir deyim. (Ç. N.)

sonra da köylülerin kollektif çiftliklere kapatılmaları bu yolla mümkün olmuştur. Fakat bu köylü kitlesi Rus halkının ezici bir çoğunluğunu teşkil ettiğinden, köylüler üzerinde polis gözetiminin savunulması eninde sonunda bütün demokrasi-basit anlamıyla, halk çoğunluğu tarafından ve halk çoğunluğu yararına bir yönetim olarak- ihtimallerini ortadan kaldıracaktı.[6] Ve Rusya gibi kocaman bir toprak parçasındaki bütün köylerdeki ekimi, Harmanı, pazarlamayı kontrol edecek kadar geniş bir polis aygıtı, bu görüşleri doğru bulan şehirli işçilerin kendi örgütleri olan devlete, sendikalara, ve partiye de bulaşıp, yerleşmeden durabilir miydi?

Fakat bütün bunların hiçbiri 1894 yılında kestirilebilecek şeyler değildi. Ozamanlar; eskiden beri ülkeye hâkim olan Narodniklerin köylücü sosyalizmine karşı Plekhanov, Ulyanov, ve Struve gibi eski ve yeni kuşaktan Marxistlerin mücadeleye giriştikleri günlerde, söz konusu tartışmaların «objektif olarak» yönlendirilip, yönlendirilmeyeceğini kimse söyleyemezdi.

(6) Demokrasının çeşitli biçim ve dereceleri vardır, ama hepsi de ekonomik ve siyasal aygıtların halk tarafından kontrolünü gerektirir, tersini değil. Totaliteryanizm bu yüzden, demokrasinin «sadece bir başka biçimi» değildir,

BÖLÜM VII

YASAL MARKSİZM

Alekseev: Gidip, verdikleri parayı arttırmalarını söyleyince, ayaklandığımızı ileri sürüp, bizleri Sibirya'ya sürüyorlar. Yani bu, hâlâ köleyiz demektir. İşverenler bizi kapı dışarı ettiğinde, ücretlerimizin tutarını ödemelerini istiyoruz, onlar ise üzerimize asker saldırtıyorlar... Yani bu. hâlâ köleyiz demektir. Genç aydınlar hariç, bize yardım elini uzatsın diye gözüne bakacağımız kimsecikler yok-

Yargıç: Susunuz!

Alekseev: (yüksek scsle): Fakat genç aydınlar, milyonlarca gürbüz işçinin yumruklarını sıkıp, kavgaya girecekleri o gün gelene dek bizimle omuz omuza yürüyecekler-

Yargıç: Susunuz, size susunuz diyorum'.

Alekseev (daha yüksek sesle): Ve despotluk yönetimi de toz duman olup, yok olacak.

Marksistler ile Halkçılar arasındaki nifaktan polisin hiçbir şikâyeti yoktu. Polis için sorun «hırsızın yakayı ele vereceği an» sorunuydu. Terörcülükle bir Çarı öldüren, ve bir diğerini sarayında kuşatan Narodnaya Volya terörcülerinin müthiş anılarından kurtulamayan polis, çok daha akademik ve çok daha az tehlikeli gözüken Marksistlere karşı «sempati» besliyordu.

Aynı 1894 yılında, Ulyanov'un, Narodniklere karşı yazdığı el yazması «Küçük Sarı Kitaplar»ı binbir güçlükle elden ele dolaşırken, Ulyanov'un yaşında bir başka genç Marksist olan Peter Struve da, Narodniklere karşı yazılmış bilimsel bir eseri için sansürden yayın izni istedi. Okuyucuların ve yazarının hayretleri arasında sansür bu izni verdi, ve Struve'un **Rusyanın Ekonomik Gelişmesi Üzerine Kritik Notlar** isimli kitabı yayınlandı. Bu eserle birlikte, «yasal Marxizm» bir hayâl olmaktan çıkıp, bir egrçek oldu.

Gene aynı yıl Beltov diye bir başkası çok daha açıkca Marksizmi savunan bir başka eser sundu sansüre **Monistik Tarih** Kavra-

mının **Gelişimine Doğru** isimli bu eser de izin verildi. Eserin üslubu bile hemen ün saldı

> «Ben bir toprak kurduyum,» dedi idealist. «Cahil oldukça, ben bir toprak kurduyum,» dedi diyalektik materyalist, «bildiğim zaman ise ben ben bir tanrıyım. **Tantum possumus, quantum scimus.**»

Marksistler büyük bir heyecanla, Plekhanov'un iğneleyici ve dalayıcı üslubunu fark etmekte gecikmediler. Plekhanov 1881'den beri Rusya dışında mülteci hayatı yaşıyordu. Bütün baskı üç hafta içinde bitti. Bugünkü Sovyet Rusya'da diyalektik materyalizme karşı yazılmış bir kitabın serbestçe satılması gibi heyecan yaratmıştı kitap. İşte bu iki kitapla, polis Marksizmi meşrulaştırmıştı: «Yasal Marksist yayınların günü başlamıştı.

Başkentte ve taşra kentlerde bir anda çeşitli Marksist dergi ve gazeteler yayınlanmaya başlamıştı. Bunları yayınlayanların bir gözü Marx'ta, bir gözü de sansür maddelerindeydi. Daha dün denecek kadar yakın günlere gelene dek kendilerini liberal, hümanist, veya Narodnik sayan öğrenciler, profesörler ve toplumun diğer seçkinleri bu yeni ve çekici bayrağın altında toplanmaya başladılar. Marx'ın **Kapital'i** ve **Kömünist Manifesto'su** Narodnikler arasında bile büyük bir ilgi uyandırmış, ve bunlar bütün dillerden önce ilk defa Ruscaya çevrilmişlerdi. Fakat şimdi her zamankinden daha yaygın şekilde satılıyor, okunuyorlardı.

Yayınevleri ve kitapçılar da Marksizmin para getiren, sürümü olan bir metâ olduğunu görünce çağdaş Fransız ve Alman Marksist edebiyatına ait ne varsa çevirtip, yayınlamaya başladılar. Hatta yeni eserler yazılması için peşin para verenler bile oldu. Bunların sansürden geçmeleri için bilimsel hüviyette olmaları şarttı; kalın kitap olacaklardı (ince kitaplardan hiçbiri sansürden geçememiştir); kitaplarda eylem ve pratik mücadeleyi ifade eden basıt ve günlük dilden kelimeler kullanılmaması gerekti. Narodniklerin otokrasiye karşı açtıkları ihtilâlci mücadelenin lehinde tek kelimeyi sansürden geçirmek güçtü, ama sayfalar dolusu istatistikler ve formüllerle Narodnikleri taşa tutan yüzlerce sayfalık, cilt cilt kitaplar kolayca izin kopartıyordu. Eskiden kalan tarımsal köy komünlerinin çöktüğünü, Rusya için kapitalizmin kaçınılmaz olduğunu, Marx'ın öngördüğü yola fiilen girilmiş bulunulduğunu, Feodalizme oranla kapitalizmin ilerici bir unsur olduğunu, kapitalizmin yeni ve ilerici iki sınıf olan burjuvazi ve proletaryayı yaratacağını yazmak ise serbestti. Ama bu iki sınıfın önlerindeki geleceğe ulaşmak için tek çıkar yolun feo-

dal mutlakiyetçiliğe karşı ihtilâlci bir mücadele içinde birleşmeleri olduğuna dair en küçük bir imâda dahi bulunmak suçtu.

Diğer Marksistler gibi Ulyanov tâ önlerinde açılan bu yasal hayatın kapılarını sevinçle karşılamıştı. Ama, neredeyse tek başına denilecek kadar yalnızca, bu memnuniyetin yanısıra bir çeşit rahatsızlık duymuştu. Hiç zaman kaybetmeden «yasal bir Marksist kitap» üzerinde çalışmaya, ve yasal bir gazete çıkarmak için hazırlıklara girişti. Aynı anda, tek yanlı, ihtilâlci-olmayan ve «burjuva edebiyatında yansıdığı görülen Marksiszm'e karşı peşpeşe polemiklere girişti; yasal kalmak ve sansür engelini aşmak için Marksizmin ihtilâlci özünden fedakârlık yapanlarla mücadeleye başladı. İşçilere sesini duyurabilmek: Marksizmin «yasal olmayan» mesajlarını da onlara işittirebilmek için, kalem ve teksir kâğıdı ile çoğalttığı ilkel teksirlerle faaliyet göstermeye çalışıyor; gizli bir gazete yayınlamak için uğraşıyordu.

Aynı yılın sonunda, her ikisinin de ait oldukları Marksist çevrede Peter Struve'un kitabı konuşulmaya başlanınca, Ulyanov bu kitabın çok sert bir eleştirisini yaptı. Ulyanov'a göre, Struve kapitalist endüstrileşmenin büyümesini hissî sebeblerle pek fazla mübalağa etmişti. Ulyanov'un, ayrıca, asıl kızdığı nokta kitabın, sonraları «Marksizm revizyonizmi»diye adlandırılacak şey için Rusya'da ilk örnek olmasıydı. Struve'a göre, Marx «kendi zamanında» düşünürken kapitalizmin çöküşünü âni ve birdenbire olacak birşey sanmıştı, oysa «modern Marksistler» bu çöküşün âni bir çöküş değil, bir seri reformlarla olaşacak, tedrici bir geniş olacağını düşünüyorlardı. «Reformlar,» diye bağırıyordu Lenin, «devrime karşıt değiller mi? Reformlar için girişilecek bir mücâdelenin anlamı, nihâî bir ihtilâlci darbe için savaşan proletarya kuvvetlerini silâhtan tecrit etmektir.» Mevcut toplumsal düzenlerdeki gelişmelere karşı takınılan bu olumsuz tutum, halâ, bütün Komünist Partilerinin en belirleyici özelliği olmakta devam etmektedir.

Ulyanov bu eleştirilerini uzun bir makale haline getirip bir dergide yayınlamak istediği zaman, hem sansürün şartlarına uymak, hem de kendisi ile Struve gibi «yasal Marksistler» arasında bir kopmaya meydan vermemek için dilini biraz yumuşattı. Makâle şu başlıkla yayınlandı: **Halkçılığın Ekonomik Muhtevası ve Bay Struve'un Eserindeki Halkçılığın Eleştirisi. (Burjuva Edebiyatında Marksizmin Yansımaları.) 1894'te, Saint Petersburg'da yayınlanan Bay P. Struve'un «Rusyanın Ekonomik Gelişmesi Üzerine Kritik Notlar»ıyla İlgili Olarak.** Bir kitap eleştirisi için oldukça uzun bir başlık! Ama

eleştirinin kendi uzunluğu düşünülecek olursa, bu başlık tam gözüküyor Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar'ının** Rusca baskısının birinci cildinde 139 sayfa tutuyor bu kitap tanıtma yazısı-

Bu makale, önde gelen Marksistler arasında açılan ve metinleri yasal dergilerde yayınlanacak olan bir **symposium** için yazılan yarım düzine kadar makâlelerden biriydi. Yazarların çoğu müstear isimle yazmıştı. Lenin'in arkadaşlarından biri olan Potresov bu makâleleri almış, genel bir başlık altında bir kitap hâline getirmişti **Rusyanın Ekonomik Gelişmesi ile Ilgili Dökümanlar.** Ulyanov, Struve'un eleştirisi için hazırladığı makâlesine K. **Tulin** imzasını atmıştı. Diğer yazarlar ise Plekhanov, ve tabiatıyla, Struve'du. // mıştı. Diğer yazarlar ise Plekhanov, Potresov, ve tabitayıla, Struve'du. Alınan bütün tedbirlere rağmen, bir ispiyoncunun veya meraklı birinin yardımıyla durumu öğrenen polis yer altında kurulan bu «cehennem ateşi»nin dumanını gördü, ve iki bin nüshalık baskının hepsini müsadere etti. Fakat birkaç düzine kadar nüsha matbaadan «çalınmış» bulunuyordu.

1895 İlkbaharında, çok şiddetli bir zatürre geçiren Ulyanov «sıhhi nedenler yüzünden» dışarıya gitmek için hükümetten yeniden izin istedi. Bu kere izin verildi. İsviçre'deki Emeğin Özgürleştirilmesi Grubunun liderlerine bir hediye olarak vermek için bu toplanan kitabın bir nüshasını da gizlice dışarıya çıkardı. Seyahatinin gerçek amacı da bu grupla ilişki kurmaktı. Bu olayı Axelrod hatırâlarında şöyle anlatıyor

> Kendisini takdim etti: «Vladimir Ulyanov. Henüz Rusya'dan geldim. Cenevre'de, George Valentinovich (Plekhanov) selâmlarını gönderdi.» Genç adam epey kalın bir kitap verdi bana... Rusya'daki durumlardan konuştuk, ve sonra ayağa kalktı. kibarca, «izin verirseniz bu tartışmamıza devam etmek için yarın geleceğim,» dedi.
>
> Bütün gece elimdeki ciltteki yazılara baktım... İsmini ilk defa gördüğüm Tulin diye birinin makalesinden başımı kaldıramadım. Makâle çok iyi intibalar bıraktı bende... Kuruluşu çok mükemmel değil, hatta biraz dikkatsizceydi. Fakat insan savaşçı bir ruhla, bir kavgacının ateşiyle karşı karşıya olduğunu hissediyor; makâlenin yazarı için Marksizmin sadece bir doktrin değil, fakat devrimci mücadele için bir silâh olduğunu seziyordu... Ama, Tulin'in makâlesinde paylaşmayacağım bazı eğilimler de vardı...
>
> Ertesi sabah Ulyanov geldi: «Symposium'a göz attınız mı?» dedi. «Evet. Ve çok büyük bir zevk duyduğumu belirtmek isterim: Rusya'da gerçekten ihtilâlci bir sosyal demokratik düşünceyi haber veren bir uyanma başlamış nihayet. Özellikle Tulin'in makalesi çok iyi-»

«Benim müstear ismimdir,» dedi konuk.

Daha sonra hangi noktalarda kendisinden ayrı düşündüğümü anlattım. «**Symposium** için hazırladığım makâlemdeki anlayış ve eğilimin tam tersi bir eğilimde olduğunuz görülüyor. [Axelrod hastalığı yüzünden bu makâlesini bitirmemişti.] Sizin, liberallere karşı takındığınız tutum Batı'daki sosyalistlerin liberallere karşı takındığı tutumun aynıdır. Ve benim göstermek istediğim nokta ise... bugünün tarihsel şartlarında Rusya Proletaryasının bugünkü âcil çıkarlarının toplumdaki diğer ilerici unsurlarınkiyle eş düşmekte olmasıdır... Her iki taraf da aynı âcil problemle yüzyüze... mutlakiyetçiliğin tasfiyesi..»

Ulyanov gülümsedi ve durumu kavradı: «Biliyorsunuz, makâlelerim hakkında Plekhanov da aynı noktalarda işarette bulundu. Düşüncelerini renkli bir dille belirtti: «Sen,» dediydi, «liberallere karşı sırtını dönüyorsun, biz ise yüzümüzü'...»

Görülüyor ki, bu iki düşünür daha ilk günlerden itibaren liberallere, demokratlara ve mutlakiyetçiliğe karşı mücadelede «müttefik» olunabilecek diğer gruplar konusunda farklı düşünüyorlardı. Ama genç adam kendisini saygılı ve itaatkâr bir mürit gibi sunmuştu. Axelrod kendisine gelen bu ziyaretçiyi «sankin, işine düşkün becerikli, ciddi, ve kusursuz» bulmuştu. Plekhanov ile birlikte bu müritlerinin yanlışlarını düzelteceklerini ve bu düzeltmeleri yapmaya kendisini inandıracaklarını düşündü. Gerçekte, bu yıldan sonra on yıl süreyle Ulyanov, kıdemli düşünürlerin anlayış ve yorumlarını savunmaya çalıştı; fakat ruhen kendi fikrinden ayrılmış değildi. 1899'da, Potresov'a yazdığı bir mektupta, çarlığa karşı mücadelede demokratik muhalefetin «desteklenmesi ve ittifakta bulunulması» gerektiğini yazan Axelrod'u eleştirmeden duramadı. «Benim fikrimce,» diye yazdı Ulyanov, «**yararlanmak** kelimesini kullanmak, **desteklemek ve ittifakta bulunmak** deyişinden çok daha doğru olurdu. «Müttefikler»e karşı takınılan bu tutum-karşılıklı destek olma ve samimi işbirliği yerine, «**yararlanmak**» düşüncesi-Lenin'in hayatı bayınca temel özelliklerinden biri olmuştur. Bugün de herhangi bir Komünist partisinin katıldığı birleşik cepheler veya ittifaklarda aynı durum görülmekedir.

Sonraki beş yıllık bir süre içinde, Struve ve Tugan-Baranowsky gibi sözcüleriyle birlikte bütün «yasal Marksistler» vaktiyle genç Ulyanov'un fevkalâde parlak bir öngörüşle işaret ettiği yönde değiştiler önce Rusya'da kapitalizmin kaçınılmazlığı ve gelişmesinden kapitalizmin gelişmesini alkışlamaya; sansürü aşmak için tıraşlanmış bir Marksizmin savunulmasında devrimci özünden koparılmış, hadım edilmiş bir Marksizmin savunulmasına; ve en nihayet, Marksizme karşı açıkca muhalefette. Bu genç yaştaki başarılar,

bu peygamberce öngörüşün gerçek çıkması «genç ve ciddi adamın» kendine güvenen bir kişilik kazanmasına sebeb oldu. 1907 yılında; Ulyanov'un Lenin olduğu yılda; kıdemli devrimcilerin tümüne karşı kendi hizibini savaşa sürmeye başladığı yıl, şöyle yazacaktı

> Struve ile yapılan eski tartışma, teorik konulardaki tartışmalarda uzlaşmazcı olmanın pratik değerini ispatlamak bakımından öğretici bir örnek olmuştur... Bugünkü durumu da, on yıl önce olduğu gibi düşünmek gerekir. O zamanlar Struvizm de çok küçük noktalarda ayrılmalar gösteriyordu. Ama ilk bakışta son derece küçük olan bu ayrılmalar, sonunda, Partinin bütün ana ayrımlarını meydana getirmiştir...

1894 yılında Struve'un kitabının en son cümlesi şöyleydi «kültürsüzlüğümüzü itiraf edelim, ve bizi yetiştirmesi için kapitalizme dönelim.» Bu sözler o zaman Lenin'i çileden çıkarmıştı. Fakat yirmibeş yıl sonra, Rusya devletinin başına geçtiği zaman, ekonomik tecrübesizlikle, yetersizlik ve **kaos** ile mücadeleye başlayınca, kelime kelime, aynı sözleri söyleyecekti!

Vladimir İlyich 1895 ilkbahar ve yazında Batı Avrupa'da dört ay geçirdi. Almanyadayken kitaptan öğrenme Almancasını denemek istedi. («En basit kelimeleri bile anlamıyorum, telâffuzları çok tuhaf, ve çok hızlı konuşuyorlar. Tren memuruna birşey sordum, cevap verdi, anlamadım. Tekrar, daha yüksek sesle söyledi. Gene anlamadım ve adam öfkeyle, çekip gitti.») Karl Kautsky ile; **Die Zeu Zeit**'in editörüyle gidip tanıştı. Kautsky, Lenin için Plekhanov ve ihtiyar Engeles'den sonra en değerli düşünürdü. Spree nehrinde hergün yüzdü. Berlin'in kenar semtlerinde yürüyüşlere çıktı. Koenighiche Bibliothek'te uzun uzun çalıştı, «çok kitap alma isteğine» boyun eğdi ve para göndermesi için annesine iki kere mektup yazdı. En çok sevdiği kitaplardan birincisi, Max'ın bıraktığı notlara dayanarak Engels'in yayınladığı **Kapital**'in üçüncü ciltdiydi.

Fransadayken, 19. yüzyıl Rus aydınlarının özelliğine uygun olarak, konuşulan Fransızcayı daha rahat anlıyordu. Paris'e hayran oldu («Geniş ışıklı caddeler, birçok bulvarlar, yeşillikler»). Marx'ın damadı, sosyalist lider Jean Longuet'yi aradı. İsviçre'de Plekhanov ile uzun uzadıya konuştu. Vera Zasulich ile görüştü, asıl önemlisi Axelrod ile çok daha yakın konuşmalar yaptı: Rusya'da o'nların adına bir örgüt kurmak, devamlı bilgi vermek ve yazılarının Rusya'ya girmesine çalışmak için söz verdi, plânlar sundu. İsviçre'nin dağlarına, göllerine vuruldu, «iflâh etmez mide ağrısı»-galiba «ne zaman sıkıntı içide olsa» azan «sinirli mide» ra-

hatsızlığıydı-için tedaviye çekildi, Axelrod ile birlikte Zürih yakınlarındaki dağlara tırmandı, kendi kendiyle konuştu, düşündü, sorular sordu.

«Ulyanov ile o günkü tartışmalarımızın,» diye yazdı yıllarca sonra Lenin'den nefret etmeye başlayan Axelrod, «tam bir festival olduğunu söylemek zorundayım. Bugün bile o günlerin, Emeğin Kurtarılması Grubunun hayatında en mesut günler olduğunu sanıyorum.»

Cenevre'deki bu mülteciler 1883'ten beri yapayalnız ve tecritlenmiş olarak yaşıyorlardı; şimdi, çoktan beri hizmet etmek ve değiştirmek istedikleri memleketlerinin içinde yeni bir meyvanın filizlendiğini görüyorlardı.

Ulyanov dönerken her türlü tedbiri almış, veya öyle sanmıştı, fakat altlarına yasak kitaplar koyduğu bavullarını kurcalayan polisler, hevecandan yüreği ağzına gelen Ulyanov'un gözü önünde herşevi müsadere ettiler. Aşikârdı ki, Rusya dışındaki çarlık polisleri onun hareketlerini izlemişlerdi. Polisler yaptığı herşeyi birbir anlatmışlardı çünkü...

«Hist. bak hele,» denildiğini duymuştu Nadezhda konstantinovna'nın kuzenlerinden biri, çalıştığı adresler bürosundaki dedektiflerden. «önemli devlet suçlularından Ulyanov'u-ağabeyi asılmıştı-yakaladık, dışardan yeni dönmüş, artık elimizden kaçamaz.»

Bu şüpheli hâline rağmen, «önemli devlet suçlusu» Ulyanov, Moskova. Vilna ve diğer yakın kentleri gezerek, Emeğin Kurtarılması Grubu adına çeşitli kişilerle temasta bulundu. Kıdemli mülteci devrimciler ilk kez Rusya'dan rapor almaya ve Rusya'da en nihayet bir örgüt kurulduğunu düşünmeye başladılar.

1895 sonbaharında Saint Petersburg'da ilk büyük grev dalgası meydana çıktı. Polis için «şişko-şişko» Marksist kitaplar başka şeydi, grevler ve ayaklanmalar başka. İşçilerin nefretini taç ve taht yerine işverenlere doğru yönlendirecek «yasal» veya «polis sendikacılığı» fikrini o zamanın polisi henüz keşfetmemiş bulunuyordu. Bu fikre daha zaman vardı.

Ulyanov-aynı kafadaki Martov'un Yahudi sendikalarında çalışmasına bakarak-diğer arkadaşları gibi bu grev işine karışmaya çalıştı. Kendileri «proletarya partisi» İdiler, ama bunu, ayaklanan ve grev yapan işçilere duyurmanın yolu neydi? Vladimir'in sevgilisi, Nadezhda Konstantinovna, Okur-yazar Komitesinden öğrencisi olan işçilerin sayeside Vladimir'in yardımına koştu. İzlendi-

ğinden ve zamansız bir iş yaptığından içi kuşkulu olan Ulyanov birkaç işçiyle konuştu, onların sorunları hakkında sorular sordu, kendi elyazısı ile yazılmış bildiriler hazırlayarak, ya teksirle, ya da sadece elle çoğaltılmış üç veya dört nüsha halinde bunları işçilere dağıttı. Ulyanov'un ve Martov'un bu bildirilerinden bazıları Narodniklere ait bazı gizli matbaalarda basıldı. Anlaşılan, Narodnikler, Ulyanov'un hasmâne duygularla yaptığı tahlillerdekinden daha fazla işçi ve ihtilalcilere yakınlık gösteriyorlardı.

Semmyanikov atelyelerinde işçi Babushkin tarafından dağıtılan bildirinin dört nüshasından ikisi bir ustabaşı tarafıdan yakalandı, ama diğer ikisi elde ele geçmeye başladı. Daha sonra Lafermo sigara fabrikalarındaki kadınlar, Thorrston dokuma fabrikalarındaki kadınlar ve erkekler, Putilov sanayi tesislerindeki demir ve çelik endüstrisi işçileri, ilk defa olarak, Emekçi Sınıfının Kurtarılması İçin Petersburg Mücadele Birliği» diye bir şeyden haberdar oldular. İşçiler bu işi ilgi çekici buldu; kendi dertlerinden dertlenen bir kuruluştu bu üstelik işçilerin kendi öz dertlerini çok basit bir dille yazmasını biliyordu. Bu küçük bildirilerde işçi meseleleri ile sosyalizm ve özgürlük uğruna açılan mücadele -ki çok daha kompleksti-bir birine bağlanmaktaydı.

Aynı günlerde basit, aynı fikri işleyen iki risâlecik daha yayınladı Ulyanov **Cezalar Üzerine, ve Yeni Çalışma Yasaları Üzerine.** Genç Yahudi tahrikçisi Martov ile omuz omuza birlikte çalışan Ulyanov, Marx'ın eserlerini okuyup duran Marxist çalışma toplulukları ile «Emekçi Sınıfının Kurtarılması için Mücadele Birliği»ni birleştirmeye, ve **İşçilerin Davası** isimli bir gazete için materyal toplamaya çalıştı.

Bu plânları gerçekleştirmeye çalışmakla geçirdiği bütün sonbahar boyunca peşinde adam olduğu yolundaki kuşkuları artıp durdu. Bu işi de, tam bir görev tutkusu ile ele aldı. Samara'daki Narodnaya Volya hareketinin emeklileri ile konuşmaları sırasında öğrendiği gizli faaliyet tekniklerini bütün adamlarına öğretti. Gizli kodların ve şifrelerin kullanılışını; isim ve adreslerin nasıl şifrelendiğini: görünmez mürekkebin nasıl yapıldığını; yanyana getirilince önce kelimelerin, sonra da cümlelerin anlaşılmasıyla okunan ve kitaplardaki harfleri altlarına küçük noktalar koyarak yazılan gizli yazıları, kitap kapları içinde mektup gönderilmesini öğretti; bahçesi olan evlere dalıp, arkadaki adamlardan nasıl kurtulmak gerektiğini gösterdi. Zürih'teki emektar Axelrod'a bile çok detaylı bir talimat vermişti:

Mürekkebin içine potasyum bikromat -K_2 Cr_2 O_7- kristali kat, çok ince kağıt kullan, sıvı çiriş kullan, bir bardak suya bir çay kaşığından daha fazla nişasta koyma, sonra bir de patates unu kullan, bildiğimiz un çok sert geliyor...

Bütün bunlar arkadaşları için olağanüstü şeylerdi. Dinleyicileri içinde en dikkatlisi «Marksist» bir dişçi, Dr. Mikhailov, polisteki üstlerine bütün öğrendiklerini aktarıyordu.

Aralık ayında, makâlelerinin çoğu yorulmak bilmez Ulyanov tarafından yazılan **İşçinin Davası** yayına hazırdı. Dost-düşmanı Narodniklerin gizli bir matbaasında basılacaktı gazete. İki prova çıkarılmıştı ve tashih için iki farklı adrese gönderilmişlerdi. Bunlardan biri yayınlayıcı Ulyanov tarafından dikkatle tashih edilmişti. Aynı gece polis hepsini bulundukları yerde yakaladı, her iki kopyayı da ele geçirdi. Yayınlayıcı olarak Ulyanov; yardımcısı olarak Martov; mühendis Krzhizhanovsky (ilerde Devlet Plânlama Komisyonu başkanı olacaktı); Vaneev vereme yakalanıp, hapishanede ölecekti); Gutsul (delirecek ve ana babasının yanında göz hapsinde tutulacaktı); Strakov; yani henüz kurulan küçücük Petersburg Emekçi Sınıfının Kurtarılması İçin Mücadele Birliği'nin tüm üyeleri tutuklandı. Ulyanov'un bildikleri içinden sadece Krupskaya, Potresov ve Struve serbest kalabilmişti. Bunlardan ilk ikisini de daha sonra polis yakaladı. Aydınlarla temas kuran işçiler, sonraları günün birinde Dr. Mikhailov'un **agent provocateur** olduğunu keşfettiler. Dr. Mikhailov de çok geçmeden öldürülmüş olarak bulundu. Ve **İşçinin Davâsı** da tam doğmak üzereyken ölüverdi Petersburg'daki Birlik ise bütün bir şekilde Sibirya'daki topraklara göçtü.

BÖLÜM VIII

HAPİS VE SÜRGÜN

Çok değişik ve okunması hoş mektuplardı Lenin'in Sibirya'dan ailesine yazdıkları. Birkaç cümlesi hariç, kırlardan, köylerden hoşlanan, ama böylesi zevklere bile fazla yüz vermek istemeyen epiküryen bir felsefeye bağlı birisinden geliyorlardı sanki. İnsanların ne diyeceğine aldırmayan, işin gücün ise çılgınlıktan başka birşey olmadığına inanmış birinin mektuplarıydı. Ama gene de, Lenin'in bu sessiz ve sâkin hayattan hoşlanmadığı söylenemezdi. Tıpkı ailesine kendisini sessizce adamışlığı gibi

—Christopher Hollis

Ulyanov'un hapisten yazdığı ilk mektubun iki amacı vardı. Yoldaşlardan birisinin karısına, Bayan Chebotareva'ya yazılmış, ve pansiyon kaldığı, öğle yemeklerini yediği evin sahibi olduğu için hapishane otoritelerinin iznini elde etmişti. Uzun, dert dökmeyen, kişisel olmayan bir mektuptu. Yeni hapse girmiş birinin mektubuna benzemeyen, geleceğinin ne olacağını bilmeyen birinin yazmayacağı bir mektuptu. Ortaçağdaki üniversite öğrencilerinden birisinden, manastıra çekilmeye karar verdiği için, pansiyon kaldığı evin sahibine mektup yazıp, kitaplarını göndermesini isteyen birinden geliyordu sanki. «Tevkifimden beri ilgi duymaya başladığım bir konuyu ulusal sanayinin ürettiği malların piyasasını incelemek istiyorum» diyordu mektup. Ve bir yığın kitap ismi veriyor, bunların gönderilmesini istiyordu. Üç sayfa boyunca (iki tane de kocaman dipnot!) iç piyasanın gelimesiyle ilgili araştırmanın anahatlarını anlatıyordu; ek sayfalarda ise hemen ihtiyaç duyduğu eserlerin ismini veriyordu.

«Umarım, sizden bir cevap beklerken, bu konuda yardımlarını istemek için gerekli kimselere başvurmayı yararsız görmeyeceksiniz.» Bu da makul bir cümleydi, zira zavallı bir pansiyoncu kadın bunca kitabı nereden bulacaktı? Bayan Chebotareva mektubu aldı, ve yazarın sevgilisine, kızkardeşi Anna'ya, ve henüz yakalanma-

yan diğer doldaşlara gösterdi. Bunlar, Ulyanov'un yakınları oldukları için, her kelimenin görünür anlamının altındaki gerçek manâsını sökmeye çalıştılar. Şaşkınlıkla gördüler ki, kitaplar konusunda olağanüstü hafızaya sahip olan Ulyanov bazı kitapların isimlerini yanlış yazmış.

«Hafızâmdan yazdığım için,» diyordu, «isimleri yanlış yazmış olabilirim, kuşku duyduğum kelimelere de bu yüzden işaret koyuyorum.»

İşaretlenen kitaplardan birisi de Mayne-Read diye birinindi. Krupskaya kelimenin Mynoga (bofa balığı), yani Lenin'in ona taktığı isim olduğunu anladı.[1] Kızkardeşi, Mayne Read'in kitabının bulunduğunu yazdırdı. Böylece Ulyanov, sevgilisinin tutuklanmadığını öğrenmiş oldu.

«Herhangi bir yazar veya profesör'»ün Üniversite Kitaplığındaki ve Maliye Bakanlığı kitaplığındaki kitapların kendisine gönderilmesinde yardım edip, edemiyeceği şeklindeki sorudan ise Struve'un gizli teşkilâttaki ismini («Yazar»). Potresov'un adını («Profesör») çıkardılar. Cevaplarında profesörün de, yazarın da kendisine yardımcı olacağını bildirdiler. (Krupskaya ve Potresov birkaç ay daha tevkif edilmediler. Struve ise hiç tevkif edilmedi.) Böylece hapisteki Ulyanov'un teorik çalışmaları-zira mektupta bu konudan başka hiçbir şey yoktu-ve bu çalışmaların gereği olan mektuplaşmaları tutuklanışının birinci ayındayken başlamış oldu.

Araştırma projesini, tedbirli olmak için daha işin başındayken Savcı ile görüşmüştü. Savcı, elindeki suçlunun bilimsel kişiliğinden etkilenmiş, «istediği kadar kitap getirtebileceğini, hiçbir kısıtlamada bulunmayacağını» söylemişti. Hapishanedeki hücresinde bir kitaplığı olabilecek; arkadaşlarından, kütüphanelerden, hapishane dışından kitap getirtebilecek, yayınevlerinden satınalabilecek, okuduktan sora yerlerine iade edebilecekti. Hatta hasiphane kitaplığında bulunan ve iki neslin «siyasi» lerinden kalıp ta, çok iyi şekilde muhafaza edilen kitaplardan da yararlanabilecekti.

Tolstoy'un dediği gibi, «hapse girmeyen insanın [Rusya'da] ne biçim bir hükümet ve devlet olduğunu bilmesi imkansız» olduğu

(1) Bu takma isim alaycı bir dille takılmış bir isimdi. Krupskaya'nın büyük, ama patlak gibi görünen gözleri vardı. Sonraları **exophthalmic guatr** yüzünden bu durum artmış, arkadaşları balığa benzediğini söylemeye başlamışlardı. Sonraları parti ismi de Mynoga oldu. Hastayken Vladimir'e yalancıktan şikâyet ederek, kızkardeşi Anna'nın artık kurutulmuş ringa balığına döndüğünü söyleyerek alay ettiğini anlatmıştır.

için, şimdiki Stalinist Rusya ile Çarlık Rusyası arasında ne büyük fark olduğunu anlamak güç gelir bizim gibilere. Çarlık günlerindeki hapishaneler okumuş, yetişmiş, hatta bilgin denilecek kadar iyi insanlar tarafından yönetilirdi. Hapishane görevlileri içinde zalimleri olduğu kadar, merhametlileri, hatta içten içe mahkumlara siyasi fikirleri bakımından sempati besleyenleri bile vardı. Açlık grevleri, intihar gösterileri, halkoyunun baskısı, kahramanca ölmesini bilen şehitler (martyrs) yüzünden siyasi mahkumlara ayrıcalıkla muamele edilir olmuştu. Aynı fikirde olanların halk adına takibâta uğradığı bir ülkede ise, siyasi mahkum diye bir sınıfın ismini bile aramak gülünçtür. Fakat Çarlık Rusyasından; sanık eğer özel olarak bir terör hareketinde bulunmamışsa, kural olarak ağır çalışmaya hüküm giymez, isterse bilimsel çalışmalarla vaktini geçirmesine izin verildi. Kaldı ki, Ulyanov'un hapsi sırasında «yasal Marksizm'in en rahat günleriydi. Suçlu son derece akademik biri gibiydi, ve hapishanede örnek bir mahkum olacağı anlaşılıyordu. Bir yılı az aşan bir süre boyunca, hapishanedeki hücresinde sakince çalıştı. Üç yıllık bir süre için daha Sibirya'ya gönderilirken kızkardeşine şöyle dedi: «Salıvermeleri fena oldu Kitaplar üzerinde bir süre çalışsaydım iyi olacaktı. Sibirya'da kitap bulmak çok güç.»

Fakat güç olmadı. Devlet gözetiminde dört yıl kaldığı Sibirya'da yüzlerce dergi ve kitap getirtti, satın aldı, yasal yayın organlarına makâleler yazdı. hatta düzenin karşısında birisi diye damgalanmasına yol açacak birçok aşırı sert eserlerin hazırlanmasına katıldı yazılarıyla.

Rusya'nın iç pazarındaki gelişmeyi inceleme şeklindeki plânı da yavaş yavaş genişledi ve o zamana kadarki hayatının en büyük teorik eseri olan kitap şekline girdi **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**, Bütün incelemelerini, kitabın her satırını, her satırın tashihini, yayınlanışı sırasındaki pazarlığını hep polis gözetimindeyken yazdı ve yaptı. Kitapta **V. İlyin** müstear ismini kullandı. Sibirya'daki son yılında (1899), sansürde hiçbir zorlukla karşılaşmadan, kitap yayınlandı. 1917'de ilk devrimci hükümet tarafından arşivler açılınca anlaşıldı ki, polis herşeyi ve V İlyin'in kim olduğunu biliyormuş, «Yasal Marksiz»in ilk yayın organı olan **Nachalo'yu** («Başlangıç»- finanse eden, yayınlanması için gizli ajanlarından birisini, M. Gurovich'i «melek»likle görevlendiren hep polismiş. Bu adama verilen görev müstear isimlerle yazı yazan Marksistlerin gerçek kimliklerini elde etmekti. Adam da, dergiye yazı yazanların Plekhanov, Zasulich, Martov, Potresov ve Ulyanov olduğunu bildirdi. 1899 yılı

Mart sayısında Ulyanov, Kitabının sansürden geçmesi için müracatta bulunmadan önce Nachalo'da kitabın üçüncü bölümünün bir kısmını şu başlık altında yayınladı **«Modern Rusya Ekonomisinde Feodal Ekonominin Kapitalist Ekonomi Tarafından Yerinden Edilişi.»** Makale **V. İlyin** diye imzalanmıştı; ve maklenin, «Rus ekonomisindeki gelişmeleri etraflı şekilde inceleyen yazarın hazırladığı geniş bir eserin bir kısmı» olduğuna dair bir de dipnotu vardı. Polis buradan anladı ki, yazar, ellerinde bulunan mahkumdur; tahttaki Çarın babası olan eski Çarı öldürmeye teşebbüs eden ağabeyin kardeşidir. 1907'de-Rusya genel grevler ve 1905 ayaklanmasının dalgalanmalarıyle uğraşırken, ikinci baskısı için bile hükümet izin verdi. Siyasal bakımdan kayda değer birçok noktalar ihtiva eden bir de yeni önsöz yazdı. Çarlık sansürü hakkındaki uydurma sözlerin hakikat olduğuna inandığımız şu günlerde, aşağıdaki sözleri okumak, ve bunların o zamanlar yayınlandığı bilmek şaşırtıcı oluyor.

> Köleliğin binbir tehdidi altında bulunan toprak ekonomisi ya devam edip bir junker ekonomisine dönüşecektir [diyordu 1907 baskısının önsözü], ya da devrim eski geniş toprak sahipliğine dayanan ekonomiyi yıkacak, köleliği ve özellikle büyük toprak sahipliğini sona erdirecektir... Stolypin gibi centilmenler birinci modele uygun bir ihtilâlin oluşması için ısrar, inat, ve samimiyetle çalışıyorlar. 3 Haziran 1907 Hükümet darbesi Stolypin'in toprak sahiplerinin halk meclislerine doldurmasını sağlayarak karşı devrimin zaferini işaret etmiştir. Bu «zafer»in ne kadar dayanacağı ise başka bir sorundur. İkinci yol için açılan mücadele henüz bitmemiştir... Bu mücadele nerede bitecektir. Rus Devriminin bu birinci sıçramasından ne gibi bir nihaî ürün meydana gelecektir-bu henüz söylenmesi mümkün olmayan birşey...

«İlyin»in bu eserinde Rusca 299 tane teorik ve istatistiki kitap ve kaynak kullanıldı. Almanca, Fransızca, İngilizce veya Ruscaya çevrilmiş 38 tane de yabancı eser... Ulyanov'un satın aldığı, okumak için getirttiği bütün bu kitaplar, kendisi Sibirya'dayken posta ile veya konuklarıyla getirilmişlerdi. O günlerde müthiş birşey sanılan Sibirya sürgünü, sonraları kurulacak olan Sovyet Rusya hapishaneleriyle, sürgün yerleriyle karşılaştırılacak olursa, son Çar zamanındaki sürgün ve hapishaneler emeklilik yıllarının geçirildiği sayfiye yerleri gibi kalır.

Petersburg hapishanesindeyken Ulyanov'a kitap getirenler hiçbir arama ve soruşturmaya uğramazlardı. Gündüzleri saat beşe kadar. geceleri ise gece bekçisine teslim edilmek üzere istedikleri kadar kitabı, giyeceği, yiyeceği hapishane idaresine verebilirlerdi. Ceza Mahkemesi Savcılığınca, veya onun temsilciliğince bu paketler kont

rol edilir, hapishane görevlileri veya polis bunları kontrol etmezdi. Ertesi gün de bütün paketler hücresinde olurdu. 1896 yılı boyunca ve 1897'nin ilk iki ayı boyunca haftada en az iki kere bu paketler gelmeye devam etti. O arada resmi makamların, davâyla ilgili son kararını bekliyordu. Aldığı veya geri verdiği kitap paketlerinin içinde en az bir kitapta ya altları çizilmiş harflerle, ya da görünmez mürekkeple yazılmış mektuplar bulunurdu. Bu iki yanlı trafik sayesinde örgütü ilişkisini sürdürdü; grev yerlerinde kullanılması için birçok bildiriler yazıp, gönderdi; Sosyal Demokrat Parti için hazırlanan proğramda kullanılan program taslaklarını yazdı, hatta diğer hapishanelerdeki arkadaşları ile bile haberleşme ağı kurdu. Sibirya'da kaldığı bütün aylar boyunca da bu gelip- giden kitap paketleriyle, Rusya'da hapiste veya sürgünde bulunan yoldaşlarıyla, İsviçre'de bulunan Plekhanov ve Axelrod'la haberleşmeye devam etti.

Dışardayken bütün arkadaşlarına gizli haberleşmenin yollarını ve yöntemlerini öğretmişti ve şimdi bunun meyvalarını topluyordu. Hapishanede kobalt ve sülfrik asit eriği bulamıyordu, ama elaltında bulabileceği süt ve sitrik asit (limon suyu) vardı ve bununla yazılan yazılar da görünüyordu. Fakat yazıldıkları kağıtlar ısıtılınca, gözle görünür bir kahrevengiye dönüyorlardı. Yazı malzemesinin başında süt geliyordu, hokka olarak da sütte ıslatılmış kuru ekmek parçalarını kullanıyordu, ayak sesi duyunca kağıtlarını topluyor, mürekkebini, hokkasını yutuveriyordu. Bugün altı tane mürekkep hokkası yedim,» diyordu gizli mektuplarından birinde.

Daha sonraları başka yollar buldu. «Moskova'daki Profesyonel Kongrenin raporu,» diyecekti bir mektupta, «çok ilginç,» ve böylece arkadaşlarına-aksi taktirde hiç göz atmayacakları bir kitaptaki-gizli mektubunun yerini gösteriyordu. Kağıtların görünmez yüzleriyle lâf anlatmak tehlikeli olduğundan, daha yeni bir metotla görünmez mürekkebi geliştirdi. Mektupları incecik şeritler hâlinde kesiyor, ve akşam çayı için sıcak su getirdikleri zaman sıcak bir eriyik yapıyor, şeritleri bunun içine sokuyor, çay sütlü yazıları çok iyi görünecek şekilde sarımsı kahverengiye döndürüyordu.

İrade sınavı için en sert yer hapishanedir. Bazıları, dayanamaz, demir parmaklıklara karşı nefes alırken ruhları yıkılır. Bazıları ise, ilk haftalardaki huzursuzluktan sonra, gün ortası hayâl görülen bir dünyaya dalarlar, ya da küçük-küçük işlerle oyalanmaya bakarlar. Diğer bazıları da güneşin verdiği hazzı bile farketmeyen-

bir kertenkelenin kaya dibinde tenbelce oturması gibi, saatlarını boşu boşuna harcarlar. Tanıştığım Bolşeviklerin çoğunu, yaşıtlarından daha genç görünüşlü buldum. Bu işin tılsımını hapishanelerdeki tatillerde bulmuşlardı; hayatın kızgın ve dağlayıcı alevi oralarda daha serindi ve yıllar fazla bir iz bırakmadan yaşanılıyordu.

Vlademir İlyiç neredeyse hoşnutluk içinde, hapishane hücresine girdi ve yerleşti. Disiplinli ruhu için, enerjisini bir plâna göre harcayacak bir insan için bundan daha güzel armağan olamazdı. Yapması gereken hiçbir işi yoktu. Sadece, aşırı bir düşkünlükle yaptığı bir işi vardı: hücresini temiz tutmak. Hemen günlük bir çalışma programı yaptı: beden eğitimi şu kadar dakika, yabancı dil şu kadar dakika, araştırma ve yazma şu kadar dakika.

«İhtiyacım olan herşey var,» diye yazdı annesine, «hatta ihtiyacımdan bile fazla.» Rahatı ve boğazı için en olmadık şeyleri bile getiriyordu arkadaşları. Hapishanede bir dükan açacağını ve hapishane kantinini iflâs ettireceğini söyleyerek arkadaşlarına takılırdı. Yakınlarına hapishaneden yazdığı mektuplarda sakin, kesiksiz, ve candan bir sevgiyle konuşur; onlara verilen güç görevleri yerine getirmeleri için onlara yakın bir ilgi gösterirdi. Bütün bu mektuplarında tek bir defa şikâyet etmişti kızkardeşi Anna'ya yazdığı mektupta, bilinen kurşun kalemler yerine, mekanik olarak işleyen kurşun kalemlerden istiyor; hapishane tüzüğüne göre çakı taşıyamadığı için, kurşun kalemlerini gardiyanlara açtırdığını, bunun da çok vakit aldığını söylüyordu. Gardiyanlar da bu işe söylenmeye başlamışlardı. Anasına yazdığı mektuplar, kadıncağız durmadan acı çektiği için, belki de kasten iyimserlikle yazılmıştı. Fakat kızkardeşine ,erkek kardeşine, Krupskaya'ya ve diğerlerine yazdıkları da bunlardan aşağı kalmıyordu. Sadece Krupskaya'ya yazdığı bir mektupta yalnızlığından dert yanar gibiydi. Krupskaya bunu şöyle anlatıyor.

> Fakat insan ne kadar olgunlaşsa da, Vladimir İlyiç bile hapishane melankolisinden etkilenmişti. Mektuplarından birinde şöyle bir plândan söz ediyordu: hava almak için bahçeye çıkardıklarında koridordaki pencerelerden birinden Shpalernaya sokağının bir kısmını görmesi mümkün oluyordu. Ben (ve bir arkadaşım) sokağın orasında, o belli saatte durursak, bizi görebileceğini söylüyordu... Söylediği yere günlerce gittim, uzun uzun bekledim. Plân işlemediydi; hatırlamıyorum ama, işleri bozan birşey olduydu.

Hapishanede sürdürdüğü bu plânlı hayatı hakında birşeyler öğrenmek için, kendisinden sonra hapse düşen kardeşi Dimitri'ye tavsiyelerde bulunmak niyetiyle yazdığı mektuba bakalım

> Herşeyden önce, hapisteyken yemeklerine dikkat ediyor mu? [diyordu Vladimir, annesine]. Eminim, etmiyordur. Oysa bence hapise dayanmak için bu bir şart. Ve ikincisi; beden eğitimi yapıyor mu? Belki bunu da yapmıyor. Ve gene bu da şart. Ve hiç olmazsa kendi tecrübelerimden söyliyebilirim ki, yatmadan önce beden hareketleri yapmak da bana çok iyi gelirdi. Mafsallarımı hareket ettirip, canlandırdığı için, en soğuk günlerde; hücremin buz kapladığı günlerde bile hiç üşümez, ve bu hareketlerden sonra çok rahat uyurdum. Biraz komik de olsa, çok kolay bir hareketi tavsiye edeceğim: **reverans** yapar gibi elli kere diz çöksün! Benim yaptığım hareket tıpa tıp buydu. Hücrenin penceresinden içeriye bakan gardiyanın, şaşkınlıkla, hapishane kilisesine gitmek için tek bir kere istekte bulunmayan bu adam neden birden bire sofulaştı, demesine de hiç aldırmazdım...

Daha sonraları küçük kızkardeşi, Maria hapse düşünce, sonra Anna ve kocası yakalanıp, hapse düşünce de, satır satır aynı tavsiyelerde bulundu. Yabancı dil çalışmalarını salık verdi, öğretmensiz yabancı dil öğrenmek için kendi metodunu anlattı bütün alıştırmaları Rusçaya çevirin, sonra bir kenara koyun; sonra baştan başlayıp Rusça'dan yabancı dile çevirin ve orijinalleriyle kontrol edin. «Yabancı dil öğrenmekte, benim tecrübelerime göre, en rasyonel yol bu.»

> Çalışma sürelerinizi de, konuları çeşitlendirmek için, elinizde bulunan kitapların durumuna göre kısım kısım kullanmanızı tavsiye edeceğim. Çok iyi hatırlıyorum; okumayı bırakıp, çalışmaya geçmek şeklindeki bir değişiklik bile-tercümeden okumaya; yazmaktan, beden hareketlerine geçmek gibi; veya ağır bir kitabı bırakıp, kolay ve renkli bir kitaba geçmek gibi-bana çok yardımcı olmuştu...
>
> Akşamları, yemekten sonra, dinlenmek için **fiksiyon** kitapları okuduğumu hatırlıyorum, ve hiçbir yerde, hapishanedeki kadar bu işi sevmedim. Fakat asıl önemlisi günlük beden hareketlerini unutmamak, her hareket için tespit ettiğiniz sayıyı tamamlamadan işi bırakmamaktır.

İşte hiçbir hapishanenin yıldıramadığı,hatta amaçlarından en küçük bir yılgınlığa bile itemediği Ulyanov'un fikri ve bedenî jimnastik programı aşağı yukarı böyleydi.

Sibirya! Hürriyet tutkunu insanların yüreklerinde korku salan bir isim. Bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca Sibirya sürgününe uğrayanlar, Rus edebiyatında, düşüncesinde, ve kamu hayatında büyük isimler olmuştur. Rusya'da **Kim, Kimdir?** yapılsaydı, Sibirya'ya gitmeyen az girerdi herhalde bu kitaba. Ondokuzuncu yüzyılın Sibiryası dendi mi, batak taygaları, sınırsız stepleri, buz

tutmuş tundraları, kutup ve kutup altı kışları, buz yüklü ve Artik'e dökülen nehirleri, kırgın ve unutulmuş insanları ile soğuk bir yer gelirdi akla. Fakat Transsibirya demiryolundan sonra Port Arthur'e doğru trenler işlemeye başladıktan; sürgün topluluklarının kalabalığı artıp, birbirleriyle moral bir yardımlaşmaya başladıktan; sürgün süreleri kısalıp, mahsuplar gitgide daha fazla sayıda geriye dönmeye başladıktan; veya yolculuğun kolaylaşması yüzünden kaçanlar, Batı Avrupa'ya çıkanlar artmaya başladıktan sonra, insanların kafasındaki Sibirya da değişmeye başladı.

25 Şubat, 1897'de, Vladimir İlyiç Ulyanov hücresinden çıkarılıp, Savcının makâmına götürüldü. İki hafta önce yazılan idari bir kararnameyle kendisinin üç yıllık kalan süre için Sibirya'ya sürgüne gönderileceği bildirildiğinde, araştırmasının kesileceğini düşünerek alaycı bir yüzle güldü. Hiçbir mahkemeye çıkmamıştı; bu günkü Sovyet Rusya'da olduğu gibi, sürgün davâlarında o zaman lar da mahkemeye lüzum görülmezdi. Siyasi polisin, hiçbir mahkeme kararı olmaksızın, idari bir kararla beş yıla kadar sürgün cezası vermeye yetkisi vardı. Bugün bu sınır da kalkmıştır. Annesinin isteği üzerine-annesinden az bir parayla-bu uzak yerdeki sürgüne kendi başına gitmesine izin verildi. Memur çocuğu olmanın, ve asil olmanın kazandırdığı bir avantajdı bu. Öntutuklama cezaevinden çıkarıldı. Tanıdıklarıyle vedalaşması için Petersburg'da bir hafta kadar kalmasına izin verildi, doktoruyla görüştü, seyahat için ihtiyacı olan şeyleri derledi, ve hatta-böyle bir izin verilmediği hâlde-Emekçi Sınıfının Kurtarılması için Petersburg Birliğinden kalanları toplayıp, bir görüşme yaptı.

Sonra serbest olarak Moskova'ya gitti, annesinin yanında birkaç gün kaldı, bazı yoldaşlarıyla görüştü, ve sonra da ta Krasnoyarsk'a kadar uzanan Transsibirya yolculuğuna çıktı. Orada, Yenisey'e geçmek için nehirlerin kabaracağı ilkbaharı bekledi, ve varacağı son noktada yerleşmesi için resmi makâmlardaki işlerini tamamladı.

Kransnokyarsk'ta bu eyâlet başkentinde birkaç hafta geçirdi, Sibirya baharını yaşadı, şehrin iki verst* uzağındaki Sibiryalı bir tacir ve kitap hastası. olan Yudin diye birinin dev kitaplığını gezdi. Kendi kitabında kullandığı onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl Rusyasındaki dergi ve gazetelerin en güzel kolleksiyolarını, ve ay-

(*) Bir verst yaklaşık olarak 2/3 mildir. (Ç. N.)

rıca hiçbir yerde görmediği sosyolojik ve istatistiki kitap ve monografileri bu kitaplıkta bulundu[2].

26 Şubat'ta başına buyruk yollara çıktığı halde, Yenisey'in çıktığı yere yakın Shushenskoye, köyündeki sürgün yerine varması 20 Mayıs'ı buldu. Gönlünce sürdüğü seyahat, molalar, geniş ufuklar, bütün bunlar hücrenin yorgunluklarını silip süpürüyordu.

«Tuhaf ama,» diye yazıyordu Ob'tan annesine, «Samara'dan Saint Petersburg'a üç günlük yolculuğa katlanamazken, şimdi hiç yorulmuyorum. Ve Gerçekten, tek bir gece bile hariç olmamak üzere çok rahat uyuyorum... Hava çok güzel; nefes almak bile daha kolay.»

Unutmamak gerekir ki, kendi başına sürgüne gitmesine izin verilmeyen bir mahkumun, muhafızlar arasında ve elleri kelepçeli olarak geçireceği bir Sibirya yolculuğu böyle zevki olamazdı.

Yenisey Eyâleti, Doğu Sibirya'daki güzel ve sağlıklı iklimi olan yerlerden biriydi ve kuzeydeki soğuk yerlerden epey uzakta, güneyde bir yerde. Lenin'in evi Tannu Tuva'nın yakınlarındaydı. Burası 1945 yılında Stalin tarafından gizlice imâr edilmiş ve Rusyanın en gizli sırrının merkezi; Rusyanın «atom merkezi» olmuştur. Lenin, bu bölgeye «Sibirya'nın İtalyası» denildiğini yazıyor. Yoldaşı Martov ise, âsi Yahudilere karşı duyulan önyargılar yüzünden, uzak ve münzevi bir yer olan Turukhansk'a sürüldü. Yenisey Nehrinden dokuzyüz mil daha Kuzeye yol alınarak gidilen ve nehrin, kutup denizlerine dökülürken çizdiği dev kavisin hizalarındaki Artik Paralelin çizgisine düşüyordu. Defalarca müracaat etmesine rağmen, Martov'un üç yıllık sürgünü hep orada geçtiğinden sistematik bir çalışma yapamadı; hayat şartları o kadar ağırdı. Krzhanovsky, Starkov, Vaneev, Lepeshinsky, Silvin, Lengnik ve Shapoval ise, hepside Vladimir İlyiç'in elli mil kadar etraflarındaki çeşitli yerlere gönderilmişlerdi. Eyâlet Genel Valisi herbiri için yer ve yiyecek masrafı olarak sekiz ruble (kırk lira) bağlamış, tespit edilen köylerde serbestce ev tutabilmelerine izin verilmişti. Ava çıkmak arkadaşlarını ziyaret etmek, Noel tatili, ve Yumurta Paskalyasında biribirlerinde toplanmak için eyalet içinde serbestçe gezinebiliyorlardı. Düğün ve cenaze merasimlerine de

(2) Yudin kitaplığı 1907'de Amerika Birleşik Devletlerince satın alınmıştır. Kitaplık, Washington'daki Kongre Kütüphanesindeki Slav bölümüne temel olmuştur.

katılıyorlardı. Bazıları evlerini çekip çevirsin diye annelerini yanlarına aldı; bazıları karılarını getirdi. Ayrıca Ulyanov'un buradaki üç yılı-boyunca Minusinsk'deki sürgünlerden üçünün düğünü yapıldı. Ailesi olmayan birisinin vasat geçimine bol bol yetiyordu verilen sekiz rublelik tahsisat. Sibirya çok ucuzdu o zamanlar. Ama isteyen olursa, aldığı tahsisatın yanı sıra para kazanmak için bir işte çalışmaları da serbestti. Birbirlerinin köylerine yaptıkları bu uzun ziyaretlerde günlerce, gecelerce siyasal sorunları tartışırlar; şarkılar söylerler: heyecanlı satranç partileri-hep Vladimir kazanırdı-düzenlerler; ormanlara dalıp silâh ve köpeklerle ava giderlerdi.

Köy «fena değil»di, ama biraz sıkıcıydı, zira binbeşyüz kadar yerlisi, bütün Sibirya gibi burada da esen soğuk kışın rüzgârlarına katlanmak zorundaydı. İlkbaharda karlar eriyince de bulut bulut sivrisinek olurdu. Fakat yüzmek için Yenisey nehri, av için orman, açık havalarda olağanüstü geniş bir manzarasıyla Şayan dağlarının karlı tepeleri vardı. Vladimir öylesine raattı ki, mide rahatsızlığı için içip durduğu maden suyunu bile aramaz oldu.

Yirmi önceleri de, anarşistlerin lideri Prens Kropotkin gene bu «Sibirya İtalyası»nda geçirmişti sürgün yıllarını. Ulyanov'un sürgünden otuz yıl sonra, Sovyet rejimine karşıt anarşitler başka yerlerde sağlık durumları bozulduktan sonra buraya gönderildiklerini duyurmak için mektuplar yazdılar ve dış dünyaya bu mektupları sızdırdılar. Anarşistlere enflasyon parası ile ayda altı Sovyet rublesi veriliyor, ama ayrıca bir iş tutmalarına izin verilmiyordu. Hemen yanlarında ise, çok daha rahat şartlarla ve epeyce fazla bir aylıkla yaşayan Smilga ve diğer komünist muhalifler bulunuyordu. G P. U. bu komünistlerin pişman olacaklarını ve karşıtlıklarından cayacaklarını sanıyordu. Sözün kısası, değişik rejimlerle de olsa, Rus idari sürgün sistemi kendi kendini tekrarlıyordu: tabii bazı farklarla. Ve, özellikle, Stalin yönetiminin son yıllarında anlatılmayacak hâl aldı.

Sekiz ruble aylık «ücret» ile («hükümet tahsisatını hiç aksatmadan veriyorlardı») Ulyanov dayalı döşeli bir köy evciği tutabiliyor, yiyecek alabiliyor, çamaşırını ve temizliğini hâlledebiliyordu.

> Her hafta bir koyun kesiyorlar ve bitene kadar Vladimir İlyiç'e hergün et veriyorlardı. Koyun bitince ertesi hafta için et alıyorlar, ve çiftlikteki kız, hayvan yemlerini hazırladığı teknenin içinde onun erzakını da hazırllyordu. Bu kesilmiş etler bir hafta süreyle Vladimir İlyiç'in kotletlerinde kullanılıyordu. Ve hem Vladimir İlyiç, hem de köpeği için bol bol süt vardı. [Krupskaya, **Lenin'den Anılar.**]

Sadece kitaplar için para bulamıyordu. Bu parayı da Sidney ve Betarice Webble'nin **İngiliz İşçi Sendikacılığı Teori ve Uygulaması** eserini çevirmek, ekonomik ve sosyolojik konularda makâleler yazmak, kitap eleştirileri hazırlamak gibi işlerle, veya **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** eserinin basın hakkını satarak elde ediyordu. Bu eserini, önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz «Hala» ya, Bayan Alexandra Mikhailovna Kalmykova'ya satarak binbeşyüz ruble gibi iyi bir para aldı. Makâleler ise arada sırada yüz, ikiyüz ruble getiriyor, bu arada kitap eleştirilerinin bedelleri de, derginin editörü ve arkadaşı olan Peter Struve'un onun için seçtiği kitaplar ile ödeniyordu. Parasız kaldıkça annesi de yardıma hazır olmakla beraber, Moskova'dan, hatta Rusya dışından kitap getirmek için gerekli paradan yana sıkıntısı olmuyordu.

Shushenskoye'de hayat çok yalnızdı. Bir dilekçecik verseydi yakındaki kasabalardan birine aktartabilirdi kendini. Bu kasabalarda yoldaşları küçük topluluklar hâlinde yaşıyorlardı. Fakat sürgünler arasındaki geçimsizliklerden, saatlerce süren satranç ve tartışmalardan ürküyor; uykusunu ve çalışmalarını heder edecek bu gürültü patırtıları düşündüğü için kendisini tutuyordu. Bulunduğu yerde sadece iki sürgün vardı: şapka imâlatçısı olan Polonya Sosyal Demokratlarından Prominsky; ve Saint Petersburg'daki Putilov fabrikalarındaki grevci işçilerden Finli Enberg. Sonuncusu bir Sosyal Demokrat değilse de, ihtilâlci bir kişiydi. Ulyanov oradaki öğretmenle de ilgilendi, ama adamın içki ve kâğıt oyunlarından başka şeyle ilgisi yoktu. Daha başka, Zhuravlev diye eskiden kâtipken, şimdi veremli bir köylü olan yoksulun biriyle; ihtiyar, kalın kafalı, ama işine düşkün bir mujik olan Sosipatych vardı. Bu ikisi ile, Krupskaya'nın safiyetle söylediğine göre, «Vladimir İlyiç, Sibirya köylerindeki hayatı inceledi.» Bu ikisinden bilgi alırken ünü köylere ulaştı, ve yakınlarda yaşayan köylülerin işlerine bakmak için Pazar günleri çalışan gayriresmi bir avukat dükkânı açtı. Ünü yayılıyor, ve millerce uzaklardan gelen köylüler gelip tarlalara dalan ineklerin neden olduğu anlaşmazlıklar, ödenmeyen ücret, veya içki ziyafeti vermeyen taze damatlardan dert yanan gelin ağabeylerinin işlerine bakıyordu.

Bütün bunlardan başka zavallı sürgünlerin av köpeği olması için yetiştirmeye uğraştıkları dişi bir köpek, bir küçük kedi, Minka isminde ve yaşlı bir çizmecinin oğlu olan küçük bir çocuk vardı. Çocuğun diğer ondört kardeşi ölmüş bulunuyordu. Süreleri biten sürgünler Shushenskoye'yi terk ederlerken, diyor Krupskaya. «Minka acısından hasta düşmüştü. Şimdi bu çocuk ta yaşamıyor.

Ve yaşlı kunduracı Yenisey kıyısında küçücük bir toprak istemiş: «Çünkü yaşlı halimle aç kalmak istemiyorum.» Vladimir İlyiç'in arkadaşı olduğu o günlerin hatırâsına hürmeten Sovyet Hükümeti bu adama toprak vermiştir.

Sürgünün de kendine göre acı yanları vardı. Hapisteyken verememe tutulan Vaneev yavaş yavaş çöktü ve öldü. Altı çocuklu ve evli Prominski önce otuz ruble alırken, sonra bu aylığı ondokuz rubleye indirildi. Ümitsiz bir çaba ile köylülere şapka yapıp satmaya, bu yolla, sürgünden sonra Polonya'ya kadar yol parası biriktirmeye çalıştı. Ve sürgün cezası bittikten sonrada «hür adam» olarak oralarda yirmibeş yıl şapka sattı, ama bir türlü ailesinin yol parasını toplayamadı. 1923'te, eski arkadaşı Lenin'in himâyesiyle Sovyet Hükümeti yol parasını verdi, fakat vatanına dönerken tifüs oldu ve yolda öldü. Tesinskoe'de sürgünde bulunan bir işçi olan Efimov peşinde adam olduğunu sana sana delirdi Julius Martov, Turukhansk'taki münzevilikten kurtulmak için peşpeşe müracaatlarda bulundu; birlikte aynı evde kaldıkları siyasi sürgün arkadaşıyla da kavga edip iyice yalnız kalmıştı. Martov gibi asâbına hâkim bir insan bile sinir hastası oldu, ama araştırıcı, yazar, ve tahrikçi olarak sahip olduğu özelliklerini yitirmedi.

«Sürgün topluluklarına düşmekten, sürgün tartışmalarına konu olmaktan Tanrı insanı korusun!» diyordu Ulyanov annesine yazdığı mektupta. En sert tartışmalar da Narodniklerle genç Sosyal Demokratlar arasında oluyordu. Siyasal konular: kuşaklar arası anlaşmazlıklar; bireysel teröre taraftar olmayanlara karşı terörcülerin horlayıcılığı; ve sürgündeki Sosyal Demokratlardan birinin kaçması ile kendilerine tanınan serbestinin hepten kaldırılması sonunda iyice biribirlerine girdiler.

> Rezâlet [diye yazıyor Krupskaya], bir kar topu gibi büyüdü. Vladimir İlyiç, sürgün topluluklarındaki rezâletleri bastıracak hiçbir rezâlet olamaz, derdi bana. Ayağımıza çok kötü köstek oluyorlardı. Bu yaşlı adamlarda sinir diye birşey kalmamıştı. Başlarına gelmedik kalmadığı için, en ağır cezaları bile önemsemezlerdi. Fakat bizim böyle skandallarla uğraşacak halimiz yoktu- yapmamız gereken birçok işimiz vardı önümüzde. Vladimir İlyiç'e kalsa, bu yaşlılarla hiç görüşmeyecektik. Aramızdaki ilişkilerin iyice koptuğu son toplantıyı hatırlıyorum. Ayrılmaya çoktan karar vermiştik, sadece mümkün olduğu kadar az kırgınlıkla olmasına çalışıyorduk. Ayrıldık. çünkü ayrılmamız gerekiyordu. Ama hiçbir nefret duymadan ayrıldık. Sonra da yalnız başımıza yaşadık.

Vlademir İlyiç'in anlayışı böyleydi. Sinirlerini bozmaktan başka işe yaramayan insanları kendisine arkadaş edinmez; tutmazdı.

Kendileriyle çalışamayacaklarından ayrılırdı. Ondan sonra, da kendisinin savunduğu şeylere çatmazlarsa onlara dokunmazdı. Ama gene de bu tartışmalardan ruhu sıkılırdı. Sibirya'da olsun, Batı Avrupa ülkelerinde olsun, bunların harekete verdikleri zarar polisinkini geçecektir.

Ne varki polis de elinden geleni ardına koymuyordu. Petersburg birliğindeki üyelerin bütün çabalarına rağmen, polis herşeyi ortaya çıkardı. İzleri bulunmuş, teker teker hepsi Sibirya'ya, veya bazıları Rusya'nın kuzey illerine sürülmüşlerdi. Bütün Rusya'ya yayılan bir örgütlenme ile, çeşitli yerlerde bulunan Marksist çalışma çevrelerini tek bir kuruluşta; tüm Rusya Sosyal Demokratik Partisi gibi bir kurtuluşta toplanmanın tam vaktiydi, ama polis her hareketlerini izlemekteydi. Yakalandıkları günlerde Ulyanov ve Martov bu tasarı üzerinde çalışıyorlardı. Hapisteyken bile Ulyanov bu iş için bir taslak hazırlayıp, dışarı kaçırmış, fakat ardı kesilmeyen tutuklamalar yüzünden genel kurul toplanamamıştı. Mart 1898'de, nihâyet «Birinci Kongre» açıldığında, Petersburg'dan delege seçecek sadece dört kişi kalmıştı. Bunların da, birisi tam o günlerde tutuklanıp, polis tarafından hakkında son karar alınıncaya kadar serbest bırakılan Krupskaya olmak üzere, üçü kadındı. Polis bu gizli kongreyi de biliyordu, anlaşılan Kongre, Minsk'te toplandı; Petersburg, Moskova, Kiev **Güney İşçisi** gazetesi, Yahudi Sosyalist Birliği veya Birlik-ki, Saint Petersburg'a gelene kadar Martov bu hareketin liderliğinde bulunmuştu-temsilcilerinin iştirâki ile toplandı, katılanların sayısı ve bunların vasıfları bakımından zengin değildi. Üç günlük toplantı bitti, fakat bir program taslağı tespit edilemedi. Sadece, Peter Struve tarafından kaleme alınan, ve ülke çapında bir parti kurulması ile üç kişilik bir merkez komitesi seçilmesini isteyen bir bildiri yayınladı. Bildiri, Struve'un bir devrimci olarak son eylemiydi, ve geleceğinden çok, geçmişini dile getiriyordu. En önemli cümlesi de şöyleydi «Avrupa'da doğuya doğru gittikçe, siyasal bakımdan burjuvazi zayıflamakta, korkaklaşmaktadır. Doğu ülkelerine doğru gidildikçe, bu yüzden kültürel ve siyasal görevler de proletaryaya düşmektedir.» Bu düşünceler, henüz sosyalist olmaya başlayan Leon Troçki üzerinde çok derin izler bırakacaktı.

Dokuz delegeden sekizi, ve kongrenin seçtiği üç kişilik merkez komitesi üyelerinden ikisi, toplantıdan birkaç gün sonra polisce tutuklandılar. Polisin zaferi kazandığı ve partinin sonunun geldiği kesindi.

Vladimir'in tutuklanmasından sekiz ay sonra, Nadezhda konstantinovna tutuklandı. Öntutuklama Cezaevindeki kadın tutuklulardan birisi üzerindeki elbiseleri tutuşturarak kedisini ateşe verince, resmi makamlar diğer kadın tutukluları serbest bıraktı. Ama davâlarına poliste devam ediliyordu. Sonunda-Rus bürokrasisinin işleyişi ağırdı-Krupskaya'ya, Kuzey Rusya'daki Ufa'da üç yıl sürgüne gönderileceği bildirildi. Nişanlısının yanında olabilmesi için, Ufa üzerine, Sibirya'daki Shushenkskoye'ye gönderilmesini ve nişanlısı ile birlikte dönebilmek için kedisine verilecek sürgün cezasının kısaltılmasını istedi.

Resmi makâmlar birinci isteğini kabul ettiler, ama aşıkların birleşmesi yolundaki istekleri fazla tesir etmediği için, ikinci isteğini; süre kısaltmasını kabul etmediler. Shushenskoye'ye masrafı kendinden olmak üzere serbestçe gitmesine, annesini de yanında götürmesine izin verdiler.Ve gider gitmez «hukuken» de evlenmezse hemen Ufa'ya iâde edileceğini söylediler.

Bazı ihtilâlci çevrelerde-hele nihilistler ile anarşistlerde-evlilik makbul bir kurum değildi ama Sosyal Demokratlar için, resmi veya gayri resmi yollardan da olsa, evlilik istisna değil, bir kuraldı. Öyle anlasılıyor ki, Nadezhda konstantinovna ile Vladimir İlyiç'in bu resmî sarta bir itirazları olmadı. Zira aralarındaki bağlılığı bütün Rusya'daki burjuva evlilikleri kadar geçerli ve ciddi saymaktaydılar. Hapishaneler, yeraltı örgütleri, yabancı ülkelerdeki mülteci hayatı ile binbir calkantı icinde bocalanan o günlerde «Kim, Kimdir» den daha zordu bir «Kim, Kiminle» hazırlamak. Ama ikisi arasındaki bağlılık, acı ve tatlı günleri boyunca, ölümlerine dek yıkılmadan sürecek bir bağlılıktı.

Nadya'nın geleceğini duyan Vladimir'in mektuplarına baktı mı ictenice bir sevinç görürdü insan. Ama gerçekte mektuplar bir yığın talimat ile doluydu; gelecekteki karısı neler yapacak, neler getirecekti, bunlar yazılıydı. Yasal Marksist organın editörü olan Struveu görecek ve ilerki makale ve kitap eleştirilerini tespit edeceklerdi. Ulyanov'un makâlelerinden yapılacak bir kitap için anlaşma imzalayacaktı. Bircok dergilerin abonmanlarını tazeleyecekti. «Getirebildiği kadar kitap» getirecek, hasır şapkasını, kendi elleri ile ovduğu satranç takımını, ceketinin mürekkeplenmesini önlevecek kalem muhafazasını, düzinelik grafik kağıtlarını, kağıt kesmek için makas (ev sahibinin koyun kırpma makasının yerine.) Prominky'nin cocukları için resimli kitaplar, tercüme edilecek yeni eserler, gramer ve sözlükler, deri av ceketini, dağ gibi yığın-

lə istatistik raporlarını unutmayacaktı. Vladimir'in yazıp çizip gönderdiği bu talimât sürüp giderken, bürokratik yazışmalar yüzünden Krupskaya'nın ayrılması da gecikiyordu. Sonunda, annesiyle yola çıktığında kutular ve bavullar dolusu yükleri olmuştu.

> Nihayet [diye yazdı annesine Mayıs, 1899'da] beklediğim konuklar geldi... geldikleri gün beni evde bulamasınlar diye ava çıkmak gibi parlak bir fikir doğdu kafamda. Nadezhda Konstantinovna iyi görünmüyordu, kendisine bakması gerekiyordu. Bana gelince, Elizabeth Vasilievna [(Krupskaya'nın annesi] şöyle dedi: «Hey yarabbim, nasıl da toplamışsın!» Anyuta düğüne kimleri çağıralım diye soruyor. Hepinizi dâvet ediyorum... Bildiğiniz gibi Nadezhda Konstantinovna'yı çok traji komik şartlara sokmuşlar: ya **hemen** evlenecek **(deliler!)**, ya da Ufa'ya döndürecekler. Tabii Ufa'ya geri göndermeye niyetim olmadığı için, ben de hemen «kollarımı sıvamak» zorunda kaldım...

Evlenmeyi yokuşa sürenler de gene resmi makâmlar oldu. Sibirya'daki günleri bir yıl geçtiği hâlde, Petersburg'dan henüz evrakları oralara gelmemişti. Bunlar olmadan «mahalli polis âmiri benim kim olduğumu bilmediği için evlenme belgesi tanzim edemiyeceğini» söylüyordu! Nadya, Mayıs'ta geldi, ama evlenmeleri Temmuz ayını buldu. Sibirya köylerinin soğuk monotonluğu içinde hayatlarını hemen birleştirmişlerdi, Temmuz'da evlendikleri zaman, artık mektuplarında bile olsun kimseye bir haber vermeyi düşünmediler.

Nadya'nın hayatı şimdi daha zenginleşmişti ve eş, sekreter, ev hanımı ve sadık bir mürit olarak yaşamaya başlamıştı. Annesi de I. Dünya Savaşı günlerindeki ölümüne dek ailenin bir üyesi olarak kaldı ve ev işlerine yardım etti. Potresov'a bakılırsa, «Vladimir İlyiç iyi tabiatı sayesinde kaynanasına katlanıyor, hiç şakası olmayan kaynanası ile hergün mücadele ediyordu. Yakın çevresinde Vladimir'in iradesine karşı çıkan ve kişiliğini savunan tek dik kafalı insan kaynanasıydı.» Krupskaya, ikisi arasındaki «mücadele»nin sonunda dini bütün kayınvalide ile ateist damat arasında bir inanç anlaşmazlığı şekline girdiğini çıtlatıyor. Fakat gelecek günlerdeki **Tanrısız Devlet**'in lideri olacak Lenin son derece hoşgörü taşıyor, arada-sırada küçük lâtifelerle bu sataşmaları hoş karşılıyordu.

Shushenskoye'den yazdığı mektuplar artık daha canlı, daha içtenlikliydi, ve kendilerinden bahseden bölümler uzun uzundu. Vladimir'in yazdığı sayfaların sonunda, Nadya'nın çok daha uzun

sayfaları geliyordu her mektupta. Veya bazan kendi başına mektup yazıyor, hayatlarını ve Sibirya'yı sayfalarca anlatıyordu. Kocasının annesinin ilgi duyacağını bildiği için Volodya ile ilgili ne var ne yok yazıyor; av partilerini, köylülerle ilişkilerini, çocukları ve hayvanları, «av» partilerinde geçen gülünç olayları, annesinin ve kendisinin yaptığı konserveleri, hep birlikte yürüyüşe çıktıkları koruyu, neler okuduklarını, kocasının yazdıklarını, hizmetçi işini nasıl hallettiklerini (ayda ikibuçuk rubleye her işe bakan bir kız bulmuşlardı, bir de yılda bir çift iskarpin veriyorlardı), Prominsky'nin kızına bir bluz alması istenen Volodya'nın kızın ölçüsünü soracak yerde, «kaç kilo?» deyişini-bütün bu gibi küçük şeyleri anlatarak, sevdiği bir insandan uzak düşen ve onun ne yaptığını, nasıl yaşadığını merak eden annesini sevindirecek, teselli edecek sıcak ve samimi mektuplar gönderiyordu.

Vladimir gittikçe sabırsızlanıyordu: Önünde daha bir yıl olduğu hâlde. küçük kızkardeşine yazdığı gibi, haritalara bakıyor ve kardeşinin de okumasına devam edebileceği Brüksel'in bulunduğu yeri arıyordu.

> Parmağının küçük bir hareketiyle Londra, Paris, ve Berlin'e dokunabilirsin... Evet, seni kıskanıyorum. Sürgünümün ilk zamanlarında, ne olursa olsun, Avrupa veya Avrupa Rusyası haritasına bakmaya karar vermiştim, haritaları açıpta bir sürü küçük noktacıkların karşısında üzülmek o kadar acı geliyordu bana. Fakat şimdi daha sabırlıyım ve üzüntü duymadan bakabiliyorum. Gerçekten, simdi sık sık hayâllere dalıyor ve buradan ayrıldıktan sonra bu noktacıklardan birisine yerleşmeyi hayâl ediyoruz. Sürgünün ilk yarısında belki de geçmişe dönüktü gözlerimiz, ama şimdi ileriye doğru bakıyoruz. Eh, **qui vivra verra**...

Son senenin sabredilmez günleri başlayınca, Vladimir için çalışma iyice çekilmez oldu. Büyük kitabı bitmiş, sadece Nadya tarafından yeniden temize çekilmesi kalmıştı. Webb'lerden yaptığı çeviri de öyleydi. Rusya'nın havasında yavaş yavaş bir değişimin başladığını hissediyordu. Ama iki yıl uzakta kaldığı için bu değişimin ne olduğunu tam bilemiyordu. Kendi kuşağından olan devrimcilerin hepsi genç olmalarına rağmen **Stariki** veya «yaşlılar» diye adlandırılıyorlardı- Sibirya'daydılar. Kendilerinden sonra boş kalan yerleri alan en genç kuşak ise hareketi çok başka bir yöne çekiyordu.

Asıl şaşırtıcı haberler ise Marksizmin kalesi olan Almanya, Sosyal Demokrasinin Marksizmi «revize» etmek, veya «modernize»

etmek için harekete geçmesiydi. «Revizyon» demek, Ulyanov için bir ihanetti; Marksizmi ihtilâlci özünden ayıran, onu kalbinden vuran bir hareketti. En ünlü ve önde gelen revizyonist ise Engels'in arkadaşı ve yayın işlerine bakan adamı olan Eduard Bernstein'dı. Engels 1895'te öldü. Ertesi yıl **Neue Zeit** isimli teori dergisinde Bernstein saldırılara başladı. Şimdi, 1899'da bu makalelerden sonra çok daha dikkat çekici bir kitap yazdı. Vladimir, kızkardeşine yazdığı her mektupta bu kitabın bir nüshasını postalamasını istiyordu. Ve en sonunda geldiğinde, kitabın tamamını bitirmeye sabredemeden patladı.

«Neredeyse yarısını bitirdik,» diye yazdı annesine, «ve muhtevası bizi çok şaşırttı. Teorik yönden, inanılmayacak kadar zayıf... Başarı kazanmayacağı şüphesiz. Bernstein'in üstü kapalı aldatmacalarından, Rusya'da bu kadar insanın bu söylediklerine kapılmalarından nefret ettik.»

Ulyanov için, ne yazık ki, söylediklerinin ikisi de çıkmadı. Ulyanov'a göre «Bernestein'in başarı kazanmayacağı şüphesiz» di; çünkü Vladimir İlyiç, düşünceleri ve tutumu bakımından Marksizmin bir bütün olarak tutarlılığından kuşku duyacak hâlde değildi. Ayrıca, Sosyalist Enternasyonali yöneten Alman sosyalist hareketinin sıhhatinden de kuşku duyamıyordu.

Lenin'in resmi biyografilerinin insanda bıraktığı izlenimin tersine, Bernstein'in **Voraussetzungen des Sozialismus'unun** yayınından sonra patlak veren dünya çapındaki kitaplar savaşında Lenin'in uluslararası önemli bir yeri olmadı. Ölümünden sonra, onun adına hareket edenler Marksizm'de Marx-Engels-Lenin diye peygamberler dizisi gibi bir sıra olduğunu ileri sürmüşlerse de, Lenin kendi sağlığında böyle bir şeyi rüyâsında bile düşünmemiştir. Keza, şimdiki Lenin çömezlerinin yaptığının tersine, kendisinden önceki büyük Marksistlerin teşkil ettiği «samanyolu»nda yer alan ve Marx ve Engels'in son yıllarında onların yanında çalışan, onlardan sonra da Sosyalist Enternasyonal'i yönetmeye devam eden düşünürlerden hiçbirini küçümsememiştir. Dünya Savaşına gelinceye kadar Lenin'in, Kautsky, Mehrin, Bebel, ve-Rusya sorunu üzerinde kendileriyle tartışmışsa da- Plekhanov, Parvus ve Rosa Luxemburg gibi kişilere karşı saygıda hiçbir kusur ettiği görülmemiştir. Hatta savaş konusunda kendisi gibi düşünenlerin sadece Mehring ve Rosa Luxemburg'dan ibaret olduğunu gördüğü, ve aksini düşünenleri «hain»likle sucladığı yıllarda bile bu kişilerin geçmişte Marksist teoriye kazandırdıkları şeyleri değersiz görmemiştir. Keza, o güç

günlerde Rusya'da Marksist hareketin [Batı Avrupalı] bu liderlere fikirlerini empoze etmeye hakkı olduğunu da düşünmemiştir. Oysa savaşa kadar, Rusya sorunu hariç, diğer bütün konularda Lenin'in doğru söylediği anlaşılmıştır.

Bernstein'in kitabı etrafında kopan büyük polemikte de, Lenin sadece Rusya'daki Bernstein'cılara çatmakla yetindi ve ekonomik ve siyasal noktalarda Kautsky'nin, felsefi noktalarda da Plekhanov ve Labriola'nın söylediklerine katıldığını belirtti. Sibirya'daki Vyatka'dan Potresov, Kautsky'nin Bernstein'a karşı yazdığı kitabı gönderince Lenin öylesine heyecanlanmıştı ki, Krupskaya ile birlikte bütün çalışmaları bırakıp bu eseri okudular ve iki hafta uykusuz kalmak pahasına bu kitabı Rusçaya çevirdiler.

Ne taraftan bakılırsa bakılsın, Bernstein tartışmadan yenik çıkacak gibi görünüyordu. Önde gelen Marxistlerin hemen hepsi karşı çıkıyorlardı. Partisinin genel kurulu da Bernstein'in görüşlerini kınadı ve «eskinin zafer süslü taktikleri»ni suçladı. Fakat Bernstein'in yenilgisi, sonunda, sözde kalan bir yenilgi oldu; zira onun kitabında sessizce anlatılanlar yavaş yavaş partisinin uygulamaları olmaya başlamıştı. Ama hiç farkına varılmadan...

Bernstein'in örtülü kalan bu zaferinin nedeni Avrupa'daki entellektüel iklimin değişmesiydi. Ekonomik şartlardaki gelişmeler konusunda söyledikleri Marx'ın Kapital'indekileri silecek güçte değildi. Yirminci yüzyıl Avrupası her ikisinin de o zamanlar yaptıkları kehanetten farklı bir görünüm kazanacak idiyse de, durumun o günkü görünümü ile, Bernstein'in buhransız gelişen bir ekonomiye, daha âdil bir servet dağılımına ve ihtilâl ve çöküntüye lüzum kalmadan kapitalizmden sosyalizme geçme olanağına dayanan iyimser görüşlerinden çok Marx'ın karamsar görüşlerini haklı çıkaracağa benziyordu. Ne var ki, ondokuzuncu yüzyıl kapanıp da, yirminci yüzyıl başlayınca daha umut verici bir dönemin açıldığı ve Bernstein'in görüşlerinin daha doğru olduğu anlaşılacaktı.

Marksizm, kapitalizmin çılgın ilk yetişme günlerinde dünyaya gelmiş, bilgisi yeterli olmayan bir çocuğuydu. Siyasal yönü itibariyle, 1789 devriminden 1848 devrimine kadar uzanan uzunca bir sürede yapılan ciddi tümdengelimleri [deductions] temsil ediyordu. Fakat 1870'lerin başından beri Avrupa'da ne bir savaş, ne bir buhran, ne de ihtilâlci bir hareket olmuştu. Bernstein'in kuşağı, devrimi sadece Marxist klâsiklerden biliyordu. Özel olarak bu klâsiklere ve ihtilâle saygı göstermekle beraber, günlük uygulamalarında gelişen işçi sendikalarının büyümesini, iş yasalarının dü-

zelmesini, seçmen kitlesinin genişletilmesini, parlamenter temsil sisteminin yayılmasını, sosyalist gazetelerdeki tiraj artışını olumlu karşılıyorlardı.

Denizaşırı ülkelerde Avrupanın yayılması, «kara ülke» Afrika'nın on yıl içinde parçalanıvermesi, silâhlanmanın hızlandırılması, Avrupa'da kısa süren bir refah devri açmıştı. Demiryollarının yapımı, silâh ve sermaye ihracatı yüzünden ağır endüstri hızlandırılmış oldu. Tekelcilik ve sömürgecilik kârları, Marx'ın öngördüğü kâr hadlerinde düşme eğiliminin gerçekleşmesini önledi. Sermaye artımı sonunda ortaya çıkan paralar, hisse senetleri spekülâsyonlarında; Rusya gibi hızla endüstrileşen ülkelere, veya denizaşırı sömürgelere yapılan yatırımlara aktı. Buhranların yoğunluğu azaldı, ekonomik gelişmenin hızı arttı.

Bu olguların karşısında «ortodoks»lar, inatla, Marx'ın söylediklerinden ayrılmadılar. Sadece Hobson, Parvus, Hilferding ve Rosa Luxemburg-ve daha sonraları Lenin-bu yeni olgular hakkında ciddi araştırmalar yapma lüzumunu hissettiler. Mücadele edilmek gereken mutlak bir Çarlığın bulunduğu Rusya hariç, hiçbir ülkede ihtilâlci ruh taşıyan bir hareket kalmadı. En müşkülpesent bir gözlemci için bile, yakında bir savaş çıkacağına; toplumsal, siyasal ve ekonomik bir duraklama geleceğine, kurulacak yeni düzenin doğası üzerine açık bir mücadelenin başlayacağına inanmak güç: buna karşılık Bernstein'in toplumsal alanda [dünyanın geleceği hakkındaki] iyimserliğine [meliorism] inanmak kolay geliyordu.

Rusya'da bile ortalık sessiz görünüyordu. Ulyanov'un sürgün yılları ekonomik büyüme yıllarıydı. İşçiler, çoğu kez kendi aralarından çıkan liderlerin peşinde grevlere girişiyorlar; çoğunda başarı kazanıyorlardı. Aydınlar ise, tam bir aydın alışkanlığı olarak, bu geçici ve suni olguları ele alıp, derin ve zamandan «münezzeh» genellemeler yapıyorlar; bu yeni duruma uygun bir teori geliştirmeye çalışıyorlardı. Yeni teori, Çarlığa karşı mücadelede siyasal mücadeleden çok, ekonomik mücadeleye ağırlık verdiği için «Ekonomizm» adını aldı.

Bütün bu yeni hareket -otoriteye saygı geleneğine bağlı Rus ruhuna uygun olarak- Batı Avrupanın önde gelen partilerindeki yetkililerin onayını kazandı. Bernstein, Rusya'da pek çok taraftarı olduğunu söylerken kurusıkı atmıyordu. Kendi hareketleri içinde bile kendisinin ve kendi sürgün yoldaşlarının azınlıkta kaldığını gören Ulyanov'un bu iddia karşısında duyduğu öfke ve nefret tedbirleri de sâkin bir öfke olmak zorunda kaldı.

Gerçekten, sapalarda kalan Shushenskoye'ye bu akımın ilk yayınları geldiğinde Ulyanov bunları bir süre için «bireysel sapıklıklar» olarak kabullendi. Bu yayınların ilki Bayan Kuskova'nın imzasını taşıyordu, ve Ulyanov tarafından «Özdoğrular» [the Credo] olarak adlandırılmıştı. Savunduğu fikirler, annesine yazdığına göre Ulyanov'u «tiksindirmiş»ti.

İşçi faaliyetlerinin şimdiki genel yasası, diyordu «Özdoğrular,» izlenecek yolun «en az mukavemet olan yol» olmasını gerektiriyor. Burjuvazinin, kendisi ve proletarya için siyasal haklar fethettiği Batı'da, işçi sınıfı siyasete girmeyi ülkeyi kalkındırmaktan daha kolay bulmuştur. Fakat siyasal eylem yolunu taş duvar gibi kapatan bir Çarın bulunduğu Rusya'da, «en az mukavemet olan yol» işverenlere karşı girişilecek mücadele ve işçi sendikalarını örgütlemekti. Rus işçi sınıfı, ne de olsa, siyasal mücâdele için zayıf ve geriydi. Emekçilerin kendi başlarına ayrı bir partileri olmasını söylemek ise, değişik şartlardaki ülkelerden yapılmış düpedüz bir aktarmacılıktı. Sosyalist aydınlara düşen görev, sendikalaşma gayretlerinde işçilere; ve Çarlığa karşı mücadeleye girişerek Rusya'yı demokratlaştırma gayretlerinde de liberal muhalefete destek olmaktı. Grevlerden tecrübe edinen işçi sınıfı da, zamanla, siyasal mücadele alanındaki liberal muhalefeti desteklemenin bir zaruret olduğunu kavrayacaktı.

«Özdoğru» (âmentü) bir kılıç gibi hareketi kesmiş; eşit olmayan iki parçaya ayırmıştı. Zurih'te basılan ve gizlice Rusya'ya sokulan bir kitapçık ile Paul Axelrod bu görüşlere [ekonomizme] karşı çıkmıştı hemen. Ulyanov da, çok daha sert ve çok daha kızgın bir eleştiri yazmaya başladı. O günlere denk gelen bir bayramdan yararlanarak, aynı eyâletteki bütün sürgünleri bir araya getirdi. «Özdoğru»yu onlara okudu; tahlil etti ve savunduğu görüşleri cevaplandırdı. Kendisi, karısı Krupskaya ile birlikte Marksizm çalışan Finli işçi Enberg, yorganı ve döşeği ile toplantı yerine getirilen ve veremden ölmek üzere olan Vaneev, ve civardaki üç kasabadan gelen bütün sürgünlerin katıldığı bu toplantının sonunda ortak bir bildiri imzalandı. Bildiri bu yüzden «Onyedilerin Protestosu» diye tanındı. Vyatka'dan Potresov, Dan ve Vorosky de buna benzer bir belge yolladılar. Ulyanov, «Protesto»nun bir kopyasını Martov'a gönderdi, ve Martov'un Turukhansk'tan yeni imza toplamasını istedi. Daha sonra aynı «Protesto» nun el yazısı ve teksir edilmiş suretleri Sibirya dışına kaçırılarak imza toplanmasına devam edildi. Böylece, «Ekonomizm»e karşı olan ihtilâlci Marksist azınlığın karşı saldırısı başlamış oldu.

O andan itibaren de Ulyanov ilk eşelenmelerine başlayan kızgın bir boğa kesildi. Uzakta, ve zorunlu bir eylemsizlik içindeydi. Sürgündeki her ihtilalcide görüldüğü gibi, Ruslara özgü düşünce ağırlığıyla, örgütlenme yavaşlığı ile harekete geçti. Krupskaya, veya yakın köylerden gelen ziyaretçileriyle saatlarca ormanda geziniyor; en çalışkan öğrencileriyle konuşan bir öğretmen gibi, yoldaşlarıyla ne yapılması gerektiği konusunu tartışıyordu. Bu konuşmalar bazan didaktif bir tonda ve tek yanlı, bazan da birşeyler öğrenmeye çalışan bir tonda oluyor ve uzun uzun devam ediyordu. Zamanla kafasında bir plân doğmaya: anahatları ile görülür hâle gelmeye başladı: tüm Rusyaya seslenecek bir yeraltı gazetesi kurulacak; bu gazeteyi sınır ötesi ülkelere, fabrikalara, şehirlere sokup, dağıtmak için de bir gizli ajanlar zinciri yaratılacaktı. Gazete bütün yörel çevrelerin ulusal çapta bir örgütlenmeye geçmeleri için gereken temelin ilk taşlarını atacak; teorik sorunları açıklayacak ve pratikteki görevleri kitlelere duyurup, öğretecekti. Kitleleri eğitecek ve örgütleyecekti. Hareketin liderliğini ele geçirmek için, «Ekonomist»lerin bileğini bükecek ve aydınlarla devrimci hareket üzerinde örgütsel bir denetim kuracaktı. Gazetenin her sayfası bilgi dağıtmakta, her ajanı ise örgütsel mekanizmanın kurulmasında görev alacak; böylece bu örgütsel mekanizmaya dayanarak birleşmiş, merkezileştirilmiş, yıkıcı bir parti yaratılacaktı. Böyle bir partiyi ne polis pes ettirebilecekti ne de «geveze liberaller» tarafından sulandırılabilecekti.

> Vladimir İlyiç uykusuz gecelerine başladı yine-diye yazıyordu Krupskaya. Müthiş zayıfladı. Plânını bütün en ince ayrıntıları ile kurmaya çalıştığı bu uykusuz gecelerde, Krzhishanovsky ile, benimle uzun uzadıya görüştü; bu konuda Martov ve Potresov'a mektup yazdı; yurt dışına gitme konusunda da onlarla durumu tartıştı. Zaman geçip, [sürgündeki] süre azaldıkça, Vladimir İlyiç'in de sabrı, tahammülü bitiyor; bir ân evvel işe başlamak için heyecanlanıyordu.

BÖLÜM IX

LENİN'İN ÖRGÜTLENME PLÂNI

Birleşebilmemizden önce, ve birleşebilmemiz için, herşeyden önce çeşitli gruplar arasındaki ayrım ve sınırları tam olarak ve kesinlikle saptamamız gerekir. —Iskra'nın ilk sayısında, Lenin tarafından kaleme alınmış başyazıdan.

Kırağ düşmüş ay ışığının ve açık bir gökyüzünün altında, donmuş, buz tutmuş Yenisey nehri üzerinde günler ve gecelerce kızak sürdüler. Nadya'nın annesi kızgın soğuktan hâlsiz düştü, ama ihtiras içindeki Vladimir gocuğunu bile giymeden vuruyordu kamçıyı Şubat ayazında. Dinlenme molalarını bile kısakısa ve seyrek veriyor; fakat nerede bir sürgün veya sürgün topluluğu ile karşılaşma fırsatı bulsa duruyor, tüm Rusya'ya seslenen bir gazete plânından söz ederek, onları iknâya çalışıyordu. Sibirya'da sürgünde bulunan bütün Sosyalistleri şahsen tanımasına güveniyordu. Nitekim bundan, sonraları, çok yararlanacaktı. Sürgündekilerin hepsi de, Vladimir'in bu basit, ama pratik plânlarındaki büyüklüğü, ve onun tek bir noktaya yığılmış irade gücünü teslim ettiler. Loyola olsun, eylem partilerinin bütün önde gelen örgütleyicileri olsun, Vladimir'in fikirlerininkinden geri kalmayan kişiliğinin kuvveti ile artık ona bağlanmaya başlamışlardı. Fikirlerinin ve kişiliğinin gücü yüzünden, onunla diğer ihtilâlciler arasında «mürşit» ve «mürit» bağını andıran bağlar kurulmaya başlamıştı.

Karısı, bir yıllık daha sürgünü kaldığı için Uralların ardındaki Ufa'da kalmıştı. Yıllardan 1900 yılıydı, Nadya son sürgün yılını yaşıyordu. Rusya'nın büyük şehirlerine girmesi yasaktı, ama o karısının bulunduğu Ufa'da kalmayı düşünmemiş, büyük şehirlere ve sınıra mümkün olduğu kadar yakına gelmeyi kararlaştırmıştı. Sınırdan fazla uzak olmayan, demiryolu kavşağı Pskov'a yerleşti.

Ulyanov, Potresov ve Martov; neredeyse aynı yaşta olan (Potresov, Ulyanov'dan bir yıl büyük; Martov ise üç yaş küçüktü) bu üç kişi kendilerini hemen bir **troika** olarak görmeye başladılar: kendi kuşaklarını yönetecek, ve kurmayı plânladıkları gazetenin yazı kurulunu meydana getirecek üçlü bir takım. Sürgünlüklerinde bu konuda uzun uzadıya mektuplaşmışlardı; gazetede kimler yazmalı; gazete nerede basılmalı, Rusya'ya nasıl sızdırılmalı: çeşitli sorunlar karşısında tutumu ne olmalıydı? Üçü biribirlerine öylesine yakındı ki, Ulyanov bu birliklerine «üçlü ittifak» diyor, ve ona buna yazdığı mektuplarda bu birlikten söz ederken şifreli bir ifadeyle «Kardeşler» diyordu. Sürgünü biten Martov güney Rusya'da temaslarda bulunmak için Poltava'ya yerleşti, Potresov ise Pekov'taki Ulyanov'un yanına geldi. İkisi arasındaki konuşmalarda nelerden söz edildiğini, Radchenko'nun iki küçük kızını misafir ettikleri günlerle ilgili anılardan biliyoruz: «Ellerini arkaya bağlayan iki küçük kız yanyana odayı arşınlıyorlar, birisi 'Bernstein'den söz ediyor, diğeri 'Kautsky'den söz ederek cevap veriyordu.»

Gazete kurma plânlarını gerçekleştirmek için yurt dışına çıkış izni isteyen «kardeşler»e hükümet hemen pasaport verdi.

Fakat Rusya'dan çıkmadan önce karısını görmek isteyen Vladimir, Ufa'ya gidebilmek için müracaatta bulundu. Ufa'ya giderken, annesini ve kızkardeşini görmek için Moskova'ya uğradı ve orada gerekli bağlantıları kurdu. Daha sonra, daha küçük şehirleri de gezerek oralarda da bağlantılar kurdu. Gazeteyi biran evvel çıkarma konusundaki sabırsızlığı olmasa, sürgündeki diğer ihtilâlcileri de görmek için gizlice Sibirya'ya bile gidecekti. Bu çılgın tasarıdan vazgeçti, ama bu kere de, peşinde polis dolaşan insanlar için çok daha ihtiyatsızca bir iş yaparak, Mortov ile birlikte iki «kardeş»e yasak olan Saint Petersburg'a girmek istediler. Şehre girdiklerinin aynı günü ikisi de tutuklandı. Ulyanov'un üzerinde daha yeni «Hala»dan (A. M. Kalmykova) aldığı 200 ruble vardı. Gazeteye yardım olarak verilen bu paradan ayrı olarak da, çıkacak gazetenin gönderileceği adresler ile, Plekhanov'a hitaben yazılmış bir mektup... Mektup ve adresler eski defterlerin sayfalarına ve görünmez mürekkeple yazılmıştı. Bütün bir kuşak için yeraltı faliyetlerinde hocalığa oynayan bir adam için böyle bir başarısızlıktan kaçınmak fazla bir mahareti gerektirmezdi. Fakat, izlerini bulmakta güçlük çekmeyen polis, ne bu gizli yazıları ısıttı, ne üzerlerindeki parayı müsadere etti, ne de bu paraların yardımıyle kurulacak gazetenin müstakbel yayıncısını birkaç günden fazla oyaladı. Tutuklanma olayı, henüz doğum sancısı çeken gazete proje-

lerinin başına gelen ilk darlık ânıydı. İkinci kritik ânı ise, mülteciler arasındaki bir tartışma sırasında yaşadılar.

29 Temmuz, 1900'de Ulyanov sınırı geçtiğinde isteri derecesine yaklaşan bir parçalanma ile karşılaştı. Ondan önce Avrupa'ya gelen Potresov kolu kanadı kırık şekilde geldi. Söylediğine göre Plekhanov ve etrafındaki emektar ihtilâlciler, Dışaradki Demokratlar Birliği adıyla yeni kurulan ve çoğunluğu «Ekonomist» olduğu için «revizyonizm» tartışmalarında Plekhanov'a karşı Bernstein'ı destekleyen bir grupla çok sert bir tartışmada bulunmuşlardı. Birlik, Nisan ayında Kongresini yaptı ve anlaşmazlık o kadar sert bir hâl aldı ki, eski ihtilâlciler toplantıyı terk ederek karşıt Dışardaki İhtilâlci Sosyal Demokrasi Birliğini kurdular. Ulyanov, Plekhanov'u görmek için hemen Cenevre'ye gitti.

> Kendisiyle konuşmam -diye yazdı Ulyanov, sadece Krupskaya, Martov, ve yakınlarının okuması için hazırladığı bir raporda- herkese karşı şüphe içinde, kimseye güvenemeyen ve **nec plsu ultra** olana **rechthaberisch** olan birisi olduğunu anlamamı sağladı. Çok dikkatli olmaya çalıştım; «tartışma çıkabilecek hiçbir noktaya değinmedim, ama durmadan kendimi baskı altında tuttuğum için huzurum kalmadı.

Plekhanov, Lenin'in şikâyetine göre, müstakbel yazı kurulu arkadaşı ile «diplomatik» bir dille konuşmuştu. Fakat, yukardaki satırlardan anlaşılıyor ki, her ikisi de biribirlerine karşı «diplomatça» konuşmuştur. Ulyanov, dışardaki ve Rusya içindeki bütün Sosyal Demokratlara ışık tutacak ve onları birleştirecek bir gazete çıkaracağı günlerde Plekhanov'un bir parçalanmaya neden olmasına kızmıştı. «Mürşit» ile «mürit» arasındaki konuşma, sonunda, bir tartışma hâlini aldı. Ulyanov kurulacak gazetenin ihtilâlci ve Marksist görüşlerin yaman bir savunucusu olacağını; bu görüşlerin Plekhanov ve kendisi tarafından ileri sürüleceğini; Liberaller, Ekonomistler, Revizyonistler ve Halkçılara karşı polemikler açılabileceğini; diğer taraftan aynı anda gazetenin herkes tarafından okunan, desteklenen, herkese ışık tutan, çeşitli fikirleri savunan yazılara yer veren, fakat yazı kurulunun hazırlayacağı küçük notlarla bu yazıları hemen o sayıda cevaplandıran bir gazete olabileceğini söyledi. Bu kendine özgü anlayış, psikolojik olarak kabulü güç olan bu anlayış Ulyanov'un ikili formülünün zorunlu bir sonucuydu: muhalefet unsurlarıyla «ittifak» ve çarlığa karşı yürütülecek bu ortak mücadelede «proletaryanın hegemonyası». Fakat, biribirlerine bunca zıt fikirlerin bir araya gelmesine karşı koyan Plekhanov «hayâsızlık sınırına varmış bu 'müttefik'lerden nef-

ret ediyor, onları soytarılık ve **Geschaefts macher**'likle suçluyor; bu çeşit 'hainler'i hiç tereddüt etmeden 'vurabileceğini' söylüyordu.»

İlerde neredeyse aynen Plekhanov'un bu sözleri ile şimdi, omuz omuza olduğu yoldaşları Martov, Potresov, Plekhanov'a saldıracak olan bir numaralı parçalayıcı ve bölücü olarak Lenin'den bu gibi şikayetler duymak şaşırtıyor insanı.

Bilinçaltı bir kırgınlık olduğu için, çok daha derin bir başka anlaşmazlık nedeni ise, ilk sayı için genci tarafından hazırlanan başyazı metnine karşı yaşlısının takındığı tutumdu. Plekhanov başyazıdaki fikirlere hiç karşı koymadı-ki, sessizce durumu gözleyen Ulyanov'a göre bu bir **diplomas**ıydi -fakat bu metin çok harcıâlem lâflar ettiğini, derin bir öz taşımadığını, üslûbunun çok acemice olduğunu söyleyerek, tarihi bir belge olarak ciddi bulunamayacağını ileri sürdü. Ulyanov ile yaptığı bu ilk görüşmenin sonunda, onun gelecekte ihtilâlci hareketin örgütlenmesinde işine tutkun ve becerikli bir uygulayıcı ve yardımcı olacağını görmüş, bu konuda kendisine hayran olmuştu, ama yazar ve düşünür olarak Ulyanov'u gözü tutmamıştı. «Fransızların dediği gibi, bu 'yazılmış' bir yazı olmamış,» dedi kırgın yazarına: «Bu edebi bir çalışma olmamış. Birşeye benzemiyor.....» Lenin'in çok basit bir dille yazılmış olan bu yazısını okuyunca, insan ister istemez Plekhanov'un eleştirilerine hak veriyor. Fakat, uslûbun kendisi de nihayet yazarın tabiatına bağlıdır. Yaşlı usta yazıyı aldı. «üslubunu düzeltmek için» üzerinde çalışacağını söyledi. Ama hiçbir değişiklik yapmadan birkaç gün sonra geri verdiğinde ikisi arasındaki hava iyileşmiş değildi.

Aynı hafta içinde, Plekhanov, Axelrod ve Vera Zasulich; iki «organizasyon», veya daha doğrusu, iki kuşak arasında bir anlaşma sağlamak için konuşmak üzere Potresov ve Ulyanov ile buluştu. «Mürşit» ile «mürit» arasındaki görüş ayrılığı, bu kere, iyice ortaya çıktı.

> G. V.'nin [Plekhanov'un] sınırsız yetkilere sahip olma isteği apaçık görüldü... Farklı görüşler taşıdığımızın aşikâr olduğunu... bunu anladığını, saygı gösterdiğini, fakat bunları kabul edemiyeceğini ifâde etti. Editörlüğe bizim gelmemizin, kendisinin ise yazılarıyla bu gazeteyi desteklemekle yetinmesinin daha iyi olacağını söyledi. Gerçekten şaşırmıştık, ve hemen bu fikre karşı koyduk...

Söylenmeyen anlaşmazlık konusu ise şuydu: kimin liderliği, Ulyanov'un mu, Plekhanov'un mu; «gençler» in mi, «yaşlılar» ın

mı? Hiçbir zaman tam olarak tartışılıp, bir karara bağlanamayan, ama hiçbir zaman da ateşi küllenmeyen bir sorundu bu. Ulyanov o gün için, hareketin en muteber liderleri, hatta kendisinin bile öğretmenleri olan kimseler olmaksızın tek başına liderliğe geçmeyi rüyâsında bile görecek durumda değildi. Liderliğe oynamadığını, böyle birşey düşünmediğini ifâdeyle, Plekhanov'dan durumu tekrar düşünmesini istedi. Plekhanov hiç duralamadan, hemen, yazı kuruluna girecek altı kişi arasındaki oylamalarda kime, kaç oy verileceğini sordu. (Yazı Kuruluna Plekhanov, Axelrod, Zasulich yaşlılar olarak; Ulyanov, Martov ve Potresov ta gençler olarak gireceklerdi.) Vera Zasulich'in bir teklifiyle, bu sorun Plekhanov'a iki: kalan beş üyeye de birer oy hakkı tanınarak çözümlendi!

> Yazı Kurulunda -diye devam ediyor Ulyanov'un gizli raporu- G. V. dizginleri ele aldı ve tam yetkili bir editör gibi görev dağıtımına başladı... Ördek gibi oturuyoruz yerlerimizde... aptal yerine konulduğumuzu şimdi anlıyoruz...
>
> Plekhanov'a karşı içimdeki «aşk» bir tılsımla dağılıverdi sanki... Hayatımda hiçbir zaman, ama hiçbir zaman herhangi birisinin karşısında bu kadar samimi bir saygı ve bağlılık hissi duymamıştım. Onun önünde durduğum gibi, hiç kimsenin karşısında bu kadar «tevazu» ile durmamış, ve hiçbir zaman bu kadar kabaca «tahrik» edilmemiştim... Samimi olarak kendisiyle işbirliği yapmak istediğimiz hâlde, yoldaşları olan bizlere oyun oynayan bu adamın kötü bir insan olduğuna hiç şüphe yok. Gerçekten kötü bir adammış- kişisel benlik davâları ve küçük hesaplarla hareket eden samimiyetsiz bir adammış...
>
> Bunu anlamak her ikimizi de [Ulyanov ve Potresov], kafamıza taş düşmüşe çevirdi. Zira bu vakte kadar her ikimiz de Plekhanov'u saymış, ve sevdiğimiz bir insan olduğu için her kusurunu görmemeye çalışmıştık... Hiçbir feragâttan kaçınmamıştık. Bu idealimiz şimdi bitti; artık ayaklarımızın altındaki süprüntülerden daha fazla değerli değil. Ona karşı açacağımız saldırının sınırı olmayacaktır... Elvedâ gazete! Bütün defterleri kapayıp, Rusya'ya döneceğiz. Ona karşı bu kadar sevgi beslememiş olsaydık, ona başka türlü davranırdık... Genç yoldaşlar, kendisine karşı büyük bir aşk besledikleri eski bir yoldaşa karşı sevgilerini gösterdiler- o ise, birden bire, bu sevgiye bir entrika havası bulaştırdı... Aşk içindeki gençler sevdiklerinden acı bir ders aldılar-herkesi «duygulara kapılmadan» değerlendirmek; sapanından taşı noksan etmemek.

Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar**'ının dördüncü cildinde «Kıvılcım Azkalsın Nasıl Tutuşacaktı» başlığı ile yer alan, ve onbeş sayfa tutan bu acıklı belgede buna benzer sayfalarca yer vardır. Belgeden ilerde onları biribirlerinden ayıracak olan bu iki adam ara-

sındaki siyasal görüş ayrılıkları hakkında fazla bir bilgi edinemiyorsak da, ikisinin huy ve tabiatı [temperament] arasındaki farkları görüyoruz. Lenin'in kendi elyazısı ile yazılmış bu belge kadar hiçbir belge psikolojik bakımdan anlamlı değildir. Kendisi için tespit ettiği alınması gereken dersten çok geçmeden yararlanmıştır: «Herkesi duygulara kapılmadan ele almak; sapandan taşı noksan etmemek...» Kendi tabiatındaki duygulu yanı silmek için kendini zora koştu ve bunu iyice öğrendi; gelecekteki siyasal tartışma konularının bile bile üstüne gitmeyi ve bunlardan korkmamayı; anlaşmazlıkların sadece siyasal yanlarına önem vererek, bireysel ve kişisel yanlarını zerre kadar kaâle almamayı, bu ders sayesinde öğrendi. Ne var ki, bu belge bize bir başka şey daha göstermektedir: bu, hiçbir şeyden müteessir olmayan mantık adamının; kendi kendini disiplin altına almış adamın bile, kızdı mı, Rus aydınlarına özgü «nevi şahsına münhasır bir ruh» taşıdığı görülüyordu. Bütün bu sınırsız aşk, sevgi, feragât, tevazu, aldanma kelimeleri bir Rus romanında geçse olurdu, ama bir işçi sınıfı hareketinin raporlarında geçmesi ancak Rusya'da olabilirdi. Tarihçiler şu neticeye varmaya zorlanmaktadırlar ki; gelecekteki diğer tartışma ve anlaşmazlıklarda da, taraflar sorunun sadece siyasal bir sorun olduğunda söz birliği etmiş bile olsalar, çok kuvvetli bir ihtimalle, bireysel anlaşmazlık unsurları da sözkonusudur, ve bunlar hepten ortadan kaldırılmadan, sadece «rasyonalize edilmiş» veya «bastırılmış» şekilde durmuş sayılmalıdırlar.

Anlaşmazlık, karşılıklı bağışlama veya «aşıklar»ın sevinç dolu barışmaları gibi bir sonuca ulaşmadıysa da, nihayet bitti. Görünüşü kurtarmak ve bir arada yaşamak konusunda anlaşıldı. Son müzakereler «soğuk, çok soğuk» geçti. Kompromi şeklindeki son çözüm yolunu öneren Potresov, anlaşmaya varılarak, «kişisel ilişkilerin bozulması yüzünden koca bir parti idaresinin de tahrip edilmesinin önlenmesini» istedi (kelimenin altındaki vurgu, gene bizzat Lenin'in:)

> En yakın arkadaşlarımız hariç, hiç kimseye olupbitenleri anlatmamak için aramızda anlaştık... Görünüşte, sanki hiçbir şey olmamıştı... Ama içimizde bir soğukluk vardı: dostça ilişkiler yerine, kuru iş münasebetleri ile sürdürüyorduk ilişkilerimizi... Kendi muhafazamız için kendimiz nöbete girmiştik. Prensibimiz şuydu: **Si vis pacem, para bellum.**

Bu gençlik «aşk» ını işleyen hayâl kırıklığından sonra, otuz yaşındaki Vladimir'in değiştiğini, birdenbire olgunlaştığını, ve Ulyanov'un yerine Lenin'in geldiğini söylemek fazla olmasa gerek.

Gerçekten, bütün bu «aşk» sorununun ardında, bilinçli olarak hiçbir zaman ifâdesini bulmamışsa da, yeni bir gerçek yer alıyordu. Ulyanov, eğer gerekirse mürşitsiz de hareketi yönetebileceğini düşünmese bile, içinde böyle birşey hissetmeye başlıyordu. İkisi arasındaki tutum ve tabiat farkları, sorunlar karşısında kullandıkları yaklaşım (approach) ve sorunları ifâde etme farkları şekline girecek kadar ilerleyince sadece Plekhanov, Axelrod ve Zasulich değil, Martov ve Potresov ta Lenin'in bu ilk anlaşmazlık günlerinde gizlediği âni öfkelenmelerin ve inatçı ısrarın ne demek olduğunu anlayacaklardı. Ve gene anlayacaklardı ki, [Ulyanov'un o zaman vardığı hükmü ifâde ederken söylediği] sapandan taşı noksan etmemek, barış isterken savaşa da hazırlanmak gibi sözler sa dece güzel söz söylemek için sarfedilmemişti. Ulyanov hemen şu nu fark etti: gazete Almanya'da basılırsa İsviçre'deki Plekhanov posta ile oy kullanmak zorunda kalacak ve gazetenin dağıtımı için kurulacak yeraltı örgütü de kendi denetiminde kalacaktı.

> Sürgün yerime vardığımda -diye yazıyor Krupskaya-Vladimir İlyiç benim **Iskra**'nın sekreteri olmam işini hâllettiğini söyledi... Tabii, bunun anlamı [**Iskra**'nın] Rusya ile ilişkilerinin Vladimir İlyiç'in en yakından kontrolü altında olacağıydı... Bana, bu işin kendisi için çok zor olduğunu, fakat davânın iyiliği için bunu gerekli gördüğünü söyledi.

Vladimir İlyiç artık her makale için değişik bir takma isim kullanmayı bırakmış, her yazısını tek bir yeraltı ismi ile imzalamaya başlamıştı: Lenin.[1] Şimdi artık liderliğin devamı ve kesik-

(1) Bazan, N. Lenin, 1895 ile 1901'in daha sonraki bölümü arasında, şu isimleri kullandı: K. Tulin, K. T.—in, K. T.—n, S. T. A., T. P., F. B., Petrov, Frey, T. ch., T. Kh., Karpov, Meyer, Starik (mektuplarda, İlyin, V. İlyin, VI. İlyin, ve Vladimir İlyin. Lenin'in 1912'ye kadar Lenin ismini kullanmadığını ileri süren Walter Durant'ın, bu ismin Lena Nehrindeki Altın Grevi şerefine kendisine verildiğini söylemesi asılsız bir yakıştırmadır. 1901'den itibaren, kesiksiz, Lenin veya N. Lenin ismini kullanmış, hatta daha önceleri kullandığı başka isimlerle çıkan yazıları üzerinde bile bu yeni ismiyle açıklamalar da bulunmuş; böylece, artık devamlı kullandığı bu isim ile öncekiler arasında, aynı fikirlere dayanan bir beraberlik kurmaya çalışmıştır. 1901 öncelerindeki ismi çoğu defa İlyin veya bu ismin değişik biçimleri, V., VI. ve Vladimir İlyin olmuştur. Lenin'in İlyin'den geldiği, İlyin'in ise Wladimir İlyic'ten; özadı ve soyadı, ve Ulyanov'un «Ulyan» ından geldiği açıktır. N. Lenin'in Nikolai Lenin demek olduğunu ileri süren Amerikan gazetelerindeki asılsız yakıştırma da yanlıştır. Avrupa'da, ve özellikle Rusya'da yazılarda N. veya N. N. rümuzlarının anlamı, okuyucuya, bu isim takma bir isimdir, uyarısında bulunmaya yarayan, ve anonimlik belirten bir semboldür.

sizliği yolunda ciddi bir fikir taşıyor, liderlik için kendisini yetenekli görüyordu. Amacı Lenin ismine güçlü bir ün kazandırmak, bu ismi teori, siyaset, ve herşeyden önemlisi, örgütsel sorunlarda sistematik görüşleri olan bir isim olarak kabul ettirmekti. İmzalı veya imzasız yazdığı bütün makâleler farazi olarak tüm yazı kurulunun ortak görüşlerini ifâde ediyordu. Ama buna rağmen, benci! olmayan entellektüel bir kendini beğenmişlik ve hatta kendini kusursuz bulma duygusuyla, bizzat kendisinin savunduğu noktai nazarların en küçük bir parçasını bile kıskançça savunuyor; hatta bu görüşlerin, nice tartışmalar pahasına, başkalarınca yazılan makalelere de dercedilmelerine çalışıyordu. Makâlelerinin çoğu gazetede imzasız yayınlanıyordu. Ama ajanlar ve okuyucular zamanla anlıyorlardı ki, bazı belli fikirler; bilhassa ısrarlı, tekrarcı, somut gerçeklere dayanan bir ifâdesi olan, süssüz ve çıplak yazılar hep aynı imzayla yayınlanıyor, veya aynı üslubu taşıyor, aynı elden çıkıyordu. Yazı Kurulundaki diğer yazarlardan farklı olarak, her zaman daha önceki makâlelerine atıfta bulunuyor; bunların işlediği fikirleri açıyor, işliyor, savunuyor, sonraki makâlelerde savunduğu fikirleri kırılıp kopartılamayacak bir zincirin halkaları gibi biribirlerine bağlıyordu.

Lenin ismi yeraltı örgütünde yayıldıkça yayıldı. Polis kayıtlarına Lenin ismi gitgide daha sık geçmeye başladı. Rusya dışına çıkan devrimci mülteciler artık sadece Plekhanov ile değil Lenin ile de görüşmek istiyorlardı: Vladimir İlyiç, yarı bilmeden gelerek kendisi için ayrı bir ün kazanıyor: «yaşlılar» veya ortak isimleri olan «Iskracılar» dan ayrı olarak, hatta başları ün hâlesi ile süslü öbür yaşlılara karşı olarak Lenin isminin tanınmasına çalışıyordu. Iskra'yı işçi ve sosyalistlerin yeraltı örgütünde, Vladimir'i de **Iskra** içinde kabul eden yakın arkadaşlarına yazdığı mektuplarda Lenin imzasını kullanıyordu. Bazan mektupları kişilik dışı bir ifadeyle «Lenin yazıyor», veya «Lenin diyor ki...» diye başlıyordu. Ve sadece otuz yaşında olduğu hâlde bazan da, kendinden çok daha büyük yaşlardaki Plekhanov, Axelrod, Deutsch, Zasulich'lere rağmen, kendisini de katarak «**Yaşlılar** diyor ki...» diye yazıyor, veya yazının sonunda **Starik** (Yaşlı Adam) diye imza atıyordu. Ataerkil geleneklere sahip bir ülkede, bu isim saygı ve otorite ifâde eden, hürmet ve sevgi bekleyen bir isimdi. Stalin de bütün propaganda araçlarını seferber ederek kendisine **Starik** isminin takılınasına çalışmıştır; ama özel toplantılarda Stalin'in yakın arkadaşları kendisine -**Starik** yerine **Khozyain** (Patron) demeye devam etmişlerdir.

Bu enerjik, ne istediğini bilir, öğretmen tavırlı, gencecik «Yaşlı Adam»ın gazeteye baştan itibaren kendi başına hakim olacağı önceleri hiç anlaşılamamasına rağmen, kaçınılmazdı. Gazete için **Iskra** -«Kıvılcım»- isimini o buldu. Başlık, Decembristlerin kehânet çığlıklarının unutulmadığını hatırlatıyordu: «Kıvılcımdan sonra alevler doğacaktır.» Gazeteye bu kadar önemli görevler yükleyecek olduğu hâlde, işin başında kendi nüfuzunu nasıl oldu da gölgede tuttu? Plekhanov ve arkadaşları ile, Lenin'in iki «Kardeşler»i için, gazete sadece devrimci bir gazete olarak görünüyordu. Bütün muhalefet gazetelerinin yasaklandığı bir ülkede bu bile az iş değildi. Fakat Lenin için gazetenin daha büyük bir anlamı vardı. Gazete, her çeşit eyyamcılığa [opportunizm], revizyonizme, anti-Marksizme, ve ortodoks olmayan anlayış ve akımlara karşı bir «cihat» organı olacaktı. Diğer yandan, gene bu gazete Çarlığa karşıt olan her türlü akımı destekleyecek, fakat bu akımları elestirerek kitlelere teshir edecek; bu akımların halk kitleleri üzerinde nüfuz kazanmalarını engellevecekti. Mevcut bir partiye hizmet eden bir gazete olmayacak; Rusyanın dağınık, dar görüslü, kısaömürlü vörel kuruluslu devrimcilerini birleştirerek Tüm Rusya Sosval Demokrat Partisi diye yeni bir parti kuracaktı. Gazeteyi Rusva'va sızdırmakla görevlendirilecek olan küçük gizli örgütün üveleri birbirlerine tutkun bir bozguncu kuvvet meydana getirecek ve bu kuvvetteki aianlar iyi yetismis, isini bilen devrimciler olacaktı. Bunlar her yere sızacak, haber toplayacak, bilgi çalacak, halkın durumu ve düsüncelerini rapor edecek, verilen talimatı icra edecek, fabrikalarda ve mıntıkalarda en iyi adamları içlerine alacaklar ve onları örgüte kazandıracaklardı. İşçi sınıfına ve bütün muhalefet hareketlerine hâkim olacaklar: bilincsiz ve **spontane** patlak veren grevlerde hemen duruma müdahale edecekler, işçi grevlerine sivasal bilinc kazandıracaklar; proletaryaya sadece kendi dar çevrelerine değil, ulusal ve uluslararası çevreye de bakmasını, sorunları geniş bir cevre içinde düşünmesini öğretecekler; işçi sınıfının sadece kendi sınıfının sorunları ile kapalı ufuklar yerine, baskı altında bulunan ve istismar edilen bütün insanların ufkuna bakmasını öğreteceklerdi. **Iskra** «kollektif bir uyartıcı ve kollektif bir örgütleyici» olacak, «her çeşit sınıf mücadelesinin halk horlanmışlığının yaratacağı kıvılcımlardan büyük ve genel bir yangın yaratacak bir körük» gibi çalışacaktı. Yazarları, gelecekteki Partinin ideologları olacaktı. Aianları, gelecekteki Partinin iskeletini teskil edecekler, proletaryayı yönetecekler; proletarya ise ulusun icindeki bütün muhalefet sınıf ve tabakalarını, baskı altında yaşayan, istismar edilen herkesi yönetecekti. Kısacası **Iskra** yazarları,

Iskra'ya yardım edenler, ajanlar ve örgütleyiciler, gelecekteki savaş meydanına büyük ve kuvvetli orduları sürecek; bu orduları bugün için vakitsiz saldırılardan geri tutacak; onlara mutlakiyetçiliğin diktiği kaleye etkili, vurucu ve ezici şekilde nasıl hücum edileceğini, nasıl savaşılacağını; vakti gelince, şimdiki kuşatma savaşından sonra, son zafer saldırısını nasıl yapacaklarını öğretecek kurmay ve kumandan kadrosunu meydana getireceklerdi.

Bir kaç sayı çıkarsa kendini şanslı sayacak, en iyi bir şansla birkaç bin basacak, belki ayda veya iki ayda bir çıkacak, çıkan nüshalarının üçte ikisi sınırda polisin eline geçecek bir gazete için böylesi şeyler düşünmek şairane bir düşünceydi. Gazetenin diğer yazarları, Lenin'in böyle şeyler düşündüğünü anlayamıyorlardı. Gazetecilik tarihinde hiçbir gazeteye bu kadar büyük bir rol verilmemişti. Hatta işine dikkatli Lenin gazetenin gizli ajanlarını kendisine sıkı sıkıya bağlamasını unutsaydı, gazetenin Rusya ile ilişkilerini kontrol için karısını bu işle görevlendirmeseydi bile, kafasındaki bu Iskra kavramı yazdığı her makâlede açığa vuruldukça ve yavaş yavaş Rusyadaki yeraltı örgütündekilere sızdıkça okuyucular da, ajanlar da, destekleyiciler de gazetenin bu ayrı önemini kavramaya, kendilerine bir görev verildiğini hissetmeye, ve Lenin isminin etrafında toplanmaya, bu cüret isteyen işe girmeye hazırlanmış olacaklardı.

Okuyucular ilk sayıda imzasız ve şu başlıkla yayınlanan bir makâle buldular: «Hareketimizin Âcil Görevleri.» Rusyanın gelecekteki tarihi için önemli iki fikir savunuluyordu: (1) Kendikendini atamış «sosyalist öncüler»in rehberliğini benimsemeyen bir işçi hareketi ancak ve ancak «küçük ve kaçınılmaz bir burjuva hareketi» olur; ve (2) bu görevi yüklenecek öncüler arasında yer alacaklar, «ihtilâle sadece akşamlarını değil, tüm hayatlarını vakfedebilecekler» olacaktır.

Daha birkaç yıl önce Ulyanov, köylülerin «küçük Burjuva»; ve köylücü sosyalist Narodnik hareketinin de «kaçınılmaz burjuva» olduklarını: zira bunların sadece ve mutlak olarak proletaryayı temel almadıklarını; proletaryanın ise «sosyalizm için savaşabilecek bağımsız tek sınıf» olduğunu yazmıştı. Şimdi ise bir adım daha ileri gidiyor: kendi kendini sosyalist öncülük görevine atamış olan profesyonel ihtilâlcilerin liderlik ve öğretilerini kabul etmezse, proletarya dahi düşünce ve dünya görüşü bakımından «kaçınılmaz şekilde burjuva olacaktır,» diyordu. Birinci savda, Rus halkının çoğunluğunu teşkil eden köylüler üzerinde azınlıktaki proletaryanın dik-

tası fikrinin çekirdeği saklıysa; ikinci savda da proletarya üzerinde. proletarva adına hareket edecek olan parti diktatörlüğünün çekirdeği saklıydı.

Bu fikirler Marx-Engels'in bütün yazı ve kitaplarında sık sık iktibas edilen sözlerinden keskin bir inhiraftı: «İşçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendine düşen bir iştir.» Fakat bu yeni fikir Rusva için aslında yeni değildi. Çeyrek yüzyılı aşan bir süre önce, Lenin'in benzeri ve habercisi [olan devrimci] Thachev şöyle yazmıştı:

> Ne bugün, ne de gelecekte kendi kaynaklarıyla başbaşa terkedilmiş bir halk, toplumsal ihtilâlin doğmasını gerçekleştiremez. Bunu sadece biz ihtilâlciler yapabiliriz... toplumsal idealler halkın yabancı olduğu, bilmediği ideallerdir, [bu idealler] ihtilâlciler azınlığının sosyal felsefesinde bulunurlar.

Lenin'in yaptığı tek değişiklik «halk» kelimesini çıkarmak ve «proletarya» kelimesini koymaktı. Anlayış aynıydı. Geleceğin bulutları arasında saklı kalan sorun şuydu: ihtilâlci öncüler azınlığının seçimi nasıl olacaktı? Bunlar halk veya proletarya için hangi şeyin iyi, hangi şeyin kötü olduğunu nasıl bileceklerdi? Halk adına iktidarı ele geçirirlerse, halkın kaderi üzerinde kendi kontrollerini kuracaklar, veya kurabilecekler miydi?

Dördüncü savıda Lenin aynı konuya döndü ve daha uzun bir makale olan «Nereden Başlanmalı»yı yazdı. İmzasız olan bu yazıda birinci makâleye atıfta bulunuluyor ve her iki makâlenin de yakında bir kitap şeklinde geliştirileceği açıklanıyordu. Kitap, bir yıllık bir beklemeden sonra küçük bir kitap olarak yayınlandı (Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar'**ının İngilizce baskısında 160 sayfadır.) Kitap Chernishevsky'nin ünlü romanı, **Ne Yapmak Gerek?** ile aynı ismi taşıyordu. Kitapta N. Lenin imzası vardı, ve Lenin artık bu kitaptaki fikirlerle tanınacaktı.

Gercekten de, bazıları çekirdek hâlinde, bazıları gelişmiş hâlde olsalar da, gelecekte «Leninist» diye tanınacak olan siyasal sorunlar ve örgütlenme sorunları üzerindeki bütün fikirler bu **Ne Yapmak Gerek?** kitabında yer alıyordu. Nehir sularının iki zıt yöne ayrılacağı noktayı işte bu kitap işaretlemiş oluyordu: Kitap, kendilerine «sertler» («kava-sertleri» adını alacaklardı) ismini takacak olanlar için bir «Kutsal Kitap» olacaktı. Bunlar için hareket üzerinde kontrol kurmak, hareketin liderliğine gelmek gibi yarıyarıya akıl erdirebildikleri sorunlarda, bu kitap kılıkırk yarıcı ve

her yönüyle düşünülmüş cevaplarla doluydu. Kezâ, kendi yumuşak düşüncelerinin yumuşaklığına kızan «yumuşâk kafalı» lar için de kitabın baştan çıkartıcı bir cazibesi olacaktı. Bu insanlar Lenin ile herhangi bir konuda tartışıp, yenik düştükten ve Lenin'in haklı olduğunu gördükten sonra, bütün bütüne teslim olacaklar ve en koyu «Leninist»ler arasına geçeceklerdi. Nitekim daha ilk günler bile Bolşevikler arasında «tövbekâr» Ekonomistler yer almıştır. Daha başka tartışmalardan sonra da bir sürü tövbekâr katılacaktı. İşte bu iki tip; yani orijinal «sertler» ile, «tövbekâr yumuşaklar» dan geleceğin Bolşevik liderleri çıkacaktı. Ve genç bu ikili yapı yüzündendir ki, Bolşeviklerin tarihi St. Basil Kilisesini topa tuttuklarını duyunca ağlamaya başlayan ve komiserlik [bakanlık] görevinden istifa eden bir Lunacharsky ile, kendine taktığı yeraltı ismi ile bile çelik kadar sert olduğunu ihsas ettiren Stalin birlikte, aynı yönetici kadroda yer alabileceklerdi. Lenin'in sağlığında, ömrünün sonuna kadar onun yakınındakiler hep bu «tövbekâr yumuşaklar» olacaktı. Ama Stalin gelince bunların hepsine yol görünecekti.

Dikkatli bir göz için, **Ne Yapmak Gerek?** Ortodoks Marksizmi savunan; ama Marksizmin mekanik bir kopyası veya düz ara tercümesi olmayıp, Batı işçi hareketlerinin ve sosyalist hareketlerinin yaşadıkları denemelerden yararlanıp bunları geri ve özgürlüksüz Rusya'nın kendi öz şartlarına uydurmaya çalışan bir kitaptır. Lenin'i ve çevresindekileri karakterize eden **yetkililere saygı** inancı yüzünden, ne zaman kritik bir konudan söz etse «Marx'a danışmıştır» Lenin (Bu sözler aynen Lenin'indir.) Fakat bu iktibasları da, her zaman olduğu gibi, ihtiyacı olduğu yerlerde yapmıştır. Ama pek tabii olarak, aynı zengin «kitap»tan karşıtları da yararlanmış, Lenin'e karşı görüşlerini gene Marx'ın sözlerine atıfta bulunarak destekleyebilmişlerdir. Pratik siyasette Lenin, kendi düşünce ve sonuçlarının sunumunda bilimsel atıflarda bulunma işinde çok daha gerçekçidir. İktibasları bazan zengin bir düşünce silsilesini işaretle yetinmekte; çoğu zaman ise kendi düşünce silsileleri o konularla ilgili olarak iktibas edilebilecek yerleri göstermekte; kendi vardığı çözümlerine otorite kazandırmaktadır. Bu yüzden, kitabı sadece iktibaslarıyla; veya iktibaslardan ayrı olarak, sadece kendisinin söyledikleriyle değerlendirmek kitabın özünü gözden kaçırmak sonucunu verir.

Akıcı sayfalarını süsleyen bu iktibaslar, eğer Marx veya Engels'ten olamıyorsa, en azından Marx-Engels'e mektup yazan Las-

salle'ın kaleminden çıkmış metinlerden olurdu. «Parti mücadeleleri bir partiye canlılık ve güç kazandırır. Kendi içinde temizlik yapan bir parti daha da güçlenir!» Almanya'daki Lassalle taraftarları ile Marksistlerin birleşme oluşumlarına son derece yabancı düşen bu fikirler, Rus işçi sınıfı hareketinde defalarca savunulacak, her parçalanma ve temizlik hareketinde haksız yere bile bir gerekçe olarak kullanılacaklar: sonunda, 1930'ların büyük temizlik hareketinde bile fetva yerine geçeceklerdi. Lenin'in bu kitabı içinde, Rus Sosyal Demokrat Partisi daha henüz kurulmamışken, «birleşme» yi savunan bir kitap olduğu hâlde koskoca Marx, Engels ve Lasalle külliyatından bulabula bu anahtar cümleyi bulmak garip!

Ne var ki, «birleşme» dediği zaman Lenin herkesin kastettiği anlamı kastetmiyordu. Kastettiği şuydu: otonom durumdaki bütün yerel Marxist çevrelerin ideolojik yönden homojen olan ve bir merkezden kontrol edilen Tüm Rusya partisi içinde birleşmeleri. Merkezi kontrol ve ideolojik homojenlik işte buydu «birleşme.» Bunu sağlamak için de merkezileştirilmiş örgütlenmeyi kabul etmeyenlerin hepsini ihraç edecek; bütün gazeteleri tek bir ulusal gazete hâlinde birleştirecek; otonomiden vazgeçmedikçe Yahudi Sosyalist Birliğini hareketten çıkaracak; yakın günlerdeki genel kurula sunulmak için kendisi, Plekhanov ve **Iskra** editörlerinin hazırladığı «ortodoks» Marxist programı sorgusuz sualsiz kabul etmeye hazır olmayan Revizyonistlerin ve Ekonomistlerin hepsini partiden ihraç edecekti. Bazıları henüz kurulmamış oaln partinin en büyük ihtiyacının temel ilkeleri üzerinde yapılacak uzun ve derinlemesine tartışmalar olduğunu söylüyordu. Fakat Plekhanov gibi, Lenin için de bu sorunlar, Avrupa'da Marx ve Engels'in eserleriyle, Rusya'da ise Kautsky ve Plekhanov'un Bernstein'a karşı açtıkları ve hâla süren tartışmalarla çoktan çözümlenmişlerdi.

Rusya'da, Bernstein taraftarları, Ekonomistler ve Revizyonistler yenilmiş, geri çekiliyorlardı. Ama bunlarda fazla bir görüş değişikliği olmamıştı. Grevlere kolay başarılar sağlayan ekonomik gelişme gitmiş, yerine ekonomik bunalımlar gelimişti. Üç yıl sonra patlak verecek olan ihtilâl fırtınasının ilk bulutları toplanmaktaydı. İşçiler, şimdi bile, küçük ekonomik isteklerden soğumuşlar; mutlakiyete karşı siyasal gösteriler düzenler olmuşlardı. Kaynamaya başlayan öğrenci kitlesi çarlık hükümetlerinin görevlilerine karşı suikastler düzenlemekteydi. Köylerdeki tarlalarının üzerine, geceleri, toprak ağalarının ateşe verilen malikânelerinin ışıkları

vuruyordu. Liberal burjuvalar ve liberal aydınlar bile ziyafetlerde korkmadan bu olayların şerefine kadeh kaldırıyorlar; devrimci harekete mali yardım yapıyorlar; devrimci hareketten siyasal yönden yararlanmayı hesaplıyorlar, sosyalistlerin yeraltı basınına yardım etmeyi veya bizzat kendileri bir gizli basın kurmayı düşünüyorlardı. Birleşik bir parti kurulacağı ve bu partinin başına Plekhanov ve Lenin'in geçeceğinin anlaşıldığı sırada, kendilerinden partiye katılmaları istenen «yenik» Ekonomistler haklı olarak durumu müzakere etmek için vakit istiyorlardı. Zira ve sorunlar onlar için henüz çözümlenmemiş meseleler olarak durup duruyordu

Fakat Lenin için birleşmenin anlamı kayıtsız şartsız teslim veya ihraç demekti. Kitabının daha ilk bölümü bile «eleştiri özgürlüğü» ne karşı açılan uzun bir eleştiri ile başlıyordu:

> Uçurumlarla dolu sarp ve güç bir geçit boyunca yoğun bir grup olarak yürüyoruz... [yolumuzun] her yanı düşmanlarca sarılmış... Arkamızdaki bataklığa ricat için değil, önümüzdeki düşmanla açıkca savaşmak için sırt verdik...
>
> Ooo, evet centilmenler! Sizler, sadece bizi davet etmekte değil, bataklık da dahil, her nereyi istiyorsanız çekip gitmekte özgürsünüz. Gerçekten, sizin için en uygun yerin bataklık olduğunu düşünüyoruz; ve **zatıâlilerinizin** bataklığa gitmeniz için sizlere her türlü yardıma hazırız. Yeter ki, giderken elimize yapışmayın; bizi de sürüklemeyin, ve şanlı **özgürlük** kelimesini pisletmeyin; zira bizler de istediğimiz yere gitmekte, hatta bataklığa gidenlerle savaşmakta bile «özgür» insanlarız.

Karşıtlarını [muhaliflerini] böylece bataklığa terk eden Lenin diğer okuyucularının hepsini geniş bir panoraması olan yüksekçe bir yer aramaya çağırıyordu. Marksizm rehber olmak üzere, proletaryanın üstündeki bu yer partinin olabilir; proletarya da ulus çoğunluğunun [köylülerin] liderliğine geçebilirdi. Ve sadece ulus çoğunluğunun da değil!

> Tarih, diğer bütün ülkelerdeki proletaryaya yüklediği devrimci görevden daha devrimci bir görev yüklemektedir bize. Bu görevin yerine getirilmesi; sadece Avrupanın değil, fakat Asyanın gerici kuvvetlerinin de en güçlüsünün ortadan kaldırılması görevinin yerine getirilmesi Rus proletaryasını uluslararası devrimci proletaryanın öncülüğüne getirmektedir.

Gerçekten, öncülüğü gerektiren işler! Bunlar, 1917 Bolşevik devrimine ruh veren, ve Komünist Enternasyonalin kurulmasında etkisi olan düşüncelerin ilk tohumlarıydı.

Köylücü sosyalizmi, Ekonomizmi ve Marx Revizyonizmini «burjuva» olmakla karalayan Lenin daha sonra işçi-sendikacılığı hareketine döndü. Burada da hiçbir dalkavukluğa lüzum görmedi! Kendi başına hareket edecek olan bir proletarya, Marksist öncülerin rehberliğinden yararlanmazsa, «burjuva» olacaktı:

> Emekçi sınıfı sadece kendi gayretleriyle ancak sendikacılık bilincine erişebilecek yetenektedir... [İşçi sınıfına] sahip olmadıkları sosyalist bilinci... ancak bilimsel bilgiler temel alınırsa kazandırılabilir. Bilime sahip olanlar ise proletarya değil, burjuva aydınlardır. Modern sosyalizmin doğuşu da bu tabakanın içinde yer alanlar [Marx ve Engels-Lenin burada kendisini ve Plekhanov'u da örnek verebilirdi] sâyesinde olmuştur... Saf ve basit anlamda sendikacılık işçilerin ideolojik olarak burjuvaziye tâbiyeti demektir... Bizim amacımız emekçi hareketini devrimci Sosyal Demokrasinin kanatları altına almaktadır... İşçiler, tiranlığın, baskının, şiddetin ve yetkinin kötüye kullanılmasının her türlü örneğine, bunlardan **zarar gören hangi sınıf olursa olsun** ayni şekilde tepkide bulunacak şekilde yetiştirilmedikçe, emekçi sınıfının bilinci gerçek bir siyasal bilinç haline gelemez... İşçilerin politik bilgiler kazanmaları için Sosyal Demokratların **nüfusun bütün kesimlerine** gitmeleri, ordularının bütün birliklerini **bütün yönlerde** harekete geçirmeleri gerekir. Sosyal Demokratların ideali sendika sekreterliği değil, **halka seslenecek bir halk kürsüsü olmalıdır.**

Bu satırlarda siyah yazılan sözcükler Lenin'in görüşlerini savunurken nasıl heyecanlandığını, onlara ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Gerçekten, Rus sosyalizmine verilen bu görev Lenin'in siyasal teorilerinin özünü anlamamıza yardım etmekte, ve genç hareketin daha o zaman karşı karşıya kaldığı yol ağzında Lenin'in kendi tercihini işaret etmektedir.

Rus emekçi sınıfı bütün kuvvetiyle hayat şartlarının iyileştirilmesine öncelik verebilir-ücretler, saatlar, iş emniyeti, temizlik şartları, sosyal sigorta, diyebilirdi. Ve âcil olan siyasal amaçlarını da, yukarkilere uygun olarak, toplanma özgürlüğünün yasallaştırılması, sendika ve parti kurma özgürlüğü tanınması, ve iş kanunlarının çıkarılması şeklinde sınırlandırabilirdi. Veya bütün bu davâlarını çarlığa karşı devam eden genel mücadeleye terkedebilirdi.

Eğer birinci yol seçilmiş olsaydı, işçi hareketinin zamanla yasallaşmasına, otonom ve kendi kendini yöneten ve üyesi olan işçiler tarafından kaderi tespit edilecek sendikaların kurulmasına ve gelişmesine geçilebilecekti. Daha sonraları da, gene bu işçi sendikacılığı temeline dayanan ve tabandaki kurucu işçilerce denetle-

nen bir işçi partisi kurulabilecekti. Böyle bir durumda aydınlar sınıfından çıkan ve akılları fikirleri çarlığı devirmek için giriştikleri mücadelede olan profesyonel ihtilâlciler kendilerini toplumsal bir boşlukta kalmış bulacaklar; liderliğine geçecekleri bir emekçi ordusundan yoksun kalacaklardı. Veya bu müstakbel kurmaylar sınıfı daha değişik bir yol izlemeye; kendisini, emekçi sınıfının hareketine bir danışman, bir uzman, bir müstahdem olarak sunmaya razı olacak: savundukları görüşler, emekçi hareketinin onayını aldığı ölçüde kabul edilme şansı bulacaklardı.

Bununla beraber, eğer ikinci yol; Lenin'in gösterdiği yol izlenirse, grevlerin ve sendikaların çarlığa karşı açılan genel mücadeleye tâbi olmaları gerekecekti. Yeni doğmaya başlayan işçi hareketlerinin yasallaşmaları ise gecikecekti. Geçiş hâlindeki işçi kuruluşları sosyalist entellektüel bozguncuların tomurcuk hâlindeki partilerinin kontrolüne girecek; işçi hareketlerinin yönünü, amaçlarını ve kaderini ise gene bu parti tâyin edecekti.

Ekonomistler ile Markistler arasındaki görüş ayrılığı da, hiçbir zaman tam olarak ifade edilmemişse de, işte bu noktada düğümleniyordu. Aynı görüş ayrılığı daha sonraları Menşevikler ile Bolşevikler, İşçi Muhalefeti ile Lenin, Tomsky ile Stalin arasında görülecek; Batıcılar ile Slavcılar arasındaki çok çabuk değişebilen mücadelenin değişik bir biçimi olarak ortaya çıkacaktı. Bu yollardan biri Batı partilerine ve Batı sendikalarına çıkıyordu; demokratik bir şekilde örgütlenmiş, kendilerine tanınan yasallığa rahatça adapte olmuş, işçi sınıfı bayramları sırasında yapılan gösteriler dışında ihtilâlci bir eylemi görülmeyen parti ve sendikaları getiriyordu. Diğer yol ise, kendi kendini atamış, katı şekilde merkezileştirilmiş, ve gene kendi kendini atamış bir liderin yönetimindeki ihtilâlci aydınların gizli ihtilalci örgütüne tâbi bozguncu ve şiddet taraftarı bir harekete çıkıyordu. Profesyonel aydınların örgütü ise, daha öncelerin Narodnaya Volya hareketi biçiminde olacaktı.

Kuşkusuz söylenebilir ki, Lenin, Batı sosyalist partileri ve sendikaları ile kendi izleyeceği yol arasında hiçbir ayrılık görmüyordu. Batılılar kendi açılarından haklıydılar, zira Batı, «demokratik, modern ve ilerici»iydi. Fakat Rusya «Asyaî, barbar, ve gerici»ydi. Batılı sendika ve partilerin sırf tarihî bayramlar için hazırladıkları ihtilâlci sözler bile, Lenin'e göre, Rus hayatının âcilen ihtiyaç duyduğu ihtilâlci ruhu dile getiriyordu. Siyasal yönden, Rusya halâ on sekizinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yarıların-

da yaşıyor; halâ «1789» ile «1884» seherinde bulunuyordu. Bu gösterilen tarihler, 1848 ihtilâlinin seherinde yazılan **Komünist Manifestosu**'nun yazıldığı çağı işaret ediyordu. **Komünist Manifestosu**, Batı'da artık sadece tarihî bir belge olarak saygı görüyordu. Oysa Rusya'da her bakımdan yeni ve geçerli bir belgeydi. Batılı liderlerin özel günlerde yazdıkları, söyledikleri, yeniden dile getirdikleri [Manifesto'daki] bu görüşlerin sadece tarihî bir kalıntı olduğunu Lenin nasıl düşünebilirdi? O'nun görüşünce, Batı, ve hele Almanya adım adım halâ toplumsal devrime doğru ilerliyordu. 1848 deki muzaffer ihtilâlden sonra Batı Avrupa ülkelerindeki hareketlerin yenilgisi sadece ve sadece çarlık Rusyanın müdâhalesi yüzünden olmuştu. Bu yüzden de Batı'daki yenik devrimin başarı kazanması için, çarlık Rusyasının yeni bir müdahâlede bulunması temelden önlenmeliydi. Rusya'da çarlığın devrilmesi bütün Avrupa'da peşpeşe sosyalist devrimlere yol açacak, gerinin gerisi Rusya bile sosyalizm yolunu izlemek zorunda kalacaktı.

Lenin'in lehinde olan unsurlar arasında Rus emekçi sınıfının yeniliği, gelişmemişliği, demokratik olarak kendi kontrolü kendine bağlı ve otonom parti ve sendika kuracak hâlde olmayışı bulunuyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, çağın isteklerini küçük küçük parçalar hâlinde kabule razı olan, ama bunları kabulde çok yavaş hareket edip, hep geç kalan Çar ve etrafındaki danışmanlarının dar kafalı inatçılığı yer alıyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, Çariçenin etrafındaki **kamerilla** üyelerinin bütün karanlık ruhları ile devlet işlerinin hergün biraz daha dizginlerini sıkılaştırması; yavaş yavaş uyanan halk kitlelerine tanınan hakları, verilen tavizleri punduna getirince hemen geri almaya çalışmaları yer alıyordu. Lenin'in lehinde unsurlar arasında, modern endüstrinin ihtiyaçlarındaki büyük ve hızlı değişmeler ile yavaş değişen ve ancient bir yapısı olan bu ülke arasındaki çelişki bulunuyordu. Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, vâdesi geçmiş «burjuva devrimi»nin biriktirdiği, ve burjuva sonrası sosyalizm hareketlerinin yoğunlaştırdığı müthiş enerji bulunuyordu. Başka ülkelerin fikir ve düşüncelerinden yararlanmak için en son dakikada gelenler, bu fikirlerin «en sonuncularını» ararlar, ve bunları bütün komplekslikerinden ve kökenlerinden ayrı olarak almak isterler. Lenin'in lehinde olan unsurlar arasında-bundan hiçbir zaman kuşku duymamıştı-Batı'nın içinde doğuşu yaklaşan, ve Batı'nın güçlükle kazandığı demokrasi ve özgürlük kurumlarının varlığını tehlikeye sokacak olan buhran yer alıyordu. Ve son olarak, Lenin'in lehindeki unsurlar arasında, milyonları bulan işçi sınıfının basitliği, ateşli fanatikliği ve sa-

vaşçı sabırsızlığı bulunuyordu. Milyonları bulan Rus işçileri daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte köylüydüler, yaşanılan o gün tulum giymiş işçiydiler, gelecekte üniformalar giyeceklerdi*. Ama köylü yaşantısından, yeni yitirdikleri bu böylüce dünya görüşünün yerine en basıt en dramatik, en iknâ edici sözleri kim söylerse onun dünya görüşünü benimsemeye hazır durumdaydılar.

İlk bakışta, **Ne Yapmak Gerek?**'in büyük kısmı, «dikkatsizliği ve tenbelliği âdet haline getirmiş» Rus aydınlarına karşı bir saldırıdır. Lenin'in sistem ve düzene karşı duyduğu «Rus olmayan» tutkunluğu kendileriyle çalışmak ve iş yapmak zorunda olduğu insanlardaki miskinlik, tembellik ve düzensizliğe karşı gösterdiği tepkiyle açıklamak mümkündür. Kitabı yeni parti için son derece sert bir hiyerarşik yapı öneriyordu. Merkez emir gönderecek, yerel örgütler bunları uygulayacak; «tartışma» ise sadece bu emirlerin en iyi nasıl uygulanabileceği konusunda olacaktı. Merkez kendi amaçları için yerel örgütlerden adam seçip çıkaracak, yerel örgütlerdeki yönetici komitelerine girecek olan kişileri onaylama ve reddetme yetkisinde olacaktı. Merkez, Partinin eylem ve doktrin bakımından saf kalması için gereken her tedbiri alabilecekti. Bu sisteme «proletarya disiplini» diyordu Lenin, ve bu disiplini kabul etmek istemedikleri için de aydınları azarlıyordu. Fabrika hayatı, Lenin'in söylediğine göre, proletaryayı böyle bir disipline alıştırmıştı; fakat başına buyruk, bireyci ve her biri birer «köşe kadısı» olan aydınlara yabancı ve tatsız geliyordu. Bu yüzden de aydınların karşı koymaları «küçük burjuva»ca bir davranıştı ve «örgütlenme sorununda eyyamcılık» anlamına geliyordu[2].

(*) «Üniforma giyeceklerdi...» diye, I. Dünya Savaşında askere alınan ve uzun savaş yılları sonunda Lenin'in «barış, ekmek, ve toprak» sözlerine ilk kulak verecek olan köylülerin durumu kastedilmektedir. Lenin askerlere «üniformalı köylüler» der ve toprak sorunundaki radikal çözümlerde onları kendisine doğal müttefik sayardı. Ç. N.)

(2) Bu Leninist «proletarya disiplini» doktrinine karşı o, klâsikleşen eleştiriyi yapan «eyyamcı»ların liderlerinden birisi değil, Alman Sosyal Demokrasisinin ihtilâlci kanadının lideri Rosa Luxemburg olmuştur:
«Lenin'in disiplinden kastettiği», diye yazıyor, «proletaryaya sadece fabrikalar tarafından değil, keza kışlalar ve modern bürokrasi; kısacası merkezileşmiş burjuva devletinin bütün mekanizmaları tarafından kabul ettirilmektedir. Fakat bu, «disiplin» diye adlandırılabilecek iki zıt şeyin bile bile karıştırılması olmaktadır en azından. Aynı terimle ifâde edilen bu iki zıt kavram, birçok uzuvları olan, birçok silâhları olan et kitlelerinin belli bir sopanın her inişinde mekanik hareketler yaparken kendi iradesine sahip olması veya düşünmeden yapması ile, belli bir sosyal tabaka-

Aydınların bu kadar eleştirilmesine rağmen, Lenin'in bu kitabı, o zamana kadar yazılan sosyalist kitapların hiçbirinde görülmedik ölçüde önemli bir rol tanıyordu bu tabakaya. «Profesyonel ihtilâlciler» denilenler «toplumdaki mevcut düzenden» kopmuş, toplumsal yapı içindeki aileleri, arkadaşları ve sosyal konumları ile ilişkilerini kesmiş, ve sırf çarlığa karşı mücadelede yer almak için yeraltı örgütünde yaşamayı kabullenmiş ihtilâlci aydınlar değiller miydi? Bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca binlerece genç erkek ve kadın kanunsuz yaşamın tüm güçlüklerine, polisle oynanan kovalamacaya, hapise, Sibirya sürgünlerine mültecilik hayatının sıkıntılarına rağmen, bütün meslekleri bırakıp devrimcilik mesleğine vermişlerdi kendilerini. Rus ihtilâlci hareketinin hangi kanadı olursa olsun, hepsinin yeraltı örgütü bu «Profesyonel» devrimci aydınlara dayanmıştı ve böyle devam edecekti. Lenin ise, aydınların zayıflıkları için onları eleştirmekle birlikte, aydınlara kendilerinin çok önemli olduğu yolunda bir duygu aşıladı ve o zamana kadar sadece bir ihtiyaç olan aydınlara çok büyük meziyetler tanıdı. Şimdi kitleler kendi başlarına harekete geçmeye başlıyorlardı. Lenin ise hâlâ devrimci bir partinin profesyonel devrimcilere dayanmasını, kitlelerin ve kitleye ait geniş örgütlerin bu yeraltı profesyonelleri parti tarafından yönetilmesini ve denetlenmesini savunuyordu. Kendi düşünce ve inançlarını açıklarken hep yaptığı gibi, gene son derece mantıkî ve uzlaşmasız şöyle yazıyordu

> Benim savımca: 1. Devamlılığı sağlayacak değişmez bir liderler örgütü olmadıkça hiçbir hareket uzun ve dayanıklı bir hayatiyet gösteremez; 2. Harekete katılan kitleler ne kadar geniş tutulursa ve hareket bu kitleler üzerine ne kadar fazla dayanmak durumunda kalırsa, böyle bir örgüte olan ihtiyaç ve bu örgütün değişmesizliğine olan gerek de o kadar artar; 3. bu örgütün, herşeyden önce devrimi kendilerine tek meslek edinmiş olan insanlardan kurulması şarttır; 4. despot bir hükümetin bulunduğu bir ülkede hareketin üyeliğini ne kadar dar tutup üyeliği sadece profesyonel devrimcilere açık tutarsak, hareketin yakalanması da o kadar güçleşir; ve 5. emekçi sınıfından veya toplumun diğer sınıflarından harekete katılabilecek ve aktif görevler icra edebilecek kadın ve erkekler de o kadar geniş olur.

---

nın bilinçli bir siyasal harekette bulunması; hakim sınıfa karşı gösterilen sürü itaatı ile, özgürlük için mücadele eden sınıfın örgütlenmiş bir isyânını biribirinden ayıramamaktadır. Proletaryanın yeni bir disiplin için eğitilmesi ve Sosyal Demokrasinin gönüllü, kendinden disiplini içinde yetiştirilmesi; kapitalist devletin [proletarya] üzerinde uyguladığı disiplini kullanarak, sopayı burjuvaların elinden alıp, Sosyal Demokrat Partinin Merkez Komitesinin eline vermekle değil, fakat ancak, bu kölelik disiplini anlayışını tâ kökünden koparıp atmakla mümkün olabilir».

Tabiatıyla, «işçilerin» sınıf davâsına kendilerini adayacak olan bu sınıfsız adamlar topluluğuna işçilerden de üye alınmasına Lenin'in bir itirazı yoktu. Tam tersine fakat bunlar «istisnai işçiler» arasından ve profesyonel ihtilâlciler tarafından dikkatle seçilecek, sınanacaklar ve profesyonel **subaylar** seçkinleri arasına girmeleri için yetiştirilecek, eğitileceklerdi. Bunların, genel kültürleri olmadığı için entellektüel bir gelişim sonunda «tam bir sosyal demokratik bilinçlilik»e erişmeleri, Marksist teoriyi tam öğrenmeleri-içlerinden geldikleri ve gelecekte başlarına geçecekleri emekçi sınıfının psikolojisi hakkında yakından kazanılmış bilgileri varsa dagüç olacaktı. Fakat bunların da sınıflarından tecrit olunmaları, yani devrimcilik mesleğine girmek için işçilikten ayrılmaları gerekiyordu. Başlangıçta psikoloji konusundaki avantajları ile kültür konusundaki dezavantajları bir kenara bırakılırsa, harekete katılmadan önce kimin nereden geldiği sorulmayacak; bu bir problem yapılmayacaktı. («Devrimciler örgütü sadece ve sadece mesleği devrimcilik olan insanlardan kurulmak zorundadır... Bu örgütün üyelerinin ana özelliği bu olacağı için de, **işçiler ile aydınlar arasındaki ayrımlar gibi ayrımların tümü** bir kenara bırakılmalıdır.»)

Lenin'e göre, bu çeşit bir parti hem polise karşı bir korunma aracı olacak; hem de teorik zayıflıklara, prensipsizliklere, eyyamcılığa, devrimci felsefenin sulandırılmasına karşı bütün tedbirleri haiz bulunacaktı. Öngördüğü bu örgüte, sadece, Marksist teorinin tümünü öğrenmiş, benimsemiş ve gizli örgüt çalışmalarının bütün güç tekniklerinde ustalaşmış insanlar girecekti. Böyle bir örfüt ise, Lenin'e göre, ne yenilebilirdi, ne de dejenere edilebilirdi. Ancak işte bu örgütün fikirleri, programları, kararları, işçi sınıfından elde edeceği maddi kuvvet, ve hepsinden önemlisi, çarlık toplumundaki bütün mazlum ve kırgın sınıflardan göreceği destek ile eskimiş bir dünya yıkılabilir ve yerine yenisi kurulabilirdi. «Bize bir devrimciler örgütü verin,» diyordu Lenin Arşimet gibi, «Rusyayı alt üst edelim.»

Bu «profesyonel devrimciler»in, Batı partilerinde ve sendikalarında çalışan maaşlı memur ve uzmanlardan tamamen farklı olduğuna iyi dikkat edilmelidir. Batı'dakiler işçilere karşı sorumludurlar ve zaten işçilerce tayin edilirler. Uzmanlıkları, veya «gerekli bir makina» olmaları yüzünden, veya işçi tabakalarının yeteneksizlikleri ve pasiflikleri yüzünden bunların da az çok mesleklerinde bir devamlılık olabilir. Fakat görevlerini kaybetmeleri, hatta üyelikten çıkarılmaları ihtimali her an vardır. Lenin'in plânında

ise, kendi kendini seçmiş, kendi kafalarındaki anlayışa göre yaratmak istedikleri bir örgütün başına geçmeyi ve lideri olmayı kendi kendine karar vermiş insanlar söz konusuydu. Örgütünün en yukarısında kendiliklerinden atanmış olan Iskra yazarları vardı. Ajanları ise, gene bunlar dikkatle seçecekler ve örgütün yerel birimlerine göndereceklerdi. Bu ajanlar da, gittikleri yerlerde kendi adamlarını aynı dikkatle seçeceklerdi. Bu örgüt tepeden tabana doğru hiyerarşik bir yapıda kurulacak, ve işçiler adına bütün işçi kuruluşlarını kontrolü altına alacak, diğer muhalefet sınıflarının faaliyetlerinin yönetimini de elde etmeye çalışacaktı.

Bu adamların ne hayatları Batı'daki maaşlı memurlar kadar rahattı: ne de Avrupa'daki ve hele Amerika'daki bizim sendikacılar gibi yüksek ücret alıyorlardı. Plekhanov, karısı başarılı bir tıp doktoru oluncaya kadar, hayatını kazanmak, geçinmek için mektup zarflarının üstlerini yazmak, adres kopya etmek, zarf yapıştırmak derecesinde adi işler yapmak zorunda kalmış Axelrod kefir (yoğurt) yapıp satmış; Lenin tercümeyle, partizan olmayan magazin ve dergilere yazı yazarak, ve arada sırada annesinin yolladığı paralarla yaşamış; Troçki, her zaman iyi bir gazeteci olarak kazandığı paralarla, partili olmayan gazetelere yazdıklarıyla hayatını kazanmış ve zamanla ailesinin gönderdiklerini de almaz olmuş; Stalin bir astronomi laboratuarında gece katipliği yapmış, sonra da parti üyelerinin ve sempatizanların evinde yatmış, oralarda karnını doyurmuş, onlar ne para verdiyse onunla idare etmiştir. Hare, ketin bu «profesyoneller»e para vermesi yıllarca sonra olmuş; zengin liberallerin bağış ve yardımlarından toplanan paralarla; 1905'ten sonra bir süre için ihtilâlci soygun ve baskınlarla toplanan paralarla bu adamlara beş ile on rubleden, otuz ile elli rubleye kadar (en fazla yüzelli lira) aylık verilebilmiştir[3]. Yazı yazarak az çok bir para alanlar hareketten hiç para almamış olup, potresov gibileri her ay belli bir para bile ödemişlerdir.

Lenin'in merkezî hiyerarşiye dayanan «profesyonel ihtilâlciler» örgütü pratikte ne anlama gelecekti; nasıl bir parti nasıl bir işçi ve devrimci hareketi yaratabilecekti; kendiliğinden seçilmiş, kendilerini işlerine adamış profesyonel devrimciler henüz doğmamış bulunan kitle örgütleri arasında kurulacak ilişkiler nasıl olacaktı

(3) «Parti işlerine tüm gününü veren üyelere, bazan 3, 5 ve 10 ruble kadar olan, ve hiçbir zaman 30 rubleyi geçmeyen bir aylık verilmiştir» **Yaroslavsky: Komünist Parti Tarihi**, İngilizce Basımı, Moskova 1927, c. V., Bölüm X, s. 15.

bütün bunların cevabı gelecekte saklıydı. **Ne Yapmak Gerek**'te ve **Iskra**'daki sütunlarda açıklanan bu teorinin ilk etkisi rakip gazeteler arasında Iskra'ya karşı düşmanlığı kızıştırmak ve o günlerdeki mevcut hareketi meydana getiren bir avuç profesyonel devrimci arasında Lenin'in yayılmakta olan ününü arttırmak oldu. Teori tam anlamıyla Rus karekteri taşıyor. Narodovoltsi hareketinin ve geçmişteki diğer terörcü hareketlerin geleneklerine dayanıyordu : bozgunculuk, merkeziyetçilik, hiyerarşi, adanmışlık, dayanılmaz bir sefalete katlanma. **Iskra**'nın küçük bir topluluk teşkil eden ajanları büyük orduları yönetecek subay birliklerine geçecekleri şeklindeki düşünceleri görünce heyecanlandılar. Ayrıntılardaki ilginç noktalarda ise, hareketin elini kolunu bağlayan uyuşukluk, yerel dağıtımlar, dermansızlık, devamsızlık, amatörlük beceriksizlikleri gibi konularda bütün güçlüklerin çözümleneceği vaadediliyordu. Kitap, zaten varlığını devam ettirmekte olan ve eski terörcü hareketler tarafından meydana getirilmiş bulunan geleneksel Rus ihtilâlcı yapısına yeni ve «Marxist» bir gerekçe [justificaion] kazandırıyor: etkenlikle çalışılacağına, tavisiz bir arılığın korunacağına, sonunda zaferin elde edileceğine dair teminat veriyordu.

Diğer yandan, yeraltı örgütlerinde de **Iskra**'ya karşı ilgi artıyor; ünlü yazarlar ve etkin ajan örgütü gelişiyor, ve yazarlar arasındaki o zamana kadar fazla eşilmemiş görüş notaları farkları ve tutum farkları önem kazanmaya başlıyordu. Acı dolu sessizlik ve mültecilik boşluğunda bu farklarını arzedecekleri ,kararlarına boyun eğecekleri demokratik kurallara sahip bir kitle örgütü bulunmuyordu. Sırf, Potresov'un «özel bireysel, kısmî sorunlarla uğraşmaktan, bütün anlaşmazlıkların altında yatan farklı görüşlerimizi tam anlayamadık» diye belirttiği gibi birbirlerine girdikleri için, aralarındaki ayrılıklar, ilgili anlaşmazlık konularının gerektirdiğinden daha keskin bir hâl alıyordu. Ve ne de olsa birer Rus oldukları için, bütün Rus aydınlarının yaptığı gibi her ayrımı bir prensip sorunu haline getiriyorlardı.

Yalnızlık ve uzaklık da kötü etkiler yapıyordu. Yirmibeş yıl şöyle dursun, beş yıllık hatta daha kısa süreler bile yeni yeni devrimci kuşaklar yaratıyordu. **Ne Yapmak Gerek?** yayınlandığında Plekhanov kırkbeş; Axelrod, ellibir; Vera Zasulich, elli yaşlarındaydı. Yirmi yıldan beri, Rusya denilince anılan isimleri vardı, ama Rusya'dan uzaktılar. Lenin otuzbir yaşındaydı; Protresov, otuziki; Martov. yirmisekiz yaşındaydı. Rusya'da bu üçüne bile

«yaşlılar» deniliyordu. Ekonomistler «en gençler» diye anılıyordu. Ve Sibirya'dan, çok daha genç bir Rus **Iskra**'ya ilk makâlelerini göndermeye başlıyordu ve bu makaleler **Pero** («Kalem») ismini hak edecek kadar yaman bir üslûpla yazılıyordu. Bu «Kalem» yirmiiki yaşındaydı, «en genç» den bile çok daha gençti-Ekonomistler'e karşı **Iskracılar**'a zaferi sunacak olan yeni kuşağın ilk habercisiydi. Kırkbeş haşında bulunan ve yirmi yıllık hizmeti olan Plekhanov ları zaman, «Ben-yaparken sizin anneniz de, babanız da masa altbu gençlere yabancı kalmayı; kendisi ile aynı görüşü paylaşmadıklarında emekliyordu daha» demeye başlıyordu. Plekhanov'un çekilmez bir öfkesi varsa, Axelrod'un da sağlığından hayır kalmamışı Yoksulluk ve mülteci hayatı çok ezmişti onları. 1895'te Ulyanov'u ilk karşılarken Axelrod'un gösterdiği sıcak sevgi bir bakıma bir duygunun sonucuydu Rusya'da nihayet birşeylerin filizlendiğine, yıkılı örgütün üstüne birilerinin kanat gerdiğine dair çoktandır özlenen bir duygunun ürünydü. Krupskaya'ya göre, Axelrod «çalışma kapasitesinin dörtte-üçünü yitirmiş... gecelerce tek damla gözüne uyku girmeyen... başladığı bir makâle üzerinde aylarca olanca gücüyle çalışıp bir sonuca bağlayamayan» biri olmuştu. Plekhanov, önlerinde uzanan on yıl boyunca Bolşevizm ile Menşevizm arasında bir rakkas gibi sallanacak; hasta ve huzursuz Axelrod'un örgütlenme ve siyasal sorunlar üzerine yazıp çizdiği fikirlerden ise Menşevizm diye ün salan akım çıkacaktı.

Bu yaşlılar arasında Plekhanov ve Axelord filozoftu, siyasal düşünürler içinde ise, en tatlı, en sevimlileri de Vera Zasulich'di. Daha on altı yaşındayken (tâ 1867'de) suiakstçi Nechaev'e suç ortaklığı suçundan tevkif edilmişti. Ondan sonra da durmadan hapislere girmiş, hapislerden çıkmış; polis sürgünlerine gitmiş, polis sürgünlerinden dönmüş: en sonunda Saint Petersburg Genel Valisi Trepov'un öldürüldüğü bir suikast sırasında, hapisteki bir öğrenci arkadaşının yediği kamçılara dayanamayarak adını vermesi üzerine bütün Rusya'da bir kere daha ün kazanmıştı. Mahkemesi hükümet dikkatsizlik yaparak halka açık bir jüri mahkemesinde yargılanmasına yol açan etkili bir gösteri hâlini almıştı. Avukatı davâda pek az söz aldığı hâlde jüri beraatına karar vermişti. Kalabalık, polis tarafından yeniden tutuklanmaması için, onu arasına almıştı. Sonra da [Rusya dışına adam kaçıran] «yeraltı demiryolu» ile Rusya'dan kaçmıştı. Bunlar olduğunda yıllardan 1878 yılıydı, ve Vera Zasulich yirmiyedi yaşına girmişti. Plekhanov ve Axelrod'un yanında sâdik bir mürit olarak onyıllarca yaşamış; ama canından çok sevdiği, sıcak duygularla bağlı bulunduğu vatanına karşı

duyduğu özlem hiç tükenmemişti. Plekhanov ve Axelrod'un yanlarında aileleri vardı, Ama onun kimsesi yoktu. Daracık, sigara dumanı, toz, ve küflenmiş kartal eşyaların kokusu ile dolu küçücük bir odada alabildiğine yoksul ve **bohemce** dağınık bir ömür sürüyordu. Krupskaya, elinde koca bir makasla doğradığı eti mazot sobasının üstünde pişiren Vera Zasulich'in nasıl çabukça akşam yemeklerini pişiriverdiğini anlatmaktadır. Kendisiyle konuşmaya gelen bazı İngiliz «hanımefendi»lerinin, yemeklerini ne kadar zamanda hazırlayabildiğini sormaları üzerine şöyle cevap vermiş «Aç gelmişsem, on dakikada; toksam üç saatta.»

Yalnızlığından sık sık dert yanıyordu Krupskaya'ya. «Tek yakınım yok.» Ve Krupskaya'nın gücenmemesi için, hem, «Ama biliyorum, sen varsın beni seven Eh, benim de, öldüğüm zaman -Ah canım, bir bardak çay daha içecek kadar bekleyemez miydin!- diyecek insanım var, demektir» diye kapatırdı yalnızlık konusunu

Krupskaya gerçekten severdi onu, Lenin de öyle. «(Vera İvanovna ile tanışana kadar bekle,» diye yazmıştı karısına, «kristal kadar temiz ve saf insanlar olduğunu da göreceksin.») Ama buna rağmen, **Iskra**'nın yazı kurulunda güveneceği bir çoğunluk kazanabilmek için Axelrod ile birlikte onun da kuruldan çıkarılması için. birkaç yıl sonra öneride bulunacak olan da gene Lenin olacaktı.

Daha sonraları da Lenin'in, «üçlü ittifak» üyesi iki arkadaşı ile; Martov ve Potresov ile araları açılacaktı. Ama bu ikisini her zaman için «kardeş» sayacak ve gazetenin yazı kurulundaki yaşlılarla üçü arasındaki anlaşmazlıklar kadar önem vermeyecekti buna. Bu ikisi, Plekhanov'a karşı Lenin'in kendi blokuydu. Aralarındaki gerilimin artışını anlatan bir hikâyecik vardır. 1902 yılında. yazılarıyla Lenin'in dikkatini çeken Pero («Kalem»). Sibirya'dan kaçtı. Ünlü altıların bilgi pınarında susuzluğunu gidermek için Londra'ya geldi, ve Iskra alanlarından birisinden elde ettiği adres ile dosdoğru Lenin'in oturduğu evceğizi buldu. Kapıyı çaldığında evin erkeği halâ uyuyordu. Krupskaya Lenin'e şöyle verdi haberi «Hey, **Pero** gelmiş!»

Lenin bu yeni ihtilâlciyi inceledi, birlikte yürüyüşe çıktı. ona Londra'yı gösterdi, kendisiyle «Leninist» görüşleri tartıştı. parlak fakat tecrübesiz genç «Kalem»in yetiştirilmek üzere bir süre Rusya dışında kalmasını, ve daha sonra da üçe üç ölü noktasında duran **Iskra** yazı kurulundaki dengeyi değiştirmek için, yazı kuruluna alınması gerektiğini kararlaştırdı. Ünlü ve yaşlı ihtilâlcilerden kuru-

lu bir yazı kuruluna son derece genç birini katmaya kalkışmak şaşılacak birşeydi. Üçe karşı dört durumunda yaşlıların ayaklarının kayabileceğini sezinleyen Plekhanov, derhal, «Kalem»e karşı yoğun bir nefret duydu. Genç adam ise, Iskra içinde büyüyen gizli çelişkiyi bütün Rus devrimcileri gibi bilmediği için, bu nefrete bir türlü bir mâna veremedi. En küçük tartışma konularında bile, ne zaman kendi görüşünü açıklamaya kalkışsa Plekhanov en olmadık şekilde kendisiyle alaya başlıyordu. Genç «Kalem» kendisini heyecanla savunuyor; kendisinin de parlak, ve müstehzi bir üslupla meramını ifâdeden âciz olmadığını gösteriyordu. Sonunda, Lenin duruma karıştı, ve bir kenara çektiği genç adama şu taktiği salık verdi «Plekhaov'a cevap verme işini Martov'a bırak. Senin kırdıklarını Martov çimentoyla onanır. onun onarması daha iyi.» Yeni gelen «Kalem»in yazdığı bir yazıyı Lenin yazı kurulunun üyelerine sunduğu zaman, Plekhanov üzerine yazdığı şu notla makâleyi Lenin'e verdi «Sizin 'Kalem'in kalemini beğenmedim.»

«Üslüp bir temrin işidir, kazanılabilir,» diye cevap verdi Lenin, «fakat [Kalem] öğrenme yeteneği olan bir adamdır ve yararlı biri olacaktır.»

Genç gazeteci de, böylesi ince cinaslara bir daha meydan vermemek için, çok geçmeden «Kalem» ismini bıraktı, ve günün birinde bütün dünyanın öğreneceği yeni bir isimle yazmaya başladı Leon Trokçki.

BÖLÜM X

LEV DAVİDOVİÇ BRONSTEİN

1903'te Karlsruhe'deki ateşli bir tartışma sırasında Medem, karşılı olan Troçki'ye sordu: «Kendinizi bir yere koymak istediğinizde, elbette ki. insanın kendi ulusuna bağlılık gerçeğini görmezlikten gelemezsiniz. Siz, bence, kendinizi hem Yahudi, hem de Rus sayıvorsunuz».

«Hayır!» diye bağırdı Troçki, «yanılıyorsunuz! Ben bir Sosyal Demokratım, hepsi bu kadar.» **-Vladimir Medem'in Biyografisi.**

Onsekizinci yüzyıla kadar, Ukrayna-isminden de anlaşılacağı gibi-bir uçtoprağı veya sınır bölgesiydi. Ancak yüzyılın sonunda, Türklerin yenilmesi, Polonyanın bölünmesi, ve basına buyruk Kazakların yerleşmesi önlendikten sonradır ki, Moskova Prensliğinin nüfuzu Ukrayna'dan geçip, tâ Karadeniz kıvılarına kadar uzandı. Doğu Polonya ile Litvanya'nın ilhakı ile Çarların enev kalabalık bir Yahudi toplulukları bulunuvordu. Büyük kısmı son derece yoksul olan bu Yahudiler, hayatlarını kazanmak için, genellikle meyhanecilik, esnaflık ve zanaatkârlıkla uğraşırlardı. 1804 yılındaki **ukaz** ile, I. Alexander bu yeni tebâ edindiği insanların içki ticareti yapmalarını yasakladı.Ama aynı **ukaz** peşlerini bırakmayan ekonomik yoksulluktan kurtulmaları için onlara yeni bir çıkış yolu gösteriyordu Kherson ve Ekoterinoslav gibi nüfus yoğunluğu az olan Ukrayna ilerinde Yahudilerin tarım işleri ile uğraşabilmeleri için kurulan köylerin bulunduğu «Yeni Rusya»da isteyen Yaduhiye toprak verilmesi kararlaştırılmıştı. Böylece. İsa Öncesi Dünyanın [Ancient World] yıkılmasından beri Yahudileri topraktan uzak tutmuş olan tarihin akışı, adetâ tersine dönüyordu. Alexander'in erkek kardeşi, I. Nicholas da Alexander'in siyasetini izliyor, hatta bozkırın ortasına yerleşip, verilecek toprakları ekip biçmeye razı olan Yahudileri 25 yıl süreli mecburi askerlik hizmetinden muaf tutuyordu. 1866 yılında. II. Alexander, amcasının ve babasının başlattığı harekete son verdi. 1872 yılında Yahu-

dilere verilmiş olan toprakların büyük kısmı geri alındı. 1882'de, II. Alexander'ın suikast sonunda öldürülmesi üzerine-ki suikastçilerin bazıları Yahudi'ydi-yeni bir **ukaz** çıkarılarak, Yahudilerin topraklarını kiraya vermeleri, toprak kiralamaları veya toprak satın almaları yasaklandı. Yahudilerin sefaleti yeniden başladı.

Kherson ilindeki bu Yahudi çiftliklerinden birisinden, çalışkan, mesakkat çekmeye alışkın, sağlam yapılı bir çiftçi olan David Leontievich Bronstein aynı ilde daha büyük bir çiftliğe yerleşmek üzere karısı ve çocukları ile yola çıktı. Yeni çiftlikleri, Albay Yanosvky diye birisinin batan malikânesinin bir bölümüydü, ve albayın ardından Yanovka adını alan bir köyde bulunuyordu. Bronstein ikinci, belki de üçüncü göbekten bir çiftçiydi ve sovadı Leontievich'in Yahudi isimlerinin kurallarına uymayışı, Yiddişce veya Hebrewce bilmevisi, ve toprak islerindeki becerikliliği de bunu doğruluvordu. Çiftçi Bronstein, Poltova ilindeki küçük bir Yahudi kasabasında doğmuş, babası ve anası ile birlikte, kücücük bir çocukken Kherson ilindeki açık ve ağacsız düzlüklere gelmişti. Ukraynaca ile Rusca kırması olan, ama Ukraynacaya çalan garip bir dili vardı. Yaşlı başlı bir adam oluncaya, kendi ünlü oğlunun kitaplarını çatpat okuyuncaya kadar, okuma bile bilmiyordu. Ama insanlardan, hayvanlardan, âletlerden, ürünlerden, pazarlardan ve ücretle tutulan köylülerden iyi anlardı. Dümdüz ovalarda geçen yıllar bu gibi aileleri Ruslastırıyor, köylüleştiriyor, «kendine özgü halk» olmaktan çıkarıyor, gitgide civardaki komşularına benzetiyordu. Maddi anlamda mesafe olarak, büyük babasının ardında bozkıra getirdiği görünmez **ghetto** duvarlarından çok uzak olan Bronstein ruhen Yahudilikten çok daha uzaktaydı. Toprakla kesiksiz bir boğuşma ile gecirdiği uzun yıllar sonunda zenginleştikçe dinsel inançları ve Yahudi yanı da azalıyor, siliniyordu. Önceleri zevahiri kurtarmak, akrabaları ile Yahudi komşularının baskılarından kurtulmak icin, dört **verst** uzaktaki civar Gromokley kasabasının havrasına-hiç değilse kutsal günlerde-gidiyordu. Bayan Bronstein ise, kasabalı ve üstelik kadın olduğu için, bu konularda daha mutaassıptı. Yahudi Sabbath günlerinde* dikiş dikmekten bile ürken («hic değilse, başkalarının huzurunda...» diye yazacaktı oğullarından biri), ve bu oğlu tehlikeli bir hastalığa tutulupta Cumartesi günü doktra götürülmesi gerekince, araba sürmeyi kabul etmeyip, emin bir Hristiyan müstahdem ile oğlunu doktora

(*) Yahudi dininin gereği -Dördüncü Emir yüzünden- çalışmanın yasaklandığı ibadet günü sayılan Cumartesi günleri. (Ç. N.).

gönderecek kadar sofu kafalı bir kadındı. Dindarlık mıydı bu, yoksa doktorun kasabasındaki Yahudilerin gözlerine görünmekten mi korkmuştu? Çocuklar büyüyüp, yetiştikleri zaman, peder Bronstein, çocukların ve karısının huzurunda hiç çekinmeden Allahın varlığına güç anlarda dua ediyorsa da, gitgide dini görevlerini, ibadeti unutuyordu. Bu unutma ve ihmâl, yaşadığı yılların gitgide acı ve kahırlı yıllar olması yüzündendi.

Bronsteinlar komşuları gibi, buğday, domuz ve koyun yetiştiriyorlardı. Yaşadıkları hayat etraflarındaki insanların hayatından hiç denecek kadar farksızdı. Sadece, içki içmemeleri, daha çalışkan olmaları, daha uzak görüşlü olmaları, zahire tüccarlarıyla daha iyi pazarlık yapmaları ile ayrılıyorlardı etraftakilerden. Bu sayedir ki, 1880'lerin uzun süren buhranı sırasında, Amerikan, Kanada ve Arjantinin buğdaylarının meydan okudukları günlerde, bozkırdaki nice çiftçiler mahvoldukları hâlde, onlar bu sıkıntılara da göğüs germesini bilmişlerdi. Onlarla birlikte, bir de, tutumlu komşuları Almanlar dayanmıştı bu buhran yıllarına. Bir başka ayrımları-belki de «Kitabın Çocukları» olarak atalarından kalma bir özellikti bu-ise, kendileri, karı koca okuma bile bilmedikleri halde, kitaba ve kitaplardan öğrenilen bilgilere karşı büyük saygı duymalarıydı. Bu saygı; kitaba bu değer veriş sadece çiftçilik işlerinde kendilerine yarar sağlayacak kitaplar için değildi. Çocuklarının okumalarını isteyecek kadar, ve kim okumuşsa onu sayacak kadar kuvvetli bir kitap, ve kitaplardan öğrenilen bilgi sevgisiydi onlarınki.

Bronstein ailesi, 1879 ilkbaharında, Kherson ilinden Yanovka'daki çiftliklerine göçtüklerinde beraberlerinde biri erkek, biri kız iki çocukları vardı. ve küçükken ölen iki çocuklarını da eski topraklarındaki mezarlarında bırakmışlardı. Bayan Bronstein'in karnında ise yeni bir çocuk vardı. Aynı yılın sonbaharında, Rus takvimine göre 26 Ekim'de veya Batı'da kullanılan takvime göre 7 Kasım'da doğan çocuğun dinç ve gürbüz bir gençliği olacaktı[1] Bu çocuklarına Lev veya Lyova ismini verdiler. Rusca «aslan» demekti. Yıllarca sonra bu ismin ne kadar uygun olarak verildiğine

(1) Rus takvimi 19. yüzyılda Batı takviminden oniki, 20. yüzyılda ise ontüç geriydi. 1 Şubat, 1918'de, Sovyet Devleti «Yeni Şekil» veya Batılı takvimi aldı. Bu kitapta, özel olarak belirtilmedikçe, Batı takvimi kullanılmıştır. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri ile buradaki çocuğun doğumu aynı tarihe gelmektedir; Eski Şekilde Ekimin 25'i, Yeni Şekilde ise Kasım'ın 7 si. Rus edebiyatında hep Ekim Devrimi derler, fakat yıldönümü törenleri şimdiki takvimle 7 Kasım'da yapılmaktadır.

inananlar çok olacaktı. Almanca'ya Leo olarak; İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca'ya Leon olarak çevrilecek, ve sonraları taktığı müstear isim olan Troçki ile birlikte bütün dünyaya yayılacaktı[2]...

Bu çocuğun doğum günü, bir tesadüf eseri olarak, tam otuzse kiz yıl sonra Bolşevik Sovyet iktidarının doğum günü olacaktı. «Mistikler ve Fisagorascılar bu raslantıdan istedikleri sonucu çıkarmakta serbesttirler. Benim bu tesadüfü farketmem ise Ekim Devriminin üçüncü yılında oldu.»

Fisagorascı olmayanlar için ise, genç Bronstein'in kaderiyle ilgili olan iki tarihten: 1897 yılının diğer iki takvim olayından söz etmek çok daha öğretici olacaktır. Bronstein'in doğumundan iki ay önce, Narodnaya Volya hareketi, zamanın Çarı için öldürme kararı aldı. Doğumundan iki ay sonra ise İosif Vissarinovich Djugashvili diye bir çocuk dünyaya geldi. Bu olaylardan ilki II. Alexander'in suikastiyle sonuçlandı. Suikast sonunda Çarın öldürülmesini 1880'lerin karanlık istipdatı izledi. İstipdatla gelen reaksiyon devrinin bir bölümü olarak modern «program»lar başladı; Yahudilerin toprak kiralamaları, toprak satın almaları yasaklandı; yüksek öğretimde **numerus clausus** uygulamalarına girildi[3] İkinci olaydan; Kafkasya'da İosif Djugashvili'nin dünyaya gelişinden ise, Bronstein'in hayatının son yıllarındaki baş düşmanı doğmuş oldu.

Yanovka tozlu bir yolun kıyısında, bozkıra yayılan koyun sürüleri ve ufka kadar her yeri kaplayan buğday tarlalarının arkasına saklı, diğerlerinden farksız bir köydü. En yakın postane elli mil; demiryolu yirmiiki mildi; ve bir doktor bulmak için bir gün bir gece yol gitmek gerekiyordu. Eve hiçbir zaman gazete girmemişti; pek ender mektup gelirdi; atlı bir postacının telgraf getirmesi ise çok daha nadirdi. Rusya, bu küçük Yanovka köyüyle sadece ağır vergiler koymak, köyün ürettiği tahılları beklemek, asker top-

(2) David Bronstein'in oğlu olduğu için, Troçki'nin nüfustaki ismi Lev Davidovich Bronstein idi. Çocukken genellikle sevgi belirten biçim olan Lyova ismiyle çağırılırdı. Başlangıçta sadece yazılarında kullandığı «Troçki» ismi zamanla yeraltı örgütünü aşarak, sonunda «Bronstein» isminin yerini aldı. 1917 yılında hukuki işlemleri için de Lev Davidoviç Troçki imzastnı kullanmaya başladı. Hayranları, ve hatta kartsı hatıralarında, ondan söz ederken sadece «L. D.,» derler. Kendisi tarafından yazılmış aynı harflerle bir mektubunu ben de görmüştüm.

(3) 1887'de çıkan bir emirnâme ile devlet okullarına alınacak yahudi öğrencilerin sayısı, genel öğrenci sayısının yüzde onuyla dondurulуyordu.

lamak gibi işler yüzünden ilgilenir: bir de harman zamanı geçici işçiler gelirdi. Rusya'dan sonra dünyada iki allahın belası yer vardı: çalışkan ve hesabını bilir bir çiftçi olan Bronstein'a bile masraflarını çıkaramayacak kadar ucuza buğday sattıran, birkaç yılda bir dünya tahıl fiatlarını düşüren Kanada ve Arjantin. Bronstein'in daha az tutumlu ve daha az çalışkan komşuları ise böyle yıllara hiç dayanamazlardı. Böyle küçük bir köyde doğan çocuktan evrensel bir dünya görüşünü savunan ve enternasyonalciliğin alemdarı olacak birisinin çıkacağı hiç umulamazdı.

Oğlunun başarısından sonra herkesin öğreneceği gibi, **statü** bakımından David Bronstein bir **kulaktı.** Yetmişine geldiğinde-ki, oğlu yeni iktidara geçmişti-yaşlı Bronstein için, «babam olduğu için Beyazlar tarafından işkence görmüş; zengin olduğu için de Kızıllar tarafından hırpalanmıştı» diyor Troçki (Troçki, **Otobiyografi,** s. 19). Sabır, tahammül ve ihtirasla zalim, haşin ve boyun eğmez topraklarını işleyen Bronstein, herkesin verdiği kadar işçilerine ücret vererek; kuruşu kuruşuna ekleyerek; arazisi üzerinde bir binaya bir bina, bir baş hayvana bir baş daha ekleyerek; bir avuç toprağa, bir avuç katarak 100 dönüm tarla edinmiş; ve ayrıca 160 dönüm kadar da icarla toprak ekmeye başlamıştı. 1882 ve 1887'de Yahudilere toprak almayı veya kiralamayı yasaklayan Çarlık **ukaz**'ları çıktığında Bronstein zaten durumunu kurtarmıştı. Komşuları ona karşı iyiydiler, zira Bronstein'in mali yardımına muhtaçtılar. Bronstein da köylülerden kiraladığı toprakları rüşvetle, hileyle, **ekstra** vergi vermeyi kabul ederek elinde tutmanın yolunu bulmuştu. Uzun ve koskoca ambarları buğday doluydu ve hiçbir zaman malını harman zamanı satmaz, tahılın para edeceği kış aylarını beklerdi; buna gücü vardı. Evin yedek erzakları, yığın yığın gübrelikleri, domuzları, tavukları vardı; ve ayrıca evlerinden çok daha güzel bir atelyeleri ile bir de değirmenleri vardı. Değirmen on beygir gücünde bir makina ile çalışırdı ve hem kendi buğdaylarını, hem de yüzde 10 ile komşu çiftçilerin buğdaylarını öğütürdü. Değirmen sayesinde sadece oraların en çalışkan çiftçisi olmaktan çıkan Bronstein, Yanovka'nın en önemli adamı olmuştu.

Kültürsüz ve orta sınıfa mensup bir aile oldukları için basit, kaba ve sıradan bir hayatları vardı Bronsteinlerin. Açlık görmemişler, herhangi birşey isteyip te hevesleri **kursağında kalmış** değildi; ama, en küçük bir lüks veya tenbellikleri de yoktu. Lyova bütün hayatı boyunca, aşırı denecek kadar basit giyinirdi. Bu yüzden, birgün şehirden saygıdeğer bir amca oğlu geldiğinde yırtık

papuçlarını çıkarıp yerine giyeceği bir yenisi olmadığı için içi ezilmişti. Anbarlar tas temeller üzerine ağaçtan yapılmış güzel yapılardı: atelye, evlerinin tersine, damı hiç akmayan yüksek çatılı güzel bir yapıydı. Ama, Troçki'nin çocukluğu boyunca ailesinin oturduğu ev, Çarın kendisine malikâne topraklarını verdiği Albay Yanovsky'den aldıkları ilk topraklarda inşa ettikleri kerpiç bir evdi. Kerpiç duvarların içinde derin oyuklar ve çatlaklar vardı ve buralarda yılanlar yuva yapardı. Saz ve samanla kaplanmış çatı ise serçe yuvaları ile doluydu. Yaz fırtınalarında bile çatıdan sular aktığından, evdeki bütün kapkacakları «stratejik» yerlere koyarak toprak döşemenin çamurlaşmasını önlemeye çalışırlardı. Alçak tavanlı beş odanın sadece ikisinde yer tahta döşeme ile kaplanmıştı: haftada bir tahtaları ovulan oturma odası, ve tahtaları boyanmış olan küçük misafir odası. Öbür odaların toprak zeminlerinde ise, Lyona'nın hatırladığına göre, pireler cümbüş yapardı. Kış gelince çatı ile duvarlar arasındaki boşlukları, yılanların uyukladığı delikleri örten karlar bütün çatlakları kapatır, kir pas içindeki pencereleri sarar; zaten uzun olan kış akşamlarını ılık tutardı. Lyova büyüyüp, baba evinden ayrılana kadar David Bronstein kendi ailesi için tuğladan duvarlı, teneke çatılı bir ev yapacak vakit bulamadı. Ama koca bir ev, hem de çok sağlam bir yapı oldu bu ev. Bu yüzden de 1918 ihtilâlinden sonra hükümet bu binayı alıp okul yaptı. Yanovka'da açılan okulların ilkiydi bu.

Lev Davidovich'in sönük geçen çocukluk günlerinde, ailenin çocuklarla oynaşacak, onların bakımlarıyla fazla uğraşacak hâli olmadı. Anası da babası ile birlikte, kış ayları hariç, hep çiftlikle uğraşmak zorundaydı. Uzun yaz günlerini ağabeyi, ablası, kızkardeşi, konuk halalarından teki veya ikisi ile geçirirdi. Ayrıca bir kadın hizmetçi, bir aşçı, bir uşak, bir tamirci, bir çoban, bir itfaiyeci, bir anbarcı, ve bir sürü de işçi vardı. Lyova'nın esas eğitmen ve arkadaşları da, ailesi üyeleri değil, bu insanlardı. Mahsulün bol, fiyatların iyi olduğu yıllarda, bütün bu insanlara ilâveten yüzlerce geçici işçi getirilirdi çiftliğe. Lyova bunlardan bilgi alır, bunlarla şakalaşır, bunlarla kavgalaşarak büyürdü. Ağabeyi Sasha ile ablası Liza, ona harfleri öğreten ilk insanlardı. Ardından, az buçuk okula devama başlar başlamaz, hemen onların yerini alarak, babasının «muhasib»i oldu. Babasının ne zaman aklına gelen birşey olsa, şimdi bunları kısacık notlar şeklinde Lyova yazıveriyordu. İhtiyar Bronstein altmışına gelip te oğlunun yazdığı kitapların başlıklarını okumak istediği güne kadar alfabeyi öğrenmedi. Alfabe ile savaşıp, çatpat okumaya başlayınca, bu sefer de, oğlunun kitaplarından

rastgele açtığı sayfalardan başı döndü ve bu işten hepten vazgeçti. Bronstein, gene altmışına kadar rakamları tanımaz, hesap için eline kalem almazdı. Bayan Bronstein ise hem yazmayı, hem de hesabı bilirdi; ama hesabı biraz kıttı. Karlar her yanı kapatıp, çift çubuk işlerine meydan vermez olunca kadıncağız oturma odasındaki koca sobanın yanına oturmayı, kilometrelerce uzaktaki bir kütüphaneden aldığı Rus romanlarını mırıldana mırıldana okumayı severdi.

Bronstein ailesinin hayatının kültürle ilgili şeyleri ise, uzun ve alçakca bir raftaki kâğıtların üzerindeki mürekkep hokkası; eski ve çakar almaz bir kalemi olan kalemlik; aile reisince çocuklara yazdırılan notlar için alınmış bir defter: köylü kibarlar için yayınlandığı belli olan ve belki de evi satın aldıkları günden kalma birkaç dergi; Bayan Bronstein'in kütüphaneden aldığı kitaplar; iflâs eden bir çiftçiden altmış rubleye alıp, tamirciye onarttıkları külüstür bir piyano eskisi; okul zamanı kasabadaki akrabalarının yanında kalan büyük oğul ve kıza aldırdıkları üçbeş müzik dersinden ibaretti. İhtiyar Bronstein'e niçin durmadan çalışıp, mal mülk edindiğini, yeteri kadar edindikten sonra da karısıyla birlikte bu çalışmaya bir son vermediğini soran biri olsaydı, belki de hiçbir cevap veremezdi Bronstein. Ama biraz sonra vereceği bir cevap çıkarabilir; çocuklarına, kendi yaşadıklarından daha iyi bir hayat yaşatmak, ve onları, kendilerinin yoksun kaldıkları ve büyük saygı duydukları kültürlü birer insan olarak yetiştirmek için çalıştıklarını söyleyebilirdi. Önemli olan erkek çocuktu. Bronstein dinsiz olduğu hâlde, bilgili insanı başka türlü düşünemediği için, oğlunun eski Hebrew dilindeki aslından Kutsal Kitabı okuyabilecek kadar öğrenim görmesini istiyordu. Büyük oğlunun bu işte fazla becerikli çıkmadığını görünce de bütün umutlarını küçük oğlura bağlamıştı.

Lyova Bronstein'in çocukluk günlerinde, Lenin'in hayatından söz ederken gördüklerimize benzeyen, sıcak ve cana yakın bir aile, bir kültür ortamında büyüme olanağı, sporla geçen günler gibi mutlu ve güzel şeyler olmamıştır. Lyova hayatı boyunca ne yüzmeyi öğrendi, ne de paten kaymayı. Hayatı boyunca bedeni ve gücü ile bir beceri veya kuvvet karşılaşmasına katılmadı. Sağlam bir iskeleti olan bedenini fark etmesi bile yıllarca sonra Sibirya'ya sürgüne gittiğinde oldu, ve hırslı bir balıkçı ve avcı oldu. Bedenini çalıştırması bu olaya denk gelir. Daha sonraları ise askeri düşüncelerinin bir eseri olan Kızıl Ordunun kumandanı oldu. Okumayı öğre-

ninceye kadar dünyasının merkezi çiftlikteki tamir atelyesi, eğitmeni ise eşyalarla insanı kendisinden tanıdığı teknisyen ve atelye şefi İvan Vasilevich Grebin idi. İvan Vasilevich, ona mukavvalardan trenler yapıyor, körüklerle oynamasına göz yumuyor, vida ve somunları sıkıştırtıyor, torna tezgâhında iş yaptırıyordu. Sonraki yıllarda kendi imkânlarıyla bir de bisiklet yaptı. Troçki bisiklet kullanmayı bu bisiklette öğrendi. İnsan denen yaratığın akıl sır ermez işleri hakkında ilk sözleri de İvan Vasilevich'ten dinledi. Troçki, Grebin'in yanında olmadığı zamanlar, küçük kızkardeşi Olya (Olga) ile buğday anbarlarında saklanbaç; veya oturma odasındaki yıkıkdökük divanın üzerinde paçavralardan yaptıkları bebeklerle evcilik oynardı. Bazı kış gecelerinde ise bütün aile toplanıp» Yaşlı Kız» oyunu oynarlar ve babaları da aralarında yer alırdı. Lyova okuma yazmayı öğrenip te, eli kalem tutar tutmaz ne etrafındaki insanları, hatta ne de atelyeyi eskisi kadar çekici bulmamaya başladı.

Kalem onun için yeni bir araç, bir kuvvet ve irade «fetiş»i oluyordu. Ekmek bıçağı ile kendisine yeni kalemler yaptı. Bu kalemlerle eski degilerdeki at resimlerinin suretlerini çıkardı. Kalemin bir başka büyüsüne ise, tarlalarda ve anbarlarda kulağına çalınan, ama evin içinde hiç duyulmayan müstehcen kelimeleri yazarken çarpıldı. Ablası ve annesi tarafından, bu sözleri yazdığı kâğıtlar üzerinde çalışırken yakalandığında ağlamaktan bir hâl oldu. Annesi ve ablası kâğıtta ne var diye baktılar. Büyülü kalemle, bunları bile manzum olarak yazmıştı. Kırkardeşi, evdekilere onun bir şair olacağını söyledi. Ama çocuk olacakları dahi iyi görüyordu. Bu yüzden de, babası kâğıttaki manzumeyi okumasını isteyince utanç içinde kaçtı. Evdeki konuklara okunacak gibi değildi yazdıkları! Gene kalemin yardımıyla, kuzeni ile birlikte evde bir dergi yayınlayarak oyalandılar bir süre. Kalemle, ayrıca, babasının «Arjantin» kumarının hesaplarını tutar; komşulara verdiği borçları, değirmendeki un paylarını, bir koca yazın emeğini dile getiren **rubleli** ve **kopekli** işçi yevmiyelerini yazardı. Bu işçi yevmiyelerinin hesaplarını tutarken, tarım işçilerini bomboş geçen kış geceleri yiyeceksiz ve elleri boş bırakan merhametsiz düzenin de ilk kez farkına varıyordu. Kalemiyle büyük şairlerden parlak bölümler kopya ediyor, dram yazarlarından şaşaalı konuşmalar aktarıyor, daha sonra bizzat kendisi kompozisyonlar yazıyor ve bunlara kendisi de şaşıyordu. Yıllarca sonra polisin gözünden saklanmak için kendisine ilk müstear ismi seçtiğinde **Pero** «Kalem» diye devrimci dergi ve gazetelere yazdı.

Kalemin büyüsünden hemen sonra kitapların büyüsü geliyordu. Kitaplar, Arap masallarındaki uçan halı gibi onu Yanovka'dan alıp gökyüzüne çıkarıyor: bütün bir dünyayı boydan boya gezdiriyordu. Kitaplardan Rusyanın mazisini ve şanlı geçmişini, başka elleri, başka kırallıkları, yaşadığı basit ve renksiz hayata hiç benzemeyen başka hayatları öğreniyordu. Kitapları, kendi gücünü ve bilgisini ortaya dökmeye yarayacak bir araç gibi de kullanıyordu. Okuldayken, okuması gerekenden daha çok tarih kitapları okuyor, cevaplarını bildiğini gösterircesine özel sorular soruyor, öğretmenleriyle yarış ediyordu. Sonraları yasak kitaplar olduğunu da öğrendi: cinsel suçlar ve müstehcen kitaplar-ağabeyi şehirden alıyor ve evdeki diğer kitapların arasına saklamaya çalışıyordu-Tolstoy'un sansürce yasaklanan **Karanlığın Kudreti** bunlar arasındaydı. **Karanlığın Kudreti**'ni kuzeni «yaşın küçük» diyerek ona okutmak istememişti.

Köyde, çiftlikteki gerçekler dünyası ile kitaplardaki merak, tutku ve aklın dünyası kafasında uzun bir zaman için iki ayrı âlem gibi yaşadı. Mütecessis ve gözlemci olduğu için çiftlik hayatından çok şeyler öğrendi. Çiftlikteki ırgatların samanlıklarda gizlice sevişmelerini gözlüyor; hizmetlerinde çalıştıkları kibarlar hakkında arkadan söyledikleri sözlere kulak kabartıyor; babasına sessizce boyun eğen ırgatların onun arkasından nefretle homurdandıklarını görüyor; mutfakta, atelyede, anbarlarda, tarlalarda gereğinden fazla oyalanıp vakit geçirmelerine dikkat ediyor; ırgat çalıştırmanın ne mene iş olduğunu düşünüyor; babası bile ırgatlar arasındaki tartışmalarda ırgatların tarafını tutuyordu. Yaşadıkları bu hayatı zor, kaba, ve bazan zalim buluyordu. Oysa kitaplardaki dünyada iyi, kibar, arınmış insanlar vardı; bunlar samanlıklardaki kaçamak aşklara benzemeyen sevgileri olan, kötü sözler söylemeyen; biribirleriyle hile hurda bilmeden konuşan; şairâne, cisimsiz, adetâ ruh gibi insanlardı. Kitap okuma ihtirası durmak bilmediğinden, bu iki zıt dünyayla ilgili düşünce ve anlayışı hızla arttı, ve sonunda bu iki zıt dünyayı birlikte ele almayı, birisini daha iyi anlamak için onu diğerinin yanında: onunla birlikte incelemek gerektiğini farketti. İki zıt dünyanın uzlaşmaz oldukları konularda kalbi ve kafası kitaplardaki dünyayı yeğliyordu.

> Benim iç âlemimde -diye yazdı nice yıllar sonra- doğanın ve bireylerin yeri kitapların ve fikirlerin yerini tutmamıştır... Tek başına «yazar» kelimesinin karşısında bile, erişilmez bir varlık karşısındaymış gibi ürperirdim... Bu ilk yıllarımdan bu yana kelimelere ve sözcüklere karşı içimde taşıdığım aşk kimi zaman azalmış, kimi za-

man yeniden canlanmıştır, ama bu aşkın içimdeki kökleri her seferinde daha bir güçlenmiştir. Benim gözümde, yazarlar, gazeteciler, ve sanatçılar bütün dünyalardan daha cazip bir dünyanın, sadece seçkin insanların girebileceği bir dünyanın savunucusu gibiydiler.

Troçki'nin otobiyografisinden alınan bu satırlar, Stalin onu Rusya'dan çıkardıktan sonra Prinkipo'daki sürgünde yazılmıştır. Otobiyografinin girişinde şöyle yazmıştır:

İnsanın yeni fikirlerle karşılaşacağı iyi yazılmış bir kitap, ve bir insanın fikirlerini diğerlerine aktaracak iyi bir kalem, o zaman da, bugün de benm için insan kültürünün en değerli, en ince, ve en anlamlı ürünleri olmuştur. Çalışıp öğrenmeye karşı duyduğum istek hiçbir zaman içimden eksik olmamıştır, hatta hayatımda pek çok kere devrimin bile sistematik çalışmalarıma zarar verdiğini düşündüğüm olmuştur.

Ve en sonunda, Ölümün pençesine düştüğü anda da elinde gene kalemi vardı. Kitabın ve kalemin büyüsünün yanında tiyatronun büyüsüne de tutulmuştu. 1886 yılının Noelinde, Dyova yedisinde yeni okuma yazma öğrendiğinde, Noel günleri ev ev gezen pandomimciler* gelmişti. Ailece oturmuş çay içerlerken gelen pandomimcilere o kadar şaşırmıştı ki, küçük Lyova divana kendisini güç atmış ve donup kalmıştı. Çar Maximilian odada konuşmaya başlayınca oda hayâllerle doluvermiş, Çar Marximilian ile ırgat Prokhor'un aslında aynı adam olmasına hayret etmişti! Kalem ve kâğıtla silâhlanmış olarak hizmetkârlar binasına giren Lyova, akşam yemeğinden sonra istirahate çekilen Prohhor'dan bütün monologunu kendisine yazdırmasını istemişti. İhtiyar Bronstein, meraklı oğlan ile sahte Çarı «haylazlık» ederken yakaladığında Lyova çok üzülmüştü.

Gerçek tiyatroya ilk defa Odessa'daki öğrenciliğinin ilk yılında gitti. «Hiç görmediğim, tatmadığım, tarifi güç bir deneme oldu benim için,» diye yazdı elli yıl sonra, «Yüzüm çarşaf gibi solgun oturdum... dayanamayacak kadar zevk duydum. Perde aralarında bile hiç dışarı çıkmadım-Allaha karşı gelmiş olacaktım sanki!-Gözümden kaçan birşey olabilirdi.» Daha sonra, amatör tiyatrolarda oynayan bir arkadaşı ile birlikte, Puşkin'in **Cimri Şövalyeler** eserini sahneye koymak istediler. Fakat arkadaşı veremdi ve projelerini gerçekleştirmeye vakit kalmadan çocukcağız bir köşede ölü-

(*) Noel günleri evleri gezen bu pandomimci topluluklarındaki oyuncular çeşitli maskeler giyerlerdi. Her maske belli bir karakteri canlandırırdı. (Ç. N.).

verdi. Birkaç yıl sonra, yine bir başka arkadaşı ile birlikte yazmak istediği orijinal bir piyes de suya düştü. Odessa'da yaşamaya başladıktan bir süre sonra da İtalyan operalarına merak sardı. Cebindeki bütün paraları tiyatroya veriyor, daha fazla para kazanmak için daha fazla özel ders veriyordu. Diğer yandan, «Guiuseppina Uget diye sihirli bir isim taşıyan» bir koloratur sopranoya aşık oldu. Soprano için, «Odessa tiyatrosunun sahnesine gökteki cennet bahçelerinden inmiş gibiydi,» diye yazdı sonraları. Fakat bu aşk onun üçüncü aşkıdır. Yani, hikâyemizin şimdilik fazla ilerlerine gidiverdik.

Sahne konusunu bırakmadan önce, hayatı boyunca candan bir tiyatro tutkunu olan Troçki'nin gerçekten dram duygusu taşıdığını da belirtmemiz gerekiyor. Halk karşısındaki kürsü konuşmaları, güzel giyime karşı tutkunluğu, çocukluğundaki okul üniforması sevgisi, sonraki yıllardaki askeri giyimi ile Savaş Komiseri üniforması, 1906 yılındaki çarlık mahkemesindeki davranışı, kürsüden konuşurken takındığı büyüleyici tavırlar, son derece dramatik olan hayatında üzerine aldığı çok çeşitli rolleri oynarken gösterdiği dramatizasyon yeteneği bu bakımdan dikkat çekicidir. Hayatı bile, yazılarından geri kalmayan bir üslupculuk örneği olarak geçmiş, sahnenin ortasında duran bir oyuncu gibi dikkatleri üzerinde topladığı, önderlik ettiği parlak günler bu uslüpla ışık altına itilmiş, düşüş günleri de gene bu hayat uslûbu ile tam bir trajedi havasına bürünmüştür. Yazı hayatında ise, Marx'ın gününden beri sosyalist hareketin yetiştirdiği en büyük üslûpcu olmuştu. Hayat dramı bakımından da Marx'ın çağdaşı Lassalle'dan başka bir benzeri gösterilemezdi.

Lyova'nın okula başlaması yedinci yaşındadır. Okul için Ynovka'dan iki buçuk mil uzaktaki Gromokley köyüne gitti ve Raşel Halası ile Abraham Amcasının yanında kalarak yakındaki bir Yahudi köy okuluna yazıldı. Zayıf, ermiş ruhlu, insan arasına karışmaktan ürken, oynak bir karı eline düşmüşlüğün kahrından bunalmış biriydi ilk öğretmeni. Ama Rusca. aritmetik, ve İbrani dilindeki aslından Kitabı Mukaddes'i okumasını da gene bu öğretmenden öğrendi. Lyova, öteki çocuklara yaklaşamıyordu. Zira onlar Lyova'nın hiç anlamadağı bir dil olan Yidiş dilini konuşuyorlardı. Gene bu okul günlerinde anladı ki, Yahudi ulusu biribirinden uzak düşmüş, kavranması güç kuvvetler yüzünden horlanası bir hayata katlanmaya boyun eğmiş bir ulustur. Köyün ortasında bir vâdi uzanıyordu. Vâdinin bir kenarında damları kiremit kaplı evlerde oturan Alman asıllı köylüler. Öbür kenarında da yoksulluk içinde ku-

lübelerinde oturan Yahudiler yaşıyordu. Gromokley köyünde geçen bu günlerden hiç unutamadığı hatırâsı, ahlâksızlık yaptığı için yakalanan bir Yahudi kadının köyün Yahudi kesimindeki sefil sokaklardan itekaka götürülmesine, taşlanmasına, yüzüne tükürülmesine yol açan Chetto ruhunun baskılarıyla ilgilidir. Yahudi cemaati daha sonra, bununla da yetinmeyerek, aynı kadının babasını at hırsızlığı yaptı lâfıyla Sibirya'ya sürgün ettirmişti. Kitabı Mukaddesteki aynı sahneyi yaşamış olan Lyova üzerinde bu olay, yarım yamalak anlayabildiği İbrani diliyle okunanlardan çok daha fazla etkide bulundu. Diğer arkadaşları gibi, aynı yıl Gromokley köyündeki okulu bitirip köyden ayrılınca bu olaydan başka bir hatırâsı da kalmadı.

Bu «nevi şahsına münhasır» ulusun, Yahudilerin özelliklerinin başlıca nedeni yüzyılar boyu yoğun bir şehirleşme hayatı yaşamalarıdır. İki üç kuşaktan beri köy hayatı yaşadıkları için Bronstein ailesinde şehir etkisi kalmamıştı ama kibarlık ve okumuşlukla süslenmiş şehir Odessa'daki mektepli kuzeninin şekline bürünmüş olarak Yanovka'ya geldiği günlerde genç Lyova'yı hemen büyüleyiveriyordu. Moisey Filippovich Shpentser kitap kalem adamıydı, bu cahil aile ona farklı bir muamele yapmalıydı. Çiftliğe taze süt içmek, taze yumurta yemek, temiz hava teneffüs etmek, ve böylece veremden kurtulmak için mecburen geliyordu. Önemsiz bir siyasal suç sanığı olarak üniversiteden tardedilmişti ve **gymnazia** mezunuydu. Serbest yazar olarak gazetelerden üç beş kuruş alıyor, çocuk kitapları yazarak, tarih ders kitapları hazırlayarak, Yunan klâsiklerinden çeviri ve kopyalar yaparak, istatistik araştırmaları düzenleyerek şatafatsız ve basit bir hayat sürüyordu. Gelecek yakın yılarda bir yayınevi kuracak ve zenginleşecekti. Yahudi kızları için kurulan bir devlet okulunun başöğretmeni ile nişanlıydı ve bu durum Bronsteinler için, bilgisinin zenginliğinden daha etkileyiciydi. Yanovka'da entelektüel üstünlüğünü gösterecek kimseyi bulamadığı için Lyova Bronstein ile uğraşmaya başlayan Moisey, Lyova'ya kitap okuyor onun safca sorularını cevaplandırıyor; gramer kurallarına uygun konuşmasını; temiz bir bardağı içten değil, dıştan ve temiz elle tutmak gerektiğini, Ukraynaca kelimeleri Rusca kelimelerden ayırtetmesini-sözlerle değil, davranışlarıyla Yanovka'daki basit ve kaba hayatın bazı zalim ve barbar yanlarına karşı bir beğenmeme duygusu taşımasını öğretiyordu.

Ertesi yıl, 1888'de Shpentser'in evlenmesinden sonra Lyova da Yanovka'daki evi terk etti ve kalabalık Odessa şehrinde Shpentser'lerin yanında yaşamaya başladı. Ayrılırken yeni bir elbise yap-

tırmıştı, ve yanında şehirli hısım akrabaları hoşnut edecek cinsten tereyağı, janbon gibi köyyeri hediyelikleri vardı. Şehirli olup çıkacak birisinin giyebileceği elbise gibi ne bulduysa köyde onları da çıkınına doldurmuştu. Kendi biyografisinde «renksiz ve sevgisiz» geçen çocukluk yıllarından dert yanmışsa da, Yanovka'dan ayrılırken birdenbire köyün onun için çok sevdiği bir yer olduğunu anlamıştı. Annesi ve kızkardeşi gözyaşlarını tutamamışlardı. Lyova da onlarla birlikte yüksek sesle ve uzun uzun ağlamıştı. Gözyaşları, araba şehirlerarası anayola çıkana kadar; bozkırın bitimine kadar sürmüştü. Anayola çıktıktan sonr ise, büyük şehirlere bilgi ve akıl almak için giden genç erkeklere yaraşacak şekilde gözyaşlarına son vermiş ve ağlamayı kesmişti.

BÖLÜM XI

LYOVA HALKÇI OLUYOR

Tiyatroda olanların müthiş hikâyesini işitince hepimizin içi ürperdi. Biz Yahudiler ,her birimiz küçücük böcekler gibi, solucanlar gibi yaşamaya zorlanmış Yahudiler -Yakubun Kurtçukları- bu gibi olaylara nasıl olur da karışabiliriz? İktidardaki hükümdara, o olmazsa diri diri yutulacağımızı bildiğimiz hâlde, ve bu nedenle hem aklın hem de izânın gereği olarak onun sağlığına duacı olmamız gerektiği hâlde-nasıl olur da böyle boyumuzu aşan işlere girişip, siyasete karışabiliriz? Aman evlâtlarım, Yahudi çocukları, aklınızı başınıza toplayın! Yaptığınız işin sonunu iyi düşünün! Talihsiz kavmimizin, kendinizin, ve ailelerinizin başına neler getirebileceğinizi iyi düşünün. Kavmimizin ezelden, ebede bir tek iftihar ettiği şey vardır-içlerinden hiçbir zaman isyânkar ve âsi çıkmamıştır; ama siz şimdi bu vasfımızı da heder etmektesiniz. Ümit ediyoruz ki bütün bu konularda enine-boyuna düşünecek, ve bütün kavmimizin saadetini, kendi kaderinizi, ailenizin ve ana babalarınızın kaderini ateşe atmayacaksınız- **Minsk Baş Hahamının 1902 yılında Vilna Valisine suikast teşebbüsünde bulunan Hirsch Leckert olaydan sonra verdiği vaiz.**

Gürültülü, renkli yetmişiki lisânın konuşulduğu Odessa şehri 1794 yılında Fransız mültecileri tarafından serbest liman olarak kurulmuştu. Takriben bir yüzyıl sonraları Lyova Bronstein geldiğinde, uzun rıhtımları, koca limanı ve gemilerle dolu denizi, Odessa Körfezine ve Karadenize bakan bir tarası andıran işlek caddeleri ve sokakları ile canlı bir şehirdi. Genç bir delikanlının, enternasyonal bir hava olmasa bile, kozmopolit bir hava bulması için biçilmiş kaftandı Odessa. Ukraynalılar, Büyük Rusyalılar, Yahudiler, İtalyanlar, Almanlar, Fransızlar(İngilizler, Yunanlı Rumlar, Ermeniler, İranlılar, Suriyeliler, Türkler, Tatarlar yaşa ve yaşat ilkesine uyarcasına kardeşçe yaşıyor; pazarlarında alış veriş yapıyor, biribirlerinden para, metâ, kelime, fikir ne varsa alıp veriyorlardı. Odessa'daki en kalabalık kavim Yahudilerdi-şehir nüfusunun yüzde 30'u Yakın Doğudan gelen bin bir kavmin tüccar ve

bezirgânı arasında Yahudilere kem gözle bakan hiç yoktu. Fakat Lyova'nın gelişinden bir yıl önce, ünlü **numerous clausus** emirnâmesiyle, şehir nüfusunun yüzde 30'u Yahudi olduğu halde okula gidecek Yahudilerin sayısı toplam öğrenci sayısının yüzde 10'unda dondurulmuştu. Dokuz yaşında okul ve okuma için yollara düşen Lyova bu emirnâmenin ilk kurbanlarından oldu.

Shpentser ailesi bu durumda çıkaryol olarak Lyova'yı şehirdeki Alman kolonisinin kendi çocukları için kurdukları ve klâsikler yerine, matematik müspet bilimler ve modern diller okutarak «ilerici» ve «pratik» bir eğitim yapan Saint Paul **Realschule**'una yazdırmayı uygun buldular. Shpentserler bu okulu hayranlıklarından değil, köyden gelmiş ve yeterince yetişememiş bir Yahudi çocuğunun okuyabilmesi için tıklım tıklım dolu devlet **gymnazia**-sından daha iyi olduğu için tecrih etmişlerdi. Giriş sınıvları, herşeye rağmen, çocuğun iyi yetişmemişliğini affetmedi. 5 numaranın 100 puan demek olduğu sınavlarda Aritmetikten ,4» ve Ruscadan «3» numara alan Lyova, 3 numara orta demek olduğundan, müracaat eden Yahudi çocuklarının yüzden 10'u arasına giremedi.

Bunun üzerine, Odessa'daki eğitim şartlarını iyi bilen Shpentserler, Lyova'yı Saint Paul okulunun ihzarı sınıfına kaydettirdiler ve ertesi yıl müracaat edecek Yahudi çocukları karşısında ona bir hazırlanma imkânı sağladılar. Ana babası çocuğun rüşte erme devresini tezleştirmek için nüfustaki yaşını büyük gösterdiklerinden aslında çok küçüktü Lyova. Onun için bir yıl okumasının zararı yoktu. Böylece, bir yıl kaybettiği hâlde bile, **Realschule**'nün asgari giriş yaşı olan on yaşında öğrenciliğe başladı. Diğer yandan ihzari yılı da boşa geçmiş sayılmazdı. İlk müracaatında aldığı notları hemen düzeltti ve bir yıl önce orta dereceli bir matematikçiyken bu derste nazari matematikçi olmayı bir ideal edinecek kadar ilerledi. Dilindeki Ukraynaca kelimeleri ayıklayıp Ruscasını geliştirdi. Kompozisyonda daha olgun bir ifâde ile yazmayı öğrendi ve böylece Rusça'da da sınıfın en iyisi oldu. Öğretmeni Lyova'nın kompozisyonlarını sınıfa örnek olsun diye yüksek sesle okuyor ve her keresinde tam not olan «5» numara veriyordu. Böylece ihtiyar David Bronstein'in mühendis olacağını hayal ettiği matematik düşkünü Lynova'nın önünde, matematiğe rakip yeni bir alan açılmaya başlıyordu.

Bu çocuğun fırtınalarla geçecek olan hayatını ırkçı baskılardan vücut bulan Yahudi âsiliğine, veya zora dayanan aşağılanmaya bağlayarak açıklayanlar olacaktı. Bu görüşü savunanların daya-

nabilecekleri tek nokta **numerous clausus** yüzünden kaybedilmiş bulunan bir yıldır. Yanovka'da, David Bronstein saygıdeğer ve sözü dinlenir bir çiftci olduğu için çocuk hiçbir aşağılanma ve horlanma duymadı. Çar III. Alexander'ın (1881- 94) cülûsundan sonra başlayan Ruslaştırma politikası Odessa'da da ağırlığını duyurmaya başladı ve Saint Paul okulu bile bu havanın ağırlığından kurtulamadı. Üstelik bu siyasetin en başta gelen kurbanları okulun kurucuları ve yöneticileri olan ve öğrencilerin çoğunluğunu teşkil eden Almanlardı. Daha sonra ikinci sırada Ukraynalılar geliyordu. Odessa ise Ukraynalılar için başlıca deniz kapısı bir limândı. Almanların yönettiği okulda okuyanların da Rurlaşmalarını garanti etmek için hükümet bu okulda okuyan öğrencilerin son yıllarını devlet okullarında geçirmelerini kararlaştırdı. Alman Luteryan müdür, Alman papaz, ve Alman asıllı öğretmenlerin çoğu Lyova'nın yedi yıllık öğrenciliği sırasında işten çıkarıldılar. Çocuklara din dersi veren Ortodoks papaz Alman protestanlarına ve Roma Katoliği Polonyalılara da Yahudi çocuklar kadar zor geliyordu. Tarih öğretmeni Polonyalı ve Ukraynalı çocukların değerli insanlar olarak bildikleri kendi tarihlerindeki kişiler hakkında olmadık sorular soruyor, onların «suçlar» ını sayıp döküyordu. Bronstein ise, tarih dersinden sınıfın en iyi öğrencisi olmaya devam ediyor, Shpentserlerin zengin kütüphanesinden okuduğu kitaplar sayesinde edindiği geniş bilgi ile, öğretmenin bile cevap veremiyeceği sorular soruyordu.

Bu ulusçuluk sorununda, Ukrayanın büyük şehirlerindeki Yahudilerin çoğu gibi, Lyova ve velisi farkında bile olmadan Büvük Rusyalı devlet adamları gibi düşünüyorlar; Ukrayna köylüleri ile, Ukrayna dilini ve edebiyatını geliştirip, kültür ve toprak ekonomisi kazanmak isteyen bir avuç Ukrayna aydınına karşı Büyük Rusya Kültürünü tutuyorlardı. Lyova Bronstein için ise, 1929 yılında yazdığı otobiyografide belirtildiği gibi, Ukrayna dili hiçbir zaman bir «lehçe» olmaktan öte anlam taşımamıştı. Bağımsız Ukrayna Cumhuriyetinin orduları 1919 yılında yenilip, tahrip edilirken de, çocukluktaki bu gizli duygunun etkisi olacaktı.

Aşağılık duygusuna saplanmak şöyle dursun, okuldaki başarılı hayat Lyova'yı, Yanovka'dan gelen bu küçük delikanlıyı mağrur ve kendine güvenli bir insan yaptı. O zamanlar, koca bir dersane olarak tasarladığı dünyanın bir gün başına geçeceğinden kompozisyonlarının bu dünyada herzaman yüksek sesle okunacağından, yarışmada birinci geldiğini gösteren «5» numara almaya devam edeceğinden, ve yerinin daima «sınıfın başında» bulunacağından

hiç kuşku duymamıştı. onaltı ile onsekiz yaşları arasındayken onu matematikçi veya mühendis olmak rüyâsından koparıp-yazarlık ta söz konusu değildi-devrimciliğe iten kuvvetler nelerdi bilinmiyor, ama bu kuvvetler ile onun neslindeki öğrenci gençliğini devrimciliğe iten kuvvetlerin aynı olduğu şüphesizdir.

Rus devrimci hareketinde Yahudilerin aldıkları rol (bu alanda bir **numerous clausus** yoktu), çoğu defa Rus monarşistleri ve Alman Nazi yazarları tarafından şişirilmiş ve kasıtlı olarak yanlış anlatılmış; yorumlanmıştır. Bu gibi kişiler-düşünürler- «Yahudi Bolşevizmi» iddialarını inandırıcı kılmak için uğraşırken, Martov ve Axelrod gibi Menşevizmin iki önder ideologunun Yahudi olmasını gözden saklamakta; Bolşevikler arasındaki Zinoviev (Radomyslski), Kamenev (Rosenfeld), ve asıl önemlisi, Troçki'yi defalarca ve aşırı şekilde ele almaktadırlar. Oysa gerçekte Menşevikler arasındaki Yahudiler, Bolşevikler arasındakilerden çok fazlaydı, ve Lenin ile işbirliği yapan bu az sayıdaki Yahudiden çoğu, Trocki ile Troçkinin Rus Ortodoks doğumlu kayınbiraderi Kamenev-Rosenfeld gibileri «yahudi olmayan Yahudiler» Ruslaşmış, Yahudi inançları kalmamış insanlardı. Yahudi halk kitlelerine gelince, siyasal bakımdan örgütlenebildikleri ölçüler içinde, ne Bolşevikleri ve ne de Menşevikleri değil, Yahudi Genel İşçi Sendikası veya **Bund** denilen kuruluş ile Siyonist kuruluşları tutuyordu. 1917 yılında, Bolşeviklerin zafer saatinde, Yahudi Yiddiş dilivle bir gazete çıkaracak kadar dillerini bilen, merâmlarını ve dertlerini bilen tek Yahudi yoktu Lenin'in arkadaşları arasında. Böyle bir gazetenin çıkarılabilmesi için **Bund** örgütünden bazılarının Bolşeviklere katılacağı günü beklemek gerekmiştir.

Rus işçi hareketinde Yahudilerin oynadığı rolü anlamak için Yahudilerin eskinin Rusyasındaki durumları hakkında bazı gerçekleri akıldan çıkarmamamız gerekir Polonya ve Litvanya Krallığının parçalanmasından sonra dünya ülkeleri içinde en geniş Yahudi nüfusu Rusya'da olmuştu. Ondokuzuncu yüzyıl· bovunca. doğal üreme sonucu, başlangıçtaki bir milyon Yahudi beş milyona çıkmış aynı anda Yahudilere gitgide daha fazla yerleşme bölgesi yasakları, iş memnuniyetleri konmaya başlamıştı. Kalabalık ve sefil **ghetto**'lara sıkışan Yahudiler birbirlerinin yıkanma sularını paylaşarak yaşayan masallardaki Çinliler gibi, birbirleriyle alış verişederek, biribirlerini istihdam ederek yoksul bir hayat sürer olmuşlardı. Kültür yönünden, etraflarındaki Polanyalı, Litvanyalı ve Latvian köylülerine karşı kendilerini daha yüksek tutarlar, ve Almancadan bozma Yiddiş dilini konuşurlar, veya ülkenin hâkimi olan

Büyük Rusyanın üstün ve başat kültürünü benimserlerdi. Bu yüzden, de Polonya, Litvanya ve Ukrayna'daki büyük şehirler etrafındaki Yahudiler, hiç farkına varmadan, ulusçu ayrımlaşma hareketlerine cephe almışlardır. Bu tutumları 1917'de imparatorluğun parçalanması sırasında patlak veren ulusçu hareketlerde de görülmüştür.

Rusya halkının çoğundan daha fazla şehirleşmiş bir topluluk oldukları için kendi nüfuslarına düşenden daha fazla serbest meslek sahibi aydın yetiştiren Yahudiler, fikir ve ideallerle yaşayan bu aydınlar eliyle, tam bir şehirli işi olan siyaset ile de çok ilgilenir gözüktüler. Anayasacı Demokratlardan tutun, Sosyal Devrimcilerin «köylü sosyalizmi» ne kadar, yöneticileri arasında Yahudi aydını bulunmayan hiçbir liberal; radikal, veya ihtilâlci hareket kalmamıştı Rusya'da. Bu durumun nedeni, Yahudiler üzerindeki baskı ile, Yahudilerin kendilerini ideallere adamak zorunda kalmalarıydı. Ayrıca atalarından kalma şehirli gelenekleri, kırk ülke dolaşmışlıkları, birçok ülkeye dağılmış olan Yahudilere karşı duydukları hısımlık duygusu yüzünden Yahudiler arasında kozmopolitlik ve enternasyonalcilik yaygındı. Bu akımlar bazan sosyalist enternasyonalciliği, bazan liberal hümanitaryan ve pasifsit, bazan da Siyonist bir renk alırdı. Görünüşü bile paradoksal olan Siyonizm, aslında enternasyonal bir Yahudi ulusçuluğuydu.

Sadece düz rakamlarla değil ama, Rusya nüfusu içindeki Yahudilerin oranı ile karşılaştırılmalı olarak ele alınırsa, bütün Rus muhalefet hareketlerinin yöneticileri arasında Yahudilerin başta geldiği görülüyordu. Alexander II.'yi suikastle öldürenler arasında beş kişinin Yahudi ismi taşıdığını gören III. Alexander için bu durum Yahudi suikastçilerin «bütün akraba ve hısımlarını» cezalandırmaya yetmişti. Bunun ardından da modern zamanların (1882) ilk büyük Yahudi katliamı, **numerous clausus** emirnamesi, toprakların geri alınışı gelmiş, ve çifçi Bronstein ile oğlu da zarar görmüştü.

Yahudilerin yüzde 50'si küçük iş adamı ve tacir olarak geçiniyorsa, yüzde 30'u da-çoklarının gözünden kaçıyor bu-teknisyenlik ve zenaatkârlıkla geçiniyordu. Büyük köylü Rus kitlelerine oranla çok daha yoğun, çok daha proleterleşmiş, Batı sosyalist fikirlerinden çok daha etkilenmiş olan bu Yahudi teknisyen ve zanaatkârları, önceleri kendi aralarındaki kuruluşlarda, sonraları da Rus işçileri arasında emekçi kuruluşlarının ilk tohumlarını atanlar olmuştu. İmparatorluktaki ihtilâcı hareketin liderliği hâlâ ta-

mamen aydınlara dayanırken, Polonya ve Litvanya Yahudi Genel İşçi Birliği **(Bund)** sadece işçilere de bünyesinde yer vermekle kalmıyor, yöneticileri bile işçiler arasından geliyordu. Bund'un kurucusu onüç kişiden sadece beşi aydındı. Aynı anda **Iskra** grubunda tek bir tane bile işçi yoktu. Deutsch ve Axelrod gibi Ruslaşmış Yahudi aydınlar, Plekhanov ve Zasulich ile birlikte Rus Marksizminin kurucularındandı. Martov (Tsederbaum), Yahudi Birliğindeki kısa üyeliğinden sonra Petersburg birliğinde Lenin'in baş yardımcısı olmak üzere Lenin'in yanına geçti Martov ve Axelrod, **Iskra**'nın yazı kurulundaki altı kişiden ikisiydi ve **Iskracılar**, Menşevikler ile Bolşevikler diye ikiye ayrıldığında menşevizmin Teorisyenleri bunlar oldular. Görülüyor ki, Nazi uydurması olan «Yahudi bolşevizmi» efsanesine ters olarak Yahudiler, Partinin Rusyalı Bolşevik kanadından çok «Batılı» Menşevikler kanadında yer almışlardır.

Asıl şaşırtıcı olan «köylü sosyalistleri» Sosyal Devrimci Partinin bile yöneticileri arasında Bolşeviklerinkinden çok Yahudi bulunmasıdır. Gershuni, Mikhail ve Abraham Gotz, Fundominksy, Rubonovich, Vishniak, Azev, Minor, Zhitlovsky, iki Rapparort'lar, ve sonra Kamkov, Natanson ile Steinberg gibi Enternasyonalist Sol Sosyal Devrimciler. Bu sonuncular Bolşevik diktatörlüğüne ortaklaşa katılacak olanlardı. Fakat gerici propagandacılar, köylü işçi kitleleri ile ihtilâlci aydınlar arasında bir yakınlık olmayacağını göstermek ve halk kitlelerindeki kırgınlıkları ve öfkeyi Yahudi düşmanlığına dönüştürerek geçiştirmek istediklerinden, bütün bu muhalefet hareketlerindeki Yahudilerin isimlerini abartmakta, bu hareketleri Rusyaya yabancı düşen ve «Yahudi» hareketleri olmaya getirmektedirler.

Bund içindeki Yahudi işçi ve zanaatkârlarıyla diğer muhalefet kuruluşlarına yayılmış bulunan Yahudiler dışında çok katı bir muhafazakâr Yahudi kitlesi vardı. Mutaassıp dindar İbraniler haham kitlesi, ticaret erbabı olan Yahudiler, ayıracalıkları hükümetin bekâsına bağlı olan imtiyazlı zengin Yahudiler, her sınıftan korkak ve **konformist** Yahudiler, çiftçi Yahudilerin üçte ikisi, zoraki yerleşme bölgeleri dışında yerleşmelerine izin verilenler muhalefet yapan Yahudilere karşı düşmanlık, veya değilse kuşku duyan muhafazakâr bir kitle meydana getiriyorlardı.

«Lyova,» demişti Çiftçi Bronstein oğluna, «üçyüz sene de geçse söylediklerinin olacağı, bu işin biteceği yok.» Ve bir gün Kremlin'de oturan oğlu bu sözlerini hatırlayıp, eski kehânetini sorduğunda da,

kırılmaz bir inatçılık ve babaca bir grurla şu cevabı verdi «Şimdi de, senin gerçeğin daim olsun bakalım! Zenginliğinden ötürü, oğlunun yoldaşları tarafından takibata uğramıştı. Oğlunun düşmanları ise, aynı babaya, ihtilâl belâsını çıkaranlardan birisinin babası olduğu için eziyet etmişlerdi. Ömrünün son yıllarını. kuruluşuna oğlunun da emeği geçen yeni devletin bir işçisi olarak şaşkın, üzgün, bir ölü gibi yaşayarak, Moskova yakınlarındaki küçük bir devlet değirmeni işletti ve 1922'de tifüse yakalanarak bu dünyadan göçüp gitti. Çiftçi Bronstein ölürken, prestij ve iktidarının zirvesindeki oğlu Trokçi, Komünist Enternasyonalin Dördüncü Kongresinde dünyanın durumu hakkında raporunu sunuyordu. Kongrede Troçki'nin savunduğu tezlerin başta gelen düşmanları arasında Yahudi aydınları, örgütlenmiş Yahudi işçileri, ve Yahudi tüccarları vardı. Bunların yüzbinlercesi bolşevizm ile uyuşmamış ve ülkeyi terk etmişler, aynı anda çok daha geniş Yahudi Menşevikler ve Sosyal Devrimci Partiler ve bütün Yahudiler Siyonist hareketi ile **Bund** da Rusya'da kanun dışı ilân edilmiştir. Daha sonraları ise, «Yahudi Bolşevizmi» safsatasına dayanak olarak kullanılan Troçki, Zinoviev, Kamenev, ve diğer birkaç kişi de temizlik hareketleri sırasında gözden kaybolmuşlardır. **Bund**, Yahudi işçilerinin bir kitle örgütü olarak Polonya'da devam etmiş ve II. Dünya savaşındaki Varşova'nın trajik düşüşünde kahramanca bir mücadele sonunda hayattan ayrılmıştır. Rusya dışındaki dağınık menşevik hareketlerinin liderleri arasında bugün de birçok Yahudinin ismine rastlanmaktadır. Fakat şimdi Stalin'in arkadaşları arasında ana babası Yahudi olan sadece Kaganovich kalmıştır.

Yanovka'dan gelen çocuk Shpentserlerin oturma odalarının bir ucunda perde ile ayrılan bir yerde yatıyordu .Belli bir disipline girmişti, ve bu, köy yerindeki rastgele yaşantıdan farklı bir hayattı. Somut fizikî şeylerden ayrı düşen Lyova, ev ödevleriyle, okumayla, yüksek sesle ders çalışmakla, erken yatıp, erken kalmakla uğraşıyor: konuşmasını düzeltmeye, «Ukraynaca şive ve konuşma» alışkanlığından kurtulmaya, temiz olmaya, **adabı muaşeret** öğrenmeye, şehirli nezaketini kapmaya, insancıl ve **münevverce** lâf etmeyi becermeye, ince duygular duymaya, iyi kitaplardan anlamaya, büyük fikirleri öğrenmeye çalışıyordu. Okumayı bitirmediği bir sayfa veya bölüm varken, veya hazırlamadığı bir ders varken yatağa yatırmak için zor kullanmak gerekiyordu. Diğer konularda ise okuduklarından daha etkili bir model olan Shpentser'e bakıyordu. Kendine güven, akıl ve bilgisi ile ilgi çekici olma, ve Yanovka'nın şartları yüzünden elde edemediği özellikler olduğu için

önündeki üstün modelin bir taklitçisi olma durumunda kalıyordu. Rus edebiyatındaki büyük klâsiklerdeki güzel konuşmalar, düşünceler ve davranışlar da, kendisi farkına bile varmadan ruhunun derinliklerine işliyor ve özümleniyordu. Yıllarca sonra hapishaneden hapishaneye dolaşacak, iktidar zirvelerindeki fırtınaların önünde sürüklenecek, açlık ve iç savaş günlerinde cepheden cepheye koştu racak olan Lyova, bütün bunlara rağmen her zaman kişisel görünüşüne dikkat edecek, çocukken Shpentserlerin ona tanıttığı kültür ve kitap dünyasının sadık bir kulu olmaya devam edecekti. İktidardan düşeceği günlerden az önce (1923) **Hayat Problemleri** diye, hiçbir yoldaşının yazmayı düşünmeyeceği bir konuda evlerde ocakbaşı sohbeti olarak okunacak bir kitapçık yazacaktı. Bu kitapta muzaffer proletaryayı kökü derinlere uzanan müstehçen konuşma ve kaba kelimeler kullanma geleneğinden ötürü kınayacak; «kültürlü konuşma»yı öğrenmelerini; «medeni ve kibar olarak günlük ilişkilerinin zorunlu inceliği»ne katlanmalarını; «temizlik, açıklık ve Rus dilinin güzelleşmesi için kötü dile karşı savaş» açmalarını isteyecekti.

Daha sonraları ise devlet hayatından ayağını kaydıracak olan tezgâhların handiyse kurulduğu günlerde ocak başı sohbetlerini de bırakıp hayâl âlemlerine dalarak yazmaya başlayarak Marx ve Lassalle'den sonra bu konuda sosyalist hareketin çıkardığı ilk yazar oldu. Troçki'nin **Edebiyat ve Devrim** (1924) kitabının bitişinde hayâl edilen geleceğin dünyası şöyle canlandırılıyordu

> belirsiz ve hissedilmez şekilde, karıncaların çalışması gibi, tuğla üstüne tuğla dizerek, kuşaktan kuşağa aktararak, sokaklar ve meydanlar artacak, elde harita ve pergel devce şehir köylerin yapımına yol açılacaktır. Bu pergelin etrafında... istikbâlin partileri biçimlenecek... Mimarlık bir kere daha kitle duyguları ve kitle anlayışı ile göğüsünü dolduracak...İnsansoyu plâstik olarak kendisini eğitecek; dünyaya, çok daha mükemmel bir hayatın heykelinde kullanılabilecek itaatkâr bir alçı gibi bakmaya alışacak... İnsan, dağları ve nehirleri yeniden zaptürapta almaya... dünya yüzünü yeniden inşa etmeye, kendi kafasındaki [Sınırsız] hayâle göre olmasa bile, kendi zevkine göre bir yeryüzü kurmaya başlayacaktır. Hepsinden önemli, insanoğlu en nihâyet kendisini de dürüstlük içinde armonize edecektir. Dudaklarının hareketlerine tam bir dikkatle biçim vererek, işinde amaçlı ve ekonomik çalışarak, yürüyüşünde ve oyunlarında buna dikkat ederek güzelliğe ulaşmayı baş uğraşı yapacaktır. Önce organizmasının yarı bilincine, sonra bilinçaltı süreçlerine egemen olacaktır. Toplumsal inşa ve psiko-fizik kendini eğitim [self-education] tek ve aynı sürecin iki ayrı görünümü hâline gelecektir. Bütün güzel sanatlar -edebiyat, drama, resim, mü-

zik ve mimarlık-bu sürecin güzel bir biçim kazanmasını sağlayacaklardır... İnsan düşünülemeyecek kadar daha güçlü, daha akıllı, daha ince ve rakik olacak; bedeni daha armoni içinde, hareketleri daha ritmik, sesi daha muzikal olacaktır. Ortalama bir insan bile bir Aristo, bir Goethe, veya bir Marx düzeyinde olacaktır. Ve bu dağ silsileri üzerinde yeni doruklar yükselecektir.

Bu küçük Kızıl vaâzlarda ve istibâle yönelen ön kestirimlerde hâlâ Shpentserlerin yetiştiriminin, Rus klâsiklerindeki peygamberce aşırılığın, köy çocuğunun Yanovka'daki kalabalık ev ruhsal yoksunluğa karşı reaksiyonunun etkilerini bulmak fazla bir yakıştırma sayılmamalıdır. Bizim en güç görevimiz Troçki'nin doğasının bu yanını aklımızdan çıkarmamak ve Leon Troçki'nin mücadelesi ve çoğu yönden güç kişiliğinin altındaki hayat çizgisini gözden uzak tutmamaktır. Odessa'daki Shpentserlerin evinde perde ile bölünen bir odacıkta yaşayan oğlan çocuğundan, düşüşünden sonra ardında böylesi parlak bir iz bırakan bir devrimcinin oluşacağı noktaya onu işte bu hayat çizgisi ulaştırmıştır.

Her büyük liman şehri gibi, Odessa'nın da karanlık ve kirli yanı vardı. Tavernaları, rıhtım meyhaneleri, denizin esirgediği ama karanın sunduğu nimetleri tatmak için birkaç gün limana çıkmışken eğlenmekten başka şey düşünmeyen denizcileri ile Odessa'nın bu yanı Lyova Bronstein'in hayatına hiç giremedi. Şehrin kıyısında kımıl kımıl oynaşan bir deniz olduğu halde, ne yüzmeyi öğrendi, ne de diğer öğrenciler gibi balığa gitmesini. Yazılarında bile denize ait tek kelime, tek imaj yoktur. Tavernalar, öğrenciler için «girilmesi yasak» yerlerdi, ve Lyova, en azından mezuniyetine kadar buralara girmedi. Mezuniyetten sonraki günlerinde de ender olarak gitti. Koca Odessa sanki küçük bir kara şehriydi onun için sadece okul, kütüphane, tiyatro, opera, bir kaç tanıdığın evi ve aşina birkaç sokaktan kurulu bir şehir. «Sokak» denilen şey meçhulüydü, Lyova'nın. Öğrenciler arasında çok yaygın olan kavgalara da karışmaz, kavga etmezdi. Gelişme çağındaki çocukların yarışma duygularına konu teşkil eden manâsız birçok şeyler yüzünden başka okullardan bir kabadayı gelip çatsa, kavga çıkarmak istese, kavgacıyı kibarca sorduğu soruyla silâhtan tecrit ediverirdi «Benden ne istiyorsunuz?» Böylece iki tarafın şaşkınlığı içinde kavga kapanıverirdi.

Atletik yarışmalar ve bedeni oyunlarla da hiç ilgilenmedi. Tersine, değişik tipte bir yarışmacılığı seçti kendine öğretmenleri şaşırtmak, onları bilgice aşmak, sınıfın başına geçmek, iyi konuşmak, güzel yazmak. İşte onun ihtirasları bunlardı ve hepsinde de kendini tatmin edecek sonuçlar aldı. Kendi kompozisyonlarına yer-

leştirilecek birkaç parlak söz veya fikire rastlamak için, çoğu defa sadece bazı parçalarını da okusa, durmadan kitap okuyordu. Öğretmenlerini zor sorularla şaşırtmak için, kendi yaşından büyük insanlar için yazılmış kitapları okuyordu. Shpentserlerin, veya konukların konuşmalarında, veya rasgele okuduğu kitaplardaki bakış açılarını, tutumları, bilgiçlikleri kolaylıkla alıp, kullanıyordu. Elindeki bu bilgiler çok az bile olsa, malını satmayı çok iyi bidiği için hepsini «vitrin»e dizer; ve bakanlar vitrinin arkasında çok geniş bir bilgi yığını olduğunu zannederlerdi. Fakat, kendisinin bilir taklidi yaptığı kitapları su gibi yutmuş olan insanlarla karşılaşınca utanacak yetenekteydi ve bu durumda kendi kendini müthiş aşağılardı. Parlak ve cilâlanmış görünme istekleri yüzünden, gerçekten bilmek ve öğrenmek isteğini bastırmamıştı. Ama öğrenmek, bilmek isteğinin, cilâlı görünmek isteğinden başat hâle gelmesi için yıllar sürdü.

Lyova yanlarına geldiğinde Shpenstserlerin kurdukları küçük basımevi, çocukluğunun ilk bölümündeki Yanovka'daki atelye kadar sevdiği bir yer oldu, ve sonraki yıllarda Güney Rusyanın en büyük basımevi hâline gelecek kadar gelişti. Lyova'nın daktilo ve dizgi makinasını kullanmayı öğrenmesi; sayfa bağlamayı, baskı işlerini, kalıp almayı, katlama ve cilt işlerini öğrenmesi burada oldu. Boş zamanlarında ise eğlence kabilinden düzeltme yapıyor, prova okuyordu. Odessa'da gerçek ve fiziki şeylerle en yakın ilgisi de bu basımeviydi. Basımevinde geçirdiği bu mutlu günler yüzünden hayatı boyunca yitirmediği bir sevgi kazandı yeni baskıdan çıkmış bir sayfanın sıcak mürekkep kokusu. İç Savaş sırasında bile, hayatta zevk aldığı az şeylerden birisi de zırhlı treninde taşıttığı gazete matbaası ile askeri gazeteydi. Bu sayede, cepheden cepheye koştururken, ânında, çeşitli bildiriler yayınlanabiliyordu. Meksika'daki sürgününün son yıllarında, kendisine bu gibi işlerde yardım etmeye amâde bir yığın sekreterleri olduğu hâlde, kendi kaleminden çıkan yazıların, kitapların, risâlelerin tashihlerini kendisi okur ve ısrarla bundan vazgeçmezdi.

Okula gelip gitmekten öğrendikleri, Shpentserlerin kültür konusundaki rehberliği ve kendisinin kitaplar dünyasındaki emekleriyle öğrendiklerine oranla silik bir iz bile bırakmayacak kadar önemsizdi. Dersler sıradan derslerdi ve formalizm ile tabulardan ibaretti. Ders kitapları içi boş, anlamsız ve bir işe yaramayacak şeylerdi. Öğretmenler yeteneksiz, heyecan duymayacak kadar hevessiz, öğrencilerde heyecan uyandıramayacak kadar cansız ve ruhsuzdular. Lyova, kişisel yakınlıklar ve arkadaşlıklar kuracak bir

çocuk da değildi. Yanovka'dayken sadece kızkardeşi Olga ile dosttu. Olga da, ağabeyi gibi ihtilâlci olacak ve Bolşevik liderlerinden Leo Kamenev ile evlenecekti. Okulda, sonraki yıllarda şükrânla ve minnetle anacağı, veya öğrettiklerinden hayatı boyunca etkilenip, yararlanacağı tek öğretmeni olmadı. Okul sonrası günlerinde ismini hatırlayacağı bir arkadaşı da yoktu. İç hayatı bakımından durumunu kendisi şöyle ifade ediyor «Doğa ve kişiler, havatımda, kitaplar ve fikirler kadar yer tutmamıştır... aklımdan geçirmek istediğim insanlar [ise] belirgin olmayan, rastgele karaltılar gibi...» Gençliğini anlatıyor bu sözlerle, fakat çok ender ve sayılı istisnalar dışında, bütün hayatı içinde bu sözler doğrudur.

«Sınıfın yıldızı» olan öğrenci Lyova hiçbir zaman geç kalmaz, ev ödevlerini aksatmadan yapar, sırada hiç ses çıkarmaz; dersleri dikkatle dinler, çabuk öğrenir ve öğrendiğini noksansız öğrenir, kendisine sorulan her soruya-ne cevap istenildiğine özel dikkat sarfederek-cevap verir; güzel yazar, güzel konuşur, sınıfı kolayca yöneltir; sınıfta öğretmenlere karşı saygı güsterir, sokakta rastladığı zaman eğilerek, saygıyla selâm verirdi. Bu kadar parlak ve bu kadar düzgün bir genç olduğu hâlde, o bile rejimle çelişkin buldu kendisini.

İlk çatışmalar kendi adâlet duygusu ile ilgili tesadüfî şeyler yüzünden yaratıldı. Burnande ismindeki Fransızca öğretmeni Alman'lardan aşırı nefret eden ve derse iyi hazırlanmayan Alman öğreciler ile işkence derecesinde alay eden bir adamdı. Baş kurbanlarından birisi de Wacker isimli budala ve tembel bir Alman çocuğuydu ve Lyova bunu hiç sevmezdi. Ama sınıftaki birkaç arkadaşı gibi Lyova öğretmen Burnande'nin Wacker'e karşı haksız olduğuna inanıyordu, ve okul çocukları arasındaki dayanışma güdüsüne uyarak hep beraber öğretmene bir ders vermeyi kararlaştırdılar. Araştırmalardan sonuç çıkmaması için, ağızları kapalı olarak mırıldanarak bir «konser» vermeyi ve öğretmeni dersten çıkarken bu konserle uğurlamayı plânladılar. Okul bittikten sonra nezarete dizilme cezası verilen öğrencilerden on veya oniki kadarının sonunda dizleri çözüldü ve konuştu. Lyova bunlar arasında değildi ve olaya kendisinin karışmış olduğunu söylemek zorunda da kalmamıştı Sorgu ve okul sonrası nezarete çekilme sırasında en beceriksiz ve tembel öğrencilerden bazıları-içlerinde Wacker de vardı-Bronstein'ın bu olaya karıştığını, hatta elebaşlarından olduğunu söyledi. Birisi de, Bronstein'in Genel Müfettişe ortak bir mektup yazarak Burnande'nin işten atılmasını isteme fikrini ileri sürdüğünü ilâve etti. Dilekçede-gerçekten Bronstein'in başının

altından çıkabilecek bir işti bu-hiç kimsenin sorumlu olmaması için her kelimenin bir öğrenci tarafından yazılması düşünülmüştü. Bu bozguncu plânlaması ise «sınıfın yıldızı»na yakışacak cinstendi.

Kendi öğretmenlik tecrübelerini ve çocuğu o zamana kadarki notlarını ileri süren Shpentserler boş yere Lyva'yı kurtarmaya çalıştılar. Okul idaresince disiplin kuruluna verilen çocuk için üç ceza sözkonusuydu devlet okullarında okuma hakkının kaldırılması, yeniden kayıtlanma hakkına son vererek Saint Paul'den ihraç, bir yıl sonra gerekli sınavları kazanırsa okula yeniden yazılmak üzere geçici tart cezası. Üçüncüsünü: en yumuşağını kabul ettiler. Bay Shpenser, evde bekleyen Lyova'ya okuldan tart kararını getirdiğinde. yemyeşil oldu suratı. Çocuğun bayılıp, kendini kaybedeceğini sandılar. Aslında onların üzüntüsü de az değildi. Bay Shpentser'in gözünün önünden yıllar, kaybettiği kendi öğrenimi geçiyordu. Diğer yandan Baba Bronstein'a ne diyecekleri de bir sorundu.

Lyova bir süre sanki hiçbir şey olmamış gibi gene Odessa'da yaşadı. Sonra kızkardeşi öfkeli ihtiyara usulünce işi anlatmaya giderken, kendisi de bir arkadaşının evine konuk olarak gitti. En sonunda kendi evine geldi. Buz gibi soğuk bir suratla karşılandı. Üç gün hiç kimse tek kelime konuşmadı Lyova ile. Sonra aile üyelerinin bir araya geldikleri bir yemekte, çiftçi Bronstein acı bir gülüşle sordu «Göster bakayım, başöğretmenin ardından nasıl ıslık çaldın? Böyle mi? İki parmağını ağzına sokup?» Lyova, ıslık çalmadığını, öğretmenin de başöğretmen olmadığını söyleyip durdu. Annesi hıçkırıklar içinde ağlıyordu. İhtiyar, sonra bu hikâyeyi beğenmiş gibi kahkahalarla güldü. Ardından da gelecek yılki sınavlarda arkadaşlarından geri kalmaması için çocuğa bir özel öğretmen tuttu.

Bu olaydan önce bile, sınıfın yıldızı olan Yanovkalı çocuk, diğer sınıf arkadaşları ile arkadaşlık kurarken kendi üstünlüğünü ve liderliğini kabul edenleri seçerdi. Okula tekrar dönüşünü, kendi yazdığı biyografisinde şöyle anlatıyor

> Çocukların kimi beni savunmuş, kimi bana ihanet etmiş, kimisi de beni ele vermişti. Kişisel ilişkilerimi bu [olay] uzun zaman etkiledi... Başımdan geçen ilk siyasal sınav veya denemeydi de denilebilir bu olaya. Olaydan sonra şu gruplar ortaya çıkmıştı bir uçta düzmece iftira atan ve kıskanç ruhlu çocuklar, diğer uçta cesur ve samimi çocuklar, ve ortada da tarafsız, kaypak bir çoğunluk. Sonraki yıllarımda da bu üç grupla karşılaştım hep. Bütün hayatım boyunca defalarca rastladım onlara, hem de binbir çeşit şartlarda.

Okuyucular, Leon Troçki'nin sonraki yıllarda yaşadığı «siyasal sınavlar»la karşılaştığında bu sözleri hatırlayacaklardır. Keza bu sözler, Troçki'nin devrimci harekette karşılaştığı erkekler ve kadınlarla olan ilişkilerindeki değişmeleri, ve en önemlisi bizzat kendisinin yönettiği «Dördüncü Enternasyonal»deki gözden düşmüş yıllarına denk gelen şaşırtıcı küsünlük ve nizârları da kolay anlamamıza yardım edecektir.

Fransızca öğretmenine düzenlenen«konser»den sonra, yeni Rusca öğretmeni ile arasında geçen daha önemsiz bir anlaşmazlık vardır. Öğrencilerden aldığı yazıları okuyup, muntazam not vermeyi beceremeyen biriydi bu. Her iki olay da, büyümekte olan Lyova Bronstein'in adâletsizliğe karşı bir öfke duyduğunu göstermektedir. Bu duygu Yanovka'da geçirdiği bütün çocukluk denemelerinden kaynaklanıyor ve Shpentserlerin davranış ve tutumları ile Rus edebiyatının şaheserlerindeki fikirlerden elde ettiği ölçeklere göre gelişip, biçimleniyordu. Hizmetkâr ve işçilerle konuştukça Yanovka'dayken bu insancıkların zavallı ve masum fikir ve düşüncelerini tanıma imkânı bulmuştu. Yedi millik bir yolu yayan yürüyüp, tek bir rublelik alacağını almak için bütün bir gün babasının kapısında kuzu kuzu bekleyen bir kadını hiç unutmamıştı. Pasaportlarını yenilemedikleri için tevkif edilen iki köylü hâlâ gözünün önündeydi. Tarlada çalışan ırgatların-aslında önceki yıllardaki ırgatlara da aynı muamele yapılmıştı-yemek ve yiyeceklerin çok az olması yüzünden grev yapmalarını Bronstein'in tarlasına girdiği için alıkonulan ineğin kendisine geri verilmesi için babasına yalvaran köylüyü; bir hamala az para veren babasına hamalın beddua edişi ve kendisinin utanıp sıkılışını, atları geç getirdi diye bir ırgatı kamçı ile döğen ırgatbaşının yaptıklarına bakan Shpentser'in dişleri arasından, «ne ayıp şey!» deyişini unutamıyordu.

Daha sonraları, gözünün önünde yaşattığı hayâli Avrupa ve Amerika ile çevresindeki herşeyi karşılaştırmaya başladı. Bu ideal dünyada herkes okur yazardı; kültürlü, demokratik, basın ve söz hürriyeti olan parlamenter bir dünyaydı. Kitaplardaki sayfalardan, konuştuğu insanlardan öğrendiklerinden, liberal aydınların yaşattığı «Batılılaşma» düşüncelerinden esinlenerek yaratıyordu bu dünyayı. Rusya'daki toplumsal kurumları eleştirmekten yasaklanan bu aydınlar, başka ülkelerdeki kurumları tarif ediyor, anlatıyor-ve idealize ederek-yüceltiyorlardı. Yanovka'lı delikanlı, kendisi farkında olmadan, bir «Batıcı» ve bir rasyonalist oluyordu. Sert bir rasyonalizm içinde, Rusya hariç her ülkede inanılan ilkelerle uygulama arasında bir uyuşum olduğuna inanıyordu. Daha sonraki yıllarda,

Batı Avrupa'da «insanların üstünde kurumlar olduğunu, bunların eleştirilemediğini, Kilisenin büyük bir nüfuzu» olduğunu, demokratik Amerika Birleşik Devletlerinde bile Zencilere karşı ırk ayrımı izlendiğini, Batının birçok yerlerindeki kültür ve refah alanlarının milyonlar için aslında kapalı ve erişilmez yerler olduklarını şaşırarak öğrendi. Aynı rasyonalizm yüzünden, çocukluğunun kahramanı atelye şefini devri daim makinasının teorik olarak imkânsız olduğuna; köylüleri ise, kendi matematik metotları ile yapılacak tarla ölçümlerinin köylülerin «başparmakla nişanlayıp zarbetmek» usülünden daha doğru olduğuna inandıramayınca küskünlüğe düştü. Fizik dersinden, onüç sayısının uğursuzluğundan söz ederek çıkan öğrenci arkadaşlarının ardından da küskünlük duymuştu. Bu gibi tutarsızlıklarla ne zaman karşılaşsa, insan aklına hakaret edilmiş, kendi zihni gücüyle alay edilmiş gibi kızardı. Bu gibi tutarsızlıklara düşmemek isteyen ve kendi etrafında toplananları sözlerine inandırmak için en delice şeyler yapmaya hazır biriydi.

En nihaî durağı olan devrimci düşüncelerine de gene bu soyut eleştirici entellektüel yoldan vardı. Bütün yazılarında akla tapınırcasına söylenmiş atak sözler vardır: bunlar bazan doktriner bir ukalâlık biçiminde; bazan bütün her çeşit tutarsızlık ve ortacı tutumlara yönelen acı alaylar şeklinde olur; bazan da son derece soyut, ak ile karadan başka altrenatif tanımayacak kadar sekter, ve belli bir ânın değişen ve karmaşık şartlarını kavramaktan âciz bir hâl alırdı. Ama bazı iyi durumlarda aynı tutum, yazılarına ezici bir entellektüel güç ve parlaklık kazandırır, ele aldığı konudaki en uzak gerçekleri kavrayarak bunları birleştirip çok başarılı genellemeler yapmasını sağlardı. Uzun vâdeli amaç ve ereğini gözünün önünden bir gün olsun ayırmayarak, önüne çıkan her taşa göre suyun akışını yönlendirecek kadar iyi dümen tutmakta mahir bir taktisyen olan Lenin'in tersine, Troçki ilk yıllarından itibaren tek, değişmez ve esnek olmayan bir entellektüel yönlü ilke belledi («kesintisiz devrim»), ve 1905'ten ölümüne kadar iç veya uluslararası olaylarda iyi veya kötü hep bu ilkeye göre harekette ısrar etti. Pekçok yoldaşlarının yürüdükleri yol üzerinde, hemen atacakları ikinci adımlarını bacakları yere bakmaktan ufuktaki hedefi gözden kaçırdıkları olacaktı. Troçki ise, ufuktaki amaca öylesine dikecekti ki gözlerini, o ânda adım atacağı yerde toprağın çatlamakta olduğunu bile göremeyecek hâle düşecekti. «İstikbal hakkında geniş bir siyasal düşünce olmaksızın,» diye yazacaktı, «ne siyasal faaliyeti kavrayabilirim, ne de genel anlamıyla entellektüel hayatı.» Ona göre sosyalizm bile «hayatı rasyonalize etme gayreti... hayatı

akla göre transforme eden...» bir akımdı. «Aklı kavrayan ve insanoğlunun bütün faaliyetlerini akla itaat ettirecek olan biricik şey sosyalizm olabilirdi.» Sibirya'daki sürgününde elde ettiği boş zamanı değerlendirmek amaciyle, «aşk, arkadaşlık, ölüm, iyimserlik gibi hayatın «ebedi» sorunlarını yeni bir bakış açısından [Marksizm açısından] ele almak için,» hayatını baştan sonuna kadar yeniden kuramlayacaktı. 1929 yılında devrimci hayatının sonunda Prinkipo'da sürgündeyken geçmişine doğru üzgün gözleriyle bakacak, şöyle yazacaktı:

> ...genelin özel olan üzerindeki üstünlüğü şeklindeki duygu ve anlayışım bütün yazı ve siyaset hayatımın içinde bütünleyici bir kısım teşkil etmiştir. Çoğu defa yanlış değerlendirme ve yanlış yorumlara dayanılarak bulunan muhayyel gerçekler karşısındaki utanmasız tapınmadan nefret etmişimdir. Tabiatıyla, hele kitaplardan elde ettiğim bilgilerin kıt ve yetersiz, hayat tecrübelerimin az olduğu gençlik yıllarımda, bu yüzden birçok defalar aceleci ve yanlış genellemeler yaptım. Fakat her seferinde, gene de, herhangi bir harekete girişebilmem, bir eylemde bulunabilmem için **genel**'in yol göstericiliğini aradım. Bütün iç hayatıma rehber olan sosyal-devrimci radikalizm de küçük amaçlara, el yordamıyla yürümeye çalışan **pragmatizme**, ve ideolojik yönden **form**'suz ve teorik yönden genelleştirilmemiş olan şeylere karşı duyduğum entellektüel düşmanlığım yüzünden olmuştur.

Bu tanım, nasıl devrimci olduğuna dair bizzat Leon Troçki'nin kendi yaptığı tanımdır.

Genel olanın, özel olan ile ilgisi sorununa karşı Lenin'in ve Troçki'nin yaklaşımlarını mukayese etmek öğretici ve aydınlatıcı olacaktır. Her ikisi de, genel olanın özel olanlardan -tikellerden- elde edildiği, fakat sonunda özel olanlara uygulandığını, özel olanla sınanabildiğini, özel olanla sınanarak biçimsel gelişme geçirebildiğini savunan Marksist anlayışa bağlıydılar. Fakat, Lenin her zaman, hayatı boyunca «gerçek daima ve her yerde somuttur» diye altını çizerek bu görüşü savunurken, Troçki «genelin özel üzerindeki üstünlüğü»nü savunuyordu bütün yazılarında. Vurgulama konusundaki bu ayrılıkları uslûp, yaklaşım ve siyasal yöntem konularındaki daha büyük farklılıklarının da anahtarı olmuştur.

Lyova'nın onyedi yaşına geldiği 1896 yılı, hayatında sert bir dönüşüm yılı oldu. Bu, büyük dokuma fabrikalarındaki grevlerin ve toplumsal tahriklerin patlak verdiği yıldı. (Lenin, Martov, ve arkadaşları aynı yılı Sibirya'ya sürülmeyi bekleyerek hapiste geçirmişlerdir.) Grevler, genç veya yaşlı bütün aydınların, doğuş halindeki

emekçi hareketini fark etmelerine, ve teorik halkçılık hareketinden koparak «yasal Marksizm»e geçmelerine neden oldu.

O yılın başında, Bronstein'in Saint Paul'deki dersleri bitti. Hiç oyalanmadan, son yıllki dersler için (devlet okullarından) birisine geçti. Günün birinde, Saint Paul isminin kaldırılıp, bu okulun tabelâsına L. D. Troçki isminin verileceğini, ve Troçkinin bu okulda geçen yıllarının okulun en şerefli yılları sayılacağını o zamanlar ne Lyova düşünmüştü, ne de okul yöneticileri.

Yazı evinde geçirdi. Ama huzursuzdu ve canı sıkılıyordu. Kendine güven duymasına yarayan kitabî bilgileri, babasının çiftliğinde yaşayan insanların hiçbirisinin ilgisini çekmiyor, hayranlık uyandırmıyordu. Toplumsal ilişkilerin ve hayat kuvvetlerinin çıplak ve terkedilmiş göründüğü kalabalık ve basitlik bir kere daha onu boğarcasına ezmeye, sıkmaya başlamıştı. Baba ile oğul arasında, oğulun hâlâ tam bir kişilik kazanmamış olan liberal eğilim ve düşünceleri yüzünden anlaşmazlıklar çıkıyordu. Çocukluğunun ilk dokuz yılını geçirdiği eve, Odessa'da geçirdiği yedi yıl yüzünden artık yabancı düşüyordu. Oğlundaki değişimi hisseden baba, orta öğreniminin son yılı için Odessa yerine Nikolaev'e göndererek Lyova'ya daha yakından göz kulak olmaya çalıştı.

Nikolaev daha küçükce, daha yakınca bir liman şehriydi ve orada da geniş bir Yahudi nüfusu yaşıyorud. Bu değişikliğin bir amacı Lyova'nın Shpentser ailesi yerine bir yabancı aile yanında pansiyon kalmasıydı. Diğer amaç ise okul arkadaşlarından ayırmak ve bu kritik yaşında onu yepyeni bir ortama girmeye zorlamaktı. Ama ihtiyar Bronstein'in anlayamadığı bir başka önemli nokta vardı: Nikolaev, küçük bir kasaba olduğu için Narodnaya Volya hareketinin eski adamlarının yerleşmesine izin verilen bir iskân yeriydi. Sibirya'daki sürgünlerini tamamlayanlar buraya gelip yerolmazdı- burada Odessa'dan bile ileriydi. Hatta Lyova"nın pansiyon kaldığı evin sahibi olan kadının, Lyova'dan daha büyük yaştaki çocukları bile sosyalistti.

Cehaletinden aldığı cesaretle, pansiyonun yeni sâkini bu çocuklarla tartışmaya başladı ve onlara «ütopya»larının çok eski ve demode olduğunu söyleyerek, onyedisindeki aklıyla bile böylesi çocukluklara gülüp geçeceğini bildirdi. Pansiyon sahibesi, çocukları için iyi bir örnek olacak diye sevindi! Ama birkaç ay sonra gördü ki, öğrenci hareketlerini bir kere daha sarıveren protestocu akımlara kapılan ve değişen delikanlı tehlikeli bir örnek olma yoluna girmektedir. Ve daha sonraki birkaç gün içinde ise, gördü

ki, artık bu akımların içinde yüzebilecek hâle gelen delikanlı kendi çocuklarını da yedeğine bağlayıp, çekmekte.

Saint Paul'deki «yıldız öğrenci» artık geriler gibidir. Ev ödevlerini ihmal ediyor, geç yatıp geç kalkıyor, verilen okuma parçalarını okumuyor, okula gitmeyi savsaklıyordu. Görevine düşkün, tarafsız düşünceli öğrenciyken düşünmeye başlayan bir kişiliğe yönelmesi çoğu defa çelişkili biçimler içinde tezahür ediyordu. Ders kitaplarındaki ağızlara sakız olan beylik tekerlemeler, günlük derslerden öğrenilen biribirleriyle bağlantısız malumat ve doğrular hiç çekmiyordu ilgisini. Daha büyük bir ateşle tutuşuyordu içi :kural ve doğru diye belletilenler yerine kültür ve muhakeme, tarif ve belirtimler yerine anlama gücünün peşindeydi. O şimdi kendisi için bir eğitim istiyor-ki bu ancak kendi kendine edinilebilirdi-fakat karşısında kocaman bir entellektüel orman hissediyordu: işine yararlı bir yığın konuların başlıkları, bir yığın sahte ve yanıltıcı yol, bir yığın aldatıcı görünüm. Vladimir İlyiç gibi kültürlü bir aile ortamından da gelmiyordu. Keza, gene Vladimir İlyiç gibi ısrarlı, sebatkâr ve âzimkar değildi. Ve konuştuğu konuyu tam öğreninceye kadar hiç konuşmak istemeyen Lenin'e bu bakımdan da benzemiyordu. Her kapının anahtarını açabilecek bir bilim konusu, veya bir çalışma alanı olamaz mıydı? Tek bir gecede akıllanıp, bilgilenmek; daha formüle bile edemediği sorulara sabaha çıkar çıkmaz cevaplar bulmak, büyük düşünce sistemlerini kendini zorlayarak, büyük bir irade gücüyle biran evvel öğrenip, kavramak istiyordu.

J. S. Mill'in **Mantık** isimli eserinin başlığından çok ümitlenerek kitabı okumaya başladı, ama soğuk formalizmi karşısında bütün ümitleri suya düştü. Aynı şekilde Lippert'in **Kültürün Evrimi** ile Mignet'nin **Fransız Devrimi**'ni okumak istedi. Herbirini okuyup bitiremeden bıraktı. Birkaç hafta kadar bir süreyle Jeremy Bentham'ın tilmizi olup çıktı ve konuştuğu herkese faydası [utilitarian] felsefenin acı ve zevk hesaplarının-ki sonraları bu aynı felsefi akımdan **sosyal aşçılık** tarifnamesi diye söz edecekti-insan aklının son eseri olduğunu, insanın bütün problemleri için çözüm yolu gösterdiğini savundu. Çevresindekilerden kimseyi faydacı felsefeyi kabule inandıramadan, kendisi Chernishevski felsefesinin tilmizleri arasına karışıverdi-Her kitaptan, okuduğu kitaplardan bir özümleme ve sentez yapmaksızın, ayrı ayrı tat alır gibi okuyor; her kitap kafasında ayrı bir yer işgâl ediyordu. Yetişme çağındaki gençlerin yaptıkları gibi düşüncelerini bir sistem içine dizmeye uğraştı. Fakat Marksizm-hakkında hiçbir şey bilmediği, sadece ismini bildiği

bir akımdı-onu iğrendiriyordu. Zira Marksizmin taraftarı olanlar bu akımın sistematik olduğunu ileri sürüyorlardı.

Bütün bu konularda konuşacak adam arayan Lev Davidovich, sonunda, Çek asıllı bir bahçıvan olan Franz Shvigovsky'nin bostanına gitmeye başladı. Bu bahçıvanın kulübesi Nikolaev'teki radikal aydınların «salon»u diye ün salmıştı. İçki ve kumardan hoşlanmayan öğrenciler, serbest meslek sahibi birkaç kişi, ve birkaç tane elden ayaktan düşmüş eskinin siyasi sürgünü bu kulübede toplanıp, konuşurlardı. Shvigosvky'den isteyen yasak kitaplar, yabancı gazeteler alabilir: Narodnaya Volya hareketinin önder ve önemli adamları hakkında hikâyeler dinleyebilirdi. Bahçıvan Marksist klâsiklerden bazılarını Almanca asıllarından okumuştu, ve kendisinin de Marksizme karşı olduğunu söyleyerek Lyova Bronstein'ın itimadını kazandı. Yaşlı müdavimler ise, Zhelyabov'tan, Sophia Perovskaya'dan, Vera Figner'den **heroic** masal kahramanları olarak değil, tanıdıkları insanlar olarak söz ediyorlardı. Bronstein da artık içinde bir sesin, kendisinin de bir halkçı, «koca bir zincirin zayıf bir halkası» olduğunu fısıldadığını duyuyordu. «Populizm»den de, o zamana kadar tilmizlik ettiği diğer **izm**'ler gibi ,hakkında fazla bir bilgisi olmadan söz edip, halkçılık üzerine konuşmaya başladı. Cevval aklı, tartışma yeteneği, dağlayıcı dili ve peşpeşe patlattığı nükteleri, fikirleri kolayca özümleyivermesi, Marksizmi ateşli bir dille suçlaması sayesinde gruptaki öğrencilerin lideri oluverdi. «Salon»-un müdavimleri, bir kişi hariç, hep halkçıydı. «Lev Davidovich ile tanışınca görürsün sen,» dediler İlya ve Gregory Sokolosvky kızkardeşleri Alexandra'ya, o tek Marksiste. «Bu kadar parlak zekâ bu kadar büyük mantık gücü olamaz. Tartışmalarda eline su dökecek kimse çıkamıyor.»

Alexandra Lvovna Sokolvskaya, Shvigovsky bahcesine Nikolaev'de ciddi bir konuşma için gidilecek hiçbir yer olmadığı icin giderdi. O da arada sırada. Gelenlerin çoğundan daha büyük-yirmiikisindeydi-basit, hissî, sıcak kâlpli, ve gözü sosvalizmden başka şey görmeyecek kadar sosyalizme inançlı biriydi. Tatil aylarında kendisini destekleyen birisi daha olurdu. Kazan Üniversitesinde öğrenci olan, ve Beltov'un **(Plekhanov)** kitabı **Tekci Tarih Kavramlanması**'nı okuduktan sonra kendisini Marksist savan Ziv isminde bir tıp öğrencisiydi bu. Diğer günlerde ise iki kardesinin, Shvigovsky'nin, ve bütün grubun hırpalamalarına ve küçümsemelerine karşı tek başına direnirdi. Lev Davidovich, tıpkı sövlev ve kompozisyonlarını hazırlarken yaptığı gibi, Ziv ve bu kızcağızla tartışacağı an için hazırlanıyor, savlarını tespit ediyordu. Yasal halkçı der-

gileri karıştırıyor, kitapları okuyor, pek az bulabildiği bu kaynaklardan Rusyanın «kapitalist olmayan kaderi» ile ilgili bölümleri inceliyor, ve Marksizme karşı yapılmış elestirilerden hoslandıklarını rastgele tespit ediyordu. Bunları iyice belliyor, cümlecikleri evirip çevirip söylemeyi iyi becerivor. bir yığın dil canbazlığı ve **rhetorik** oyunları ile kendi fikirlerindeki bulanıklıkları acemi ama hevesli tartışmacılar gibi örtüyor, aslını incelemeden karşıt savları yok sayıyordu. Yılmak bilmez bir ihtirasla, tek bir kelime söylemeden önce yığın yığın istatistik bültenlerini okuyup, bir sürü halkçı ve Marksist kitap, dergi, gazete ve risâleleri incelemek için yıllarca aynı konuda çalışan Vladimir İlyic ile mukayese edecek olursak, iki kuşağın, veya en azından iki kişinin arasında ne kadar büyük bir anlayış ve tutum farkı olduğunu görürüz. Ulyanov, tek bir el oynamadan önce bütün oyunun akısını teorik olarak epeyce düsünen bir satrançcı ise; Bronstein, içinden geldiği gibi, hatta düsünmeden oynayan, ve ovnadığı bir eli oynarken oyunun gelişimini hiç kâle almayan bir satrançcıydı. Ulyanov zor konuları önce kendisi çalısır ve bizzat öğrenir; halka bu fikirleri açıklamak, veya eyleme geçmek için bu hazırlanma devresini bekler; en sonunda, son derece yukarı düzevde bir teorik propaganda ile, halka yönelttiği küçük konularla, ve parça parca sunulan bir tahrik kampanyasını baslatırdı. Bronstein ise halkçılığı da, Marksizmi de içinden öyle geldiği icin kabullenmiş, ve etrafındakilere propaganda ve tahrikte bulunmayan daha kendisi bile yeterince bilgi edinmeden başlamıştı. Etrafında söylenen sözlerden, yaşadığı olaylardan ve insanlarla olan iliskilerinden öğrendikleri yanında, ciddi inceleme ve düşünsel çabaya dayanarak öğrendikleri fazla bir hacime ulasmamıştı. Bu bahçıvan bostanında okullu tartışmacılar arasında kolayca birinci olduğundan Lyova için en güç iş bilgisini arttırmak ve görüşlerini yeni bir değerlendirmeden geçirmekti. Halkçılığı, da ilk yıllardaki Marksistliği de, günün havasına uymak için alınmış inançlar, ve düşüncelerdi. Ama etraftaki hava sonraki yıllarda ağırlaştıkca, o da büyüyüp, gelişecek-1905 ve 1917 arasında dev bir sıçrama yapacaktı. Ama bu, iki ayrı adam demek olan iki «stil» arasındaki farka tekrar ve tekrar eğileceğiz.

Alexandra Sokolovskaya bu yeni mantık silahşörü ile tanışmak için bahçıvan bostanına geldi. Kara saçlı, mavi gözlü bu delikanlının, Marksizme çatacak kadar kendi kendinin gücüne inanan bu gencin, kendine güvenini bile aşan bilgisizliği karşısında şaşkına döndü. Buluşmaları, sonraki tartışmaları tam bir dalaşma halini aldı ve, hep aynı yanı tutan dinleyicilere eğlence çıkmış oldu. «Si-

zin gibi genç bir kızın bu kadar kuru, dar, ve pratik değeri olmayan bir yâveyi nasıl olupta savunduğunu anlayamıyorum,» demiş ilk tartışmaların sonunda Bronstein-yıllarca sonra kızla mülâkat yapan Max Eastman'a' söylediğine göre. Kız ise, «ben de. kendisinin mantıki düşündüğünü sanan birisinin asıl olup ta böyle bir yığın karışık ve hissi faraziyelerle dolu bir kafayla düşünebildiğini anlayamıyorum,» diye cevaplamış. İkisi arasında manyetik bir uyuşmazlık çıkararak sonuçlanmış tartışmalar.

Lyova'nın okula sık sık gelmemesini araştıran okul müfettişi, Lyova'nın evini teftişe geldi. Ardından da babası geldi. Babası bir fırtına gibi bağırdı, azarladı. Oğul, kendi duygu ve düşüncelerini savundu, haklı veya saçma itirazlarda bulundu, düşünsel bağımsızlığı olduğunu söyledi, yaptığı işler karşısında üniversite öğreniminin ve mühendisliğin nasıl hava civa bir iş olduğunu anlattı.

Fakat gevezelikten ve bir takım adamlarla oturup, vakit geçirmekten başka ne yapıyordu ki? Her ikisinin iradeleri ayrı yolları gösterirken bu iki Bronstein nasıl anlaşabilirlerdi? David Bronstein bir ültimatom çekti. Lyova ise babasından gelecek paraları kabul etmeyeceğini ileri sürerek savunmasına dramatik bir yön verdi. Babası tarafından avlığı ödenen pansiyondan çıktı, ve-diğer altı öğrenci ile birlikte-Shvigovsky'nin bostanındaki halkçı «komün»e giderek, orada yatıp kalkmaya başladı.

Bu yedi «komüncü» önceleri basit bir yaşayış sürdürdüler ve ateşli tartışmalarla oyalandılar. Hepsi de çarşafsız kaba döşekler üzerinde yatıyor, mavi işçi tulumu giyiyor, ellerinde siyah teneke kutularla, bostandan kopardıkları sebzelere kasaplardan aldıkları ucuz etleri karıştırarak yaptıkları etli çorba içiyorlardı.

Elinde lise diploması olan Lyova, eğitiminden yararlanarak özel ders vermekteydi. Diğer öğrenciler de buna benzer ufak tefek işler yaparak üç beş kuruş alıyorlardı. Hepsi de sırasız ve sistemsiz olarak ne bulurlarsa okuyorlar; Shvigovsky'nin «salon»unu renklendiriyorlar; toplantılar yüzünden komşuların ve resmi makamların dikkatini çekiyorlar; geçmişten ve hâlden kopmuş, gelecekte yaşayan insanlar gibi gün geçiriyorlardı.

Çok geçmeden, özellikle Bronstein'in hissi kışkırtmaları yüzünden «eylem»e geçmeye karar verdiler. Mahalli kütüphane idaresi yıllık üye aidatını üç rubleden beş rubleye yükseltince, yeni üyelerle birlikte kütüphane derneğinde çoğunluğu ele geçirdiler, ve aidatları üç rubleye indirdiler. Yeni yönetim kuruluna da bahçıvan

Shvigovsky'yi ve romancısı Osipovich'i seçtiler. Osipovich, Sibirya sürgününden yeni dönmüştü. Yönetim kuruluna seçtikleri diğerleri de «fena şöhretli» kimselerdi. Daha sonra da Marx karşıtı Bronstein, bir dilekçe hazırlayarak, eski halkçı dergi **Novoye Slovo'nun** abonesinin kesilmesini istedi. Zira «yasal Marksistler» dergiyi ele geçirmişlerdi.

Sabırsız ihtirası ve cevvalliği yüzünden yeni bir öneride bulunan Lyova'nın dediğini kabul eden «komün», Nikolaev toplumunu da kendi hikmet ve düşüncelerinden yararlandırmak istedi. Büyük bir gösteriş ve debdebe içinde yeni girişimlerini halka duyurdular: halka açık dersler düzenleyecekler ve kendileri burada ders anlatacaklardı. Bu girişim için kurdukları plâna mütevazi bir isim de bulmuşlardı: «Evrensel Bilgi Derneği.» Lev Davidovich'i'n bölümü «sosyoloji» bölümüydü. Bütün gücüyle hazırlanmaya başladı. Fakat bütün kafasındaki evrensel sosyoloji bilgisi ikinci dersin sonunu zor bulabildi. Derslerden diğer bazıları ise hiç başlayamadı bile.

«Halka yararlı kitap vermek», yardım toplamak için bir dernek kurdular ve kendi ceplerinden bir de bu iş için masraf yaptılar. Koca koca ciltli kitapları alıp-durdukları için, zaten küçük olan komün kulübesi artık iyice dar geliyordu. Fakat «halk» denilen şeyi nasıl bulacaklar, nereye gideceklerdi? Marksizm diye dolaşsalar Nikolaev'deki okur yazar ve çoğu bilgiye susayacak seviyedeki işçilerin dikkatini çekebilirlerdi. Fakat savundukları hayâlci halkçılık anlayışlarına göre «halk» demek köylüler demekti. Ama bu ciltler dolusu lâfları dinleyecek köylüleri nerede bulacaklardı? Çok küçük, gülünç denecek kadar dar alanlarda yaptıkları bazı denemeler ise, 1870'li kuşakların başlarına gelenlere benzer tehlikelerle karşılaştı. Kendi gayretleriyle bazıları sansürün, sürgünün, ve halkla aydınlar arasındaki uçurumun yarattığı engellere rağmen halkı bulmuşlardı, ama bunlar önemsizdi. Tatil aylarında gelen üniversite öğrencisi arkadaşları dokuma işçilerinin başlattıkları grevler hakkında ilk haberleri de getirdiler. Bu haberler basında tek satır olsun çıkamadığı için bahçıvan bahçesinde bunları duyan bulunmuyordu. Aynı anda, Lev Davidovich te, hiç farkına varmadan, köylerdeki «halk»tan, kentlerdeki işçilere yöneliyordu. Shvigovsky şimdi bir bahçıvan bir de çırak tutmuştu. Kendisini «komün» işlerine vermek istiyordu bütün bütüne, Böylece, yerine göre işçi, yerine göre köylü olarak ele alacakları iki insanları olmuştu sonunda. Shvigovsky ve altı öğrenci bu iki adamdan hiçbir kuşku duymadılar ve onlara çok samimi davrandılar. Büyükçe olan

bahçıvanın kafası sorularla dolu biri çıkışına şaşırdılar. Adam taktik sorunlar, şiddet hareketleri, terör, bozgunculuk ve ihtilâlcilikle ilgili sorular soruyordu. Çocuklar masum bir zihniyetle ellerindeki -bu konuda pek birşey söylemeyen- kitapları karıştırıyorlar, geceleri adamın sorularına cevap vermeğe çalışıyorlardı. Adam ise Nikolaev polis şefine rapor veriyor, polis şefinin anlamayıp, karıştırdığı şeyler olursa, o konularda da daha teferruatlı cevaplar hazırlıyordu. Bahçıvan bostanından ilk adam ayartan da bu bahçıvan oldu. Çırağını da zaten baştan polis ispiyoncusu olmaya razı etmişti.

Lev Davidovich son olarak Yanovka'ya ziyarete gitti. Yanovka'da gereksiz tartışmalardan başka şey bulamadı. Tartışma için ortak bir dilleri bile kalmadığını gördü. Baba öfkesinden köpürdü, anası ve kızkardeşleri ağlaştılar, oğul ise ayağının altında sağlam bir dayanak kalmadığını anladı. Herkes keder içinde kaldı ve tutunacak bir dal aramaya başladı. Odessa Üniversitesinin yakınlarında bir iş adamı olan amcası yanına çağırıyordu. Eğer isterse, Lyova burada mühendis veya matematikçi olmak üzere okuyabilecekti. Amca, tövbekâr bir eski liberaldi. Lyova'ya, düşüncelerine karışmayacağını duyurdu. Büyüklerin pek çoğu gibi, amca da radikalizmin bir gençlik hastalığı olduğunu düşünüyor, diş çıkarması gibi, kızamık gibi, ergenlik çağının bunalımları gibi gelip geçici birşey sayıyordu. Ne var ki, Lyova aradığını bulamadı Odessa'da. Yılın sonunda, bu kere, yeniden Nikolaev'e, bahçıvan bostanındaki yuvaya, Alexandra Lvovna ile tartışmalara döndü.

Hareketli geçen 1896 yılı bahçıvan bostanında düzenlenen bir Yeni Yıl Partisi ile son buldu. Shvigovsky, bizzat gidip Alexandra'yı dâvet etti. «Tebrikler,» «biliyor musun Lev Davidovich Odessa'dan döndü, hem de Marksist olmuş?» İnanmadı, alay ettiğini sandı, fakat erkek kardeşlerinin ikisi de, grubun önderi olan bu parlak delikanlının gerçekten halkçılıktan vazgeçip, Marksist olduğunu söylediler.

Alexandra'nın aralarına katılışını, Lev Davidovich'in arkadaşça şakaları izledi. Lyova kızın yeni yılını kutladı. Çok kibar davrandı. İçine sığmaz bir neşe duyduğunu saklayamadı. Gece yarısı gelince, yerinden kalktı, dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle kadehini kaldırdı:

«Bütün Marksistlere, ve hayatı haşin ve kuru bir hayat yapmak isteyen herkese lânet olsun.»

Alexandra Lvovna yerinden kalkıp kulübeyi terk edince Lev Davidoviç yüzündeki gülümsemeyle donakaldı. Shvigovsky kızın arkasından koştu, ve onu bunun bir şaka olduğuna inandırmaya çalıştı. «Bazı şeyler şaka konusu olmayacak kadar kutsaldır,» diye cevap verdi kız. «Bronstein'a gelince, kendisine, ölünceye kadar onu bir daha görmek istemediğimi söyleyebilirsiniz.»

BÖLÜM — XII

HALKÇILIKTAN MARKS'İZME

Nikolaev'den gelen delege Kalafati'ydi. Vladimir İlyiç onun hakkında bir yığın sorular sorduktan sonra, yüzünde alaycı bir gülümsemeyle «Seni tanıyormuş, ama bir çeşit Tolstoycu olarak tanıdığını söyledi» dedi. «Saçmalığın bu kadarı olmaz» dedim yarı kızgın. «Ne kızıyorsun?» diye yanıtladı Lenin, biraz beni teselli etmek için, biraz da alayı sürdürmek için, «Belki o zamanlar onsekiz yaşında falandın, unutma ki, insanların hepsi de Marksist olarak doğmazlar» dedi.

1897 yılının baharıydı. Lev Bronstein ve Gregory Sokolavsky, her ikisi de onyedilerinde, Nikolaev'in bir sokağında yürüyorlardı. İkisi de tedbiri elden bırakmıyorlardı. Çalıştıkları yerdeki galeride kulaktan kulağa bir haber yayılmıştı. Saint Peter ve Saint Paul tapınağının bulunduğu yerde, kız öğrencilerden biri, Vetrova, kendisini yakarak intihar etmişti.

«Birkaç işçi bulmalıyız,» dedi Bronstein.

«Benim bildiğim biri vardı,» diye yanıtladı Sokolovsky. «İncil tarikatlarından birisindendi. Yürü, gidip bakalım.»

İncil tarikatından olan o işçi, eski odasından çoktan taşınıp gitmişti başka yerlere, ama yaşlı bir kadın, eski kiracısının olmasa da, onun bir yoldaşının adresini söyledi. Hemen o akşam iki delikanlı, elektrikci İvan Andreevich Mukhin'i buldular.

«Buldukları», iki delikanlıyı alıp diğer «yoldaş»lara götürdü. Buluşanların hepsini tek bir neden bir araya getirmişti. Rejime karşıttılar. Bu karşıtlık ise, Rusyanın henüz olgunlaşmamış siyasal hayatına uygun olarak, kendisini dinsel bir karşıtlık bölüntüsü olarak ortaya koyuyordu. Hepsi de çok ilkel İncilciydiler. Tanrılarına olduğu kadar Kilise ve Devletin başı olan hükümdara da kutsal bir varlık gözüyle bakıyorlardı. Çoğu vasıflı işçiydi, iyi ücret alanlardandı, meslekleri ile ilgili önemli bir dertleri yoktu bile. Ama hepsi de bilgiye, adalete ve doğruluğa özlemliydi. İki

delikanlı, yani iki öğrenci gelip onları bulduğunda hiçbiri şaşırmadı, genç devrimcilerin yüzlerinde hep görülen o temiz ve masum havadandı belki de. İki «kâşif» sebze bostanına heyecan içinde, ama gururla döndüler. Nikolaev'li radikaller topluluğundan takviye istendi. Alexandra, Marksist kız; erkek kardeşi olan İlya, kızkardeşi, Maria; tıbbiye öğrencisi Ziv: ve sebze hanının sahibi Nikolaev'den çağrılmışlardı. İşte bu masum öğrenci grubu ile Hiristiyan işçiler topluluklarının birleşip kaynaşmasından yeni bir örgüt oluşmuştu: Güney Rusya İşçiler Birliği.

İsmin bu kadar kocaman olması Bronstein'in marifetiydi. Fakat yoğun bir enerji ile, kamu görevlerine gösterdiği düşkünlük ile bu geniş isme haklılık kazandırmak ister gibiydi. Her haftanın bir gecesi Odessa'ya giden bir vapura biniyor, vapurda ise para harcamamak için güvertede uyuyor ve ertesi gece tekrar gene gece vapuru ile geri dönüyordu. Böylece gündüzler yolculukla harcanmamış oluyordu. Bu gelip gitmeler sayesinde, çok geçmeden Odessa'daki yeni örgütlerden çoğu ile ilinti kurdu. Yekaterinoslav ve diğer güney kentlerini de bu yolculuklar sırasında tanıdı ve gene bu sayede Kiev'deki gizli bir basımevinin kurt idarecisi ile tanıştı. Hatta bir keresinde, gene böyle başarılı bir yolculuk sonrasında Odessa'da bulduğu bir yığın yasak kitapta getirmişti. Kitaplar, Rusya'ya dışardan sokulan kitaplardandı. Takdirinden aciz Doktor Ziv bile,-ki Leon Troçki'nin kişiliği ve düşüncelerini öğrenmemizde hatıralarına çok şeyler borçlu olduğumuz biridir-şöyle demek zorunda kalmıştır: «yeni örgütün başarılarında aslan payının Bronstein'e ait olduğunu teslim etmeliyiz, tükenmez enerjisi, planlamadaki üstün yetenekliliği, her problem karşısındaki kendine özgü buluşları, yorgunluklara karşı direnci sınır bilmez şeylerdi.»

Alexandra Sokolovskaya, Lyova'nın Sosyal Demokratların metotlarını benimsemeksizin kabullenmesini yeterli buldu ve ses çıkarmadı. Duygulu kalbine sığınacak bir yer aramak için girmiş kimse olmadığından, kendi görüşleriyle çelişkin-antagonist-görüşler taşıyan, ama çekici ve değerli Bronstein'i ilgisiz bırakmadı. Yeni hareketin kuruluşunu kutlama amacıyla, örgütün gençlik dolu kurucularından dördü de Nikolaev'deki fotografçılardan birisine gittiler, ve tarihe kalsın diye-bu imkândan polis de yoksun kalmış değildi-şöyle topluca bir resim çektirdiler. Resimde Bronstein da vardı; gururlu ve çekici, gözlüklerini çıkarıp resmi öyle çektirdiği için de gözleri biraz şaşılmış, alnı kabarık saçları ile daralmış, geniş yüzlü, kalın ve koca dudaklı, sonradan sakalları uzayınca artık görülmeyecek olan bir de gamzesi olan çenesi ile görülmekteydi.

Alexandra ise hemen yanındaki idi, onun yanında da erkek kardeşi, ablasına kendini adamış gibi vecd içinde. Sonraları **Odessa Haberleri**'nin editörü olacak olan İlya; tıbbiye öğrencisi Ziv, Avrupa modası bir kostüm içinde, boyunbağlı görünüyorlardı. Katı ve fazlaca resmiliğe özenmiş bu elbiseler, Bronstein'e göre sapına kadar devrimci olması gerekenlere yakışmayacak havadaydı. Resim çektirenlerden herbiri fotoğraftan bir nüsha alırken, arkasına, diğerleri kısa birkaç sözcükle o günkü duygularını belirtmeyi de unutmamışlardı. Çünkü, bir kere Ziv tıp öğreniminin son yılını da bitirmek için Kazan'ı terk etmek üzereydi. Ziv'in aldığı nüshada Bronstein şöyle yazıyordu «Çalışma ile tamamlanmayan sadâkat, ölüm gibi anlamsızdır.» Alexandra ise, kibar ve duygulu bir şekilde, başka birşey yazmaktan kaçındı. Ziv, kederli birçok hatıralarının yanısıra bu resmi de bir hazine gibi saklı tutmak üzere aldı. Resim, sonraları Ziv'in bolşevizme karşıtlığı sırasında tekrar Ziv'in belli başlı hatıraları arasında canlanmaya başlayacaktı.

Bu amatörce kurulmuş örgütün başarısı aslında kendisinin güçlü olmasına dayanmıyordu. Yeniden kıpırdamaya ve uyanmaya başlayan halkoyu, insanlığın şerefini korumak ve kurtarmak için ortaya çıkan dinsel akımların durmadan artıp çoğalması, başarının, bu amatörce örgütün yöneticilerinden çok başka nedenlere bağlı olduğunu göstermekteydi. Dinci anlayıştaki grup ile, devrimci öğrencilerin birleşmesinden önceleri bile, dinci işçilerin kurdukları örgütlerin çoğu, dinciliği minciliği bırakıp dindışı-secular-bir muhalefet örgütü biçiminde bir kuruluş olma görüşünü savunmaya başlamışlardı: Mukhin, yani dinci işçiler muhalefet örgütünün lideri bile dini, gerekli bir örtü diye kullanıyordu. Grup üyelerinden bir marangoz bile, Bronstein ile birlikte kütüphaneye gittiklerinde, kitap alma fişine kendi mezhebini soran bölüme «ratiolist» diye yazmıştı. Bronstein, bu kelimenin ne demek olduğunu sorduğunda anlaşıldı ki, marangoz «rationalist» demek istiyormuş. İnançsız öğrenciler, onların da ardından, gemi inşa yerleri ve tersaneler için kurulmuş teknik okullarda okuyanlar arasından gelen diğer teknik öğrenimli gençler dinsel açıklamaları, dinsel yorumları, dinsel törenleri ve inançları gitgide arka plâna itmeye başladılar. Sonunda, örgütteki herkesin «dede» dediği yaşlı ve dindar üyenin bu kargaşalıkta bu ilkel Hristiyanların tarikatına da kibarca «elveda» demesi gerekecekti.

Güney Rusya İşçileri Birliğinin dile getirdiği sorunlar ve kederlerin odağında insan onurunun kurtarılması bulunuyordu. Ama işin gerçeğinden söz edilecekse, yaptıkları toplantılar, üyelerin kül-

türel koşullarını aşamıyordu. Ormanlarda yapılan gizli toplantılarda üyeler bilimden söz ediyorlar; Bronstein'in Odessa'da ele geçirdiği **«Komünist Manifestosu»**nun berbat bir teksirini hatmediyorlar; çoğu kendi besteleri olan şarkılar, şiirler, fazla melodik olmayan türküler söylüyorlardı. «Ratiolist»im diye kütüphane kartı dolduran marangoz bir «Proleter Marşı» bile bestelemişti. Bu marşta marangozun kendi geçmişi dile gelir gibiydi: «Alfalar da biziz omega'lar da, başlangıç da biziz sonlar da biz.» Kırmızı kafa Nesterenko, dülger ise Ukranya dilinde bir şarkı bestelemişti Karl Marx için: «Hey, geliyor bir Büyük Peygamber.» Uzak yerlerde kum tepeciklerine oturup, alçak sesle bunları söylüyorlardı hep birlikte.

Perdeleri sımsıkı kapalı ve her an ortadaki suç delillerini tutuşturmaya hazır yanıp duran bir ateş olan odasında, veya Mukhin'in gizlice yerleştirilmiş elektrik zili ile polis baskınına karşı hazırlıklı tutulan evinde, Bronstein, incecik bir saç tepsi üzerinde, karıştırılmış jelâtin ve geliserin kullanarak ofset basımında kullanabilecek basit bir araç imâl etmeye çalışıyordu. Basılan tek yapraklı broşürleri en basit ve okuması en kıt bir insan bile okuyabiliyordu. Açık ve iyi çizilmiş harflerle yapılan bu baskılar Lev Davidovich'in başlıca gurur kaynağıydı. Tek bir sayfayı yazıp çizmek için iki büklüm eğilip soluksuz iki saat çalışıyordu. Daha sonra bu tek sayfalık broşürden, çok güzel ve mor bir mürekkeple ikiyüz kadar baskı yapıyorlardı. Bu baskılar, gizli yayın yapan diğerlerinin düz pedella yapılan baskılarından kat kat güzel ve teknik yönden üstündü.

İşçiler ve Nikolaev halkı için bu yeni borşürler büyük heyecan kaynağı oldular. Temiz ve net ifadeleri, basit fakat etkileyici dili -işçilere yapılan kötü hareketlerin herbiri hakkında ortaya koyduğu etraflı bilgileri, ustabaşılarının zalimliklerini anlatırken ustabaşının kişisel özelliklerine kadar nüfuz edebilen istihbarat gücü ile bu broşürler halkta da, poliste de bu broşürleri çıkaranların ardında kuvvetli ve iyi örgütlenmiş bir grup olduğu zannını uyandırıyordu. Gelecekte «Kalem» diye tanınacak olan imza, yani Bronstein o günlerde hızlı bir yetişme içindeydi. İşçiler koca bir kalabalık olarak örgütün içinde yer almak zorunda değillerdi, örgütün dışında ama örgüt için çalışıyorlardı. Bilgi sağlayan, broşürleri yerlerine ulaştıran ve diğer çeşitli yollarla yardımını esirgemeyen işçiler vardı. Lev Davidovich önceki yıllarında yaptığı etraflı okumalar sayesinde, örgüte yeni üye kazandıran eski üyelere ne şekilde teşekkürde bulunulacağını çok iyi biliyordu. O zamanlar henüz iki-

yüz üyesi olan gevşek bir yeraltı örgütünün başına geçmişlerdi. Bronstein heyecan ve çoşkunluk içindeydi, bitip tükenmez bir heyecandı bu. Nikolaev'in polis müdürü bile bizzat fabrika ve işyerlerini teker teker gezerek, broşürlerde ele alınan problemler hakkında soruşturma ve konuşmalar yaptı. Broşürlerin arkasındaki Güney Rusya İşçileri Birliğini ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmalar örgütün prestijini arttırmaktan öteye işe yaramadı.

Broşürlerin başarı kazanması üzerine gene aynı baskı tekniği ile yayınlanan bir gazete, **Davamız** çıkmaya başladı. Editörü Bronstein'den başkası değildi. Ağrıyan beli şimdi haftalarca dinlenmez olmuştu. Makalelerin çoğunu o yazıyordu, bütün harfleri iyi basılsın diye kendi eliyle çiziyordu. Genel kitaplıklardan gazeteleri hallaç pamuğu gibi alt üst ediyordu. Genel kitaplıklardan gazeteleri hallaç pamuğu gibi alt üst ediyor ve ilgi çekici karikatürler buluyor, bunların resimaltı yazılarını değiştirip, günün koşullarına göre daha yeni ve daha etken resimaltları hazırlıyordu. Nikolaev, bu sosyalist yeraltı yayın organı ile gururlanmaya başlamıştı. Odessa'da, ve diğer kentlerde bile **Davamız**'dan söz edilmekteydi.

Polis de bu arada gayretini arttırmaya başlamıştı. İspiyoncuların sayısı arttırılıyordu. Shrentzel adlı bir üye -bu adam bir teknisyendi ve mühendis olmak için müracaatta bulunmuştu o sıralarda- birden ortalardan kaybolmuştu. (sonraları Lyova, bu adamın casusluğu ortaya çıktığı için Odessa'daki gizli örgütlerden atıldığını öğrenmiştir. Mukhin ve Bronstein bunu öğrendikten sonra **Rusya Kahvesi**'nde bu adamı açmaza düşürmek için küçük bir komedi plânladılar. Adam son bir kere daha ortadan kayboldu; sonunda polis tarafından görevleńdirilince gene ortaya çıkmak üzere tabii.) Nesterenko, kırmızı kafa marangoz, hani Marx'dan «Peygamber» diye söz eden şarkıyı besteleyen marangoz ise, bir kış gecesi Bronstein ile buluştu. 1897 yılının son günlerinde yapılan bu buluşmada Nesterenko, Bronstein'in hazırladığı broşürlerden bir tomar teslim alacaktı. Buluşma yeri olan mezarlığın kıyıcığında, gecenin karanlığı içinde bir başkası ise, soluğu duyulacak kadar yakından, Lev Davidovich'in yüzünü ve eşkâlini tetkik ediyordu. Nesterenko dahi, çoktandır polis ispiyoncusu olup çıkmıştı.

Polis hâlâ darbesini vurmuyordu, bu kız ve oğlanlar ile basit ve dinci hoşnutsuzlar içindekilerin, hareketin gerçek liderleri olduğuna polis hâlâ inanamıyordu.

Birlik, ilk yılını doldurıncaya, **Davamız**'ın üçüncü sayısı da ortaya çıkıncaya kadar -1898 yılı Ocak ayı- polis bu Birliği kapatmamayı tercih etti. Polis, Birlik hakkındaki bilgilerini ancak o tarih-

lerde tamamlayabilmişti. Bronstein ise şehirde bulunmuyordu. Şehrin dışında bahçıvanlık yapan Shvigovsky'yi ziyaret etmeye gitmişti ve yanında bir miktar gazete de vardı. Alexandra'nın en küçük kızkardeşi olan Maria Sokolovskaya, Bronstein'i uyarmak için şehri bırakıp bahçıvanın yanına gelince, Maria'nın peşine takılan bir polis hafiyesi üçünü birden tevkif ettiriverdi. Alexandra ise Yekaterinoslav'da bulunuyordu. Maria, kişiliğini yansıtan fedakârlığı yüzünden, tevkif edilen işçiler liderlerinin kendilerine ihanet ettiğini sanıp üzülmesinler diye, kendi ayakları ile gidip polise teslim oldu. Böylece, polis bütün aradıklarını toplamış oluyordu. Mahkemenin hızlandırılmaması için de hiçbir neden kalmıyordu. Sonraalrı, gizli hareketlerin devamı için, liderlerin bu tür idealizmlerinden vazgeçildiği görülecekti. Tıp öğrencisi Ziv ise, fotoğrafcıda çekilen grup resminden tespit edilmişti. Kazan üniversitesinden doktor payesini kazanıp döndüğü zaman tez elden tevkif ediliverdi. Polis geldiği zaman Shivigosvky'nin acele ile karlara gömdüğü gazeteler ise bahar da karlar kalkınca ortaya çıktı. Mahkemede bu yüzden zamanının büyük kısmını yeni suçlamaları dinleyerek geçirdi. Sonunda bahçıvanı kurtarmak için, bütün suçu üzerine aldı. Örgütle en küçük bir ilişki kuran bütün işçiler, herkesin en yakın bidliği kimselerin «casus» çıkması yüzünden yakalandılar. Üçer beşer, üçer beşer toplananlar sonunda ikiyüz kadar oldular. Çeşitli yoğunlukta suça katılma durumunda bulunan bu kişiler, Nikolaev'in soğuk, eski ve pis hapishanesine doldurulduldular. Hapishaneyi inşa edenler günün birinde bu kadar adamın buraya gireceğini düşünmemişlerdi. Hapishanede ise, daha önce hiç siyasal suçlu girmediği için, siyasal hükümlülere nasıl davranılacağı bilinmiyordu. Ayrıca bu amaçla hazırlanmış olanak ve kaynaklar da yoktu. Bir hükümlü intihara kalkıştı. Diğeri çıldırdı. Bazıları ise özür bile dilenmeden, suçsuz olduklarını anlaşıldığından, koyuverildiler. Çoğunluğu ise diline hakim oldu, cezalarını sessizce çekmeye başladı, veya hatta diğerlerini korumak düşüncesi ile, kendileri aleyhine olan delillerin yanına yenilerini katmaya koyuldular. Duruşma yoktu, savcılık ile savunma avukatı karşı karşıya gelmiş değildi, bir hukukçuya danışmaya bile izin verilmiyordu, sadece gizli bir idari duruşma yapılıyordu. Ama o zamanki şartlarda, gösterilen bu özel ilgi bile öylesine ender rastlanan birşeydi ki sorgu sualsiz verilen hapislik cezalarının yanı sıra oldukça iyi karşılandı.

Bu ilk hapislik, ve hemen birkaç hafta sonra Kherson'da başlayan hapislik sırasında Lyova Bronstein'in ondokuzuncu yaşgünü de hapiste geçti. Ama bu ilk hapisler, Bronstein'in hayatı bo-

yunca girip çıkacağı altı ülkedeki toplam yirmi hapishanede geçen yıllar için bir hazırlık oldu. Hapisliğe karşı direnci bunlardan öğrendi Bronstein. Hapishane «dam»ı Bronstein'in kafasındaki hesaplama ve işlerin mühendislik kısmıyla ilgili sorunların çözümlenmelerine yardım etti. Hapishanelerde geçen bu süreler sayesinde geçmişte yaptıkları düşüncesizce hareketleri yeniden düşündü ve değerlendirdi. Bronstein'in gelişmesinde hapishaneler, Çarlık Rusyasının üniversitelerinin yerini tutmuştur. Bronstein'in annesi ve babası olanları haber aldıklarında kalp krizi geçirdiler, fakat delikanlı için herşey bambaşka bir anlam taşıyordu, hapislik kötü ve üzücü değildi. Bronstein'a göre «hapishanelere girmek» demek, Bronstein'in büyük bir saygı göstermeyi öğrendiği birçok büyük isimlerin yanında, kendi isminin de yer alması demekti. I. Nikola günlerinden beri mahpus ve sürgünlerin listeleri, Rusyanın büyük adamları hakkında bilgi edinmek için başvurulan bir çeşit **Kim, Kimdir?** kitapları gibi olmuştu. Çarlığın diğer yıllarında da bu gelenek sürüp gidecekti. Çarlığın yıkılmasından sonraki devrede, kısa bir süre bu devrenin seçkin adamları sayesinde, bu listeler boş kalacak, daha sonraları anti Bolşevik entellektüelleri kapsayan küçük listeciklerin düzenlenmesi başlayacak, ve nihayet 1930'lardaki temizlik sırasında en geniş ölçüde KİM, KİMDİR? listeleri görülmeye başlayacaktı. Genç mahkumlar için, bir seçkinler topluluğuna katılma bilincine ulaşma, hapisliğin en korkutucu bir yanının, moral yönden ayıplanma ve horlanmanın etkisiz kılınmasını sağlamaktaydı.

Dış dünya ile bütün ilişkileri kesilmiş, dışardakilerden kimin tevkif edildiğinden bile habersiz, otuz kişiyi barındıracak koca bir salonda tek bir kitapçı ile, Yavich isimli genç bir yahudi ile birlikte hapis edilen genç Bronstein'in bütün olanakları ile idealizm, gurur ve sağlığını dinç tutmasını öğrenmesi gerekiyordu. İki genç hasırdan bir çul üzerinde uyuyorlar ve sabahın altısında bu çulları da altlarından çekiliyordu. Daha sonra ikisi de çıplak taşlar üzerinde oturuyorlarda. Oturacak iskemle, masa gibi en küçük bir eşyanın olmaması yüzünden ikisi de şapkaları başlarında, paltoları sırtlarında, biribirlerini ısıtmak için kucak kucağa denecek kadar birbirlerine sokulmuş dururlardı. Sobaya can havliyle sokuluyorlardı. Soba ise onlar kadar donmasa da, soğuk ve cansız bir sobaydı. Orada zamanın dışına düşmüş günler boyunca kendi geleceklerini ve kaderlerini düşünüp durdular.

Üç hafta geçti. Bu kere tek başına Khervson hapishanesine «tecrit»e gönderildi. Dışardakilerden gene en küçük bir haber alamamış, bir lokma yiyecek, bir fanila bile getiren olmamıştı. Üç ay

daha geçti, sabunsuz, pislik içinde ve tek bir kere bile yıkanamadan, çamaşırlarını bile değiştiremeden geçti bu üç ay. Bedenini bitler sarmıştı. Daha sonraları yazdığı gibi, hücrenin havasının ne derece pis ve ağır bir hava olduğunu ancak gardiyan geldiği zaman, günün kahvaltı ve akşam yemeği olsun diye kara bir somun getirdiğinde fark edebiliyordu. Öğlenleri ise kaynamaktan koyulmuş bir çorba veriyorlardı. Kalem yoktu, kâğıt yoktu, ve sızlayıp duran aç midesini bir an olsun unutmasına yarayacak yeterince ekmek bile verilmiyordu. Keder ve sıkıntıdan çökmemek için hücre içinde durmadan ayakta dolanıyor halkçılığa karşı Marksizmi savunacak şekilde problemler düşünüyor, elindeki ve kafasındaki tüm bilgileri kaynak olarak kullanarak kendisine göre bir Marksist düşünce sistemi kurmaya çalışıyor, sloganlar tespit ediyor, ve sonra bütün bunları ilerde kâğıt üzerine dökmek için ezberlemeye çalışıyordu. Tevkifinden birkaç ay önceleri kendisini yokluyor, ve halkçılıktan Marksizme doğru yöneldiğini görüyordu. Fakat Alexandra'ya gurur ve sevinç vermemek için bu değişimi ona çıtlatmamıştı bile. Şimdi bu dönüsünün bir işareti olarak «Dubinushka» denilen köylü şarkısını, işçilere seslenecek şekilde «Machinushka» olarak güftelemişti. Şimdi köylüleri değil, makinaları yüceltiyordu. Rus atasözleri ve özlü sözleri bile, zevkçe pek iyi bir tat tutturmasalar da bu yeni Sovyet şarkılarına girmeye başlamışlardı. Bu, ideolojik yönden önemli bir gelişmeydi.

Üç ayın sonunda, genç mahkum birdenbire temiz bir yastık, sıcak tutan bir battaniye, sabun, bir kutu çay, şeker ve kuru pastaların verildiğini gördü, şaşırdı. Lev Davidovich babasının yardım tekliflerini reddetmişti. Ama bu red, babayı ve anneyi yollarından alıkoyamamıştı. Çocuklarını, eskimiş bir elbise ve taşınması güç fikirler gibi bir tarafa atamamışlardı. Çocuklarının izlerini takip ederek onu bulmuşlar ve onu kurtarmaya çalışıyorlardı. Gerçekte, Lev Davidovich'in ünü, 1905 Devriminde tüm Rusyaya yayılıncaya dek, babası ısrarla oğlunun günün birinde mühendis, veya saygıdeğer bir insan olmasını hayal edip duracaktı. Oğlunu bir gün yeniden kazanma umuduyla, parasız ve yoksul Lev Davidovich veya karısı, çocukları ne zaman yardım isteseler, Bronstein'ler ellerinden geldiğince yardımda bulunmuşlardır. Fakat bu ilişkiler daima tek yanlı kalmıştır: Vladimir İlyiç Ulyanov ile annesi arasındaki ilişkide olduğu gibi entellektüel bir yakınlık ve anlayış bu ilişkilerde olmamıştır. Yoldaşları ve dava arkadaşlarının dışında kalan tek bir yakını ile bile böylesi yakınlığı olmayışı bu delikanlının karakterinin temel özelliği olmuştur.

Anası ve babasının yaptığı ziyaretlerden kısa bir zaman sonra Odessa'daki modern-taş ve demirden yapılmış-bir hapishaneye aktarıldı. Bu hapishanede Çarın hükümeti siyasal hükümleri ayrı bir suçlu sınıfı sayıyor ve âdi suçluların içne siyasal suçluları katmıyordu. Yazması çizmesi için kâğıt, kalem alabiliyor, hapishane kitaplığından veya hatta hapishane dışından kitap alabiliyor, getirtebiliyordu. Diğer siyasilerle birlikte ayrı bir yerdeki hücrelere konulmuştu. Fakat bitişik hücrenin duvarına vurarak hücreden hücreye iletmek istediğine nasıl mesaj gönderildiğini, yoldaşları ile kitaplıkdan hangi kitabı kullanacakları konusunda anlaşıp harflerin altına küçücük noktalar koyarak biribirlerine uzun mesajlar kodlamayı öğrenmişti. Hatta mikroskopik denilecek kadar küçük harflerle makaleler yazıyor ve bunları lâğımlar yoluyla, veya tuvalete bıraktığı bir kibrit kutusu ile diğerlerine ulaştırıyordu. Diğer hükümlüler, verilen direktife göre bunları terkedildikleri yerde bulup almasını biliyorlardı. Fakat bu son metot onu üzmekten başka işe yaramadı. Yoldaşları bu yazılara karşı en küçük bir yorum yapacak, bir karşılıkda bulunacak durumda değillerdi. Ama şunu belirtmek gerekir ki, önceki siyasal mahkumlar kuşağı başarı kazanmış; hapishanelerde insanları tek başlarına kalmaktan kurtaracak yolları, ve hapishane içi haberleşmeyi sağlayacak teknikleri bulmuş ve geliştirmişlerdi.

Hapishanede önce Sokolvsky'lerin bir çocuğunu buldu, sonra Ziv'i, sonra Shvigovsky'yi buldu. Her birine kendisinin artık bir Marksist olduğunu duyurdu. Sokolovsky bunu uygun ve doğru bulduğunu, Ziv başarı kazandığını ve memnun olduğunu, Shvigovsky soğuk karşıladığını ve gücendiğini bildirdi. Sonunda Alexandra bu haberi duyduğunda artık uzun bir süre geçmişti. Haberi duyunca, Bronstein'e beslediği yakınlığın daha da derinleşmekte olduğunu anladı.

Önünde o kadar boş zaman, kafasında o kadar canlı düşünceler varken, Bronstein'in kalemi uzun süren bir tenbelliğe dalamazdı. Hapishane kütüphanesi herşeyden önce bir hapishane kütüphanesi olduğu için, din kitaplarıyla, tarihi dergilerle ve bir de **Orthodox Review** dergisinin kolleksiyonlarıyle doldurulmuştu. Hapishanede bütün bunları hatmetti. Azizlerin hayatlarını öğrendi; Şeytanı ve şeytanın işlerini okudu, Cennet'in ne olduğuna dair yazılmış hayâlci dinsel yayınları ve eserleri inceledi: Ortodoksluğun, Katoliklik, Protestanlık, Darwinizm ve Tolstoy'un kâfirliklerine karşı teolojik cevaplarını birbir yuttu. Hatta Başpiskopos Nikanor'nu «Balaam'ın eşeği» gibi bilimsel delillerini bile gözden kaçırmadı.

Daha sonraları kızkardeşi Olga ve Shpentserler ona kitap taşımaya başladılar: beş dilde birden basımlanmış bir İncil, Bronstein'in Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca çalışmasına yardım etti; tarih kitaplarından Beltov'un (Plekhanov) **«Tekçi Tarih Kavramlanması»**, Antonio Labriola'nın **«Tarihi Materyalizm üzerine Makaleler»i**, Darwin'in **«Türlerin Kökeni»**, ve **«Otobiyografi»**si kayda değer.

> Evren tapınağının giriş kapısında -diyordu Max Eastman'a yazdığı mektubunda-Darwin, benim için dev bir muhafız gibi duruyordu. Darwin'in ince, dikkatli kurulmuş, bilinç dolu ve aynı zamanda güçlü düşüncelerinden müthiş etkilenmeye başlamıştım. Ama asıl şaşırmam, Darwinden Tanrı inancını saklı tuttuğuna dair bir yazı okuduğum zaman oldu. Aynı ve tek bir düşünen kafa içinde, Tanrı inancı ile cinsel ve doğal ayıklanmaya dayanan bir türlerin kökeni öğretişinin, nasıl olup da yanyana durabildiklerini katiyen anlayamadım.

Fakat herşeye rağmen Labirola'nın basit görünümlü, cücece yapılmış Marxist gözlemleri Bronstein'i bu sorulardan kurtardı. Tarihi metaryalizm üzerine çalışmaya karar verdi. Tarihi materyalizmde ustalaşmak ve bu ustalaşma çalışmalarını değerlendirip sınava çekmek için, kafasını kurcalamaya başlayan karmaşık ve yeni bir sorunu bu açıdan incelemeye karar verdi. Konu Hür masonluk tarikatının toplumsal anlamı idi. Binlerce sayfalık kâğıt tomarlarına Masonluk hakkında okuduğu kaynaklardan notlar çıkardı. Mikroskopik denilecek kadar küçük harflerle yazılmış bu notların kıyısında kendi not ve eleştirileri de yer alıyordu. Bu çalışması sırasında, eserin her hangi bir kısmı biter gibi görününce hemen o bölümü incecik kâğıtlara yeniden yazıyor ve bu yeni nüshayı diğer hükümlülere veriyordu. Daha sonraları bu kalın defterleri beraberinde alarak Sibirya'lara gidecek, daha sonra, defterlere yazılan bu aynı eseri İsviçrede iken Alexandra Lyovna kendisine getirecek, eser İsviçrede kaybolacaktı. Kitabın kaybı Bronstein'in her zaman hatırlayacağı bir olay olacaktı.

1898 yılının bütününü, 1899 yılının ise büyük kısmını Odessa hapishanesinde geçirdi. Davası ile ilgili olarak idari bir karar bekleyip duruyordu. 1899 yılı Kasım ayında dört yıla hüküm giydiğini ve Uzak Doğu Sibiryasına sürüleceğini öğrendi. Alexandra ve erkek iki kardeşleri de dört yıl yemişlerdi. Ziv'in cezası üç, diğerlerinin daha az süreliydi cezaları. Böylece uzun süren tekdüze yaşantılarına bir renk gelmişti yolculuk hazırlıkları ile birlikte. Evlenmek istediği kız veya kadın arkadaşı olanlar evlenme hazırlıklarına, evlenecek kızı veya kadını olmayanlar da nişanlı peydahlamaya

çalışıyordu. Böylece, ziyareti gerekli olan kimseler nişanlı veya akraba diye Sibirya'ya oturmaya veya ziyarete gelebileceklerdi. Nişanlılara ve eşlere özel ziyaret izni ise Çarın kanunları ile tanınmıştı. Lyova Bronstein, yoldaş mahkumlardan Alexandra Lyovna Sokolovskaya'ya evlilik teklifinde bulundu. Fakat damat olacağı ve evleneceği için, yaşının 20'den yüksek olmaması nedeniyle babasından izin alması gerekiyordu. Babası ise, oğlunun suçlarına suç katarcasına, tutup devlete karşı suç işlemiş bir başka mahkum ile evlenmesine karşıydı. Üstelik, kız delikanlıdan çok büyük (Max Eastman'a göre altı yıllık bir fark vardı aralarında, Max Eastman Alexandra ile mulâkat yapmıştı. bu yaş farkı Ziv'e göre en az on yıldı.) Oğlan ise çok gençti. Baba bunlar hakkında düşünüp duruyordu. Lev Davidovich'in kişisel serbestlik tutkusu ise gemlenemeyecek bir tutkuydu. Ne var ki, babası kanuna göre çok kuvvetli durumdaydı. Ayrıca, genç asilzadelere duygusal bir eğilim gösterecek görevlileri yola getirmek için de dolgun kesesini yanında taşıyordu.

Mahkumlar Odessa hapishanesinden çıkarılıp Moskova'daki Butyrki hapishanesine taşındılar. Bu hapishane Sibirya'ya yapılan mahkum sevkiyatında kullanılan bir «yolgeçen hanı» gibiydi. Burada, Sibirya'ya topluca göndermeye değecek kadar mahkum toplanana kadar bekletildiler. Onların varmalarından az önce bir grup sevkedildiği için hapishane bombostu sanki. Haftalar geçti ve aylar ve aylar oldu. Bu bekleyiş içinde hayatları büyük bir değişim geçirdi. Tecrit hücreleri yerine erkekler bir kuleye, kadınlar bir kuleye hapsedilmişlerdi. Birlikte yaşamaya, konuşmaya ve birlikte tartışmalara başladılar. Bronstein, o günlerde çok okunan bir kitabını birlikte okuyan mahkumlar sayesinde, Lenin'in adını ilk kez burada duydu. Okunan kitap, gizlice değil, serbest olarak yayınlanmıştı. Vladimir İlyin adında bir yazar olarak görünen Lenin'indi. Kitabın ismi ise **«Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi»**ydi. Bernstein'in Marksizme karşı yaptığı revizyonist eleştirilerini de okudular, ve revizyonizme karşıt olarak en katı marksizm'i yeğlediler. Gene burada Lev Davidovich dolup taşan enerjisini gösterme olanağı buldu, bir açlık grevini düzenledi ve yarattı; Nikolaev'deki işçi hareketleri hakkında bir kitapcık yazdı (bu sonradan Cenevre'de yayınlandı); ortalarda hiç gözükmeyen bir Marksist roman kaleme aldı.

Mahkumlar haftada iki kere karıları ve nişanlıları tarafından ziyaret ediliyorlar ve onlardan kitap, mesajlar ve diğer gerekli eşyalar alıyorlar, hatta saf bir muhafızın gözü önünde olmakla beraber konuklar odasında uzun uzun konuşabiliyorlardı. Lyova Alex-

andra'nın nişanlısı diye ismini yazdırdığından, Alexandra hem nişanlı olarak, hem de «dış dünyadan» diye yazıyor Ziv. «Bronstein sadece Alexandra ile değil, kocalarını veya nişanlılarını görmeye gelmiş diğer bütün hanımlarla da ilgileniyor, ve şövalyelere yaraşan maceraları ile herbirini büyülemesini biliyordu». İhtiyar David Bronstein simdi cok uzaklardavdı. Lyova cok geçmeden, hapishane yöneticilerini ikna ederek, Hapishane hahamının dini nikâh kıymasına izin kopardı. **Otobivografi'sinde**, kadınlarla iliskileri hakkında çok tedbirli ve kuru olan bu eserinde, evliliği hakkında şunlar yer almış bulunmaktadır

> İşte orada-kuzeydoğu Sibirya'nın Ust-Kut Köyünde-kadın mahkumlardan biri ile hayatımı birleştirdim. Kadın mahkum benim Nikolaev'den cok vakın bir arkadaşımdı. Alexandra Lvovna, Güney Rusva İcisleri Birliğinde en önemli görevlilerdendi. Sosvalizme olan büyük bağlılığı, sahsi ihtiras diye birsev bilmeven kisiliği ona tam bir moral otorite kazandırmıstı. Yaptığımız işler bizi cok vakınlastırmıstı. Böylece, ayrı kalma tehlikesini ortadan kaldırmak için Moskova'daki sevkiyat hapishanesinde biribirimizle evlenmiştik.

Bu duygusuzca yapılmıs evlenme önerisinin, aslında bir parti evlenmesini dile getiren taskın ve asıktan geldiğini anlamak çok kolaydı. Duyulmadan yapılan bu evlenme önerisi Alexandra'nın açısından (Max Eastman'a sövlenildiğine göre), ve kezâ Ziv'in acısından gercek bir ask olarak kabullenildi. Alexandra'nın uzun zaman dır beslediği ask nihayet karsılık buluyormus gibi görünüyordu. Sibirya'da ona, işte bu kadın iki kız çocuğu doğuracaktı.

1900 vılının Mavıs'ı gelene dek; yani Moskova'daki hapishanede iki yıl üc ay gecene dek, suçlular Sibirya'ya sevkedilemediler. 1900 yılı Mavısında baslavan Üst - Kut tren yolculuğunda, «Bronstein.» Ziv'in anlattıklarına bakılırsa, Alexandra'dan baska hicbir sevle ilgilenmez olmustu.» Mongolva'nın kıvısında Ust - Kut'un bir süre sucluları hepsi birlikte dinlendiler. Daha sonra Bronstein ve yeni esi, gitmeleri gereken esas sürgün yerlerine ulasmak icin Lena Nehri boyunca yeniden yola düştüler. Yoldaşlarını arkada bırakmış lardı.

Ust - Kut bozkırda tek başına kalmış, bitlerin sardığı pis bir kövdü. Ormanla nehir arasına konu konuvermiş köylülerin kulü beleri yüzü gecmiyordu. Geceleri evlerini hamam böcekleri istilâ ediyor; yazları ise sürülerle dolasan tatar böceklerinden aman bulamıyorlardı Köyün içinde bulunduğu güzelim kırlar, ormanlar Lev Davidovich'in ilgisini çekmiyordu. Karısına doymamışlığı, kitapla-

rı, yazıları, gelecek hakkında yaptığı plânlar ona vetivordu «Korular ve nehrin yanında yasadım» diye yazacaktı sonraları «fakat hiçbirini görmüyordum bile desem yeridir». Mantıkî tutarlılığa olan düşkünlüğü yüzünden, aşk, ölüm, arkadaşlık, iyimserlik kötümserlik gibi kişisel hayat sorunları üzerinde veniden değerlendirmelere giristi. Bu değerlendirmelerde Marksist **Weltanschauung** (dünya görüsü) taban oluvordu. Alexandra kendi havatını onun için adamış gibiydi. Kendisinin ona aşıladığı düşüncelerin ve felsefenin, simdi onun tarafından evrensel genel sorunlara uygulanmasını gözlüyordu büyük bir heyecanla.

Önce ilk kızları doğdu. **Zina** adını verdiler: daha sonra ikincisi, Nina doğdu. Her iki çocuğun da alnına trajik bir «son» yazılmıştı. Tıpkı onunla bağlantı kuran diğerleri gibi. Bronstein'lere bağlanan resmi maas avda 19 rubleye vükseltilmistir. Bu para ev kirası, yiyecek, giyecek temizlik masraflarına vetisivordu. Ama kitaplar ayrı konuvdu. Avlık gelirlerine biraz daha birseyler katabilmek için Lev Davidovich, cahil fakat zengin bir Ust - Kut'lu tacirin yanına kâtip olarak girdi. Tabii, kalbinin isde olmadığını sövlemeye lüzum voktu. Günün birinde 40 kiloluk sülven tozuna (red tead) 400 kiloluk fatura kesince isinden atıldı. Ailesi ile birlikte yeniden yalnız ve soğuk Ust - Kut köyüne döndüler.

Bu isden sonra, Sibirya'nın bölge başkentinde sürgünde bulunan eski Halkçıların çıkardıkları **Doğu Dergisi**'nin yerel muhabiri oldu. Bu işini sevmisti. Bronstein'in «taşra muhabirliği» cok geçmeden, o zamanlar Rusyada çok meşhur olan, ve bizim Amerika basınında simdi cok tutulan bir yazı tarzı olan sütun veya fıkra yazarlığına dönüşmüstü. Üst - Kut ilindeki siyasal hükümlülerin çoğu bu dergiyi okuyorlar ve bazıları dergiye vazı da verivorlardı. Dergi yasak bir yayın organı değildi. Bronstein'in sütunu hemen sevilmeye ve aranmaya başladı. Çok geçmeden satır basına iki «kopek» olan ücreti, satır başına dört «kopek» olarak vükseltildi. Takma isim olarak kullandığı **Antid Oto-ant'dotun** İtalyanca şekliydi-o bölgelerde oldukça tanınmaya başlamıştı.

Ust - Kut'lu genç sütun yazarı, siyaset dışı bu dergideki yazılariyle gurur duyuyordu. Bu çeşit yazarlık işi, hayatı boyunca ne zaman sıkıntıya düşse ekmek kapısı olacaktı onun için. Yıllar sonraları bile, gene **Antid Oto** ismini kullanarak liberal demokrat **Kievskaya Mysl** («Kiev Düşüncesi») gazetesine tâ Viyana'dan yazdı Ardından 1912'inin «Küçük Savaş'ı» denilen Balkan savası sıralarında savaş muhabiri oldu. En sonra da 1914 «Büyük Savas'ında Paristen yazı yazdı aynı gazeteye. Bu yazılar sonraları Sovyet hü

kümeti tarafından hep bir arada yayınlandığında bile «Troçki» onları beğenmişti. Baskalarının yayın organlarında kendi görüşlerini aksettiren bu yazıları için, «Elbette, söylemek istediğim her şeyi yazamıyordum... fakat hiçbir zaman söylemek istemediğim şeyleri yazmadım,» demiştir. Mülteci devrimcilerden çoğu, gurbet ellerde havatlarını kazanmak için, rastgele yayın organlarında partizan sayılmayacak yazılar yazarlardı. Ama hiçbiri Troçki'nin gösterdiği fikir sadakatını gösterememiştir.

Bronstein'lar, daha başka sürgün yoldaşların da bulunduğu Verkholenks kentine taşınmak için izin kopardılar. Burada diğer sürgünlerle birlikte, onlarla tartışarak, konuşarak daha rahat yaşadılar. Lev Davidovich, Revizyonizm, «yasal Marksizm», ve anarşizmle kesin olarak bağlantılarını burada sona erdirdi. Bunlardan artık sıkı sıyrılmıştı. Hayatında bir anarşist ile ilk kez burada karşılaştı. Yerel polis şefini yaralamış, tam romantik bir Rus anarşisti olan bu adamcağız, «polis şefi ile kişisel hiçbir alıp veremediği olmadığını, fakat polis şefini öldürmekle tiranlar devletinin temellerini sarsmayı amacladığını» söylüyordu. Daha sonra sürgün yoldaşlarından Makhaiski'nin basit bir baskı tekniği ile basılmış iki makalesi geldi Verkholensk'deki siyasal mahkumların eline. Birinci makale Alman Sosyal Demokrasisinin eyyamcılığına yönelmiş sert bir elestiri. Kendi kafalarına göre de Bernstein'in kitabı bu makalede belirtilen evvamcılıklarla doluydu. Onun icin makaleyi sevdiler. Makalenin etkisi fazla oldu. Makaleyi defalarca okudular ve grup şeklinde tartışmasını yaptılar. İkinci makale daha uzundu. Fakat bu makale Marksizm'in bizzat kendisini eleştiriyor ve Marksizm'in entellektüelleri alıp kapitalistlerin yerine koymaktan öteye bir sonuç yaratmayacağını; menejerlerin, teknisyenlerin, bürokratların, meslek adamları ile siyasetçilerin yeni düzenini kurmakla sonuçlanacağını ileri sürüyordu. Sürgün siyasiler, aylarca ve aylarca hicbir iş yapmadan Makhaiski'nin bu makalesini tartıştılar. İkinci makale, Makhaiski'nin yüzündeki maskeyi alaşağı etmek için zaten niyetli olan Bronstein'e yetti. Bütün genç Marksistleri harekete gecirerek. anarşizme, sendikalizme, ve diğer benzer türden akımlara karşı «kuvvetli bir aşılama»dan geçmelerini sağladı. 1929 yılında -ve ölümü gününde-bile Troçki, Rus devletinin bürokratlaşması ile ilgilendi. Ama hiçbir zaman Makhaiski'nin tezini yeniden incelemek taraftarı olmadı. Bu tezi, her zaman hep «kendi saçmalığını kendisi gösterecek kadar çürük bir tez» diye adlandırdı. Fakat biz, bu tezi öyle kolayca bırakamayacak ve daha yakından incelemek için ilerde gene ele alacağız.

O sıralarda Rusya'dan, önce Tolstoy'un aforoz edildiğine dair haberler gelmişti. Hemen sonra Milli Eğitim Bakanı Bogolepov'un ve onun da ardından İçişleri Bakanı Sipyagin'in öğrenciler tarafından vurulduğu duyuldu. Açıkcası siyaset kazanı artık iyice kaynamağa başlıyordu. «Yangın alarmı duymuşlar gibi bütün siyasi sürgünler telaşa kapılmışlardı». Bir kere daha, teörün devrimci bir taktik olarak kullanılıp kullanılmaması hakkında tartışmalara girişler. Bronstein, teröre karşı olanların yanındaydı. Boylu boyunca tüm Sibirya demiryollarındaki işçiler arasında Sosyal Demokrat örgütler yaygınlaşıyordu. Bu işçiler için Bronstein'in broşür ve kitapcıklar yazdığı görülüyordu. Kitapların arasına gömülüp çalışırken Lenin'in Kitapcığına, «**Ne Yapmak Gerekiyor?**» a ve birkaç sayılı bir de **Iskra**'ya denk geldi. Bunlar, Bronstein' a«aç tavuğun darısı» gibiydi. Rusya'daki hareketlerin gelişmelerini kanlarında duyan sürgündeki siyasiler yerlerinde durmaz olmuşlardı. 1905 Devrimine üç yılcık kalmıştı. Siyasilerin herbirinde amansız bir «firar» hastalığı başlamıştı. Sibirya'dan firar için uzun yolculukları göze almaya hazır olanlar o kadar çoktu ki, sürgünler aralarında kura çekiyorlar ve kura çekip nasibine «yol» düşmeyenler çok oluyordu. Bronstein, ne yapması gerektiği hakkında karısına danıştı. Fedakâr kadın, küçük kızı henüz dört aylık olduğu halde, kocasına «Kuşkusuz, kaçmalısın, Durmamalısın buralarda» dedi.

Birgün Sibiryayı terk zamanı gelip kapıya dayandı. Bir başka kaçakla, bir kadınla birlikte köylülerden birinin saman yüklü arabasının dibine gömüldüler. Verkholensk'i terkleri böyle oldu. Dört gün süre ile, evde yapılan teftişleri Alexandra savuşturmasını bildi «çok rahatsız, yatıyor, odasına girip rahatsız etmeyin ne olur?» Yatağındaki kabarıklık boştu. Yol geçmez, iz görülmez Sibiryada dört gün **serbest hapis** olmasını beceren kaçak, işi halletmiş sayılırdı. Eski Halkçıların akıllarını çeldiler köylüler. Sibirya'daki sürgünlerin kaçması için, çoktandır iyi çalışan bir gizli ulaşım şebekesi kurmuşlardı. Sonunda kolalı yakası ile temiz bir gömlek, boyunbağı ve Avrupa modasına uygun bir elbise, trene kapağı attı. Koltuğunun altında **İlyada** duruyordu. Cebinde ise, sahte bir pasaport. Odessa'daki örnek hapishanenin başgardiyanının ismini hatırladı. Sahte pasaportunu kendi yazısıyla doldururken ismini Troçki olarak bu yüzden yazdı. Pasaporta yazdığı bu isim, çok kısa süreler dışında, bütün ömrünce taşıdığı isim olacaktı.

Samara'da «Claire» (veya «Klev») ismini vererek birisi ile bulustu. Kendisine arayıp bulması söylenen kimse, Lenin'in Samara'daki en yakın arkadaşlarından, Iskra'nın Rusya'daki baş ajanı olan

Krzhizhanovskiydi. Sibirya kaçağı Samara'daki yoldaşları hemen büyüleyiverdi. «Claire», Lenin'in karısı ve **Iskra**'nın dışardaki sekreteri Krupskaya'ya yazdığı bir mektupta ondan **Pero** -«**Kalem**» diye sözediyor ve eşsiz yetenekleri olan bir genç ve Iskra'nın ateşli bir taraftarı diye tanıtıyordu. Rapor, «Bronstein gerçekten bir genç kartaldır» diye bitiyordu. «Genç Kartal» örgütleşme işlerine bakması için Harkov, Poltava, ve Kiev'e gönderildi Krzhizhanovski tarafından. Fakat bu işi beceremedi. Güvenilecek adamları bulamamıştı. Bir teşkilatcı olarak durumu parlak olmamıştı. Bununla beraber, yerel gizli gazetelerden güneyli işçiler ile birleşme şartları üzerinde Iskra adına yaptığı müzakerelerle ilgili olarak hazırladığı raporda birleşme olanaklarını, gelecekte taraflar arasında çıkabilecek muhtemel görüş ayrılıklarını öyle derin bir siyasal olgunlukla yazmıştı ki Lenin'in bile çok yakın ilgisini çekti. Çok geçmeden, Avrupaya gitmesini ve kalemiyle birlikte **Iskra**'nın hizmetine girmesini bildiren bir talimat geldi. **Krzhizhanovki** gerekli parayı buldu, ve Avusturya Polonya sınırındaki kaçakcılara durumu bildirdi. Sınıra yaklaştığı sırada polis görevlilerinden biri pasaportunu göımek istedi. Yeni bir isimle dünyaya yeniden gelmiş olan bu ikinci Troçki, polisin durumu anlamamasına çok şaştı.

Tam o sırada ise, her zamanki kaçaklık zorlukları başlamıştı; köylü kulübelerinde saklanmalar, nehirleri geceleri köylülerin sırtında geçip, öbür kıyıya kuru elbise ile ulaşmaya çalışmalar, tavuk kafesleri yığılmış iki tekerlekli arabalara «tavuklara yoldaş» olarak saklanmalar... Üstelik kaçmasına yardım eden her allahın kulu, acemiliğinden yararlanarak soydukça soyuyordu ceplerindeki parayı. Babasının cimriliği yüzünden sağa sola gırtlağa kadar borç yaparak yola çıkmış, fakat Viyanaya vardığında cebinde tek kuruşu kalmamıştı.

Dünyadan habersiz ve burnu kaf dağında, Avrupaya gelen Troçki, Avrupadaki bütün büyük partilerin alesta, Rus devrimcilerine yardım etmek için beklediklerini sanıyordu. Bu saflıkla Avusturya Sosyal Demokrat Partisinden, başkan Victor Adler'den başkası ile görüşmeye yanaşmadı. İyi kalpli «Doktor Yoldaş»ın bir gelini Rus olduğundan, ve birazda mizaha düşkünlüğünden olsa gerek, pazar dinlenmesini bozan bu safdil Rus devrimcisine ilgi gösterdi: Troçki umduğundan iyi bir kabul buldu. Sonra Zürih'e geçti, tekrar güç duruma düşmüştü. Aynı «kaba» yolu izleyerek Axelrod'un kapısını vurduğunda gecenin 3'üydü. Sabaha kadar bekleyeceği yerde doğru Axelrod'un evine gelmişti. Araba parasını da Axelrod ödemişti. Londra'da da aşağı yukarı hikaye aynen tekrarlandı. Sabah

erken kalkanların ayakta olduğu satlerde Lenin'in evini buldu ve kapıyı çalmaya başladı. Geceliklerini giymiş Krupskaya kapıyı üç, üç çalana cevap yetiştirmeye çalışıyordu. Kapıyı açtı ve yukarıya, «Uyan, uyan!» dedi, «Pero gelmiş.» Lenin'in yüzünde kibar bir ifadenin yanısıra, haklı bir şaşkınlıkta vardı. Ama durdurak bilmeden, bu kere Lenin peşipeşine sorulara başlamıştı bile yeni gelene. Araba parasını bu kere Krupskaya vermişti.

BÖLÜM — XIII

LENİN HAZIRLANIYOR

...gerçek şu ki, onun bütün kuvvet ve enerjisinin tek bir konu üzerinde yoğunca toplanmış olması, onu, kitlenin gözünde olağanüstü bir kişi, lider yapıyordu. Azizler diye bildiklerimiz de aynı şekilde bütün enerji ve güçlerini Tanrı'ya adamış insanlar olsa gerek. Tanrının yerine parayı koyarsanız milyonerlerin yolunun da aynı olduğunu görürsünüz.

— İgnazio Silone

Londra'da, kendi deyişiyle, genç Troçki, **Iskra**'ya aşık olmuştu. Bu öyle bir «aşk» tı ki, sadece şu veya bu özelliğine değil, en küçük girdisine çıktısına kadar, savunulan görüşlerden, makalelerine ve sloganlarına kadar herşeyi ile **Iskra**'ya sıkı sıklam aşıktı. Gelecek parti kongresi için bir program taslağı olarak hazırlanıp **Iskra**'da yayınlanan metin hakkında düşüncelerini soruyordu Lenin. Bu soruya ne cevap vereceğini bilemiyor, işin içinden çıkamıyordu. Nasıl cevap verebilirdi ki, nereden bilebilirdi ki ortodoks Marksizm'in dev savunucuları arasında bile farklar ve ayrılıklar vardı? **Iskra'da** yayınlanan parti program taslağı bile acı, derin ve uzlaşmaz karşıtlıklar, anlaşmazlıklar, özel yorumlamalar, karşıt yorumlamalar, bozuşma ve kırgınlıklar, ara yol tutkunlukları, uzlaştırmalar ve karbozuşma ve kırgınlıklar, ara yol tutkunlukları, uzlaştırmalar ve karşılıklı uzlaşmalarla (compromises) doluydu. Yeni yetme «Pero» Londra'daki **mültecilere** ders vermekle görevlendirildi. Konu, hapishane ve Sibirya'daki çalışmalardan süzülüp gelen bir konu; tarihi materyalizmin, Rus Öznelci (subjektivist) okulunun dar anlayışı karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymaktı. Dersin başlığı ise şöyleydi «Tarihi Materyalizm Nedir ve Sosyal Devrimciler Onu Nasıl Anlamlandırmalıdır?» Sürgündeki Rus halkçılarının yaşlı ve muhterem bir zat olan reisleri Troçkiye' karşı çıktı. Emekdar Chaikovski, ve gene yaşlıca bir zat ünlü anarşistlerden Cherskesov, bu görüşlere itiraz ediyorlardı. Genç öğretmen bu «büyük» adamları,

çoğu defa dinleyenlerin gözünde bile, yeniyor, ve kolayca elde ettiği başarıların sonunda evine «açık havada yürüyerek» gidiyordu. Bu gururlu genci Lenin de destleklemekteydi. Ders notlarını ,teorik yazıları için kurulan dergileri **Zarya (Gün Batımı)** isimli yayın organında bastırmasını söyledi. Zarya'nın yanında **Iskra** dahi «avam gazetesi» gibi kalmaktaydı. Fakat, sonraları şunları yazacaktı «Plekhanov'un, diğer ünlülerin yanında ve kaskatı teorik sorunlar hakkında yazı yazacak cesaret bulamadım.» Bu yüzden Iskra'ya makale yazmakla yetindi. Makalelerindek iedebiyat süslemelerini ise Lenin temizliyordu.

Daha sonraları Brüksel, Lige, ve Paris'teki mülteci topluluklarını gezmekle görevlendirildi. Gezdiği yerlerde az bir «duhuliye» parası ile, aynı dersi özet olarak anlatıyor, ve Iskra'ya para topluyordu. Gezginci devrimcileri karşılamak ve ağırlamakla görevli olan ve o sıralarda Paris'de yaşayan bir Rus kızının, Natalia Ivanovna Sedova'nın hatıralarında yazıldığı gibi, Troçki'nin Paris'e gelişi partiye birçok insanın girmesine yol açmıştı. Sedova, kendisinin kaldığı evde, ona ucuz bir oda tutmuştu. Teorisyenin gençliği onu şaşırtmıştı. Troçki henüz yirmiikisindeydi Sedova, kapısının önünden geçerken, masasının başında ders notları üzerinde çalışan bir adam görmeyi umarken, uluorta ıslık çalan birini görmüştü. Hayretler içinde kalmıştı. Az sonra, durmadan okuyan bir kadın yoldaştan ona bir pusula getirdi Sedova. Kadın ıslığı kesmesini ve çok sıkı hazırlanmasını salıklıyordu. «Ders», diye yazıyordu hatıralarında Sedova, «çok iyi geçti ve topluluk hayran oldu, zira Iskra'nın genç yazarı umulmayacak kadar parlak çıkmıştı.»

Sedova'nın hizmeti sınırlarını aştı. Paris'in güzelliklerini, kesintisiz bir hareketlilik içindeki bulvarını, tarihi yapılarını, galerilerini, müzelerini, nehir kıyılarını, parklarını birlikte gezdiler. Fakat marksizm veya siyaset dışı hiçbir şeyin kendisini oyalamasını istemeyen genç adam, Sedova'dan gelecek «duygululuk hastalığı»na karşı kendini savunup durdu. Hatıralarında, Troçki'nin, «Paris Odessa'ya benziyor, ama Odessa daha iyi» dediğini yazdı Sedova. Natalia Ivanovna, «imtiyazlılar sınıfının nadim»lerinden, fedekâr' kültürlü, duygulu, kendini adamışcasına yaşayan bir kızdı. İlk gençliğinden beri, Rusya'nın üzüntü ve utanç verici bozukluklarını düzeltmeye adamıştı kendini. Kız yatılı okulundaki öğrenciliği sıralarında bile yasak kitaplar okuyan kızların önünde ve bir grup başıydı. Üniversite günlerinde, önce Moskova'da, sonra Cenevre'de, asi öğrenci çevrelerine girmiş bulunuyordu. Üniversite sonrası uzmanlık çalışması olarak, hiç duraksamadan sürgünü ve toplumsal sı-

rıfından kendisini koparmayı, alt derece bir profesyonel devrimcinin sıradan hayat çizgisini kabullenmişti. Bütün düşünceleri daima kendisinden uzak ve başkaları içindi. Ama buna rağmen, sevebileceği, kendisinden birşeyler öğrenebileceği, ona yardımcı olarak devrimcilik hareketine güç katabileceği bir erkek yoldaşa, bir gün denk gelmeyi rüyâlamaktaydı. Parlak, kendine güvenli genç gezici profesöre olan yakınlığını ona açıklamaktan çekinmedi. Kalp işlerindeki sıkı ağızlılığına rağmen Troçki, başka hiçbir yerde anmasa bile, kendi «Otobiyagrafi»sinde, bu konuda şöyle demiştir «Paris'te, Londra'dakinden çok daha fazla şehirle ilgilenmiş, birşeyler öğrenmeye çalışmıştım... bunun nedeni N. I. Sedovaydı.»

Sibirya'da iken, henüz çiceği burnunda bir Marksist olduğu günlerde, Marksizm açısından aşk, ölüm, arkadaşlık gibi hayatın ebedi sorunları denilen konuları» incelemişti. Tekli evlenmeden yana görüşleri, bu konudaki tüm önyargıları bilinçli olarak reddetmişti. Cinsiyet ve aile hayatı, kişisel olan diğer birçok şeyler gibi, devrimci hareketin oluşan ve yitik düşen gereklerine uymak zorunda olan şeylerdi. Karısı Alexandra, kaçması için onu uyardığında, kadıncağız iki çocuğa birden bakma görevinin kendi omuzlarına yükleneceğini; kocasının Batı Avrupa'ya kaçması ile birlikte, kocasının uzun ve belirsiz bir süre kendisinden ayrıdüşeceğini biliyordu. Yıllarca birbirlerini göremediler. Çocukları bir şeye ihtiyaç duyduklarında yaşlı dedeleri yardıma koşuyordu. Hapishanede evlendiği erkeğine karşı sadakatten hiçbir zaman ayrılmamıştı. Altmışına geldiği zaman, intikam olsun diye kadıncağızı Stalin tutup Sibirya'ya sürdü. Troçki'nin oğulları da, kızları da bu sürgün yüzünden öldüler.

Devrimci hareketin istem ve gereklerini aşkın veya arkadaşlığın üstünde tutsa da, Leon Troçki'de ermişliğin, veya **püritenliğin** zerresi yoktu. Hayatının her döneminde-genç ve gezginci bir devrimci olduğu sıralarda olsun, muzaffer bir savaş komiseri (Bakanı) olduğu günlerde, veya mevkiini kaybedip ülkesi dışına kaçtığı zaman olsun-birçok kadından ilgi görmüş biriydi. Kadın eteği peşinde koşacak vakti yoktu. Gerçekten, hiçbir zaman olamayacağı birşey varsa o da kadınlara aşk oyunu yapan, veya klasik yollardan kadın kalbi çalan bir adam olmaktı. Ama gene de, geçici ve ruhunu fazlaca sarsmayan birçok aşk «işleri» geçti başından. Fakat, hiçbirisi, ondan fazla bir gayret sarfetmesini gerektirmedi.

Bununla beraber, Alexandra ile olan hukuki evliliği ayrı bir konuydu. Paris'te, Natalia Ivanovna Sedova ile günleri birlikte

geçirirken bile bu hiç değişmemiştir. Natalia'nın aşkı, hayranlığı, yoldaşlığı bütün hayatı boyunca hep bir hâle gibi yöresinde kaldı. Kremlin'deki zafer günlerinde, Sovyet Rusya Asyasındaki, Prinkipo'daki; Fransa'daki, Norveç ve Meksika'daki sürgün hayatında yanından ayrılmayacak olan hep Natalia idi. Alexandra'nın aşkı gibi, Natalia'nın aşkı da, daim veren, ama hiçbir zaman bir istemde bulunmayan aşklardandı. İki çocuk doğurdu, ikisi de, oğlandılar. Bu çocuklar da, Alexandra'nın doğurduğu kızlar gibi, yıldızı kötü bir babadan dünyaya gelmenin acılarını çekeceklerdi. Meksika'daki hastanede ölümün eşiğinde iken, Troçki'nin yanında Natalia vardı. Ölüm yatağında Troçki'nin kafasında sökün eden düşüncelerden birisi de Natalia'nın yalnız ve belirsiz geleceğiydi. Natalia bugün, Troçkici'liğin inanmışlarından hayatta kalanların onursal yöneticisi ve değerli bir sembolüdür. (*) Alexandra Lyovna hukuki soyadı olan Bronstein'i taşıdı, fakat Natalia Ivanovna bugün «Bayan Troçki» diye tanınan ünlü biridir.

> Yazı Kurulunun tüm üyelerine öneriyorum-diye yazıyordu Lenin, 2 Mart 1903'te-ki; «Pero»yu Kurul üyeliğine kabul etmek yararlı olacaktır... **yedinci bir üyeye son derece ihtiyacımız olduğu**, gerek oylamadaki (altı sayısı güçlük yaratmaktadır) zorluklar, gerekse kuvvetimizi artırmamız açısından, açıktır. «Pero» birkaç aydır her sayımıza katkıda bulunmakta, büyük bir enerji ile çalışmakta... çok başarılı şekilde dersler vermektedir... Hiç şüphe yok ki, ender yetenekli biri olduğundan, çok daha büyük gelişmeler de gösterecektir... Muhtemel itirazlar: (1) genç olması; (2) çok kısa bir süre sonra Rusya'ya gidecek olması; (3) Kalemi (Pero); bu konuda kuşkusuzca, tumturaklı bir sitilden ve süslü bir anlatımdan söz edilebilir.

Lenin daha sonra bu itirazlardan herbirini ele alıyor; irdeliyordu. Genç biri olması mı? Zaman bu mahzuru giderecekti. Nerdeyse tam bir «parti, ve mücadele adamı» olmak üzedeydi. Rusya'ya gidecek olması mı? Keşke öyle olsaydı, yazı kurulu ile ilişkilerinin bulunması Iskra'nın da yararına olacaktı. Stilindeki tumturaklılık mı? Bunların hepsini bir kenara atacaktı. Kaldı ki yazısına yöneltilen eleştirileri, önerilen düzeltmeleri anlayışıyla kabul edebiliyordu. Gerekirse bu tür düzeltmeler Yazı Kurulunun oyları ile gene önerilebilir ve yerine getirilebilirdi. Mektup şöyle bir notla bitiyordu

> Benim görüşümce, bu işten çekinilmemesi son derece uygun ve doğru olacaktır. Açıkça görüyorum ki, küçük yaşta olduğu için kendisine «genç» muamelesi yapılmasından-açıkca dışa vurmuyorsa da-Pero

(*) Bu kitabın gözden geçirilmiş dördüncü basımında, 1964 yılında. (Ç. N.)

oldukça üzülmektedir. Bir an önce Pero'ya sahip çıkmazsak, elimizden kaçıracağımızı belirtirim...

Mektup, Troçki'nin tam yetkili yazı kurulu üyeliğine kabulünü sağlamak şöyle dursun, genç adamı hayret ve şaşkınlığa uğrattı. Böylesi bir hayalciliği beklemiyordu. Fakat bu hayalci ve cüretkar taktiğin arkasında Lenin'in özel bir hesabı vardı uğruna mücadele edeceği ve kazanmak istediği adamın karakterini anlamak istiyordu. Bu yolla, görünüşe rağmen, Troçki'nin birçok boş yanları olduğunu ortaya çıkarmıştı. Başka bir amacı var mıydı? Yenmek istediği itirazlar ve direnmeler kimlerin dirençleriydi? Kuşkusuz, Martov'dan bir itiraz hesaplanmamıştı. Zira Martov, önerilen yeni yazı kurulu üyesi için «inkar edilmeyecek yetenekte, düşünceleri bakımından tamamen biz'den, ender rastlanacak belagatı olan...» demişti. Axelrod da yeni yoldaşı sevmiş, onunla saatlerce konuşmaktan hoşlanır olmuştu. Potresov ise Lenin ve Martov'la aynı fikirde olan birisiydi. Veya Zasulic, kimseye düşmanlığı olmayan, yumuşak başlı kişiliği ile, tutup bu parlak ve başarılı gence düşman olacak değildi. Sadece ve sadece Plekhonav, hem de çok beceriksiz ve âşikar şekilde telaşa kapılarak Lenin'in bu davranışına karşı çıktı. Böyle birşey olursa, üçe üç oy vermelerde kendisine tanınan iki oyluluk ayrılacağı ne olacaktı? Üstelik, dörde karşı üç oy durumu ortaya çıkarsa Lenin'in karşısında suya düşecek olan kendi liderlik durumu olmayacak mıydı? Yirmiikisinde genç bir delikanlıyı Iskra'nın yazı kuruluna tam yetkili üye olarak atamak isteyen Lenin'in amacı neydi? «Yaşlılar»a karşı «Gençler» ekibini kuvvetlendirmekten başka ne amaç olabilirdi bu? Böylece, gençlerin üzerinde de kendi otoritesini kurarak, oylamalarda kendine göre bir rota çizecek değil miydi? Plekhanov, en yakın Kongreye kadar beklenmesini, Kongre'den sonra yazı kurulunun yeniden kurulmasını öneriyordu. Bu ise, ne kadar dürüst görünürse görünsün, anlamı açık bir öneriydi. Olacak iş değildi!

Yazı Kuruluna üye alma konusu ancak oybirliği ile olacağından, Lenin'in, Yazı Kurulundaki zoraki ilişkileri koparıp atmak için yaptığı bu öneri de etken olamadı. Yenilgiden doğan utancını hafifletmek amaciyle yeni bir öneride bulundu. Pero, yazı kurulu toplantılarına oy verme yetkisi olmaksızın katılabilmeliydi. Bu öneri, genç adayın «kalem»i hakkında Plekhanov'dan acı alayların ve hakaretlerin yükselmesine yol açtı. Sonunda sadık Vera Zasulich harekete geçti, «Ne derseniz deyin, gelecek toplantıya onu buraya ben getireceğim!» dedi. Ertesi toplantıya Troçki'yi getirmişti. Daveti ile yaratılan havaya aldırmıyordu, gurur içindeydi Troçki... Fa-

kat ölene dek, «Plekhanov'un elini sıkarken nasıl soğuk davrandığını, ve bunu nasıl açığa vurmaya gayret gösterdiğini» unutmayacaktı.

Rusya'daki diğer yeraltı hareketlerinden çok uzak olması, ve yeni katkıcı yazarın (contributing editor) yetenekli olması yüzünden Iskra artık siyasal ve örgütsel alanda tek ve tutarlı bir görüş savunur olmuştu. Bu yeni yolda ısrarın amacı, liberallere, Revizyonistlere, «Ekonomistler»e, anarşistlere ve yeni Halkçılara (yeni Sosyal Devrimciler), ve diğer rakip muhalefet gruplarına karşı verilen savaşta cephe hattını ilerlere, daha ilerlere sürmekti. Plekhanov, Marksist doktirinin en büyük ve en genel hükümlerini kullanan, özellikle kültür sorunları üzerinde duran çalışmalar yapıyordu. Lenin tarım sorunlarını tartışıyor. Her ayaklanma ve isyana eğiliyor, yorumluyor, yazılar yayınlanıyor: «Ekonomistler» ile Sosyal Devrimcilere karşı polemikleri keskinleştirdikçe keskinleştiriyor; örgütlenme konusunda temel önşartları tek tek inceleyip duruyordu. Martov, yazarların içinde en verimlisi, en yaratıcı zekalısıydı. Geniş bir ufuk içinde her konuyu tarayıp buluyor, üzerlerinde derinlemesine kalem oynatmaktan çekinmiyordu. Potresov pek katkıda bulunamıyordu. Gittikçe kötüye saran bir hastalıktan dertliydi. Tek tük yayınlanan yazılarında ise Lenin ile Martov arasında sonradan görülecek olan fikir ayrılıklarının havasını veren bir başkalık seziliyordu, Troçki, yıllar geçip olgunlaştıkça bu fırtınalı havaya yakışmayacak bir kişilik kazandığını anlıyordu. 1840'ların aydınlanma çağının aydınlarına özgü davranışları ve huyları, kafa ve düşünce adamı olarak gelişen Marksist yanı ortaya anakronik bir karakter çıkarıyordu. Axelrod sık yazmıyordu, fakat belli başlı siyasal makalelerinde değişmez, tutarlı ve ayrı bir kalite görülmekteydi. Bu makalelerin «ayrı» görünme özellikleri ve bunların içerikleri, tıpkı Lenin'inkiler gibi, menşevizm ile bolşevizmin kesin ayrımlaştığı günlerde ortaya çıkacaktı. Vera Zasulich, bir kadın olduğu için mi nedir, hep, diğer yazarlarda olmayan özelliklerle dolu yazılar yazıyordu: hissi bir anlatım, canlı ve psikolojik bir sezgi, insan ve programlarla ilgili sorunlara hümanist bir açıdan bakış, duygulu terimler bulup kullanma özellikleri yüzünden kupkuru bir siyasal yazarlığın ötesine geçebilmiş biriydi. Rusya'dan kaçan siyasal sürgünler ve mültecilere göre, hatta Rusyada yaşayan gizli muhalefet gruplarına göre Iskra'nın yazı kadrosu kuvvetli ve birbirine çok bağlı bir kadroydu. Bu öyle bir uyuşumlu kadroydu ki, yaşlıca olan önceki devrimci kuşağın fedakar öğeleri ile, yeni kuşağın devrimcilerini birleştirmiş, ortaya taze bir soy çıkarmış-

tır. Mücadele ve örgütlenme için yeni bir güç, yeni bir enerji yaratılmıştı.

Lenin, kendi hesabına öyle geldiği için Axelrod'u örgütün teorisyenciliginden ve yazı kurulunda örgütü temsil etme görevinden uzaklaştırmıştı. Axelrod, örgütün çalışmalarının hızlanması için Lenin'in çok daha fazla enerjik, ve yetenekli olduğunu bildiğinden, sessizce boyun eğmişti. Hem en yukarı düzeyde teorik sorunları anlayacak bir kapasitesi ile, hem de en küçük ayrıntılara inecek kadar örgütsel çalışmalardaki başarılı ısrarcılık özelliği ile, Vladimir Ilyiç, Rus Marksist hareketinin yarattığı en büyük kişiydi. Bu özellikler, ne zaman başarıyı kazanan o olmuşsa, ne zaman partiyi kaybetmeyen onun etrafındaki hizip olmuşsa, hep başlıca nedenler arasında görülecekti. Arkadaşlarından ve dava yoldaşlarından çoğuna oranla düşünce ve duygularında geleneksel Rus aydınlarına en yakın olanı Vladimir İlyiç idi. Ama siyasal konulardaki kişiliğinde, hiç te Rus olmayan bir özellik vardı ayrıntılara dikkat etmek, sistemli bir şekilde en küçük ayrıntıları dahi hesaba katmak.

Lenin, en sapa yerdeki parti teşkilatına kadar **Iskra** gönderiyor, onları kendi safına çekmeye çalışıyordu. Gelen bütün mektupları kendisi okuyor, ve ya kendisi ya da karısı Krupskaya dikkatle bunlara cevap gönderiyorlardı. Sibirya'daki sürgünden kaçanları, hapishanelerden kaçıp Avrupa'ya geçenleri bir müddet beraber olmak üzere yanlarına çağırıyor, onlarla uzun uzun konuşuyor, iç çatışmalar ve diğer devrimci hizipler hakkında «özel» bilgiler veriyor ve hepsini kendisine bağlıyordu .Bölgesel örgütlerde çalışan becerikli ve bilgili adamları, kadınları seçip buluyor ve onları ülke çapında örgütlenme işinde kullanıyordu. Bölgesel komitelerde devam eden görüş ayrılıklarını duyar duymaz, nerede bir bölünme varsa o bölgeye **Iskra**'nın temsilcisi olarak kendi adamlarını yerleştiriyordu. Böylece adım adım, bölgesel anlayış, bölgesel yorumlamalar, ve bölge inisiyatifi kalkıyor, yerine **Iskra**'nın yönetimi altında ve bütün Rusyayı sarmaya başlayan merkezi bir örgütlenmeye gidiliyordu. Lenin'e göre bütün bu gelişim nihaî hedefine varmadıkça, ulusal bir parti kuracak, kendisine veya bir örgüte liderlik görev ve gayesi verebilecek yetkileri olan bir devrimciler konvensiyonuna gidilmesi hatalı olacaktı. Bu yüzdendir ki, konevnsiyondan önce başlayan ve çoğu defa incir çekirdeğini doldurmayacak gibi görünen konulardaki uzun tartışmalar ve mücadeleler aslında son adım olan konvensiyon için, ve hem ve planlanmış irili ufaklı mücadeler olarak yapılıyordu. Fakat bu mücadelelerin gerçek anlamını, tavassur

halindeki tek devrimci partide yer almayı ve çeşitli postları kapmayı düşünenlerin hiçbiri aklına getirmiyordu.

Rabochee Delo («İşçilerin Davası») dergisi «Ekonomistler»in dergisiydi. Iskra'nın baş rakibi olan bu dergi, Iskra'nın büyüyen ününü ve etkileyiciliğini durdurmak amacıyla, birleşme tezini savunmaya başladı. Böylece Iskra'nın ideolojik liderliğini elinden almayı umuyordu. Rabochee Delo da Rusya dışında yayınlanıyordu. Iskra'dan eski bir sol dergiydi. 1902'lere gelinmişti, ama hâlâ hem Rusya içinde, hem de Rusya dışındaki mülteci ve diğer siyasiler arasında kuvvetli bir taraftarlar kitlesine sahip bulunuyordu. Fakat Iskra'nın sahip olduğu Lenin'in kuvveti, sezgisi ve sürükleyici nüfuzu ile Plekhanov'un prestijinden yoksundu. Birleşme için kongre söz konusu olduğundan, Iskra'cılar kendi üstünlüklerine ve hegemonyalarına yönelen bir tehdite karşıt olmaya karar vermişlerdi. Kongre tarihi gelip çattığında her iki taraf da kendince bir hesap peşindeydi. Rusya'daki gizli devrimciler oldum olası böyle bir birleşmeyi savunduklarından, her iki taraf da birleşmeye karşıt görünmek istemiyordu. Zurih'deki kongreye katılmak için, bütün Iskra'cılar birlikte yola çıktıklarında, kabahati karşı tarafa yıkmak için, «kabülü imkansız şartlar» bulmaya gidiyorlrdı.

> Akimov, Krichevskl, ve öbür Rabochee Delo'nun adamları, yüzleri ölü suratına dönene kadar konuştular ve ısrarla kendi görüşlerini savundular-diyor Krupskaya-Martov son derece sinirlenmiş... boynundaki boyunbağını sökeyim derken yırtıp atmıştı... Plekhanov ise tüyleri diken dikendi. Karar diye bir metnin kaydedilmesinde (Iskra grubunca) birleşmenin olanaksız olduğu yazıldı. Karar, kongre üyelerine yüksek sesle okundu. Dan kararı okurken «Papal nuncio!» diye bağırışıp duruyorlardı... Plekhanov'un keyfi yerine gelmişti. Zira yıllardır mücadele ettiği karşıtı ile «can ciğer» olma durumundan kurtulmuşlardı. Plekhanov hem neşeli, hem de durmadan konuşuyor, etrafındakilere takılıyordu.

Bunun ardından Yahudi Sosyalist Birliği, bütün Rusyada işçiler arasında en iyi örgütlenmiş olan bu birlik, Iskra'cılarla birleşmeyi önerdi. Bu amaçla gene bir görüşme kurulunun toplanmasını istedi. Minsk şehrinde yapılmış olan başarısız ve şanssız birinci birleşme kongresi gibi, bu da gizli Rusya'nın içinde, Bialystok'da yapılacakdı. İki taraftan kimsenin zafer kazanamayacağını bildiklerinden Iskracılar, gene Theodor Dan'ı «Papal nuncio» olarak gönderdiler. Dan, kongrede konuştu ve kongreyi ham, hazırlıksız, hatalı hazırlanmış, ve devrimci hizipleri yeterince temsil etme yeteneğinden yoksun bir kongre olarak saydıklarını ilan etti. (Aslında

Iskracılar, durumu sağlama bağlamak için, kendi nüfuzlarındaki bütün komitelerdeki temsilcileri dağıtmış bulunuyorlardı.) Dan'ın konuşması yeni bir istemle sona eriyordu Bialystok kurucu kongresi kendisini «geçici konferans» olarak saydığını açıklamalı, yetkilerini sınırlamalı ve yeni bir komite kurmalı ve gerçek bir parti kongresi bu yolla hazırlanmalıydı. Bialystok toplantısındaki karşı taraf bu ültümatomu reddecek güçte bile değildi.

Bu esnada Lenin durmadan çalışıyor, bölgesel ve yerel komitelerdeki partizanlarla düzenli ilişkilerin kurulmasına dört elle sarılmış bulunuyordu. Yerel komitelere yazdığı mektuplar, oralarda Lenince yerleştirilmiş bulunan, veya bir süre görüşmeler yapması için gönderilen Iskra temsilcileri aracılığı ile sürdürülen bu temaslarda Lenin'in her konuda uzun uzun bilgi verdiği, onlardan, her konuda uzun mektuplar ve etraflı raporlar istediği bilinmektedir. Lenin'in bu adamlara yazdığı mektuplardaki amatörce tahrik teknikleri, polis de henüz yeterince tecrübeli olmadığından yakalanmadılar. Mektuplarda «mendil» pasaport demekti; «biraların gönderilmesi» demek Iskra nüshalarının gönderilmesi; «sıcak kürk» demek yasak yayınlar demekti. Aynı mektuplarda bazı Hristiyan isimleri sık sık kullanılıyordu. Ossip demek Odessa, Petya demek Poltava, Terenty demek ise Tver kenti demekti. Kişiler söz konusu olunca kadınlara erkek isimlerinden benzer bir isim bulunuyordu. Erkekler içinde bunun tersi yapılıyordu. En komik hile ise bazı insanlara hayvanlardan eş bulmaktı Zinaida Krzhizhanovsk için «Yılan», Lenin'in kızkardeşi için «Genç Ayı», Krassin için «Beygir» deniliyordu. Tarihte Maxim Litvinov diye bilinen Meyer Wallach için ise «Papasha» deniliyordu. Bu gülünç yakıştırmaya göre Litvinov «Papa hazretleri» oluyordu. Sansür o kadar beceriksiz bir sansürdüki «Mutlak'a» veya «Tortu'ya» kodları ile verilen bütün talimat bile, düzenli olarak, Elena Stassova'ya tıkır tıkır ulaşıyor. du.

Iskra'lardan, yani «bira fıçıları»ndan küçük sevkiyat Stokholm yoluyla, trenle yapılıyordu. Stokholm'den postaya verilen ve üzerine «Bira Fıçıları-Saint Petersburg» diye adres yazılan Iskra paketlerinden bazılarını, yıllarca sonra aynı yolla Rusya'ya giren Lenin'in bizzat kendisi Stokholm istasyon deposunda bulacaktı. Gar idaresinin bu gibi küçük «hata»larına rağmen sevkiyat oradan da devam etti. Diğer «bira»lar ise Marsilya limanından, gemilerle yapılıyordu. Bir geminin aşçısına verilen Iskra paketleri Batum'a gelince, su geçirmez örtülere sarılı olarak belli yerlerde denize atılıyordu. Galiçya'dan, İran'dan Makedonya'dan da sevkiyat yapılı-

yordu. «Belki de yayınların onda biri bile hedefe varamıyordu» diye yazıyordu Krupskaya. Fakat «Beygir» (Krassin) ve bazı diğer yerli gürcüler Bakü'de gizli bir matbaa kurmuşlardı. Böyle tek bir nüsha veya matriks (dizilmiş sayfanın kalıbı) bile hedefe ulaşsa, Bakü'de yeniden basılıyor ve geniş şekilde dağıtılıyordu. Bir matbaadan daha sonra da söz edeceğiz.

Rusya ile mektuplaşmak ve yazışmak Lenin'in sinirleri üzerinde tahrip edici etkilerde bulunuyordu. Tek bir cevap için haftalarca ve aylarca beklemesi gerekiyor, yazdığı bir mektupta ileri sürdüğü bir görüş veya önerisinin başarı kazanamamış olmasından mı, yoksa karşı tarafın haylazlık ve sarsaklığından mı, yoksa «kahrolası Rus başıboşluğu»ndan mı ileri geldiği belli olmayan bu bekleyişler insanı çılgına döndürüyordu. Mektupları, kendisine yazılacak bilgilerin açık ve yeterli şekilde olmasını sağlamak için yapılmış azarlamalar, okşamalar, ricalar ve alttan almalarla doluydu. Avnı şeyler, tenbellik ve hımbıllık içindekileri yerlerinden kımıldatmak için de çoğu zaman gerekiyordu. Gecelerce uykusuz beklevişlerin sonunda öyle bir mektup gelirdi ki, hakkında bilgi istenen konunun adı bile geçmezdi mektupta. «O uykusuz geceler» dive vazıvor Krupskaya, «hatırımdan hiç çıkmayacak birer dağ gibidirler.» Vladimir İlyiç'in sağlığı iste bu geç ve bos mektupları bekleyisle geçen uykusuz geceler tarafından heder edilmistir. Hele bu bekleyişler sırasında bir de Iskra'nın yazı kurulu üyeleriyle de çatışmışsa...

Çoktandır ertelenmiş bekleyen parti kurucu meclisi toplantısının günü yaklastığı sıralarda ise o kadar yorulmustu ki, sonunda 'kutsal ateş' denilen bir sinir hastalığına tutuldu. Tıp dilinde 'Zonna' hastalığı (shingles) denilen bu hastalık günlerinde boynundaki ve belkemiği bölgesindeki sinir uclarında iltihaplanmalar görülmüştü. Krupskaya, hastalık sırasında tedavi için tıbbi bir halk kitabına bakmaktan, bir de tıbbiyeli bir Rus'a danışmaktan öte birşey yapamamıştı: «İngiliz doktorlardan hangisine gitsek en az bir İngiliz şilin'i vermemiz gerekecekti... Vladimir'in her tarafına **iodine** sürdüm, böylece ağrıları kesiliyordu hiç olmazsa». Kongre gününden birkaç gün önce Cenevre'ye geldiğinde yıkıntı halindeydi, çalışmalarına başlamadan önce iki hafta hastalıktan yatağa düştü kıpırdamamacasına.

1903 yılının Nisan ayında, **Iskra**'nın Yazı Kurulu resmen Cenevre'ye göçtü. Plekhanov'un oturduğu bu kente göçülürse dergi yazı kurulunun Plekhanov'un boyunduruğu altına düşeceğinden

korkan Lenin, ısrarla bu göçü önlemeye çalışmıştı. Vladimir İlyiç gazeteyi önce Münih'de, sonra da Londra'da yayınlamaktaydı. Fakat 1903 yılının ilk günlerinde, beşe karşı bir oyla, gazetenin Cenevre'ye taşınmasına karar alınmıştı. Tek olumsuz oy veren Lenin'di!

Cenevre'ye gittiğinde içi belirsiz ve karmaşık duygularla doluydu. Cenevre'ye gitmeden önceki 1902 yılında da bütün bir oniki ay ustası ile dalaşıp durmuştu. Bu «asıklar kavgası» sırasında, bir defasında, şunları yazmak zorunda dahi kalmıştı:

> Üzerinde yaptığınız işaretler, yazdığımız notlarla birlikte makalemi (Rusya Sosyal Demokrasisinin Tarım programı hakkında) aldım. Yazı Kurulundaki çalışma arkadaşlarınıza karşı iyi taktik kullanıyorsunuz... Üzerinde kalem oynatmayı bile göze alamadığınız sorunları ele alan ve ileri sürdüğü çözüm ve öneriler hakkında fikrinizi bekleyen yazım hakkında en horlayıcı şekilde ifadeler kullanmakta aceleci bir kuşkusuzluğunuz görülüyor. Program hakkında sizin bir makalenize ben aynı şekilde cevap verseydim, ne yapardınız, merak ediyorum! Amacımız, karşılıklı ve birlikte çalışmayı olanaksız kılmaksa o takdirde, bu tutumunuz, en kısa yoldan sizi başarıya ulaştıracaktır. Kişisel, yani iş ilişkilerimizin dışındaki ilişkilerimize gelince, nihayet bunların esamesini bile koymadınız. İstediğiniz gibi, şimdi kişisel hiçbir ilişkimiz de kalmadı. [Mayıs 1902, mektup]

Tartışmalar 1902 yılının Haziran ayında başlamıştı ve gerçekte ilk saldırı Lenin'den gelmişti. Programla ilgili çalışmalarda anlatım ve cümle kuruluşlarında ilk kılı kırk yaran da Lenin olmustu. Bu endişelerledir ki, Plekhanov tarafından, yapılacak olan, parti kongresine sunulmak üzere hazırlanan program taslağında değişiklik önerileri de hep Lenin'den geliyordu.

Doğmakta olan partinin programını yazması gereken kimse, Lenin'den başka herkes için, Plekhanov'tu. Emeğin Kurtuluşu Grubu'nu kurduğu 1883 yılından, yakında Cenevre'de yapılacak olan yeni partinin kuruluş kongresine kadarki yirmi yıllık süre boyunca bütün devrimci Marksist hizipleri için Rus Marksizminin kurucusu, öğretmeni, baş düşünürü, seçkin yöneticisi daima Plekhanov olmuştu. Lenin ve Troçkilerin kuşağı da Plekhanov'a «ustamız» diye bakardı. Büyük entellektüelliği içindeki felsefe, estetik, edebiyattan, tarih, sosyoloji, ekonomi gibi çok çeşitli konulardaki bilgilerin hepsini Marksizmin tek çatısı altında toplamasını bilmişti. Eserleri dış ülkelerde de bilinmekte ve hayranlık uyandırmakta, Fransızca ve Almancada yayınlanmış bulunmaktaydı. Bu eserler Marksist teorinin belli başlı kitaplarından sayılıyorlardı Rus

sosyalistlerinin hepsinin hayranı oldukları Plekhanov, kendisine karşıt görüşleri savunanlara acımadan ve alaycı bir dille saldırır, pek açık anlatımı olmayan, derdini ortaya dökmesini becerememeyenlere hiç acımadan alaycı eleştirilerini yöneltirdi. İlk kez Narodnikler ile, sonra da mülteci «Ekonomistler» ile yaptığı polemiklerinde görüldüğü üzere, tıpkı Lenin gibi, Plekhanov da kendi fikirlerini kabul etmeyenlerle ilişkilerini kesmekten çekinmezdi.

1901 yılında altı aydan fazla bir süre Plekhanov, yakında kurulacak partinin programı için, daimi ve değişmez teorik temellerinin neler olması gerektiği üzerinde çalışmıştı. Sonunda uzun emekleri meyvasını vermiş, ortaya çıkan taslak onun gözünde iyi bir taslak olarak dünyaya gelmiş bulunuyordu. Taslağı, kendisinden bir taslak hazırlaması istenilen **Iskra**'nın yazı kuruluna sunmuştu. Amacı sadece bicimsel kurallara uymuş olmaktı yazı kuruluna gelirken. Fakat Plekhanov'un yazı kurulu adına yazıp kurula sunduğu, ve değistirileceğini aklına bile getirmediği Parti programı taslağından bir nüshasını alıp satır satır incelemeye başlayan Lenin, her satırın altını çizmiş, birçok yere iki kere, üç kere soru isaretlerini çekmiş çıkmaları yapmış, anlatım zayıflığı olan yerlerde ibareler önermiş, kısmi veya bazan geniş kapsamlı değişiklikler bile tespit etmişti. Tek bir cümle, tek bir yardımcı cümle bile gözünden kacmamıştı. Şaşaalı, soyut, genel ve son derece teorik özellikteki Plekhanov'un programını eleştiren Lenin, tersine, belli konularda ve belli sorunlarda özelleşen, en ince ayrıntılara kadar inen karşı görüşlerle ortava çıkmış ve Plekhanov'un program tasladığını didik didik etmişti. Bazı metin düzeltmeleri bilimsel vönden pek önemli olmayan, fındık kabuğu bile doldurmayacak seylerdi. Bazıları ise, Plekhanov'un farkına bile varmadan gösterdiği anlayış ve değerlendirme farkları hakkındaydı. Hareketin kendisine ve doktrimine karşı, Rusyanın kendi sorunlarında kullanılması gereken yaklaşımlara karşı Lenin ile Plekhanov bir ve benzer anlayışta olamazlardı. Plekhanov daha cok Avrupa düsünce ve anlayısına, Lenin ise Rusyaya yakın kisilik taşıyorlardı. Plekhanov'un taslağının başlıca amacı Ruslara Marksizmin teorik genellemelerini öğretmek olduğundan Rusya'nın kendine özgü sorunları konusundaki görüs ve ilkeler programın ta onuncu ve onüçüncü kesiminde ver alıyordu. Oysa Marksizmin temel sorunu, Marksizmin belli bir ülkedeki belli bir hareketteki somut şartlara uygulanması konusundaydı. Plekhanov, parti kurulduktan sonra hareketin isteyeceği, gerektireceği herşeyi koymuştu program taslağına, fakat siyasal öğeyi unutmuştu. Lenin ise herşeyden önce siyasal bir kafa taşıyordu. Lenin'in

Marksist genellemelere başvurması sadece polemikleri için veya yolu için rehber bulabilme düşüncesine dayanmaktaydı.

Lenin şimdi o kadar ileri gidiyordu ki, Plekhanov'unkine karşı bir de kendisi bir taslak hazırladı. Entellektüel beğenisi açısından bakılırsa bu basit ve kaba bir taslaktı. Ama daha ilk kelimesinden itibaren Rusya'yı ele alıyor, ve kasıtlı şekilde tek bir amaç için, pratikte kullanım değeri yüksek bir program olma için yazılmış bulunuyordu. Bu taslakta Marksizmin kapitalizme ait genel hükümleri ele alınıyor ve doğrudan doğruya Rusyanın özel şartlarını tespit ve tahlil etmek için, açık ve kesin bir üslupla kullanılıyorlardı. Ve eğer Plekhanov'un taslağına daha ince ve akla hitap edici denilirse, Lenin'inki de daha hissi bir anlatım taşıyordu demek gerekiyordu. Plekhanov'un, «işçilerin tatmin edilmemişliği» dediği yerde Lenin «burada 'İşçilerin kahrolmuşluğu' denilmelidir» diye not düşüyordu. Plekhanov'un «emek» dediği cümlede, Lenin «emekçiler» diyordu. Ardından Plekhanov'un sayısız kötü şartlar...» dive yazdığı bir cümleciği, Lenin «Burada doğrudan doğruya **işsizlik, sefalet** demek daha doğru olmaz mıydı» diye karşı çıkıyordu. Bu anlatım farkları çok karakteristik farklardır. İrdeliyici mantık yönündeki özellikler bir öğreticiyi gösterirken, hissi yollardan etkilemeye yönelen ikinci anlatım pratiğin üstünlüğünden yana bir siyasetçiyi geleceğin uyarıcısını (agitator) haber veriyorlardı.

Sonunda, eleştiri ve karşıt müsveddesinde Lenin iki temel kuralında ısrardan vazgeçmedi: (1) işçi kitlesinin hoşnutsuzluğu kapitalizmin gelişmesine parelel olarak memleket içinde büyüyecektir, ama işçi kitlesindeki hoşnutsuzluğun artması işçi kitlesinin bilinçlenmesinde de kendiliğinden bir artış doğuracak denilemezdi. Sosyalist bilinçlenme işçi kitlesine «bizim aracılığımız ile» kazandırılacaktı, (2) ve bu yüzden Sosyal Demokratların amacı proleteryanın mücadelesini yönetecek bir «devrimciler örgütü kurmak»tı.

Sonraki yıllarda ortaya çıkan Stalinci tarihciler Plekhanov'un, programından proletaryanın diktatörlüğünü çıkardığını yazdılar. Bu, program taslağı incelenince görüleceği üzere, doğru değildir. Gerçek şuydu ki, «teorik alandaki ortodoksluğa» rağmen, her iki düşünürün de biribirlerinin taslaklarını reddedip benimseyememiş olmalarının anlaşılabilir bir nedeni yoktu. Ama buna rağmen, her ikisi de oldukça başarılı taslaklar hazırladılar, rakibinin taslaklarının her sayfasına yığınla not çıktılar ve acı ve alaycı eleştirilerde bulundular. İkisi arasındaki düşmanlık o kadar açık bir hal almış-

tı ki, **Iskra** yazı kurulunun diğer üyeleri bir disiplin kurulu gibi toplandı ve ayrımlanmayı önlemeye, hasımlık duygularına son vermeye kalktılar. Sonunda, **Iskra** tarafından Kongreye sunulan parti program taslağında esas tutulan metin Lenin'inki değil, Plekhanov'un teklifi oldu. Tekrar oylama ve beşe karşı tek oy! Lenin, bir kere daha dişlerini sıkmaya mecbur olmuş, Plekhanov'un program taslağını beğenmiş, ve bütün eleştiricilere karşı bu taslağın ilkelerini savunmaya hazır duruma geçmişti. Çok doğal olarak kongreye bu taslağı Plekhanov okudu. 1917 Kasım Devrimi sonrasına kadar Bolşevik Partisinin resmen tanınmış olarak kalan programı işte bu metindi.

Sadece bir konuda Lenin başarılı bir değişiklik kabul ettirdi. Köylü ve toprak konusunda Rusca yazılmış bir ekin kabul edilmesini sağlamıştı. Daha sonra bu ekin kendisi de değiştirildiğinde, ekin yeni metnini de Lenin kaleme alacak ve savunacaktı. Marksistler içinde köylü ve toprak sorununa önem veren, bu soruların önemini sezinleyen, devamlı olarak bu sorunlara ilgi gösteren, düşünen tek adam Lenin'di denilse yeridir. 1917'deki başarı ve iktidarının bir kerameti de bu noktada gizliydi.

Cenevre'ye göçmeden önce, Lenin bir kere daha Plekhanov ile barışmaya teşebbüs etti. Devrimci Marksizmin başöğretmeni ve liderinin destek ve işbirliğini kazanmadan kongreye giderse Revizyonistlerin, «Ekonomistler»in, «Bundistler»in karşısında tutunamıyacağını biliyordu. O sıralarda Brüksel'de yapılmakta olan Uluslararası Sosyalistler Kongresine gitme hazırlıkları içinde bulunan Plekhanov'a bir mektup yazarak Plekhanov'u uyaran Lenin, Plekhanov'dan Londra'ya geçmesini ve kendisini ziyarete gelmesini rica etti.

> Buraya gelmeniz ve görüşmemiz çok yararlı olacaktı... Asıl önemlisi tartışmamız ve görüşmemiz gereken bir yığın konunun bulunmasıdır... partinin birleşmesi için ne gibi tedbirler alınması gerekeceği... Kongrenin gündeminin tespit edilmesi, bizim adamlarımıza hangi raporların hazırlatırılıp okutulacağı, vs... Biliyorsunuzdur, her ikimizin de yeniden ve yakın şekilde ilişkilerimizi canlandırmamız ve **Rabochee Delo'nun** grubu karşısında birleşmemiz çok yararlı olacaktır... Samimi şekilde ellerinizden sıkarım. Dostunuz Lenin.

Plekhanov'dan kongre gündemi ve diğer konularda görüşlerini öğrenmeye çalıştığı sırada, Lenin aslında bütün sorunlarını çözmüş ve **Iskra**'nın Rusyadaki temsilcilerine geniş talimat göndermiş ve işlerin büyük bir kısmını çoktan bitirmişti bile. Nitekim

aşağı yukarı aynı günlerde Kharkov'daki E. Y. Lenin'e gönderdiği talimatta «Yahudi Birliği»ne karşı partinin takınacağı tavırın çok önemli olacağını, «bütün sorunların öncelikle buna bağlı olacağını» bildiriyordu. Lenin'in talimatına göre eğer «Yahudi Birliği» merkeziyetçi bir parti karşısında kendi bağımsızlığından fedakarlıkta bulunmaya yanaşmaz ve direnirse, kongreden ihraç edilme durumuyla karşılaşmalı ve böylece bu grup, konu ile bağlantılı diğer tartışma konularında oy verme olanağı bulmamalıydı. («Bu konuda herkesin şimdiden hazırlanması ve bunun herkesin aklına sokulması gerekir.»)

İkinci olarak işin can alıcı bir başka noktası ise temel ilkelerle ilgili sorunlarda ortodokslarla ortodoks olmayanları ayıracak olan programdı. Üçüncü nokta merkezi organ sorunuydu. Lenin'e göre merkezi organ **Iskra** olmalıydı. **Iskra**, partinin de üstünde «İdeolojik açıdan bir liderlik» görevi yüklenmeli ve Rusya dışında basımına devam edilmeliydi. Bu gazetenin yazı kurulu ile eş olarak çalışacak bir **merkezi komite** ise Rusya içinde toplanmalı ve pratikteki mücadeleyi yönetmeliydi. «İşte bütün bunlar yüzünden ne kadar mümkünse o kadar fazla bir merkezileşme, Yerel Komitelerin yerel sorunlardaki otonomileri bırakılmalı, Merkez Komitenin bu konularda veto hakkı bulunmalıdır... Mıntıka örgütleri Merkez Komitenin (üyelerinin) onay ve görüşbirliği ile kurulmalı ve otonomilerini bu şartla yürütmelidirler.»

Lenin'in Kharkov'a gönderdiği bu talimat mektubunda yapılacak işler ve alınacak tedbirler hakkındaki hükümlerin değişebileceği kabul ediliyordu. Bunlar onbir noktada toplanıyorlardı. Fakat «Herşeyden önce ve herşeyden daha önemli olanı 3 noktadır. Karşıtlarımızı ilkelerle ilgili geniş kapsamlı ve temel bir sorun üzerinde savaşı kabul etmeye mecbur bırakmak ve Kongre bütünlüğü hakkında tam ve doğru bir fikir edinmek için: ciddî bir sorun üzerinde ayrılmalar sağlanması gerekmektedir,» deniliyordu.

«**Ciddi bir sorun üzerinde ayrılmalar!**» Lenin bu mektubunda ayrılma kelimesinin karşılığı olan **razoitis** kelimesini kullanmıştı. Bu kelimenin anlamları ayrı ayrı yollara sapmak; ayrılmak: kendi yoluna gitmek; herkesin kendi yolunu izlemesi demekti. Ama buna rağmen Lenin'in gerçekten Kongrede bir ayrılma olacağına ihtimal vermiş olabileceği kesinlikle söylenemezdi. Zira «Yahudi Birliği»nin ihracı, «ciddi bir sorun üzerinde ayrılmalar yaratmava» isteklilik Lenin'in psikolojisini ve sorunlar üzerinde düşünmesindeki özelliği de aksettiriyor olabilirdi. Bütün bunlar bir «Birleşme Kongresi»nden «ayrılmalar»ın çıkmasında kaderin ne ölçüde rolü

olduğunu anlatabilecek yeterlikte görülmemektedir. (Hemen belirtelim ki, Lenin gibi örgütleşme sorunu ile pek ilgili ve ısrarlı bir tutumu görülmeyen Plekhanov da tutum ve hislerinde «Yahudi Birliği» ile, ve **Rabochee Delo** grubu ile kopmayı ve ayrılmayı göze almıştı. «Yahudi Birliği» eğer «ulusal sorun» konusunda Plekhanov'un görüşüne gelmezse, ve **Rabochee Delo** grubu ise, Plekhanov'un hazırladığı parti programına karşı çıkarsa, kendi başlarına terk edilecek ve bunlarla birleşilmeyecekti.)

Kongre öncesi yazılan bu mektuplar çok ilginçtir. Bunlar Lenin'in çalışma metodu, ve kendisini savaşa hazırlamada izlediği yol hakkında bize ışık tutmaktadır. Kongreye katılacakların çoğu içlerinde tuhaf bir ferahlık ile gelecekler, kendilerinden çok Kongrenin kollektif sağduyu ve basiretine (wisdom) güveneceklerdi. Bu adamların son dakikadaki uyanma ve ilhamlardan, fikir teatisinden tartışma bile yaratamayacak önerilerden, parlak fakat spontane fikirlerden örülü bir Kongre anlayışı vardı. Tıpkı nice sadık ve saf insancıklar gibiydi bunlar. Plekhanov'un kendisi bile, sevgili programına çatan olmazsa, herkese kucağını açmaya dünden hazırdı. Ama Lenin'in apayrı hesaplarla meşgul olduğu görülüyordu. Ufukta bir mücadelenin kokusunu aldığı zaman en küçük bir noktayı bile şansa kadere bırakanlardan değildi. Bunu istese bile yapamayacak bir kişilik kazanmıştı. Kollektif şekilde yapılan tartışma ve değerlendirmelere, anında ve kendiliğinden geliveren ilhamlara zerre kadar değer vermezdi. Günleri ve geceleri herşeyi sonuna kadar hazır hale getirmek, olması muhtemel görülen her olay ve gelişmenin önceden tahmin edilmesine çalışmak, en ince ayrıntılarına kadar herşeye işlerli bir biçim vermek ile geçiyordu. Levin'e yazdığı bir uyarma mektubunda, «Herbir Yerel Komite ve gruptan organizasyon Komitesine bağlılıklarını belirten yazılı bir belge almayı sakın unutma.» diyordu.

Organizasyon Komitesi de, ki Levin ve üyesiydi, kendisine bağlıydı. Bir süre önce bu hiç te böyle değildi. Bialystok Konferansı bu Organizasyon Komitesini tayin ettiği zamanlar Lenin'in durumu zayıftı. Fakat sonradan şans yüzüne gülmüş, Konferans tarafından tayin edilen üyelerin kurduğu ilk Organizasyon Komitesi-içindeki bir polis ispiyoncusu yüzünden- tevkif edilmişti. Lenin bu durumdan yararlanmak için hiç vakit kaybetmedi. Elinin altında yeterince Iskra ajanı vardı. Onlar yeni bir komite kurulmasında, birinci Komite üyelerinin yerlerine geçebilirlerdi. Samara'daki ajan F. V Lengnik'e, eski bir arkadaşı olan bu kişiye bir mektup yazmıştı bu yüzden:

Şimdi sana düşen görev Kongreyi hazırlayacak olan yeni komiteyi kendince yeniden kurmaktır. Bu komiteyi kurarken muhakkak bir tane «Yahudi Birliği» üyesi de al (Onun her yandan kıskıvrak bağladıktan sonra-buna çok önem ver), ve kendi adamlarını mümkün olduğu kadar fazla sayıda hazırlık komitelerine yerleştir, kendine ve kullandığın adamlarının başına tevkif gelmemesi için, gözünün bebeğini sakınır gibi, çok dikkat et. Aklın hep bunda olsun, Bu işte cesaretli, tuttuğunu koparır ve inançlı ol. Aynı zamanda çok sessiz, şamatasız ve dikkatli davran. Komitelerle, «Yahudi Birliği», ve Petersburg ile ilişkilerinde akıllı ol-bir yılan gibi, kozası içinde bir kurt gibi, uzun uzun düşünen bir kumru gibi ol.

Yürekten dostun

YAŞLI ADAM

Petersburg'dan söz edilmesinin nedeni anti **Iskra** eğilimin orada çoğunluk kazanmış bulunmasıydı. «Yahudi Birliği»nden ise **Iskracılar**'ın bu birliğin otonom durumuna son vermekte kararlı olmaları yüzünden söz ediliyordu. Yerel Komitelere önem verilmesinin nedeni Kongre delegelerinin çoğunun bunlarca seçilecek olmasına dayanıyordu. 23 Mayıs 1902'de yazılan bu mektup 1903 yılının yaz mevsiminde toplanacak olan Kongre için Lenin'in ne kadar önceden hazırlıklara girişmiş olduğunu göstermektedir. **Iskra**'nın yazı kurulunda bu çeşit bir mektup yazması muhtemel olan tek adam yoktu. Keza karşıtları arasında da bu kadar tedbirlisi bulunmuyordu. Bir yılan gibi, bir koza kurdu gibi, bir kumru gibi düşünceli, akıllı ve tedbirli olmasını tenbih eden Lenin böyle hareket etmekte hiçbir kötülük ve ayıplanacak taraf görmüyordu. Çünkü kendisi, kişisel çıkar veya iktidar elde etme amacıyla hareket etmiyor; siyasal bir mücadelede tek doğru yolun başarı kazanmasını sağlamaya çalışıyordu. Lenin'in strateji hazırlamada, taktik seçmede, kuvvetlerin karşılıklı kullanımında ve umduğu, sezdiği, beklediği her savaşta çizdiği her genel plânda kazanmış olduğu başarılarda, kendi özkişiliği hakkındaki bu yarıbilinçli değerlendirmenin payı olmuştur.

Rusya Organizasyon Komitesini ve Yahudi Birliğini kontrol edecek duruma geldikten ve Rusya'daki yerel komitelere kendi adamlarını yerleştirme yoluyla «çantada keklik» haline soktuktan sonra, Lenin'in dikkati mülteci toplulukları üzerine çevrildi. Bu mülteci toplulukları içinde **Iskra**'ya karşıt olanlar, **Robochee Delo**"nun destekleyicileri **Iskracıları**, sayıca aşıyordu. Londra'nın iklimine dayanamadığı için Paris'e geçen Martov'a şöyle yazıyordu.

Rusya dışındaki Organizasyon Komitesinin bir seksiyon olarak Rusya Organizasyon Komitesinin bir parçası olması... Onu ana kol sayması gerekir...ya Organizasyon Komitesini tanır ve ona bağlanmayı kabul eder, ya da savaş.**Tertium non datur.**

Bu akıl almaz hazırlıklar, örgütleşme sorunlarındaki ayrıntıları bile bir an olsun gözden kaçırmayan dikkat, gelecek olan delegeleri daha o zamandan ayarlamak ve kongredeki oylamalarda kendi görüşü için kalkacak olan oyları önceden «çantada keklik» haline getirmek sonuca çok tesir edecekti. Bu ön hazırlıklar, Kongredeki fikir tartışmalarının oylamalara yapabilecekleri tesirden çok daha fazla etken olacaktı. Yeterki delegeler hele bir gelsindi.

Diğer yandan savunacağı görüşü iyi savunmak işini de Lenin ihmal etmiyordu. Kongreden aylarca ve aylarca önce Kongre'ye sunacağı belgeler ve sonul çözümler (resolution) üzerinde çalışıyor, yapacağı konuşmaları, okuyacağı raporları hazırlıyordu. Hatta bunlara karşı kimlerden, ne gibi eleştiriler yönelebileceğini kestirmeye de çalışıyor ve karşı cevaplar vermek için derinlemesine çalışmalardan üşenmiyordu. Geceler ve gecelerce evlerinin içinde dolanıp duruyor, ayak seslerinden zavallı Krupskaya uyuyamıyordu. Geceler boyunca kendi kendine mırıldanan Lenin, makalelerinin genel iskeletini kuruyor, görüşlerini, karşı görüşlere vereceği cevapları kafasında hazırlıyor ve herbirinde en yalın ve en özlü anlatımı tutturmaya çalışıyordu. Evlerinin içinde sabaha kadar dolaşa dolaşa böyle düşünürken, birdenbire üzerinde düşünüp durduğu bir makale, bir polemik, bir raporla ilgili olarak bir fikir, bir çözüm bulduğu zaman ise karısının başucunda dikilip Krupskaya'yı kaldırıyor ve buluşunu onunla tartışmaya, danışmaya başlıyordu.

Parti programının tarım bölümünü çok veciz ve ince bir üslupla kaleme almıştı. Bu nedenle köylülerin bunu anlamasında güçlükle karşılaşılabilecekti. Bu yüzden, aynı programdaki tarım bölümünü bir de köylülerin anlayacağı dille yazmaktaydı. «Yoksul Köylülere» başlığını taşıyan bu kitap Lenin'in, hayatında, halk düzeyinde yazdığı en güzel kitap olmuştur. Bu kitapat Yoksul Köylülere sosyalistlerin sadece tarım konusundaki yakın süreli veya uzun süredeki amaçları çok basit bir dille, ama çok etkileyici bir dille anlatılmakla kalmıyor, aynı zamanda sosyalizmin bütün toplumsal, siyasal ve ekonomik amaç ve gayeleri de rahatlıkla anlatılıyordu. Lenin'in bu evinde yazıverdiği kitapcık kongre hazırlıkları ile geçen günlerin yorgunluk ve kahırlarına karşı panzehir gibiydi: sinirlerini yatıştırıyor ve bozulan sağlığını destekliyordu.

Delegeler Cenevre'ye gelmeye başladığında Lenin'in hastalığı devam ediyordu. Ama delegeler gelmeye başlayınca tek tek bütün delegeleri karşıladı, «hoş geldin»e gitti, onlarla konuştu ve yakın ilgi gösterdi. Martov da şimdi Ulyanovlardandı ve delegeler ile bıkıp usanmadan o da konuşuyordu. Delegelerle hem Lenin, hem de Martov parti programını, parti yapısını, teorik sorunları, ve «Yahudi Birliği»nin rolünü tartışıp görüştüler. Martov'un konuşmaları delegelerle iyi ilişkilerin kurulmasına yarayacak şekilde yumuşak başlı konuşmalar oluyordu. Lenin ise, doğrudan doğruya. Kongre görüşmeleri başlayınca ortaya çıkacak olan anlaşmazlık noktalarına hedef alıyordu. **Iskracılar**'a karşıt grubun kuvvetli olduğu Saint Petersburg'dan tereddütlü ve kuşkulu bir delege gelmişti. Lenin, bu delegeyi Lenin'e hayran Troçki'nin odasına yerleştirdi. Amacı delegenin «yetişmesi»ydi.

«Bu Kongreyi ne kadar beklemişti Vladimir Ilyich!» diye yazıyordu Krupskaya olaydan yirmibeş yıl sonra, «Kongreyi özlemle beklemiş... kongre için uzun uzun hazırlanmıştı. Genel inanç oydu ki, Kongre'de önemli ve kesin görüş ayrılıkları belirmeyecek ve herşey sakin bir hava içinde geçecekti...» Fakat kongre tarihe karıştıktan ve herşeyler bitip «atı alan karşıya geçtikten sonra, Lenin'e yenik düşenlerin liderlerinden birisi olan Axelrod, Kongreden çok önceleri bütün hazırlık ve hesaplarını tamamlayan Lenin'in hakkını teslim edecek ve şöyle yazacaktı:

> Lenin'in her günü, günlerinin yirmidört saatinin yirmi dördü devrime adanmıştı. Devrimden başka tek bir düşüncesi yoktu. Uykusunda bile uyuyup rüya görüyordu. Ama hiçbir rüyasının devrimden başka bir konusu yoktu. Böylesi adam az bulunur.

BÖLÜM XIV

BİRLEŞME KONGRESİ

Vladimir İlyich ve ben, ikimiz birlikte, L. Tolstoy'un biryerlerde kullandığı bir benzetmeyi hatırladık. Birgün birlikte yürürken uzakta bir adamın karaltısı gözüne çarpmıştı. Adam yere çömelmiş oturmuş ve elleriyle tuhaf hareketler yapıyordu. Bir deli! diye düşündü. Fakat yaklaştığımızda, bir de gördü ki karaltı kaldırım taşlarına sürte sürte bıçağını bileylemeye çalışan biriydi.

—Krupskaya—

Kimisi Rusyadaki yeraltı örgütlerden, kimisi mülteci siyasilerden altmış kadar devrimci Brüksel'de gizli bir toplantıya gelmişlerdi. Toplantı, Belçika polisinin gözlerinden uzak bir toplantı olacaktı. Delegelerin işçi olanları ile bir zamanlar işçilik yapanlarıhepsi dördü geçmiyordu. Diğerleri ise aydınlar kategorisine girenlerin tipik temsilcileriydi. Bu noktaya dikkat etmemiz gerekiyor. Zira aksi takdirde, toplantıda ortaya çıkan gürültülü, uzun, geniş ve Bizans usulü kavga ve tartışmaların nasıl olup ta şehir mezarlığında uyuklayan polislerin kulağına geldiğini ve adamları uykularından ettiğini anlayamayız. Kendi kişilikleri ile, savundukları bir görüşü tek bir bütün sayan ve kendi benliklerine olan sevgileri, savundukları fikirlere karşı çıkılınca, kırılıveren bu aydınlar için en küçük bir konuda karşı tarafa yenik düşmek gurur sorunu oluyor, incir çekirdeği doldurmayacak sorunlardaki yenilgilerden dağ gibi anlaşmazlıklar çıkıyordu.

Brüksel'i hiç görmemiş olanlara önce Koltzov'un evine gitmeleri, bu adresi bulduktan sonra Kongre ile meşgul olan gizli komite ile temas kurabilecekleri bildirilmişti. Gecenin geç saatlerinde Koltzov'un kapısını çalan ve onunla saatlerce süren tartışmalara girişen dördüncü Rusta ev sahibi kadıncağızın sabrı kalmamıştı: «Eğer bir tane daha Rus gelirse hepiniz kapı dışarı!» Zavallı ihtiyar Koltzov ile karısı artık sokak başında beklemeye başlamış-

lardı. Gelenlerle ayak sütü üç laf edip onlara Coq d'Or'a gitmeleri gerektiğini söylüyorlardı. Brüksel'e ilk gelenler için huzursuz ve uzun bir bekleyiş dönemi başlamıştı. Rusyadaki yeraltı örgütlerinden gelecek temsilciler güç geliyorlardı. Bazıları ise Kongre bittikten sonra belki gelebileceklerdi. Delegeler, kaldıkları otelleri delileı evine döndürmüşlerdi. «Gusev, elinde konyak kadehi» diyor Krupskaya, «o kadar yüksek sesle opera aryaları söylüyordu ki, pencerenin altına halk toplanmıştı. Vladimir Ilyiç bu şarkıları severdi: 'Evlendik, güzelim, hem de kilisesiz'...»

Fakat biraz sonra bütün Brükselliler birşeyler döndüğünü, esrarengiz edalı bir yığın Rusun gizli bir toplantıya geldiklerini anlamıştı. Bu ise Belçika'nın dış ilişkileri için hiç te iyi değildi.

Kongrenin hazırlık komitesinde Dr. Zhitomirski vardı. Zhitomirski, 1902'den 1917'ye kadar Ukrayna'da ajan olarak çalışmıştı. Komiteye de Lenin tarafından sokulmuştu ve Lenin'in perde arkasından işleri idare etmesine yarıyordu. Bolşevik grubunun para ve fonlar konusunda bazı gizli hesapları ortaya çıkınca da, Bolşeviklerle Menşeviklerin ortaklaşa kurdukları araştırma kuruluna Lenin gene aynı «güvenilir ve sadık adam»ını soktu. Araştırma başlayınca da, polisin kulağına gizli bilgiler uçmasın» diye, gene aynı «güvenilir adam» araştırmanın durdurulmasını sağlamıştır. Lenin'in birçok gizli komiteleri vardı, ama en gizlileri malî komiteydi. Bu komitede Lenin, Bogdanov ve Krassin bulunuyordu. Bu son ikisi Lenin tarafından görevden çekildiklerinde ise, Lenin bu kere Zhitomirski'yi atamıştır.

Lenin'in hesaplarına göre, ki herhalde bu konuda aşırı titiz olan Lenin'in hesaplarından daha doğru hesaplayan kimse yoktur, ellibir oy meydana getiren kırküç delege gelmişti. Lenin ve Martov dahil, bazıları iki oy temsil ediyorlardı. Bunlar hem Rusya'daki yeraltı örgütünün hem de Avrupadaki sürgün ve mülteci topluluklarını temsille görevlendirilmişlerdi. Ayrıca ondört tane de «danışman oylar» vardı. Bunların sahipleri konuşma hakkını haiz, fakat oy verme hakkı taşımayan «dost»luk temsilcileriydi: Axelrod, Zasulich, Potresov Iskra'dan gelmişler, Lenin ve Martov Iskra adına oy kullanmakla görevlendirildiklerinden kendilerine ayrıca oy hakkı tanınmamıştı. Yahudi Birliği'nden Arkadi Kramer; Gürcü Sosyal Demokrasisi'nin kurucusu ve ilerde kurulacak olan çok kısa ömürlü Gürcü Cumhuriyetinin başkanı olacak Noah Zhordania; Polonya Sosyal Demokrat Partisinden Hanecki ve Warski; ve kayda değer bir iş yapmadıkları için isimlerini vermemize lüzum olmayan diğerlerinin durumu da böyleydi.

Ellibir geçerli oydan, otuzüç oyun; veya açık bir çoğunluğun **Iskracılar**'ı tuttuğu ortaya çıkmıştı. Şüphesiz bu sonuçta Lenin'in kılıkırk yarıcılığının etkisi büyüktü.

Bu delegeler arasında Lenin'in küçük kardeşi Dimitri Ulyanov, Samarra ve Sibirya'dan dostları, ve bizzat Lenin tarafından Rusya'ya **Iskra**'nın ajanı olarak gönderilmiş olanlar oldukça kalabalık bir gruptu. Ama Rusya'daki yerel örgütlerin ne Lenin'in hangi hesaplar peşinde koştuğundan haberleri vardı, ne de bu kongrede patlak verecek olan sorunları biliyorlardı. Delege diye gelenlerin çoğu, yerel örgütler tarafından Rusya dışına çıkmayı daha iyi becerdikleri, tecrübeli oldukları için görevlendirilmiş ve seçilmişlerdi. Kaçak Rusya dışına çıkmaya hazır, uzun ve tehlike dolu yolculuk için cesareti ve parası olan bu adamlar karşısında yerel örgütteki yerli halktan olanlar aile bağlarını, para sorununu bir yana bırakıp yola çıkmayı göze alamıyorlardı. İşte bu mekanizma yüzündendir ki merkezi bir organ etrafında yığınlanmış, sadık ve merkeziyetci bir sistem kurulmuş oluyordu. Başlangıçta, merkezdeki organca seçilen ve yerel örgütlere liderlik yapmakla görevlendirilenler bu kere yerel örgütlerce kendilerini temsil etmekle görevlendirilerek kongreye gönderiliyorlardı. Bunun olacağı, gönderilen delegelerin, merkezdeki organın görüşlerine uymasından başka birşey olamazdı.

Iskra'nın baş rakibi **Rabochee Delo**'ya bu Kongreden sadece üç oycuk çıktı. Bunların ikisi dergi olarak soktuğu kendi adamlarından, birisi de Petersburg delegelerinden birinden geliyordu! Oysa hem Avrupadaki mülteci devrimciler arasında, hem de Petersburg'da çoğunluk onların elindeydi. Petersburg'da çoğunluk Rabochee Delo'cuların elinde olduğu için buradaki **Iskracılar** görüş ayrılığı olduğunu ileri sürerek Petersburg yerel komitesini terk etmişler, böylece Kongre'yi bir tane **Rabochee Delo**'cu, bir tane de **Iskra**'cı delege seçme zorunda bırakmışlardı. **Rabochee Delo**'dan «Ekonomist» diye bilinen ünlü Martynov (A. C' Piker), ve Akimov (Vladimir Makhnovest), ve Saint Petersburg'dan kızkardeşi Lydia Makhnovets gelmişlerdi. Rusya'da en iyi örgütlenmiş ve en güçlü işçi örgütü olan Yahudi Birliğinin bile sadece beş oyluk hakkı vardı. Bu, Birliğin Rusyadaki etkenliği ile hiç te oranlı bir oy değildi. Kalan altı delege ise ortaya çıkacak olan tartışma konuları ile ilgileri olmayan, kimseyle bağlantısı bulunmayan ve Kongreye birşeyleri öğrenmek için gelmiş bulunan «suya sabuna dokunmayan» cinsinden kimselerdi. Lenin ve Plekhanov bu adamlara öyle şeyler öğrettiler

kı, göçeceği üzerine basmadıkça anlaşılamayan «bataklık» lar gibi, kimin için ve ne diye oy verecekleri hiç belli olmuyordu. Çoğunluğu Lenin'in, yerel delege diye tezgahlayıp seçtirdiği adamlar olan Iskra'cıların otuzüçü birden bir oyuna başladıklarında, diğerleri beti benizi uçuk donup kalıyorlar, Iskracılar her istediklerini yapıyorlardı.

Kongre, en sonunda, büyük bir un deposunda açıldı. Depo şenlensin diye her yanı kırmızı kumaşlarla kaplanmıştı. Harap binaya delegeler giriyor, fareler ve böcekler karışıyor, aynı anda Rusyadan gelen hafiyeler ile Belçika polisi de bitişik çıkmaz sokakta ve avlularda sipere giriyordu.

Georgi Valentinovich Plekhanov, bu kongre için tam yirmi yıl beklemiş, düş kurmuş olan adam, heyecanlı bir açış konuşması yaptı. Delegeler alkışlayıp «Entarnasyonal»i söylerken çoklarının gözlerinde yaşlar parıldıyordu. 1898 yılındaki Minsk'deki Konvensiyon'a bir saygı ve şükran ifadesi olmak üzere bu Kongreye «İkinci Kongre» denilmesini kararlaştırdılar. Gerçekte ise bu, birinci kongreydi. Uzun yıllar sonunda, nihayet bir parti kurmak, bir program tespit etmek, yerel komiteleri birleştirmek, karşıt hizipleşmeleri önlemek, yayın organlarını ve mülteci gruplarını bir fikir etrafına toplayabilmek için bir araya gelebilmişlerdi. Amaçları bütün bu birleşmelerin sonucu olarak tek bir Bütün Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisini kurmaktı.

Fakat Kongrenin açılışındaki iyi hava çok sürmedi ve delegelerin temsilcilik yetkileri konusunda hemen tartışmalar başladı. «Parti Kongresinin nasıl ve kimlerden meydana geleceği» diyordu Lenin öfkeyle, «Organizasyon Komitesi tarafından daha işin başında halledilmiş bulunuyor». Fakat, sırf biçimsel bir zorunluk ta olsa, delegelerin yetki belgelerinin irdelenmesi için bir komite kurulması gerekiyordu. Komite kuruldu. Komitede bir tane Yahudi Birliği üyesi vardı. Lenin bu üyeyi «Komisyonun diğer üyelerini bitap düşürmeye çalışmak»la suçluyor, ve «öğleden sonra saat 3'e kadar, tek bir defa bile kendine özgü görüşlerinden vazgeçme eğilimi göstermediğini» söylüyordu. Bu üyenin «kendine özgü görüşü»nün «Kongrenin, Iskra denetimindeki Organizasyon Komitesince oldu bitti'ye getirilmiş bulunduğu« şekilde olduğu kestirmemiz hiç te zor olmasa gerektir. Nitekim adamı haklı çıkarırcasına, bütün Kongre bu çeşit protestocuların sözlerine kulak bile asmadı.

Bu ilk rüzgarın ardından fırtına kopmakta gecikmedi. Fırtına Lenin ile Martov arasında kopmuştu. Görünüşte basit bir sorundu

bu. Tartışma kongre salonuna inmemiş, **Iskra** yöneticilerinin gizli ve özel toplantılarında ele alınmıştı hep. Tartışma konusu genel kurul prezidyumunun ne şekilde kurulacağına dairdi. Bu prezidyum Amerikan siyasal partilerindeki yönleme (steerin) komitelerinin, veya çare ve araçlar komitelerinin yetkilerine benzer yetkileri olan bir komiteydi. Ayrıca, da yetkili görevlileri olacaktı. Anlaşmazlıkta Lenin ve Plekhanov'a karşı olanlar prezidyumun, Kongredeki tüm hizipleri temsil edecek şekilde farklı görüşte kimselerden kurulmasını, böylece anlaşmazlık konusu birçok sorunun genel kurula gelmeden prezidyumda çözümlenmiş olacağını söylüyorlardı. Martov, Yahudi Birliği ve **Rabochee Delo**'dan birer temsilci dahil, dokuz üyeli bir prezidyum kurulmasını öneriyordu. Fakat Lenin, hepsi de **Iskra**'cı olan dar; üç kişilik bir prezidyum istiyordu. Böyle bir prezidyum sorunları «güçlü bir elle ele alacak, gerekirse demirleşmiş bir elle gerekeni ezecekti.» Bir süre «sertlik» ve «yumuşaklık» üzerine tartışıldı. **Iskra** yöneticileri arasındaki bu tartışmalar sonunda Lenin'in görüşü kazandı. Iskracılar ise genel kurulda aynı konuda başarı kazandılar. Bu ardı ardına iki başarıdan sonra prozidyum kuruldu Plekhanov başkan, Lenin ve Krasikov, başkan yardımcıları oldular. Hepsi de **Iskracı**'ydılar

Tıpatıp Lenin'in umduğu gibi, ilk esaslı tartışma Yahudi Birliği ile Parti arasındaki ilişkiler üzerinde patlak verdi. Yahudi Birliği Rusya Polonyasındaki, Litonya ve Beyaz Rusyadaki kültürel, toplumsal ve siyasal uyanışının bir ürünüydü. Zaten, dünyadaki Yahudilerin bu en geniş topluluklarındaki kitleleri bir araya getirmek için biribirlerine rakip bulunan **Siyonist Hareketi** ve **Yahudi Birliği** diye rakip iki hareketin varlığı da bu uyanışın sembolüydü. Kuruluşundan sonraki ilk devrede Birlikçiler, saf akıllı Yahudi ulusçuluğunu dizginleyebilmek için, Yahudi işçilerin sadece Rusca bilenlerine hitap etmeye çalışmış, onların dar «Yahudi» sorunlarının dışına çıkmamış, ve «Rusca bilmeyen Yahudi kitlesi ile temas kurmayı ihmal etmişti.» (Bu sözler, Saint Petersburg'da Lenin'le karşılaşıncaya kadar Birlikçi olan Martov'dan alınmıştır.) Fakat çok geçmeden Birlikçiler anladılar ki, Yahudi işçileri, örgütlenme ve bilinçlenmede Rus işçilerinden çok daha yeteneklidir. Aynı zamanda, Siyonizme karşı mücadele etmekte olmaları yüzünden de, uyanan Yahudi kitlelerine sadece ulusal bir Yahudiceyi yücelten bir ulusçulukta kalmayıp, sınıf bilinci sorununa da önem vermeleri gerektiğini öğretmek zorunda kalmışlardı. «Ulusal bilinçleme ile sınıfsal bilinçlenme elele yürütülmeliydi.» Nitekim Birleştirme Kongresine gelirlerken de özellikle Yahudi sorunu olma özelliği artan

konularda daha fazla otonomi koparmaya ve sadece Yahudilerin yoğun oldukları yukardaki topraklarda değil fakat Yahudilerin büyük ölçüde Ruslaşmış oldukları Güney Rusyadaki Yahudiler için tek sosyalist hareketin kendi Birlik'lerince temsil edildiğinin kabulünü de isteme kararındaydılar. Onların bu anlayışına göre, koca imparatorluğun neresinde olursa olsun Yahudi olarak acı çeken herkes, veya kültürel nedenlerle, veya diğer nedenlerle acı çeken ve kendisinin «Yahudi» olduğunu söyleyen herkes Yahudi sayılmalıydı.

Bu iddiaların ve isteklerin arkasında ise, hem farklı bir parti örgütlenme yapısı, hem de bir ulusal «self-determination» teorisi yatmaktaydı. Ayrıca, bu anlayış haklı bulunacak olsaydı, ardından, imparatorluğun neresinde, hangi azınlık ulusu uyanmaya başlarsa onlar da aynı hakların tanınmasını isteyeceklerdi. Bu ise, Sosyal Demokratik Partinin merkeziyetçi bir parti değil, her biri otonom Federasyon olan uluslara dayanan federatif bir parti olmasını gerektirecekti. Kezâ, bu yoldan bir başarı sağlanırsa, bu başarının meyvesi olarak kurulacak devlet te merkeziyetçi değil, federalist bir devlet olacaktı. Lenin buna karşıydı. Ona göre parti katı şekilde merkeziyetçi olmalı; partinin ulusal alt bölümleri ise merkezden verilen komutları, tespit edilen programları, kararları o yerdeki ulusal dillere çevirmekten öteye bir yetki taşımamalı: parti örgütünün ulusal alt bölümleri merkezdeki tam yetkili ve kuvvetli Merkez Komitesinin iradesine bağlı kalmalıydılar.

Eskiden Birlikçi olan Martov, Yahudilikleri kalmamış olan Troçki ve Axelrod, ve Güney Rusya topraklarından gelme yarı Ruslaşmış Yahudi olan diğer delegeler Plekhanov ve Lenin'in safında birleştiler; Birlik'e karşı çıktılar. Bu hareketlerinde başlıca etkenler merkeziyetçi bir parti kurulmasını istemeleri, Rusya gibi halklar karışımı bir ülkede ulusçu ayrılıklardan korkmaları, ulusculuk üstü enternasyonalizme sempatileri, ve birçok delegenin bilincine varmadan da olsa taşıdığı Büyük Rusyacılık istekleriydi. «Birlik» diyor yazılarında Krupskaya, «diz çökmüş, aman dilemekteydi.» Aman diler miydi, bilinmez. Fakat çok geçmeden Kongreyi terk edecek kadar diklendiler ve Rus Sosyal Demokrat Partisini sonu bilinmez geleceği ile yüzyüze bırakıp Kongreyi terk ettiler. Birlikciler, Kongrenin sonuçlarından şaşkına dönmüşlerdi. Önceki bölümlerde yer alan Lenin'in Iskra ajanı Levin'e mektupta gördüğümüz gibi, sonuçlar sadece Lenin için şaşırtıcı olmamış ve bütün hesapları doğru çıkmıştı.

Daha sonra Rus Marksizminin ünlü kurucusu Plekhanov, tasarlanan parti programı hakkındaki raporunu sundu. 1929 yılında o günleri hâlâ hatırlayan Troçki şöyle yazıyordu

> Üstünlüğünden, bilgisinden, kendinden emin, programın açık ve bilimsel yönde kusursuz bir iskeleti kafasında olmak üzere kürsüye çıkan Plekhanov'un gözlerinde neşe ve alay pırıltıları vardı. Hafifçe teatral, fakat canlı ve anlamlı hareketleriyle birlikte nükte ve bilgi dolu konuşmasıyla koca bir kongre salonunu Plekhanov ışıklara gark etmişti.

Kongrenin kuruluşu ve raporu sunanın prestiji parti programı taslağı üzerinde değişiklik ihtimalini çoktan ortadan kaldırmıştı. Ama yine de kararlı bir karşıtlar azınlığı vardı. «Ekonomistler»den Akimov ve Martov tarafından yönetilen bu sert, inatcı ve dindar azınlık ayakbağı olmuştu. Her anlatım (formulation) kılı kırk yararcasına gözden geçiriliyordu. Müzakereler bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalarla geçiyor, özel sekilde kurulmuş Program komisyonu toplantılarında işler yürümüyor. Kongrenin yirmiye yakın oturumu boşa gitmiş bulunuyordu! Akimov'un sunduğu değiştirge önergelerinin sayısı yirmi iki olmuştu. Herbiri teker teker reddedilmişti. Programın bütününe de saldırdı ve programın proletarya kitlesi üzerinde vasiliğe özenmesine ilişkin olarak şu eleştiriyi yaptı

> Parti ve Proleterya kavramları herbiri diğerine karşıt olarak konumlanmıştır. Birincisi etken (active), nedenleyici (causative), kollektif bir olusum, ikincisi ise Partinin işlemlerine zemin teşkil edecek edilgen bir araç olarak anlamlandırılmıştır. Partinin ismi, programda ne zaman geçse bir özel isim olarak yazılmakta, Proletaryanın ismi ise hem çok az yer almakta, hem de bir cins isim olarak yazılmaktadır (gülenler.)[1].

Bu «dilbilgisi eleştirisi»ne yüksek sesle kahkaha atanlardan bazıları, sonraları, programa yönelen bu eleştirilerin sadece dilbilgisiyle ilgili kuralları mı kastettiğini, veya daha derinlerden birşeyler mi kastetmiş olduğunu düşünmek zorunda kalacak kadar yaşayacaklardı.

Fakat muhalefetin temel karşı savı tek bir cümle üzerinde toplanıyordu

> Toplumsal devrimin temel şartı proleteryanın diktatörlüğüdür, ve bu öyle bir diktatörlük ki, işçi kitlesi, istismarcıların girişeceği her çeşit direnmeyi ancak bununla bastırabilir.

---

(1) Ruscada, özel objelerin «erkek» olanları hem cins olarak kullanıldıklarında, hem de «accusative» olarak kullanıldıklarında aynı formda kalırlar.

Diktatörlüğü onaylıyorsunuz, diyordu Akimov, iyi ama onayladığınız bu diktatörlükle, demokratik cumhuriyetten söz eden program taslağınızın bu yerlerini nasıl bağdaştırıyorsunuz? Diktatörlüğü, sözünü ettiğiniz özgür, eşit, dolaysız, gizli ve genel oylamayla kurulacak meclis görüşü ile nasıl bir araya getirebiliyorsunuz? Hem konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü, partiler özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, vicdan, hareket ve iş özgürlüğü diyorsunuz hem de diktatörlük? Statülerine bakmaksızın; cinsiyet, ırk, din ve uluslarına bakmaksızın bütün vatandaşların eşit olacağını nasıl söylersiniz? Demokrasi yetmiyor mu sizlere ki bu yollara sapıyorsunuz? Bu bir prensip meselesi değil midir? Uğrunda her alanda hep mücadele ettiğimiz ereklerimizden biri demokrasi değil miydi? Bizler, yani diktatörlüğün kahrına uğramış olan bizler, şimdi de diktatörlüğün onaycısı mı olacağız bizden yana işleyince?

Troçki, **Komünist Manifestosu**'ndan bir görüşü ileri sürerek, programı savunmak üzere ayağa kalktı:

> Çalışan sınıfın yönetimi, bu sınıfın büyük bir kitlesi bu yönetimi istemekte birleşinceye kadar gerçekleştirilemez. Ancak bir çoğunluk şeklinde bu istekte birleştiklerinde ezici bir çoğunluk olacaklardır. O zaman bu diktatörlük bir azınlık partisinin veya bozguncular takımının diktatörlüğü olmaktan çıkacak ve dev bir çoğunluğun yararları ve çıkarları için oluşmuş ezici bir çoğunluğun elinde ve karşı devrime engel olmak için kurulmuş bir diktatörlük olacaktır. Kısacası, gerçek demokrasinin zaferini temsil edecek olan proletarya diktatörlüğüdür. (2)

Çok sonraları, Stalinin tarihcileri Troçki'ye karşı bu söylevini kullanacaklar ve onu «proletarya diktatörlüğü ilkesini reddetmekle» suçlayacaklardı. Uygulamada, gerçekten kendisi, daha 1917 yılında bu görüşten vazgeçecekti...

Plekhanov, pek sevmediği genç savunucusuna pek iltifat etmedi. Akimov, Martynov ve taraftarları, diyordu, iki ayrı şeyi karıştırıyorlar birisi çarlık yönetiminin biran evvel devrilmesi ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması; diğeri ise sosyalizm uğruna yapılacak uzun vadeli bir mücadeleydi, ve bunun başlayabilmesi için de önce ve önce demokratik cumhuriyetin kurulması gerekiyordu.

> Tabiatıyla, genel oyu isteklerimizin odağında tutarız [diye devam ediyordu] fakat devrimciler olarak ona bir fetiş özelliği kazandırmak istemediğimizi de belirtelim. Bu bakımdan, ilerde bir gün muzaffer ola-

(2) Bu cümleleraslının aynı değilse de, editörler komitesince ve delegelerin kendilerince onaylanmış bir özettir.

cak olan proletaryanın, kendisine karşıt burjuvaziyi genel oy dışında bırakılabileceği durumların olabileceğini tasarlamak zor değildir...

Demokrasinin temel ilkesi şudur : salus papuli, suprema lex. Devrimci diline çevrisi **devrimin esenliği en yüce yasa'dır**... Eğer devrimin güvenliği için, demokrasinin şu veya bu ilkesinin geçici bir süre yürürlükten kaldırılması gerekiyorsa, bunu yapmakta tereddüt en büyük cürüm olacaktır.

Bazı delegeler, demokrasi ile ilgili olarak açıkladığımız isteklerimizin, program tasarısındaki ifadesinin değiştirilmesini ve iki yılda bir toplanacak bir demokratik parlementodan söz etmemizi istediler. Plekhanov sordu İki yılda bir değil de, her yıl toplanan bir parlemento denilse daha demokratik olmayacak mıydı? Fakat yoldaşlar, biz devrimciler için parlementonun süresi ikinci dereceden bir sorun olmalıdır. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Devrimci bir çoşku içinde halk. gerçekten çok iyi bir parlemento seçerse bizim için de bu tür bir parlementonun uzun Parlemento yapılması yararlı olur. Fakat seçimler işçi sınıfının yararına sonuç vermemişse, oluşacak parlementoyu iki yılın sonunda değil, elimizden gelirse hemen ikinci haftasında dağıtmalıyız.

Lenin bu tartışmalarda tek bir cümle olsun etmedi, ama kafasını sallıyor ve tam bir görüş birliğiiçinde olduğunu belirtiyordu. Ustası Plekhanov'un o sözleri kullağına küpe olacaktı. Onbeş yıl ve genel oyla seçilmiş Kurucu Meclis'in dağılması hakkındaki emrini kaleme alacaktı!

Plekhanov'un demokratik ilkeler, devrimin ihtiyaçlarına boyun eğmek zorundadır sözleri açıkca alkış ve onaylamalarla karşılandı, ama homurdanan ve itiraz için bağırıp, çağıranlar da vardı. Başkanlık koltuğundaki Lenin, homurdananlara kendilerine gelmelerini ihtar etti. Rozanof avazı çıktığı kadar bağırıyordu «Bir işçi partisinin kongresinde bu çeşit duyulmadık laflar işitilirse, bağırmak ta, yuhlamak ta benim görevimdir-» Yıllarca sonra, aynı görüş Lenin tarafından yürürlüğe konulduğunda hep «yuh!» çeken Rozanov, bu kere yanlış olarak «Sovyet hükümetini devirmek amaciyle Denikin'e yardım için» bir «Milli Merkez kurmak»la suçlanacak, ölüme mahkum edilecek, bizzat Lenin tarafından bağışlanacak ve Sağlık Komiseryasında (Bakanlığında) bir göreve atanacaktı... (3)

(3) «Millî Merkez»e «Soyuz Vozrozhdenia (yeniden doğuş birliği) da deniliyordu. Amacı Menşeviklerin Sağ Kanat üyelerini, Sosyal Devrimcilerin Sol Kanat üyelerini, Sol Burjuva Liberalleri ile bir araya getirmek ve Bolşeviklerin umulan çökmelerinden sonra yeniden demokratik bir Rusya kurmaktı. Bu zayıf «birlik»te Denikin subaylarından, şüpheli bir Chekist'in yer almış olması düşünülebilir, fakat Rozanaov'un grubu bu işe karışmamıştır.

«Ölüm cezasının kaldırılması mı?» diye hayretle devam ediyordu Plekhanov, «Çok iyi! Ama gene de birkaç tane yedek bulunduralım elimizde diyorum. Siz ne dersiniz? II. Nikola'nın yaşamasına izin verecek miyiz? Bence, «zâtı» için bir tane yedek ölüm cezası ayırsak iyi olacaktır.»

Martov da üzgün bir gerilim içinde dinliyordu. Bir gün Bolşeviklerce, Devrim günlerinde lağvedilen ölüm cezasının yeniden ihdas edilmesi üzerine ağır bir suçlama yazısı yazacak olan da gene Martov'du. Dinlerken, Plekhanov'un parmak bastığı noktaları haklı ve doğru buluyor, fakat bunlar ona biraz «sert» gözüküyordu.

Martov'a göre, Plekhanov'un bir çeşit infialleri önlemesi için, proletaryanın zaferini koruma amacıyla basın hürriyeti gibi siyasal hürriyetleri ateşe atacağı korkunç günlerin gelmeyeceğini söylemesi yetecekti...

Bu öneriye Plekhanov alaycı bir «Mersi» ile karşılık vermişti.

Konvensiyon Plekhanov ile Lenin'i daha yakın kıldı. Usta genel kuruldaki tartışmaları gereken yönde güdüyor, öğrencisi ise Iskra hizibi içindeki toplantıları yöneltiyordu. Birisi savunulan görüşleri karşılıyor ve bunları hâle yola koyuyor, diğeri ise oyları düzenliyordu. Program en sonunda bitince, tek kişi kalan Akimov hariç herkes program için oy kullandı. Akimov yoktu oylamada. Öyle görünüyordu ki şimdi artık birleşmiş bir parti teminat altına alınmalıydı. Zira bu ilkede temelden bir görüş birliği olmuştu.

Ne var ki bu genel programın belirsiz ve karışık bir özelliği vardı; 1919'a kadar hem Bolşeviklere, hem de Menşeviklere hizmette kusur etmeyen bir programdı bu. Program iki tane başarılı devrimi amaçlıyordu «burjuva demokratik» devrimi, ve bir de «proleterci sosyalist» devrim çarlığın ilgası ve kapitalizmin ilgası. Bu ikisi arasındaki ilişki neydi? İlk devrimi, porletaryaca desteklenen burjuvazi mi yapacaktı? Yoksa bu ilk devrimi de proletarya yapacak ve sınıf muhalefetine geçmek için, iktidarı burjuvaziye teslim edecekti? Yoksa proleterya namına profesyonel devrimciler vaziyete el koyacak, her iki devrimi de gerçekleştirecek ve her ikisi de tamamlanıncaya kadar iktidarı ellerinde tutacaktı? Bu iki devrim hemen biribiri ardından mı geleceklerdi, yoksa aralarında yıllar, hatta, onyıllar mı yer alacaktı? Bu sorunların ortaya çıkabilmesi için bile 1905 Devrimin olmasını beklemek gerekecekti. O günler sırasında ise delegelerin hepsi de sanki bir tek insanmışlar gibi hep aynı oy verdiler. Ama kimisinin gözünde demokratik cumhuriyet

tütüyor; kimisi ise düşüncelerine gömülü, yetersiz sayılması gereken birinci devrimden sonra-ki henüz birincisi bile başlamamıştı-doğacak ikinci devrimin düşlerini görüyordu.

O sıralarda kimsenin aklına, Fransız sosyalisti Charles Peguy'un sorduğu soru gelmemişti «Proletarya diktatörlüğünü gerçekte kim icra edecektir, bilmek isterdim». Keza kimsecikler çıkıp ta yukarkinin zorunlu sonucu olan şu soruları düşünmedi proletaryanın kendisi proletarya diktatörlüğüne nasıl söz geçirecek; proletaryanın kendisi, başındakilerin iktidar sürelerini, bitirmelerini nasıl belirleyecek; ve eğer gerekirse proletarya kendisi «proleteryanın kurtarıcıları»ndan nasıl kurtarabilecekti...

Kısacası, ayrılık noktaları doktrin sorunlarından çok, sorunları ele alıştaki tutum farklarını dile getiriyordu. Bu ayrımlaşma sorunları düşünülen sorunlar değil, duygulara seslenen, tutkuları dile getiren, ve bu yüzden de kılı kırk yarıcı tartışmalara ve en önemsiz ikinci dereceden sorunlarda aşırı bölünmelere yol açıyordu. Martov, örneğin, sadece «basın özgürlüğü gibi siyasal özgürlüklerden proletaryanın caymasını gerektirecek durumların oytaya çıkacağını insan düşünmez bile» demekten öteye gidemiyordu. Daha sert ve daha sabırsız delegeler ise teori sorunlarında aşırı ortodoks, örgütlenme sorunlarında ise aşırı katı tutumluydular. Bilinçsiz de olsa, hepsinin kafasında Peguy'un sorusu için cevap hazırdı «Kim olacak, bizler...» Bu cevabı gerçekleştirmek için rijit bir merkezileşmeye dayanan, aşırı derecede sarsıcı ve darbeci bir parti kurmaya hazırlanıyorlardı. Parti o anda «düşmanlar» üzerinde bir diktatörlük kurmasa da, kendi saflarındaki «yumuşaklar» üzerinde diktaya başlamıştı bile. «Yumuşak» olmakla suçlananlar «sert» olmaya karar vermişlerdi. Böylece üzerlerine yönelen şüphelerden kurtulacaklardı. Plekhanov, biri demokrattik, diğeri sosyalist iki devrim üzerinde duruyor; Martov ise en iyi şeylerin hayalini görüyor, bunlar için ümit besliyordu. Akimov, prensip olarak diktatörlüğe itiraz ediyor, Rosanov «yuh!» çekiyor-ama bütün bunlar bir anlık tartışmalar olarak kalıyordu. Esas anlaşmazlıklar ise çok daha sonraları çıkacaktı. Fakat Marx'ın kendisi bile «proleter diktatörlüğü» terimini kullanmıştı (tıpkı genç Troçki'ni doğru şekilde anladığı ve ifade ettiği özüyle «Bir azınlık partisinin diktatörlüğü değil, dev bir çoğunluğun yararına kurulan, dev bir çoğuluğun karşı devrimi önleme amaçlı diktatörlüğü.») Ortodoks-Marksist olarak hesaba katılmamayı göze alan birileri olmuş muydu, bilinmez. Ama Akimov böyle birşeyi göze alamamıştı. Oyunu vermemiş-

ti, ama anlaşmazlığın peçesini kaldıracak bir eyleme de girişmemişti.

Bu program tartışmalarına Lenin'in son derece az katıldığını belirtmek ilgi çekicidir. Lenin sadece, kendisinin hazırladığı tarımsal sorunlar bölümünü savunması gerektiğinde tartışmalara katılıyordu. Kısa ve kayda değer sayılmayacak çıkışlardı bunlar. Programda şöyle bir cümle vardı: Kapitalizmin içinde taşıdığı çelişkiler büyümeye devam ettikçe, bu çelişkilerin yanısıra «proletaryanın da büyümesi, tatminsizliğinin artması, ve kendi aralarındaki tesanüdün gelişmesi büyüyecektir.» Program Komisyonu bu konuda şu değiştirgeyi önermişti: «ve işçi kitlesinin bilinçlenmesi de...» İşte burada Lenin söz almıştı

> Değiştirme, metni kötüleştirecektir, dedi. Zira bilinçlenmenin kendiliğinden oluşan bir şey olduğu şansını verecektir... Sosval Demokrasi'nin etkileri ile oluşanlar dışında, işçilerin **bilinçli** tek bir eylemi görülmemektedir; yoktur.

Bu nokta Lenin için, işi Plekhanov'a terk edemeyecek kadar önemliydi: Bu çıkış sadece bir çokbilmişlik miydi? Bu doğma, içerikleri yönünden karmaşık ta olsa, «Leninizm»in en temel taşlarından birisiydi. İşçi sınıfına karşı takınılan tutum: işçi sınıfının kendi çıkarlarını başarabilme yeteneğine karşı takınılan tutum; işçi sınıfının deneylerden bilgi öğrenebilme yeteneğine; kendi kendini yönetme yeteneğine; İşçi sınıfının «spontane» olarak girişeceği, ve profesyonel devrimciler ile sosyalist teorisyenlerin partisinden emir almaksızın, onların kontrolünde olmaksızın ortaya çıkacak hareketlere karşı takınılan tutumların hepsi bu temel görüşten kaynak alacaklardır. Keza işçi sendikalarına karşı takınılan özel tutumun, ağır işleyen grevciler konseylerine veya sovyetlerine karşı takınılan tutum hep bu aynı görüşten kaynak alacaktı.

Kongreyi birkaç dakika bile izleyen birisi, kongrenin tam anlamıyla bir uyurgezerler kongresi olduğunu anlardı. Hali vakti yerinde burjuva sempatizanların katkıda bulundukları bütçe «tam takır kuru bakır» olmuştu. Temel ilkelerde varılan görüş birlikleri tek kişiyi dışarda bırakmayacak bir çoğunlukla alınıyordu. Ama öte yandan uykusuz geceler boyunca kimsede sinir diye birşey kalmıyor, sonu gelmez gürültü ve tartışmalar ile yaz sıcağı bütün bu yorgunluğun üstüne tuz biber ekiyordu. Delegeler, «usul» tartışmalarına dalıyorlar, tartışmalar çözümlenmek şöyle dursun düğüm üstüne düğüm oluyorlar, herkes küskünlüğe ve kırgınlı-

ğa gömülüyor, dayanılmaz gürültü ve kabalıkla el kol hareketleri yapıyor, ve biribirlerini saygızıca kırıyorlardı.

O sıralardaki Rusya'da oluşan olaylar, bütün bu bayların etkisi ve güdümü dışında, bilinmez bir sona doğru yol alıyordu. Onlar ise, Londra'nın işçi mahallelerindeki bir yerde, bir binada, tıpkı bir rüyadaymışçasına birbirleriyle tartışıyorlar, inatlaşıyorlardı. Rusyanın bütün sosyalist önderleri burada toplanmışlardı—gururlu, sağlam iradeli insanlardı; her biri kendisinin haklı ve doğru yolda olduğundan emindi. Bütün yoldaşlar ortak bir nedene, ortak bir programa ve ortak bir doktrine sahip kimseler olarak usul kuralları üzerinde, formüle edilen sorunların daha iyi ve daha iyi anlatımla dile getirilmeleri için tartışıp duruyorlardı. Oysa bu formüller, Rusya tarihindeki ilk genel grevden bile sonsuz denecek kadar uzak anlatımlardı. O sıralarda ise grevler bütün Güney Rusya topraklarını ve Kafkasyayı kaplamış bulunuyordu. Uyurgezerlerin en az uyugezer olanı bile Rusyadaki olaylardan aylardan beri uzaktı; liderler ise yıllardan beri hatta onyıllardan beri bunlardan uzak kalmışlardı.

Toplantı salonunun yöresinde ise Rus ve Belçikalı polisler üsüşmüş, bekliyorlardı. Yaz bahçelerindeki sinekler, tatarcıklar gibi çok olan polisler, delegeleri toplantı salonundan otellerine, yurtlarına kadar izliyorlar: Coq d'Or'da yanyana, bitişik masalara oturup konuşmaları dinliyorlar; gece yarısından sonra parkta veya göl kıyısında sürdürülen tartışmaları kaçırmamak için buralarda da delegelerin arkasını bırakmıyorlardı. Polis, delegelerin oda ve çantalarını, denklerini kurcalamış, tuttukları noktaları çalmış, konuşmalarını zaptetmişti. Sonunda, aptal görünüşlü ve kalın dudaklı Rossa Zemlyacha'yı, **Iskra** ajanı ve Lenin'in «sert»lerinden birisini tutuklamış ve ülke dışına çıkarmıştı.

Diğer delegelerden bazılarına da ülkeyi terk için yirmidört saatlik müddetli ihbarnameler verilmişti. Sonunda, bütün Kongre kalktı ve tren ve vapura atladığı gibi Londra'nın geniş özgürlüğüne kavuştu. Bütün tren yolculuğunda, Kanalı geçerken bütün vapur yolculuğunda, hiç azalmaksızın tartışmalar gene sürdü. Londra'da «Sosyalistler Kitlesi»nde buluşmaya, 11 Ağustostan 23 Ağustos'a kadar sürecek olan yaz ortası sıcaklarında, gece ve gündüz buluşup tartışmaya devam etmeye karar verdiler.

Parti tüzüğü üzerindeki görüşmeler önceleri hafiften başlamıştı. Bu kere **Iskracılar**'ın kendileri ikiye ayrılmıştı Lenin'in ta-

sarısındaki Madde I'e göre parti üyesinin tanımı. «Partinin programını kabul eden ve Partiyi maddi anlamda destekleyen, ve parti organizasyonlarından birinde bilfiil görev alarak parti çalışmalarına katılan...» olmalıydı. Martov da benzer bir dil kullanıyordu. Ama önerdiği tasarının son kısmına şöyle diyordu «...ve parti organizasyonlarından birisinin yönetimi altında düzenli kişisel yardımlarla partiyi destekleyen...»

Delegeler gene karıştı. Her iki anlatımda da, delegelere göre bir birinden farklı birşey yoktu. Pelekhanov bile, Lenin'e olan yakınlığına rağmen, durumu anlamamış, Lenin'in aradaki farkın dev bir fark olduğunu ısrarla söyleyip durmasını iyi karşılamamıştı.

Lenin görüşünü açıklamak için, üst üste defalarca kürsüye çıktı. Lenin'in yaklaşımının Martov'unkinden farklı yanları zamanın akışı içinde daha iyi anlaşılacaktı. O zaman delegelerin anlayamadığı, Lenin'in seçilmiş devrimcilerden başkasının giremeyeceği ve üyelerinin hepsi de merkezin kontrolünde bulunan bir devrimci parti kurmak istediğiydi. Geniş işçi kitleleri ise, parti üyesi olmaksızın partinin sözlerine göre hareket edecekler, ettirileceklerdi.

> Benim formülüme göre parti üyeliği kavramının kapsamı daralmakta Martov'un formülünde ise bu genişletilmektedir... Aslında parti üyeliği sıfatını bile taşımadan çalışan on kişi mi olsa iyi; yoksa çalışmayan, ama parti üyesi sıfatını taşıyan birisi mi daha iyi dense, isimsiz ve sıfatsız, hiçbir payesi olmaksızın çalışanlar-gerçek emekçiler ünvan peşinde koşmazlar-daha iyi derim...

Martov da söz aldı ve defalarca konuştu. Onun istediği de merkeziyetçi bir partiydi. Ama üyelerinin «düşünce haklarından vazgeçmesini» gerektirecek kadar da değil. Geniş bir parti istiyordu. O. Sırf profesyonel devrimcilerin partisi olmayacaktı parti. Bütün aydınlara, bütün işçilere açık, ve hepsine kendi yönetimi altında çalışma olanağı tanıyan bir partiydi. Martov'un savunduğu. Parti üyeliği sadece bir «paye» veya «ünvan» sorunu değil, parti işlerinde etken olabilme, sesini çıkarabilme sorunuydu. Bütün hayatını parti işlerine adamamış ta olsalar, parti işlerinde çalışanlar parti kararlarını eleştirebilme hakkına sahip olmlıydılar. Fakat nasıl? Martov'un kaleme aldığı metinde bile belli bir tanımlama, ve açıklama yoktu. Lenin'le ayrı görüşlere yönelmeye başladığını henüz farkedememişti bile. Ayrıca, Lenin'in kendi anlayışına kuvvet kazandırmak için örgütsel konulardaki girişimlerde görünen becerik-

lilikten de yoksundu. Delegelerin şaşkınlığı sürdü durdu bu yüzden.

Tam o sırada Lenin'i bir olay şaşkına çevirmişti Troçki tutup Martov'dan yana çıkmıştı.

> Eyyamcılığı önlemek için tüzük maddeleri tespit edebileceğinize inanıyorum. Tüzük maddelerine de mistik yorumlamalarla böyle anlamlar verilmesine karşıyım.

Axelrod da katıldı

> Lenin'in bu savunduğu görüş, birkaç doktrin muhafızına bütün bir partinin tabi olmasını istemek olmuyor mu?

Ama sonunda Plekhanov işe karıştı, handiyse yenilmek üzere olan Lenin'e yardım elini uzattı

> Bu konuda hiçbir ön düşüncem yok, fakat söylenilenlere dikkat ettikçe Lenin'in haklı olduğunu sezinliyorum... Entellektüellerin, bazı kişisel terddüdler yüzünden partiye girmeye çekinecekleri doğrudur, ama böylesi daha iyi. zira genellikle aydınlar eyyamcıdırlar..... bu yüzden başka hiçbir sebeb olmasa bile, eyyamcılığa karşı olanların (Lenin'in tasarısına) oy vermeleri gereklidir.

Madde I üzerinde sadece iki tam birleşim (sessions) harcandı, vaktin çoğu usul meselelerine gitti, ve iki defa yeterlik önergesi verildi! Oylar Martov'un önerdiği ifade için yirmisekiz, Lenin'inki için yirmiiki! Umduğundan kötü bir durumda kalmışıtı Lenin. İşte o zaman ve orada karar verdi **Iskra** yöneticileri arasında kendi grubunu ayıracak, kendisini destekleyen «sertler» hizbini kuracak, parti tüzüğünün diğer maddelerini aşırı merkeziyetçi yapacaktı. Bunun gerekçesini daha sonraları yazdığında şöyle açıklayacaktı «çatlayan fıçıyı çift sır çivi ile yeniden sıkıştırmak... silahlarımızı bir değil iki ölçek barutla doldurmak... çoğunluğun haklarının kısıtlanmasını teklif edebilmek için...» Çoğunluğun hakları ise, kendi azınlığının yararı için olacaktı. Kısacası, uzun ve dönüşü olmayan bir mücadeleye hazırlanmaya karar vermişti. Mücadele, uzun ve serbest tartışmalar sonunda alınmış bulunan kongre kararına karşı olacaktı.

Iskracılar son olarak bir araya gelip, **son** olacak olan toplantılarını yaptılar. Gerilim, Lenin'in aylarca sonra ve sakin bir kafa ile yazdıklarından anlaşılıyor

Lenin kendisini tutamadı ve bir deli gibi göründü. Doğru. Kapıyı yüzlerine çarpmıştı, burası doğru. Fakat ne sonuç ile?... Sadece şu ki, **Iskra** örgütünün sunduğu onaltı üyeden, sadece dokuzu benim tarafımı tutmuştu. O kadar fazla «kalabalık» olmasaydı belki beni tutanlar daha fazla olacaktı...

Belki. Fakat eski yazı kurulundan kendisi için verilen iki oy, Lenin'in kendisi ve Plekhanov ile dört muhalif üye, ve **Iskracılar** grubunun yazı kurulu üyesi olmayan üyelerinden kendisini tutan dokuz üyesi ile Martov'u tutan yedisini bir araya getiren yeni bir toplantı düzenlendi Lenin. Bu «gerçek» Iskracılar'ın toplantısı başladığında, kapıya nöbetçi diken Lenin, toplantıya Martov ,Axelrod, Zasulich, Potresov, ve diğer yoldaşlarının sokulmamasını söylemişti. İhraç edilenler yazılı bir dilekçe vererek kabullerini istediler, fakat reddedildiler. Vladimir İlyiç artık uykuya hepten paydos etmiş, hatta Krupskaya'ya göre, yemek yiyecek hali bile kalmamış, günlerinin tamamını tek tek delegelerin peşlerini kovalamakla geçirir olmuştu. İşte, aşağıdaki satırlarıyla o güne kadar «Lenin'in Sopası» diye tanınan genç öğrencisi Troçki şöyle anlatıyordu

Kendi tarafına çekmek için beni ikna etmek isteyen Lenin, hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. O, Krasikov ve ben birlikte uzun bir yürüyüş yaptık. Yürüyüş sırasında hem Lenin, hem de Krasikov, «yumuşak» biri olan Martov ile birlikte olmamam gerektiğini söyleyerek beni iknaya çalıştılar. Krasikov'un diğer **Iskra** yazı kurulu üyelerinden söz etmesi öyle kaba ve terbiyesizce oldu ki Lenin kızdı, ben ise ürktüm. **Iskra** yazı kurulu üyelerine karşı tutumum hâlâ gençlik duygululuğu ile karışıktı. Konuşma beni irkiltti... Lenin, daha sonra, beni kazanmak için, bir kadın delege olan Z'yi ve birlikte, küçük kardeşi Dmitriyi yolladı... Elçiler, ayrılmak istediğimde buna izin vermemek istediler. 'Emir aldık', dediler, 'ne olursa olsun bizimle geleceksin,. Sonunda, onlarla gitmeyi açıkca reddettim.»

Ve şu cümleler de «Bataklar» denilen delegelerden birisi ile yaptığı konuşma hakkında bizzat Lenin'in yazdıklarındandır

«Ne kadar üzücü bir hava...»-diye dert yandı bana. «Bütün bu sert kavgalar, biribiri ardına patlayan tahrikler, keskin ve acı polemikler, bu yoldaşlığa sığmayan tutum!» «Ne kadar hoş bir Kongre!»-diye cevap verdim. «Açık bir kavga için fırsat. Fikirler ifade ediliyor. Eğilimler ortaya dökülüyor. Gruplar belirleniyor. Eller havalanıyor. Bir karar alınıyor. Bir sahne daha tamamlanıyor. İleri! İşte benim sevdiğim de bu! Budur hayat! Bu, sorun çözdüklerinden değil, laflayacak takatları kalmadığından tartışmalarına son veren entelektüel zevzekliğinden farklı birşey.
«Ortacılar»dan olan yoldaş şaşkınlık için de bakıyordu bana. «Cık!» dedi sonra. Farklı dillerden konuşuyorduk.»

Lenin, her delegenin ruhu ile geceler ve gündüzler boyunca uğraşıp dururken, bu amansız savaşı verirken kaderin hoppa çarkı birbenbire, umulmadık bir dönme tuturmuştu. Yahudi Birliği delegeleri, ki otonomi üzerinde yapılan tartışmalarda aldıkları yaraları sarıp sarmalamışlar, gelip kongreden çekildiklerini ilân edivermişlerdi- Martov'un önerisine zafer sağlayan oylardan beş tanesi gidiyordu! Bu elverişli durumun ardından, diğer muhaliflerine de yol vermeyi umarak, Lenin yeni bir hazırlığa girişti **Rabochee Delo** etrafında toplananlara karşı bir taktik tespit etti ve mülteci devrimcileri temsile yetkili tek kuruluşun **Iskra** ve Iskra'nın dış örgütleri olduğunu öneren bir takrir sundu. Martov sadık bir Iskracı idi. Kapana sıkıştırıldığını bile bile Lenin'in takririne olumlu oy verdi. Böylece Tüzük-Madde I'de geçirdiği tasarısına oy verenlerden iki kişi daha küskün bir suratla Kongreyi terk ettiler.

> «Bu şartlarda Yahudi Birliğinin, Kongreyi ne demeye terk ettiğini hiç anlayamadım-diye yazacaktı Lenin daha sonraları. «Durumu çok kuvvetliydi ve istediği pekçok şeyleri yapardı da...»

Lenin, her ne kadar hayatı boyunca «eyyamcılık»a karşı ahlaki bir iğrenme duyduğunu belirtmişse de, Yahudi Birliğindeki, ve **Rabochee Delo**'daki adamların samimi dava sahibi olabileceklerini, kendilerine göre prensip sahibi kişiler olabileceklerini, ve kendilerine «eyyamcılık» gibi gelen tedbirlere boyun eğmeyebileceklerini anlamakta güçlük çekiyordu.

Bundan sonra iktidar ve örgütlenme konusundaki keskin sezgilerinin öğrettiklerine dayanan Lenin, çekilenlerin sayesinde elde ettiği ezici çoğunlukla, şimdi kendisinin «pekçok şeyleri yapacak» duruma geldiğini anlamıştı. İlk yaptığı moral bir avantajdı yeni hizbine bir isim buldu: Bolshinstva («çoğunluk»), veya Bolşhevike («Çoğunlukçular»). Daha bir gün önce azınlık olan kendisiydi. Üstelik ilerde de azınlık durumuna sık sık düşecekti. Ama Lenin'in bunlara aldırdığı yoktu, bu ismin psikolojik avantajlarını bir an olsun gözden uzaklaştırmadı. Lenin, bir ismin, tek başına bile olsa, bir program kadar etken ve önemli olduğunu, damıtılmış bir öz teşkil ettiğini, yetiştirilmemiş ve eğitilmemiş kitleler üzerinde hiçbir propaganda sloganının yapamıyacağı kadar etki yapacağını gayet iyi biliyordu Kendi hizbine bu isim ne denli gurur verme gücünde olsa da, gerçekte nedenli küçük te olsa, artık hizbini daima «Çoğunlukcular» diye adlandıracaktı. Parti sıralarındaki ve parti hiyerarşisindeki üyelerin gözünde olsun, partili olmayan

yığınların gözünde olsun, hedef, bu isim sayesinde bir inancı meşruluk, demokratiklik duygusunu; çoğunluk onayını elde tutmaktı. Eğer azınlıkta kalmış olsaydı gene, «gerçek Iskracılar» veya «Ortodoks marksistler» veya «Rus Sosyal Demokrasinin Devrimci Kanadı» gibi bayraklaştırılabilecek bir isim takınacaktı. Fakat Lenin'e karşıt olanlar ahmaklıklarını ortaya koymak istercesine, kendilerine takılan bu «Azınlıkçılar» ismini benimsediler, ve bundan kurtulmaya, sonraki yıllarda olsun, teşebbüs bile etmediler.

Bunu izleyen çıkışı yeni Merkezi Komitenin dar olmasını, ve ancak «sert»lerin sıkı bir çoğunluğuna dayanmasını sağlamaya yönelmişti. Lenin, hayatı boyunca gördüklerinden öğrenmişti: polis tevkifi yüzünden veya polis tevkifinden kurtulmak için zorunlu hale gelen kaçmalar yüzünden bu çeşit kuruluşlardaki komitelerin faaliyetleri aksayabilmektedir. Bunu önlemek için komitelere boşalan üyeliğe uygun birisini kendi kendine tayin edebilme yetkisi (coopting) gerekmektedir. Bunları düşünerek, istemediği kimselerin yerel komitelere sızmalarını önleyebilmek için üyle bir mekanizma kurdu ki, istemediği birisi bir yerel komiteye girerse, onu Lenin veto edebilecekti. Kendi tecrübeleri ona, polisin bazan Merkez Komiteleri bile yıkacak kadar ilerleyebildiği, ve bir Merkez Komite yeniden kurulduğunda, yeni Komitenin eskisinden ayrı havada olabildiğini öğretmişti. Bu düşüncelerden ötürü, o zamana kadar merkeziyetçiliği savunduğu hâlde, parti gazetesinin bir avuç yazarlar grubunu Rusyadaki Merkez Komiteye tâbi kılması gereken bir görüş savunagelmesine rağmen, parti tüzüğüne öyle bir hüküm koydurdu ki, bu kere, Rusya dışında yayınlanmasına karar verilen Merkez Organ (yani Iskra yazı kurulu) Rusyadaki Merkez Komitesinin üzerinde kontrol yetkisi kazanıyordu! Yazarlar Kurulu, ki onu da Lenin kontrol edecekti, dönüp dolaşıp sonunda Merkez Komiteyi kontrolü altına alıyordu. Bu konuda Troçki ile Lenin arasında şöyle bir tartışma geçmişti:

> «Merkez Organ'ın Merkez Komiteye tâbi olması gerekirdi.»
>
> «Hayır, öyle olamayacak,» dedi Vladimir İlyiç. Öyle olsa, nisbî güç durumuna aykırı olur. Tâ Rusya'dan bizi nasıl yönetirler. Öyle olmaz... Değişmez ve istikrarlı merkez biziz, buradan biz yöneteceğiz...»
>
> «Fakat, o zamanda Merkez Organ'ın diktatörlüğü tamamlanmış olmıyacak mı?, diye sordum.
>
> «Bunun kötü olan ne tarafı var? diye cevap verdi Lenin. «İçinde bulunduğumuz şu şartlarda, bunun tersi birşey olamaz.»

Bu cevap tam tipik Lenin idi. Lenin'in örgütlenme ilkelerine dair vazlarında savundukları aslında her zaman, içinde bulunan kuvvetler konumunun belli gerçekleri, ve kendi görüşlerinin doğru ve Parti yararına en iyi görüşler olduğuna dair kesin inançlı olması yüzünden değiştirilebilir şeylerdi. Kendi görüşlerinin ille tatbik edilmesini isteyen Lenin, İlkeler konusundaki vaazlarını gerçeklere tâbi kılardı. Eğer Merkez Komiteden emin olmazsa, o zaman Merkez Organın iktidarını arttıracaktı. Tersine, eğer Merkez Organa karşı güvenini yitirirse (nitekim çok geçmeden yitirdi) o zaman da Merkez Komiteye yetki tanıyacaktı. Eğer hem Merkez Organa, hem de Merkez Komiteye olan güvenlerini yitirirse (ki yılına varmadan bu da oldu) o zaman da her ikisini birden reddedecek ve «çoğunluk» diye isimlendirmeye devam edeceği kendi «sert» taraflarını kuvvetlendirerek kendi hizbini kuracaktı. Yahudi Birliğindekiler bile «**Rabochee Delo**'nun adamları Kongreden çekildikten sonraki günlerde iki kişilik bir çoğunluk elde edince, kendi kurduğu bir, hizbinin, bu hizip ne kadar küçük olursa olsun, Kongrenin «gerçek çoğunluğunu» temsil ettiğini ileri sürecekti Kongrenin bizzat kendisinin ele almış olmadığı konularda verilen kararlarda bile bu böyle olacaktı. Ön Komitelerin kontrolünü elinde tuttuğu sıralarda bile, disiplinsizlik gösterenleri suçlayıp, hakaret etmekte hiç merhamet göstermiyordu. Bu disiplinsizliğin ne zaman suç olup, ne zaman olmadığına karar vermekte Lenin'in kendine özgü görüşün temelindeki bu sert katılganlık (inflexibility) bir küstahlıktan, bir mürailikten (hypocrisy), veya bir iktidar hırsından çıkmıyordu. Kendisinin doğru düşündüğüne olan inancından çıkıyordu bu sert değişmezlik. Lenin'in gözünde kendisi (self) ile hareket arasında bir ayrımın var olabilmesi düşünülecek bir şey olamazdı. Lenin'in hiçbir zaman şöyle düşünmesi beklenemezdi. **Doğru ve haklı olan benim.** Lenin'in bu yönden şöyle demesi gerekiyordu: **İstikrarlı merkez biziz, ve buradan biz yönetecegiz.** Özel ve başbaşa bir konuşmada Plekhanov yarım hayranlıkla Axelrod'a şöyle demişti «Robespierre'ler işte bunun hamurundan yoğrulmuşlardır.»

Yetersiz çoğunluğu ile Lenin'in bundan sonraki girişimi gerilen yayı çatlama noktasına kadar kanırtmak oldu. Eski yazı kurulunun dağıtılması gerektiğini ile sürdü. **Iskra** yazı kurulu diye üç kişilik yeni bir kurul kurulacaktı. «Aralarına yeni üye kabule yetkili» bu üç kişilik kurulda Plekhanov'un, kendisinin, ve Martov'un adaylığını ileri sürdü. Delegeler, harekete nice yıldır emeği geçen siyasal düşünür Axelrod'un, ve kadın kahramanları Vera Zasulich'in

bir köşeye atılacaklarını anlayınca Lenin'in çıplaklaşmaya başlayan başı etrafında fırtınalar koptu. Tekrar tekrar konuşup dil döktü. Teklifini durup dururken yapmadığını, daha önce bütün yazı kurulu üyeleriyle bunu tartışıp konuştuklarını, dışarda kalacak olanların bile bu görüşü kabul etmiş bulunduklarını ispata çalıştı. Ama bu söylediklerini yalanlayan diğer yazı kurulu üyelerinin ifadeleri olduğu gibi, elimizde Lenin'in kendi karısının sözleri de var

> Bu çok elem verici bir sorundu ve delegelere bu konuda hiçbir şey sölenmedi. Iskra'nın çok eskiden teşkil edilmiş olan ve çalışmaları yürütmeye elverişli olmayan Yazı Kurulu da söylenenlere şaşırmıştı.

Ve, genel kuruldaki sayısız polemiklerinden biriside, bizzat Lenin kendisinin ilk plânının çok daha ılımlı olacağını anladı. Bu ilk plânını Martov'a ve belki Kongreden önce işbirliği yaptığı birkaç yakınına açıklamıştı. Bu ilk plânına göre, eski altı üyenin yanına bir üye daha katılarak yeni bir Yazı Kurulu kurulacak, hepsi yedi kişi olacak, kurul yendi üyeleri içinden üç kişilik bir alt komite ayıracaktı. «Fakat», diye yazıyordu Lenin

> Tüzüğün I. Maddesi üzerindeki sorunda yenik düşmüş olduğumdan bana terk edilen veya kongreye terk edilen konularda birşey başaramadan uğraşıp durdum. Başaramadım, fakat ilk elde, Iskracılardan kurulu «sağlam» bir Merkez Komite kurulmasına, ikinci elde de üç kişilik bir Yazı Kurulu kurulmasına uğraştım...

En son olarak, bir de Krupskaya'nın, o sıralarda saygısızca görevlerine son verilmekte olan eski emektarlardan ikisinin psikolojik durumları hakkında yaptığı yorum var elimizde

> P. B. Axelrod, **Iskra**'nın artık İsviçre'de basılmayacağını, dolayısıyla Rusya ile haberleşmenin kendisinden geçmeyeceğini öğrenir öğrenmez sararıp solmaya başlamıştı. İkinci Kongredeki üç Yazı Kurulu sorununa o denli karşıt bir tutum takınması da bu yüzden olmuştu. **Iskra** düzenleyici ve örgütlendirici merkez oluyor, ve Axelrod yazı kurulundan ayrılıyordu! Yazı Kurulu ise o zaman, her zamankinden daha fazla olarak. Rusyanın nefesini dinlemek için kulak verilecek tek yer oluyordu.
>
> Onun içinse-Vera Zasulich-**Iskra**'dan kopup ayrılmak Rusya'dan bir kere daha tecrit edilmek, mülteci hayatının ölü denizine bir kere daha batmaktı. Bu denize batan ta dibe çekiliyordu kurtulamamacasına. Bu yüzdendir ki İkinci Kongre'de **Iskra** editörlüğü sorunu ortaya çıktığında dayanamayıp isyan etti. Onun için benlik tutkusu ile ilgili bir sorun değil, bir hayat veya ölüm sorunuydu. bu...

Hayır, bu iki insan dışarda bırakılmayı kabul edemezlerdi.

O zamana kadar sükun içindeki Kardeşlik Kilisesinde, «otokratlar», «diktatör», «örfi idare», «fevkalade hâl rejimi», «hareket», «idam», «darbe-i hükümet» çığlıkları atılmaya başlamıştı. Delegeler, daha birkaç gün önce Iskra'yı onaylayıcı şekilde-Akimov hariç, o terk etmişti-oybirliği ile hareket ettiklerini hatırlattılar Lenin'e. Ama Iskra'yı sadece bir doktrin sunucusu olarak değil, yazı kurulundaki insancıl işbirliğinden ötürü de takdir ettikleri için oy birliği ile **Iskra**'yı desteklediklerini söylediler. Eski emektar Axelrod ile Zasulich'i seven ve sayan Martov ortaya çıktı ve tehdit savururcasına, Axelrod ile Zasulich'in bulunmadığı yazı, kurulunda yer almayacağını, bu gibi yazı kurullarını saymayacağını ilân etti. «çok sürmez, dakkasında pişman olup göz yaşı dökmeye başlarsın!» diye bağırdı Lenin'in «Sertler»inden biri. Eski yazı kurulunun yeniden seçimi için verilen bir takrir başarı kazanmayınca, o andan itibaren yenik azınlık hiçbir konuda oy vermemeyi kararlaştırdı. Plekhanov, Lenin ve Martov, Merkez Organ editörleri olarak, ve sonuncusunun isteksizliğine aldırmadan, seçildiler. Noskov, Krzhizhanovsky ve Lengnik, üçü de Leninci, Merkez Komite olarak seçildiler. Bu iki kurulun her biri beş kişilik parti Konesyine ikişer üye verecekti. Parti Konseyinin başkanlığına ise Kongre tarafından Plekhanov seçilmiş bulunuyordu. Oylara gelince... Yedi delege Kongreyi terk etmişti. Fazladan bir yirmi delege ise oylamaya katılmayı reddetmişlerdi. Daha bir gün önce hepsinin aziz üstadları olan Plekhanov için yapılan oylamada bile, oy pusulaları üzerine Plekhanov'un ismini yazan yirmi iki delegeydi. İki kişi boş pusula atmış, yirmi kişi de oy kullanmayı reddetmişti! Yirmi iki katılmayan-kırkdördün içinden yirmiiki-ve tam o sırada Kongreyi terkeden yedi kişi kutlanan «çoğunluktu» Bolşevikler buradan çıkacaktı!

Ve daha Kongre dağılmadan önce bile, Lenin'den kaçanlar görülmeye başlamıştı. Gürcüstan'dan gelen «sert» delege Topuridze «yumuşak» olup çıkmış, Kongre biter bitmez «Azınlık»cıların arasına girmiş bulunuyordu. Altı ay geçmeden Plekhanov da Lenin'i yüzüstü bıraktı ve Lenin Yazı Kurulunda üç kişilik bir azınlığı ile (Martov artık devam bile etmiyordu) başbaşa kaldı. Bir yıla varmadan kendi elleriyle kurduğu Merkez Komitesi ve Parti Konseyi de Lenin'e karşıt olup çıkmıştı. Bütün bunlardan sonra bile Kongrede ifade ettiği gibi Parti «Çoğunluk»u adına konuştuğunu iddia etmekten ve Lenin'e karşı cephe

alanların çoğunluk iradesine karşı kafa tuttuklarını ileri sürmekten vazgeçmedi. (4)

23 Ağustos Cumartesi günü, öğleden sonra saat 5'te ön komitelerdeki (leading committees) kişiler üzerinde patlayan ve bir kâbus gibi gelen tartışmalar bitmişti, ama bir sonuca ulaşılamamıştı. Çünkü Martov daha o anda üç kişilik Yazı Kuruluna itaat etmeye ceğini ilân etmişti. Hem de aynı yazılı kuruluna seçilen üçüncü adam olduğu halde. Kongrenin bitmesi üyelerden birinin olsun, herhangi bir konuda bile olsa, bir anlaşmaya ve görüş birliğine varıldığına inanmaya başlaması yüzünden değil, üyelerin yorgunluktan halsiz düşmeleri yüzündendi. Tükenen sadece insanlar değildi. Sinirlerin, enerjinin, nefeslerini, oturup dinleme kapasitesinin yanısıra paralar da tükenmişti. Marx-Ergels-Lenin Enstitüsünün elindeki kayıtlara göre sadece Lenin yüzyirmi kere konuşmuştu. Bunların içinde uzun uzun raporlar, bildiriler, maddeler hakkında yazılan metinlerin sunulması, takrirler, vs. vardı. Gündemdeki yirmidört maddeden, o gün, yirmi tanesine dokunmamışlardı bile. Son gün saat 17.00'de taktik sorunlar üzerindeki görüşmelerde işler gevşemeye başladı. Liberallere karşı takınılacak tutum, yeni kurulan ve kanunen izin verimliş bulunan polis kontrollü «Zuzatov» sendikalara, Sosyal Devrimci Partiye karşı izlenecek siyaset gibi önemli konularda çabuk çabuk kararlar alınmaya başlamıştı. İki saat içinde yarım düzine konuyu karara bağlamışlardı. Ama, örneğin liberallerle ilgili iki kararda olduğu gibi, biribiri ile çelişkin kararlar bile geçiyordu. Bu çelişkin iki karardan birini esas alıp öbürünü düzeltmek için Lenin'de dahi takât kalmamıştı.

Kendisi parti mekanizmasını yönetiyormuş gibi duygulara kapılan Lenin, bu kaba saba oy birliklerine bakıp umutlarını dolu dizgin koyuvermişti:

> Kararlara varılırken birlikte hareket edilmeye başlanmış ve bu hal o kadar artmıştı ki hepimiz de, sanki yeni bir barışma dönemi-

(4) Emilian Yaroslavsky'nin yazdığı resmi Parti Tarihi'nde Lenin'in çoğunluğu hakkında şöyle deniliyor :
«Kongrenin çoğunluğu (2 veya 3 oyla) Menşevikleri tuttu. Bu nokta, bizim, Kongrede, işte bu meselede (Parti Tüzüğünün I. Maddesi hakkındaki) bir çoğunluk kazandığımızı zannedenlerin unutmamaları gereken bir noktadır. Hayır, Lenin Merkez Komite ile Merkez Organının seçimlerinde, Ekonomistlerin en muhafazakâr takımı ile Birlikçiler Kongreyi terkedince, çoğunluk kazanmıştır.» (İngilizce Baskı, Moskova, 1927, Cilt - I, sh. 87).

ne gelmişiz sanıyorduk... Bütün kararlar çok sakin, dostca bir hava içinde, barışçı bir tutumda alınıyordu. **-Lenin'in Kongre Hakkındaki Rapor'undan.**

Fakat, yirmi yıl gibi uzun bir zamandır beklenen, ayrıca iki buçuk yıldır yoğun bir şekilde plânlanan Kurucu Genel Kurul toplantıları sonunda bu Kurucu Meclis kendi kendini feshetti; umutsuz bir ayrılma ile kapandı. Aynı Meclis toplantıya çağrılırken devrimci hareketi birleştirme amacı ile yola çıkıldığı ilân edilmişti oysa. Bir parti kurmak için toplanmıştı bu meclis. Bu aynı meclisin sadece bir tane değil, iki tane parti yaratmış olduğunu fark edebilmek için en az on yılın geçmesi gerekiyordu.

BÖLÜM — XV

BÜYÜYEN ŞAŞKINLIK

Uluslararası Sosyalist Büronun Üyesi : Bütün bu ayrılmaların, hizipleşmelerin ve skandalların sadece bir adamın başının altından çıktığını mı söylemek istiyorsunuz? Fakat tek bir adam bu denli etken, bu denli tehlikeli nasıl olabilir?

Axelrod : Çünkü gününün yirmidört saati devrime hasredilmiş, devrimden başka kafasını hiçbir düşünce ile meşgul etmeyen, hatta uyusa bile uykusunda devrim rüyâlarından başka rüyâ görmeyen bir başka adam daha yok ta ondan. Bırakınız ötesini, kestirmeden gidip böyle bir adam bulmaya ve böyle bir adama sahip olmaya bakınız. **Uluslararası Sosyalist Konferansındaki Diyalog, Kopenhag 1910.**

Mücadele çok sert bir mücadeleydi, zira kökleri, henüz ortaya çıkmamış farklılıklara dayanıyordu. Bu iki hizip arasındaki farklar, zaman geçtikçe, büyümeye başladılar. Rus devriminin doğası ve özelliklerini düşünüp önceden kestirmeye çalışırlarken, bu düşüncelere bağlı olarak geliştirilen büyük stratejik görüşlerde, veya detaylara inen taktik görüşlerinde iki hizip açıkca ayrılacaktı birbirinden. Bunlar olmadan, aşiret kavgası gibi görünen tartışmaların ağırlaşıp, büyümesine yol açan, ayrımlaşmaları aşırılaştıran ve ya hizipcilik, bile, kendince bir güç taşıyan ve başlangıçtaki farkların ağırlaşıp, büyümesine yol açan, ayrımlaşmaları aşırılaştıran ve sistemli olarak büyüten, ve anlaşma olanaklarını küçülten, ezen birsevdi. Fakat bu ilk hizipleşmede-ki bu ilk hizipleşme birleşme uğruna harcanan uzun emeklerin umulmadık bir meyvası olarak çıkıvermisti- ilerki yıllarda görülecek gerçek farklılaşmalar ancak birer tohum halinde yer almış bulunuyordu: huy ve anlayış uyuşmazlıkları («yumuşaklar» ve «sertler» gibi), kişilik farkları, ve örgütlenme konusunda görülüyordu bunlar. Örgütlenmede bir ayrım görülmüstü; ama bu bile diğer ortak hedeflerden sonra gelen bir sorundu. Bu yüzden, böyle ikinci dereceden konularda parçalanmalar doğal karşılanamazdı. Marksizm, sosyalizm, çarlık düşmanlığında birleşen fakat sadece Parti Tüzüğü maddeleri üzerinde, ve-

ya komitelerde yer alacak kişiler konusunda anlaşamayan savaşçıların kendileri bile, bu ayrımlardan, dönülmez ayrılıkların ve düşmanlıkların çıkacağını düşünemezlerdi.

Bolşevik tarihçiler, tâ o zamandan beri, ayrılmayı Lenin'in Bolşeviklik ile Menşeviklilik arasında sonradan açığa çıkacak olan farkları kestirebilmesine bağlayagelmişlerdir. Lenin'in eşsiz tahmin ve sezgi gücüne dayanan bu açıklamada, bir ölçüde gerçekpayı vardır. Çünkü siyaset bir çeşit sanattır; siyasal kararların içinde nice önemli ve parlak kararlar vardır ki gerçekten insanın derinliklerinden, farkına bile varamadığı kaynaklardan ortaya çıkar. Fakat Kongrenin sonuçları-özellikle Martov ile Lenin'in arasındaki ayrılma-sadece diğer üyeler için değil-Lenin'in kendisi için de hiç beklenmedik sonuçlar olmuştur. Örneğin Lenin, Martov ile anlaşmazlık çıkınca, birkaç yıl süresince de Lenin'in mektupları, yazıları ayrılmanın zararları ve lüzumsuzluğu ile dolu parçalar içeriyordu. En son kesin ayrılmadan önce bile iki hizbin, pek rahat olmasa da, tek bir partide yer alabileceğini düşünenler çoktu.

Kongre bittikten epey bir süre sonra bile, Martov'un ve Axelrod'un eline geçsin diye bilerek Petresov'a mektup yazan Lenin şöyle diyordu:

> Ve şimdi kendi kendime soruyorum: bütün hayatımız boyunca önümüzdeki yıllarımızı niçin düşman olarak geçirelim? Çoğu defa saygısız ve küstahça davrandığımı kabul ediyorum. Hangi-yoldaş olursa olsun, bütün hataların bana ait olduğunu kabul etmeye gönülden razıyım... Öfkeme hakim olup düşününce anlıyorum ki... bu iş böyle giderse hiçbir şey elde edilmeyecek, kelimenin mutlak anlamıyla hiçbir şey elde edilmeyecek; Partiye zararlı olacak; Azınlığın kırılmasına, tahkir edilmesine meydan verilmiş olunacaktır...

Kuşku yok ki, bu mektup, Partinin iş görebilmesinden sorumlu olduğunun farkında, ve elindeki bütün değerli güçleri bir kere daha derleyip toparlayıp kullanmak arzusu taşıyan bir galibin hesaplı bir nezaketi veya lütufkarlığı olarak yorumlanabilir. Fakat böyle bir yorumlama kesin bir ayrılmanın sezilmesiyle ilgili iddialara ters düşecektir. Kaldı ki, bu tür bir yorumlama ile Lenin'in niçin o sıralar bir yığın mektup yazıp bunları postalamadığını, konuşma metinleri hazırlayıp bunları Kongre'de okumadığını, maddeler üzerinde değişiklik tasarıları kaleme alıp bunları niçin delegelere dağıtıp duyurmadığını anlamamız güçtür. Bu, postaya verilmeyen mektupların; yapılmayan konuşmaların metinleri Lenin'in

Seçme Yazıları'nda yer almıştır. O sıralar Lenin'in bu hareketleri bir kararsızlık halinin ürünleri olmamışsa, başka ne neden olabilirdi? Kongreden bir ay sonra Merkez Komite üyesi Krzhishanovski'ye şöyle yazıyordu:

> ...Martov'a yaz, son bir defa düşünmesini söyle... Ciddi ve resmi davran. Martovculara karşı son savaşa hazırlan... Martov'a eskisi gibi bakmayasın artık. Dostluk sona ermiştir. Bütün tavşan yürekliler kahrolsun!

Fakat mektubu Krupskaya okuyup ve mektup hakkında gerekli kayıtları yazıp tamamladıktan sonra, Lenin gelip Krupskaya'dan mektubu göndermemesini istemişti. En yakını olan yoldaştan bir anda kopup ayrılmak kolay olmuyordu.

Julins Martov (Tsederbaum) yaşca Lenin'den üç yıl gençti. Lenin ile Martov arasındaki yakın siyasal işbirliği ve arkadaşlık çok ileriydi. Çok sonraları iktidara uzanmak için Troçki ile giriştikleri mücadelede oluşan Lenin Troçki yakınlığı bile o kadar olmamıştır. Lenin'e göre Martov en değerli bir kardeş, kardeşten ileri bir dosttu. Petersburg'daki Mücadele Birliğini ikisi birlikte kurmuslar, mahoushaneye birlikte girmişler, **Iskra'yı** birlikte planlamıslardı («üçlü ittifak» içinde Potresov'un yeri çok önemsizdir). **Iskra** namına yeraltı hareketleri ile temasa geçerlerken de birlikteydiler. **Iskra**'yı ülke dışında birlikte yayınlamışlardı. Plekhanov'un prestiine ve tepeden bakan hallerine karşı gene birlikte mücadele etmişlerdi. Martov evli değildi.» «Nerde aksam orda sabah» divenlerden, bohem tabiatlı, ve Rus entellektüellerinde hep görüldüğü gibi saatlerce tartışmaktan hoşlanan biriydi. Tıpkı Lenin gibi kendisini sadece devrimciliğe adamış, devrim konusu dışında herseyden elini eteğini çekmişti. Öyle ki, hiç hoşlanmadığı, ısınmadığı tasarıları bile yüklenir ve canı gibi benimser, savunurdu. Okuyan, yazan, tartışan, konuşan, spekülasyonlardan kacınmayan, en son fikirleri, en son haberleri bile sıcağı sıcağına okuyup, duyup öğrenen biriydi. Martov, bütün öğrendiklerini Lenin veya Axelrod'dan cok daha derinlemesine düsünür, birlestirirdi. Duvduklarını, okuduklarını bu ender yeteneği ile birleştirip, okuduklarına öğrendiklerine zengin bir uygulanabilirlik ve gelişkinlik kazandırırdı. Bu değerlendirmelerinde Lenin ve Axelrod'dan çok uzaklaşan, bağımsız bir kafası vardı. Bu, omuzları öne doğru yamuk, ince ve solgun yüzlü, karmançorman kıvırcık saçlı, tuhaf sakallı, lekeli ve buğulu gözlüklerinin içinden görünen, **getto** kahinlerininki gibi rüyacı gözlü Yahudi entellektüel ile... bu, küt yapılı, kel-kafalı, dayanıklı, Bü-

yük Rusya'lı, pratik kafalı, izleyici, çıkık elmacık kemikli, çekik Tatar gözlü adam: işte bu iki adam çoklarının gözünde ideal bir iş ve davâ yoldaşları birliğini canlandıragelmişlerdi. **Iskra**'nın ilk kırkbeş sayısında Martov otuzdokuz makale, Lenin otuziki makale yazmıştı. Plekhanov yirmidört, Potresov sadece sekiz, Zasulich altı, ve Axelrod ise dört makale yazmıştı. Diğerleri ise Rosa Luxemburg, Parvus ve Troçki gibi arada sırada yazı yazanların makaleleriydi. Gazet editörlüğü ile ilgili teknik işlerin hepsini Lenin ve Martov ikilisi yüklenmişti. Ele aldıkları sorunlarda vurgulamaları ve kullandıkları yaklaşımlar ayrıydı, ama bunlar siyasal bir farklılaşmayı ortaya koyacak kadar olmuyordu. «Üçlü İttifak»ın son üyesi Potresov'a gelince, Lenin'in fazla yakınlık duymadığı Potresov, «Martov'un uydusu»*, duygularından Martov'a hayranlık taşan» biriydi.

Aralarındaki yakınlığa rağmen, o son ayrılmanın öncesindeki yıllarda bile öldüresiye yalnızlık ve mültecilik yaşamının zorladığı yoğun arkadaşlık sırasında zaman zaman birbirlerini kırdıkları olmuştu. Hesapsız ve samimi bir şekilde, bir keresinde, aralarında tartışıyorlardı. Tartışma **Iskra** ajanlarından biri hakkındaydı. İşte bu tartışmada Martov, «hayran olduğu Lenin'in yaratılışındaki ahlaka aldırmazlık eğilimini görüp, gözleri açıldı» ve Lenin'e eleştirici bir gözle bakmaya başladı. Martov, Lenin'in «kendinden olmayanlara karşı amansız ve uzlaşmaz bir sertlik gösterirken, kendi ajanlarını savunmaya her an hazırdı. Onları savunmaktaki inatçılığından ayrı olarak, kendi ajanlarının hatalarını bilinçli olarak görmezlikten geliyordu.» Bu çatışma, Potresov'un hatıralarına göre 1903 Kongresinden altı ay önce olmuş, Lenin'in tayin ettiği **Iskra** ajanlarından birinden şikayetçi olan diğer bir ajanın müracaatı üzerine yazı kurulunun soruşturma açmasına inatla karşı koymuştu.

O günlerde Krupskaya ise Martov'un sonu gelmez gevezeliklerinden ve her yeni teoriye gereğinden fazla isteklilikle ve ötesini berisini düşünmeden dalmaya hazır tutumundan Lenin'in «ciddi şekilde hasta düşüp çalışamaz hale geldiğini» yazıyordu. Hatta Lenin bazan Martov'dan, günün serbest kalan birkaç saatçiğini olsun şamatalariyle heder etmemesini bile istemek zorunda kalıyordu. Hatta bazan, Martov'dan uzak kalmak ve başını dinlendirmek için yaz-

(*) Metinde «spoke of Martov» deniliyor: «ahşap araba tekerleği'nin göbeği ile çemberi arasındaki kirişler» kasdediliyor. Giden kirişler değil, tekerlektir, denilmek isteniyor diye düşündük. (Ç. N.)

dığı mektupları postaneye atsınlar diye Krupskaya'nın yanında Martov'u da gönderiyordu. Bakış açılarındaki ve huylarındaki farklara rağmen ikisi arasındaki yakınlık bu kadar yoğun ve derin yakınlığı gerektirmeyen ve köklerinden bu kadar uzak düşmemiş bir particilik hayatında, sona ermeden sürüp gidebilir miydi? Mülteci hayatının şartlarından uzak, alınacak kararların ve tartışmaların eninde sonunda üyelerin oylarına bağlı kaldığı diğer partilerde, bu türden birlikte yaşamalar (cohabitation) elbette mümkündür. Lenin, kendi hizbinden adamlar onu en kritik anlarda yalnız bıraksalar bile, adamları ile arasını iyi tutardı. Martov ise, kendi hizbi Menşevikler ile bile çok derin anlaşmazlıklara düşerdi. Nitekim, Dünya Savaşının can alıcı sınav günlerinde Lenin'in kendi Bolşevik hizbinden birçokları Lenin'i bırakıp gitmişler, Martov ise, Lenin gibi, Enternasyonalist tutumundan dönmemiştir. Bolşevik Partisi iktidarı ele geçirdikten sonra da, kendisi Bolşeviklere karşı olduğu halde. Sovyetlerin Kongrelerinde aktif bir rol oynamış, gerici karşı devrimcilerinin ve yabancı müdahalecilerin bütün girişimlerine karşı hükümetin savunucularından olmuştur. Lenin için, Martov'un desteği o kadar önemli bir destek olarak kabul olunuyordu ki; 1920 yılında Polanyalılar Kiev'e saldırdıklarında Lenin, Martov'un Sovyet Kongresinde bu konuda yaptığı konuşmayı almış, bu konuşmanın metnini önce Rusça ve Polonya dilinde devlet basımevlerinde bastırıp yayınlamış, ardından Komünist Enternasyonal'inin Almanca Yayınevinde de Alman dilinde yayınlatmıştı.

Durmadan artan terör ve yoğunlaşan diktatörlükle geçinemez hale gelip, ülke dışına çıkmak için pasaport almak isteğinde, bu pasaport Lenin'in özel emriyle kazasız belasız verilmişti kendisine. Bolşeviklerin dahi **kitleler halinde** katledilecekleri günlerin gelmesine onbeş yıl vardı o zamanlar. O vakte kadar da, ölüm, Lenin'i çoktan sahneden alıp götürmüş olacaktı. Lenin'de kendisinin bile açığa vurmaktan çekinmediği «taşkatılığı»na rağmen, bütünüyle hiçbir zaman yitirilmemiş, Rus aydınlarından kalıtımlaşmış **insan** (humane) bir taraf vardı.

> Martov'dan ayrılmak onun için müthiş güç bir işti-diye yazıyor Krupskaya. Vlademir İlyiç'in kavgası vardı Menşeviklerle, burası doğru. Ama her defasında. hatta en şiddetli çatışmalarda bile, Martov daima doğru yolu izlemiş, Onun (Lenin'in) Martov'a karşı tutumu değişmemiştir. Örneğin 1910'da Paris'te, Martov ile Vladimir İlyiç birlikte **Sosyal Demokrat'ın** yazı kurulunda çalışırken de bu böyleydi. İşten eve geldiğinde. Vladimir İlyiç, Martov'un doğru yola geldiğini söylerdi şakacı bir tonda... Sonraları, Rusya'ya dönüşte,

1917 Temmuzundaki günlerde Martov'un durumu Vladimir İlyiç'i nasıl sevindirmişti. Bu sevinç, sadece Bolşeviklerin yararlanmış olmasından ötürü değil, fakat Martov'un kadirbilirlikle hareket etmiş olmasından-bir devrimciye yaraşırcasına davranmış olmasından ötürüydü. Vladimir İlyiç, hastalığının en ciddi günlerinde. üzgün bir şekilde, bana, «Martov, diyorlar, Martov da ölümün eşiğindeymiş,» demişti.

Parçalanma öncesi ilişkilerin değişmesi ile birlikte, bütün kişiler yeni bir ışık altında görülmeye başlamışlardı. Martov, bağımsız ve liderlik peşinde koşacak kadar olmamıştı ama, birkaç yıl süreyle Axelrod ve Martynov'un yarattığı dalgalarla o da sallanmıştı. Plekhanov, hayat boyunca alıştığı dava arkadaşlarından ayrılmıştı ve Lenin'le yeni ilişkiler kurması ve birlikte çalışması onu sıkmaya başlamıştı. Troçki de, tabiatı icabı hoşnut kalmamıştı yeni durumdan. Troçki olacağı kadar «sert» tutumluydu, bütün siyasal eğilimleri, duyuşları (intincts) Martov, Axelrod, ve Martynov'ların çizgisinden apayrıydı. Son parçalanmadan önceki durumda Troçki, kendisini işte bu üçlü ile yanyana düşmüş gördü. Zehir damlayan kalemiyle Lenin'e karşı çok sert eleştirilerle dolu iki saldırı yayınlamıştı: **«Sibirya Delegasyonun Raporu»** ve **«Siyasal Görevlerimiz»**. Bu ikinci saldırı kitabı çok anlamlı şekilde Axelrod'a ithaf edilmişti: «Değerli Hocam, Pavel Borisoviç Axelrod'a...» Bu asıl dırılarında Lenin'i karikatürleşmiş bir Robespierre olarak tasvir ediyor, Lenin'in sosyalizmden söz etmesine rağmen aslında **diktatörlüğe özenen burjuva devrimcisi** olduğunu, kitleler üzerinde bir çeşit Jacoben diktatörlüğü kurmak istediğini, Parti üzerinde bir kamu güvenliği komitesi oturttuğunu, konrolü altına alamadıklarını yok etmek için giyotin kullandığını, yerel örgütleri Kartezyen ilkeye göre kurup «Merkez Komite beni onayladı, öyleyse herşeyi gönlüme göre yapabilirim» diye düşündüğünü söylüyordu. Lenin'in merkeziyetçiliği kutlanıyordu bazılarınca, ama Troçkiye göre Lenin'in merkeziyetçiliği aslında «egocentralism» idi, ve günün birinde uygulamada da açık hatalara yol açacaktı:

> Partinin organizasyonu Partinin yerine geçecek, Merkez Komitesi Parti organizasyonunun yerini alacak; ve en sonunda da diktatörün kendisi Merkez Komitesinin yerine kurulacaktır...

1917 yılında gerek Lenin, gerekse Troçki, o yıllara gelinceye kadar siyasal sorunlar yüzünden, veya örgütlenme sorunları yüzünden aralarında çıkan bütün çatışmaların üzerine sünger çektiklerinde Troçki bir kere daha ve yeniden sadık bir «çırak» olmayı kendi rızası ile isteyecekti. Bu andan itibaren de Lenin'e kar-

şı yazdığı eski polemik yazılarını unutturmak için elinden geleni yapacaktı. Ama Stalin'le giriştiği mücadelenin son yılları için, yukarki kâhince sözlerini aklında tutmuş olması gerekecekti.

«Nasıl oldu da 'yumuşaklar' ile birleşme durumunda kaldım», diye soruyor kendi **Otobiyografi**'sinde:

> 1903 yılında meselenin özü Lenin'in Axelrod ile Zasulach'i yazı kurulundan uzaklaştırmasından ibaretti... Eskilerin böyle merhametsizce harcanmalarına ta içimden isyan duydum... Ama eski bir düzene karşı savaşta milyonları yönetme durumunda kalacak devrimci bir partinin yoğun ve kuvvetli bir merkeziyetçiliğe ne denli ihtiyaç duyacağını yeterince anlamamıştım. Lenin'in en çok kullandığı kelimelerin «bağdaşmaz,» «boyun eğmez» gibi kelimeler olması çok dikkat çekicidir*.

Bu kelimeler aslında Troçki'nin de çok sevdiği kelimelerdi. Hiç kuşkusuz, «yumuşaklar» arasında kaldığı o günlerde içi içini yiyordu Troçkinin. «Yumuşaklar» arasında kaldığı süre de zaten tartışmalar ve kavgalarla geçmiştir. Daha bir yıllık bir beraberlik bile olmamıştı ki, Troçkinin rehberi artık ne Martov ne de Axelrod değil, zeki, bilgili ve dev gibi biri olan Parvus'tu.

1905 yılında geldiklerinde ise Troçki ve Parvus menşevizmi Lenin'in politik tutumu yönünde döndürdüler, daha sonra da biribirlerinden ayrılıp, her biri kendine göre bir yol tutturdu.

Parti dalaşmaları başlıbaşına bir sorundu. O sıralarda kararsız olan Lenin, bir daha kendisini Dışardaki Sosyal Demokratlar Birliği delegesi diye seçilmiş buldu. Birlik, Iskra'nın Rusya dışı yabancı ülkeler örgütüydü. Lenin, bir anda Birlik tarafından Parti Kongresini izlemekle görevlendirilmiş bulunuyordu. Parti Kongresinde azınlıkta kalacağını, herkesin heyecanlanacağını ve parçalanmanın iyice keskinleşeceğini anlamış, toplantıyı önlemek için elinden geleni yapmaya çalışmıştı. İstemeye istemeye katıldığı bu konferansa giderken bisikletiyle bir tramvayın arkasına çarptı. Binbir düşünce içindeyken başına gelen bu kazada biraz daha ağır yaralansaydı partisinin de, ülkesinin de kaderi değişir miydi acaba?...

Yüzü solmuş ve sargı bezleri ile kaplanmıştı, fakat karşıtlarının bunu görüp te yumuşamış oldukları söylenemez. Delegeler, tarihi içinde oluşan bir önderlik gücü olmaksızın partiyi tek başına yönetebileceğini sanan kimmiş? diye sordular. Tartışmalar heyecanlanmış, herkes ayağa fırlamış, öfkeyle bağırışmaya başlamış-

(*) İngilizce metninde «irrecancilable» ve «relentless» diye geçiyor (Ç. N.)

lar, kavganın eğişine gelmişlerdi. Konferansı dinamitlemek ve kendi adamlarıyla birlikte salonu terk etmek için üç defa teşebbüste bulunmuştu. Konferans sonunda Kongre Azınlığını destekleyen kararlar aldı, ve Merkez Komite karşısında Kongrenin bağımsız kalması amacını taşıyan bir tüzük tadilinde bulundu. Bütün bunlar olurken Merkez Komite üyesi Lengik'i ileri süren Lenin konferansın kapanması için bir teklifte bulundu. Parti Kongresi toplantılara devam kararı aldı.

Aynı gece Bolşeviklerin hizbi de strateji tesbiti için toplanmıştı. Toplantıda Plekhanov dayanamıyacağını açıkladı «Kendi yoldaşlarıma ateş edemem.» Axelrod ve Zasulich'leri düşündü «Parçalanıp ayrılmayı kabul edeceğime kafama bir kurşun sıkarım, daha iyi. Otokrasinin bile uzlaşma zorunda kalması gereken zamanlar vardır...»

«Yumuşama mı isteniyor, yani?» diye bir ses karıştı «sertler»-den.

Plekhanov'un bunları söyleyebilmesi tüzük hükümlerine göre hakkıydı. Lenin'in verdiği takrir üzerine Kongre, Plekhanov, Lenin ve Martov'dan üçlü bir yazı kurulu kurmuş, ve onlara kendi kendilerine yazı kuruluna yeni ilave üye seçme yetkisi de tanımıştı. Henüz kimseyi almamışlardı yazı kuruluna, zira Martov, eski yazı kurulu üyeleri olan Axelrod, Zasulich ve Potresov'lar alınmadıkça yazı kurulu çalışmalarına girmeyeceğini söylüyordu. Amacı eski altılı yazı kurulunun yeniden kurulmasıydı. Kongreden sonraki ilk üç ayda da örtülü şekilde işler gene altılı bir kurul şeklinde yürümüş, bunun böyle olmasında Plekhanov'un kurul çalışmalarına devam etmesi rol oynamıştı. Plekhanov'un devamı, yaşlılar adına Plekhanov'un, gençler adına da Lenin'in temasta bulunmasını, iki taraf arasında örtülü bir anlayışla gazetenin çıkmasını sağlamıştı Ama üçüncü aydan sonra amansız savaşın bitmesini, eski yazı kurulu üyelerinin tekrar alınmasını isteyen Plekhanov karşısında Lenin çaresiz ve yalnız kalakalmıştı. Görünüşte «çıkıp gitmek»ten söz eden Plekhanov'du Ama Lenin biliyordu ki, Martov tek bir yazı kurulu toplantısına davet edildi mi Plekhanov'un görüşü çoğunluk kazanacaktır. O yüzden «Plekhanov'u kendi yoluyla başbaşa bırakmak için» Lenin kendisi ayrıldı ve imkânsız bir pozisyonu terk edip özgürlüğünü kazandı. Ele geçirdiği bir yerden, ömrü boyunca tek o zaman, gönül rızası ile ayrılıyordu.

53. sayısından itibaren gazete onun gözünde artık «Yeni Iskra» olmuştu. Kendisi ayrıldıktan sonra gazete eski ruhunu yitir-

miş, boş bir midye kabuğu olmuştu. Ondan önce nasıl Martov çalışmayı reddetmişse, bu kere de Lenin **Iskra**'da çalışmaya yanaşmıyordu. Şu farkla ki; Lenin'in yanında Martov'un yanındakiler gibi başka küskünlerden bir dostlar çevresi yoktu. «Yeni Iskra»nın bütün yeni topları şimdi **Iskra**'nın eski diktatörüne çatıyor, onun örgütlenme hakkındaki görüşlerini eleştiriyordu. Oysa bu görüşleri **Iskra** uzun zamandır savunup durmuştu. Martov, «partinin muhasara altında olduğunu» yazıyor; Troçki karikatürleştirilmiş Jakobencilikten söz ediyor; Zasulich ise, fikren anlaşamadıklarını harcamak tutkusundaki adamların ihtirasından partiyi kurtarmak için tedbirler alınmasını istiyordu. Plekhanov, Lenin «Ne Yapılmalıdır?» kitabına cevap için «Ne Yapılmamalıydı?» diye bir eleştirme yazıyor; «Merkeziyetçilik veya Bonapartizm» kitabıyla «Çalışan Sınıf ve Sosyal Demokratik Aydınlar» yazısıyla; «Kendilerine Bir Kıral Arayan Kurbağalara Yeni bir Uyarı» yazısıyla durmadan Lenin'e çatıyordu.

Fakat esas teorik hücumlar Lenin'den aşırı derecede farklı doğada, farklı anlayışta insanlar olan Paul Axelrod ile Rosa Luxemburg tarafından yapılıyordu.

Axelrod, her zamanki gibi, içerikte taviz verip boyun eğmese bile, kibar ve kişiliklere sataşmayan bir eleştiri yapıyor; tartışmayı hem kişilikler üzerinden ilkeler üzerine çekmek, hem de böylece tartışmaları derinleştirmek istiyordu. Yazılarında Lenin'den isim olarak söz etmiyordu bile, Axelrod diyordu ki, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinde henüz işçiler yer almamıştır, sadece »ilkelerde emekçileri temsil eden» aydınlara dayanmaktadır. Kezâ Rusyanın karşı karşıya bulunduğu devrim de bir burjuva devrimiydi, sosyalist değil. Bu aydınlar, kitleleri uyandırmadıkça, onların insiyatif ve kendi başlarına iş görme yeteneklerini canlandırmadıkça, kitlelerin devrime sadece kaba bir kuvvet olarak itilmesi tehlikesi vardı. Geçmişte birçok defalar olduğu gibi, kitleler-bu kere aydınlarca-top çeken mandalar gibi kalacaklardı gelecek devrimde. Rus aydınlarının kafalarında, düşünce tarzlarında gene o eski ve geleneksel Rus gizli terör kuruluşlarının tehlikeli özellikleri çekirdekleşmişti aşırı merkeziyetçilik hiyerarşik yapı, ideolojik zevzeklik. kitlelerdeki kendi başına hareket edebilme yeteneğinin törpülenmesi, özgür düşünme ve insiyatifin aşağılanması.

Rosa Luxemburg'un **Iskra** için yazdığı iki makale Axelrod'unkiler bitince aynı sayfada yayınlandı. Siyasal bakımdan, tutum bakımından Rosa Luxemburg hem Axelrod'dan ve hem de diğer

tüm Menşeviklerden apayrıydı. Zayıf vücudunda güçlü kişiliğiyle bir devrim meşalesi gibiydi. Alman, Polonya, ve Rus partilerinin üçünde de bir güç olarak kabul ediliyordu. Sosyalist Enternasyonal'de de liderlerdendi. Diğer «ortodoks» Marksistlerin gitgide daha çok bilginleştiği, kapalı düşünce sistemlerine büründükleri konularda Rosa Luxemburg yeni ekonomik ve siyasal sorunları Marx'ın metoduna uygun olarak ele alıp değerlendirmeye çalışan tek tük orijinal düşünürlerdendi. O sıralardayken bile Alman Sosyal Demokrasisinde görülmeye başlayan bürokrasi ve aşırı merkeziyetçiliğe karşı mücadele açmış bulunuyordu. Bu mücadele onu işçi hareketi içinde demokrasiyi savunanların en seçkini diye ünlendirecekti. Alman Partisinin liderlerinin merkeziyetçilik eliğimlerini olumlu karşılayan Lenin, bu konuda Rosa Luxemburg'a karşı cephe alacaktı. Ama gene de Iskra'daki yazılar sırasında Rosa Lüxemburg'un Axelrod'un listesinde yer almasına şaşmıştı. Rosa Luxemburg, ayrılık günlerinden önceleri, Rus Devrimi hakkında Axelrod'dan çok ayrı, Lenin'inkilere ise benzer görüşler taşıyordu. Bu yüzden de Luxemburg'un davranışına şaştı. Ayrıca Luxemburg varken, Menşevizmi «örgütlenme sorununun eyyamcılığı» diye paftalaması ve genel anlamdaki «siyasal eyyamcılık» ile ilintileştirmesi çok güç oluyordu' Ayrıca Axelrod'dan çok daha döğüşken, kitlelerin yaratıcı insiyatifine olan inancı Axelrod'dan, veya diğer Marksist liderlerden çok daha derindi. Bu inancı içindeki ruhu gibi olmuştu

> Sosyalizm-diye yazıyordu **Iskra**'da-tarihte, kitlelerin örgütlenmelerine ve kitlelerin bağımsızca girişecekleri eyleme dayanan ilk hareket-tir. Lenin'in savunduğu aşırı merkeziyetcilik olumlu yaratıcı bir anlayışın ürünü değil, bir zaptiye çavuşunun olumsuz ve kısır anlayışının ürünüdür. Onun bütün düşünceleri partiyi kontrol altına alma etrafından toplanmaktadır; birleştiricilikten, düzenleyicilikten, görevlendiricilikten, kısıtlayıcılıktan dizginleyicilikten uzak olmayan düşüncelerdir bunlar Sosyal Demokrasi büyük devrimci mücadelelerin seherinde [bunlar 1904 yılında yazılmıştır]... taktik konularında yapılan çok yoğun, ve yaratıcı faaliyetler süresinin tam ortasındadır. Rusyada son onyıldaki en önemli taktik dönüşümler belli liderlerin sayesinde değil, kontrolsüz hareketin bizzat kendisi sayesinde ve **spontane** ürünler şeklinde olmuştur. Böyle bir zamanda, partinin görüşlerindeki insiyatifi kösteklemek ve partinin genişleme kapasitesini dikenli tellerle sınırlamaya kalkışmak Sosyal Demokrasiyi, önündeki büyük görevlere hazırlamaktan alıkoymaktadır.

Lenin, en çok hayranlık duyduğu yaşayan iki sosyalist Kautsky ve Bebel kendisine karşı vaziyet aldıkları zaman bile, kendi görüşünün yanlış olması ihtimalini düşünmemişti; düşünememişti. On-

ların diğer konulardaki otoritelerinden yana hiç kuşkusu yoktu, fakat Kautsky ve Bebel'in bu çıkışları karşısında «Rusyanın sorunlarını anlamamışlar» demekten çekinmemişti. Kendi çevresindeki düşünürlerin tümüne birden tek başına cephe alabilecek kapasitede olması, ve temel bir fikir olarak kabul ettiği bir konuda kendi görüşlerinin yanlışlığından kuşku duyabilmedeki bu özelliği Lenin'in 1914 ve 1917 yıllarındaki gücünün iki kaynağı olacaktı. Muhaliflerine göre Lenin, «kendi fikirlerinden farklı fikirleri benimsemekte organik olarak kapasitesiz» olarak göründü, ve o yüzden de her fikir ve görüş ayrımı küçük veya büyük bir iç savaş için **casus belli** hâline gelir olmuştu. Nasıl kitlelerin yaratıcı gücü Rosa Luxemburg için bir öz idiyse, Lenin için de merkezileşmiş, ve askeri bir organizasyon biçimine olan inan özdü. Ayrıca, Lenin'in örgütlenme konusundaki inançları da-eğer Avrupa Marksizminde bunlar yok dersek-Rusya'ya özgü devrimci merkeziyetcilikten ve gizli terörcülük ve ihtilâlcilikten tohumlar taşıyordu.

> Binyediyüzlerdeki ihtilâlcilerin sahip oldukları büyük organizasyon-diye yazmıştı-bütün hepimiz için bir model olmalıydı... Onun [organizasyonu] sadece Narodovolist bir şey olarak ele almak hem tarihsel olarak, hem de mantıki olarak yanlıştır. Çünkü eger gerçekten döğüşmeyi göze almışsa, hiçbir ihtilâlci eğilim böyle bir organizasyonsuz edemez... Proletaryanın öylece, kendiliğinden oluşan mücadelesi, bu mücadele kuvvetli bir devrimciler organizasyonu tarafından yönetilmediği sürece, gerçek bir sınıf mücadelesi hâline gelemiyecektir.

Bu görüşü sayesindeydi ki, tek başına kalmış olduğu hâlde, bir zamanlar Lenin'le birlikte kendilerine liderlik yapanlardan uzaklaşan Rusyadaki profesyonel devrimcileri kendi safında toplayabilmek için Lenin her zamankinden daha elverişli bir duruma kavuşmuştu. Gizli parti olarak kurulan parti bile kaderini, çok büyük ölçüde, Rusya'daki bu «profsyoneller»e, veya «fonksiyonellere» bağlamışken Lenin bu insanlara son derece doğru ve yakın görünen görüşleri savunan tek adam olarak kalmıştı. Görüşlerinin doğru ve yakın görünmesinin nedeni Rus gizli hareketlerinin geleneklerine uygunluğuydu. Lenin'in gücünün kaynaklarından birisi de işte bu Rus özüne sahibiyetti. Lenin'in bu özelliğinde kelimelere dökülmesi zor şeyler vardı, ve bunları onun en amansız hasımları dahi sezmiş ve önem vermişlerdir. Lenin'in iktidara geldiği ülkesini terk eden Potresov bile, yeni mülteciliğinin onuncu yılında şöyle yazacaktı

> Lenin'in kitleler üzerinde kurduğu büyüleyici nüfuzun ne Plekhanov, ve Martov, ne de bir başkası sırrına erememişti. Lenin'in bu

nüfuzu kitleleri kendisine tâbi kılıcı bir nüfuzdu, bunu belirtmek zorundayım. Plehanov sayılan biriydi. Martov ise sevilen. Fakat sadece Lenin, tartışılmaz bir lider gibi, kendisini izletmesini bilirdi. Zira sadece Lenin, o ender olguları, özellikle Rusya için gerçekten ender olan olguları temsil ediyordu: demir gibi bir irade, yenilmez bir güç ve tükenmez bir enerji, harekete karşı fanatik bir sadakat, kendine beslediği inanç kadar hareketin gerekçesine beslenen inanç... Hiçbir lâf canbazlığı yapmadan, Lenin Partisinin **kendisi** demek olduğuna hükmetmişti. Kendisi tek bir adamda yığınlanan iradesiydi ve bu inanca uygun hareket ediyordu.

Merkez Organ üzerindeki kontrolünden uzaklaşmak zorunda kaldıktan sonra, liderlik arkadaşlarının işbirliğini de yitirdikten sonra, Vladimir İlyich'e yeni savunmalar yazmak veya yeni savaş metotları yaratmak için kullanacağı bol bol zaman kalmıştı. **Iskra**'ya «Açık Mektuplar» yazdı, kendisinin izinden gelenlere açıklayıcı mektuplar yazıp gönderdi, ince konulara kadar inebilen kitapçıklar yazdı, genel dersler verdi. Gerekirse Merkez Komiteyi de, Parti Konseyini de, Merkez Organı da bir kalemde reddedebilecek bir muhalefet gazetesi için çalışmalarda bulundu, özel konuşmalar ve açık tartışmalar düzenledi. Bütün bunlar sonu gelmez bir sel gibi boşanıyordu Lenin'den. **Seçilmiş Çalışmalar**'ın kalın ciltlerinden birisindeki Kongre ve parçalanma ile ilgili bütün yazılar işte o günlerde yazıldı. O sıralarda yazdığı kitapçıklardan **«Bir Adım İleri, İki Adım Geri»** tek başına 250 sayfalık bir kitabtı, ve 75 sayfası **İkinci Kongre**'ce kabul edilen Parti Tüzüğü (Party Constitution) nün I. maddesi hakkındaydı! Çarlık, mutlakiyetçilik, kapitalizm, demokrasi, sosyalizm artık unutulmuşlar veya tâ arka ve dip yerlere itilmişlerdi. Şimdi artık önemli olan ne hareketin amacı, gayesiydi ne de izlenmesi gereken yol. Önemli olan hemen o anda atılması gereken ilk adımın doğru atılmasını, ve yürümeye başlayınca bozulmadan «askeri yürüyüş» sırada yürünmesini sağlamaktı. Lenin'in **«Rusya'da Kapitalizmin gelişmesi'nden «Ne Yapılmalı»** ya kadar süren eserlerinde görülen sakin ve soylu hiciv, düşüncelerin emin bir şekilde çağlayışı görünmez olmuştu artık. Kuru, öfkeli, insanın başının etini yiyen (nagging) bir polemik başlamıştı. Polemiklerdeki teferruat o kadar sıkıcı oluyordu ki, polemikteki doktrin özü bile bulanmaya başlıyordu. Bitip tükenmek bilmeyen, yararsız ve sonuçsuz iddialaşmalardan aşınmış bir kalemin, kısılmış bir sesin yaptığı polemiklerdi bunlar.

Hizipçiliğin dar mantığı gereği her iki grup ta şimdi daha fazla ayrılmış; cepheler açıkca ortaya çıkmıştı. Martov, «Ekonomistler»-den Martynov gibi eyyamcılarla hayat boyu bir arkadaşlığa sürük-

leniyordu artık. Oysa daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte düşmandılar. Aynı günlerde, hizipçiliğin hızlanması yüzünden Lenin de zarara uğradı. Hizipleşme çalkalanmaları yüzünden artan merkeziyetçilik tutkuları başına iş açacaktı. Ama bunları bile bile merkeziyetçiliği artıyordu Lenin'in. Merkeziyetçilik için artık, «Asyalı ve barbar ülkemizin zorunlu bir ürünü» demiyordu Lenin. Tersine, merkeziyetçilik hangi ülke olursa olsun, hangi şartlarda yapılan bir mücadele için olursa olsun devrim için en önemli gerekti. Merkeziyetçiliği savunmak ve demokratik yönetimden söz edenlere karşı işi idare etmek için gizli yeraltı faaliyetlerinin zorluğundan, içinde faliyet gösterilen devlet bir polis devleti olduğundan söz etme zorunluğu bile kalmamıştı. Lenin'in bu yeni yönetim günleri için **«Bir Adım İleri, İki Adım Geri»** adlı eserine bakmak gerekir. Bu esere insan bakınca şaşırıyor önceki eserlerinden az çok demokrasinin istenebilirliğinden, düzeltici ve eğitici özelliğinden söz edilirken, **«Bir Adım İleri, İki Adım Geri»** de tam tersi düşünceler vardır

> Devrimci sosyal demokrasinin öğütlenmedeki ilkeleri demokrasiye karşı bürokratik yapı, veya diğer deyişle, otonomiye karşı merkeziyetçiliktir. Bunlar eyyamcıların savunduklarının tam ters ilkelerdir. Sonuncuların savundukları ilke tabandan yukarıya tırmanmak istediği için, en uzaktaki otonomiye ve demokrasiye varıncaya kadar varır... Fakat devrimci Sosyal demokrasi iktidar mücadelesini yukardan başlattığı için, bölümlerin karşısında merkez teşkilâtın haklarını ve tam (plenary) iktidarının genişletilmesini savunur.

Bu cümleler, Lenin'in demokrasiye karşı beslediği güvensizlik ve hiyerarşiye karşı beslediği sadakatin anlaşılması yönünden diğer yazılarından hiçbirinde eşine rastlanmayacak bir açıklık taşımaktadır. Böylesine aşırı sözleri, ancak ve ancak eşitlerinin eleştirilerinden tecrit olduğu ve kendisine karşı saldırılara hiç bakmaksızın en aşırı olanları inatçılıkta üstün tuttuğu o dargınlık günlerinde yazabilirdi. Daha sonraki günlerde ise, karşıtlarının ileri sürdükleri tezlerin ağırlık kazanmaya başlaması ve büyük ve güdülmesi güç kitlelerin faaliyetlerinin yol açtığı zorunluluklar yüzünden Lenin çıplak merkeziyetçiliği bırakıp, çok daha belirsiz «demokratik merkeziyetçilik»te karar kılacaktı. Fakat Lenin'in iktidara gelmesinden sonra Rusya'da kurulan devleti anlamaya çalıştığımızda ve Komünist Enternasyonalin formasyonunu gözlediğimizde Lenin'in kafasındaki görüşün aslında hiç değişmemiş olduğunu aklımızdan çıkarmamış olmamız gerekecektir. Zira Lenin'in değişmeyen görüşü yüzündendir ki, önce otoriteryan bir parti, sonra da otoriteryan bir devlet ortaya çıkacaktır.

Burada şunu da belirtmek gerekir: sonraları ettiği gibi, Lenin belki o günlerde de merkezyietçiliğe çok ağır değer verdiğini kabul edecekti. Ancak Lenin bu kitabı yazdığında amacı, Partinin yönetici çevrelerinde o sıralar egemen duruma geçen «anarşi»yi dize getirmekti. Nitekim Lenin'in taraftarları, bu tek yanlı ve acı kitabı, örgütlenme konusundaki görüşlerini aksettiren kutsal bir kitap olarak benimseyeceklerdi. Tasfiyeden sonra, mevcut parti tarihlerinin yerine Stalin tarafından yazılan **Komünist Partinin Kısa Tarihi** kitabında bile, sarsıcı, çok daha zengin ve çok daha tutarlı bir kitap olan **«Ne Yapılmalı?»** dan çok **«Bir Adım İleri, İki Adım Geri»**-ye yer verilmiştir! Oysa **«Ne Yapılmalı?»**, her cümlesi bilginlik ve otorite kokan kitaplarda olduğu gibi, en ince ve en zor sorunları ele almaktaydı. Öyle ki, en ufak noktada bile büyük bir dikkat ve bilgi gerektiren bu kitapta, küçücük bir zaafın bile insanı esas konudan uzaklaştırabileceği açıktı.

O sıralarda Lenin için en acı şey, eşitsizlik içinde sürdürdüğü mücadele için gerekli bir yayın organının olmamasıydı. **Iskra**'nın kontrolü elinden çıktıktan sonra, bütün gücünü Rusya içindeki Merkezi Komiteye yöneltmişti. Daha birkaç ay önce, dışarda basıldığı için güvenilecek organın sadece **Iskra** olabileceğini ileri sürmüş bulunduğunu unutmuştu. İki üç ay önce, aslında, «çünkü dışarda basılıyor, ve **çünkü benim kontrolümde**» demekteydi. Bu kere, gazete de kaybettiği yerini dengelemek için Rusya içindeki Merkezi Komiteye girmeye çalışıyordu. Komiteden, kendisi Rusya dışında olduğu halde, üyeliğe getirilmesini istedi. Ayrıca Komiteye söz geçirebilecek güvendiklerinden bazıları da aynı görüşü bir öneri şeklinde ileri sürdüler: Sonunda seçildi.

Fakat tecrübeleriyle öğrenmişti: o kadar uzaklardan komiteyi denetimi altına alamayacak, ve tevkifler eninde sonunda komitenin terkibini değiştirecek veya bozacaktı. Bu yüzden, şaşkın Rus üyeler ve yerel örgütler hâlâ son Kongrede nelerin döndüğünü anlamaya çalışırken, Lenin, kendisini üyeliğe getiren Komiteye, aşağıdaki beklenmedik takriri veriverdi:

> Bir döğüşün gerektirdiği doğru sloganları ve uygun zaman ve vesileyi kaçırırsak, o zaman **tam** bir yenilgi kaçınılmaz olacaktır... Tek kurtuluş bir Kongre toplamaktır. Sloganı : organize olmayı önleyenlerle savaştır. Durumu kurtaracak. geniş kitleleri çekecek, ve Martovcuların içinden en iyilerini kazanacak tek slogan budur... Kimseyi hoşnut edeceğiz diye söz etmeyeceğiz... Bütün kuvvetlerimizi Komitelere ve Mıntıkalara sokunuz... Yerel Komitelerin alacakları kararlar Merkez Organa uçurulmalıdır... Sloganı ileri süre-

rek, bütün bihaber Komitelere kendi adamlarımızı yerleştirelim dağınıklık ve düzensizliğe karşı... Ocak ayını geçmeyecek şekilde bir Kongre yapılması gerekiyor... Merkezi Organ'a onların Konsey'e bizim hâkim olmamız çok kötü olacaktı. Tekrar ediyorum ya tam yenilgi (Merkez Organ hepimizin hesabını görecektir) veya tez elden bir Kongre için hazırlanma. İlk hazırlıklar gizli olmalıdır, bu bölüm bir ayı aşmamalıdır, sonra Komitelerin yarısından dilekçe toplamak ve sonra da Kongrenin açılması için duyuru hazırlamak için üç hafta. Tekrar ve tekrar yeniden söylüyorum bu tek kurtuluştur.

Bu mektup yazıldığında «birleşme» Kongresi biteli henüz dört ay olmuştu! Birkaç gün geçmeden daha da şiddetlendi Lenin'in yazdıkları:

> Tevkif kaçınılmaz birşey, ve çok yakındır-bunu görmezlikten gelmek çocukluktur. Sizlerin tevkifinizden sonra bizim durumumuz ne olacak?
>
> .....Günlük hayatımızın kuruş, veya pasaport gibi konulardaki kılı kırk yarıcılığından baş alıp ta durumu geniş bir bakış açısından görmeli, siyasal durumun bütününü göz önünde tutmalısınız...

Ama isteğini elde edemeyen Lenin aşırı derecede şaşırmıştı. Belli bir zamanda, en önemli gördüğü tek bir konu üzerinde bütün enerjisini teksif etme alışkanlığı yüzünden kendi taraftarlarını aşmış, hepsi gerilerde kalmıştı. Bütün uyarmalar, bütün dürtelemeler boşunaydı: iradesini, sözünü geçirecek kimse kalmamıştı. Adamlar, Lenin halâ anlamamıştı ama, kendi hiziplerinin Parti içindeki diğer bütün gruplarca tecrit edildiğini anlamışlardı. Rusyanın içindeydiler; karmaşıklık, belirsizlik, yanlış veya yarım anlaşılmış sözler üzerine yapılan gırtlak gırtlağa tartışmalar; tarafsız, zenginler tabakasından olup ta Partiye para verenler de Çarı öldürmeye teşebbüs etmeyi bile düşünmeyen bu mızmız parti örgütüne yardım etmez olmuşlardı. «Buket»ler, yani Bayan Kalmykova tarafından toplanan ve katkıda bulunulan paracıklar bile gitmişti. Parti tarihçilerinin bugün adını belirtmeye bile lüzum görmedikleri «Kaliforniya Altın Madeni» rumuzlu bir başka çok zengin kaynakta kurumuştu. Milyoner fabrikatör Morozov fabrikalarından birisinin başına oturttuğu, Lenin'in yakın arkadaşı mühendis Krassin aracılığı ile gizlice Partiye yardım ediyordu. Ayda ikibin rublelik (bin dolar) bu yardım, Krassin'in de anlaşma taraftarı olup, partinin birleşmesini savunmaya başlamasıyla birlikte Lenin'in eli altından çekilmişti.

Kendilerine Sosyal Demokratlar diyen, kırgın, küskün çok sayıda aydın uzaklaşmaya, hızla gelişmeye başlayan Sosyal Devrimci

Partiye kaymaya başlamıştı. İşçiler ise, kıl kıl parçalanmalardan başka birşey getirmeyen ve her işi bırakıp sadece liderlik ve örgütlenme sorunları ile uğraşıp duran bu partiyi terk etmeye, ve kırgın ve öfkeli bir aydın düşmanlığına kayıyorlardı. Toprağın altından büyük patlamalar öncesindeki sesler gelen bir ülkede, gelecekteki bu büyük olayları yönetecek diye bilinen Parti şimdi canına kastetmekle uğraşıyordu.

Lenin'in Merkezi Komiteye yaptığı sonuna kadar mücadele çağrısı sağır kulaklardan içeri giremedi. Savunduğu yeni bir genel kurul toplanması görüşü, böyle bir yolla ancak şeklen bastırılmış bir ayrılıktan başka birşey elde edilemiyeceği için Rusyadakilere anlamsız göründü. Uzaklardan, ve çok yavaş işleyen yeraltı yollarından durmadan mektup yazan Lenin uyardı, dürteledi, itti, haykırdı, ama duyan olmadı. Daha sonra, Rusyadaki Merkez Komite üyelerini beklemeden Cenevre'deki Konsey toplantısına başvurarak yeni bir kongre toplanmasını teklif etti. Merkez Komiteyi kâale almadan giriştiği bu hareketten sonra, Komitenin, kendisini Komite temsilcisi olarak Konsey'e katılmaya yetkili saymadığını bildireceğinden hiç kuşkusu yoktu. Artık hiç güven duymadığı Krassin'in liderliğindeki Merkez Komitesi, Parti içinde barışın sağlanması ve Lenin'in durumunu görüşmek için toplandı.

Olağanüstü döğüş ve çalışma makinası, Vladimir İlyiç, bütün gücünü kaybedivermişti. «Kitap kitap diye basımın etini yemeyin -diye yazmıştı onlara- makina değilim ben, üstelik bu ihanet ortamında çalışacak halim kalmadı benim.» Bütün komitelerden istifa etti. Lenin ve Krupskaya, ikisi birlikte sırt çantalarını aldılar ve dağlara, İsviçre'ye gittiler. Vahşi ve insandan uzak dağ yollarında gezdiler. Bütün gün yürüyorlar ve gece onları nerede bastırıyorsa oracıkta bir otelde, handa uyuyorlardı; hem de düşünecek takatleri kalmamacasına yorgun. Kaynak suları, köy ekmeği, peynir, ve yumurta ile yaşıyorlardı. Akşam bir hana geldiler mi, hemen gidip hizmetkârların masasına oturuyorlar; ucuz ve bol yiyecek onlara yetiyordu. Tercüme edeceğiz diye yanlarına aldıkları Fransızca kitaplar ve sözlükleri tek bir kere açmamışlardı. «Bir av böyle dolaştıktan sonra Vladimir İlyiç'in sinirleri düzeldi, kendine geldi,» diye yazıyor Krupskaya. Dinlendi, ve işinin başına döndü gene.

Bu buhranlı günlerde hiç ummadığı birşeyle karşılaştı: dostluğunu kaybettiklerinin yerine, zinde ve her biri liderlik özelliği taşıyan yeni müttefiklerle dolu buldu etrafını: hiçbir hizbe bulaşmamış büyük filozof Bogdanov; eleştirmen, yazar ve geleceğin Eğitim

Bakanı Lunacharski; Bozarov, Olminski, Vorovski. «Ekonomizm»e karşı açtığı bu yeni savaşın başlangıcında olduğu için ,davaya sadık olanlardan herkesi yanına topladı. siyasette aktif olan mülteciler içinden, kadın ve erkek, yirmiki kişi, Lenin'in kaleme aldığı bir mücadele bildirisine imza koydular. Bu bildiride üç merkez Kuruluşun üçünün de, Parti Kongresinde kendilerini seçen Parti «Çoğunluğu»nun iradesini temsil etmediği ileri sürülüyordu. Merkez Komitedeki adamları daha dün Lenin'in kendisi seçmişti. ama şimdi bu adamlar eleştiriliyor ve Merkez Komitedeki bu «uzlaşmacılar»ın uzlaşmaya çalıştıkları «Azınlıkçılar»dan; Menşeviklerden bile berbat oldukları söyleniyordu. Bildiride yerel komitelere de sesleniliyordu. Ayrıca, yerel komitelere, yeni, gayrimeşru, veya bir bakıma olağanüstü meşru birer «Çoğunluk Komiteleri Bürosu» kurmaları gerektiği söyleniyordu. Parti içinde yönetime katılan mevcut ne kadar kuruluş varsa Lenin hepsiyle savaşa hazırlandığını ilân etmişti artık. Bütün Merkez Kuruluşlar'a karşı olan bir Lenin nasıl olupta halâ kendisini merkeziyetçi olarak kabul edebiliyordu? Lenin'in düşündüğü aslında siyasal bir kavramdı: kendisine uygun görünen bir merkez kuruluşlar olduğunda partinin ne sekilde bir yapıya dayanması gerektiğiydi onun düşündüğü.

Bildirive imzasını koyanların çoğu mülteciler arasındakiler, bir kısmı da Moskova ve Petersburg'dakilerdendi. Bu imzaların çoğunu akılda tutmak gerekecektir: gelecekteki Bolşevik Partisinin liderleri bunlardan çıkacaktır. İmzalayanlar arasında şunlar vardı: Lenin, karısı, kızkardeşi; ilerde Sovyet diplomatı olacak Vorovski: Lenin için bir matbaa kuran Bonch-Bruevich, Sovyet Adalet Komiseryası üyesi olacak Krasikov; Lyadov; Zemlyachka; Lepeshinski ile karısı; Olminski; Lengnik; Knuniyants ve karısı; Essen: 1905 Devriminde öldürülen Baumann; Krupskaya'dan sonra Parti Sekreteri olacak Stasova; Gusev (Drapkin); Dışişleri Komiseri olacak Litvinov (Wallach); ve Lenin'den sonra birgün Bakanlar Kurulu Baskanlığına getirilecek olan ve bu bildiriye imza attığında en gençleri olan Rykov. Kendilerini biraz daha ilerki günlerde gösterecek çok az sayıda adamla birlikte, bu kadro aşağı yukarı bütün Bolşevik Kurmayını meydana getirecekti. Aynı kadro kâh azalarak, kâh kabararak Lenin'in yanında yürüye yürüye Sovyet Devletindeki iktidarı teşkil edecekti.

1904 Noel'indeydi, bu olağanüstü meşru kuruluş sayesinde, Lenin yeni bir gazete kurmayı da başarmıştı. Yeni yayın organı, Lenin'in Partiyi o zamanki yöneticilerin elinden kapmak için girişeceği kav-

gada bu yeni hizbin görüşlerini savunacaktı. 1904 yılı Noel'inde yeniden mutlu, Essen'e şöyle yazıyordu:

> Gazetemiz, **Vpred** («İleri»)in yayın hayatına başlamasıyla ilgili duyuru dün çıktı. Bütün Bolşevikler yeniden birleşiyorlar... Nihayet kahrolası anlaşmazlık ve dağınıklıktan kendimizi kurtarıyoruz. Rezalet çıkarmayacak, çalışmak isteği duyanlarla ahenkli bir çalışmaya başlıyoruz. İyi bir yazarlar grubu toplanmış oluyor. Taze ve zinde kuvvetler var... Bize yüz vermeyen Merkez Komitesi bütün itibarını yitirdi... Bütün Bolşevik Komiteleri birleşiyorlar; neredeyse bir Büro kuruyorlar; gazete hepsini tam bir şekilde birleştirmek üzere. Hurra! Cesaretini yitirme. Şimdi hepimiz yeniden doğuyor ve canlanıyoruz, ve canlanmaya, güçlenmeye devam edeceğiz... Mutluluğun sonsuz olsun. Unutma, ne sen ve ne de ben, pek yaşlı bile değiliz daha... Herşey halâ önümüzde, bizi bekliyor.

Tamı tamına o günlerdeydi, Bolşevikler olsun, Menşevikler olsun herkes şaşkınlıkla karşıladı: ne Bolşeviklerin ve ne de Menşeviklerin yazıp çizdiklerinden habersiz, Rusya'da devrim patlamıştı!

BÖLÜM — XVI

POLİS SOSYALİZMİ

Hava ağır, uğursuz şeylerle dolu; her gün ufukların üstündeki yalaz yalaz alevler; toprak üzerine çöken ağır bir sis altında; bir fırtına öncesinde yaşamak, nefes almak güç. Mujikler asık suratlı sessizlikleri içinde; ve mujik ağızını açtımı öyle bir açıyor ki insana ürperti geliyor tepeden tırnağa.
— Voronozh'li Bir Toprakağasının Mektubu, 1901

Yeni başlayan Rus kamu hayatına bazı kuruluşları sokmak için aynı anda dört ayrı çalışma başlamıştı. 1901'den 1903'e kadarki yıllar Lenin'in proletarya için Bütün Rusya Sosyal Demokrat Partisini kurduğuna, sonrada birleştirmeye çalıştığına tanıklık etmişti. Aynı yıllarda liderliği köylü kitlelerine vermek amacı taşıyan Sosyal Devrimci Parti kuruldu; liberal ve demokratik aydınları örgütleme amaçlı Anayasacı Demokratik Parti kuruldu; ve ayrıca şaşılacak kadar da polis sendikacılığı ile polis «sosyalizm»i denemeleri basladı, battı. Bütün bunlar hızla gelmeye başlayan sağanak öncesi belirtilerin yanında çok küçük, fakat sayıca çok kalabalık yeni olgular olduğundan, ne zamandır donmuş duran siyasal yapısı handiyse çözülmeye yüz tutmuştu Rusyanın. Ne varki, yola çıkarken yüklendikleri göreve erişmede bu partilerin hepsi de aynı başarıyı gösteremeyeceklerdi. Bu görev hepsi için de şuydu: hızla kabaran sele akacak bir yatak bulmak.

Köylerde ve kırsal bölgelerde, Kölelikten Azât Edilme günlerindeki ayaklanmalardan beri küskün ve somurtuk, bildiğimiz köylü kitlesi yasaklanmış mera ve çayırları biçmeye, korulardaki yasak baltalıkları kesmeye başlamıştı. Karşı koyan toprak ve orman sahipleri kır yollarında ölü bulundular; ürünlerini bilinmez eller ateşe verdi, evlerini yaktı; korkunun heybeti önünde mülklerini bırakmak zorunda kaldı toprak zenginleri.

Kentlerde, henüz örgütlenmiş işçi hareketleri yoktu (1906 yılına kadar sendikalar kanun dışıydı,) grevler gitgide sıklaşıyor, inat-

la birbirini izliyordu. Gösteriler ve yürüyüşler önceleri sadece aydınların hoşlandığı, önemsiz, bir anda yanıp sönen gösteriler olarak başlamışlardı. Az sonra, tutuşmaya hazır işçilerin en kuvvetli silahı haline geldi; işçiler bir anda konuşma yapılan meydanları kuşatıyor, dolduruyor, konuşmacıları himaye ediyor, polise karşı direniyor, polis birlikleri geçtikten sonra meydanı tekrar eski hâline koyuyorlar, kaçışma ve şaşkınlık geçer geçmez tekrar gösteriyi sürdürüyorlar, polis öldürme için ateş açınca dağılıyorlardı-sadece, ertesi gün, ölenleri törenle gömmek, onları onurlandırmak ve daha fazla ve kat kat kalabalık bir kitle halinde toplanabilmek için.

Aynı yıllarda hukukcular, avukatlar, doktorlar, tarımcılar ,öğretmenler, ilerici toprak sahipleri ve zemstvo'lardaki memurlar hızla örgütleniyor ve durmadan siyaset tartışmaları yapıyorlardı. Epeydir sessiz duran üniversite salonlarında tekrar konferanslar, konuşmalar ve öğrenci gösterileri başlamıştı. Onyedilerde olduğu gibi, öğrenci kitlesi bir kere daha «insan mermiler» grubu kurmuştu. Bunlar, devlet mekanizmasını terör kullanarak dolaysız bir eleştiriden geçirmek için kurulmuşlardı. Öğrenci Karpovich, Eğitim Bakanı Bogolepov'u 1901 yılında öldürdü; 1902'de İşçi Bakanı Sipyagin'i öğrenci Balmashev vurdu; 1904'ün İçişleri Bakanı Plehve'yi öğrenci Sazonov bombayla uçurdu; saraydan Grandük Sergei'yi 1905'te Kolyaev öldürdü. Öğrenciler üzerinde dolaysız kontrolü bulunan Eğitim Bakanı, polise kumanda eden İçişleri Bakanından, Çar'ın öz amcası Grandük'e kadar uzanan terör geniş bir alanı kaplamış, tahtın kıyısına kadar uzanmıştı. Bunlar eski-günlerin tersine şimdi halkın da ilgilendiği, sahip çıktığı ve katıldığı olayları doğuracak olan ilk başlangıçlardı. Bu saldırılardan sonra hayatta kalıp ta yakalanmayanlar, ve bu kişilerce cezbedilen bir yığın gençler yeni Sosyal Devrimci Partinin «Döğüş Bölümü» ne yazılıyorlardı. Sosyal Devrimci Partiye, Bakan Plehve'nin onayı ile Moskova Okhrana Zubatov Müdürü Yevno Azev de yazılmıştı. Azev, Bakanın en seçkin ajanlarından biriydi. Sosyalist terör örgütünün içine üye olsun diye ajan sokulması polis sosyalizmi devresindeki tecrübesizlik için bir örnektir. Hem de öyle bir örnek ki, Bakan Plehve'nin kendi hayatına mal olacak cinsinden!

Toplumun en üst kaymak tabakalarında bile kuşku ve tatminsizlik vardı. Saygıdeğer Kont Leo Tolstoy, amansız ve belâlı bir eleştirici olmuş, şimdi Kilise tarafından afaroz edilmişti. Trubetskoi'lerden iki prens, ve Dolgoruki'lerden keza iki prens açık itiraf-

ta bulunarak, liberalizm taraftarı olduklarını söylemişlerdi: Prens Obolenski ise **Iskra** sütunlarına yazı yazıyordu ve sonraları Anayasacı Demokratik Partiyi kurmuştu. Morozov gibi milyoner sanayiciler yeraltı örgütlerine aidat ödüyor, bağış yapıyorlardı. Morozov'un 1904'ün ilk aylarında başlayan ve ölümüne dek süren aylık 2 bin rublelik yardımı, personeli, mühendis Krassin eliyle geliyordu. Rusya'daki en zengin milyonerlerden birisi olan Morozov'un Bolşeviklere yardım etmesi kendi sınıfı için, veya kendisi için bir intihar özlemi miydi? 1905'te Cannes'da intiharından iki gün önce Sosyal Demokrat Partiye teslim etmesi için büyük miktarda nakit para vermişti Krassin'e. Morozov'un mülklerinin bir mirasçısı olan öğrenci Schmitt harekete üye oldu. Hapishanede öldüğünde ölümünün intihardan mı, işkenceden mi olduğu anlaşılamadı, ama bütün servetini Sosyal Demokrat Partiye bağışlamıştı. Krassin'in hatıralarında yazdığı gibi, banka direktörleri ve yüksek devlet memurları Parti bütçesine yardım veren en düzenli kişilerdi. 1850'lerde olduğu gibi en seçkin yazarlar kendi prestijlerini ve kalemlerini devrimci hareketin emrine koyuyorlardı.

Sarayda ise yakın geleceğin Necker'leri, Turgot'ları, Calonne'leri çıkıyordu ortaya: Bunge, Vysnegradsky, Witte, Stolypn. Eğer daha akıllı, daha kudretli bir çar olsaydı, ve dış uluslararası durum daha barışçı olsaydı «Asyalı» devletin çatırdayan direklerini onarabilecekler; daha sağlam bir maliye, daha iyi ve daha namuslu bir irade, daha özgür bir halkoyu, ve hür bir halk yaratarak bu işi başarabileceklerdi. Bu yenilikçilerin en önemlisi Sergei Yulievich Witte idi. Hayatına bir demiryolu istasyon şefliğiyle başlamış, Güneybatı Demiryolları Direktörlüğüne yükselmişti. Daha sonraları Komünikasyon Bakanlığına, Maliye Bakanlığına getirilmiş, ve 1905'te Bakanlar Konseyi Başkanı ve «Kont» ünvanı ile imzaladığı Anayasa Bildirisinin mimarı olmuştur.

Altın standardını kurmuş, yabancı yatırımlara ve yabancı sermayeye teminat tanımış, gerek özel ve gerekse kamu sektörü sanayisini geliştirmiş, Rus-İran Bankası ile Rus-Çin Bankasını kurmuştur. Witte zamanında Rus demiryolları Avrupadaki bütün ülkelerden daha hızla, hatta Bolşeviklerin elde edecekleri süratten bile fazla bir hızla gelişiyordu. Harekete geçirilen Rus sanayisi o günlerde Alman, Fransız, İngiliz ve hatta yıllarca Amerika Birleşik Devletleri sanayisinden bile fazla bir yıllık gelişme temposu tutturmuştu. Ama endüstriyi modernize etmekteki maharetini rejimi modernize etmekte gösteremiyordu. Eşlerini, dostlarını görevlendirerek

önemli işlerde yakın adamlarıyla çalışmak; tahsisat ve menfaatle insan yönetmek; eski «Bizans» entrikaları, iyi bildiği şeylerden değildi, ama bütün bunları yapması gerekiyordu. Aslında baş rakibi Plehve ile bile boy ölçüşemezdi. Witte'nin Transsibirya ve Çin-Doğu Demiryolları, Rus-Çin Bankası projeleri gerçekleşmiş, bunlar uzak Doğu'ya yapılan yollarla yayılma ve bu bölge üzerinde nüfuz kazanmak düşüncesindeki Witte için değerli ve doğru girişimlerdi. Ne varki bunlara karşı hesapları olan rakibi Plehve «ulusu tekrar kaynaştırma» için Japonya'ya karşı «kısa, ve fakat başarılı bir savaş» diye ortaya çıkmış ve Witte'nin elindeki «kâğıt»ları heder etmişti.

Bu büyük bürokratik devlette, her kademede, yiyiciler, miskinler, zalimler ve rezillerin yanı sıra, hayatlarını devlete adamış memurlar ve devlet adamları da vardı. Bunlar kendi teşkilatları veya bölgeleri için reform çalışmalarında bulunuyorlar, aydınlatıcı raporlar hazırlıyorlardı. Bu raporlar değişme zorunluluğunu gösterip çok aydınlatıcı olabilirlerdi. Genel kanının tersine, bu raporlar okunduğunda görülüyor ki, tarihin hiçbir devrinde, karşı karşıya olduğu güçlük ve sorunları bu kadar iyi anlayan bir bürokrasi olmamıştır.

Fakat piramidin zirvesinde korkunç bir boşluk vardı: despotizm yüzünden iktidar bir tek adamın elinde toplanıyordu; ama böylesine zor bir işin gerektirdiği kuvvetten yoksun, zalim ve anlayışsız bir «tek» adamın elinde. Nicholas Romanov tahta çıkıp çar olduğu güne kadar sert ve zalim babasından göre göre bir çocuk muamelesi görmüştü. Babasının ölümü üzerine, çok daha mutlak bir çarlık yönetiminin başına geçen Nicholas Romanov, bön ve dar kafalı karısı Alman asıllı bir prensese kaptırmıştı dizginleri. Karısında Vicktoryan bir iffet düşkünlüğü, utangaçlık vardı. Hasta denecek kadar mistik, dar kafalı, inatçı, saçma sapan arzularına karşı aklın gereğini söyleyenlere düşman, zararlı dalkavuklarına düşkün bu kadın, dünyanın en büyük kara imparatorluğunu yöneten kocası üzerinde gittikçe artan nüfuzuna ters denecek yetersizlikler içindeydi. Bütün faziletleri, tıpkı kocasındakiler gibi, alelâde insanlarda görülen cinsden basit şeylerdi. Dünyada en büyük ihtirası Çar'a bir erkek veliaht yapmaktı. Ama peşpeşe tombul tombul kız çocuklar doğurdukça kendini kocakarı ilaçları yapanlara, şarlatanlara ve muskacılara kaptırmış, bunların kendisine bir oğul kazandıracaklarını umar olmuştu. En sonunda bir Çareviç doğurdu ve bu yüzden batıl itikatlara inanmanın ne denli yararlı olduğuna iyiden iyiye inandı. Çocuk, bir sülâle içinde kadınlar kanalıyla irsen ge-

çen, kadınlarda ortaya çıkmayan fakat sülâlenin erkeklerinde ortaya çıkan **hemophilia** denilen; en küçük bir kesikten durmamacasına kan kaybına yol açan hastalıktan mustaripti. Bu hastalık o sıralardaki Avrupalı hanedanlarda çok sık görülmekteydi. Zavallı kadın, bu hastalık karşısında bütün bütüne kendisini suçlamaya ve kendisine verilen bu cezayı gerektiren suçunun ne olduğunu araştırmaktan başka birşey düşünmemeye başlamıştı. Gereken ihtimamda bulunmak, her kritik durumda nazlı veliahtı ölüme varacak kanamalardan korumak için hem kendisini, hem de zayıf iradeli kocasını dış dünyadan ayrı, kapalı bir hayat yaşamaya zorladı. Bu dar çevrede bir süre sonra sapık din adamı Rasputin ve dar kafalı Çariçenin yönetimi başladı. Çar'ın «ismi var cismi yok» duruma düşmüş olması karşısında Rasputin ve Çariçe yönetimi başlamıştı, ama azsonra tahtın yenilenmesini isteyenler türedi. Bu durum, tehlikenin gelegele tahta kadar eristiğini gören Çariçeyi, taht'ı oğluna devretme tutkusu içinde bir kadın olarak, daha baskıcı, hasin: daha batıl inançlı, fanatik yapmıştı. Tek bir zerresini yitirmeden iktidarı oğluna devretmek tutkusuyla yaşıyordu.

> Doksan yıllarında-diye yazıyor Rus Devrimi resmi tarihcilerinden biri-Rusvada 22.229 verst demiryolu vardı. 1900 başlarında ise 41.714..... 1890 - 1899 yıllarında pig demir üretimi İngiltere'de % 18; A.B.D.'de % 50; Almanva'da % 72; Fransa'da % 31; Belcika'da % 32, ve Rusya'da % 108 artmıstı... Demir-Çelik üretimindeki artış, avnı dönemde şöyleydi İngiltere %48 ve Rusva % 116. Aynı 1890-1899 döneminde kömür üretimi şövleydi İngilterede % 22'lik bir artış, A.B.D de % 61, Almanya'da % 52, Fransa'da % 26... Rusya'da % 131. Petrol üretiminde ise Rusya'nın tek rakibi A.B.D. idi... Pamuklu endüstrisi ise İngiltere ve Amerika'dan hemen sonra geliyordu.**Illustrated History of the Russian Revolution,** English - Language edition, International Publishers, 1928, sh. 4-6.

1934'te Moskova"da yabancı dillerde basılmış, «Popov»un **«Komünist Partisinin Tarihi»** isimli kitabında ise şunları okuyoruz:

> Pig demir üretimi 1890'dan 1900 yılına dek yüzde 220, demirçelik yüzde 272, ve petrol üretimi yüzde 179 oranında artmıştır. -16'ncı Basım, İngilizce, International Publishers, sh. 33.

Bu inanılmaz rakamlar, daha sonraları yapılan istatistik hesaplanmalarıyla da kontrol edildiğinde, anlaşılıyor ki, aşırılaştırılmış ve yanlış rakamlar değillerdir. 1890 ile 1900 tarihleri arasındaki bu irkiltici fark, 1900'ün olağanüstü başarılı bir gelişme yılı olması yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bu iki yıl arasındaki fark, **Beş Yıllık Plânlar**'daki yıllar süresince görülen kalkınma med ve cezir-

lerine paralel bir farktı. 1900'ün Rusyası henüz geri, ama güçsüz olmayan bir ülke; kendi kuvvetinin farkına varan, uyanan bir devdi.

İşte bu olağanüstü büyüme ve hareketliliktir ki, 1905 ve 1917 devrimlerinin oluşumunu hazırlamıştır. Bugünkü hükümet propagandalarında eski günlerin o hızlı büyümesini hatırlatacak hiçbir rakama denk gelinmiyor. Bu yüzden bu bilgileri bulmak için, bugün, çok daha ilmi, ağır ve okunması güç kitapları kurcalamak zorundayız. Örneğin; P. E. Lashchenko'nun S. S. C. **Birliği Halk Ekonomisi Tarihi** eseri gibi. Aslında bunların da kaynağı eski yayınlar gibi resmi bilgilerdir, ve amaçları okuyucuya Beş Yıllık Plânlar'a bakmasını söylemektir.

Şimdi olduğu gibi o zaman da, geniş köylü denizleri dışındaki her yere ağır endüstri adacıkları yayılmıştı. Nuh Nebi"den beri duran bu eski «Asyalı» bürokrasi ve ticaret merkezinin yerinde şimdi yeni ve Avrupalı bir görünüş taşıyan endüstri kentleri görülüyordu. İsteplerde, hatta Urallar'da, hayatlarında kasaba görmemiş yerlerde şimdi endüstri «metropolis»leri kuruluyordu. Yeni doğmuş endüstri fantastik denecek kadar devler ortaya koyuyordu: daha büyüklerince izlenen büyük fabrika tesisleri sanki Rusya'nın ne kadar «tepe» cikleri varsa hepsini silip süpürmek ve Rus hayallerine varmak istiyorlardı.

İşçi sınıfı bir fırtına gibi, ve hiç hesaplanmamış bir hızla artıyordu. 1930 yıllarındaki Birinci Beş Yıllık Plân günlerinde görüleceği gibi, o zaman da da artan işçi kitlesine yetecek «konut» bulunamaz olmuştu. Nüfus yığılması ve gecekondu mahalleleri arttıkça artmış, işçiler işverenlerin yaptıkları kışla gibi barakalarda yaşayıp, fabrika yemekhanelerinde ve topluluk aşevlerinde karın doyurur olmuştu. Akraba bile olmayan birden çok sayıda aileler; kadın, erkek: genç, ihtiyar hep bir odada yaşamaya başlamışlardı. Çoğunluğu daha dünün köylüsü olan işçi kitlesinin akraba ve aileleri köylerde kalmışlar, işsizlik zamanlarında köylere dönen işçiler, iş buldukları sürece ailelerinden uzak bir hayat sürmeye zorlanmışlardı. Davranış, duyuş ve dünya görüşleri bir çorba gibi karışıktı: dün geldikleri köylük yerlerin gelenekçi değerleri ile yeni geldikleri kent yerinin huzursuz havası içiçe geçmişti.

Modern sanayi oluşumuna geç girişen bir ülke olduğundan Rusya'nın Batı Avrupa'da birikmiş sermayelerden yararlanma imkânı yüksekti. Ayrıca kendi başına buyruk vergi koyabilen bir devlet mekanizması da kurulmuş bulunuyordu. Asıl önemlisi, modern

endüstrinin gereği «teknik» Rusya için hazır bekliyordu. Buna rağmen dış ülkelerden teknisyen, yönetici, yatırım, kredi ve iş adamı da alındı. Bazı fabrikalar bir bütün olarak Almanya'dan, veya Amerika Birleşik Devletlerinden alınıp getiriliyor; Rusya'nın verdiği çoğu defa bir işletme toprağı, bir çatı, bir de kurulan fabrikayı işletmek için gerekli insan gücü oluyordu. Yabancı dev şirketlerden Girand'lar, Thornton'lar, Nobel'ler, Maxwell'ler, Urgart'lar, Rothschild'ler petrol, madencilik, metalürji ve dokumacılık alanlarına yerleşmişlerdi. Ancak, Rus işçileri yabancı sermaye şirketlerine karşı «yabancı istismarı» mücadelesine başlayıncaya kadar bu şirketlerin avantajları sürecekti.

Gerçek rakamlara bakınca, yüzbinlerce ağaç yapılı köylerden kurulu bu büyük, fakat geri ülkede bu gelişmeler sonunda zamanın Avrupasında en geniş olmasa bile en kalabalıkçılarından biri olan proletarya kitlesinin Rusya'da oluştuğunu görüyoruz şaşkınlıkla, Yüzyılın bitiminde Almanyadaki fabrikaların içinde 500'den fazla işçi çalıştıranlarının oranı yüzde 14: Rusya'da ise bu oran yüzde 34 olmuştu. Almanyadaki proletaryanın sadece yüzde 8'i birden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda çalışıyordu. Rusya'da ise, neredeyse proletaryanın dörtte biri; yüzde 24'ü birden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda çalışıyorlardı. Bu dev işletmeler yeni doğan çalışan sınıfı yoğun bir yakınlaşmaya zorluyor, aynı yerlerde, endüstriyi yönetmek veya denetlemek isteyen devletin karşısında, işçilerin de doymak bilmez bir iştah ile durmadan örgütlendikleri görülüyordu.

Devlet bürokrasi içinde, yeni ortaya çıkan işçi hareketlerine ve filizlenmekte olan siyasal partilere karşı takınılacak tutum konusunda, büyük farklar ve görüş ayrılıkları belirmişti. Kamu güvenliği ve polislik işlerine bakan İçişleri Bakanı Plehve'ye göre en tehlikeli olanlar Zemstvo liberalleri ile Anayasacı Demokratlar idi. İkinci olarak Sosyal Devrimciler, en az tehlikeli olanlar da Sosyal Demokratlar idi. Baş düşmanı **Zemstvo**'lar yerel otonomi istiyorlar; Fransız Devrimi'nin **cahiers de doleances** hakları uğruna nümayişler düzenliyor, dilekçeler yayınlıyorlar; milli çapta bir zemstvo delegeleri milli konseyin kurulmasını savunuyorlardı. Bu ise kolayca bir parlomento, yani yeni bir Etats Generaux halini alabilecekti. İçişleri Bakanı Plehve bunlardan çok korkuyor ve aman vermiyordu, zira anayasal yönetim için toplumsal bakımdan en çoşkun istek bunlardan geliyordu: otokrasi, şimdi bizzat büyük toprak sahiplerinin tehdidi altındaydı.

Anayasacı Demokratlar, sanayici ve mali sermaye sahipleri grubunun isteklerini dile getiriyorlardı: devletin kredi açması, güm-

rüklerin ve vergi mevzuatının yeniden düzenlenmesi, devlet bütçesinin kısıtlanması, ve feodal-bürokratik devletin yerine kapitalizmin kendi ölçülerine uygun bir devlet kurulması. Bu grup ve ılımlı zemstvo'cular en büyük tehlikeydi. Zira tâ Bakanlar Konseyine kadar nüfuz etmişler ve Witte'yi kendi görüşlerinin avukatı yapıp çıkmışlardı.

Bakan Plehve'nin gözünde ikinci derecede tehlikeli grup olan Sosyal Devrimcilerin tehlikeli olmalarının nedeni, bu grubun sosyolizmi veya köylü komiteleri yüzünden, değil, bunların terörcü olmalarındandı. Sosyalizm, Plehve'yi hiçbir zaman korkutmamıştır. Rusyadaki gericilerin çoğu gibi Plehve de eski bir halkçıydı, köy sosyalizmine kötü gözle bakmazdı. Ne köy sosyalizmine ne devletin vergi toplama sistemine, ne asker toplama sistemine, ve ne de mutlak diktatörlüğe karşıydı. Plehve'ye göre köylüler bir kaya kadar sert şekilde tahta sadakatlarını sürdürüyorlardı. Kent yerlerindeki kentsel sosyalizm ise köksüz ve gerçekleşmesi imkânsız birşey olduğu için, üzerinde durmaya bile değmezdi. Oysa Witte'nin, devlet elindeki demiryollarına, bankalara, ve alkollü içki yapım ve satımına dayanan görüşleri çok daha önemliydi. Esas problem özel sanayi sermayedarları ve onların Devletteki muktedir temsilcileri Witte idi.

1898 yılında, Moskova Polis Şefi muhafazakâr General Trepov, Bakan Plehve'ye çok şaşırtıcı bir mektup gönderdi:

> Tahrikçileri etkisiz kılmak için diye yazıyordu General Trepov- işçilere kanuni bir çıkış yolu göstermekliğimiz gerekir. Unutmamak gerekir ki, tahrikçileri izleyecek olanlar en genç ve canlı işçilerdir. İşçi kitlesinin içindeki ortalama işçiler ise daha pasif olacak, kanunları ihlâl etmemekle yetinecektir. Böylece işçi kitlesi ayrılacak; kitlenin en kalabalık bölümü etkisiz kalacaktır.

Bu öneri İçişleri Bakanının kafasını karıştırdı. Kimmiş bu hursuzluk çıkaran emekçiler, diye soruyordu kendi kendine; bunlar daha dünkü sadık köylüler değil miydi? Evet, işçiler dünkü «sadık» köylülerdi, ama yeni sanayileşmenin şaşırttığı, sanayicilerin zulümleri yüzünden küsmüş, aydınlar arasından çıkan devrimcilere kulak verir olmuşlardı. Öyleyse, devlet, içlerinden elebaşıları ayıklayıp geri kalanlara azcık şefkat göstererek işçileri bir koyun sürüsü gibi idare edebilirdi. Bunun için de devletin güvendiği adamların kumandasında işçi kitlesine örgütlenme şansı tanınmalı, sadakatsız burjuvaların merhametsiz istismarlarına karşı işçi kitlesi himaye olunmalıydı. İş anlaşmazlıklarında, grevlerde, gösterilerde devlet işverenlere hükmedebilmeliydi. Böylece hem işçiler, hem de işve-

renler «devlet babanın» ve Çar'ın himayelerinde biribirleriyle geçinmeliydiler.

Plehve düşünüyordu: İşçi kitlesini devlete düşman etmek yerine, bu kitlenin düşmanlık duygularını fabrika sahiplerine yöneltmek tam bir devlet adamlığı olmayacak mıydı? Ayrıca, Maliye Bakanı Witte'nin endüstrileşme ve liberalleşme sevdasını durdurmak için, arada sırada, şöyle iyi denetlenen iş anlaşmazlıkları düzenlemek de fena olmayacaktır!...

Polis yönetimli, «devlet baba»lı Rusya'da, polis güdümlü sendikaların gerçek mimarı Sergi Vasilievich Zubotov'dur. Zubotov, Moskova'daki general Trepov'un baş yardımcısıydı. Tarihe **Zubatovshchine** diye geçecek olan polis güdümlü sendikacılık hareketinin şerefi ne Plehve'ye aittir, ne de Trepov'a. Bu şeref Zubaotv'a ait olacaktır. Lise öğrencisi iken bile bir polis ajanı olarak, Noradnaya Volya üyesiydi. Daha sonraları polis kadrolarında hızla yükselme ye başlamış; polise fotoğrafçılık, parmak izciliği gibi yenilikleri Zubatov sokmuş; ayrıca dünyanın en geniş ispiyonaj şebekesini kurmuştu. «Arkadaşınız olan bir başka gizli ajana, kendisi ile yasak aşk yaptığınız bir kadına bakar gibi bakınız kalabalıkta», diyordu Zubatov, «tek bir yanlış bakış, kadını da, sizi de dünyaya rezil etmeye yeter.» Gerçekten duygulu ve düşünceli adamdı Zubatov!

Zubatov'un bütün Rusya'ya yayılan ilk büyük başarısı 1897'de ortaya çıkan Sosyal Demokrat Parti'ye karşı giriştiği baskın hareketidir. Bu baskın sonucu Minsk'deki Birinci Kongre'nin emekleri heba olup gitmişti. Zubatov, şimdi Moskova gizli güvenlik polisinin başına getirilmişti: Amirleri ise bütün Moskova ilindeki polis servislerinin sorumlusu General Trepov ile İçişleri Bakanı Plehve idi. En son planı ise bir «Polis sosyalizmi» kurulmasıydı. Bu haris plâna göre, işçilerin örgütlenme isteklerine bizzat polisin kendisi katılıp öncülük edecek; giderek Rusya'daki bütün toplumsal sınıflar sendikalar içine alınacaktı. Zubatov ve plânıyla, Zemstvo münevverlerine, öğrencilere, Sosyal Demokratlara, ve Sosyal Devrimcilere karşı tedbir olarak polis sendikacılığını ve «polis sosyalizmi»ni tavsiye ediyordu.

Mayıs 1901'de **Moskova Mekanik Sanayileri İşçileri Karşılıklı Yardımlaşma Derneği**'ni kurdu. Tecrübeli bir gizli ajan olarak kendi güdücü eli hareketin içinde hiç görülmüyordu, ama kendisi kadar zeki olmayan üstleri, Trepov ve Plehve, daha görünür ve daha katı tedbirler alınarak Derneğin kontrol altına alınmasında israr edi-

yorlardı. Bu ikisine göre, Derneğin kararları ve mali harcamaları general Trepov tarafından onaylanmalıydı. Sonunda sendikanın yöneticileri olan gizli ajanların yanlarına, her toplantı süersince, üniformalı polislerin de katılması emri geldi.

Gelgelelim, «devlet baba» geleneğinin varisleri olan, ve hızla örgütlenmeden başka tutkuları bulunmayan Moskova işçileri hem Zubatov'un hem devrimcilerin akıllarına bile getirmedikleri derecede Çar'a, ve onun görevlilerine sadık kaldılar. «Devlet baba»nın kendileriyle birlikte olduğuna inanmış bir halde, bu yeni ve tuhaf sendikaya üşüşüp, üye olmaya başladılar. Yılına kalmamıştı ki, yeni sendika güçlenmiş: Kurtarıcı Çar, Alexander II'nin Kremlin'deki mezarı başında 50 bin işçiye dua okutacak hale gemlişti.

İşçi kuruluşlarında aydınlar ayıklanmış, «kafası kızgınlar» ile «ortak karıştırıcılar» rahatlıkla tevkif dilip, uzaklaştırılmışlardı. Bu şartlar altında Sosyal Demokratların en akıllı ve inanmışları faaliyetlerini kısıtlamaya başlamışlar: işçilere hareketin sahte ve polis güdümlü bir hareket olduğunu söylemekle yetinmeye başlamışlardı. Onlara göre işçiler adam akıllı sınıf bilinci taşıyorlardı; ve kendilerine bir hilkat garibesi de gelse, bir sendika kurulmuş, verilmişken bununla yetinecekleri ve başka şeyler istemeyecekleri düşünülmemeliydi. Hareket içindeki Sosyal Demokratlardan daha gerçekçi olanlar ise sadece «aydınlatma» faaliyetinin yetmeyeceğini söylüyorlardı.

> İşçilerin mücadelesini-diye yazıyordu **Iskra'da** Lenin-nasıl geliştirebileceğimizi düşünmek; bu hareketi utanç verici çeşitli entrikalara, ve ajan oyunlarına karşı nasıl güçlendireceğimizi düşünüp bir çıkar yol bulmak zorundayız... Bu hareket, polis-ajan-güdümlü sendikacılığın içine katılan her işçinin siyasal bilincini arttıracaktır... Uzun vadede, çalışan sınıf hareketlerinin kanun ileştirilmesi Zubatov'ların yararına değil, bizim yararımıza sonuçlar verecektir...

Aşırı katı görüşün bırakılması ve işbirlikçi olan bu görüşün kabul olunması; nerede gerekliyse orada yer alıp, çalışmak görüşü bir Lenin'e has değildi. İkinci Kongre'nin son oturumunda oybirliği ile kabul edilen bir karara göre de Sosyal Demokrat işçilerin bu sendikalarda girip yer almaları ve işçileri polise karşı uyarıp aydınlatmaları gerekiyordu. Polis sendikacılığının başlar başlamaz kazandığı başarılar başka türlü düşünmeye imkan bırakmamıştı.

Moskova Karşılıklı Yardımlaşma Derneği, Zubatov'un arka çıkmasıyla, ekonimik ve kültürel sorunları tartışmaya, ücret teklifle-

ri hazırlamaya başlamıştı. Gözlerini dikecek ilk hedef olarak Fransız bir sanayiciyi-bir «yabancı istismarcı»yı seçmişlerdi. Sanayici kendisine karşı yöneltilen hükümet kışkırtmalı hareketleri, gidip Fransız elçisine şikayet etti. Elçi de gidip İçişleri Bakanı Plehve'ye durumu anlattı. İşçilerin isteklerinden vaz geçmek gerekmişti.

Zubatov'un, bundan sonraki fikri, bütün Moskova'daki sanayi yerlerini kapsayacak şekilde yapılacak ücret ve iş şartları çalışmaları için sendikayı desteklemek oldu. Gizli Güvenlik Polisi başkanı olarak ileri gitmekten bile çekinmedi, ve Moskova'daki sanayicileri bir toplantıya çağırarak, onları korkutup isteklerini kabul ettirdi. Bu ilk başarıdan sonra, hareket hızla gelişmeye başladı, bir sanayi dalından diğerine yayıldı; başarı bire bin katılarak kasabalara kadar yayıldıkça da, genişlemeye devam etti. Öyle ki; sonunda Güney Rusyanın yeni sanayi merkezleri bile polis sendikalarına «buyur» demek zorunda kaldılar.

Zubatov bir yandan iş hukukunu destekleyip işverenlere karşı işçilerin safında yer alırken, diğer yandan da devrimci hareketlerin içine «provokatör»ler sokup yerleştiriyordu. Bunun nedenini samimi bir ânında şöyle açıklamıştır: «Sizi tahrik ederek terör harcketinde bulunmanızı sağlamak, sonra da hepinizi ezmek için...» Bu provokatörler içinde baş ajan olanı Yevno Azev'di. Yevno Azev yoksul bir Yahudi terzinin oğlu olarak okumaya başlamış, öğernci iken ispiyoncu olmuş, daha sonra Zubatov'un yardımlarıyla Moskovalı bir mühendis olup çıkmıştı. Yevno Azev, o günlerde Sosyal Devrimci Parti Terör Bölümünün başkanı ve kurucusuydu.

Odessa'da da Doktor Shaevich diye birisi suları dalgalandırmaya başlamış bulunuyordu. Jandarma albayı Vasilliev, iki tane Yahudi kadın ajanın yardımıyla, «Yahudi Bağımsız İşçi Partisi»ni kurmuştu Kiev'de. Polis destekli bir papaz, George Gapon, ortaya çıkmış ve kendisini Saint Petersburg işçi hareketleri lideri olarak kabul ettirmeye çalışıyordu. Polis sosyalizmi bütün bir Rusya'da çiçek açmaya başlamış bulunuyordu.

1903 yılı ilkbaharında, yeni endüstri bölgeleri seri halde grevlerle çalkalanmaya başladı. Grevlerin biri bitmeden, öbürü patlak veriyor, bir grev bitmeden o grevi desteklemek amacıyla bir yenisine başlanıyordu. Grevler öyle bir duruma gelmişti ki, polisin rahat rahat idare ettiği eski günlerden farklı birşeyler olduğu anlaşılıyordu. 1903 yılının Temmuz ayında, Sosyal Demokratların Londra Kongresinde, polis sendikaları içine sosyalist işçi sokma kararı alındığı günlerde Dr. Shaevich artık Odessa'daki hareketin kont-

rolünü kaçırmıştı elinden. Odessa'da önce bir genel grev patladı, ardından bütün Güney Rusya'ya ve Kafkaslara yayıldı grevler. Adeta 1905'deki büyük grevin ilk provaları yapılıyordu. Zubatov, Vasilliev ve Shaerich görevden alındılar ve doğdukları yerlere sürüldüler. Zubatov 1905'te gene hizmete alındı, sonra tekrar görevden atıldı. Fakat Çar'a öylesine sadakat besliyordu ki, 1917'de Nicholas tahttan indirildiğinde intihar edecekti.

Polis sendikacılığı deneyinin birinci bölümü Odessa genel grevi ile sona erdi. Fakat başkent Saint Petersburg'daki Peder Gapon denemesi henüz başlamamıştı. Ayrıca Peder Gapon, Moskova'daki gözden düşmüş Zubatov'un emrinde değildi. Bakan Plehve, papazın «kilise-polis-güdümlü sendikacılık» deneyini önlemedi.

Aynı günlerde, İmparatorluğun sınır toprakları da çalkalanmaya başladı. Doksanların hızlı sanayileşmesi ve son iki Çarın Ruslaştırma siyasetleri yüzünden bu topraklardaki Rus olmayan ulusların ateşi yükselmişti. Buralar, Rus devletinin nüfuz kurmakta en zayıf olduğu yerlerdi o sıralarda. Ayrıca buralarda başlayan işçi hareketleri genel anlamda bağımsızlık peşinde koşan ulusçu hareketlerle karışmaya başlamıştı. İşçi hareketlerinin kuvvetli olduğu yerlerde ise ulusçuluk hareketi, emekçi ve sosyalist harekete dönüşüyordu. Örneğin, Rusya Polonyasında, Yahudi Birliği bir işçi hareketi olarak oluşmuştu, ama Yahudi ulusçuluğu hakkında kendine özgü görüşleri de vardı. O günlerde iki lider, Joseph Pilsudski ve Rosa Luxemburg Polonyalı proleterleri kendi saflarına çekmek için mücadele ederlerken görüldü ki, Luxemburgun anti ulusçu ve enternasyonalist sosyalizmi, Pilsudski'nin ulusçuluğu karşısında gerilemektedir.

Sınır bölgelerinin hepsinde birden başlayan ulusçu devrimci hareketler Bakan Plehve'nin yaratıcı aklına, az çok değişik bir «polis sosyalizmi» denemesi ilham etti. Transkafkasya'daki Hristiyan Ermenilere karşı Müslüman Tatarları kullanacaktı, ve nerede Yahudi toplulukları varsa-çoğu sınır bölgelerinde yerleştirimliştiler-oralardaki Rus, Polanyalı, vesaire ahaliyi de Yahudilere karşı kullanacaktı. Ajanları ve devlet basımevlerinde hazırlanan propaganda broşürleriyle, işletmelerin ve fabrikaların «sosyalist» özünü abarttıkça abarttı. Bu propagandanın amacı hoşnutsuz proletaryanın toprak sahiplerine ve bütün sermayedarlar yerine, Yahudi ve Ermeni tüccar ve iş adamlarına yönelmesini sağlamaktı. Sonraları kendisinden çok şeyler alacak olan Alman «Milli Sosyalizm»i gibi bu sahte ve kötü niyetli hareketle,kısa bir süre sonra, «para

babaları» ve «istismarcılar» yerine sadece bütün Yahudileri hedef olarak göstermeye başladı. Ayrıca Yahudiler «Rusya'nın birliğine düşman ve Rusya'nın yüceliğini yıkmak isteyen hain devrimciler» haline getirildiler. Bu deneme, yaratıcısı Plehve'nin adını yaşatacak kadar önemliydi ve Zubatovshchine hareketinden daha başarılı olmuştu. Buna rağmen hesaba katılmayan sonuçlar doğuracak bir hareketti. 1905 ve 1906 yıllarında işçilerin silaha sarılmasında işçiler için en önemli gerekçeyi hazırlamıştı. Bu hareketin faaliyet alanına girmiş bulunan bölgelerde, Zemstvo'larda, belediylerde, ve hatta Transkafkasya'nın bütün illerinde, hükümetçe yerleştirilen gizli üyelere rağmen, işçilerin kurdukları savunma birliklerine silah ve para yardımı yapılması yolunda kararlar alınacaktı.

1904 yılının 8 Şubatını 9 Şubat'a bağlayan gece, Plehve'nin yaratıcı kafası üçüncü meyvasını da verdi. Hiçbir ön uyarıda bulunmaksızın harekete geçen Japon denizaltıları, Port Arthur limanındaki Rus donanmasına saldırıvermişler, o yüzden de Uzak Doğu'daki kuvvetler ilişkisi bir gecede değişivermişti. Plehve'nin düşünüp durduğu «Japonya ile başarılı ve küçük bir savaşçık» olgun bir meyva gibi önüne düşmüştü.

Witte'nin hatıralarında savaşın bütün suçu Plehve'ye, ve Çar üzerinde nüfuz sahibi olan, Uzak Doğuya yatırım yapan bir avuç maceracıya yüklenmektedir. Fakat daha derin incelemeler Witte'yi savaşa karşı nazırlardan biri olarak ele almaktadırlar. Witte'nin istediği savaştan çok, diğer ülkelerin «barışçı» devlet adamlarının arasındaki anlaşmazlıkların kızışmasına yol açacak gelişmelerdi. Witte'nin Çin ve Kore'ye nüfus etmek için giriştiği demiryolu inşaatı ve mali yatırımlar programı ile sonradan, 1945'te, Sovyet Devletinin girişimleri arasında paralellik vardır. Gerçekten, bugün Sovyetlerin, Mançurya, Moğolistan, Kuzeybatı Çin ve Kore (hatta İran) üzerindeki taleplerinin temeli o günlerde atılmıştır.

Doksanlı yılların başında, Witte hükümetine hedef olarak İran'ı seçti ve Rus hükümetinin denetiminde Rus-Pers Bankasını kurdu. 1894'te Japonya Çini yenip, Port Arthur'ün bulunduğu Liao Tung yarımadasını işgal edince Rus devletinin dikkati de Uzak Doğu'ya yöneldi. Almanya'nın ve Fransanın desteklediği II. Nikola, Japonları, zaferlerinin meyvasından yoksun bırakıp, onları Çin Anavatanından çıkarmak istedi. Witte, «Çin'i Japonlara karşı korumaya yarayacak» Mançurya-Port Arthur demiryolunun yapımını öngören, ve «Çinin toprak bütünlüğünü garanti eden» gizli bir «dostluk ve saldırmazlık» antlaşması için Çinle görüşmelere girişti. Çinin yaş-

lı Dul Valide Sultanı bu antlaşmaya o kadar ümit bağlamıştı ki, yıllarca yatağının başucuna asıp, orada tuttu.

Şimdi Witte, esas niyeti için harekete geçebilir, Çin'den (Mançurya) denize ulaşacak Transsibirya Demiryolunun yapımına başlayabilirdi. Bu «Çin Doğu Demiryolu» adındaki uzantı hat, şeklen ortak bir şirketin malıydı. Fakat hisse senetlerinin kontrolü Witte'nin kurduğu Rus Bankasının elindeydi, ve hat boyunca «polis ve «koruma» görevleri Çarlık Rusyasına aitti. Demiryolu kumpanyası çok geçmeden birçok sanayi alanlarına girmeye başladı (bugün de Stalinin iddiaları budur), ve Mançurya'daki ekonomik nüfuz geniş şekilde kuruldu.

Bunların ardından, Witte'nin uyarmaları dinlenilmeden yapılan bir girişim Dul Valide Sultanın yatak odasında asılı duran antlaşmayı yırtmasına yol açtı. Hâlâ, «Dostluk» ve «Çin'in toprak bütünlüğünü koruma» lâfı edilirken Rus donanması Port Arthur'e girmiş, burada bir üs kurmuş, rüşvet ve baskı kullanarak Çinlilerden liman ve üs için yirmibeş yıl süreli bir kira anlaşması istemişti. Bunun hemen ardından İngilizler Weh-Hai-Wei'yi, Almanlar Kiao-Chov'u, Fransızlar kwang Chow'u almışlardı. Çin'in en seçme limanları gitmişti. Çin'in zayıflamasına kendisi yol açtığı halde, ayazda kalan, sonunda, sadece Japonya olmuştu. Kayzer, iki Alman'ın öldürülmesini bahane ederek Çin'den Kico-Chow'u doksandokuz yıl için isteyince, yeğeninden geri kalmak istemeyen Çar da, Port Arthur için aynı istekte bulundu.

Topraklarını parça parça bölmeye başlayan bütün bu yabancıları kovmak amacıyla Çin harekete geçince (Boksörler Ayaklanması), İşgâl Kuvvetleri ordularını kullanarak topraklarını genişletmeye başladılar. Rus Ordusu bu sırada Mançurya'yı işgâl etti. Boksörler İsyanı bastırılınca Rusya askerlerini geri çekeceğini söylediyse de geri çekmedi. 1945'te Sovyet Hükümetinin, Mançurya'daki Çin Doğu Demiryolunun güvenliğini korumak hakkını elde etmek, ve Port Arthur'daki üssü muhafaza etmek için ileri sürdüğü iddialar da bu eski günlerdeki temellere dayanmaktadır.

Çin'den çıkan Japonlar, elleri boşta kalmasın diye Kore'de tutunmaya çalışıyorlardı. Fakat Çar hükümeti Kore'yede «polis görevli askeri birlikleri» gönderdi. Ayrıca uydurma bir Rus Demiryolu da söz konusu idi bu birliklerin gönderilmesi için. Askeri ve mali danışmanlar da Kore'de bulunuyorlardı. Endişe içindeki Kore, bağımsızlığını korumak için, her iki dış devletle de görüşmelere devama çalışıyordu. Aynı anda Japonlar ile Ruslar aralarında anlaşıyorlar-

dı Mançurya'da Ruslara, Kore'de ise Japonlara bir toprak verilecekti. Kore'nin bu ikili parçalanması, bu mutsuz ülkenin Kuzeyini işgâl eden Ruslara temel teşkil etmiştir. Japonlarla Ruslar arasındaki görüşmeler yıllarca sürdü, ve Japonya Moskova'daki müzakerelere katılan heyetini geri çekti, üç gün sonra ise,savaş ilânında bulunmadan, 9 Şubat 1904'te, Port Arthur'deki Rus filosuna saldırıp filoyu tahrip etti.

Bu sırada, Bakan Plehve'nin tahminlerine uygun olarak, Rusyadaki iç mücadeleler durulmuş, Rusya içinde büyük bir yurtseverlik havası esmeye başlamıştı. Fakat bu çok uzun sürmedi. Witte ile birlikte 1891'de başlayan Transsibirya Demiryolu ile tek bir yoldu, Baykal gölünde ise yazları botla, kışları ise kızakla demiryolunun öbür ucuna geçilmesi gerekiyordu. Bu incecik yol, eğer Japonlar önlemeseydi, Rusyanın güç ve kuvvetini uzaklara yayacaktı. General Kuropotkin'e, Rusyanın ağır harekete geçen kuvvetleri zayıf düşmanı yenmeye hazır hale gelinceye kadar, Sibirya'nın içlerine çekilmesi emredilmişti. Fakat Çara yakın olan generaller Çarın bu emrine itaat etmediler ve Sarayın dışına çıkarmadılar emri. Büyük Port Arthur limanı sekiz ay yardımsız kaldı, açlıkla karşılaştı. Disiplinsizlik ve muhasara sekiz ay sürdü. Rus orduları yenilgi üstüne yenilgi ile karşılaşıyor, Saray'daki hizipler Rusyanın geniş savaş gücünü harekete geçirmeyi beceremiyordu. Bu yüzden, başlangıçdaki vatanseverlik duygularının yerini utanç ve eziklik duyguları alıyordu. Rus savaş makinası tam herekete geçirilmişken, Japonların zayıf kalan kuvvetleri tam yenilecek duruma getirilmişken, Rusya içinde ihtilâl tehditi o kadar artmıştı ki Çar (1903'te görevden aldığı) Witteyi tekrar göreve atadı, ve onu Birleşik Amerika'ya gönderdi. Orada Japonlarla onur kırıcı bir anlaşma için görüşme yapmakla görevlendirilmişti: Çar, böylece ülkesinde artan ihtilâl tehditleri yüzünden kendi halkı ile savaşa girişme ihtimaline meydan bırakmamayı düşünmekteydi.

Bütün bir 1904 yılı boyunca, milyonlarca Rus işçisi ve köylüsü Uzak Doğuda, Port Arthur, Kuzey Kore, Sakhalin, Transsibirya Demiryolu, veya Dairen uğruna ölmeye gönderilirken Lenin ile karşıtları arasında hizip kavgaları o kadar vakit ve enerjilerini tüketiyordu ki savaşla ilgilenecek, veya savaş karşısında durumlarını gözden geçirecek halleri kalmamıştı. İnanılmaz olduğu kadar kesin bir şekilde biliyoruz ki, bütün bir 1904 yılı boyunca Lenin'in yazdığı makalelerde savaşa sadece üç kere, o da kısaca, temas edilmiştir! Lenin'in önem verdiği Merkez Komitedeki, Konsey'deki, ve **Iskra** yazı kurulundaki mücadeleler olmuştu. Lenin-karşıtlarının yaz-

dıkları için de aynı şey söylenebilir. 1905 yılı Ocak ayında başlayan devrimin, hepsini birden, apansız yakalanmasında, bu yüzden, şaşılacak bir yan yoktur.

Rusya dışındaki bu liderlerin pek az değindikleri savaş hakkında yazdıkları birkaç referans vermekten, veya gelip geçici sloganlar ortaya atmaktan ibaretti. Herbirinin meseleyi elealış tarzları farklı farklıydı ve hiçbirinin açık bir yorumu yoktu. Troçki ile Martov'a göre bu savaş bir belaydı, ve tez bir barış gerekliydi. Lenin'e göre ise, Japonya ile Rusya arasındaki bu çatışma oldukça iyiydi. Zira monarşinin zaafını ortaya çıkarıyordu. Lenin, Japonyanın galip gelmesini ummuştu. Böylece yenilgi, Rusya'da devrimcilerin Çarlıkla mücadelelerinde onlara yardımcı olacaktı. 1905 yılı Ocak ayında, Japonya Port Arthur'ü ele geçirdiğinde, Lenin bu konudaki ilk kesin sözünü etti. Başlığı, «Por Arthur'ün Düşüşü» olan yazısında «İlerici Japonya»nın sadece Rus mutlakiyetçiliğini değil fakat «geri ve reaksiyoner Avrupa»yı da dize getirdiğini yazmıştır. Lenin'in bu yazısı, gerek ilerdeki 1. Dünya Savaşındaki «devrimci yenilgicilik» düşüncesinin tohumlarını taşıdığından, gerekse aynı konuda fikir yürüten ve kendi kendisine Lenin'in «en iyi öğrencisi» diyen Stalin'den farklı olduğu için, kayda değer. Lenin demişti ki

> Sevinmek için Proletarya kitlesinin nedenleri çoktur... Japonyanın askeri amacı elde edildi. İlerici ve gelişmiş Asya, gerici ve reaksiyoner Avrupa'ya izi silinmeyecek bir darbe indirdi. On yıl önce, Rusya başta olmak üzere, aynı reaksiyoner Avrupa, Japonya'nın Çin'i yenmesi yüzünden huzurundan olmuştu. Bu yüzden, zaferinin meyvalarından yoksun bırakmak için Japonya'ya karşı birleşmişti. Avrupa, Japonya'dan önce sahip çıktığı ve kendisi için en önemli ayrıcalığını; Asya halklarını sömürge ayrıcalığını savundu. Port Arthur'ün tekrar el değiştirmesi, reaksiyoner Avrupanın bütünü için bir darbe olmuştur...
>
> Geçmişte birçok defa olduğu gibi, bu kere de ilerici bir ülke ile gerici bir ülke arasındaki bu savaş büyük bir devrimci rol oynamıştır... Proletarya her çeşit burjuvaziye ve burjuva düzeninin her çeşidine karşı koyacaktır. Fakat bu karşı koyma, proletaryayı, burjuvazinin tarih açısından ilerici ve gerici temsilcileri arasındaki ayrımlara dikkat etmek sorumluluğundan kurtarmaz. İşte bu açıdan düşünülürse, İngiltere'deki Hyndman, ve Fransa'daki Jules Guesde gibi uluslararası devrimci Sosyal Demokrasinin en samimi, en kararlı, ve en tutarlı temsilcilerinin, Rusya mutlakiyetçiliğini ezip döğen Japonya'ya karşı sempatilerini niçin saklamaksızın açıkladıklarını anlamak kolaylaşmaktadır...
>
> Utanç verici yenilgi Rus halkının değil, mutlakiyetçiliğin omuzlarını çökertmektedir. Mutlakiyetçiliğin yenik düşmesinden Rus halkı da kârlı çıkmıştır. Prot Arthur'ün düşüşü, Çarlığın düşüşü için

yazılmış bir başlangıç bölümü (prologue) olmuştur. Savaş, henüz bitiminden çok uzaktır, fakat bu savaşın devamında atılan her adım Rus halkının mayalaşmasını ve infialini ölçülemeyecek oranda arttıracak ve bizleri büyük yeni savaşa yaklaştıracaktır. Bu savaş, mutlakiyetçiliğe karşı halk savaşı; proletaryanın özgürlük savaşıdır. — Vpered, 14 Ocak, 1905.

Lenin'in sözünü ettiği «büyük yeni savaş», Vpered'in bu sayısı daha Rusya'ya varmadan, birkaç hafta içinde ortaya çıkmak üzere olan bir savaştı!

«Sevinmek için proletaryanın sebebleri çoktur...» Kuşkusuz, Stalin-1945'teki sözlerine göre bir değerlendirme yapacak olursak böyle düşünmemiş olsa gerektir. Stalin, Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimi üzerine 2 Eylül 1945'te yaptığı «Zafer Konuşması»nda şöyle demiştir :

Rus - Japon savaşı devresindeki 1904 yılında Rus birliklerinin yenilgisi halkımızın belleğinde derin iz bırakmıştır. Ülkemiz üzerine vurulan kara bir lekeydi o. Halkımız, Japonların yenileceği ve utanç lekesinden arınacağı günü bekledi, ve onun geleceğine inandı. Bizler; eskiler kuşağı, bu günü beklemiş bulunuyoruz. Ve şimdi işte beklediğimiz gün geldi!

«Usta» ile «en iyi öğrenci»si arasındaki zıtlığı, Port Athur'ün; yani önce Çar'ın sonra da Stalin'in Çin'den kopardığı bu deniz üssünün düşüşü hakkında söyledikleri bu sözler kadar hiçbir şey açığa vuramaz.

Japon hükümeti ise, Rus «ilerici kuvvetleri» ile işbirliği yapmayı kendi yararına gördü. Hayran olunacak bir tarafsızlıkla her çeşit ve her hizipten Rus «ileri»lerine para ve silah teklif etti. Pilsudski bile Polonya Sosyalist Partisine yardım bulmak umuduyla Japonya seyahatinde bulundu. Gürcüstan Federal Sosyalistleri ve Finli Aktivistler Japonlardan yardım gördüler. Rosa Luxemburg'un Polonya Sosyal Demokrat Partisi ile, Menşevikler, Bolşevikler, ve Anayasacı Demokratlar bu çeşit bir kaynaktan gelen yardımları kabul edemeyeceklerini söylediler. Lenin'den Milinkov'a kadar, bütün Rus aydınlarının karekteristiğini gösteren bu yardım kabul etmeyi utanç verici bulmalarının altında Lenin'in «devrimci yenilgicilik» düşüncesi yüzünden yabancı bir devletin ajanı durumuna düşecek olmaları gerçeği bulunmaktadır.

Sosyal Demokratlar, özellikle dış ülkelerdeki «genel kurmaylar», biribirleriyle uğraştıklarından, askeri yenilgiler ve ülkenin yoksulluğu arttıkça ilk seslerini yükseltenler liberaller ve demokratlar oldu

> Kimin hatası bu?-diye soruyordu Hukuk Dergisi olan **Pravo**'daki prens Trubetskoi'nin Lao Yang yenilgisi hakkındaki yazısı-Rus toplumunun mu bu suç? Rus toplumu yetkililerin emrine uyarak, uykudaydı. Yıllarca, toplumun uyanmaması için gerekli her tedbir alınmıştı. Şimdi olduğu gibi o zamanda kim yerinden kalkıp uyanmak istese, iki laf etmek istese, güvenliğe ve düzene karşı bir suç sayılıyordu. Sadece tehdit edici bir ses duyardı Kapat çeneni! Büzül yerine! ve uyanmak istiyenlerin kafalarını kuvvetli bir el tutup yere eğerdi. Şu son yıllarda Rusya bir karakolunun yatakhanesine dönmüştür...

Temmuz'un 24'nde, tek bir bomba yüzünden, zaten şaşkın hâldeki devlet bürokrasisi büyük bir sarsıntı geçirdi. Polis ajanı Avez'in yönettiği bir suikast hareketinde Sazanov diye birisinin attığı tek bir bomba, tam o günlerde rütbesi yükseltilmiş olan İçişleri Bakanı Plehve'yi parça parça ediverdi. Kuvvetli bir danışmanından yoksun kalan Çar, «toplumu tatmin etmek için» ılımlı bir liberali Plehvenin yerine atadı.

Aynı anda, şafak sökerken kuşlarla dolu bir orman gibi liberaller konuşmaya başladılar. **Zemstvo**'lar dilekler bildirisi ilân ettiler ve **zemstvo** delegeleri için bir ulusal konferans toplanmasını istediler. Avukatlar, doktorlar, mimarlar, yazarlar, gazeteciler, mühendisler, iktisatçılar, bilim adamları, profesörler genel toplantılar, konuşmalar düzenlediler. Birçok sorunları ele alan aydınlar sayısız değişiklikler öneriyorlardı. Mesleki toplantıları siyasal mitinglere ve mesleki dernekleri ise «sendikalara» dönmüştü. Ardından, Profesör Milinkov'un önderliğiyle, bu birlikler **Birlikler Birliği** şeklinde örgütlendi. Henüz örgütlenmemiş olan halk kitleleri üzerinde bu Birlikler Birliği şeklindeki örgütlenme o kadar tesir etmiştir ki hâlâ bugün bile Rusya'daki işçi sendikalarının ismi «meslek birlikleri», kısaltılmış şekliyle **profsoyuzy**, «**mesbirlik**»lerdir.

Sosyal Demokratlar da, kendi aralarındaki tartışmalardan vakit buldukça, bir liberal muhalefet hareketini büyük bir ilgiyle izlediler. Fakat onlara karşı nasıl davranılması gerekiyordu? Bu konuda da, diğer konularda olduğu gibi, Lenin ve bir zamanlar işdaşları olanlar iki ayrı görüş savunuyorlardı. Plekhanov'un önceden umduğu gibi, Menşevikler, liberal demokratik muhalefete karşı «önce dostluk, sonra sırt dönme»yi savunuyorlardı.

Gelecek devrimin «burjuva demokratik devrimi» olması konusunda hepimiz görüş birliğinde bulunduğumuza göre, bu adamların böyle bir kaderle devrimi yönetmeye ve gelecekteki devleti kurmaya geldiklerini kabul edebiliriz, diye düşünüyordu Menşevikler. Onla-

ra kuvvet verelim ve destekleyelim onları Zemstvo toplantılarının, siyasal gösterilerinin önlerine, söyleyelim, bizim işçileri de çıkaralım. Ve bu yardımlarımızın karşılığında, bizim kendi sınıfımız içinde söz alalım : tam demokratik bir rejim, genel ve eşit oy, konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ve toplumsal konulardaki kanunların islah edilmesine söz versinler. Çarlık yıkıldıktan sonra, onlarla kavgamız başlar. Fakat bu arada toplatılarını bozmayalım, onları korkutacak taleplerde bulunmayalını, veya başarı kazanmadan Çarlığa karşı uyanan bu muhalefeti bölmeyelım. «Postu için kavga edeceğinize, önce ayıyı yakalayın.»

Lenin ise, kendi açısından, bu görüşlere alaycı bir gülümseme ile bakıyordu. Lenin'in Menşevikler ile birlikte ortak görüşü paylaştığı doğruydu «bütün muhalefet kuvvetleri ile ittifak», «bir burjuva demokratik devrimi. «Fakat kalbinin içindeki ses, burjuvazinin çok zayıf ve korkak olduğunu, kendi tarihi görevini bu yüzden yerine getiremeyeceğini söylüyordu. Burjuvazi, sonunda «Çarla ortak işler çevirecek kadar zayıf»tı, ve «halk kitlelerine vereceği sözleri tutmayacak kadar «Makyavelciydi.» Lenin, İngilizce'den kullandığı en güzel atasözlerinden biriyle, «Söz dediğin, yumurta gibidir. Kırılsın diye kabuğu vardır» diyordu. Burjuvaziyi korkutmamaya gelince, köylüler ve «radikal, kentli küçük burjuvazi» dışında kaldıkları için onlar nasıl olsa korkacaklardı. Bu ürkek kahramanlara cesaret aşılamanın yolu bizzat mücadelenizin içinde onlara yer vermekle olur. Eğer mücadele onları ürkütecekse, çok daha iyidir anlayacağız ki onlara güvenemeyiz, ve onlar olmaksızın yolumuza devam edeceğiz. Sizler, kitleleri burjuva zemstvo'larının toplantılarına katılmaya çağırıp, onlara cesaret vermeye çalışabilirsiniz. Fakat ben kitleleri polis merkezlerinin, hapishanelerin, hükümet binalarının, sarayların önüne dikilmeleri için çağırmaktan yanayım...

Ne var ki, kitle Bolşevikleri de dinlemedi, Menşevikleri de. Çoğu liberallerin peşine takıldı. Hatta Lenin'in Rusya'daki Yerel Komitelerinden bazıları bile, Lenin'in talimatına aldırmadan liberallerin ve demokratların toplantılarına katıldı, yeni yeni duyulmaya başlayan muhalefetin sesine alkış tutmaya başladı. Diğer yandan, başkentteki işçi kitlesi ise ne Bolşevikleri, ne Menşevikleri, ve ne de Liberal Demokratları dikkate almadan polisin yönettiği sendikalara doluştu:

Troçki ise, örgütlenme sorununda Menşeviklerle bir olduğu halde, alaycı bir dille «ziyafet kampanyası» dediği bu konuda Menşeviklere karşı mücadeleye girişti. Rus Marksistleri içinde sadece

Troçki burjuvazinin getireceği devrimin «burjuva devrimi» olacağı şeklindeki genel görüşe katılmıyordu. Burjuvazi, diyordu, ziyafet salonlarında başlattığı mücadelesini hiçbir zaman, ihtilâller için döğüşülen ve ihtilâllerin kazanıldığı yer olan sokaklara çıkaracak durumda olmayacaktır. Çar ve polisi tek bir hayır desin, bütün lâkırdıları ve gevezelikleri duracak, kesilecektir. 1904'ün bitiminden önce Troçki'nin bu ön görüşü gerçekler tarafından doğrulandı.

«Gelecek olan ne? diye soruyordu Troçki o yılın sonunda yazdığı bir broşürde. Şöyle cevaplıyordu

> Siyasal bir genel grev... Tüm bir halkın siyasal gösterisi haline dönüşmek zorunda kalacak bir proletarya siyasal genel grevi... Bu yerel bir siyasal grev değil, bütün Rusya'ya yayılmış ve genel sloganlar kullanan bir siyasal genel grev olacaktır. Bu sloganlar : Savaşı durdurmak, ve Ulusal Kurucu Meclisi toplamaktır... Grev günü bütün köylüler de bir araya gelmeli... Ordu'da yoğun bir propaganda yapılmalı, öyleki, grev günü, tek tek her nefer Ulusal Kurucu Meclisi isteyen halkı ile yüz yüze bulunduğunu anlayabilmelidir.[1]

1904 yılında yapılan bütün plânlar, formüller, öneriler sloganlar içinde Troçkinin önerdiği genel siyasal grev 1905'teki olaylara en yakın düşecek olanıydı. Fakat tarih, her zaman olduğu gibi, oynak ve belirsizdi, ve gerçek hayat çok daha garip, karmaşık, zengin, ve hiçbir tarife, tanıma sığmayan olgulara gebeydi. Marksist sosyalizm değil, «polis sosyalizmi»nin bir dalı olan «kilise sosyalizmi» bile genel grev konusunda garip bir çıkış noktası bulmuştu. Bu «kilise sosyalizmi»nin lideri Rus ortodoks Kilisesinin bir papazıydı!.

Peder George Gapon hem 1905 Devriminin en ilgi çekici ürünüdür, hem de tam bir Rus örneğidir, Biz rastladığımızda sadece ciddi, ılımlı, enerjik, çok yakışıklı, güzel vaaz veren ve insanları çoşturmasını bilen bir lider diye tanınmıştı: Gençliğinde, öğretmenlerinden Tolstoy'cu biri, Tolstoy'un el yazısiyle yazdığı gizli bir yazısını vermişti. Kendisini bu fikre çelenlerden birisi de Zubatov, ve polis sosyalizmi denemesi olmuştu. Saint Petersburg iş-

(1) **Do Devyatago Yanvarya** («Ocak'ın Dokuzundan Önce»). Parvus'un önsözü ile, Cenevre, 1905. Risale, 22 Ocak 1905'teki önemli başlangıç olayları olana kadar dizgiye giremediği için eski başlığı ile kalmıştır. Parvus'un önsözü «Kesintisiz ihtilâl» teorisinin ilk ortaya çıkışıdır. (Proletarya, önce bir burjuva devrimi yaparak işe başlar, sonra bu devrim bir proletarya devrimi olana dek «girişim»lerine devam eder). Bu teori Troçki'nin en temel ve hayatı boyunca taşıyacağı bir teori olmuştur.

çileri Moskova işçilerinden daha ileri olduklarından polis sosyalizmine kuşku göstermişlerdi. Hapishane papazı iken amirlerine yeteneklilığini kabul ettirmiş olan Peder Gapon, polis kontrolü altında olacağı yerde «dinsel bir kontrol» altında yönetilecek olan Petersburg işçilerinin daha kolay dizginleneceğini; işçi kitlesi için kurulan düzmece örgütlere bağlanacağını savunuyordu. Gapon'un «Rus Fabrikaları İşçileri Birliği» projesi, ölümünden az önce Plehve'nin bakanlık onayını almış bulunuyordu. «Birlik» başkanı ve dinsel lideri Peder Gapon olacaktı. Yeni Birlik'in amaçları arasında, «boş zamanların iyi ve makûl şekilde geçirilmesi», ayyaşlık ve kumarbazlıkla mücadele, dinsel ve vatanseverce fikirlerin yayılması, «işçilerin görev ve haklarının dürüst şekilde öğretilmesi», «işçilerin hayatını ve iş şartlarını iyileştirmek için hukuka uygun yollardan savunmak amacıyla işçi faaliyetlerini kurmak ve başlatmak» bulunuyordu:

İşe giriştiğinde, önceleri, işçiler yaklaşmadılar. Şaşıran Gapon toplumsal ve moral tutukları ve Tolstoy'un düşünceleri ile polisin verdiği talimat arasında kalakaldı. Kendisine yaklaşan işçilerden yardım görerek, onlardan bilgi edinerek, işçilerin kendisine karşı güven duymalarına çalıştı Birkaç gizli toplantı sonunda, birdenbire birliğe girmek için verilen bir yığın dilekçe ile karşılaştı. Kendisine yardımcı olan işçilerden çok, savaş yılları yüzünden artan hayat pahalılığının sayesinde olmuştu bu. 1904 yılı bitmeden önce, birliğinde Saint Petersburg'daki seçkin mekanik işçlerinin hepsi yer almıştı. Bunların arasında çok sayıda polis ispiyoncusu ile sosyalist fikirlerin etkilediği az sayıda işçiler de bulunuyordu. Aydınlardan ise tek kişi girmemişti. Zubatov'dan çok daha büyük bir başarı ile, rejime duyulan düşmanlık duygularını işverenlere karşı yöneltmeye başlamıştı Toplantılarda önce bütün işçilere hep bir ağızdan «Tanrı Çarı Korusun» şarkısını söyletiyor; memurları büyülüyordu. Görevliler ve işçiler hayatlarının iyileşmesi ve örgütlenmeleri için başlarına geçen bu sevimli papaza sevgi ile bakıyorlardı.

Rus halk kitlesinin 20. yüzyılın başındaki ilkel ataerkil duygularını anlamamız için bu tabloyu hep göz önünde tutmalıyız. Petersburg'daki bu işçiler, daha dün köyden gelmiş, yetiştirilmemiş «kara amele» değildiler. Gerçekten gözümün önündeki sahne, ilerlemiş ve sanayileşmiş Saint Petersburg'un kalifiye sanayi işçileri ile dolu Putilov lokomotif fabrikası ile, dev makina fabrikaları merkezidir. Peder Gapon işte burada en geniş örgütünü kurdu. Onun rehberliği altında, işçiler fabrikaların işletmelerine bazı ılımlı öneriler sundular. Bu önerilerin sonuncusu, Aralık ayında, Ga-

pon Komitesinin önde gelenlerinin işten atılmasıyla cevaplandırılınca Putilov lokomotif fabrikalarındaki bütün işçiler Peder Gapon'a geldiler ve dertlerini arzetmek için, kendilerini doğruca «Aziz Çar Baba»ya götürmesini istediler.

Papaz Gapon bile, topladığı adamlar kadar olmasa da saftı. Kitleyi etkilediği oranda, kitle ruhundan etkilenen bir kişiydi. Önce «Rus Halkının babası»na gitmek gibi cüretkâr bir düşünce karşısında tereddüt geçirdi. Sonunda bu fikre katıldı, en sonunda ise bu fikri yüzünden yerinden oldu. Hareket şimdi, kurucusunun kontrol edemeyeceği kadar genişlemiş ve gelişmişti. Hareketin kişilerde yarattığı özlemler, hayaller, bağımsızlık ve özgürlük düşünceleri Gapon'un kontrolü yitirmesine yol açtı. Üstlerinden, İçişleri Bakanlığı Polis Bölümündeki görevlilerden kaçınmaya başladı. Şimdi işçiler gibi, kendisi de, alttaki görevlilerin üzerinden aşıp, doğruca Çar Nikola ile temas kurmak istiyordu. Ocak ayının 21. günü (Eski takvim, 8 Ocak) saraya yapılacak yürüyüşü haber vermek niyetiyle, Çar'a aşağıdaki mesajı gönderdi içtenlikle:

Efendim!

Bakanlara inanmayınız. Olaylar ve sorunların gerçek durumları hakkında size yalan söylüyorlar. Halk, Zâtınıza inanmaktadır. Halk, Zâtınıza dertlerini arzetmek için, yarın öğleden sonra saat 2.00'de Kışlık Sarayınızın önünde toplanmayı kararlaştırdı. Onları karşılamaya çıkmazsanız Zâtınızla onları birleştiren manevî bağları koparmış olacaksınız... Hiçbir şeyden korkmayınız. Yarın halkın karşısına çıkınız ve acizâne dilekçemizi kabul buyurunuz. Ben, yoldaşlarımın, ve işçilerin temsilcisi, Zâtınızın dokunulmazlığının hiçbir şekilde ihlâl edilmeyeceğini temin ediyorum.

(İmza) GAPON

Ertesi sabah, genel tahminlere göre, ikiyüzbinden fazla kadın, erkek, çocuk, işçiler, aileleri kentin belli noktalarında toplanmışlar, Kışlık Saray'a doğru yürüyüşe geçmeye hazırlanıyorlardı. Gapon'un teminatına uygun olarak hiçbirinde Silâh yoktu. Birkaç terörcü, ortalık karıştırıcı, veya polis ajanının da üstleri aranmış ve getirdikleri silahlar kendilerinden alınmıştı. Amaçları barışçı bir yürüyüş yapmak, hatta Çar'ı selâmlamaktan ibaret bir yürüyüş yapmaktı. Günlerden Pazar günüydü. Çoklarının elinde Çar'ın resimleri ve «aziz» heykelleri vardı. Yürüyüşlerde, yöneticilerin resimlerini taşıma geleneği Rusya'nın tarihi bir geleneğidir, ve bugün de sürmektedir. Yürüyüş sırasında da, Ancak Rus insanın söyleyebileceği şarkıyı söylüyorlardı. Tekrar ve tekrar söyledikleri şarkı «Tanrı Çarı Korusun» şarkısıydı.

Yürüyüşün en ön sırasında, elinde, kafasındaki karmaşıklığın bir yansıması olan ve bükülü bir kağıt tomarı gibi taşıdığı dilekçesi ile, Papaz Gapon yürüyordu. Tutarsız sözlerle karmaş dolaş dilekçesinden bazı örnek bölümler şöyleydi:

> Devletlû-Biz işçiler ve Saint Petersburg halkı... karılarımız ve çocuklarımız, çaresiz durumdaki babalarımız ve analarımız Zâtınıza geldik; Zâtınızdan himaye ve gerçekleri ortaya çıkarmakta yardımcı olmanızı dilemeye geldik. Yaşamak için dilenci olduk, baskı ve eziyet içindeyiz; soluk alacak gücümüz kalmadı... Dayanılmaz acıların, işkencelerin sürüp gitmesi yerine ölümün yeğlendiği anın içinden geldik. İşimizi bırakıp çıktık, ve efendilerimize, isteklermizi yerine getirinceye kadar, çalışmaya başlamayacağımızı bildirdik. Küçücük istekleri asmadık taleplerimizde... Çalışma saatlerinin sekiz saate indirilmesini... asgari ücretin günde en az bir ruble olmasını istedik. Fazla mesainin kaldırılmasını istedik...
>
> Memurlar, ülkeyi katlanılmaz bir savaşa sokarak, tam bir çöküntünün eşiğine sürüklediler... Bizlerden toplanan vergilerle yığın gibi kabaran paraların harcanmasında en küçük bir söz hakkımız bulunmamaktadır...
>
> İşte önümüzdeki sorunlar ve dertlerimiz, Devletlû Zâtınızın Sarayı önüne, bizi, bunlar sürükledi. Burasını, kurtuluşumuz için başvuracağımız son kapı biliyoruz. Halkınıza yardımcı olmayı reddetmeyiniz. Halkınızın kaderini halkınızın ellerine teslim ediniz. Memurların halka yaptıkları zulümleri durdurunuz. Zâtınız ve Zâtınızın halkı arasında örülmüş duvarları yıkınız, halkınızın Zâtınızla birlikte bu ülkeyi yönetmesine müsaade buyurunuz... Hemen zemski sobor toplantıları için çağrıda bulununuz... Genel, eşit, ve gizli oyla seçilecek bir Kurucu Meclis toplanması için emir serdediniz. Acı veren yaralarımıza melhem olacak tek çare, ve bütün dileklerimizin en birincisi budur...
>
> Bu dileklerin yerine getirileceğine dair gereken emirleri verir ve sözünüzü tutacağınıza dair yemin ederseniz Rusyayı mutlu edecek ve ününü yücelteceksiniz ve Zâtınız kendi ali isminizi bizlerin ve bizlerden sonra gelecek kuşakların kalplerine nakşetmiş olacaksınız.
>
> Zât-ı âlileri dua ve dileklerimize yüz vermez, gerekli emirleri vermek istemezseniz, Zâtınızın Sarayı önündeki Meydan'da ölmeyi bekliyeceğiz...

İşte kitle, o günkü siyasi havada dolaşan sloganları ve istekleri dile getiren bir papazın peşine takılarak, dertlerini arzetmek için Çar'ın sarayına böyle yürümüştü. Fakat Çar'ın kendisi Saray'da yoktu. Eşini ve kızlarını yanına alarak aceleyle kentten uzaklaşmıştı. Yerine, görevlilerini bırakmıştı: generaller, polis şefleri, ve Çar'ın amcası Grand Dük Vladimir.

Askeri birlikler tam silahlı olarak, yürüyüşçülerin karşısına geçtiler. Yürüyüş kolundaki kopuk kopuk toplulukları kuşatmış ve

çok yakın mesafeden ateşe tutmuşlardı. Erkek, kadın, ve çocuklar yerlere serildiler. Kalabalık eriyip dağılmıştı. Beyaz karların üzerine karanfil kırmızıları saçılmıştı. Kaç kişi öldü, kimse bilmemektedir, zira yaralılar alıp götürülmüş, bakımları gizli tutulmuştu. Ölenler ise tek tek akrabaları tarafından alınmışlardı. İşçilerin genel tahminleri 500 ölü, 3000 yaralı şeklindeydi. Baro Birliğinin resmi Komisyonuna göre ölenler 10-200 kişi kadardı. Ama rakam ne olursa olsun, dökülen kanlar, o günkü Pazar'ı «Kanlı Pazar» yapmaya yetmişti.

O «Kanlı Pazar»la bir devir de sona ermiş oldu. Kitlelerin, inanılmaz olay üzerine kurulu bir sürü masalları dinlemesi başlamıştı. Korkunç olaylar kitlelerin üzerinde çok etki yapmıştı. O gün milyonlarca ve milyonlarca ilkel insan kafalarını taşa çarpmış, ve Orta Çağ'dan çıkıp yirminci yüzyıla sürüklenmişti. Çar'ın ayaklarına kapanıp dertlerini arzetmekten başka istekleri olmamıştı. İtaat ve bağlılıkları, sevgileri mermilerle parça parça olmuş, akan kanlarla sürüklenip gitmişti. Şimdi babalarının olmadığını anlamak, kendi sorunlarını ancak kendilerinin çözümleyebileceklerini anlamak durumunda kalmışlardı. Şimdi kitlenin kafası açılmış, sonunda cumhuriyetçilerin ve sosyalistlerin dediklerini anlamaya başlamışlardı. Kurucu Meclis, Demokratik Cumhuriyet, Genel Grev, Silâhlı Kıyım o güne kadar sadece devrimle ilgili konularda okumuş, uzmanlaşmış kimselerin bildiği, anladığı kelimelerdi. O günden itibaren milyonların malı olmaya başladılar ve gene o günden itibarendir ki Rusyanın dönüşümünde elle tutulur kuvvetler hâline geldiler.

Peder Gapon kaçtı. Sosyal Devrimcilerin yardımları sayesinde Rusya dışına çıktı. Saklandığı yerden Çarına yeni bir mektup gönderdi, bu keresinde saygı belirtmek için ilk harfleri kapital yazılan kelimeler kullanmadan:

> İşçilerin, karılarının ve çocuklarının masum kanları senin ve onların arasında geçilmez sular gibi duracaktır. Onlarla senin arandaki manevî bağlar artık olmayacaktır... İstediğince kan akıt! Onlar zaten akması gereken kanlar, senin ve yakın canlarının ve çocuklarının yakasınındadır elleri!

BÖLÜM — XVII

SÜRGÜNDE 1905

Zhelyabov — Tarih çok yavaş ilerliyor. Bir yerden itilmesi gerek...
Semenyuta — Bir anayasaya ne dersin?
Zhelyabov — Ne diyeyim, iyi, bütünüyle iyi.
Semenyuta — Öyleyse, senin istediğin ne-bir anayasa için mi çalışacaksın, yoksa tarihin itilmesine mi?
Zhelyabov — Şu an için,, tarihin itilmesine.

«Kanlı Pazar»ın yeni güne çıkan sabahı. Ulyanov'lar hergünkü gibi Cenevre Kütüphanesine gidiyorlardı. Telâş içinde onları ziyarete gelen Lunacharski'ler, Ulyanov'ların yollarını kesti. Bayan Lunacharski öyle koşmuştu ki, Ulyanov'larla karşılaştığında konuşamamış, nefes nefese kalmıştı. Dördü birden Lepeshinski'nin lokantasına gittiler, orada öbür Bolşevikleri buldular. Mıknatıs etrafına toplanan toplu iğneler gibi toplanıvermişlerdi. «Toplanan insanlar, birbirleriyle tek kelime bile konuşamıyorlardı kolay kolay, o kadar heyecanlanmışlardı. Üzgün yüzlerle Devrimci Cenaze Marşını söylediler. Herkes Devrimin artık başlamış olduğuna hükmetmişti.»

O andan itibaren, bir rüya içinde gibi yaşayacaklardı. Günlük gazetelerin bir nüshasından ötekine, ondan, bir daha ötekine. Karşı konulmaz bir güç şimdi, birer birer, doğdukları topraklara çekiyordu onları. Çoğu Rusya'ya döndü. Sadece Lenin, kişiliğinin en büyük özelliği olan, sabırsızlığı denetimsiz bırakmama gücüyle, bütün günlerini kütüphanede geçirdi ve Rusya'da açığa çıkması için zamanı uygun bulana kadar Rusya'ya dönmedi. Kavga minderinde yer almış yoldaşlarına, önerilerle dolu ateşli mektuplar yazdı. Bu mektuplar, «kahrolası uzaklık yüzünden, insanın belli bir konuda kesin bir tutum takınmadan kendisine güvenememesinden ötürü ancak birer tavsiye şeklinde hükümler taşırdı. Lenin başka bölümleri kurcaladığı için, istatistik kitapları uzun süre, bölümlerin

raflarında tozlanmaya terk edildiler. «Sokak Savaşı, Komünün Bir Generalinden Tavsiyeler kitabını Ruscaya çevirdi. Bu kitabın yazarı, General Cluseret, önce 1848'deki Paris işçilerinin isyanını bastırmakla gösterdiği enerjik becerisi ile kendini tanıtmıştı... Sonra İtalya'da Garibaldi ile çalışmıştı. Daha sonra (generallik kazandığı) bizim İç Savaşımızda Kuzey ile birlikte döğüşmüştü. Fransaya dönüşünde ise anarşistlere katılmış, sonra sosyalist harekete girmiş, Saylavlar Odası'nda sosyalist temsilci olmuş, ve en sonra da Komün sırasında Paris savunmasının askeri lideri olmuştu.

Vladimir İlyiç, barış beldesi Cenevre'de savaş üzerine yazılı ne bulabildiyse okudu. Kanlı Pazar'ı anlatan haberlere bu tür tepkide bulunan bir Lenin çıktı. Cluseret'nin yanısıra, Rusya'da her zaman en büyük strateji uzmanı bilinen Von Clausewitz, ve onun Savaş Üzerine adlı kitabı vardı. Her yeni durumda, her yeni sorunda, adeti olduğu üzere Marx ve Engels'e başvuruyor; askeri sorunlar ve ayaklanma sanatı hakkında yazdıkları her satırı, her yazıyı tekrar okuyor, özetliyordu.

Gecekuşu Martov haberi Lenin'den daha önce duymuştu. Kafadarları ile birlikte sabaha kadar uyumamışlar, sabah gazetelerini beklemek için gece boyu tartışmışlardı. Verdiği dersten dönen Troçki uykusuz bir tren yolculuğundan sonra onları Iskra bürosunun aşağılarındaki sokakta bulmuştu. Haberi onlardan alır almaz, Rusya'ya dönmesi gerektiğine inanır olmuştu. En genç, en atakları olduğundan (o zaman henüz 25 yaşındaydı) Rusya'ya gidecek ilk o olmak gerekti. Genellikle, sınırı aşıp ülkeye tekrar dönmede, mülteci Ruslar yaşlarına, Rusya dışında bulunma sürelerine, ve kendi kişiliklerine göre tez veya geç davranmışlardır. Lenin ve Martov, yılın sonuna yakın, Ekim Genel Affı'na kadar dönmemişlerdir. Troçki'den daha az tez canlı olmayan Rosa Luxemburg, Alman Sosyal Demokrat Partisindeki bir yığın işleri olduğundan, ancak Aralık'ta gidebildi kendi özyurdu Rus Polonyasına. Axelrod'un karısının ölümü onu öyle sarsmıştı ki, yola çıkana kadar hareket sona ermişti. Axelrod ancak Finlandiyaya kadar gidebildi. Orada Saint Petersburg'dan kaçıp gelenlerle karşılaşınca yola devam etmedi. 1905 ve 1906'nın fırtınalarla geçen yıllarında Plehanov anayurduna dönmedi hiç.

Natalia Ivanovna Sedova, Troçki ile buluşmak üzere Rusya'dan kalkıp Cenevre'ye gelmişti. Ertesi gün ise «Kanlı Pazar»ı duymuşlardı. Hemen Troçki ile yola çıktılar. Natalia Mühin'e kadar Troçki ile birlikte gitti. Sonra tek başına yola devamla Rusya'ya yönel-

di. Arkadan gelecek olan Troçki'nin gizlice Saint Petersburg'a girmesi için gerekli hazırlıkları tamamlayacaktı. Natalia'nın bu uzun yolculukları, hem bir devrimci, hem de bir erkek olarak Troçki'ye olan bağlılıklarını gösterir. Bu sadakat hayat boyu sürmüştür. Natalia yola düzüldükten sonra Lev Davidoviç, Parvus ile birlikte Münih'de kaldı, 1905'ten 1907'ye kadar devam edecek yakın işbirlikleri üzerinde konuştular. Parvus (Alxandar L. Gelfond) on yaş büyüktü, ve Marksist düşünür ve siyasi yazar olarak çok ünlüydü. Genç Troçki'nin sağlam kişiliğini beğeniyordu. Troçki'nin henüz yayınlanmış risalesinden çok etkilenmiş: Rusya'daki olaylarla benzerliklere şaşırmıştı. «Olaylar nasıl oldu da senin analizlerini doğruladı,» diyordu Parvus. «Bir papazın önderliğinde bile olsa, «Kanlı Pazar» olayları, senin genel siyasal grev dediğinden başka birşey değil... Şimdi gerçekleşmesi için beklememiz gereken kehanetin, Rusya'daki devrimin iktidara bir işçi hükümeti getirip getirmeyeceğidir.»

Getirin, işçi hükümetini iktidara! diye özetlenebilirdi Parvus'un Troçki'in risalesine yazdığı önsöz. Bu önsözde Troçki'nin düşüncelerinde büyük bir yer tutacak olan, ve Lenin'in 1917'deki eylemlerini aydınlatan «kesintisiz devrim»in tohumunu görürüz.

1907 yılını izleyen onyılda **gelmekte olan devrim**'in görünüm ve özü hakkında. Rus Marksistleri arasında biribirine rakip belli başlı üç tanımlayıcı bakış oluşacaktı.

1. Menşeviklerinki: Gelen devrim burjuva demokratik devrimidir. Feodalizmi kaldıracak, kapitalizmin serbestce gelişmesi için gerekli ortamı hazırlayacak, demokratik bir cumhuriyet kuracak, iktidarı ise burjuvaziye terk edecek bir devrimdir bu. Cumhuriyet düzeninde siyasal hayat serbestleşecek, sosyalist fikirleri yaymak özgürlüğü elde edilecek ,proletaryayı siyaseten ve ekonomik açıdan örgütlendirme gerçekleştirebilecek ve proletaryanın kültür durumu yükseltilecek, günün birinde yapılması gereken, ikinci devrimi, sosyalist devrimi hazırlamak için gerekli deneyler, bilinç, ve güç elde edilecekti. Bu devrimin demokratik bir devrim olması için proletaryanın nüfusunun çoğunluğu teşkil edeceği günlere gelinmesi gerekiyordu. Şu anda ise, bu geri ülkede, bu geri şartlarda proletaryanın iktidar rüyası görmeye bile hakkı olamazdı. Hatta geçici hükümete katılabilme avuntusu bile hayaldi. Bir kere kendi programının bu denli geri bir topluma uyup uymayacağından emin değildir. Bu yüzden de katılacağı hükümet sırasında tavizlere yanaşacak, üstelik burjuva hükümetinin girişimlerinde ortak sorumlu olma durumunda kalacaktı. Şu anda devrimcinin yapması gerekenler, Çarlığa karşı savaşmak, iktidar mücadelesi boyunca burju-

vaziyi bu mücadelede desteklemek, iteklemek ve işçi sınıfı için-olabildiği ölçüde-en geniş hürriyetler için söz vermesini sağlamaktı.

2. Parvus ve Troçki'nin Görüşü: Devrimcilerin karşılarındaki ilk sorun, kuşkusuz, «burjuva demokratik» aşamadır. Bu aşama, Batı'da burjuvazinin tamamladığı devrimlerdir. Rusya'daki bu aynı tür devrim ise burjuva devrimi olabilmek için tarih kaçırmış, geç kalmıştır: sahneye apayrı bir kuvvet olarak, şimdi bir de proletarya çıkmıştır, bu yüzden de her iki devrim: demokratik burjuva devrimi ve proleterci sosyalist devrim, giderek «bütünleşecek» (combined), veya bire indirgenecektir. Üstelik Rus orta sınıfı zayıf ve ürkektir. Batılı proleter kardeşlerinin bulgu, deney, görgü ve bilgileriyle donanmış Rus işçi sınıfı ise, yeni yeni patlak veren köylü isyanları ile desteklenerek, burjuvazinin gerçekleştirme gücüne sahip olmadığı işi yapacaktır. «Rusya'da» diye yazıyordu Parvus, Troçki'nin risalesindeki önsözde, «ancak işçiler devrimci bir ayaklanmayı gerçekleştirebilirler... Devrimci geçici hükümet **işçi demokrasisi** hükümeti olacaktır. Bu sayededir ki proletaryanın yaptığı «burjuva devrimi», giderek, bir proleterci devrim olacaktır. «Devrim başarı kazandımı bir kere»- diyordu şimdi Troçki- «siyasal iktidar da, iktidar kavgasında çekici güç olan proletaryanın ellerine geçecektir haliyle. İktidara gelindiğinde? O zaman kendisi adına söz etme durumunda oldukları kendi sınıflarının temsilcileri olarak hareket edecekler: tek bir konuyu bile dışarda bırakmadan, bütün konuları kapsayıcı bir çalışan sınıf yönetim siyasası kabul etmek durumunda kalacaklardı. Böylece, işçi sınıfının başlangıçtaki «minimum» demokratik istemleri ile sonul (final) sosyalist programları arasındaki uzaklık da kalkmış olacaktır. En ılımlı işçi- sınıfı istemleriyle; diyelim günlük çalışmanın sekiz saati geçmemesi, veya işverenleri işsizlere yardıma zorunlama gibi istemlerle- bile başlansa, karşı tarafın direnmesi ortaya çıkmış olacak; fabrikaların kapısına kilit vuracaktır. Bunlar olduktan sonra fabrikalara devletin elkoyması gerekmeyecek miydi? Kısacası ,Troçki şöyle yazıyordu, «proletaryanın siyasal gâlibiyeti işçi kitlesinin ekonomik esareti ile bağdaşmazdır.» Aynı şekilde, kırsal bölgelerde de, proletarya tarımın kollektivizasyonunu gerçekleştirecektir. Bütün bu girişimlere karşı direnme olacak, bunlar sıkıştırılan burjuvaziden, mülkiyet tutkunu köylü kitlesinden gelecek, hatta dış müdahele bile söz konusu olacaktı. Ama bu sonuncusunu; dış müdahaleleri önlemekte bir umut ışığı vardı: Rus devrimi, herkesin bildiği gibi sosyalist devrim için olgunlaşmış, hatta gereğinden fazla olgunlaşmış Batı'ya da sıçrayabilecekti. İşte bu nedenlerdendi ki; prole-

tarya iktidara bir kere geldi mi, hem iktidarı kendi elinde bulundurabilecek, hem de devrimin «kesintisizliğini» koruyarak, dar amaçlardan yola çıkan devrimden, hem ülke içinde ve hem ülke dışında yaygınlaşmış; proletaryanın güdümünde gelişen, tek ve devamlı bir süreç içinde burjuva ve proleterci devrimleri bütünleyen bir devrim aşamasına ulaşabilecekti. Troçki, daha sonraları yazacağı **Rus Devrimin Tarihçesi**'nde «bütünlenmiş gelişme yasası» diyeceği bu düşüncesine, o zamanlar Parvus ile birlikte ilk ismini taktığında «kesintisiz devrim» demişti.

3. **Lenin'in tutumu:** Onun görüşü ise, yukarki iki uç arasında oynak bir görüştü. Lenin'in gerçekçi yanı Menşeviklere, istek ve tutku yanı ise Troçkicilere yaklaşıyordu. Menşeviklerle ortaklığı ülkenin geriliği yüzünden sosyalist devrime hazır olup olmadığından kuşku duymasıydı. Bu saftaki yanı ile, ekonomsal, kültürel, ve siyasal şartları yüzünden Rusyanın ancak bir burjuva devrimi için hazır durumda olduğunu savunuyordu. Fakat Parvus ve Troçki'yi yeğleyen yanı ile de, burjuvazinin kendisinden beklenen devrimi gerçekleştiremeyecek kadar zayıf ve güvenilmeyecek kadar korkak olduğunu, bu yüzden de liderliğin proletaryanın omuzlarına yükleneceğini düşünüyordu. Gene Troçki ile birlikte olan yanıyla, Sosyal Demokrat Partinin siyasi iktidardan pay kapmak için harekete geçmesi gerektiğini, hangisi olursa olsun mücadele sırasında kuruluverecek olan geçici hükümetlere girmesini, ve bu hükümetlerin izleyecekleri siyaset üzerinde etken olmasını savunuyordu. (Bu noktada Lenin'le Troçki arasında uygulama sorununda bir ayrım vardı.)

Fakat bütün bunlardan sonra devrimin demokratikliği nasıl sağlanacaktı? Bu, o günlerde inanmış bir demokrat ve siyasal özgürlük sorunu ile içten ilgili Lenin için ciddi bir sorundu. Lenin'in bu özellikleri sadece o günlerde değil, iktidara elkoyduğu 1917 yılına kadar da devam etmiştir. «Tek bir sosyalist bile,» diyordu 1914'teki Lenin, «sosyalistim demekten vazgeçmeyi kabullenmedikçe, siyasal özgürlük ve demokrasinin kendisini ilgilendirmediğini söyleyemez.» Yazıları bu gibi samimi savunmalarla doluydu, ve bunların iki yüzlülüğünü kimse ileri süremez. Hatta 1917'de bile, «geçici» azınlık diktatörlüğünü doğru bulmasının (countenance) nedeni, savaş içindeki Rusya'da bu yola gidilirse, dünya ölçüsünde bir devrimin başlıyabileceğine, bunun ise bütün cepheleriyle birlikte savaşa son vereceğine, bu arada Rusya'nın geriliğinden doğan sorunların da dünya çapında bir çözümle ortadan kalkabileceğine inanmış olmasındandı.

1905 yılında ise, «fakat devrim nasıl demokratikliğini koruyacaktır?» diye soruyordu. Eğer Sosyal Demokrat Partinin iktidardan pay almak için dolaysız istemde bulunması gerekli idiyse, mücadele sırasında ortaya çıkacak bir geçici hükümete katılması söz konusu idiyse, bu hükümetin dar bir proleter azınlığı diktatörlüğüne dönüşerek dejenere olması, hele hele Rusya gibi proletaryanın kendisinin bile umutsuz bir azınlık olduğu bir ülkede, nasıl önlenebilecekti? İşte bu noktada Lenin, Parvus ve Troçki'den çok kesin çizgilerle ayrılmaktaydı. Kendi inanmışlığına dayanarak, kendi sorusuna, Troçki Parvus ikilisinin «işçi hükümeti», veya bir «sosyalist hükümet», veya bir «proletarya diktatörlüğü» formüllerini reddederek cevap veriyordu. Hayır, Rus halkı çoğunluğu ile beraberce demokratik yönetimden yanaydı. Bu görüşünü kuvvetlendirmek için de bir emekçi yönetimini değil, iki hatta ikiden çok sayıda parti ile oluşmuş, iki veya ikiden çok sınıfa dayanan bir yönetimi istiyordu. Bunu şu formülle somutlaştırdı: «proletaryanın ve köylülerin demokratik diktatörlüğü.» Bu bir koalisyon yönetimi olacak; koalisyonda proletarya (Sosyal Demokrasi Partisi ile), köylüler (bazı köylü partileri, ve belki de Sosyal Devrimciler Partisi ile), ve burjuvazinin bazı demokratik bölümleri (Anayasal Demokratlar Partisi gibi bazı burjuva demokrat partileriyle) yer alacaktı. Köylü kitlesini, bir çeşit «küçük burjuva sınıfı» gibi, tek olmasa bile, burjuvazinin en devrimci bölümü saymaktaydı. İşte bu sınıflarla bir koalisyon kurmak mümkün olursa («Kentsel, demokratik, küçük burjuvazi» ile birlikte, veya onlar olmaksızın), kurulacak yönetim, sadece tarihteki benzerleri başka türlü olamamış olduğu içindir ki, Çar'ı destekleyenlere karşı geçici bir diktatörlük olacaktı. Bu, demokratik bir diktatörlük olacaktı, çünkü halkın ezici çoğunluğunun iradesini temsil edecekti, ve savaşın acil gerekleri giderilir giderilmez, geçici hükümet yeni bir anayasa taslağı hazırlayıp yeni bir anayasal demokratik yönetim kurar kurmaz gerçek bir demokrasiye dönüşecekti.

Nitekim, kendi adına ve Troçki adına Parvus, «Devrimci geçici yönetim... bir Sosyal Demokrat çoğunluğu ile... Sosyal Demokrat bir yönetim olacaktır,» diye yazdığında, sert bir karşılık verdi Lenin:

> Olmaz öyle şey! Olamaz, çünkü, bir an için bile olsa, devrimci diktatörlük ancak halkın büyük çogunluğuna dayanabilirse ayakta durur... Proletarya bir azınlık teşkil etmektedir. Proletarya, ancak, yarı - proletaryayı, ve yarı-mülkiyetlileri, yanına alıp onlarla birleşirse, ezici bir çoğunluğu yönetebilir... Böyle bir birleşimin, kurulacak devrimci yönetimde de, kendisini yansıtması doğaldır... Bu

konuda hayâlciliğe kapılmak sonsuz derecede zarar vericidir... Sosyalizme varmak için bunun dışında kalan yollardan hangisine sapsanız, hem ekonomik yönden ve hem de siyasal yönden, müthiş saçma ve müthiş reaksiyoner bir sonuçla karşılaşmanız kaçınılmaz olacaktır.

Aynı yıl, daha sonraları, gene tıpa tıp aynı dille Troçki ve Parvus'a karşı çıktı. Troçki ve Parvus'un görüşlerine karşı şöyle diyordu:

...en sonki program, sosyalist devrim için iktidarı ele geçirmenin hemen olabileceğini ileri süren saçma, yarı anarşist bir görüştür. Rusya'nın bugünkü ekonomik gelişme düzeni-bir objektif şart ve proletarya kitlesinin geniş bölümündeki bilinçlenme ve örgütlenmişliğin düşüklüğü-objektif şarta çözülmezcesine bağlı bir subjektif şart-işçi kitlesinin hemen ve tam olarak kurtuluşunu olanaksız kılmaktadır. Bugünkü devrimin burjuva özelliğini, ancak, en cahil insanlar gözden kaçırabilir. İşçi kitlelerinin sosyalizmin amaçları, ve bu amaçların elde edilebilmesindeki metotlar hakkında ne denli az bilgisi olduğunu, ancak, en saf iyimserler görmezlikten gelebilir. Ve hepimiz kabul ediyoruz ki, işçilerin kurtuluşu ancak işçilerin kendilerince sağlanabilir; kitleler sınıfsal bilince kavuşmadıkça, örgütlenmedikçe, bütün bir burjuvaziye karşı girişeceği açık sınıf mücadelesi sayesinde yetişip, eğilmedikçe bir sosyalist devrim söz konusu olamaz. Devrimi savsakladığımız yolundaki anarşistlerin itirazlarına cevap vermeye gelince, şöyle deriz: geciktirmiyoruz, fakat kısaca demokratik cumhuriyet yolu diyebileceğimiz, tek doğru yol üzerinde bulabildiğimiz araçları kullanarak, devrimin yönünde, ilk adımları atmaya çalışıyoruz. Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyenler, eninde sonunda gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılacaklardır.

«Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyen kim olursa olsun, eninde sonunda, gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır...»

Doğru, kâhincesine bir uyarı!

Ne varki, daha bir yıl önce Lenin'e Troçkinin yönelttiği soruyu akla getiriyor. Gerçekten hem Lenin'in bu uyarısı, hem de bir yıl önceki Troçki'nin uyarısı arasında yapısal bir bağlantı vardır. Lenin'in devlet içinde bir azınlığa dayanan diktatörlük konusundaki uyarısına karşılık, Troçki de Parti içinde bir azınlığın diktatörlüğü hakkında uyarıda bulunmuştu. Bu iki uyarı arasındaki yapısal bağlantıyı algılayabilmek için şunu sormamız yeter: **eğer Partinin Devlet yerine geçmesi gerekirse o zaman durum ne olacak-**

tır? Devleti böyle bir parti yönetmeye kalkarsa o zaman her iki tehlike biribirlerini çoğaltarak tek bir tehlike yaratmayacak mı?

Bağlantıyı bütün çapı ile algılamak için; bazı satırlarını atlayarak her ikisinin mantık önermelerini yeniden verelim:

Troçki'nin uyarısı: «Parti örgütü bizzat Partinin yerine; Merkez Komite Parti örgütünün yerine geçecek, sonul olarak. Diktatör de Merkez Komitenin yerini alacaktır.»

Bağlayıcı önerme: Parti devletin yerine geçecektir.

Lenin'in uyarısı: «Siyasal demokrasiden başka yollardan herhangi birini izleyerek sosyalizme erişmek isteyen, kim olursa olsun, eninde sonunda, gerek ekonomik yönden, gerekse siyasal yönden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır.»

İşte geleceğin iş ortakları, 1904 yıllarında, Parti ve Devletteki azınlık diktatörlüğü tehlikeleri konusunda böyle bir ayrımlaşma içindeydiler. Ama ilerde her ikisinin de, yek diğerinin tezi hakkında yürüttüğü kehanetlerinin bu denli gerçekleşeceğini kim bilebilirdi? 1917 yılında ikisi birleştiklerinde, biribirlerine karşı yaptıkları uyarıları geri aldılar. Troçki parti makinası hakkındaki Lenin'in görüşünü kabul etti: Lenin de Troçki'nin «sosyalist devrim için iktidarın hemen ele geçirilebileceğini sanan saçma ve yarı anarşist» görüşünü. Ve gene Troçki'nin azınlıkçı «proleter diktatörlüğü», daha doğrusu, tek parti diktatörlüğü görüsünü kabul etti. Bu kaynaşma dünyanın en doğal kaynaşmasıydı. Çünkü; Parti içindeki azınlık diktatörlüğü ile devlet içindeki azınlıkçı diktatörlük arasında kuşku götürmez bir yapısal ve ruhsal bağlantı vardı. Her ikisi de aynı faraziyeye dayanmaktaydı: özetle, kendi kendini seçimlemiş bir elit veya öncüler, özel uzmanlaşma bilgisi edindikten sonra (Marksizm), ve hayat boyu gösterdikleri bağlılık, adanış ve kazandıkları denemelerden sonra, gereksiz ve oyalayıcı demokratik sürece olan gereksinmeyi ortadan kaldırabilir; ve aynı zamanda, «kişisel diktatörlük» tehlikesi, «totaliterciliğin çığlaşması», ve mutlak iktidarın bozuşturuculuğu gibi «saçma ve gerici düşünceleri» haksız çıkarabilirlerdi.

1905'ten 1917'ye kadar, bu görünüm içinde, bir yanda Lenin'in, diğer yanda Troçki ve Menşeviklerinki olmak üzere iki parti örgütü anlayısı varken, gelmekte olan devrimin niteliği hakkında üç görüş bulunuyordu: bir uçta Menşeviklerinki, bir uçta da Parvus-Troçki çiftinin; ve iki uçta gelip giden Lenin'inki. Uçtaki görüşlerin kendi içlerindeki mantıksal tutarlılıkları karşısında Lenin'in or-

talayıcı görüşü tutarsız kalıyordu. Sonuncusunun görünen tutarsızlığının nedeni, onun tıpkı Menşevikler gibi sıkı sıkıya benimsediği Marxist görüşleri ile Troçki'deki gibi iktidar yönelimli, kendine güvenci, devrimci iradesi arasındaki çelişkiydi.

Lenin'in yorumlarındaki mantıksal tamamlanmamışlığın bir başka nedeni de vardı: bile bile bir soruyu açık tutuyor, ve cevaplamıyordu. Leninin görüşü, özüyle, geçici bir düşüncelemenin ürünüydü «Proletarya ve köylülerin geçici diktatörlüğü»nden devrim sonrası bir yönetim olarak değil, «devrimci geçici yönetim» diye söz ediyordu. Görevi devrimi yerine getirmek, bir kurucu meclis toplamak, ve sonra da kurucu meclise yapacağı anayasa ve kuracağı yönetim hakkında alacağı kararlarda özgürlük tanımaktı. Bu iş gerçekleşir gerçekleşmez, devrimci geçici diktatörlük, iktidarı yeni anayasal yönetime devredecekti.

Menşevikler, Lenin'in burjuvazi ile koalisyona gidilmesi gerektiği görüşüne dayanarak Lenin'e saldırıp, onun Marxist ortodoksluğa ihanetle suçladıklarında, şu cevabı verdi: Ben, yeni burjuva demokratik cumhuriyetinin hükümetiyle daimi bir işbirliğinden söz etmiyorum, sadece, devrimin kendi süresince **devrimci geçici hükümetten** söz ediyorum:

> **Kurucu** Meclis nasıl olsa birisinin kurması gereken bir meclistir, diye anlatıyordu Menşeviklere 1905'in en önemli eseri **İki Taktik**'te : Seçimlerin adil ve serbest seçim olması birisince temin edilmek gerektir. Böyle bir meclisin toplanması için birisinin çıkıp bütün iktidar ve gücünü bu iş için seferber etmesi gerektir. Bunun olmasını, ancak bir ayaklanmanın organı olan devrimci bir hükümet içtenlikle isteyebilir ve gerçekleşmesi için gerekli girişimlerden çekinmez.
>
> Bununla beraber-diye devam ediyordu, Menşeviklere yanaşıp, Troçki'nin taraftarlarına sert bir yüz takınarak-demokratik devrimin sınıf özü göz önünde tutulmazsa, geçici yönetimin önemi tam ve doğru bir şekilde değerlendirilmiş olamaz... Yoksa, Rusya'daki bu demokratik devrim burjuvazinin tahakkümünü azaltmaz, arttırır.

İşte bu son cümle neredeyse bağırır gibi söylüyordu: kurucu meclis kendisine verilen işi bir kere yaptımı; yani, burjuva demokratik anayasası bir kere kabul edildi mi, Sosyal Demokrat Parti derhal, işbirliği yerine muhalefete geçecek, ve kendi öz devrimi olan bir sonraki devrim için mücadeleye girişecekti.

Fakat bu noktada Lenin'in yorumlama ve değerlendirmeleri sınırsız olarak değişiyordu. Konu hakkında yazdığı makalelerin biri diğerini tutmuyor; bir yerde şöyle, bir başka yerde böyle diyor; so-

nunda ise hep gene kendi temel doğmalarına ve görüşüne gelip düğümleniyordu. Bunlar artık kesin ve tutarlı düşünceler değil, bir seri karşıt hipotezler, karşıt **belkilikler** oluyordu:

Belki «burjuva tahakkümü» gerçekten artacaktı, o zaman hiçbir şey yapılmayacak, ve muhalefete geçilecekti.

Veya belki de «devrimci geçici yönetim» beklenmedik mucizeler yaratacaktı -nitekim tarihin lokomotifleri de devrim değil miydi?- ve muhalefete geçmenin dışında başka yollar da bulunabilecekti. Belki de, iktidara gelindikten sonra ülkenin en uzak köşelerine kadar, işçi sınıfının bilinçlenmesini ve örgütlenmesini o kadar yaygınlaştıracak, Batı'daki devrimci enerjinin o denli taşmasına yol açacaktı ki, Rusya'daki devrim bütün bir dünyada başlayacak olan devrimler çağının başlangıcı olacaktı. (Bu noktada Troçki'ye hiç dil uzatmaz!)

Birinci «Belki» -ki, Menşeviklerle ortak kalıtımın bir ürünüdür- özellikle **İki Taktik** kitabında ve 1905-1917 süresindeki makalelerinde işlenmiştir. İkincisi; yani, bir Troçki'de bir de Lenin'de görünen devrimci iradenin bir tezahürü olan «belki» ise Parvus ve Troçki'den farksız bir ifadeydi. Ama Lenin'inki, Troçki'den de, Rusya'daki bütün devrimcilerden de kat kat üstündü:

> Demokratik devrime varır varmaz-diye yazıyordu **Proletari**'nin 14 Eylül 1905 sayısında-durmaksızın, kendi gücümüzün derecesine, sınıf bilinci kazanmış ve örgütlenmiş proletaryanın gücüne oranlı olarak, sosyalist devrime geçmeye başlayacağız. Devamlı bir devrim için yola çıktık. Yarı yolda durmayacağız.

Bu geçişin (pasajın) Marx-Engels-Lenin Enstitüsünce yapılan son çevrisinde Troçki ve Parvus'un terimleriyle benzerliği örtbas etmek için «kesintisiz devrim» deyiminin yerine «devamlı devrim» kullanılmıştır. (**Selected Works**, Vol. III, sh. 145, ve Enstitünün çıkardığı **Lenin, Bir Siyasal Biyografi** kitabı, sh. 84.) Tıpkı Einstein'ın Newton'la yakınlığını gizlemek isteyen bir çeviricinin, «yoğunluğun kuvveti» teknik terimi yerine, «ağırlığın kuvveti» demesi gibidir bu!

Kısacası, Lenin'in, iktidarı alınca ne olacak? Sorusuna verdiği cevap, hele bir alalım sonrasını görürüz, oluyordu. Lenin'in «iktidara gelip, «sonrasını, sonraya bırakma» yatkınlığı Leninizm'in en öz yanıdır. Bu öz, Lenin'i Menşeviklerden ayıran, ve Troçki ile aralarına sınır çeken doğmatik görüşlerinin varlığını sağlar. «İktidarın ele geçirilmesi,» diye yazacaktı 1917'de, «devrimin bir nokta-

sıdır: Onun yükleneceği siyasal görevler ancak iktidar ele geçirildikten sonra belirginleşecektir.» Böyle bir cümleyi Marksistler arasında ancak bir Lenin yazabilirdi. Nitekim, 1923'te, hayatında son clarak yazacağı teorik bir makalede Napolyon'un en çok sevdiği sözlerinden birini kullanacaktı: **On s'engage, et pus... on voit.** (*) Lenin'in 1923 yılı Ocak ayında, ölümün eşiğinde yazdığı bu makale Menşeviklere son cevabı olacaktı. Menşevikler, hâlâ, sosyalizm için olgunlaşmamış bir ülkede ve kültürde ve iktidarlarını icra edecekleri bir örgüt kurma işinde geri bir proletarya adına iktidarı ele geçirdiği için Lenin'i eleştirip duruyorlardı.

Marx'a göre, denilebilir ki, «devletlerin biçimleri hayatın maddi şartlarından kök alır». Yani; «insanların iradesinden ayrı olarak, toplumun ekonomik yapısı ...toplumsal, siyasal ve tinsel olguları belirler.» ve bu yüzden de «hiçbir toplumsal düzen, kendi varlığı için yer ve ortam sağlayan bütün üretim güçleri ortadan kaybolmadıkça, yok olmaz: değişmez.» Fakat Lenin'in siyasal iktidara yönelik görüşünce bütün Marksist katılığına rağmen, bu çeşit kesip biçme düşünceler (**) uygulamada tam bir geçerlik gösteremiyorlarsa, acımadan kopartılması gerekli ayak bağlarıydı. Marx'tan beri sürüp gelen bu kesip biçme düşünce Lenin'le ters yüz olmuştur. Marx'ın «son analizlerde ekonomi siyasayı belirler» görüşü, Leninizm'de, yeterince sahip çıkılır ve uğraşılırsa, bizatihi iktidar, düpedüz siyasal iktidar, ekonominin bütününü birden tambir başarıyla belirleyebilir, olmuştur.

Uygulamada, Menşevikler Marx'ın bu görüşünü doğmatik bir kadercilik yapmışlardı. İktidar isteyici irade taşıma ile, devrimci bir ayaklanmaya girişmesi için kitleye başvurmanın gerektirdiği ayni ölçüde önemli olan yetkenlik ve gücün varlığını ayrı değerlendirmişlerdir. Teori alanında, Lenin'in bütün Marksist yetişimi ve benimsediği doktrin, Lenin'in de Martov ve Axelrod'lar gibi düşünmesini gerektiriyordu. Rus ekonomisinin ilkelliği, daha özgür bir kapitalizm sayesinde Rus ekonomisinin gelişmesinin muhtemel olduğu konular da Martov ve Axelrod'lara katılıyor ve samimiyetle inanıyordu bu görüşlere. Hatta onlardan çok daha kuvvetli bir şekilde, azınlıkçı diktatörlüğün içeriğindeki «saçma ve gerici» sonuçlar hakkında uyarılarda bulunuyordu. Ama gene de... Ama gene de bu görüş, bin kere de tekrarlasa, içine sinmiyordu. Bu görüş, hiyerar-

(*) Sen kendini işine bir ver hele, sonu nasıl olsa gelir, anlamında (Ç. N.)

(**) «Exegesis» Kitab-ı Mukaddesin kesin şerhleri anlamında bir terim (Ç. N.)

şik, iktidar merkezli örgüt kurmasına yol açan, iktidar sorunu üzerinde yoğunlaşan düşüncelerinin etkisiyle değişim geçiriyordu. Bu görüş, Lenin'in Cluseret ve Von Clausewitz üzerinde çalışmalarına yol açan silahlı ayaklanma ve darbecilik konularıyla meşgul olması yüzünden değişim geçiriyordu. Ayrıca, Pestel, Tkachev, Bakunin, Nechaev, Zemlyai Volya, ve Naradnoya Volya'lardan katılımladığı Ruscasına «iradecilik» görüşünün de bu değişimlerde etkisi olmuştur. Bu değişimde bir başka etken Lenin'in devrimci sabırsızlığıydı, ve bu sonuncusunun yoğunlaşmasında hayatı boyunca iktidar çarkları arasında geçirdiği deneyler ve iktidar için yaptığı kavgalar da rol oynamıştı. İktidarın, hevesli ellerine daldan düşen armut gibi düşeceği günlere kadar yaşayacağını, ömrünün buna yeteceğini ummuyordu; eğer o tek günün gelmesini istiyorsa, kuşkusuz Napolyon gibi ayni sözleri söyleyecekti: **On S'engage, et puis... on voit.**

Bu değişim süresi yüzündendir ki, Lenin'in ölümünden sonra ortaya çıkan Troçkiciler ve Stalinciler arasındaki **Ustaya sahip çıkma** kavgalarında her iki taraf ta Lenin'den yararlanarak diğer tarafa karşı çıkabilmiştir. Hatta Menşevikler bile Lenin'e karşı çıkarlarken, bir zamanlar onlarla beraber göründüğü sıralarda yazdıkları yazıları delil diye kullanmışlardır.

Gerçekte olacak olanlar ise yukarılarda özetlenen her üç görüşün savunucularından hiçbirini tam olarak doğrulamayacaktı. Cilveli ve güvenilmez bir kadın gibi, Tarih daha nice işveleri olduğunu gösterecekti bendelerine; bütün muhalefetçi güçlerin birliği gerçekten Çar'ı devirmeye ve demokratik cumhuriyeti kurmaya yetecekti. (Menşeviklerin ve bir de Lenin'in görüşüne uygundu bu.) Fakat, 1905'te «devrimci geçici hükümete» girme taraftarı olan Lenin hükümete katılmayacak: 1905'te böyle bir katılmayı «bakan koltukçuluğu» veya eyyamcılık diye düşünülmemesi gereken bir davranış olarak damgalayan Menşevikler ise geçici Hükümette önemli bir yer alacaklardı. Daha sonrası için, devrimci iradecilik ve iktidar merkeziyetçisi bir parti örgütü de bu cumhuriyeti devirmeye ve bir azınlık diktatörlüğün kurulmasına yetecekti. (Bu da Troçki'nin savıydı.) Ama bu, bir sosyalist toplum yaratmaya, ve bir dünya devrimini harekete geçirmeye yetmeyecekti. (bunlar Parvus ve Troçki'nin ince hesaplarıydı, aynı zamanda kesin bir ifadeye bürünmemiş olarak Lenin'in umudu da buydu.) Kısacası, Tarih-büyük harf T ile yazılan, ve bütün bu adamlarca, her olayından ibret alınması gerekir denilen tarih-ne Axelrod- Martov ilişkisinin, ne de Parvus-Troçki ikilisinin, ve ne de Troçki-Lenin ikilisinin umduğu

yönde gelişmedi, ve tutup bir başka değişik türdeşe (variant) doğru, kimsenin aklına bile getirmediği, bizim ele aldığımız üç büyük kişilikten sonuncusu olan Stalin'in gördüğü yönde gelişti. Joseph Stalin'i az sonraki sayfalarda ele alacağız.

Parvus ne yaptı 1917 yılında? Parvus'un tuhaf kaderi ona diğerlerinden apayrı bir yol çizdi. Lenin'in kuşağından bir Rus Yahudisi olan A. L. Gelfand-Lenin'den bir yaş büyüktü - kozmopolit bir enternasyonalciydi, kaderi nereye sürüklemişse vatanı orası olmuştu. 1890'ların ilk yıllarında Rusya'dan Avrupa'ya göçmüş, hemen ardından, kendi içine kapanık Avrupalı Rus mültecileri topluluğundan sıyrılarak, Alman Sosyal Demokrasisi içinde Parvus takma adıyla ün kazanmıştı. Alman Sosyal Demokrasisinde, Rosa Luxemburg ile birleşen Parvus, parti içinde büyümekte olan bürokratik merkezleşmeye ve Alman resmi liderliğinin eyyamcılığına karşı bir sol kanat devrimci yolu izlemişti. Parvus, **Saechsische Arbeiterzeitung**'u derlemiş, **Neue Zeit**'e makaleler yazmış, **Aus der Veltpolitik** diye bilinen kendi gazetesini kurmuştu. En önemli eserleri, **Dünya Pazarı ve Tarımsal Krizler Hakkında; Genel Grev; Rusya ve Devrim; Sömürgeci Siyasal; Sosyalizm ve Bankalar** isimlerini taşır. Bunlar Parvus'un ilgi konularını ve bakış açısını gösterirler. Parvus uzun süre, ekonomi ve dünya olayları hakkındaki bilgilerinden yararlanarak büyük bir spekülasyon yapıp borsacılıktan vurgun vurmayı, ve bu sayede elde edeceği paralarla «üç dilde yayınlanan günlük bir Marksist devrimci gazete» kurmayı özlemiştir. 1904 yılında Maxim Gorki'nin «Aşığın Borcu» oyununun temsili için idarecilikle görevlendirildiğinde, Almanya'da, hareket için 60.000 mark toplamıştı. Ama tek bir kuruş veremedi topladıklarından. Bebel ve Kautsky bu skandalı örtbas etmişlerdi. (Bkn: **Ladyshnikov'un Raporu**, özetle 3. Rusca basımı: **Lenin**, VIII sh. 494).

1905 yılı Parvus'un Rusyayla yeniden ilgilenmesine yol açtı. Rusya'ya gitmek ve Troçki ile buluşmak istedi. Rusya'da Menşeviklerin kanuni organı olan **Nachalo**'yu yayınladılar ve gazeteyi kendi görüşlerine doğru kaydırdılar. Parvus, küçücük bir gazete olan **Russkaya Gazeta**'yı aldı ve bu gazeteyi yüzbinlerce satan bir gazete yaptı. Parvus ve Troçki'nin gazetelerinin ikisi de Bolşeviklerin kanuni organı **Novoya Zhizn**'den çok satıyordu. Bu gazete Minski ve Gorki tarafından kurulmuş, daha sonra başına Lenin getirilmişti. Parvus ve Troçkinin gazeteleri 1 kopek gibi çok ucuz bir fiatla satıldığından, gazetecilik zevkleri ve iş adamlıkları sayesinde tutunan gazetelerinin aranan gazete olmalarının bir diğer sebebi de Parvus ve Troçki'nin en aşırı şeyleri savunmaları (kahrolsun Çarlık, ya-

şasın İşçi Devleti), ve Troçki'nin durmadan yükselen prestiji olmuştur. Bunlardan ötürü Rusya'daki devrimci yasal gazeteler içinde onlarınki en tanınan gazete olmuştu.

1906'da Sibirya'ya sürülen Parvus, Troçki gibi, hemen vakit kaybetmeden Avrupa'ya kaçmıştır. 1910'dan 1914'e kadar Alman Sosyalist basının muhabiri olarak Balkanlar'da kalmıştır. Bu yıllarda «Genç Türkler» ile ilgilenmiş ve onların gazetesine yazılar yazmıştır. Bu entrikalar aleminde Parvus, dünya olayları hakkındaki geniş bilgisi sayesinde, diplomatlara, siyasetçilere, iş adamlarına, devlet görevlilerine danışmanlık yaparak hem hoşça vakit geçirmiş, hem de bu işlerden büyük çıkarlar sağlamıştı. Günün birinde İstanbul'da bir kahvedeyken, devlet adamlarından birinden duyduğu gizli bilgileri, aynı kahvede oturan bir hafiyeye nakletmiş, böylece önünde servet yolları açılmıştı. 1912'deki Küçük Balkan Savaşında ise savaş gereçleri alım satım işleri ile uğraşmıştı. 1914 Cihan Savaşı ise bu alım satım işlerini canlandırmış, çevirmediği dalevere kalmamıştı. 1915'te İstanbul'dan Stokholm'e geçmiş ve burada demir çelik ve kömür işlerine para yatırarak, savaşta kömür ve çeliğe ihtiyacı olan Almanya'ya bunları satarak servetini arttırmıştır. Daha sonra Lenin, Troçki ve Rosa Luxemburg ile yeniden ilişki kurmak istediğinde ise, her üçü de Parvus'a yüz vermedi. Kurduğu gazete olan Die Glocke reformistlikle ve hatta eyyamcılıkla suçlanmışır. Gazete Almanya'nın silâhlanmasını savunmuş ve desteklemiştir. Parvus bu tutumunu haklı kılmak için, silâhlanmış bir Almanya'nın Çarlık Rusyasını devireceğini, bundan sonra Rusya'da devrim olacağını, devrimin dışarıya yayılması ile de Almanya'da devrim olacağını, Almanya'ya demokratik sosyalist bir düzen kurulacağını söylemiştir. Böylece Parvus, Sol Kanat devrimciliğinden başlayan yolculuğu sonunda, savaşı destekleyen Sağ Kanat Alman Sosyal Demokratları için en güzel mazereti hazırlamıştır.

1917 yılında, Lenin'in bir Alman ajanı olarak Rusya'ya sokulduğu iddiaları yayıldığında, bunların arkasında Parvus görünür gibi geldi herkese. Bu olay, Parvus'un adının işitildiği son olaylar dandır. Bir de, daha sonraları, Lenin iktidara geldiğinde Parvusu'n adı duyuldu. Almanya'yı yöneten Sosyal Demokrasi ile Rusya'yı yöneten Komünist Partisi arasında ittifak kurulması için arabuluculuk yapmaya kalkışan bu savaş spekülatörü bu işte de başarı kazanamamıştır. Daha sonra da Sovyet Hükümetine başvurarak tekrar Rus vatandaşlığına girmek istemiştir. Öz oğlunun vatandaşlığa kabul müracaatını olumlu karşılayan Sovyet Hükümeti Par-

vus'u reddetmiştir. Vatandaşlığa kabul edilirse, hayatının hesabını vermek için yargılanmaya hazır olduğunu, kendisine ne görev verilirse yapacağını söylediği halde reddedilen Parvus, bundan sonra gene kendisini işlerine vermiş, Alman Weimar Cumhuriyetinin başkanı olan Sovyet Demokrat Ebert'e danışmanlık yapmış, Alman sosyalist basınına çok cömert bağışlarda bulunmuştur. 1924 yılında, Lenin'in ölüm yılında, tıpkı Lenin gibi beyin damarı kanamasından ölmüştür.

Şimdi Leon Trokçi'ye dönmek gerek : Şubat 1905'te sınırı geçen Troçki en iyi bildiği Ukrayna'dan Rusya'ya girdi. Ukrayna'da Kiev'de gizlice yaşamaya başladı. Burada «emekli onbaşı» olarak yaşadı. Burada, sempatizan bir doktorun hastanesinde «göz hastası» olarak yaşadı. Burada binbir gizli hüviyetle yaşadı. Bulabildiği sayıda bulabildiği türden grevci ve devrimcilerle temas kurdu, saklandığı yerlerden makaleler, yazılar yazdı, kitaplar yayınladı. Temas kurduğu devrimcilerden birisi de mühendis Leonid Krassin idi. Ama o zaman Krassin'in kim olduğunu Troçki de bilmiyordu. Krassin bir yandan kendi işinde çalışan birinci sınıf mühendis ve bir fabrika müdürüydü, bir yandan da Kafkaslar'da çok iyi vasıfta gizli bir matbaa kuran, zengin liberallerden para toplayan, en asil ve en olmayacak ailelerin konaklarında gizli komiteler toplayan, yasak yayınları, ve daha sonraları silâh ve askeri gereçleri bulan ve getiren bir devrimciydi. Laboratuarlarında durmadan bir bomba imali için çalışıyordu. Cepte taşınacak, ceviz kadar küçük, ama bir sokak savaşında çok büyük işler görecek bir bombanın hayali ile yaşamıştı yıllarca. Bir başka rüyâsı ise Menşeviklerle Bolşevikleri yeniden birleştirmek, hatta Troçki gibi «nev'i şahsına münahsır» devrimcileri bile bu birliğe sokmaktı. Lenin'in kendisi için «uzlaştırıcı» kelimesini kullanmasına karşılık, Troçki bu adama etken, yenilmez, görültüsüz ve müthiş bir örgütleyici, derdi. Krassin Bolşevik Merkez Komitesi üyesiydi.

Krassin, Ukrayna'da Torçki'ye yardıma geldiğinde Troçki yenilmez, gürültüsüz ve müthiş bir örgütleyici, derdi. Krassin, Bolşevik tezleri arasına katmakta da yardımcı olmuştur. O zamanlar Troçki'nin Kiev'den Saint Petersburg'a güven içinde yolculuk etmesini sağlamıştır. Troçki'nin «kesintisiz devrim» tezini Bolşeviklere tanıtmaya çalışırken, Lenin'ciler «rezalet»i Lenin'e haber vermişlerdir. Fakat aynı anda, Rusya'daki yeni sesten Lenin de haberdar bulunuyordu. Leninde o sıralardaki yazılarında Parvus'un makalelerine açıkca atıf yapmaya başlamıştı. Kendi yazılarında bu makalelerdeki bazı görüşleri eleştireceği zaman saygılı bir dil kul-

lanıyordu. (Bu kadar küçük yanlışlıkların üstünde durmaya bile değmezdi. Ama bu yanlışlıklar kendisine çok şeyler verdiğimiz birisinden geldiği için bizim de çok şeyler istemeye hakkımız vardır, diye...) Troçki ise Lenin'i affetmekte daha ağır davranıyordu. 1903'teki tartışmalarda Lenin yenilmiş, ve Troçki'nin örgütlenme konusundaki yazılarına karşı yayınladığı makalelerde Troçki'nin cümlelerini iktibas ederken cümleleri tam yazmamıştı. Lenin ise, mücadelesine katılacak durumda bir dosta karşı eskiden duyduğu kırgınlıkları hâlâ aklında tutmakta ısrar etmeyecek kadar farklıydı. Troçki'nin yazılarında şikâyet eden bir Bolşevik yoldaşın mektubuna Lenin'in cevabı şu olmuştu :

«Demek, Troçki'nin risalelerini yayınlıyorlar... Aman Yarabbi! Neyse, bu o kadar fena birşey değil, hoş görülmesi gerek, belki de düzeltilmişlerdir. Saint Petersburg komitesine de yazacağım; sen de söyleyiver, basıldıktan sonra, Troçki'nin yazılarını yeniden onlar da yayınlasınlar». (14 Eylül Mektubu, 1905)

Lenin, Saint Petersburg'a gidip iş başındaki Troçki'yi gördükten sonra: kitle mitinglerinde ve İşçi Delegeleri Konseyin'deki çalışmalarını gözyüle gördükten sonra, değerli öğrencinin yetişmesini tamamladığını, şimdi kendisine de çok şeyler öğretebilecek duruma geldiğine inandı. Gerçekten 1905 yılı Troçki'nin yılı oldu. Ustadan çok çırak öğretti 1905 yılı boyunca.

Troçki, Saint Petersburg'da bir toprak ağasının pasaportu ile yaşadı. Adı «Peter Petroviç»ti «Peter Petroviç,» Saint Petersbug kentindeki yerel hareketi teslim aldığında, ikinci derecede liderler birbirleri ile koltuk savaşı yapıyorlardı. Sosyal Demokratların her iki kanadını temsil eden hiziplerin esas liderleri ise Rusya dışında bulunuyordu. Kısa, özlü ve açık yazı yazan bir yazar olarak yayılan ünü, ateşli risaleleri, ateşli ve sürükleyici konuşmacılığı, hizip ler arası durumu sayesinde yeni uyanmaya başlayan işçi kitleleri karşısında çok elverişli durumdaydı. işçiler eski çatışmalar hakkında hiçbir şey bilmiyorlar, hangi hizbin ne olduğuna bakmadan herkesle işbirliği yapıyorlar, ve uzaklardaki mültecilerin birbirlerine karşı düşmanlıklarının etkisinden uzak, tâ Rusya dışındaki gazetelerin yayınladıkları talimatlara kulak asmadan gelişiyorlardı. Krassin aracılığı ile Bolşevikler arasında nüfuz kazanmaya çalışan Troçki, aynı zamanda, Menşevikler'in de lideri olmak için gayret sarf ediyordu. Nitekim çok geçmeden Petersburg'daki Menşevikler Axelrod, Martov ve Martynov'ların karşıtı bir siyasete başlamış ve Lenin'in onaylayıcı ilgisini çekmişlerdi.

Elbette polis casusu da vardı aralarında. Birisi «Altın Gözlüklü Nikolai» dedikleri Dobroskok'tu. Çok geçmeden, ormanda düzenlenen Mayıs günü toplantısında, Natalia İvanovna tutuklandı Sonra diğer aktif üyeler de yakalandı teker teker. Polisin altın gözlüklü casusunun gözünden kaçmak zorunda kalan «Peter Petroviç» yakındaki Finlandiya'daki nispi güvenlik ve huzur için Rusya'yı yeniden terk etti. Finlandiyada huzur içinde birkaç ay geçiren Troçki, bu arada okudu, yazdı, yeni yeni konularda düşüncelerini geliştirdi, olayları gözlemlemeyi de bırakmadı. Eylül - Ekim grevleri patlak verince gene Saint Petersburg'a dönmek zorunda kaldı. Bu kere, kendi doğum yeri olan Yanovka'yı hatırlatan «Yanovskiy» adıyla

Rusya'nın içindeki kitlenin binlerce bilinmez insanları grevleri, köylü ayaklanmalarını, askeri birliklerdeki isyanları peşpeşe ve dalga dalga yaymak için, Menşevik, Bolşevik veya Sosyal Devrimci de olsalar, tam bir işbirliği içindeyken sürgündeki liderler hâlâ hizip kavgası peşindeydiler. Peder Gapon bile, Cenevre'ye vardığında, bütün nüfuzunu kullanarak devrimci partilerin hepsini birleşmeye çağırmıştı.

> Herşeyden önce bir devrimci ve bir eylem adamı olarak-diye yazıyordu «Açık Mektup»unda-bütün sosyalist partileri derhal görüş birliğine varmaya ve çarlığa karşı silâhlı ayaklanma işine başlamaya çağırıyorum... bombalar ve dinamitlerle, tek bireylerin veya kitlelerin girişeceği terör hareketleri ile ulusal ayaklanmaya yardımcı olmak..... İlk hedef otokrasiyi devirmektir. Devrimci geçici Hükümet derhal bütün savaşçılara ateşkes yaptıracak, siyasal ve dinsel özgürlük tanıyacak, halkı hemen silahlandıracak, eşit, genel, gizli ve tek dereceli bir seçimle hemen bir kurucu meclis toplayacaktır... Her çeşit gecikme, oyalanma ve tartışmalarınız, çıkarlarını savunduğunuz halka karşı işlenmiş bir suçtur...

Sosyal Devrimcilerden bir kadın gelip, Gapon'un Lenin'i görmek istediğini söyledi. Görüşme «tarafsız toprak» olan bir kahvede, gecenin geç vaktinde yapıldı. «Papaz olan adamdan kimseye hayır gelmez», diyen Plekhanov reddetmişti Gapon'u. Lenin ise, «bayağı heyecanlanmıştı.» Lenin'e göre Gapon ile görüşmek, cehalet içindeki işçilerden gelen binlerce mektuptan daha öğretici olacaktı. Gapon, yaşayan devrimin bir parçası, milyonlarca kişilik bir aldanmanın, yeni başlamış bir uyanmanın ve ıstırabın sözcüsüydü.

Görüşme sonunda Lenin'in hiç kuşkusu kalmamıştı ,papaz samimi bir devrimciydi. «Ona dedim ki,» diyordu Krupkaya'ya dönüşünde, «dalkavuklukları dinlemeyin küçük peder; çalışınız ve

okuyunuz. Eğer kendinizi yetiştirmezseniz gideceğiniz yer, deyip ona masanın altını işaret ettim.» Bu davranış tam Lenin'ce bir davranıştı tek cümleyle, okuyup yetişmeye tutkusunu, dalkavukluktan nefretini, «adam olacak» dediklerinin yetişmesi için, ve onlardan yararlanmak için isteklliğini ortaya koymuştu. Peder Gapon ödev bilip Plekhanov'un eserlerini okumaya başladı. Plekhanov ile dargın olduğu halde, Lenin tenbihleşmişti Plekhanov'un kitaplarını okumasını. Eskinin papazı şimdi diyalektik materyalizmin büyüsünü çözmeye çalışıyordu. Diyalektik, devrimci tartışmalar ve hizipleşmeler karşısında çok geçmeden soğukluk duymaya; ayaklanmaya katıldığı zaman içinde doğan duyguların bunlarla ilgisi olmadığına inanmaya başladı. Vaktini, okumaktan çok at kullanmak ve atış dersleri almakla geçirir olmuştu. En seçkin asiller ve hanımlar papazı göklere çıkarıyorlardı. Dünyanın en meşhur gazeteleri onunla mülakat yapsınlar diye peşpeşe muhabir gönderiyorlar, ondan peşpeşe makale satın alıyorlardı. Papaz şimdi oluk oluk akan paralarla silah satın almaya kullanılacak fonlar biriktiriyordu.

2 Nisan'da, papazın mektubu üzerine onsekiz sosyalist partinin temsilcileri bir araya gelmişlerdi. İsimlerini sıralarsak o zamanki devrimci hareketin durumunu daha iyi anlayacağız Sosyal Devrimciler, Bolşevik ve Menşevik olan Sosyal Demokratlar, Polonya Sosyalist Partisi, Polonya ve Litvanya Demokratik Partisi, Polonya Sosyalist Proleter Partisi, Yahudi Sosyalist Birliği, Ermenistan Sosyal Demokrasi Partisi, Ermenistan Devrimci Federalistleri (Taşnakçılar), Beyaz Rusya Sosyalist Partisi (Hromoda), Letonya Sosyal Demokratik Birliği, Letonya Sosyal Demokrat Partisi, Fin İşçi Partisi, Fin Aktif Direnç Partisi, Gürcüstan Sosyalist Federal Devrimciler Partisi, Ukrayna Sosyalist Partisi, Ukrayna Devrimci Partisi, Litvanya Sosyal Demokrat Partisi.

Gapon toplantılara katılmaya gelenlere liderlik yapacağını umacak kadar saftı. Bütün bu «devrimci» cikleri bir araya getirip, Çarlığı devirecek koca bir sel yaratacağını ummuş, kendisinin bu işte bir kanal olacağını sanmıştı. Oysa Sosyal Demokrat delegelerin çoğu bu toplantıya gelirlerken, mektuptaki «dinamit ve bombalar» sözüyle ilgili sorularla dolu gelmişlerdi. Letonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi ise toplantıya sadece bir ültomatom sunmak için delege göndermişti. Ültomatomda, Letonya Sosyal Demokrat Birliğinin ülkede kurulmuş olmadığını, toplantıda Letonya'yı temsile yetkili olamayacağı söyleniyordu. Aksi takdirde kendileri çekilecekti toplantıdan. Konu hakkında açılan görüşmeler sonunda Letonya Sosyal Demokrat Birliği'nin ihraç edilme-

sine karar alınınca Letonya Sosyal Demokrat Partisi toplantı salonunu terk etti. Onlarla beraber Yahudi Birliği delegeleri, Bolşevikler, ve Ermenistan Sosyal Demokratları da terk ettiler. Ve henüz konferansın esas toplantıları başlamamıştı bile. Zavallı Gapon- Bunlar, Çar'ın üstüne Tanrı'nın gazabını çekmek için dua etmeye benzemeyen işlerdi.

Gapon'un yıldızı da, bundan sonra, yavaş yavaş sönmeye başladı. Rusya'da değil, artık sürgünde bir devrimci ve eylemci olarak İngiltere'den **John Grafton** gemisiyle silah kaçırmaya hazırlanıyordu. Gapon, en iyi silâh sevkiyatı örgütünün Lenin'e bağlı Bolşevikler olduğunu anlamıştı. Bunu, Gapon'a pasaport bulan ve Petersburg'da bir de eline adres tutuşturan Litvinov veya Krassin'den öğrenmişti. **John Grapton**, Rusya kıyılarında bir adaya indirecekti yüklendiği silahları. Olmadı. Gemi Fin kıyılarında karaya oturdu. Geçmiş günlerin halk lideri Gapon tecrit olmuş, saklanmış, peşinde hafiyelerle, canının derdine düşmüştü. Kalabalıkların destek ve «şakşak»larından uzak düştükten sonra itibarsız bir adam olmuştu. Rusya'ya döndükten sonra, yeniden polisin hizmetine adadı kedisini. 1906 yılı Nisan ayında, Ozerkyde küçük kulübeciğinde bir sabah cesedini tavana asılı, sallanır buldular. Hâlâ ona saygı besleyen halk, cinayeti polisin işlediğine inandı. Yıllarca sonra, Kanlı Pazar yürüyüşünü Gapon ile birlikte düzenleyen, sonra Rusya'dan kaçmasına ve en son tekrar Rusya'ya girmesine yardım eden Sosyal Devrimcilerden Pincus Rutenberg tarafından asıldığı ortaya çıkmıştır. Gapon, kendisine polis olmayı teklif etmiş; Rutenberg de, «Kanlı Pazar» yürüyüşünde Gapon'un arkasına takılan işçilerden birkaç tanesi ile Gapon'un kulübesine gelmiş ve gözünün önünde, Gapon"u tavana astırmıştı. Rutenberg daha sonra, Kerenski hükümetinde resmi görevli olmuş, Bolşevikler zamanında hapse atılmış, sonra Rusya'dan kaçmış, ve bir İngiliz şirketinin Filistin'deki işlerinde çalışmış, uzun yıllar Siyonist Hareketinin önde gelen liderlerinden olmuştur. Gapon'un, Rutenberg'in, ve Parvus'un hayatları bazı ipuçları bulmamıza yararlı olacak sembollerle doludur. İzlediğimiz bu karışık olaylara ışık tutacak sembollerdir bunlar.

Arkeologların birkaç kalıntıya dayanarak, çöküp gitmiş bir uygarlığın bütününü ortaya çıkarmaya çalışmaları gibi, Lenin de Rus köylüsünü anlamak için eline ne geçerse onlardan birşeyler çıkarmaya çalışıyordu. Peder Gapon'un köylü asıllı olduğunu, ve elân bir «mujik» kafasına sahip bulunduğunu bilen Lenin, onu incelemek ve gözetlemek için çok dikkat sarfediyordu. Krupskaya'nın yazdığı

gibi, Lenin'in Gapon'la yaptığı ilk görüşme Lenin'in köylülerin somut bir devrimci güç olduklarını sezmesine yol açmıştı. Bu sezgi; Lenin'in o yıllarda köylü sorununu anlaması bir şans eseri olmuştu bu yüzden. Rus Marksistleri içinde Rus olanları köylü sorununun hiç düşünmemişlerken, Lenin'de köylü sorunu her zaman yaşamıştır. Ama kafasında her zaman köylü sorununu taşıyan Lenin'e göre bile, o zamana gelinceye kadar, bir sınıf olarak vardı köylüler. Köylü sınıfı, genellikle, tutucu bir sınıf gibi göründüğünden, Lenin, köylülere çok ılımlı sloganlarla yaklaşılmasını, ve sonra yetiştirilmelerini düşünüyordu. İşçilerle temas kurmakta en iyi yolun ise, çayların soğuk verilmemesi gerektiği, veya, işçilere verilen para cezalarının hafifletilmesi gibi küçük şeylerden başlamak olduğunu biliyordu. Lenin, bu kere, köylüler için de çok küçük, ve en temel ihtiyaçlardan yola çıkmayı düşünerek, **Köleliğin Kaldırılması** öncesi köleler tarafından işletilen, sonradan ise, boş vaziyette, toprak ağalarının ellerinde kalan toprakların köylülere verilmesi gerektiğini savunmak düşüncesindeydi. Bu konuda başka hiçbir Marksist belli bir görüşe sahip olmadığından, **otrezki** denen bu toprakların köylüye dönmesi gerektiği şeklinde bir görüş ve temenninin programa girmesi için çalışan Lenin'in istediği olmuştu. İkinci Kongre bunu itirazsız kabul etmiş, bu toprakların köylülere verileceğine dair madde programa aynen alınmıştı. Fakat işin kestirilemeyen yanı Rus köylüsünün tabiaten aşırıcı olduğuydu. Rusya iklimindeki sert değişiklikler yüzünden, aylarca evinin dışında iş yapmadan beklemek zorunda kalan, sonra da havalar iyileşince bütün bir yılın işini üç beş ayda yapmaya alışmış Rus halkı aşırıcı bir halk olmuştu. Bu halkın toplumsal tarihi de ölü durgunluğu içinde geçen uzun bekleme yılları ile doluydu; bunlar, her biri ani değişme ve patlama yılları ile kapanan bekleyiş dönemleri olmuştur.

Bir gün Peder Gapon, Ulyanovlar'a geldi. En son bildirisini okumak için gelmişti: «Çar'a yok ihtiyacımız,» diyordu. «Tanrı'dan başka efendi komayın dünya yüzünde. Ve hepiniz sadece Tanrı adına sürünüz topraklarını.» Vladimir İlyiç yürekten güldü bu sözlere. En çok da Peder Gapon'un öfkesine gülüyordu. Ama kendisine tuhaf gelen bu dinci yalvarının altından, kendi kendini eğitmiş Rus köylüsünün düşüncelerinin parıldadığını sezmişti. Eski bir atasözünün değişik biçiminden başka birşey değildi: «Toprak Tanrının ve Çarındır». Köylünün yüzyıllardır yaşattığı atasözü toprak ağalarını zaten saf dışı etmişti. Gapon şimdi tutup, Çar'ı da saf dışı ediyordu.

Lenin bu konu üzerinde düşünürken, iyi bir şans eseri olarak, Matuşenko adında birisiyle (**Potemkin** zırhlısındaki isyana karışan köylü asıllı bir denizciydi), Peder Gapon'un tartışmalarına şahit oldu. Denizcinin Gapon ile ateşli ateşli tartışmalarını dinleyen Lenin, her ikisinin de birbirlerine saldırmak yerine, birlikte, Sosyal Demokratların tarım sorunu hakkındaki programlarının gülünçlüğü üzerinde ateşli ateşli konuştuklarını gördü. Lenin'in ençok gurur duyduğu **ortezki**'lerin köylüye verilmesi hakkındaki maddesi ile de alay ediyorlardı: «Hayır!» diye bağırışıyorlardı «kıymık kıymık toprak değil istediğimiz, bütün topraklar mujiklere verilmelidir!» Yurdundan uzak, ama halkın ruhundan anlayan Lenin, bu kadarcık konuşmaları dinledikten sonra köylü konusundaki düşüncelerinin umutsuz derecede yetersiz kaldığını görmüştü. Hemen ilk fırsatta Sosyal Demokratların programını değiştirmeyi, toprakların millileştirilmesi, devletçe kiraya verilmesi, veya köylülere eşit olarak dağıtılmasını öngören bir hüküm koydurmaya karar verdi. Aynı yaz sadece Bolşeviklerin katıldığı bir kongre topladı. Bu kongrede hiçbir güçlükle karşılaşmadan **otrezki** maddesini değiştirip «bütün topraklar köylüye» maddesini koydurttu. Bir yıl sonra Bolşevikler ile Menşevikler ortak kongresinde aynı maddeyi geçirmek için beyhude yere uğraştı, ama başaramadı.

O sıralarda Plekhanov, Trocki, Parvus, Rosa Luxemburg, Axelrod ve Martov'lar Lenin'in örgütlenme hakkındaki görüşlerini amansızca eleştiriyor ve karşı çıkıyorlardı. Lenin, bu merhametsizce eleştirilerden de çok şeyler öğreniyordu. Düzenli ve güçlü kafası ile Lenin, Rus aydınlarının dağınık ve mızmız hallerinden hoşlanmaz, merkezci ve tepeden yönetimli bir hareketin daha iyi olacağını düşünürdü. O sıralarda da bu düşüncelerini muhafaza ediyordu. En üst düzeydeki liderlerin en sadık, hayatını adamış, Marksizm'de en derin bilgi sahibi olan, alınması gereken kararları en doğru şekilde alan ve insanları yönetmesini bilenlere terk edilmesi gerektiğini savunuyordu. Eskisi gibi, hâlâ, Merkez Komitesinin bütün yerel seçimleri onaylamak yetkisine sahip olmasını, Yerel Komite seçmesini veya Yerel Komite üyelerinden belli sayıdakileri atayabilmesi gerektiğini savunuyordu. Fakat erişmek istediği Rusya'daki halk kitlesi, Avrupadaki mülteci liderlerle yaptığı bu tartışmalardan çok daha öğretici olmuş; Lenin, demokrasi sorununu da sağlam bir temele dayandırmak gerektiğini anlamaya başlamıştı. Seçim hakkına saygı göstermek, yerel otonomiye imkân bırakmak, muhalefet hakkı tanımak ve azınlığın korunması gerektiğini anlamıştı: Lenin, eskisi gibi ince eleyip sık dokumadan

binlerce, onbinlerce insana partinin kapılarını açmak gerektiğini de anlamıştı. Kısacası, tek yanlı olarak merkeziyetçiliğe önem verirken, yavaş yavaş iki uçlu bir terimle ifade ettiği «demokratik merkeziyetçilik» anlayışına ulaşmıştı. Bu iki uçlu anlayışın ne zaman ne ölçüde merkeziyetçilikten, ne ölçüde demokrasiden yana olacağı içinde bulunulacak şart ve zamana bağlı olacaktı. Birgün demokrasinin önem ve öncelik kazandığı günler de gelecekti. O zaman, o günlere kadar merkeziyetcilik savunmaları ile yetiştirip eğittiği adamlarını yeni görüşe kazanmak; otoriterci merkeziyetçi «sertler»i değiştirmek için uğraşması gerekecekti.

Bu amaçla Partiyi yeni bir toplantıya çağırdı. Bu kere de gene kendi hizbini çağırmıştı. Amaç, partinin bütünü için liderlik mücadelesini başlatmaktı. İşte bu toplantıda, kendisine bağlı olan üyeleri yeniden eğitimden geçirmiş, tarımsal programı düzelttirmiş, Martov'un İkinci Kongre'de yaptığı hatanın ürünü olan Madde I'i düzeltecek şekilde parti tüzüğünü değiştirmiş, Rusya ile irtibatını yenilemiş, silâhlı ayaklanmayı programa koydurmuş, kendi hizbini ve partiyi milyonlara açılımı öngören yeni tutum için hazır hâle getirmişti.

«Bu Kongre,» diye yazıyordu Lenin, «basit olmalı-bir savaş konseyi gibi-ve sayıca da-savaş konseyi gibi-dar tutulmalıdır. Bu Kongre savaşı düzenleyecek bir kongre olacaktır.» Adamları ne düşündüydü bilinmez, ama «savaş» Menşeviklere karşı açılmış bir savaş değildi. Konferans Londra'da 25 Nisan ile 10 Mayıs arasında toplanmış, sadece Bolşevikler, arabulucu veya tarafsız durumdaki bazı delegeler katılmıştı. Menşevikler ise, hemen bir «konferans» düzenlemişlerdi Cenevre'de.

Lenin kendi Bolşevik hizbinin öntoplantısını mükemmel bir şekilde hazırladı. Bu, Lenin'in en büyük özelliğiydi, ve buna, şimdi, gerçekten ihtiyacı vardı. Kendisinin yetiştirdiği «Leninist'ler» o günlere dek, sonuna kadar merkeziyetçi, profesyonel devrimcilik taraftarı, ve taviz bilmez «katı» bir hizipti: Çoğunluğu da zaten Lenin'in bu sert görüşlerini beğendiklerinden bu hizbe girmişlerdi. Şimdi ise, «Bolşevizm geleneği», «gerçek Leninizm» adına konuşuyorlar ve değişikliklerin gerekliliğini savunan Lenin'e karşı çıkıyorlardı. Lenin bu güç ve dayanılmaz mücadeleyi, ilerki yıllarda, parti tarihinde karşılaşacağı kritik anlarda hep hatırlayacaktır. Belli bir görüşü, belli bir formülü öğretmek kolaydı, ama aynı anda kendisinin de yeni farkettiği bir ihtiyaç olarak yaşayan hayatın oynak şartlarına uyabilecek düşünceleri ortaya koymak ve kit-

leye bu gerçekçi düşünce esnekliğini aşılayabilmek çok zordu. Başında yetkili lideri olmayan, veya ilelebed sesi kısılması gerekecek bir lidere bağlı bir partinin başına neler gelecekti? Fakat, Freud'un «bilinçaltımızda hepimiz ölümsüzlüğümüze inanmışızdır» dediği günden beri, Lenin için, böylesine sorular üzerinde durmak söz konusu olamazdı.

Lenin'e göre, savunmaya başladığı örgütlenme değişiklikleri, tam Partiyi açık bir kamu hayatına açmaya ve dev bir devrime hazırlamaya çalışırken karşılaşacağı Menşevik eleştirilerinden daha önemliydi. Ama gene de aylarca erken doğmuş bir çocuğun cansızlığı gibi kalakalmıştı. Bu erken doğmuşluk cansızlığı o sıralarda Rusya'daki bütün Bolşeviklerin genel hastalığıydı.

> Gerçekten, çoğu defa düşünürüm, Bolşeviklerin onda dokuzunu tam anlamıyla formalist-tip bir mektup okurcasına-..... İnsanın, gençler arasına girip daha çok, ve gene daha rastgele ve daha daha çok sayıda gençlerle saflarını doldurması gerekiyor. Gençlerden korkmadan, Partiyi bunlarla doldurmak gerekiyor. Bağımlı komitelerden herbirine, fazla şartlara bağlamaksızın, serbestçe risale ve kitap yazıp basmak hakkını tanıyınız. Parti görüşünden sapmalara yol açsalar bile bunları **Vpered**'de «kırgınlığa yol açmadan» düzeltebiliriz... Olayların kendileri **ruhlarımızı tedavi edecek**... Hiyerarşik Komiteleri bir kenara bırakıp, yüzlerce ve yüzlerce merkezcikler kurunuz. Şimdi savaş zamanı... Aksi takdirde, üzerinize vurulmuş resmi parti mühürünüzle birlikte, Komite üyeciklerine tanınan şerefinizle beraber küflenip, öleceksiniz. 4 Şubat, 1905 Mektubu.

Kongreye gidildiğinde, Lenin'in yukarki kehaneti beklenilmedik bir şekilde gerçekleşti. Bir zamanlar kendisine bağlı olan yoldaşlarının önünde tekrar tekrar kürsüye geldi, alaycı bir dil kullandı, alay etti, hakaret etti; konuşmacıların sözlerini kesip müdahalede bulundu, tek başına büyük patırtı kopardı.

> Oturmaya tahammülüm kalmadı-diye haykırıyordu- oturup, komite üyesi olmaya elverişli işçi bulunamadığını söyleyenleri dinlemeye. Sorunu ele almak istemiyoruz. Açıkca söyleyeyim, bu Partide bir hastalık var...

Bir başka noktada ise şöyle diyordu:

> Partinin varlığı Parti Konseyi için değil, Parti Konseyinin varlığı Parti içindir... Anayasal ülkelerin hangisine gitseniz, yurttaşların beğenmedikleri bir görevli ile, veya görevli organı ile görüş birliği içinde bulunmadığını açıklama hakkı vardır. Bu hak onlardan çekip alınamaz... Parti Konseyi ile Yerel Komiteler arasındaki anlaşmazlıkları görüşüp, karara bağlayacak olan kimdir... Partimiz, özgür

siyasal şartlar altında, mutlak olarak seçim ilkesi üzerine kurulabilir ve kurulacaktır... Mutlakiyetçi yönetimlerde bile seçim sistemi, şimdikinden daha geniş şekilde uygulanma olanağı bulurdu.

Eski yoldaşları Lenin'in bu konuşmalarından şaşırmışlardı! Parti Tüzüğünde, hiçbir itiraz ile karşılaşmadan, birçok değişiklikler geçirdi. Bu değişikliklerin ilki, beklenildiği gibi, Martov tarafından ikinci Kongrede kabul ettirilen 1. Bölüm'deki «gevşek» üye tanımı ile ilgili madde üzerindeydi. Lenin'in geçirdiği diğer değişiklik önergeleri ise, Kongre'de Lenin'e karşı olan delegelerin de hoşlarına gitmişti: kendi üyelik yapılarını değiştirebilen Merkez Komitenin karşısında Yerel Komitelere otonomi tanınması; seçim ilkesinin geniş şekilde uygulanması için onay verilmesi; azınlıkta kalan üyelerin haklarının korunması; Merkez Komitenin azınlıkça eleştirilmesine, karşı konulmasına hak tanınması; azınlıkların da kendi görüşlerini savunan risâle çıkarmalarına izin verilmesi: ve bunların da Parti olanakları ile Rusya'ya sokulmasına karar verilmesi.

Fakat Lenin, «proletarya partisi»nin bu Kongresinde, endüstri işçisi olarak bilfiil çalışmış sadece bir tek delege bulunduğunu ortaya koyup, her bir yerel komitede işçilere hakim durumda bir çoğunluk verecek şekilde bütün yerel örgütte geniş bir kan tazelenmesi programına gidilmesini önerdiğinde («Komitelerimizdeki her iki aydına karşılık sekiz emekçinin bulunması yolunda bir kural konulmasını candan isterdim.»), şaşkınlık içindeki profesyonel devrimci yoldaşları Lenin'in önerisini reddettiler, ve önerinin uygulanmasına pratik olarak imkân bulunmadığı görüşünü savundular. Hattâ, uygulanabilir olmamasının da dışında, bu yola gidilirse Bolşevik örgütünün arılığının yitirileceğini ileri sürdüler. Vladimir İlyiç dağ gibi bir öfke içinde kalmıştı. Fakat birkaç gün sonraki düşünceleri bu öfkesini hafifletti: kabarıp çoşan hayat çağların durgunluğunu çalkalamaya başlayacak, ve ardından, bütün bu tortu birikintilerini sürükleyecek, temizleyecekti. Menşevikler de nerdeyse bütünüyle profesyonel devrimci aydınlardan kurulu bir gruptu. Fakat onlar, kendi teorilerine bağlı olarak, bu yeni döneme «milyonları kamu hayatına sokan» bir dönem olarak bakıyorlardı. Bu yeni dönemde milyonlar, «geniş, partizan olmayan, partiler üstü ve açık kuruluşları»na dahil olacaklardı. Aydınlara dayalı, dar ve gizli hareketlere elverişli biçimde kurulmuş partiler yerine; geniş, gerçek bir sınıf partisi şeklindeki işçi partileri de bu gelişimden sonra, ve bunların içinde oluşacaktı. 1905 Sovyet yönetiminde Menşeviklerin tam bir liderlik elde etmeleri, yayılıp geli-

şen yeni sendikaların hep Menşeviklere bağlanması, Menşeviklerin bu özel anlayışları yüzünden mümkün olmuştur.

Lenin'in canı kadar önem verdiği bir başka konuda: silâhlı bir kıyam için yapılacak teknik hazırlıklarda, taraftarlarından hiçbir güçlük çıkmadı. Raporu Lunacharski hazırlamıştı, ama rapordaki fikirler Lenin'in fikirleriydi çoğunlukla, («Raporundaki temel tezlerin çoğunu Vladimir İlyiç verdi. Daha sonra, bütün konuşmamı kaleme almam gerektiğinde ısrar etti. Yazıp, söylediği gibi, daha önceden okusun diye, raporun metnini ona verdim.»)

Bütün bunlardan sonra, raporu kendisi niye hazırlamadı?, diye sorulabilir. Parti liderliği konusunda Lenin, Plekhanov gibi değildi: tek adam yönetimi intibaı uyandırmamayı, kişisel diktatör görünmemeye aşırı derecede dikkat ederdi. Lenin, Stalin'in bütün hayatında göremediği kadar az bir muhalefet ve geniş bir manevi otorite ile Partisi içinde kollektif liderlik intibaı yaratmaya, hatta olduğu kadarıyla, bunu gerçekleştirmeye çalışırdı. (Aynı şeyleri, Stalin, ancak muhaliflerini öldürmekle elde edebilecektir.) Lenin'e göre, silahlı ayaklanma üzerine bir rapor vermesi için bir Lunacharski'nin, milli mesele üzerine yazsın diye bir Stalin'in bulunması liderlik halkasının genişlemesi yönünden olumlu bir kazançtı. Hatta çoğu defa, bir tartışma veya müzakerede kendi tezine karşı çıkmış, fakat sonunda yenik düşmüş kimselere dahi, hemen o, az önce karşıt olan savunduğu konuda yenik düşene rapor yazdırırdı. Yenik düşen kimsenin prestijini korumak için uygulardı bunu, Lenin, böylece, kendi acı tecrübelerinden, devrimci bir yönetici kadro kurabilmek için bu bir avuç adamı yanyana getirebilmenin ne denli güç, dağıtıp parçalanmanın ise ne denli kolay olduğunu iyi öğrenmişti.

Lenin'in diğer değiştirge önergeleri: yeni ve çok daha ileri tarımsal program; devrimci geçici bir hükümete katılma sorunu, silahlı ayaklanma ile ilgili kararda olduğu gibi, ciddi bir muhalefetle karşılaşmadan oylamadan geçtiler. Zira, Lenin'in tek bir hizip içine doldurduğu adamların tutumları da bu tedbirlerden yanaydı.

Kongre'de, Rusya dışından kontrolde bazı istisnaları ve bir derecede yumuşamayı kabul etmek zorunda kaldı. Yeni Merkez Komiteye Lenin, Krassin, Bogdanov, Rykov, Postalovski ile Essen, Rumyantzev ve yedekten Gusev girdi. Bütün bunlar içinden sadece Lenin, Bolşeviklerin resmi organı **Proletarii**'nin editörü, ve «Dış

Temsilci» olarak Cenevre'de kaldı. İki de sekreter seçildi: Krupskaya Dış Merkez sekreterliğine, Stasova da Rusya sekreterliğine.

Bolşeviklerin resmi biyografi yazarı Kerzhentsev'e inanacak olursak:

> Uykulu bir küçük burjuva kenti olan Cenevre'deki Ulyanov'ların daracık daireleri Rus devriminin karargahı olmuştu... Lenin, hergün, önünde savaş haritası açıp askeri durumu izliyor, ve çok çeşitli birliklerin savaşları için emirler veriyordu.

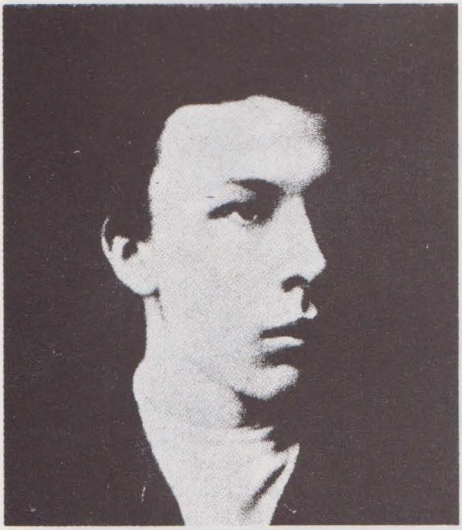
Ama gerçekte işler böyle olmamıştır. Olaylar o kadar hızla gelişiyordu ki, Lenin'in İsviçre ve diğer Batı Avrupa haber kaynaklarından elde ettiği bilgiler o kadar az ve yüzeyde bilgilerdi ki, Rusya'daki hareketleri Cenevre'den, hem de kaçak gönderilen Proletarii nüshaları ile, veya kaplumbağa hızıyla Rusya'ya varan mektuplarla talimat vererek idare etme olanağı yoktu. Lenin, Rusya'dan, işi başından aşkın Merkez Komitesinden düzenli rapor bile alamıyordu. Yurdunda olup bitenler üzerinde hiç sözü geçmez olmuştu Hatta Rusya içindeki yoldaşları bile, kitlelerin giriştiği hareketleri yönetecek durumdan çıkmışlardı artık. Onlar bile kitleyi izler olmuşlardı. «İlyiç» diye yazıyor Krupskaya, «çok sinirlenmişti» (keza, «dayanılmaz»). Hatta, Merkez Komite üyelerini, sınırı geçip, kendisiyle bir toplantı düzenlemek için Rusya'dan çıkmaya iknâ etmek gibi beyhude teşebbüsleri bile oldu. Daha sonraları, Troçki'yi tekrar Finlandiya'yı terk edip Saint Petersburg'a göçe zorlayan, dalga dalga sonbahar grevleri patlak verince, Lenin, kendisinin de Rusya'ya gitmesi gerektiğine ve bunu yapabileceğine karar verdi.

Krupskaya Lenin'le gitti. Cenevre'deki «dış büro» yu açık tutabilmek için Elena Stasova, gene tek başına, Rusya'dan Avrupa'ya geçti. Rusya'ya gitmeden önce Plekhanov'a dostça ve hayranlık, iltifat dolu bir mektup yazan Lenin, onun ne kadar önemli olduğunu, Bolşeviklerin onu nasıl saydıklarını, geçmişteki görüş ayrılıklarının şimdi başlayan olayların karşısında ne kadar küçük kaldıklarını belirtti ve Plekhanov'dan tekrar kendileriyle birleşmesini, Bolşeviklerin kurdukları yeni «kanuni» yayın organına editör olarak girmesini istedi. Plekhanov cevap vermedi. Daha sonra Lenin Sait Petersburg'a vardığında, Çar zorlanmış ve kendisinden bir «hürriyetler teminatı» alınmış ve bu yayınlanmıştı. Bu bildiride Çar genel af, anayasa ve parlamento için söz veriyordu. Kasım ayının sonlarıydı. Koca Rusya'da kazan alabildiğine kaynamağa başlamıştı.

Birinci Cild'in Sonu

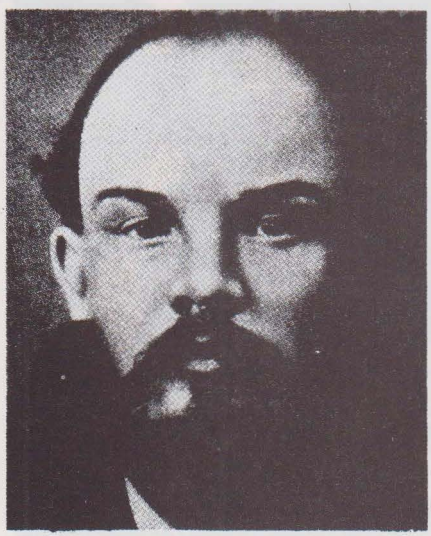
Lenin'in ailesi

Lenin'in ağabeyi Alexander İlyiç Ulyanov'un, idamından az önce çekilmiş resmi

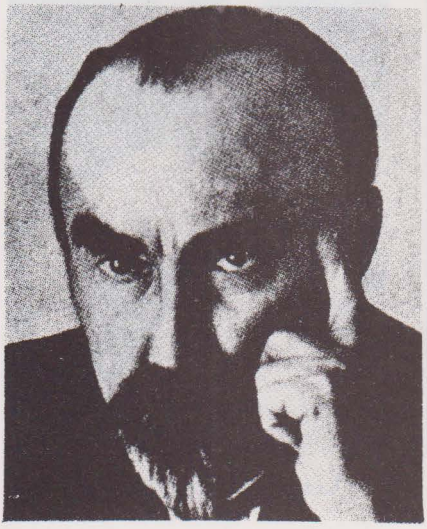
Lenin'in çocukluk resmi

Lenin, 1895

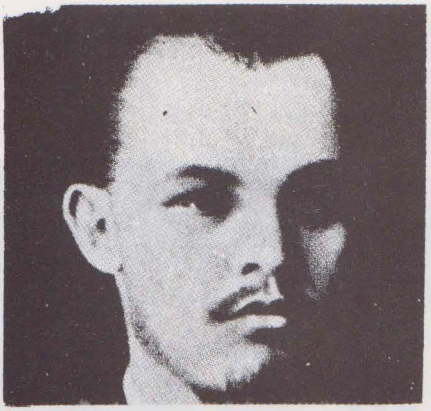
Krupskaya, Lenin ile ilk karşılaştığında

Plekhanov, Lenin'in öğretmeni

Martov, parçalanmaya kadar Lenin'in en yakın arkadaşı

Lenin, 1893'te Samara'da öğrenci iken

Troçki, 18 yaşında

Troçki, Petersburg Sovyet'inin başkanı olarak tutuklandığında

Troçki, Stalin tarafından yollandığı ilk sürgün yıllarında

Peder Gapon, St. Petersburg Polis Şefi ve Gapon'un işçi sendikasının üyeleri

Stalin'in annesi

Stalin, 15 yaşında bir çocuk iken

Stalin, 1900

Stalin, 1917

Stalin, Rykov, Kamenev ve Zinovyev, Rusya'yı yöneten 'Dört Büyükler', 1925

Zinovyev, 24 yaşındayken ilk tutuklanışında polisçe çekilen resimleri

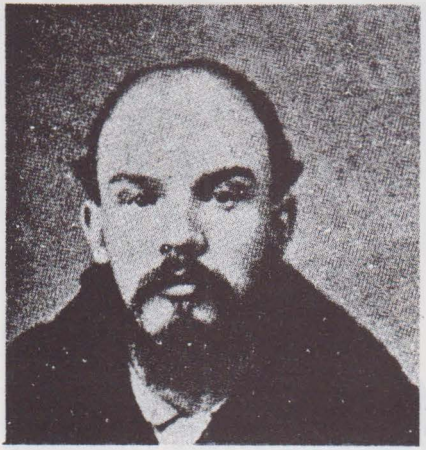
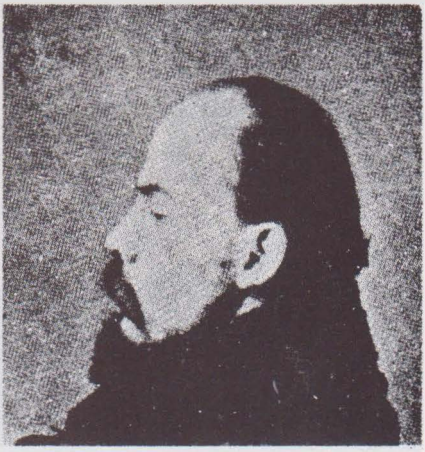
Kamenev'in polisçe çekilen resimleri. Tarih belirsiz

Bogdanov'un, Lenin'in *troyka*'sına girmesinden kısa süre önce çekilen polisçe çekilen resimleri

A.V. Lunacharsky'nin polisçe çekilen resimleri

Lenin, ilk tutuklanışından sonra polisçe çekilen resimleri

Tiflis baskınının kahramanı Kamo'nun polisçe çekilen resimleri

Litvinov'un 25 yaşındayken (1901) polisçe çekilen resimleri

Krassin'in 25 yaşındayken polisçe çekilen resmi

Bukharin'in 21 yaşındayken polisçe çekilen resmi

Sovyet gizli polisinin kurucusu Dzierzinski nin polisçe çekilen resmi

one

Bolşevik lider ve ajan provakatör Roman Malinovsky'nin polisçe çekilen resimleri

Stalin'in Mart 1908'de polisçe çekilen resimleri

Troçki'nin 19 yaşında ilk tutuklanışında polisçe çekilen resimleri

Sverdlov'un polisçe çekilen resmi, 1910

Molotov, 35 yaşında

Bertram D.Wolfe, tarihçi ve siyaset bilimcisi olarak 1917'den beri Rus Devrimi'nin öğrencisi oldu. 3 defa Sovyetler Birliği'ne gitti, toplam 2 yıldan fazla kaldı. Bu süre içinde Stalin, Troçki, Bukharin, Molotov, Kerensky ve diğer liderlerle görüşme olanağı buldu. 1937'den beri Rus tarihi, kültürü ve siyasal hayatı üzerine dersler vermiş, çeşitli kitap ve makaleler yayımlamıştır.

Kendi alanında, bütün dillerde yazılmış en iyi kitap.

— Edmund Wilson

Elde edilebilecek en iyi çalışma olduğu açık.

— Arthur Schlesinger Jr.

...Yazarın yetkinliği bu alanda benzer bir başka girişimi olanaksız kılmakta... Mr. Wolfe bağlantılı olguları ortaya koyup, kendisinden öncekilerden daha açık ve daha dürüst bir biçimde onları sıralamakta.

— Isaiah Berlin, American Historical Review

BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI